

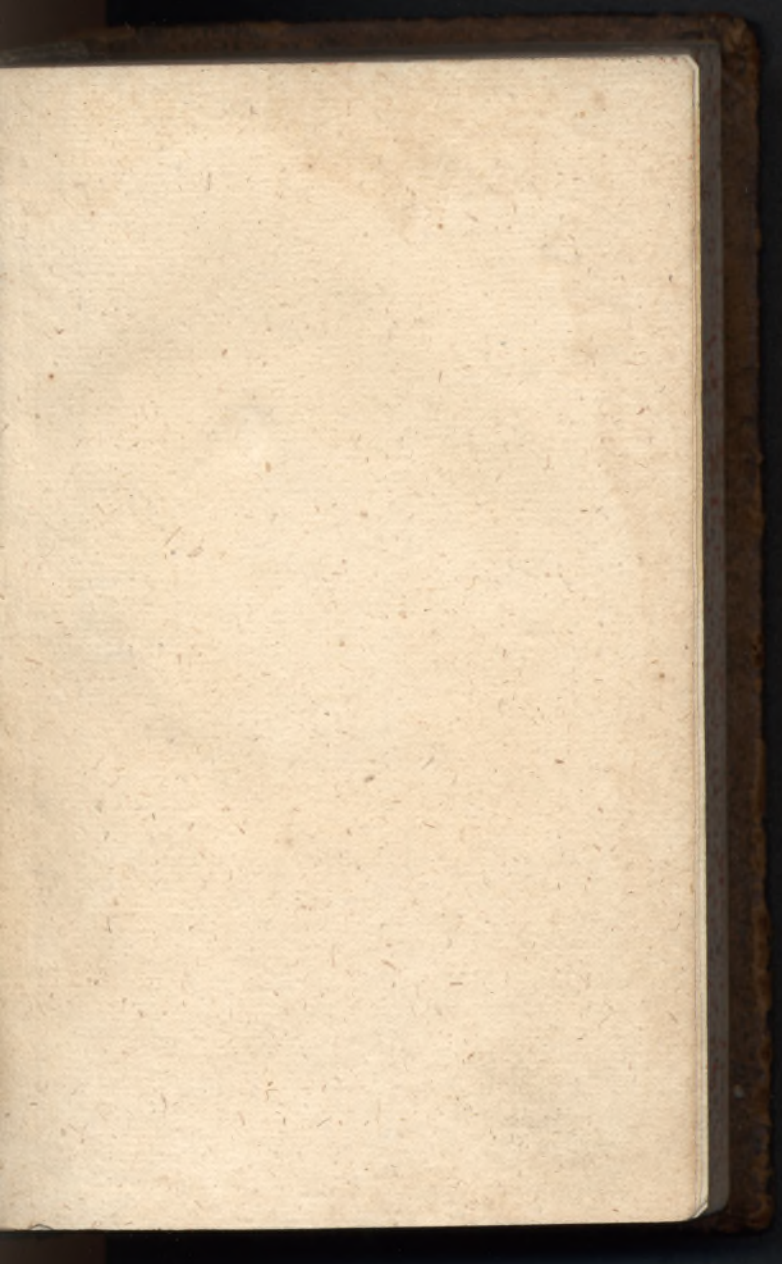

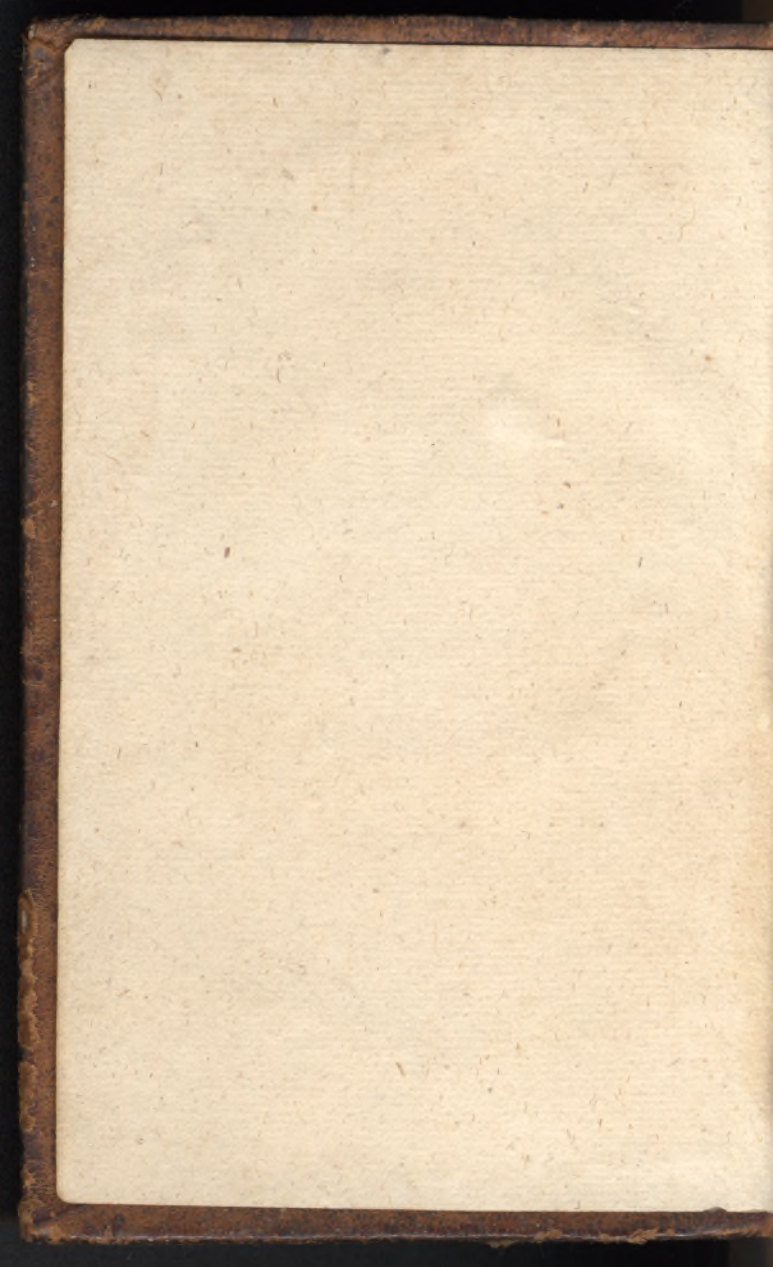

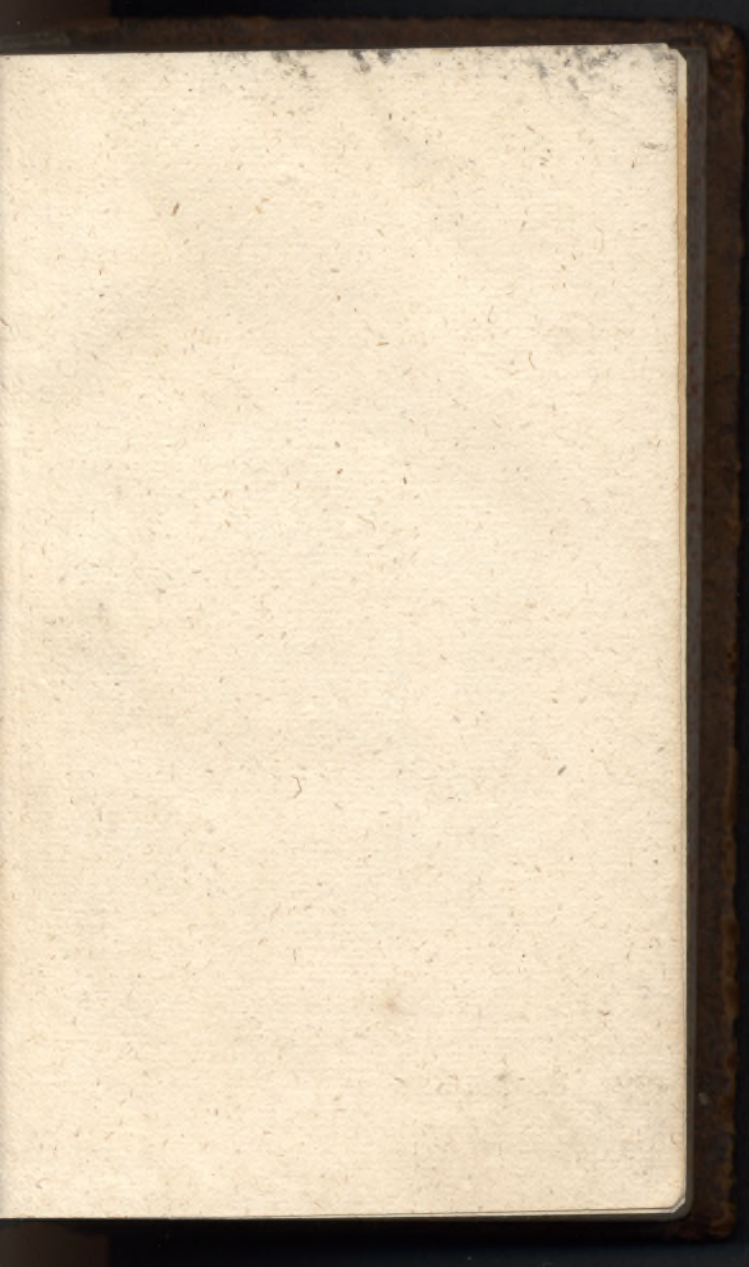
WIMBP
Opole

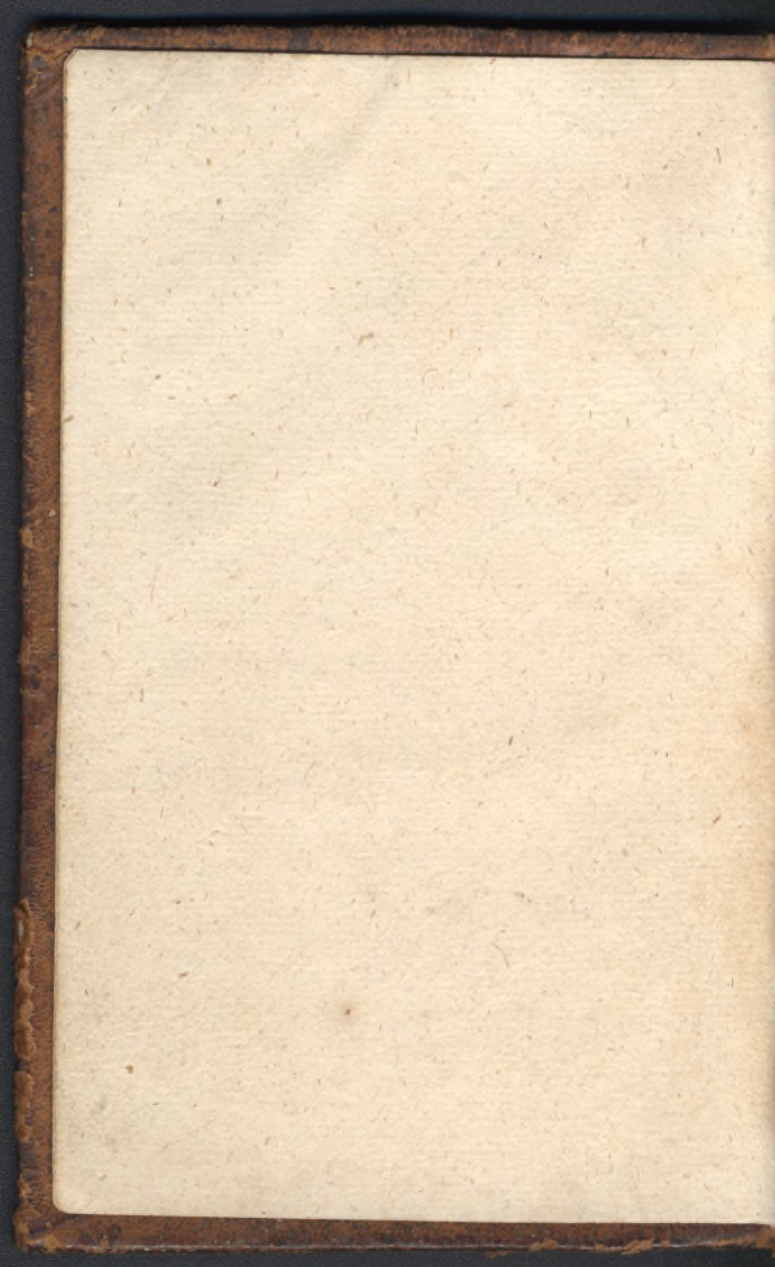
211 st

Abc $\sqrt{313}$ $\frac{313}{2}$ 65 C

PAVLI IOVII NOVO.
COMENSIS EPISCOPI NVCE-
RINI HISTORIARVM SVI
TEMPORIS.

TOMI SECVNDI PARS ALTERA.

VENETIIS, Apud Gualterum Scottum.

M D L I I I.

PAVILLON

COMMISSIE HISTORIE

EN HET VERVOLG

DER OORLOGEN

IN SECONDI PART

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

DE OORLOGEN

PAVLI IOVII NOVO,

COMENSIS EPISCOPI NVCERIN-

NI HISTORIARVM SVI TEM-

poris Liber XXXVI.

IC annus qui fuit à partu Virginis su-
pra mille & quingentos trigesimus se-
ptimus, uaria bella in diuersissimas or-
bis terrarum partes dispersa contine-
bit; sed quæ magnis potius regum cona-
tibus, quàm certis aut peramplis uictorijs famâ tulerint,
idcirco tamen non paruum legentibus afferent uoluptatē,
quoniam admirabilem grauiſſimorū consiliorum rerumq;
gestarum uarietatem explicent, proindeq; maximorū prin-
cipum animos intueri agnoscereq; iuuat, qui bella ex bel-
lis serere, proferreq; potentiam, quàm pace frui malunt,
scilicet ut nomini dubiū decus uarijs Fortune lusibus subie-
ctum superba contentione per anxios ancipitesq; labores
querant. Antè omnes Solymanus parandis nouis regnis tā
sua insatiabili quàm usitata Ottomannis regibus cupidi-
tate incensus, ad occupanda Indie emporia, pellendosq; in-
de Lusitanos animum adiecit, nequaquam sibi decorū aut
tutum fore existimans, si Christiani nominis gentem præ-
potentis Lusitaniæ regis opibus fretam, maximeq; inuictis
classibus pollentem, firmatis imperijs inueterascere in In-
dia sineret, ubi iam pleriq; reges antiquissimis ritibus fa-
bulosa numina colere soliti, Mahometana sacra suscepis-
sent. Recenti quoq; bello quod cum Tammaso Persarum re-
ge gesserat, inter eius auxilia Lusitanos sclopettarios, tor-

mentorumq; magistros, qui maiora tormenta fusili metallo fabrefacere, periteq; dirigere Persas hostes suos doceant, militasse didicerat. Ceterum Solymanus magno afficiebatur incōmodo, quòd Lusitanæ classes Arabici sinus nauigationes interclusissent, quibus Memphim atq; Alexandriā aromata atq; odores, Indicaq; omnis generis mercimonia aduehi in Europam solerent, magno quidem totius Aegypti uestigalium detrimento, quum ea mercium negotiatio ferè omnis per immensum Oceanum in Hispaniam auerteretur, dispensareturq; inde per emporia Belgarum, Britannorumq; & extremæ Germaniæ, quarum regionum regna, Gothosq; populos Venetorum aduectionibus repleri paulo antè solitos constabat. Prouidebat quoq; Solymanus eandem curā incesisse animo Campsonis Memphitici Sultani, qui sub id tempus quo eum inuadebat Seelymus pater, ingentem classem Rubro in mari edificasset, ut inde Lusitanos fretum Erythræasq; angustias ingredi ausos, non Arabico tantum sinu, sed ulteriore etiam India, ubi iam munitas arces condidissent, expelleret; sed Amyraßis & Raysalomonis præfectorum dissidio atque perfidia factum est, ut tantorum sumptuum apparatus infelicem exitum habuerit. Itaq; Solymanus adhortante Aegypti præfecto ingentem triremium classem instituit, qua Lusitanos adoriretur. Præerat tum Aegypto Solymanus Eunuchus natione Epirota propter militaris ingenij solertiam inter Bassas receptus. Is materiam edificandis triremiumibus à sinu usq; Atalico Ciliciæq; cæsam & dedolatam Pelusium deuehi curabat, atq; inde aduerso Nilo Mēphim ratibus perducere iubebat, ubi ita magnum nauolium fabrorum numerum cōgerat, ut paucis mensibus multas plicatiles

tilis triremes efficeret, quæ demum camelis membratim ad Suetiam olim Arsinoës portū Rubri maris per arenas stiticolosæ regionis trahebantur, atq; ibi intextis carinis et erectis malis, atq; instructæ omnibus armamentis in mare deducebantur. Id iter à Memphi ad Suetiam octoginta milium spatium implet. Constat autem antiquissimis temporibus dum Aegypti reges ad extendendam nominis famam prodigiis operibus uacarent, fossam pernauigabilem à Memphi ad Arsinoëm, admirando labore sumptuq; fuisse perductam, ad summæ cōuectionum commoditates, quæ demum obliuiscite uetustate, arenis scilicet alueum sensim opplentibus, quanquam pernauigari nequiret, Niloticam tamen aquam secundum annis incrementa ad ipsas Arsinoës cisternas deferrebat. Sed huius quoq; salubris aquæ copia atq; usus ferè omnis aduentu Arabum Mahometanæ sectæ, qui illac irruperunt, & totam ferè Africam superato Nilo usq; ad Atlanticum Oceanum inuasērunt, ita est interruptus, ut eius regionis incolæ à remotis quibusdam puteis saliores & iniucundos ad potum latices per utres camelis impositos petere cogantur. In hoc isthmo terræ, intimoq; Arabici sinus termino, mons Sinas natura saxeus & abruptus in cœlum exurgit, adeo ut difficilem laboriosissimumq; ad cacumen euadentibus ascensum præbeat, nam in summo iugo quo maria despectantur positum est delubrum diuæ Catherine dicatum, quod peregrini ex omni Europa Christiani religionis causa adire solent, immensoq; pijs animis gaudio concepto, monumenta Mosaicæ historie de Mari rubro, quod Pharaonis impij regis copias transire ausas miraculosa inundatione totas oppresserit, oculis intueri liceat. Hanc quam dixi-

mus fossam Sesostris Aegypti rex opulentissimus, & uti aliqui tradunt, pyramidum etiam structura inclutus, & post eum Ptolemæus ipse Philadelphus, profundius excavare cogitarunt, ut mediterraneo mari Rubrum immitterent, atq; Indica regna eorumq; opes Aegyptijs finibus expedita navigatione cōiungerent; sed ille præpropera morte interceptus, uel insanum opus intermisit; hic uerò à peritis naturæ rerum admonitus ab incepto maturè destitisse fertur, ne totā Australis Oceani aquarum molem Græciæ atq; Asie, quæ non dubium gentibus altero ueluti cataclysmo inuecto exitium afferret; insana ideoq; abhominabili gloriæ cupiditate infudisse diceretur. Igitur singulari studio atq; industria eius Eunuchi qui sæuo imperio circumiectas gentes ad id opus adigebat, incredibili celeritate octoginta circiter insignium nauigiorum classis effecta, atque adornata est. In ea fuere rostratæ triremes uiginti, & biremes uiginti & septem; præaltæ uero triremes, quas Veneti Galeacias uocant, ad ferenda maxima tormentorum & mercimoniorū onera opportunas numero quatuor, naues quoq; capaciores aduehendis commeatibus, & toto militaris apparatus ornamento idoneas, quas Mahonas uocant, septem. Reliqua porrò nauigia quæ erant iustæ magnitudinis supradicti numeri summam efficiebant. Hanc classem conscendit Eunuchus, quū in eam nautas, gubernatores, & remiges, fabrosq; nauales Venetos contruserat. Nam paulo ante imperatoris Solymani iussu Venetæ triremes mercaturæ causa Alexandriæ portum intrantes, à Barbaro custode eius turris quæ pharum habet, contra fidem abrupta pace hostiliter interceptæ fuerant; ita ut Antonius Barbadicus & Hermolaus Barbarus patritij earū præfecti cum omnibus

omnibus ad unum nautis atq; uectoribus custodiæ traderetur, & mercimonia apud fiscum scriberentur; eiusq; omnis naualis turbæ delectu habito Eunuchus quos idoneos putarat Memphim, atq; inde ad Suetiam in classem distribueret. Iam enim Solymanus leuissimis de causis odio in Venetos concepto bellum coquebat aduersus nostros, ut credi par est à quibusdam qui nimia foelicitate Cæsaris offende-
bantur uehementer incitatus. Sublato namq; Habraymo, qui singulari patrocinio Christiani nominis gentes apud principem fouerat, Lustibeiuss & Ajax purpurati abstine-
dum à rebus Persicis differebant specie pietatis, quòd Ot-
tomannica arma non in Mahometanos, sed in nostros con-
tinenter exercenda censerentur, præclaro maiorũ exẽplo,
qui semper Christianis bellis cum triumphali gloria uicto-
res discessissent, uti ipse nuper esset expertus quum de Bel-
grado, Rhodog; expugnatis, atq; interfecto Pannoniæ rege
admirabiles uictorias retulisset, quas frustra tentando quũ
Mahometes proauus, tũ abauus Amurathes superioribus
annis expetissent. Satis sibi gloriæ partũ existimare debe-
re, q; Tammafo Persarum rege maiorũ regia expulso, &
in Hyrcaniam usq; fugato, cunctarum gentium testimonio
uictor Assyriæ regnum, urbemq; ipsam Babyloniam cum
Mesopotamia Persis ademerit, nec ullam adierit cladẽ nisi
quam aduersa numina cœlo demiserint. Neq; enim niues et
seuos uentorum turbines, quos apud Sulthaniam pertule-
rit, aliud omnino quàm Mahometis nomen obiecisse, immo
dicẽ scilicet persequenti Persas; quoniã nefas esset gentem,
uel insanis superstitionibus deditã, tanquam uerum & cõ-
mune ipsis numen colentem interficere, penitusq; delere.
Eandem proinde esse cum sacerdotum, tum ipsorũ ducum

& militum uoluntatem ut arma in Italiam uerterentur.
 Facile siquidem occupari posse Salētinorum regionē, quæ
 extrema Italiae sit, & à conspectu Epirotici litoris modico
 traiectu dirempta classibus pateat. Eo etiam tempore Ioā
 nes Forestius Galliae regis legatus post mortē Habraymi
 sicuti diximus in aula permanere, muneriq; suo continēter
 uacare iussus, ostendebat Caesarē, qui unus tanquam præci
 pius hostis odiosissimē petebatur, nequaquam tanta habi
 turum præsidia ut tueri Apuliae oram uno tēpore, & Gal
 lis in Subalpina resistere posse cōsideret; quandoquidē rex
 ipse cum magnis copijs in Italiā ipsa eadē æstate descende
 re statuisset. Sub id quoq; tempus ad Solymannū pro trās
 fuga se contulerat Troilus Pignatellus exul Neapolitanus
 nobili ortus familia, peritusq; militiæ uir; propterea q
 Andream eius fratrem Rhodiæ militiæ equitē Petrus Toleta
 nus prorex, aliquāto seuerius quā ipse putarat, capitali
 supplicio condēnasset. Quo iniuriæ dolore perturbatus re
 ctā profugerat ad Solymannum, ab eoq; liberaliter militiæ
 inter Mutfaracas fuerat ascriptus, cuius ordinis equites ē
 toto terrarū orbe lectissimi, quæ uelint numina colere per
 mittuntur, peculiaremq; tantū uni eunti ad bellū impera
 tori operā præstant. Eius siquidem transfugij causam pro
 barant Barbari, & Troilum q; duxisse apud Cesarianos
 equitū ordines secunda militiæ fama didicissent, purpurati
 maximē idoneū fore iudicabant, quē ipsis inuadendæ Apu
 liae consilijs adhiberent, tanquam multa de situ litorū, atq;
 oppidorum condicione, opportuna traditurū, & cuncta ad
 id bellum secunda fore pollicentē. Troilus etiam quaruna
 dam machinarum artificia, ligneis atq; minutis exemplis,
 uir ingeniosus & uaser apud rudes earum artium Barba=

ros protulerat, ad sustinendum uel improuisum hostiū impetum, si per oram maritimam descensiones fieri prohibere conarentur; cuius artificij formis Solymanus ita oblectabatur, ut quū pluteos currules, præfixosq; ferreis uenabulorum mucronibus, uti apud Rauennā à Nauarro excogitados fuisse diximus, maximè miraretur, hominem tanquam subtilioris maximeq; efficacis industriæ purpuratis magnoperè commendaret, Lustibeioq; præsertim, quem classi cum imperio præfecerat; quanquam in ex-Hariadenus ipse Barbarussa ab sua singulari scientiæ naualis existimatione spectatus emineret. Affirmabat quoq; Troilus eam esse Apulorum omnium & Salentinorum uoluntatem, ut oblata occasione à Cæsariāis, à quibus immodicis tributis diuexati essent, omnino deficerent, modò Galli aliqui conspicerentur, quibus Turcarum beneficio in terram expositis, & classis præsidio confirmatis se dederent. Seniores etiam Turcæ meminerant quam facile antè quinquaginta annos occupata Hidrunte, eaq; demum urbe peregre regiè defensa, quam graue periculosumq; Italiæ in Salentinis bellum excitassent, quo haud dubiè non Neapolitano modò regno, sed ipso etiā Romanæ urbis imperio Acomates Bassa breui se potiturum sperasset, nisi ipse Mahometes imperator præpropere ereptus fato totam eam spem paratæ uictoriæ præcidisset. His persuasionibus adductus Solymanus, terra mariq; uno tempore Italiæ arma inferre constituit, tãta celeritate expediti consilij parata classe, & terrestribus copijs è Thracia sinistrorsum per Tessaliam proficisci iussis, ut penè prius improuisus in Epirum peruenerit, & cum ducentis armatorum milibus circa Macedoniæ orā ad Aulonem constiterit, quàm Byzantio profectus à nostris credere

crederetur, qui Barbaros uel ob id in Pannoniam reuersua-
 ros existimabant, quòd fama increbuisse Austrianos Ger-
 manos nequaquã cū Ioanne rege, Turcisq; qui essent apud
 limites in præsidij, inducias tanquam parum æquas serua-
 turos. Classis autem numerosa pariter & ornatissima in
 Ionium delata à Cephalenijs atq; Zacynthijs penè prius
 spectata est, quàm Veneti sua consuetudine iustam classẽ
 creato maris præfecto ad tuendam ipsorum ditionis oram
 uersus Corcyram nauigare, atq; inde terrestres atq; mari-
 timos Barbarorum motus obseruare iuberent. Cæterum
 Solymanus è Thracia profectus emensuq; totius Macedo-
 niæ latitudinem, nihil eum morantibus fluuijs, ad Scardos
 montes perrexit, & per eorum ualles ad mare descendit.
 Hi montes ad Taulantios, & Dassaretas, atq; Dardanos
 qui hodie Albani sunt, pertinent. Eo autem itinere uel ma-
 gna & subito inflata flumina facile traiecit, & antè alia
 post Hebrum (qui hodie Mariza dicitur, nõ longè ab Am-
 phipoli clarissima olim urbe Macedonia regum, Seres ho-
 die uocata, ubi Barbarorum moneta peculiari officinæ se-
 de cuditur) Strymonem amnem, Marmarium ab incolis uo-
 catum. Exinde Axiũ, qui nunc Vardaris appellatus ad se-
 ptimum lapidẽ iuxta Thessalonicam in mare decurrit, &
 secundũ hunc ipsum Halyacmonẽ qui hodie dicitur Asam-
 baba, Mustaphæ purpurati sumptu, qui Selymi gener fuit
 magnificentissimo ponte iunctum. Is amnis in Therma-
 cum sinum effunditur, non procul ab Heraclea sentica de-
 scendens, quam nouo nomine Scopiam esse nonnulli Græco-
 rum affirmant. Nec multo post Lustibeiũ & Barbarussã
 ab Hellesponto Maleam superantes ad Ficerium, oræ Leu-
 cadie portum dulcis aquæ fontibus clarum, aquandi causa
 peruene-

peruenerunt, indeq; Acarnaniæ ac Epiri litora lambentes præteruectiq; Corcyrā ubi Veneta classis Hieronymo Pisaurio præfecto stationē habebat mutua salutatione multis de more tormentorum bombis amicissimè celebrata, ad Aulonem per Piscosas fauces quas Laous amnis stagnans efficit, classis partem intulerūt. Tum uerò Solymanus Italiam quam habebat in conspectu extemplo petendā ratus, ut si cœpta prosperè prouenirent, ipse etiā totis copijs traiceret, Lustibeiū, & Barbarussam transfretare, atq; explorare Salentinorū uoluntates iussit. Aderat eis Troilus exul nauadæ operæ cupidus. Is uti peritus rerum, quòd insignes urbes Brundisium & Hidruntē egregie munitas Cæsarianorū præsidij teneri intelligebat, ab Iapygio promontorio, quod hodie Hidruntinum caput appellant, in sinum Tarentinum ad dextram deflexit, ad Castrum oppidum. Distat id octomilibus passuum ab Hidrunte, habetq; arcem collis dorso impositam. Id erat ditionis Mercurini Catinariæ uiri Vercellensis. Hic nequaquam militiæ assuetus improviso Barbarorum aduentu exterritus, atq; omnibus ad resistendum imparatus rebus, persuasus etiā Troili internuncijs, ita deditionem fecit, ut Barbari ab omni maleficio se temperaturos pollicerentur; oppidanis in eandem pactionem cum ipso regulo facile credulis, propterea quòd Forestium Galliæ regis legatum adesse existimarent; sed is ad Aulonem substiterat lethali oppressus morbo, ubi paucos post dies interijt. Itaq; Barbari, naualesq; præsertim turmæ prædæ inbiantes, neq; Troili deprecatione permoti, neq; Lustibeijs Barbarussæq; imperijs parētes, oppidum sublato clamore diripuerunt, delectaq; ætatis captiuos cum Mercurino ad classē deduxerunt. Verum

Lustibeijs

Lustibeiis non dubio pudore abruptæ fidei perfusus Mer-
 curinum incolumem dimisit. Eodem autem tempore ma-
 gnus omnis generis hominum, & maioris pecoris numerus
 toto Salentino litore ab equitibus Turcis interceptus est;
 nã per Hippagogas latiores naues, quas nostri Palandrias
 uocant, transuehendis equis idoneas, nonnullæ equitum tur-
 mæ nocturna usæ aura ab Aulone traiecerant, sic ut à Ta-
 rento Brundisium usq; Salentinus ager magno metu atq;
 periculo quateretur; cui, non dubiam ab Italia pestem supe-
 ris auertentibus, inexpectatam opem attulit unius Veneti
 trierarchi temeritas. Is fuit Alexander Contarenus spe-
 ctatæ nobilitatis atq; uirtutis trierarchus, qui cum circũ-
 errantibus Turcicis triremibus casu quodam improuisus
 occurrisset, nec Turcæ, sicuti ex consuetudine debebant, ho-
 noris causa uela dimittere, & inanibus bombis pacati ani-
 mi significationem ostendere uellent, in eos superbiæ suæ
 atq; odij uiolentiam subito cõuertit, incitat isq; remigibus
 in Turcas rostra direxit, perforatasq; magno impetu ho-
 stiles duas demersit, in quæ Vstamanes Gallipolitanus
 præfectus interijisse dicebatur. Id facinus à Contareno, uti
 postea apparuit, malo Reip. importunissime editum, re-
 ferebatur ad priuatam simultatem, quod mercatorum na-
 uigium ipsius Contareni, quod ab oriẽte pretiosas merces
 aduehebat, à Turcis Prædonibus paulo antè fuisset inter-
 ceptũ, sic ut Contarenus ex priuata iactura concepto odio
 indulgisse dolori, et publicam causam neglexisse diceretur.
 Paulo antè quam Turcæ in Salentinum agrum trajicerent,
 Andreas Auria Casariæ classis præfectus apud Messæ-
 nam certior factus, Solymanum ad Aulonẽ positis castris
 constituisse, classemq; eius eodẽ peruenisse, iratus sibi quod
 nulli

nulli hostium classis parti, sicuti maximè cupiebat, occurrisset; superato Spartiuenti promontorio, quòd olim Zephyrium fuit, per Ionium uela dedit, & se ad Zacynthum & Cephalleniam usq; prouexit, sperans, uti euenit, aliquibus nouissimi hostium agminis nauigijs occursurū. Forte incidit in aliquot eius generis nauigia quæ à Turcis Schiratia uocantur. Ea erant onusta uarij generis commeatus copia, & lino utiq; Alexandrino, quod mercimonij causa priuatim à nautis deferebatur. Ea classicula ad Solymanū contendens, ubi procul Auriana uexilla conspexit, non Ligusticam atq; hostilem rata, sed Venetam amicamq; temerè iudicans, ubi propius errorem suum detexit, nihil tentata defensione irrupēti Aurie se dedit, qui omnibus uel Turcis uel Aegyptijs Mahometani nominis captis, & ad transtra triremium traductis, translata continuò in triremes præda omni nauigia incendit. Per eos dies per quos Ionium undiq; circuitis atq; exploratis insulis Auria percurrerat, Solymani binas triremes incenderat. His triremibus Iunusbeius supremæ authoritatis interpres, quem Barbari Dragomanem uocant, à Solymano ad præfectum classis pro legato missus Corcyram aduehebatur. Siquidem quum Turcæ insule appropinquātes nullam honoris causa de more salutationis significationem fecissent, Veneti aliquot trierarchi tantam inesse Barbaris arrogātiā indignantes, in eas hostilem impetum fecerunt, & in litus Turcas se eijcere coegerunt, sic ut magna Turcarum pars cum ipso Iunusbeio ac Acroceraunibus latronibus caperentur. Iunusbeius tamen agrè se explicans, & præsentī pretio se redimens ad Solymanum est deductus; uacuas autem atq; desertas ambas triremes Auria illa tunc litora explo-

rans

rans nactus, quòd semisfractæ uti grauitèr elisæ nequaquã sibi adducendæ uiderentur protinus incenderat. Ex ea re Barbari in Venetos odij sui uim omnem tanquam ab iustâ causa uehementer intenderunt, ut apud Solymantum de ini quissimi facti iniuria prolixè conquerentes, id in immen sum paulo pòst ad hostiles acerbitates prouerberent, quã quam Venetus præfectus cunctis humanitatis officijs cum lunusbeio eius facti nouitatem periculiq; dolorem expia re niteretur, quòd ab utrisq; imprudenter naualis discipli næ leges importuno casu uiolatas ostenderet. His for tuitis paruorum rerum successibus, non dubia abrumpen dæ pacis initia apud Turcas quæsitæ sunt, eoq; ualidius & properatius, quòd per eos dies Auria diligentissimè inter diu noctuq; sulcando maria atq; omnes portus exploran do, nactus triremes hostiũ duodecim, apud Merleias quas uocant insulas supra Cassiopeum Corcyræ promontorium positas (hæ fuere antiquitus Ericusa, Marathæ, Elaphusa, & Malthace) nocturno atq; cruentissimo prælio deleue rat, Turcis ferè omnibus aut prælio occisis, aut in concur su demersis, quum pauci uiui atq; integri in eius potestatē deuenissent. Erant enim duo genera pugnacissimorum mi litum Turcici nominis, qui incredibili uirtute propugnan tes triginta quinq; instructissimarum triremium impetũ ita sustinuerunt, ut faucij grauissimis uulneribus fessiq; pu gnando occumbere quàm se dedere maluerint, desponden tesq; animos singuli macheras incuruas, quas magno pa rant pretio, in mare proijcerent, ne his nostri potirentur. Hi erant Ianizeri ex prætorianorum ordine, atq; item de lecti equites, quos Spaches appellant, perpetua equis me rentes stipendia; nam tum suos quisq; equos terrestri itine

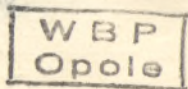
re per Aetoliã & Acarnaniã per agasones suos ad Solymani castra præmiserant. Ea autem uictoria non multum Auriam lætatum fuisse constat, quum magnum numerum ex propugnatoribus suis, atq; remigibus, magistrisq; triremium amiserit, & Antonius ipse Auria incundæ pugnae princeps, uehementer uulneratus discessisset. Ea uerò noturni eius prælij fama fuit, ut si quatuor aut quinque triremes Turcis subsidio superuenisset, dubio Marte Auria, aut certe grauiore cum detrimento pugnaturus crederetur. Parta uictoria Andreas ad Leucam promontorium orientale Corcyrae contra Paxum insulam paruum quæ retinet uetus nomen, classẽ contulit, ut aliena suaq; accepta incommoda certius inspiceret. Nec mora quòd audiret Barbarussam à Solymano cum octoginta triremibus aduersum se proficisci iussum non longè abesse, anteuertit iter, & abductis aliquot quæ erant integræ, hostium triremibus captiuis, foeliciter emensus Ionium ad Laciniũ promontoriũ, quod hodie Columnas uocant, peruenit; atq; inde Messanã ad repetendam classẽ traiecit. Hoc insigni ab Auria detrimento affectum, & geminata contumelia à Veneto læcessitum Solymanum, usq; adeo acri iracundia exarsisse ferunt, ut Barbarussa maledicẽdo asperrimẽ succēseret, quòd per incuriam segnioremq; impetum nusquam utilem operam præstitisset, Venetis autem grauiusimẽ comminatus, capitalis odij clades denunciaret, à quibus se despectum, & uana antiquæ pacis specie deceptum diserebat; ita ut eos proculcubio cum Cæsare ab occulta societate consensisse iudicaret. Eos propterea Auriam uti semper alias opportuno consilio, & comitatibus adiuuissẽ, recepissẽq; portibus, & ut ille aptius atq; foelicius aduersum se impune prederetur,

daretur, undiq; per Græcos speculatores nauigationum indicia detulisse. In hunc modum suapte iracundia inflammatum imperatorem Iunusbeius ipse Dragomanes, et Barbarussa, atq; Ajax, nouis additis facibus, ut pacem abrumperet incitabant; ille quidem priuatam ulturus iniuriam, hi uerò ut commutata belli ratione, maiorem prædam, uberioremq; laudem sibi pararent, utpotè qui proximis insulis inhiarent, Corcyraeq; præsertim & Zacyntho, Cephaleniaeq; postquam in Italia ad inuadendū expugnandumq; duriora omnia spe ipsorum essent inuenturi, quandoquidē nec rex Galliæ adhuc transisse Alpes, nec aliquas paratas ad inuadendam Italiam habere copias nunciaretur, & fama esset Petrum Toletanū proregem Neapoli egressum cum magnis copijs aduentare, et passim maritimis in urbibus augeri præsidia, & iam Turcas equites, qui ab Aulone in Salentinum agrum traiecissent, à præfecto totius Iapygiæ Scipione Sommeio uiro impigro passim impugnari, atq; interfici dicerentur. Itaq; Solymanus ira percitus commutato consilio bellum aduersus Venetos decernit, & ab Aulone castra mouens Vagiussam amnem, quem ueteres Aenantem uocabant, superat, & ad Communitiam Butrotiæ regionis castra constituit. Communitiæ locus olim Regij Fontis nomen habebat, unde uberrima profluit aquatio portui mirè opportuna. Quum eo in litore Solymanus haberet castra, Acroceraunij agrestes feriç; homines, qui Chimeram incolunt montem, immane consilium susceperunt, tabernaculi regij noctu inuadendi, concitante eos Damiano quodam latronum duce, abstrusorum collium qui sunt in ijs rupibus & syluis peritissimo. Non reformidabant ullum uel certæ necis periculum uiri rerum omnium egentes,

egentes, ideoq; latrocinij affueti, & nullos certos colen-
 tes Deos, ut incredibili præda atq; inuistati facinoris glo-
 ria potirentur, si longè maximum terrarum orbis impera-
 torem in tabernaculo semisopitum, & frustra tot custo-
 dijs confisum occiderent: magno siquidem silentio ferarum
 more sese insinuatueros concubia nocte in stationem facile
 sperarant: sed Barbaris ad id audendū facinus paratis For-
 tuna defuit, nam dux ipse Damianus ē notis rupibus dela-
 psus ad explorandum prætorij situm, & circumiectæ sta-
 tionis formam, uigiles & excubantes prætorianos non
 fefellit; conspectus enim in arbore ex fragore abruptæ frō-
 dis uti erat semipensilis et speculabūdus à lanizeris est cō-
 prehensus, & per tormenta, detectis quas parabat insidijs,
 iussu imperatoris belluæ captæ modo discerptus est, unde
 mox magna illis agrestibus clades illata est, emissis scilicet
 in eos Asapis & Acanzīs uenationis modo ad trucidandā,
 & quam maximè possent delendam horridæ atq; infamis
 gentis stirpem. Ab hac enim genus ducunt Huscochi mari-
 timi prædones Dalmatiæ scopulis affueti, & Haidones
 qui Illyricis nemoribus inerrant, & cunctis mortalibus ex
 professo hostes, usq; ad interiores Pannoniæ milites latro-
 cinia exercent. Per hunc modum Solymanus dirum agre-
 ste genus ad satietatem ultus Corcyram oppugnare con-
 stituit, Barbarussa cum omni tormentorum apparatu ē
 continente in insulam transgredi iussō. Is paulo antè re-
 uocatus ab Iapygia ad Saxonem insulam, edito ingētis tor-
 menti bombo uniuersam classē ex ea significatione con-
 traxerat, & eodem cursu nusquam reperto Auria, per fre-
 tum Corcyreum ad Regios Fontes, Solymaniq; castra per-
 uenerat. Quibus Turcarum cōsilijs opportunè perspectis

b

Pisaurius

Pisaurius aliquot triremium propugnatoribus, & ualidis-
 simis remigum detractis utrāq; arcem oppidi aucto præ-
 sidio communijt, & se imparem mari Barbaris fore iudi-
 cans, cū uniuersa classe ab insula se subduxit, et in Hadria-
 ticum sinum profectus est, eo consilio, ut cum socia altera
 Veneta classe, cui Ioannes Vetturius præerat, se coniunge-
 ret, & litora Venetæ ditionis contra Barbaros tueretur,
 pugnae casum subire paratus, postquam & sibi auxilio fu-
 turus Auria uideretur, accedenteq; Vetturiana classe supe-
 riores existimari possent. In id quoq; consilium Pisaurius
 si pugnandum foret, Alexandrum Buondelmerium ingena-
 tis & propè stupendi apparatus galeoni præfectum, qui
 tum erat circa Zacynthum, admonuit ut in Dalmatiā ad
 se nauigaret. Paruit imperio Buondelmerius nauande ope-
 re cupidus, deuectusq; est ad insulam Cursulam, quæ anti-
 quitus Corcyra nigra fuit, Meliteis olim catulis ad foemi-
 narum delitias clara. Cæterum Pisaurius atq; Vetturius
 suas classes in Rizonicum sinum, quem hodie Cathareum
 uocant, intulerunt, quum Solymanus magnam copiarum
 suarum partem ad diripiendos Corcyreorum uicos trans-
 misisset. Pagos namq; omnes & notos uicos perscrutati
 Barbari infinitam propè miseræ gentis multitudinem ca-
 ptam in seruitutem abduxerunt. Ad oppidum autem Aia-
 cem purpuratum & ipsum Barbarussam singulis aduectos
 nauiculis propius accessisse constat, ut certius quæ oppor-
 tuna essent ad oppugnandum specularentur. Sed ea uisa est
 turriti oppidi & frequenti præsidio confirmati, portusq;
 munitio, ut eam Solymano inexpugnabilem esse renuncia-
 rent. Præerant Corcyræ duo Patritij Veneti Aloysius Ri-
 pa, & Simon Leonius. Hi non temere Barbarorum uires,
 quæ

quæ terra mariq; erant maxime metuentes, eò descenderunt ut suburbana tecta quæ erant instar oppidi perpulchra atq; magnifica ultro excinderent, ne his transgressi Turcæ potirentur, atq; his protecti ad oppidi murum tutius atq; facilius accederent. Fuit ea res maxime funesta et lachrymabilis, quum etiam remotiora ab oppido prætoriana, & uillas ad commoditatem atq; delicias longa in pace ædificatas Barbaricis facibus absumi conspicerent. Sed in summo discrimine publicam salutem respicere summæ rei periculum cogebat, eaq; omnia quæ tum ardebant libertate incolumitateq; civium uiliora ducebantur; quando nouo sumptu refici atq; instaurari non magno tempore posse appareret. Ceterum præfecti quos diximus, longæ obsidionis metu adducti, quòd nequaquã tantum commeatus in urbe esse conspicerent, ut diu à Barbaris terra mariq; acriter obseßi inopiam ferre possent, omnem imbellem populi multitudinem extra oppidum expulerunt, adeò tristi lugentium spectaculo seuoq; remedio, ut quum Turcæ idoneis in locis munitiones, & propugnacula militariũ operum instructa tormentis circa urbem erexissent, miserabilis ea multitudo eiecta foras in fossis pernoctare cogetur, et quum turbulentissima forte tempestas extrema Augusti mensis nocte incidisset, multi præsertim pueri matrum ceruicibus implicati, ea spurcissimi imbris iniuriæ, & propinquorum Barbarorum metu miserabiliter interirent. Vnum ex omnibus Corcyreorum castellis, nomine Angelocastrum, in mediterraneis insulæ ad quintumdecimum lapidem ab urbe positum, frustra oppugnantibus & comminantibus Turcis, oppidanorum egregia uirtute defensum, supra tria milia humanorum capitum, quæ

eò confugerant prosperè conseruauit; quum passim di-
 nerse Turcarum manus ceteris locis diram uastitatem
 attulissent. Turcæ ad terrendos Corcyreos occupato mona-
 te, multa in eo tabernacula constituerant, & è scopulo,
 qui Maripetrus uocatur, maiores pilas in oppidum con-
 torquebant, & contra oppidum in ruinis conflagentium
 ædificiorum occultè consistentes sclopettis ita rem gere-
 bant, ut plerosq; apparentium in corona moenium certis-
 simis ictibus uulnerarent, & circumuecti triremibus sin-
 gula è proris maiora tormenta disploderent, maiore ta-
 men obsessorum metu quam damno. His de causis, quòd
 parum proficerent, sicuti antea confirmasse diximus duces
 ipsos Lustibeium, Barbarussam, & Aiace. Solymanus su-
 scepte expeditionis pertæsus, soluere obsidionem & By-
 zantium reuerti constituit nō sine pudore irriti conatus,
 quòd utrobique, & in Salentinis, & Corcyre, Fortuna uel
 iusta uel immodica eius uota fefellisset. In hoc decreto
 erat Barbarus imperator quum certius didicisset à suis nulla
 fide cum Castrensibus rem gestam fuisse, qui deditione fa-
 cta secus ac crediderant pro beneficio, summæ crudelitatis
 atq; auaritiæ contumelias retulissent, direpti scilicet &
 abducti in seruitutem, quum incolumi libertate saluas o-
 mnium Fortunas fore sperauissent. Quo maleficio sug-
 gillari maiestatis ipsius nomen iudicabat, qui semper in
 sponte deditos fidei atq; iusticiæ obseruantissimus esse con-
 fueffet. Captandos siquidem Christianorum animos certa
 spe humanitatis atq; clementiæ, ut in exemplum idem reli-
 quæ gentes adducerentur, nec esse omni bellicæ cladis acer-
 bitate diuexandos, qui ultro honesta pactione à ueteribus
 dominis deficerent. Itaq; expiandam omnino esse eius pa-
 trati

trati facinoris infamiam putauit, generosoq; animo quos comperit maleficij authores fuisse supplicio affecit, & Castrenses captiuos omnes diligentissimè perquisitos, impositosq; nauigijs ad penates suos reduci iussit. Quum administrante Barbarussa ad edictum copie omnes decedere insula, & in aduersam continentem trajcere iuberentur, Corcyrei discessu hostium animaduerso eruptionem fecerunt, ut institutas ab hostibus munitiones diruerent; sed qui fidentius & inordinatius exierant, quòd nondum Turcæ omnes discessissent, eorum superuentu in oppidum compulsi sunt, nondum planè euersis operibus; sub æquinoctiū tamen à Turcis Corcyreorum detrimentis finis est impostus. Constat autem eo bello supra sexdecim milia è Corcyreis omnis sexus & ætatis capta atq; abducta in seruitutem fuisse. Solymanus itaq; castra mouens, legente orā classe recto per Acarnaniam & Aetoliam itinere, postis commodæ aquationis causa ad amnes qui occurrebant castris, ad Aracium scilicet, qui Ambracium influit sinū Aræteum de uetere eius amnis nomine hodie uocatum, & Acheloum Aetoliæ, qui propter eximiam aquæ claritatem ab incolis Aspropotomus hodie uocatus in Naupacticum sinum euoluitur, Byzantium est reuersus, deditq; exemplū operam ut à Cassimo Bassa, Nauplio, & Epidauro, in Peloponneso reliquis Veneti imperij urbibus bellum inferretur; idemq; ut facerent Illyrici præfectis imperauit, ut multis simul in locis uno tempore Veneti Turcico bello uexarentur. Discedente autē Barbarussa atq; appellente classē, propter aduersas tempestates, ad Butrotum, quod oppidum clarum antiquitus uetus retinet nomen, id omnibus incolis incurſu naualis turbæ captis, atrociter direptum.

atque deletum est. Per eos dies Pisaurius Venetæ classis præfectus inito consilio cum collega Vetturio, in eum Dalmatiæ sinum qui ad Scardonam claram olim urbem pertinet, classem intulit, expositisq; militibus, ad oppugnandam urbem duxit. Distat ea à proximo litore septem milibus passuum, tuebaturq; eam uir Turcici nominis à fuscedine oris Aethiops uocatus. Is oppugnantium uim diu sustinere non potuit. Nam Veneti decussis toto muro propugnaculis impetu facto in urbem perruperunt, et cæsis aut captis hostibus eam diripuerunt, edictoq; præfecti uetera mœnia funditus euerterunt, ne Turcæ repetita possessione opportune urbis castellum ibi inædificarēt, instaurandaq; et muniendæ urbis occasionem arriperent. Imminebant siquidem Barbari, ab immensa eorum proferendi imperij cupiditate, maritimis urbibus Venetæ ditionis, ut quum eas minutis ac assiduïs incursionibus mediterraneo omni fere agro spoliassent, etiam ad ipsa maritima oppida iustā uim admouerent. In ea contentione finium Veneti operam dabant, ne Turcæ opportunis locis potirentur, quæ ab ipsis facile ad uexanda uicina oppida muniri posse intelligebant. Erat oppidulum cum arce distans à mari sex milibus passuum Obroatium à Dalmatis appellatum, quod antiquitus, uti reor, Argyrutum fuit. Hinc Turcæ Vscobis feris prædonibus admixti latrocinia exercebāt, patebatq; his ad prædæ receptum id unum maxime castellum. Quibus de causis Vetturius cum sua classe qua Hadriaticum sinum cum imperio tuebatur, ab Hiadera exiguo eius maris sinu circumuectus copias exposuit, ita ut propugnatores naualesq; socios triremium in ordines componeret, Gabrieliq; Ripæo Veronensi copiis præfecto Obroatium

continuo

continuo oppugnandum imperaret. Veneti inopinantes
 adorti Turcas peracre certamen inierunt. Sed quoniam
 muralibus tormentis carebant, nec minutis pilis quicquam
 proficerent, & idcirco de expugnatione desperarent, su-
 peruentu Amurathis, qui cum paucis equitibus Turcis, &
 tumultuaria Vscochorum peditum manu oppidanis open-
 laturus adcurrerat, nostri conspectis Turcis repentino ter-
 rore perculsi primoq; impetu in foedam coniecti fugam
 instantibus Barbaris, & multo clamore maiorem ipsorum
 multitudinem adesse præbentibus, casti profligatiq; sunt;
 tanta ignavia ut quum nemo se militem esse meminisset,
 neq; se conuertere, aut in hostem arma stringere auderet;
 eo exitu ut uix Gabriel ipse præfectus conscenso equo de-
 fertisq; militibus cædi se eriperet; sic tamen ut ignauie
 ignominia notatus non multo post seueritate Pisauri præ-
 fecti in ipsa prætoriae prora capite plecteretur. Amura-
 thes autem re bene gesta cum multis captiuis, multisq; ho-
 stium spolijs ad præfectum totius Illyrij Vstrefum, cuius
 erat alumnus, reuerteretur. Hic Amurathes è Sico oppi-
 do ciuis, quod hodie Sebenicum uocant, ad Mahometis sa-
 cra defecerat, foeliciq; uirtute omnibus Pannonicis &
 Dalmaticis bellis inclarauerat, adeo ut honestissimis honori-
 bus & præmijs ab Vstrefo indulgenter ornaretur. Paulo
 siquidem antea insignē apud Clissam de Christianis uicto-
 riam retulerat, ex qua facile famam cōsequutus à Solyma-
 no imperatore iusta præmia retulerat. Erat supra clariissi-
 mam urbem Salonā, oppidum Clissa in edito colle permu-
 nitum, quod ab infirmo regulo Christiani nominis teneba-
 tur, cui Petro Crosiccio nomen erat. Id his in locis ad susti-
 nendas Turcarū incurstones magnam habebat opportuni-
 tatem;

tatem; apparebatq; magno Christianorum incōmodo Clissam in Barbarorum potestatem esse deuenturā, nisi communi finitimorum auxilio aduersus Turcas defenderetur. Sustinuerat diu Croscicius insultantium perpetuoq; insidiantium Turcarum arma. Sed is, uti erat tenuissimæ Fortunæ regulus, uiribus diffidens, totiusq; uiciniae periculum ostendens, ad Ferdinandi regis, Pauliq; Pontificis auxilia decurrerat, ut eorū matura adiutus ope, sese atq; oppidum tueretur. Ferdinandi nanq; plurimum intererat, longè à suis finibus Barbaros arceri, qui Seniā urbem, quæ in ora est, ad se pertinere dictitabant, quod Pannonicæ ditionis esse uideretur. Pontifex autē suæ pietatis & officij esse meminerat tueri Christianū nomen aduersus impios. Nō impetrauit frustra opem Croscicius; nam Pontifex eum conscriptis Anconæ cohortibus, et opportuno tormentorū instrumento, atq; item cōmeatu liberaliter adiuuit, quū parī studio Ferdinandus Nicolaum Turrianū uirum belli peritum cum duobus milibus Germanorū misisset. Turcæ per id tēpus duo castella subitariæ munitionis instituerant, ut Clissam arctius obsiderent; alterum edificabatur paulo supra Salonam non longius quā sex milibus passuū ab oppido Clissa. Id Maleuicinū Dalmatiæ uocabant; alterum in aduersa parte quæ ad mediterraneā regionem uergit. Hinc facile iudicabat Croscicius, si institutæ munitiones ab hoste perficerentur, breui desperatā fore Clissanorum salutem. Itaq; Turrianus, et Lucas Anconitanus, qui Pōtificijs præerat auxilijs, utrunq; castellum adorti, eas munitiones diruere cœperunt, quum fortè Amurathes opportunissimo tempore superuenit, cum trecentis equitibus, & expeditis peditibus septingentis, ab ipso Illyrici præfecto missus. Is terri-

terribili impetu facto, clamoreq; sublato nostros inuadēs tanta ui perculit, ut neq; Itali, neq; Germani audacter prælium exciperent, sed nusquam densata acie profligati terga uerterent, non secus ac Gabrieli Ripæo ad Obroatium accidisse meminimus. Petrus ipse Crosticius quum incitato equo aufugiens ad mare peruenisset, exitiali consilio equum dimisit, & in nauigium se intulit, ut ad salutem cōpendio parue nauigationis uteretur. Cæterum id nauigiū prægrauante insilientium ex fuga militum multitudine, è litore uel multo adnitentium remis & contis conatu procelli in altum mare arenoso è uado non potuit, sic ut Turcæ superuenientes, & ipsum unum Petrum præcipuè petētes, in nauem insilirent, trucidatisq; omnibus adeptū Petri caput ad Amurathem referrent. Quo capite Clissanis ostentato oppidani terrore correpti, & exiguo freti comeatu, desperatis rebus aufugientes, uacuum oppidum uictori reliquerunt. Turrianus autem, & Lucas qui equis ad fugam usi fuerant, dimidiam suorum partem, quæ caesa aut capta fuerat, desiderarunt. Cremontius quoq; Turriani præfectus, quum se per diuersos tramites ad Vanizzam uicum confugere speraret, à consecante equitatu cum uniuersis peditibus ferè ducentis interfectus est. Non parua quoq; Spalatensium incolarū, qui temere Salonam processerant, turba, ut Maleuicini castelli expugnationē atq; excidium spectaret, superuentu Turcarum equitum in receptu portæ oppressa est; nihil eam protegente arcis custode, qui in Turcas tormenta dirigere poterat. Is siquidem abruptæ pacis ignarus, nihil Turcis à Veneto nocendum esse existimabat. Sub id quoq; tēpus idem Amurathes Nadinum castellum laderensis agri, quod est edito in monte

pro

pro specula positum, per prodicionem auari custodis occupauit, magno eius prouinciæ incommodo, quoniam Christiani amissa ea specula improuisis quotidie Barbarorum incursionibus uexabantur. E Nadiniana siquidem arce antea custodes quum Barbaros procul conspicerentur, circumiectis eius uiciniae oppidis de hostium aduentu modò ignibus aut fumo, modò propositis uexillis, & certis tormentorum bombis significabant, ut incolæ cognito periculo celeriter ab inuadentibus se eriperent. Tum uero fiebat ut Turcæ occupata specula, uti nusquam animaduersit, impune grassarentur. Sed Veneti his exagitati iniurijs, non multo post misso in Dalmatiā, qui iadere præesset, Camillo Vrsino, paria ferè hostibus detrimenta rependerunt. Nā ab Laurana oppido coactis copijs duo præfecti in Turciā cos progressi fines Ostrouizzā oppidum manu expugnaverunt & incenderunt, & Obroatiū, quod nuper amiserant, per Iulium è Monteuuccio Umbriæ uirū militiæ peritum receperunt. Sed id quod non rectè cōmodèue custodiri posse iudicabatur, à Camillo Vrsino ex præscripto senatus decretum & solo æquatū fuit. Eodem autumno quo Solymæ nus Corcyræ insulā effusè populatus Byzantium redibat, et de Dalmatiæ castellis cū Venetis certabatur, grauissimū ex insperato detrimentum Ferdinando regi ad Exechium à Turcis illatum est, quo nullū ætate nostra uel funestius uel ignominiosius, si trucidatum quatuor gentiū militum & ducum florē, & foedam ducis fugam reputemus, Christiāno nomini extitisse uisum est. Superiore bello Turcæ à Mu gaciano prælio uictores, eā citerioris Pannoniæ regionem, quæ Possëga ab Hungaris appellatur, sibi uendicarant, eo decreto ut nequaquam Ioanni regi tradendā, sed sibi eam omnino

omnino retinendam existimarent, propter opportunitatē expediti itineris, quo ipsi superato ad Belgradum Danubio peruasuri in Pannoniam uti consueissent. Possēgam duo amnes Sauus & Drauus longo cursu ab occidente raptis sea cum aliquot minoribus fluuijs in orientē uersi, aequaliq; ferē semper spatia inter se distantes totā præcingunt & alluunt. Sauus ē Iulij Carnicisq; Alpibus placido alueo nauigabilis delabitur; Drauus autem ē Valerie regionis, quam Stiriam uocant, Noricisq; montibus emergēs Mura fluuio comite recepto, in Danubium euoluitur. pariq; exitu Sauus ad Taurunum, quod est Belgradū, Danubio sese immiscet. Cæterum ab occasu Crassus amnis penē eam efficit insulā. Hæc regio à fronte atq; utroq; latere amplissimis septa fluminibus ab Illyrica meridionali q; ripa Sauo dirimitur, Drauus autē citerioris Pannoniæ margines lābit, effectoq; eius terræ cuneo ad Danubiū extenditur. In ea urbs est nobilis quinq; templorum, quæ ibi cōstituta sunt, nomine clara. Tota autem regio oppidis frequens & rerum omnium abundans dirimente Sauo, Turcicis finibus ad Illyricū iungitur, finitimaq; est Croatiæ atq; Corbaniæ prouincijs, quæ perpetuum cum proximis Turcarū præsidij Illyrici atq; Bosniensis regni bellum gerunt. Eo tēpore præerat Belgrado Mahometes Iahiaoglis spectatæ uirtutis atq; prudentiæ autoritate inter Barbaros dux summus, cui Solymanus non temerē ingenio eius confisus, limitum præfecturam, tutelamq; Pānonici regni cōmodo Ioannis regis attribuerat. Is superiore anno ita præsidij uires exercuerat contra nostros, ut multo astu ualidisq; armis fretas supra trīginta castella regiæ ditionis, quæ ad Despotis Rasciæ patrimonium pertinebant, in potestatē redegerit, & Illyricæ præ-

præfecturæ quæ Bosniensis appellatur, adiecerit. Vnum uero ante alia summæ opportunitatis castellum, quod est in Posega, nomine Exechiū accuratissimè communiuit, quod id ad traiectum Draui in Pannoniā pertinere providebat. Itaq; Mahometes iustis erectis munitionibus, cōplexus insigne templum atq; eius oppidi cœnobium, Exechium totius belli arcē fecit, unde innumerabiles agebat prædas, atq; arma nostris passim insidiosus, atq; terribilis inferebat, manebat tamen certa induciarū condicio, quæ ex inueterata cōsuetudine in his locis minuta prælia & extraordinarias incursiones admittebat, quod ex disciplina uideretur, relinquendam esse militibus exercendæ uirtuti, insuesaciendisq; equis occasionem, quæ nihil pacis tranquillitatem abrumperet, nisi iustis copijs cum iusto tormentorum muralium appertu uis inferretur. Hoc falso induciarū nomine usi superiores Hungari à Matthiæ regis temporibus cum Turcis bella serere consueuerant. Sed mutato bellādī more, eas militandi leges regiæ Germanicæq; copię alienas & sibi magnopere damnosas experiebantur, quod Turcæ grauiorē armatorum equitum impetus pernicibus equis facile eluderent, & fatigatos demū ex multis flexibus & gyris nostrorum equos, & plerunq; equites onustos armis opprimerent. His de causis Ferdinandus improbè lacesitus, utpotē qui ægreferebat inducias uigere, quas Solymanus suo commodō aduersus Persas bellum suscepturus indixerat, nec eas pati possēt, tanquam inutiles damnosasq; paranda arma iudicauit, non obscuro consilio, ut si Turcas possessione Posegæ depelleret, inde mox superato Drauo rectā Budam repetito iure suo aduersus Ioannem proficisceretur. Rex enim generosus ferre non poterat Pannoniæ

niæ regnum impotentibus Barbarorum armis sibi ademptum, & quod iniquissimum uidebatur, alieno homini nullis subnixo iuribus, nec regia orto stirpe se spreto contemptoq; in contumeliam prorsus Austriacæ domus quæ tantæ esset dignitatis & amplitudinis, dono datum. Non deerant tamen apud eum qui dicerent nequaquam temere excitandum bellum aduersus eam gentem, copijs atq; pecunia terra mariq; insuperabilem, nisi uno consensu & sumptu omnium Europæ principum arma caperentur. Fore enim prouidebant ut Solymanus toties laceßitus nihil de sua feritate in nostrum sanguinem, nihilq; de sua proferendi imperij cupiditate remitteret, quandoquidem suæ dignitatis existimet ultro laceßentes hostes ulcisci, nullam à quoquam ferre iniuriam, & nullam deniq; aut iuris aut facti contumeliam pati; utpotè qui dudum ex leui offensione, uniusq; tantum demersæ suæ triremis iniuria cum Venetis uetustissimæ pacis leges abruperit; & tanquam impotens tyrannus nullam penitus excusationis rationem auribus admiserit, ut ex instituto Ottomannicæ ambitionis immanibus suæ gentis latrocinij ianuam aperiret. Erant uera hæc & prudenti alioqui regi magnopere probabantur, sed singulæ eius imperij gentes usq; adeo erectis ad suscipiendum id bellum ingenij ardebant, ut si tantæ occasionis bellum differretur, se nunquam postea aduersus Turcas arma laturos confirmarent, Carinthiæ quippe Stiriæq; & Croatia ac Noricæ gentes, incursionibus Barbarorum expositæ, & toties bellicæ cladis perpeßæ calamitates, rebantur paruo negotio Turcas ea prouincia posse expelli, q; Mahometes non magnas habere uires, neq; maiores exacto iam penè autumno, instatq; hyeme, habiturus crederetur. Apparebat etiã Cæsarem ualida

da

da fratri præsidia summissurū, q̄ cum Gallo rege de matu-
ris inducijs agere didicissent. Ita Ferdinandus magna ala-
critate omnium undiq; milites cogit. Euocat tanquā ad so-
lenne sacri belli edictū pios atq; fortissimos quosq; præse-
ctos & regulos; breuiq; iustus exercitus genere tamē dele-
ctuq; militū quam numero ualidior efficitur, in quo pha-
lanx erat Germanici peditatus, cui cohærebant tanquā cor-
nua aliquot Italicæ cohortes, quas ex sclopettarijs Ludoui-
cus Lodronius in Rhetia Tridentinis alpihus Italiæq; pro-
pinqua, & in Gallia Cisalpina cōscripserat. Hic peditatū
peculiari imperio regebat. Coiuerant ad regia uexilla Bo-
hemi equites & Slesi, Morauiq; his coniuncti, qui fulgētī-
bus armis tegebantur. Nā Carinthiæ Stiriaq; equites (his
Ioānes Vnganottus, illis uerò Antius Macer Saxonica stir-
pe ortus præerant) medio quodā armaturæ genere uteban-
tur, quū Hungari, quos ductabāt Paulus Bachthius & Lu-
douicus Pechrius, magna ex parte peltati essent, & leuis
armaturæ Vsarones appellarentur. Horum omnium nume-
rus octomilium equitum summā implebat; peditum autem
omnis generis sexdecim milia censebantur, quibus aderat
ualidus & numerosus omnis generis tormentorū appara-
tus. Erant hæ copię usu belli atq; animis delendo uel ma-
ximo Barbarorū exercitu pares, si acie & iusto concursu
certandum foret; atq; his imperaret dux grauis, & uti sæ-
pè aliàs extitisset probè fortunatus. Is erat Ioannes Caz-
xianer genere Croatus, quem multis exercitatum bellis, &
defensæ nuper Viennæ fama inclytū, rex Ferdinandus im-
pigri pugnacisq; hominis ingenio captus ad summum mi-
litaris imperij decus euexerat, quanquam eū pleriq; à tur-
bida, parumq; sobria mente præcipitem esse contenderēt;
ideoq;

ideoq; alæ potius levis armaturæ equitū, quàm totius exercitus præfectura digniorem. Nunquam enim Ferdinandus ipse quodam consiliorum eius intimorumq; amicorum non improbando instituto belli, præliorumq; periculis obijci erat solitus, & tum præcipuè quū aduersus Turcas certaretur, à quibus plures Europæ reges superiore tempestate in acie deletis eorum copijs essent trucidati; sic ut rex ille egregiè pius & fortis, & in quo non deerat bellicus uigor Maximiliano auo dignus, non timore quidē, sed fatali tot Europæ regum infortunio adductus, summa prudētia uitandos Barbarorum impetus existimasse censeretur.

At Mahometes his cognitis rebus quæ aduersum se parabantur, è proximis Pannoniæ præsidijs milites accersit; neq; ei Bude præsides ulla in parte desunt, quin auxilia submittant. Bosniensis antè alios Vstrepbus, qui amplio rem ex omnibus Europæ Sanzachis equitum numerū alebat, Amurathem alumnum suum recēti Clissana uictoria clarum cū numerosa ala exercitatisimorum equitum mittit. Huic quoq; adduntur pedites expediti ex feris montanisq; hominibus præsentī pecunia conducti, qui uno nomine ab Hægaris Haydones, à Dalmatis Huscochi, à Turcis & Illyrijs Martellosij uocantur, qui sagittis et sclopettis rem gerere & saxa fundis uibrare didicerunt. Discinctum & agreste id hominum genus est, sed pernicitatis indomitæ, & frigoris, & inediæ patientissimum. Hanc turbam regebant, & sua uirtute & disciplina confirmabāt, certæ Ianizerorum manus prætoriani ordinis, deductæ ex singulis præsidijs, & usq; etiā à Belgrado, atq; Samandria euocate. Hos cōsequebantur pleriq; ex Rascianis & Seruianis, spe stipendiōrū & prædæ allekti, inuitantibus passim Turcis singu-

larum

larum prouinciarum quæstoribus, qui liberaliter coëuntibus ad signa duorum mensium stipendia persoluebant. Itaque comuni studio sua undique auxilia conferentibus Sanzachis, Mahometes copias neque numero, neque uirtute nostris contemnendas coëgit, et ad Exechiū hostes expectare constituit. Iam Cazzianer ad Caprunzam oppidū peruenerat, satis accurate atque opportunè antea initis et constitutis rei frumentariæ rationibus, si eius imperijs atque præceptis totius comæatus curatores celeritate et diligentia respondissent. Erant quippe uiri totius prouinciæ clarissimi alioqui negotio pares planeque industrii, qui authoritatē Simonis episcopi Zagabriensis respiciebant. Is namque Simon siue studio suo supra æquum plurimū incensus, siue imbecillitate iudicii deceptus, ingentē totius annonæ copiam in castris ad multā usque pretij uilitatem se suppeditaturū promiserat, quod huic ministerio qui procurarent quatuor collegas cum imperio sibi substituisset, quibus conuectores indigenæ, partim curribus partim nauigijs operā præstātes, multis enatis passim impedimentis, respondere non poterant, neque conferentiū tarditas ex tuto castigari poterat, quā ualidi et præpotentis hostis propinquitas totā corripiendæ tarditatis facultatē eriperet, et Mahometes dispositis per Sauum et Drauū Nazadarum præsidijs, aliisque equitum undique uolitare iussis, aut conuectiones nostrorum perturbabat, aut promisso maiore annonæ pretio utriusque amnis accolis certitissimi queque lucri spem nusquam deficiente pecunia proponebat. Sed eā spem nusquam defuturi comæatus duo in primis augebant Simon ipse Zagabriensis, qui undique per suos quos diximus uicarios magnā quam poterat curruū multitudinem coquirebat, et Iodochnus Lilembergus qui regio

commeatui

commeatui ex peculiari munere præerat. Is magnam uini moliti tritici, uiniq; & ordeï, atq; item panis nautico more biscotti certam copiam, subsidia famis ægrorumq; remedia sibi minimè defuturam pollicebatur. Huic accedebat Franciscus Battbianus hac inani commeatus spe impulsus tanquam peritus regionis omnium rerum abundantiam promittens. Itaq; Cazzianer à Caprunza mouet, eo ordine ut alternis diebus, modo ipse, modo Albertus Slichius Bohemorum dux præcederent, quòd honori Bohemicæ gentis id concedendum esse censuerat, decimoq; uix die ad arcem Verucæ perueniunt, quæ circiter quadraginta miliarium interuallo à Caprunza habebat: minoribus nanq; itineribus propter septem prægrandium tormentorum difficilem conuectionem, progredi necesse erat. His de causis itinerumq; difficultatibus, si non sentiri, prouideri tamen à peritis annonæ penuria coeperat, quòd ea quæ expectabantur tardius confectis itineribus, maleq; explicatis rei frumentariæ rationibus, nondum adueniebant, necesseq; esset ea absumere alimenta, quæ ad duriores casus non incipientis, sed producti longius belli reseruassent; propterea Seueris literis & Simon et cæteri curatores asperrimè castigabantur, iubebanturq; omnem adhibere diligentiam, ne antè aduentum auxiliorum, qui non diu è longinquis regionibus aduenissent, tantæ spei sperata uictoria non uirtute hostium, sed desidia curatorum, propter commeatus inopiam, corrumperetur. Interea Cazzianer & Slichius tantisper considendum atq; expectandos commeatus censent, mittiturq; exploratum Paulus ipse Bachithius cū ala mille Vsaronum, & expeditis sclopettariorum Italicorum cohortibus duabus, qui ad Zopiā arcem præcurrat, atq; ope-

ram det ut ex captiuis hostium consilia cognoscantur. Bachithius ubi ad Zopiam ab hostibus cōspectus est, Turcae, quod adesse uniuersam exercitum existimabāt, nullam sibi moram attulerunt, quin aucto omni comœatu aut corrupto, incensaq; arce ad naues subiecti amnis confugerent. Ex his tamen Bachithius in fuga aliquot capit; quorum indicio Cazzianer reperit, quod antea per suos speculatores compertum habuerat, unum esse Mahometis & Turcarum omnium consilium, ut ad Exechium positis castris confisterent, hostesq; expectando de eius loci possessione dimicarent. Eo biduo Saxonum equitum ala superuenit, atq; alia auxilia copiarum, & comœatus non procul abesse nunciabantur. Disputatur in consilio an progredi, oppeririue reliquum sociorum agmen, & comœatum qui aduehebatur expediret, postquam hostes ad Exechium uti didicerant, pugnandi copiā facturi dicerētur. Est mons qui Sclauoniam atq; Possëgam diuidit, & in longum protenditur, à dextra eius montis radice per Possëgam, à sinistra autem per Sclauoniam ad Exechium iter patet, Sclauoniam Drauus, Possëgam Sauus, atq; item alij ignobiliores amnes alluunt. Ab hac parte iter saltuosum, & conuehendis maioribus tormentis asperum atq; difficile, sed pagorum atq; uillarum copia frequens, arcesq; passim & castris plura continens; in altera porro, iuxta Draui ripas, iter campestre, & planum rarioribus edificijs unica arx Zopia impedire poterat, sed ea tum ultro ab hostibus cremata nihil difficultatis & moræ illac transituris allatura credebatur. Igitur in consilio decernitur omissa Possëga per Sclauoniam omnino iter esse faciendum. Antecedit usq; ad Zopiam Ladislaus Moreus Hungarus cum Vsarionibus

ronibus trecentis, quibus cataphracti Saxonum cum duobus uexillis præsidio succedunt. Illinc octo dierum itinere ad Valponium, quæ est arx permunita Petri Perenij ditioris perueniunt. Occurrebat progressuris flumen Crassus, qui uado transiri nõ poterat. Ibi nostri dum fluuius ponte iungitur atq; consternitur ad traiectum septem diem imotis castris absument, perpetuis tamen horis itur in consilium, in quo uariæ dicuntur sententiæ. Iuniores Exechiũ continuò properandũ; alij Exechio omisso, proximũ quoddam castellum nomine Villach, ex hostico, aut aliam huic proximam quandam arcem obsidendam censebant; quum ceteri cautiore reliqua auxilia, & commeatus, quæ parata & promissa à Scamburgo regulo aduentare credebantur, expectanda dicerent; quod nihil nisi consideratiùs ijs agendum esse uideretur, qui grauissimi momenti expeditionem suscepissent. Cæterum feruidis atq; audacibus sententijs dictis, pleriq; ex aduerso omnem moram graue detrimentum cessantibus allaturam testabantur; frustra siquidem singularum prouinciarum auxilia, si sensim progredi, cessare, cunctariq; libuit, euocata fuisse, si cautiùs agendo Cazzianer perplexè cunctetur, neq; in hostem alacriter infesta signa uertat; proculdubio milites & equites, tanquam à ducibus uitato hostium congressu, reformidatoq; prælio in patriam esse reuersuros. Satis quippe comeatus, satisq; uirium esse in castris, ut de uictoria non dubitent, si duces cõsilia atq; animos inanibus atq; superfluis deliberationibus exoluant, nec hyemem expectent. Neq; enim hostes Barbaros aliàs multitudini suæ confidere solitos, quum non magnas tum habeant copias Christiani exercitus tot tormenta trahentis conspectum esse laturos, &

continuò Exechium desperata defensione deserturos, neq;
ex fuga in persequentes & fulgentibus protectos armis
ora conuersuros; quandoquidem cataphracti nostri equi-
tes inermem eorum turbam, si resistere audeant perrum-
pendo prostraturi uideatur. Huic sententiæ iuniores qui
nondum Turcarum arma fuerant experti tanta alacritate
atq; ferocia fauebant, ut uel bidui mora paratam atq;
expeditam interpellari uictoriam existimarent. Exemplò
igitur procedendum esse statuunt & copias recensent. Cœ-
sa sunt ad decem milia equitū utriusq; armaturæ: quo equi-
tatu, si robora equorum ac hominum ornatum, munimen-
taq; armorum solido ferro fulgentia certiùs æstimentur,
nihil apparatius atq; ualidius ullo subitario bello coactum
fuisse pleriq; iudicabunt. Sed peditatus qui erat ex omni
prouincia lectissimus uehementer erat imminutus, utpote
qui uix octo milibus integrorum militum constaret; nam
magnus iam ægrorum numerus in castris esse cœperat; re-
liqua pars quum multi etiam longo itinere fatigati, &
passim hærentes dilapsi essent, uulgoq; omnes propter lu-
tulentia itinera palustri cœnosaq; illuue deturpati, ex au-
tumnaliq; pluuiâ madentes & algentes, affectiq; pariter
inedia nequaquam satis apti aut firmi ad sustinenda immi-
nentium præliorum incommoda uiderentur. Inter nobilio-
res autem duces morbo grauissimè laborabat Iulius Harde-
chius. Hunc Valponio in oppido subsistere; reliquos omnes
trium dierum cibaria parare, & secū ferre iubent, ac spe-
rare paulo post certam omnis generis commeatus copiam
usq; ad pretij uilitatem in castra obuenturam. Præscriptis
autem legibus editum sub pœnâ capitis proponitur, ut
nemo Turcam hostem uiuum capiat, uel ultro se dedentē,

nisi

nisi quum planè cōfecto praelio sit debellatum; nemo item præda se oneret, quandoquidem eam omnem æqualiter inter milites se diuisuros duces promittunt. Hoc edicto à præconibus & tympanistis per omnes ordines promulgato, iter quod planius & rectius apparebat ad Exechiū suscipiunt. Tercio die perueniunt in uallem quandam ad tertium ab Exechio lapidem, atq; ibi castrametantur. Postridie Turcarū agmen conspicitur, & à nostris acies instruitur. Verū id nullo certamine cominus edito tormētis tantū maioribus repellitur. Sequenti uerò die effusis ab oppido hostibus leuia certamina conseruntur, & multis utrinq; interfectis æquo Marte disceditur. Eo die Simon Zagabriensis antistes cum suo equitatu aliquātaq; annone copia superuenit, cuius aduentu apud nostros minuitur timor de inedia paulo antè conceptus, sed interdicuntur à ducibus leuia certamina, quòd plures ex nostris uulnerētur, & Turcæ suis usi artibus facile superiores euaderent, quā sclopettarios Ianizeros Asaposq; sagittarios turmis suis admiscerent, & equitibus nostris sua agilitate freti multa uulnera inferrent; quod nulla ratione nostris interdictum uideri poterat, quum militum animi, qui pugne studio, & mutuis cum hoste congressibus accendi, et de uictoria benè sperare soleant, eo demum ignobili ducum iudicio frangerentur, quasi hostium uires, pugnandiq; artes nostris nosci uetarent. Dicebant enim ab huiusmodi extraordinarijs prælijs Mugacianam cladem initium coepisse, reseruādosq; ideo milites & equos in ipsum uniuerse pugne diē, ut recentissimis uirorum & æquorū uiribus pro uictoria certaretur. Ab hoc decreto imperatur tormentorum magistris ut in hostiū agmina ubi ea prodire conspe-

xerint maiora statim tormenta dirigant, quibus peritè administrātibus fiebat ut Turcæ à coniectis subsilientibusq; tormentorum globis certa acciperet detrimenta, neq; miscere uti cuperet leuia certamina possent. Hoc animaduerso periculo Mahometes in proxima palude, quæ ab exundante stagnanteq; Drauo amne erat enata, Nazadas multas sclopettarijs cōpletas instituit, quæ totius paludis margines obsiderent, & nostros aquatione prohiberent, castra etiam nostra quæ erant in conspectu coniectis in ea minorum falconum globulis infestarēt. In singulis namq; Nazadarum proris constituta erant in canterijs, & aptè collibrata minoris generis tormenta, quæ à nostris moschetta de nomine minimi accipitris uocantur. Ei ualli in qua nostri locarant castra imminabat collis non planè arduus. In eo erat pagus in quo Turcæ constiterant, leui prælio nostros excepturi. Ad eos deiiciendos postero die ab omnibus ad arma conclamatur, instruiturq; acies, & ne hostes suis tumultuarijs prælijs laceffere aut perturbare nostrorum agmina queant, in progredientes dirigi atq; displodi tormenta iubentur, alacriq; nostrorum successu Turcæ locum deserere coguntur. Sed illi loco depulsi ad demorādos nostros pagum continuo succendunt. Neq; tamen nostri à proposito itinere discedunt. Interim pagum totum flamma peruadit, atq; inde hostes ad unū incolumes se ad suos recipiunt. Tum uerò a ducibus superato colle Exechium in planicie ad Draui ripam positum conspicitur. Id circiter duo milia passuum à colle aberat. Ibi Cazxianer loco aquationi, pabulationi, & lignationi idoneo castrametatur, imperatq; tormentum maius ante castrorum portam prouehi, facturus periculum, an inde emissa pila oppidum Exechium

chium attingi possit, sed id longius quàm oculis appareret
abesse compertum est, quàm pila altius etiam coniecta pau-
lo supra medium eius uallis spatium peruenisset. Hoc facto
periculo et certius æstimata loci distantia nostri duces fa-
cile deprehendunt, si ab ea oppidi parte castra admoueantur,
oppugnandi & quatiendi causa exercitum necessario
periniquum in locum esse deducendum: nam à colle illo quē
tenebant, & duobus circiter passuum milibus ab Exechio
distare diximus, contra oppidum aperitur campus decli-
uis, qui spatiosam uallem efficit, quam planè totam detegit
castellum editum ex cœnobio Christiano temploq; ut su-
pra diximus, à Mahomete ædificatū. Id, ut credi par erat,
diligenter ab hoste permunitum, ita descensuris nostris &
castrametantibus imminebat, ut nemo nisi insanus castra
hostiū tormentis exponenda iudicaret. Itaq; illud desumunt
consilium conspicati, scilicet ultra Exechium satis editam
planiciem ipsa ualle superiorem, atq; ideo oppidi mœnia
æquantem. In eam castra transferre, tormentisq; murum
adoriri constituunt, sed in eum locū ex tuto se mutare ca-
stra non posse prouident, quoniam circumeundus erat rur-
sus collis, et saltus trium milium passuum, qui à dextro la-
tere iter præbebat, ut in eam demum planiciem, quæ oppi-
do imminet descenderetur: quod iter diuersum & laborio-
sum erat, ob id præcipue quòd uia regia, quæ ad Valpo-
nium ducebat, ineptè deserebatur. Neq; enim exercitus no-
ster tātus erat ut totum oppidum Exechium, in quo supra
sexdecim milia hominum esse ferebantur, perpetua obsi-
dione in corona cingere posset, neq; tanti erant in obsiden-
tium castris commeatus, ut absq; cōtinua subuectione ine-
dia laborandum non esset; quando hostium equites cuncta

perpetuis excursionibus itinera obsessuros, atq; omnem
 commeandi facultatem erepturos appareret. Dum uarijs
 certaretur sententijs, & modo huc, modo illuc inclinarēt
 Cazzianer, exorta est à grauissimis uiris importuna sen-
 tentia, qui hisdem in castris atq; eodem colle persistendum
 esse censebant, illicq; nostros commeatus, qui non procul à
 Valponio esse dicebantur, expectandos, & ad præsidium
 curruum quibus annona conuehebatur, tria milia equitum
 mittēda, neq; ullo pacto exercitū in difficultate eius asper-
 rimi saltus, qui intercedebat & maximè crebris arbutis
 esset impeditus perducendum uideri; Nonnulli uerò alij le-
 uissimis sententijs annonam apud hostes esse tenuissimam,
 proindeq; eos oppido inclusos, inopiam & famem nō diu
 laturos; nullam quippè illis expectandorum commeatuum
 certam esse spem: sic aut oppidum deferendum, et fuga sa-
 luti consulendum, aut deniq; iniquo loco pugnandum esse
 Turcæ milites existiment. Hæc à transfugis Christianis se
 cognouisse dictabant, affirmabantq; Mahometem peculia-
 ri sua suppellectile pretiosa nauigijs imposita fugam mo-
 liri, nec ultra tertium diem obsidionis incommoda tolera-
 turum. Proinde sibi uideri saltum illum facile posse supe-
 rari, ipsis ad oppugnandum alacriter peruadentibus. Bel-
 lum uerò trahere perniciosum; postquam tāta esset in ca-
 stris biscocti panis copia, ut ea tātum præter alia obsonia
 uniuersus exercitus moderatè partiendo in septimum usq;
 diem ali possit. Idcirco non esse committendum desidiosè
 uel timide ut tam infestus hostis, tamq; oppulenta preda è
 manibus emitteretur. Quo spatium Scambergum regulū cū
 nouo commeatu nouisq; copijs aduenturum facile spera-
 rent. Interim non esse cessandum: propterea quòd tantum
 temporis,

temporis, inclinante in hyemem autumnio, & imminenti-
 bus Idibus Octobribus, sit absumptum, ut nisi quid egregiū
 properè tentandum sit, breui exclusis tempore rebus utiq;
 infectis cum ignominia sit decedendum. Apparebat etiā
 quassato uno propugnaculo, quod erat in aduerso oppidi
 angulo tumultuariè extructum, nulla ratione hostes ab ea
 parte nostris posse resistere; illac etiam rectum iter hosti
 ex Belgrado ad necessarias rerum subuectionis liberè com-
 meandi penitus eripi, quo itinere intercluso procul dubio
 futurum, ut Raschiani & Coloni omnes nostris necessaria
 omnia subuehant, concursuramq; omnino magnā eorū mul-
 titudinem, immanium Turcarum tyrannidem pertaesam;
 cuius opera & oppidū expugnari, et Christiani Exechia-
 ni, qui non pauciores Turcis in suburbanis rectis remanse-
 rāt, ad defectionem adduci posse. Hæc ut efficacius con-
 firmarent, asserebant cuncta propè, quæ essent apud ho-
 stes, tormenta numero ferè ducenta uersus uallē ita à Bar-
 baris fuisse disposita, ut nisi magno cum labore dimoueri
 traduciq; non possent. Non enim curribus & rotis more
 nostro erant imposita, sed trabibus, magnisq; stipitibus
 inclusa, utpotè quæ armillis ferreis, aut funibus materiæ
 colligata essent, & solo circumcirca adactis cuneis confir-
 mata. Qua ratione inuiti Turcæ nullam traducendis, &
 uti oporteret conuertendis tormentis facultatem habituri
 credebantur. Hæc igitur sententia uicit tanquam nobilior,
 & apud uiros fortes omnino decentior. Itaq; postero die
 nostri longiore circuitu saltum superant, & instructis ag-
 minibus ad eminentiorem, quem diximus, campum contē-
 dunt. Tum uero Mahometes, ex coniectura loci animada-
 uerso nostrorum consilio, & cognita profectione, statim
 per

per compendia uiarum nota ipsis in saltum mille expeditos equites, & Ianizerorum sclopettariorum delecta manum præmittit, qui ultimum nostrorum agmen carpant. Id ex Italico, & Bohemico pedite constabat. Bohemus in fugam uertitur. Italus strenuè resistit, cui agrè sustinenti subsidio mox aduolât grauioris armaturæ Carinthij equites. Hostis terga dat, paruôq; accepto incommodo nostri saltum euadunt. Castris positis, quæ ad oppugnationem erât idonea diligenter instruuntur, & summo diluculo instructis aciebus proceditur, & post decoram armorum ostentationem hosti pugnandi fit copia. Sed ille oppido se cõtinet, nostrosq; tormentis eminus ex propugnaculo petit; ex aduerso nostri maiora dua tormenta in proximum tumultum educunt, & emittunt, quorum pile & aggerè & moenia magno terrore hostium penetrasse conspiciuntur. Interim nostri integrum ferè eum diem hostium tormentis expositi in acie consistentes, & ad pugnae spem descensiones hostium frustra expectantes, aliquo sed non magno uel à frequentibus hostium pilis accepto incommodo sese receperunt. Mahometes siquidem graui consilio suos pugnam flagitantes continebat, de nostrorum inedia certior factus, & ut ferebant transfugæ, seueriore epistola à Solymano imperatore admonitus, ne ullo pacto uiuus locum defereret, atq; cuncta ibi obsidionis hostilisq; impetus mala, nisi teterrima atq; ignominiosissima nece perire mallet, fortiter sustinenda decerneret. Per hunc modum quum nostri gerendæ rei auidi nusquam cõgrediente hoste distinerentur, absumptoq; omni com meatu totus exercitus inedia premeretur, nec in consilijs quotidianis duces ullum salubri consilio locum reperirent, & certissimus futuræ cladis

cladis timor mentes omnium occuparet, Balthasar Pamphilus ex ordine Hungarorum procerum dux spectatus in consilio his uerbis loquutus est. Præposterè duces, inquit, agimus, dum enim quo pacto hostes superari possint prolixè cōsulimus, exercitus nostri uires, præ inedia usq; adeo debilitantur, ut milites iam planè non obscura fame tabescentes, neq; incessu regant corpora, neq; languentibus læcertis arma sustineant, & in uniuersum fortissimus quisq; animum despondeat, & desperata pugnae occasione miserè atq; deformiter cadendum esse conspiciat. Itaq; nobis maturinè ante omnia fami, quæ nos uehementer urget, occurrendum arbitror, sic ut hinc castra mouenda censeam, & ad Hermandum castellum illico despectendum, ut eius expugnati castelli commeatu, qui non erit exiguus, uniuersus recreetur exercitus, depulsoq; famis periculo, ad reliqua, uti usus docebit, belli consilia redeamus. Aberat id castellum ab Ezechio decem milibus passuum, in quod pleriq; Turcarum uxores suas & liberos, atq; item pretiosiores sarcinas contulerant, quibus tuendis rebus uiginti circiter Turcarum præsidium fuerat impositum. Erat Castello coniunctus pagus intercedente non magna fossa; murus autem quadrati ambitus, ex uetere structura erat, sine extatibus propugnaculis; sic ut Balthasar affirmaret nullo propè negotio expugnari posse. Laudatur ab omnibus cōsiliū ipseq; author Pamphilus præmittitur ad explorandos castellanorum animos occupandumq; pagum; arridet cœpto Fortuna, sed in dedito pago tritici multo minus opitione sua reperit, uini tamen inueniuntur aliquot uegetes, cuius copia languentibus militibus opportunissima fore credebatur. Itaq; ad eam famam signa conuelluntur, & ad Hermandum

Hermandum castra mouentur; secunda noctis uigilia ita
 turbatè confusèq; disceditur, ut agmina uix agnitis uexil-
 lis malè coherentia fugæ potius quàm profectionis speciè
 præberent. Nihil tamen Turcæ se commouent, insidias
 ueriti, & quòd solutæ obsidionis commodo subleuati, nihil
 temerè noctuq; præsertim conandum existimarent. Vbi
 peruentum est, duces cauerunt, ne pagus primorum incur-
 su diriperetur, ad iniuriam subsequentiũ agminum, qui-
 bus æqua portione, totus is commeatus erat diuidendus.
 Tum uerò castellum ex pago prouectis tormentis oppu-
 gnari cœptum, protractoq; certamine usq; ad meridiem
 quòd lateritius murus quassationi difficilior quàm existi-
 massent reperiretur, & Turcæ quanquam paucissimi for-
 tissimè propugnarent, debilitati tamè uulneribus deditio-
 nem fecerunt, quum in eo certamine quinquaginta ferè ex
 nostris milites cecidissent. Aperto castello bina tantũ fa-
 rinæ tritici, & totidem milij uasa reperta sunt. Tum ue-
 rò uidere licuit duces occulto quodam pauore consternæ-
 tos & tistes, quòd pro amplissima præda, et multo in plu-
 res dies suffecturo commeatu, aliquot tantum mulierculas
 & pueros reperijissent, & uix in toto pago castelloq; ta-
 tum commeatus nacti essent, quantum in biduum cunctis
 sufficere posse uideretur. Dissimulatur tamen id incommo-
 dum à ducibus, & stolidæ suæ crudelitatis uitium mussan-
 tes incusant, pollicentur tamen exercitui amplissimam cõ-
 meatus copiam instaurato ponte subiecti fluminis. Siqui-
 dem Bodrogus amnis ab aduersa parte oppidi decurrit, ita
 profundus atq; cœnosus ut uadari nequeat; proptereaq;
 Turcæ muniendi sui causa, reuulsis aliquot publicis & dẽ-
 ptis asseribus pontem sustulerant. Igitur aduocantur fabri,
 adnitenti-

adnitentibusq; omnibus continenti trium dierum labore pons reficitur. Sed ea contabulatio nequaquam tantæ erat firmitatis, ut maxima tormenta quæ erant ponderis ingentis sustinere posse crederetur. Castris interim fossa munitis, qua hostium repentini insultus sustineri, & currus qui ualli loco castris erant circumdati commodè transuehi possent. Quarto die currus totius exercitus transuehuntur cum minoribus tormentis, secundum hæc è maioribus sex transmissa sunt; sed sub septimo quod erat longè maximū, pons tanto sub pondere fatiscens est interruptus, quamobrem coacti sunt duces illud, ne tanto spolio potiretur hostis, ex calefacto metallo, maleis diffringere. Septimo autè die cunctis rebus cōmodè traductis, pons iterum ne insequenti hosti pateret, disiecta tignorum materia, succisisq; sublicis est intercisus. Superato Bodrogo, atq; eius ponte corrupto persequendi nostros facultas Turcis eripitur, nisi paludem illam multorum milium passuum itinere circuire quàm periculosi amnis uadum tentare malint. Hic rursus in cōsilio disputatur, an maiora tormenta ad expeditius iter confringenda sint, ne his potiatur hostis. Eius sententiæ secundus author existit Cazzianer, profiteturq; se peculiari suo sumptu si cupri fragmenta inter curruū sarcinas distributa conuehantur, breui refecturum, scalas autem & reliqua bellici apparatus instrumenta, ne hosti cedant igne absumentenda censet, & quanto expeditius iter haberi possit, uerus Valponiū celeriter capiundū, ubi copię ab aliquot die rum inedia iam semienectæ, uarijs esculentarium rerum copijs recreari queant; ac alij per Possëgam redeundum dicebant, & oppidum Iuuancha ex itinere protinus expugnandum, quū in eo magna frumētī & uini copia à Barbaris et incolis

incolis seruari diceretur. Pari quoq; celeritatis impetu aliud in proximo castellum nomine Gara omni genere com-
 meatus plenissimū expugnari posse uidebatur, priusquam
 Turcæ circumdata palude longū id iter emensi ad insequen-
 dum superuenirent; neq; tormenta usq; adeo præcipiti pu-
 dendoq; consilio quæ essent nobilissimum totius prouinciæ
 præsidium atq; ornamētum diffringenda, sed potius ut in
 præsens eorum usus hosti eripiat, si id extremi casus ne-
 cessitas ferret, stilis ferreis per spiramenta adactis esse cō-
 figenda. Postremo nihil esse turpius quā ut rebus infectis
 de receptu cogitarēt. Trahitur in hanc sententiā ipse Caz-
 zianer, indictaq; profectione, q. ex continuis imbribus iter
 difficiliter reddebatur, ipsa quoq; tarditate tormentorū im-
 peditis in locis sæpius hæretur atq; substititur. Ita progres-
 su longa passim mora præpedito, magna cum difficultate
 tria milia passuum conficiuntur; eoq; modo uesperis nostri
 pariter atq; hostes singulari diligentia longissimū emensi
 iter, uno tempore ad Iuuancham perueniūt. Sub hoc castel-
 lo tenue erat oppidulum in quo nullus Turcæ remanserat.
 Oppidani nostris statim portas aperiunt, neq; milites in-
 gressi à præda contineri queunt, uinum cuius non modica
 erat copia dum certatim potāt, uegetibus effundunt. Allinc
 tamē à ducibus grauitè increpitātibus depelluntur. Eadē
 nocte hostes oppidum succendunt, & tam ædificia quā
 ea omnia quæ nostri non diripuerat, corrumpunt; cōclama-
 tur ad arma, q. hostes undiq; nostris imminerent; inalbe-
 scenteq; cœlo diuersis in locis acri certamine dimicatur,
 sed longē uehementissimè ubi Bohemorum turmæ locum te-
 nebant. Ibi dum nostros Turcæ equites acrius urgent, Pe-
 trus Raschinius Bohemorum legatus, quē Marefcalchū uo-
 cant,

cant, indignatus usq; adeò insolenter incumbentes hostes, confecto ex fortissimis globo eos facto impetu ita summo uit, ut pulsi multis acceptis uulneribus late dissiparentur. Sed Barbari more suo in pugnam celeriter reuertentes, & recentibus suorũ subsidijs adiuti, uictrices nostrorum turmas circumsistunt & laxatas per partes concidunt. Acciditq; ut Raschinius ipse fortissimè dimicās, uel totis undiq; protectus armis, unā cum suis caderetur. Tum uerò nostri duces de profectione statuentes, quaternos curruum ordines instituunt, qui incedentiũ agminum utraq; latera protegant. Principia minus ualidis militibus dantur, firmo tamen præsidio in fronte constituto; agmen claudebant maxime strenuæ atq; integræ cohortes & turmæ. Per hunc modum uallato utrinq; agmine procedentibus nostris, sicuti frequentes occurrebant tumuli plerunq; nemorosi, qui iter præpediebant, ita hostes à circumueniendis infestandisq; nostris opportunè prohibebant. Hac re animaduersa Mahometes expeditos Ianizeros & Martellostios qui uiarum & nemorũ compendia nossent præmittebat, attributisq; eis paruis falconibus qui rotis agebantur, angustias præoccupare, & in his nostros laceßere iubebat, & quum in aperta loca egrederentur, ad alias ultiores angustias insidendas refugere; alius uerò equitum quæ apertis in locis perpetuò iter habentibus instarent atq; agmina distineret. Quia Barbarorum astuta uelocitate nostri sæpe uicti laceßitiq; multa passim uulnera atq; incommoda referrèt, eoq; iniquius quòd nulla Barbarorũ manus paulo firmior usquam consistere, neq; nostrorum impressionem expectare auderet; sed uti erat à duce præceptum, à congressu refrugere, & carptim sagittis & glandibus, falconumq; globulis,

bulis, uti locus posceret, rem gerere consueisset; quum tamē ad fauces paulo patentioris campi esset peruentum, & nostri Vsarones audacter prælium miscerent, augerenturq; agmina Turcarum, & edendæ nobilioris pugnae occasio oblata uideretur, ipse antè alios Paullus Bachitius adhortator et bellator insignis falconis globulo ictus atq; interfectus est, quum & pleriq; alij uiri sortes ex suis Hungaris tardius explicato certamine cecidissent. Eo interfecto qui inter nostros duces militaris ingenij solertia, atq; ingentis animi fortitudine plurimum eminebat, magnus timor totis castris incussus est, quū nemo esset qui eo ductate dimicanteq; aduersus Turcas de uictoria dubitaret; quādo & tum, & aliàs sine eo unquam prosperè dimicatum fuisse meminissent. Eo tamen prælio quū Hungari urgere Turcas, & sui ducis mortem ulcisci contenderent, tantā uihostes repulsi sunt, ut multis suorum amissis, falconum currus deferere cogerentur; sed ea fuit apud pedites nostros animorum & corporū imbecillitas, ut præcurrere, et currus destitutos occupare, reducerēue nequierint, & ex aduerso hostiū pedites pedū uelocitate mirabiles, ipsiq; præsertim Ianizeri è syluis equites nostros glandibus impeterent, à persequendisq; suis opportunè deterrerent, & recepta rursus tormenta incolumes aueherent, ex institutoq; suo nostrorum agmen præcurrere atq; laceßere perseverarent. His incommodis omnisq; generis commeatū inopia afflicti nostri milites quum neq; ullo aduersus famem subsidio nutantia corpora, neq; ulla auxiliōrū spe animos sustinerent, extremæ calamitatis casum omnes horrebant; eoq; trepidantiùs quòd Mahometem noua ualidaq; recentium copiarum auxilia è Belgrado, Samandria, atq; Nicolipoli

poli expectare uel incertis rumoribus audiuiſſent, ſimulq; proſpicerent ex Vſaronibus plures præſumpta fuga ſaluti ſuæ conſulere, neq; ulla aut conſolandi aut minuendi timoris ducibus attonitis ineſſet authoritas, qua aliàs lætis atq; magnificis alloquutionibus conſternatæ metu copiæ confirmari conſueſſent. Quum uerò in campum ſatis patētem oppido Garæ ſubiectum eſſet peruentū, multorum cōfirmatione nunciabatur hoſtes proximas & continentes ſyluas, per quas noſtris eundū erat, deciſis paſſim & trāſuerſis obiectis arboribus præſepſiſſe, ne per eas uel tormēta uel currus traduci, & equites niſi diſſolutis turmis induci poſſent. Ea res euulgata in caſtris ultimæ deſperationis mœrorem attulit, eoq; etiam grauiorem, quoniā Ladislaus Moreus, atq; alij locorum periti dicerent, duas tantum euadendi uias ſupereſſe, alterā qua per ſyluas itinere decem milium paſſuum ad Valponium ibatur, eamq; quòd interſecta ſit, nouo Barbarorum opere dimiſſis impedimentorum curribus, relictisq; maioribus tormentis eſſe penetrandam; alteram porrò uerſus caſtellū quod Zenthuerzebeth uocant, quod ipſius Ladislai Morei erat ditionis, & aliquot milibus paſſuū à Gara diſtabat. Quæ uia ſi caperetur hoſtes proculdubio propter locorum anguſtias à noſtris perſequendis neceſſariò ceſſaturos. Verum in conſilio præfertur uia quæ ducit ad Valponiū, quòd illic commeatuum eſſet ſatis, & pecunia à rege Ferdinando in ſtipendium miſſa, quæ ſufficeret in totam hyemem Valponiana in arce ſeruaretur. Itaq; dimiſſis illis tormentis quæ conuehi non poterant, ſuccenſoq; puluere tormentario, atq; corruptis reliquis exercitus inſtrumētis & ſarcinis quæ equis imponi nequibant, properandum eſſe; obiectos ſiquidem

arborum truncos facile disijci, & paruo uel ipforum tantum aurigarum labore repurgari iter posse prædicabant, & quemlibet ex ductoribus atq; præfectis curare debere, ut ipforum equites & pedites expeditissimi sint, & dato signo statim proficiscantur. Profectionis uero signum futurum esse instrumentum quoddam muscum, quo fistulator è sacris turribus in Germania, Viennæq; præsertim ap propinquantem auroram prænũciare solet. Id tibiæ genus Germani Schalmeyen appellant. Signi dandi cura inchoandæq; profectionis ipsi Cazzianeri data est. Huic ultimæ deliberationis decreto nonnulli qui aduersarentur reperti sunt, & dicere auderent hostium multitudinem multo minorem esse nostro equitatu, atq; eadem ferè qua nostri urgerentur cibarium inopia premi. Præterea Barbaros cum grauioris armaturæ equitibus nostris iusto prælio cõgredi nunquam ausos, sed latronum more ex insidijs tantum nostros adoriri, & quum ex uiarum angustijs nostræ copię explicantur, illico refugere. Cæterum non esse adeo immunium castellum & oppidum Gara ubi hostes castra metati sint, ut expugnari nequeat. Proinde uiris fortibus, necessitateq; multarum rerum astrictis, experiũda omnia, & tandem audendum esse aliquid, nam fugam non solum turpissimam ipsis ducibus, qui salutis periculo famæ decus anteponunt, sed cunctis qui nihil præter uitam respiciant perniciosissimam omnino futuram. Quod si profectio noctu fiat, futurum esse ut palantes, uaq; per diuersos tramites nemoribus inerrent, neque in tenebris posse dinosci ab ignauia uirtutem. Usarones quippe ante alios nullo pudore diffugituros; Turcas autem castris nostris adeo propinquos esse, ut nulla ratione eos discessus noster

celari

celari queat, præsertim si pulvis tormentarius succendatur, & tormenta maiora inclusi ignis uiolentia diffringantur, propter necessarium bomborum & maleorum strepitum. Quibus de causis confligendum omnino esse iudicabant, nec credendum falsis rumoribus, qui de nouo hostium exercitu spargerentur. Magnum profecto Deum ipsosq; diuos cœlites pro religione, & Christiani nominis gloria decertare paratis proculdubio certissimam opem allaturos. Tum uerò coepta est consultatio de aëgris qui curribus uehebantur, aut inter impedimenta collocati, à nouissimo militum integrorum agmine cogebantur. Apparebat enim tantam ægrorum & sauciorum multitudinem intellecto profectionis decreto, planctu & questibus, uti miseris & desertis necesse erat accidere, tota castra completuram, quorum lamentationes & eiulatus aucturi pro certo illi credebantur, qui uel fratres uel consanguineos conturmaresq; suos & amicos, usq; adeò miserè & foedè derelictos, nunquã postea uisuri essent, cuius uniuersæ perurbationis tumultum & uoces necesse foret peruenire ad aures Barbarorum, qui non longius abessent quam intra minoris tormenti iactum. Propterea unum quemq; corpore atq; animo debere adniti, ut tantulum id iter quod pertinebat ad Valponium fortiter atq; alacriter conficerent, quando bona etiam spe occursuri essent multis curribus recenter pane, uarijsq; cibarijs abundè onustis, qui à Valponio in castra submittebantur, sicuti à certis nuncijs esset auditum. Eo commeatu siquidem recreatis uiribus, susceptiq; subinde amico oppido, esculentorum omnium copia plenissimo, reliquos omnes præsentis difficultatis atq; periculi casus ex tuto superaturi essent. Vt uero sauciorum & ægro-

rum salutis ratio haberetur, affirmabant eos iugalibus cur-
 ruum & quadrigarum equis posse imponi, eorumq; infir-
 missimos insidentium equorum clunibus arcto complexu
 posse sustineri. Postremo magnificis uerbis eleuando hostiū
 uires, uanissimeq; & iactanter attollendo suas, id quod tū
 iter salubri consilio caperetur, non turpis fugæ quidem,
 sed honestæ profectionis debere existimari, quando ipsi
 nō equitatus modo genere & numero hostibus superiores
 essent, sed peditatu etiam ipso uel grauiter morbis atte-
 nuato pares & firmiores, si non iniquissimo loco sit dimi-
 candum. Hæc quum pugnantibus sententijs in consilio ia-
 ctarentur, res eò deducta est, ut quisq; ducum perturbato
 iudicio alienas à communi salute cogitationes susciperet,
 nullaq; dedecoris cura habita, in unam tantum uel ambia-
 guam spem salutis fugam meditaretur. Ex aduerso Maho-
 metes certissimis usus exploratoribus, & de omnibus no-
 strorum incommodis per singula propè horarum momen-
 ta certior factus, suamq; inde uictoriam præsagens, inten-
 tis excubijs, & infestis longè lateq; per alternantes equi-
 tum turmas itineribus, uigilantissime nostrorum motus ob-
 seruabat; eo consilio ut quum nostri castra mouerent, atq;
 agmina proficiscerentur, ex pristina sua consuetudine di-
 siunctos, & uti accidere necesse erat, impeditis in locis sæ-
 pè dissipatos, apud opportunas locorum angustias inuade-
 ret. Ita enim equitatum peditatumq; suum omnē circa no-
 tos nemorum saltus disposuerat, ut magna quadam lunati
 flexus indagine circumdatos inclusisse uideretur. Erat iam
 propè exactum secūda uigiliæ tempus, insomnesq; omnes
 sollicitis mentibus ita exeundi signū expectabant, ut mini-
 mum quodq; moræ spatium apprimè ingrātū & incom-
 modum

modum singulis uideretur, & clari nonnulli duces uecordi
 instinctu moras abrumperent, & iniussu discedere atq; an
 teire ceteros, properarent. Huius flagitiosi discessus initium
 ortum esse aiunt ab Vfaronibus Hungaris, qui tramitū &
 nemorum notitia freti Valponium uersus cursum intende
 runt. Hos Ladislaus Moreus inhonesto exemplo imitatus
 ad Zentbuerzebeth castellum suū contendit. Hos quoq; Sti
 riaci omnes obliti pudoris Ioanne Hūganoto præfecto du
 ce, qui tuendo cogendoq; nouissimo agmini fuerat destina
 tus, tumultuose properantibus turmis sequuti sunt. Idem
 fugæ consilium sibi quoq; præsumpserat Antistes Zaga
 briensis, cuius ingens laterna per syluas errabunda noscea
 batur, minore tamen aliquanto infamia quā ceteri, quū
 uir sacratus nunquam arma induere, aut in pugnam prodī
 re sui muneris esse putaret. Interim Cazcianeri trepidē
 nunciatur Vfarones effugisse; idem fecisse Ladislaum &
 Hunganotum cum Stiriacis turmis; reliquos nihil expecta
 to, uti instituerant, tibiæ cātu instruere se in eandē fugam.
 Tum uerò planē uecors & attonitus imperator equū con
 scendit, oblitusq; signi dādi, q. ceteros, uti postea dicebat,
 iam præcessisse crederet, sese inermis in eandem eiecit fu
 gam, deserto utiq; prætorio, quod erat argentea supellesti
 le, ceterisq; ornamentis opulentum. In eo dilabentium tua
 multu Lodronius excitatur, et quum ministri imperatorē
 effugisse dicerent, intrepidē respōdet proculdubio fieri nō
 posse, ut ab illo tā turpiter, & tam perfidiosē defereretur;
 atq; ita sicuti erat multarum noctium peruigilio & diur
 nis laboribus grauitè fatigatus, in tabernaculum rediens
 quieti se reddidit. Nec multo post perlato castrorum stre
 pitu ad aures Mahometis, Barbari omnes consurgunt, &

sefe ad inuadendos hostes comparāt. Sed Mahometes quod hostes tentarent certius cognoscendum, atq; ideo expectandam lucem censet, suosq; instructos subsistere, et prodeundi signum, quod equestris tympani leui pulsu per ordines dari solet, silentio expectari imperat. Dux enim uetus pleneq; senex, multis aduersus nostros exercitatus prælijs, de simulata fuga subdubitans, in pugnam nisi loco suis æquissimo incaute pertrahi nolebat; utpote qui antea non iusta quidem acie confligendo, sed carpendo per partes suo more, bellum conficere statuisset. Inalbescente coelo rursus excitatur Lodronius, imminentium Barbarorum quendam audit fremitum, & se à multo maxima copiarum equestrium parte desertum uidet, frustra se proditum queritur, nihil tamen animo se demittit, et pedites alloquitur, hortaturq; ut pristinae suae uirtutis memores esse uelint, & quod tum iniqua rerum sors discrimen afferret, una animi fortitudine superandum existiment, uiris quidem fortibus de honesta morte, non de turpissima fuga quæ etiam futura esset incerta esse cogitandum; sibi omnino constitutum esse, qui sæpius eos multis bellis foeliciter ductarit, repulsis hostibus in pacata loca reducere, aut una secum egregie pugnando non indecoro uitæ exitu mortem oppetere. His ferme uerbis ad Lodronium milites confirmantem Carinthij equites, atq; item Saxones, Austriaci, Bohemiq; qui probè parantes imperijs profectionis signum à duce indictum sibi dari frustra expectabant, nec ignominiose fugæ comites esse uoluerant, concurrerunt, tanquam ad uirum longè fortissimum, obsecrantes ut pro desertore duce imperij munus susciperet & impleret; ipsos enim quæ iuberentur facere minimè recusaturos, & quam diu uires, atque arma

arma superessent, pro religione, proq; optimo rege per-
tinacissimè cum Barbaro hoste pugnatu-
ros. Non suscepit delatum munus Lodronius, à generoso quodam pudore se
indignum professus, id tamen pro sua pietate magnitudi-
neq; animi tanti exercitus indignam sortem miseratus,
quamdiu à fortuna licuit cum præfatione susceptum exer-
cuit. Ferunt eum quum concionaretur ad milites, atq; om-
nem fugæ spem detestaretur, & uehementer improba-
ret, repertum fuisse Germanici nominis ueteranum mili-
tem, qui comiter nec insulsè dicere auderet: neq; uerò Lo-
droni dux optime usque adeo turpis fuga apud te uideri
potest, quum eam nobili equo uectus circumspectare exi-
stimari possis. Intellexit Lodronius ueterani militis argua-
tiam, ingentiq; animo descendens in pedes, stricto gladio
equi suffragines detruncavit, præclare exclamans, hodie
commilitones me ducem pariter & militem pedibus pa-
ri sorte uobiscum pugnantem habebitis. Vos date operam
ne opinionem meam fefellisse uideamini, ut uictores eua-
datis, aut non inulti decoro mecum uitæ exitu militiam
finiatis. Reliquos porro equos peculiare suos pari huma-
nitate notis sibi militibus qui languerent ex uulneribus
aut morbis dono dedit, & in his Picenardo Cremonensi
cohortis præfecto, quum tum fortè rigida febre quateret-
ur, & se fuso cursu è manibus hostiū eriperet. Vix primæ
turmæ, primæq; legionum cohortes sublati uexillis cas-
strorum septis exierant, quum Barbari undiq; ingruentes
sepe truci ululatu edito ab omnibus partibus circumfude-
runt, et multa simul prælia ex itinere ab equitatu conseri
cepta sunt, eo euentu ut nostri modo egregiè sustinentes,
& modo renouantes impetū, Barbaros insolenter urgētes

late propelleret. In his diuersis prælijs Antius Macer Fuchs status Saxonica stirpis Carinthiorum dux ardentissime pugnans, quum ab insignium ornamētis imperator à Turcis esse putaretur, est obtruncatus, parique sorte amplius uigintiquatuor illustris nominis equites capto ab hoste eorum signifero trucidati sunt. In his fuere tres reguli Andreas Reschius, Christophorus Hernaus, & Georgius Himmelbergus. Alio autem in loco cruentissimum editum est certamen cum Saxonibus, Misnijs, Thuringis atque Franconibus, qui Saxonum equitum uexilla sequebantur. Horum enim uel eximia uirtute depugnantium supra triginta sex splendidiore, aut præfecti aut signiferi, aut alarum legati occubuerunt, Chuenrico Saxonum primario duce capto, qui postea in uinculis apud Barbaros interijt. Inter eos qui interfecti sunt nobilissimi fuere Sebastianus Methefscus, & Iacobus Scullemburgus. Eadem quoque irritæ uirtutis sorte Austriani elabente Nicolao Turriano eorum præfecto, aliquandiu resistentes, ad extremum deleti sunt, quum ex his uirtute atque natalibus clari cecidissent Fettauius, & Hofchirchius reguli, & secundum eos Hohenfelder & Aanspurger, atque item duo è Naidega familia clarissimi procures, & cum his Lambergerus, & Velezerus uiri honestissimi cecidissent. E superiore etiã Austria Rhetia finitima desiderati sunt Gulielmus Folgebæstorfus, Leonardus Lambergus, Bernardus Scherfembergus, & Gaspar Bergcheim, & Schellemburgus, qui domi & foris cum dignitate conspicui fuerant. Verum longè maxima cædes edita est in Bohemos equites in quos è transuerso à Ianizeris continenti glandium procella perturbatos ueteranæ Turcarum turma acriter inuectæ grauib

& incuruis

Et incuruis gladijs frustatim cædendo arma, et clavis fer-
 reis pertundendo cassides passim sternebant, quum nemo
 circumuētis opem ferret, et dux ipse gentis Albertus Sli-
 thiuss e media cæde, maturius quàm oporteret se recepisset.
 Peditum uerò phalangem e quodam superiore nemorose
 paludis margine à Ianizeris Asapisq; , qui nusquam con-
 gressi sclopettis tantum atq; sagittis eminus rem gerebāt,
 magno affectam detrimento et planè fluctuantem Amu-
 rathes cum Bosnensibus alis e diuersa parte inductis tur-
 marum cuneis ita perfregit, ut disiecta conturbatis uexillis
 et implicatis hastis tota solueretur, atq; intercurrente fe-
 rociter hoste gladijs atq; securulis cōcideretur. Lodronius
 ipse equitum incursum atq; impetu raptus in palustrem lo-
 cum adactus est. Ibi quū grauitèr saucius, et lubrico præ-
 peditus cœno supremæ uirtutis conatum edidisset, adhuc
 tantibus cum Barbaris ut se dedere quàm interfici mallet,
 cum tribus cohortibus quæ ei superfuerunt ita in deditio-
 nem est receptus, ut cum reliquis suis omnibus, tanquā exi-
 mie uirtutis hominibus proiectis ad terrā armis seruari-
 tur. Iam enim uel immites Barbaros multoq; nostrorum
 cruore cōspersos cædis satietas cœperat, usq; adeo ut ple-
 risq; languescerent manus, et ad prædam auidiſsimè uer-
 terentur, cōsectantes eos qui dispersim hostiles manus ua-
 cillante et trepido passu effugere crediderant, eo quidem
 successu ut magnus numerus pro mancipijs caperetur, pau-
 ci pedites euaderent, et reliqui penè omnes qui non ante
 prælium ut diximus effugerant, toto cæpo cæsi spectaren-
 tur. Hoc enim pudendum Exechianæ stragis incommodū
 superiorum temporum funestissimas Christiano nomini il-
 latis clades superasse ferebatur, nam flos equitum et pe-
 ditum

ditum inauspicati ducis temeritate & culpa, potius quam hostium uirtute deletus interijt, sicut omnes ferè prouincias assiduo luctu funestari. Nunquam enim antea acciderat, sicuti uidere fuit, è Sigismundi Caesaris, Ladislaiq; regis aduersis prælijs, ut Barbarus & uictor & incruentus euaderet, ita ut nostros qui ad Exechium ferè inulti ceci-derint, & detrimentum acceptum graui etiam ignominia cumulasse uideri possint. Mahometes nullo prope suorum sanguine tanta potitus uictoria, & direptis castris nostris, in pratulo quodam cadaueribus repurgato cõsedit, epulatusq; hylariter, nobiles captiuos et splendida spolia, uexillaq; in primis ad se deferri iussit, laudatisq; palam his omnibus præfectis qui egregiam eo die nauassent operam, signatæ pecuniæ plures culeos à quæstoribus sibi afferri iussit, è quibus depromptos de manu aureos & argenteos nūmos pro meritis donatiui nomine militibus dabat, productosq; captiuos ad unum omnes qui non essent gregarij diligenter inspexit, singulorumq; nomina & dignitates in commentarios per scribas præsens redigi iubebat. His uero qui detruncata capita, aut decisas nostrorum uultibus nares, & anulatas dextras afferrent, statim pecuniæ præmia tribui iubebat. Lodronius quum graui ex uulnere iactationem ferre nec uiuus cum reliquis captiuis Byzantiũ perducere posse uideretur, à custodibus est interfectus, caputq; eius postea transmissum. Nam sicuti nonnulli uiri nobiles & in his Laurentius Strejtpergus et Dietmarus Lossenstainus retulerunt, qui redempti reducesq; ad uxores et liberos penatesq; suos postliminio reuersi sunt, inter captiuos qui à Mahomete cum uexillis conspicuisq; aliquot castrensis apparatus instrumentis, splendidisq; præsertim & inauratis

& inauratis thoracibus & galeis, per legatos Solymano
 offerebantur, tria summorum ducum capita argentea in pel-
 ui conspecta agnitaq; sunt. Ea fuere Pauli Bachitij olim
 transfuga, et Antij Macri, qui Carinthiaco equitatu præ-
 fuerat. Ludouiciq; item Lodronij qui pedestres copias im-
 perio regebat. Ea tyrannum obliquis oculis aspexisse, &
 tãquam tabo fluentia auersatum, cæterum atroci nutu iusa-
 sisse ut captiui illico cæderentur: sed deprecantibus Ianize-
 ris, ut quos strenuè pugnantes sub fide cœpissent, tãquam
 uiros fortes seruare uellet, qui in seruitute fortem etiam
 operam ipsis præstare posse crederentur, remisisse uultũ,
 militibusq; obtemperando humaniter multos fuisse con-
 seruatos. Ipse autem Cazzianer castrorum signorumq;
 suorum impius desertor, quum profugisset ad Castellum
 suum à cunctis proditoris exercitus accusabatur, & tan-
 quam inexpiabilis infamiae totius patrie labes, & publicæ
 cladis author, maledictis incessabatur, sic ut nec prodire in
 publicum, nec cœlestem lucem aspicere posse diceretur, tã-
 ta siquidem deflagrabat inuidia, tantoq; odio apud omnes
 regie aulæ ordines laborabat, ut in eum famosa carmina
 argutè factitata, per omnes Germaniæ urbes à pueris cã-
 tarentur, sic ut eum pro trophæo quod referri debuerat,
 coronaq; uictoriæ, furcam & laqueum meruisse dicerent,
 adderentq; pari merito ei supplicij cõsortes Schlitum Bo-
 hemum, & Vnganotum Stirianum, ac Stambechium Ca-
 rinthium, qui ducum omnium fugacissimi fuissent. Quibus
 execrationibus misere perstrictus Cazzianer, postulauit
 à rege ut sibi tutò uenire ad dicendam causam liceret, nam
 paulo antè scripserat ad senatum prouinciæ Carnioleq;
 præfectos, famam suam contra ius & æquum à calumniæ
 toribus

toribus inimicis suis maledicentissimè lacerari, propterea se iturum Viennam purgandi sui causa, & iniquè obiecta præclaris insignium uirorum testimonijs dilaturum, sperareq; se pro sua antea uitæ cunctis in bellis fide uirtuteq; ut quum multas res pro regis dignitate atq; amplitudine prospere gesserit, pristinam ab eius clementia gratiam recuperaturum, quando ea calamitosi belli errata, fatali potius impulsu, quam hominum errore prouenissent. Concessit rex ut tuto ueniret, exceptusq; est ambiguo uultu, sed quum eius causæ cognitio disceptatore rege aliquanto longius quam reus uolebat protraheretur, atq; interim honesta sub custodia seruaretur, Cazxianer moræ impatientis, et de damnatione saluteq; subdubitans, effugere quam iudicium expectare maluit, simulato namq; morbo lateritium sub cubili pauimentum noctu sensim per commissuras cultello scalpens, uno atq; altero facile exempto latrunculo subiectam testudinem aperuit, atq; inde ex linteis lodicibus effecto fune se demisit & foeliciter effugit, quum paratos extra arcem ex condicito equos ad fugam celeres arripuisset. Nec multo post, uti erat fluctuoso atq; precipiti ingenio uir, desperatis rebus ad Turcas transfuit, eum libenter excipiente Mahomete, pollicenteq; ei præter opima stipendia totius Croatiae præfecturam, ad imaginem beneficiarij regni, si Solymano syncera fide ad subigendas Austriani imperij urbes operam præstaret. Tum uerò constituta iam præscriptis legibus transitione, ut cum aliquo munere ad Mahometem rediret, cum Nicolao Sdrinio eiusdem prouinciæ regulo, sibi uti rebatur amicissimo, fidentius agere cœpit, ut unà secum transiret, in spem certissimi præmij, quando Solymanus erga ambos, non secus ac cum

Ioanne rege liberaliter egisset, beneficentissimè acturus
 existimari deberet. Promisit tū Sdrinius, aut certè se pro-
 mittere simulavit, in sententiam inuitantis concessurum,
 paratq; & instructa transiitione cum ala familiarium
 equitum ei transeunti comitem futurum. Verùm Sdrinius
 conuerso animo impietatis dedecus, & tanti sceleris fa-
 cinus secum reputans, in amicum ueterem uel nihil
 tale domi suæ expectantem, perfidiam exercere,
 quàm regem aut religionis nomen offende-
 re maluit, Cazzianeremq; post epulas
 dirus hospes obtruncauit, ita ut de-
 truncatum caput inuisi & me-
 rito damnati ducis ad re-
 gem mitteret, in præ-
 miũque honestæ
 perfidiæ inter-
 secti à se
 ami-
 ci
 castello, atq; omni illius
 substantia po-
 taretur.

*

PAVLI IOVII NOVO,
COMENSIS EPISCOPI NVCERIS
NI HISTORIARVM SVI TEM-
poris Liber XXXVII.

ORTISSIMIS Germanici atq; Illy-
rici nominis gentibus uetere sua bellicæ
laudis gloria ex fœdo receptu ad Exe-
chium spoliatis, altera adhuc militiæ
parte, quæ maritima est, et nauali scien-
tia continetur, Barbaris potiores esse uidebamur. Quan-
doquidem Veneti ante alios, & Genuenses, rei naualis di-
sciplinam ab inueterata maris possessione, clarissimisq; re-
bus gestis, præstantissimè tuerentur. Sed huius maligni se-
culi Fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, laban-
te scilicet ueterum disciplina, uirtuteq; obsolescente, eò sum-
mis utriusq; gentis ducibus in aleam experiundi periculi
perductis, ita Barbaris fauit, ut nostri ad Aëtiacum promō-
torium collatis improspere uiribus, in fugam acti tota na-
uali existimatione exuerentur. Quomodo autem id usque
adeo infœliciter euenerit, breuius quàm potero ex ordine
rerum & temporum enarrabo. Veneti diuersis Turcarum
iniurijs terra mariq; insolenter exagitati, quum Solymanus
Corcyra urbe impotenter oppugnata, multoq; immanius
peruastata insula, superbe pacem abruptisset, et tum in Pe-
loponneso Epidaurum & Nauplium ipsorum ditionis ur-
bes per Cassimum Bassam continenter obsideret, atq; op-
pugnaret, nullam sibi moram attulerunt, quin aduersus ty-
rannum nullas uel iustæ satisfactionis, uel demissæ depre-
cationis rationes admittentem, bellum gerendum censeret,
inuitantibus

inuitantibus eos *Cæsarianis*, & *Paulo Pontifice* pro sua dignitate plurimum cohortante, nam recentis periculi metu adducti, quum *Salentinos* *Hariadenus* inuassisset, præclare admonerentur, ut *Italiæ* cauendum existimarent, postquam *Ottomannica* classis nimio plus quam liceret insuefacta nostris litoribus aliquando non *Salentinos* modo sed ipsas *Hadriatici* sinus urbes aggredi, sicuti manifestè appeteret, ausura crederetur. *Cæsar* quoq; graui cura cū *Siciliæ*, tum *Africæ* rebus prospiciendum ratus, ingentē suo nomine *triremium* & *nauium* numerum, quæ *Venetæ* & *Pontificie* classibus iungerentur, in id bellum se collaturū promittebat. Itaq; per totam hyemem quæ subsecuta est, per legatos diligentissimè elaboratum est de numero generēq; classium; de militibus imponendis; de asciscendis socijs, cōparandaq; pecunia, diuidundisq; sumptibus, ut quā ualidissima atq; ornatissima classis in proximam æstatem, distributa in singulos principes impense portione, pararetur; & in *Græciam* aduersus *Barbarum* tyrannum educeretur. In id consilium *Paulus Pontifex* ad sextum Idus *Februarij* in *Vaticano* senatum habuit, & quod bene uerteret populo *Christiano* fœdus percussit ad stipulantibus *Ioanne Manrico Aguillario* pro *Carolo Cæsare*, *Marco* autem *Antonio Contareno* pro *Veneto* senatu. sub his conditionibus ut *Cæsar* octoginta duas *triremes* instrueret, totidem *Venetæ*, ipse uerò *Pontifex* triginta sex pararet, ut ducentarum *triremium* numerus efficeretur. *Venetus* postulanti *Pontifici* quot uellet fabrefactas, armamentisq; omnibus instructas *triremes* mutui nomine ex arce sua nauali daret, remigibus & propugnatoribus à *Pontifice* in eam expeditionem implendas; *Cæsar* autem, atq; item *Genueses*;

nueses onerarias naues militariter instructas quibus cō-
 meatus & pedestres copiae conueherentur, subministrarēt.
 Renunciati quoq; sunt classium duces; Casariane ipse An-
 dreas Auria; Venetæ Vincentius Capellius, Pontificiæ autē
 Marcus Grimanus Patriarcha Aquileiensis, cui comes &
 adiutor adderetur Paulus Iustinianus, nauali prudētia uir-
 tuteq; aliis inter Patritios cum laude spectatus. Cautum
 uerō est ut terrestribus copijs, si descendendum in hostile
 litus foret, Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum
 imperio præesset; & si quid Christianis armis de Barbaro
 hoste pararetur siue in Græcia, siue in insulis, ipsaq; Dal-
 matia, id totum optima fide Veneto imperio, toties antea
 à barbaris lacerato adderetur; Cæsar autem ex sua libera-
 litate, quantum uellent socij, tritici Siculi uenalem copiam
 æquo pretio præberet, atq; eā sine ullo uectigali atq; por-
 torio exportari sineret. Hisdem autem temporibus qui-
 bus Solymanus in Epirum uenit, tentataq; frustra Italia
 apud Salentinos, & direptis Corcyreis cum Venetis anti-
 quæ pacis fœdera abruptit, Alonsus Vastius in Subalpina
 regione expugnatis magna uel ualidissimis Gallorum præ-
 sidijs apud Cherium, Albamq; Pompeiam, atq; Clarascum,
 eo Gallorum duces amittendæ totius eius prouinciæ peri-
 culo calamitatis adegerat, ut imminutis militū præsidijs,
 & absumptis commeatibus, de retinenda tuendaq; Tauri-
 no urbe desperarent, et ad regem in Galliam accurate per-
 scriberent se armis circumuentos, & frumenti inopia la-
 borantes, nisi maturam opem afferret, cuncta hostibus fa-
 me compulsos esse concessuros. Ferunt regem quū in ue-
 natione esset occupatus, & certum de suorū periculo nun-
 cium accepiisset, aliquandiu in equo immobilem stetisse, et
 regentibus

rigentibus oculis crebro barbam demulcentem, atq; itidem frontem atq; oculos dextra perfricantem grauissimè suspicasse, sed ingenti statim animo rediisse ad rationem, decretoq; secum facto ferendi auxilij consilium suscepisse, tanta firmitate magnitudineq; animi, ut semihoræ spatio, quid sibi in eam expeditionem ituro parādum foret incredibili celeritate describeret; aduocatisq; demum proceribus, ipsoq; præsertim Anneo Memorantio, in equo sedens munia singula idoneis hominibus acri iudicio imponeret, ut ea quæ ad parandas copias conuehendosq; commeatus pertinere uidebantur, summa diligentia in spem pœnæ aut præmij certissimam expedirent. Rex namq; qui omnes propè suæ ætatis tenaci atq; expedito immensæ memoriæ captu, perenni q; uigore superauit, quid & quantum peculiaris commeatus una quæq; prouincia suppeditare posset, quæ nam itinera, quæ flamina ad conuectiones faciliora uiciu nioraq; forent, & e quibusnam statiuis aut hybernis equitum alæ accersendo celerrimè conuenire possent, mira ardentis ingenij figuratione atq; uelocitate representabat, sic ut eum rationes itinerum & nauigationū, præcipuasq; rerum omnium copias, uel remotissimarum etiam ciuitatū tanquam ex indice memoria tenere, usu rerum periti proceres reretur. Ab eo namq; subitario belli decreto statim perspectum est quantum rex ipse, cum ingenij magnitudine, tum quodam memoriæ inenarrabili robore, propter singularem rerum suarum notitiam ualeret, uel molliissimis interdum uoluptatibus occupatus, & quantæ essent Gallici imperij facultates, eiusq; gentis quanta essent ad parendum studia facile apparuit. Paucissimis siquidem diebus, quod cunctis maximè fuit admirandum, tanta uis o-

minis generis cōmeatus liberali prouincialium studio, cura-
 raq; uel ab ipsis extremis Pyrenæi montis partibus, atq;
 Armoricis Oceani ciuitatibus collata est, ut singuli amnes
 quibus Gallia omnis ad incomparabilem conuectionū cō-
 moditatem pernauigatur, et cuncta deniq; itinera innume-
 rabilibus nauigijs & carris complerentur, omnesq; ad edi-
 ctum cōmeatus, suos imperatis uecturis ad urbem Gra-
 tianopolim perueherent, quò etiam equitatus, et pedestres
 copiae conuenire iubebantur, ut inde uarijs tramitibus per
 Coctias Alpes in Italiam transcenderetur. Ferunt erepsisse
 se per dorsum Alpium supra triginta milia sarcinarii ge-
 neris iumenta omnibus annonæ copijs onusta, quibus rex
 ipse præsidio ibat, quū antè Henricū filium cum Memoran-
 tio præmisisset cum expedita parte exercitus. Ipse Ger-
 manos Gulielmi Frustembergi (hi circiter septem milia
 censebantur) adducebat; quibus non magno interuallo Hele-
 uetiorum sex milia, atq; Italicorum quatuor milia iunge-
 bantur. Reliqua pars peditatus ex Vasconibus, & ex de-
 lectu Gallicarum legionum ad parem fere numerum con-
 stabat. Grauis armatura equestris nouissimo loco succede-
 bat, tormentis antè per abrupta atq; inuisa summa celeri-
 tate transuectis; paucorumq; dierum labore superata sunt
 summa Alpium iuga atq; inde mollioribus passim callibus
 descēdi cœptum, Vastius cognito regis aduentu ad Monte-
 calerium oppidum castra fecit, præmisitq; Cæsarem Ma-
 ssum Neapolitanum, & Camillum Columnam Romanum,
 qui opportunos ad descensum hosti saltus certis præsidijs
 occuparent. Hos Henricus ipse regis filius & Memoran-
 tius septi nobilium equitum globo, qui dimissis equis per
 anfractuosos tramites pedibus rem gerendam putabant,
 dissecta

dissecta passim glacie niueq; tanta ui adorti sunt ,ut Mastæ
 us & Columna pulsi dissectiq; locum quē cœperant amissa
 sis equis defererent,et Memorantius inde sinistrorsum præ-
 paratos commeatus cum ualida equitum & peditum manu,
 ad Taurinenses inedia laborantes maturè transmitteret.
 Exinde Francisco rege subsequente,Sebastiana uia Gallorū
 agmina se demiserunt, neq; quisquam hostium obstitit,
 moxq; ad Vilianam oppidulum peruentum est, ubi Nea-
 politanus centurio cum paucis antiquæ turri præsidio im-
 positus,subiectum iter uia militaris impediēbat,nec ullam
 deditiōis significationem dabat. Cuius stulta pertinacia
 offensus Memorātius,quod indignum esset regem nisi præ-
 cato itinere transire,ni statim se dederet necem commi-
 natus, tormenta produci iussit, atque oppugnare turrem
 cœpit. Nec mora præsidarij intellecto periculo animum
 despondentes necessitati cessere. Sed Memorantius centu-
 rione conseruato,quod sibi dissimiles nactus esset milites,
 & regijs stipēdijs adscripto,milites eius præsidij ad unū
 omnes laqueo suspendit, qui importuna temeritate tantā
 uim regij exercitus se ferre posse credidissent. Ab hac
 Villiana turre Franciscus compositis copijs per plana lo-
 ca descendit,præcurrente Gulielmo Langeo cum ala leuis
 armaturæ equitum usq; ad Montecalerium,quo in oppido
 ad Padum posito Petrus Ciconius Insuber expediendis cō-
 meatibus præpositus,ingentem frumenti uiniq; et pecoris,
 reliquæq; annonæ copiam ex ipsa incolarū messe atq; uin-
 demia contulerat, uel improbante Vastio qui id oppidum
 ab initio defendi posse minime confidebat. Ad primum
 itaq; Langæi aduētum Ciconio imparato,& deferente cō-
 meatus suos omnes,occupatum est Montecaleriū,regiusq;

inde exercitus parto de hostibus peramplo cōmeatu sese
affluentissime aluit. Constat Vastium ipsi Ciconio uehe-
menter iratum fuisse, quod ille in spem priuati quæstus tā
tam uini commeatus in alia tutiora utiq; & commodiora
oppida, uti ipse iusserat, non esset dissipatus; Propterea
quum Ciconianis carris, qui oppido onusti educebantur,
occurrisset, trahentibus palustra bobus crura manu sua
præcidisse, interficiq; iussisse, ut ea quoq; iactura Ciconius
afficeretur. Cui facto fugæq; Ciconij superueniens Lan-
gæus, regi non illepide renunciavit eo die se luculentissime
cœnaturum, postquam sibi duo hostium clarissimi, cū pi-
storis & cauponis, tum lanij operā præstitissent; Ciconius
scilicet qui dignitate erat comes, atq; ipse Vastius tātī no-
minis imperator, postquam hic occisis bobus præpingue
parasset obsonium, ille uero albicantis coctæ Cereris, &
optimi uini cadis onusta plaustra reliquisset. Cogitauit
subinde Vastius circūiectis oppidis propere communitis,
uel impar uiribus hostes ad pugnā laceessere, instructo uni-
uerso equitatu qui per nocturnum tempus regia castra in-
uaderet, & Gallos more suo audacter in pugnam erumpē-
tes ad instituta insidiarū loca, ubi peditatum, ipsosq; præ-
sertim sclopettarios disposuisset, ex occasione pertrahere-
ret. Sed ea nocte susceptus labor Cæsarianis, quū nusquam
se obtulisset hostis, inirritū cessit. Audiui ego postea à Va-
stio non iusta pugna, sed tumultuario tantū prælio hostes
aggredi cupiuisse, quoniā peculiare suum robur in Germa-
nico peditate constaret, quæ Federicum Frustembergum supe-
riore æstate adduxisse memorauimus, qui eius Gulielmi
Gallo regi militantis germanus erat frater; ita ut nequa-
quam rectè fraternæ acies in pugne discrimen conferendæ
crede-

crederentur, quandoquidē uterq; frater alterum depraua-
 re, & ad se traducere cōtenderet; qua in re Gulielmus astu
 & uiribus superior tanquam fratrem facili Germanico san-
 guini parsurum et à uictore iam rege amplissima præmia
 relaturum in partes facili perducere posse quibusdam sus-
 picacibus ingenijs appareret; quāquam Federicus uirtute
 religioneq; animi melior, constantissima fide suū decus tue-
 ri statuisset. Quum Cæsariani regijq; pari studio suarum
 partium oppidis nouo præsidio, nouoq; commeatu confir-
 mādis occupati essent, et Vastius intentē prospiceret quo-
 nam uexilla regia uerterentur, è Be'gio literæ allatæ sunt
 regi, quibus certior fiebat illustrium scæminarum auspicijs
 inter ipsos certantes armis principes propinquos suos in-
 ducias percussisse; nam Eleonora regis uxor, & Margari-
 ta item soror uirilis ingenij mulier, quæ Nauarræ regina
 uocabatur, ad Mariam Pannoniæ reginam Cæsaris germa-
 nam contenderant, detestantesq; diri belli causas tanquam
 inanes usq; adeo appositè egerant, ut Maria ad idem utriq;
 parti utilissimum pietatis & pacis decus uehementer accē-
 deretur, hisdeniq; ferè condicionibus, quibus antè septem
 annos ea immania diuturni belli incendia restinxerant, in-
 ducie dicerentur in eam descriptæ formulam quam princi-
 pes in spem mutui colloquij certissimæq; pacis essent pro-
 baturi. Itaq; Memorātius Vastio significauit inducias esse
 factas, matureq; ipsum à Cæsare resciturū quibus cōdicio-
 nibus in posterum ab armis esset discedendum. Harum in-
 duciarum beneficio maximè letatus est Vastius, uel ob id
 quod pecuniæ inopia plurimum angeretur; nam si produ-
 cendo bello expedienda essent stipendia et confirmandi in
 officio milites, necesse fore prouidebat ut immanibus tri-

butis impositis Galliae Cisalpinæ ciuitates expilatas diu antea, euerteret. Menstruam siquidem per id tempus iussu Caesaris pecuniam ex censu cunctis omnis generis prouincialibus imperaret; tanta quæstorū exigentiū acerbitate, ut populus passim diri seculi calamitatem lugeret, neq; ipse Vastius suo pte ingenio liberalis, & minimè rapax abstinere à lachrymis, utpote qui firmiorem Cesari eius dominatus possessionem futuram arbitraretur, si Caesar beneuolentia iustoq; amore continere populos quàm impotentibus avarissimisq; imperijs coërcere mallet. Nec multo post à Cesare de hisdem inducijs certior factus, dignū se ipso humanitatis officium suscepit, & ad Carmagnolam regē castra habentem honoris causa inuisit. Profectus est è castris suis cum ornatissimo præfectorum & centurionū equestri comitatu, ut quibus fideret uiribus, uirisq; polleret. Gallis ostendaret; nā Hispani antè alios ornatui mirè studentes uetera uictoriarum suarum insignia, aureos torques & cristas, ut maximè essent conspicui desumpserant; Federicusq; ipse Frustembergus quum Vastij lateri hæreret, fratrē tanquam degenerantem à familia obliquis & trucibus oculis nihil porrecta dextra salutauit. Rex enim copias suas qua transiturus esset Vastius hostiū imperator ita digesserat in ordines, ut cuncta pedestrium maximè copiarum præsidia ostenderet. Exceptus est Vastius leta tormentorum omnium disphosione salutatus, deducēteq; Memorantio magistro equitū honoris causa inter regem Delphinumq; filium medius est receptus, tanta humanissimi regis comitate, ut sicuti ipse hospitem, ita tot eius duces et centuriones à Gallis qui eosdem ducerent ordines complecterentur, & salutandi regis causa singuli ad dextram osculandā deducerentur.

rentur. Multa demum rex ipse cum Vastio colloquutus, repetita uetere familiaritate, de induciarũ ratione & tota spe pacis luculentissimè disseruit; quæ nequaquam operæ pretium esse putamus, ut hoc loco referantur. Constitutis autem inter se finibus Subalpini imperij & præscriptis legibus quibus utriusq; præsidij milites uterentur, Vastius Mediolanum reuersus est, & rex ipse Alpes rursus transcendens in ulteriorem Galliam cœpta iam hyeme redijt; sic ut hic aduentus regis in eos ipsos dies inciderit quibus Ferdinandi regis copiæ ad Exechium uictæ deletæq; sunt. Per eam uerò quæ subsequuta est hyemē Paulus Pontifex enixè operam intendit ut Carolus ipse Cæsar & Fræsciscus reipublicæ causa in colloquium uenire minime grauarentur. Cui honestissimæ postulationi neuter se aduersum præbuit, q; is conuentus multis de causis utriq; multum expedire cēseretur, uel si publicum decus Christiani nominis respicerent, uel si priuatis prouinciæ suarum incōmodis, quæ tot diuturni belli detrimenta pertulissent, consulendũ existimarēt. Summæ siquidem pietatis munus suscepturos apparebat, postquam Solymanus undiq; Christianis clades importaret, si ipso sacrosancto Pontifice sequestro pacis atq; concordie controuersiam multarũ gentium malo diu alitam finire maturarent, ut Europeis gētibus certæ pacis tranquillitas pararetur, atq; obiter de sacro bello aduersus impios gerendo coniunctis uiribus cogitandum esse iudicarent. Opportunissimam autem omnibus futuram conuentui sedem Pontifex decernebat apud Nicæā Prouinciæ urbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogũ principis. Is utriq; arcta propinquitate coniunctus, & utriusq; dissidētis iniuria multo maxima regni sui parte spoliatus

ius sibi reddi perpetuis querimonijs postulabat, putabatq;
eo principum colloquio disceptationeq; in integrum resti-
tui debere. postquam tam diu pessimè mulctatus frustra ha-
ctenus diuū atq; hominū fidem implorasset. Itaq; ad ma-
gnam spem futurae concordiae, et Caesar ipse ab Hispania
adducente eum Auria in portum Herculis Moneci, qui
Villafrancha hodie dicitur, secunda nauigatione peruenit;
Franciscus autem quum Pontifex ipse cum maxima sena-
tus parte ad Alexandriam excipiente eum ipso Vastioeū
legatione Mediolanensem, Niceam peruenisset, profectus
per prouinciam ad Villanouae oppidum ultra Varum ante-
nem terrestri itinere magna omnium letitia peruenit. Cae-
terum Pontifex qui tantum itineris laborisq; exactae aeta-
tis senex studio reipublicae susceperat, impetrare non po-
tuit, ut ipsi reges in complexum atq; colloquium se postu-
lante praesenteq; deuenirent; uterq; tamen seorsum in uila-
la quadam suburbana Pontificem Christiano more uene-
rati sunt. Eleonora autem regina cum Margarita priuigna
lectissimorum morum puella, Ioanne Lothoringiae Cardi-
nale, atque ipso Anneo Memorantio classe deducentibus,
Caesarem fratrem inuisit. Erant qui tum existimarent ne-
que Caesarem neque Franciscum, postquam è tam longo
terrarum tractu ad Pontificem peruenissent, à colloquio
(ut credi par est) abhorruisse, sed quodam occultiore con-
silio Pōtifici tantae uoluptatis et laudis famaeq; successum
inuidisse; quasi existimarent Pontificem nequaquam stu-
dio religionis, sed priuatim sui commodi spe ipsorum col-
loquium expetisse, quoniam Margaritae Austriae, quae
Alexandro Medici nupta fuerat, nuptias pro Octauio ne-
pote affectaret, et Clementis exemplo Victoriā neptem
domui

domui regie coniectis in Vandomium oculis inferere percupere uideretur. Caesar tamen per internuncios Francisco pollicitus est se in eius complexum priusquam in Hispaniam renaugaret, uti mox euenit, deuenturum. Per eos dies Vastius, quum in colle qui portui imminet castra haberet, in morbum incidit ualde periculosum, quo impeditus quum adeundi regis officio fungi nequiret, me qui ipsi languenti aderam, ut ipsius munus implerem ita ad regem misit, ut ad eum nobilissimos Insubrum proceres, qui produci cupiebant, trireme mecum adueherem. Excepit singulos humanissimè rex in omni re ad parandā beneuolentiam et gratiam proclinatus. Erant enim illustrium familiarum honestissimi scilicet Vicecomites, Bonromei, Somalij, Pusteruli, Galeracti, et Cribelli. Sed ea in re Vastius opinione sua mirum in modum deceptus est, quum de concordia regum fidentius sperasse uideretur. Volebat enim summæ nobilitatis Mediolanensium primores suo beneficio conciliari Francisco, qui ex usu futurae concordiae Insubrum imperio potiturus esse credebatur. Nā fama erat Casarem Mediolanensis imperij possessionē Carolo Aureliano regis filio ex autoritate Augusti imperij collaturū, ut parta pace tum demū aduersus Turcas amplissimis Galliae opibus uteretur. Sed qui usu rerum ualebant, atque intimos utriusque principis sensus iampridem introspexisse, liberè prædicabant neque Casarem ulla pactione opulentissimo Insubrum regno decessurum, neque Franciscum ex aduerso donec eo potiretur arma positurum. Hoc tamen obtinuit Pontifex, ut inducias à reginis, ut diximus, in Belgio conceptas et promulgatas ipsi reges in nouem annos solenni adstipulatione sancirent. Quum de his rebus com-

meantibus à Nicæa hinc ad Villafrancham ubi constitit erat
Cæsar, & illinc ad Villanouam ubi erat Franciscus, crebris
legationibus ageretur, inusitati casus res accidit, aspectu
quidē primo inopinatē terribilis, sed mox ridenda iocoso
exitu. Stabat in anchoris Cæsariana classis in ipso Villa-
franchæ portu, ita ut prætoria ipsius Aurie quadriremis
domui qua susceptus erat Cæsar, ipsiusq; etiam cubiculi fe-
nestræ subijceretur, et reliquæ triremes diuersas anfractu-
si portus stationes obtinerent, magnaq; naualis turbæ reli-
quorumq; hominum multitudo per ea litora uagaretur,
quū nonnulli sub meridiē otiosē maria & colles à tergo in
altissima Alpiū iuga assurgentes prospectarēt, densam nu-
bem fumī instar in altū eleuatam conspiceret atq; ita nota-
re coeperunt, ut quū ē proxima turrita uilla ederetur, nec
ea densi pulueris nubes desineret, sed ex interuallis conti-
nenter augetetur, pleriq; ex his qui spectabant procul du-
bio significationē esse aduentantis inimicæ classis affirma-
rent, & tanquā Barbarussa ad opprimendos summos Chri-
stiani nominis principes Pontificē & Cæsarem aduentare
proclamarent. Ea uox fama; delata in portum, peruaga-
taq; oppidum incredibilem cunctis pauorem attulit, sic ut
ubiq; magnopere trepidaretur, & Vastius ipse ē taberna-
culo prosiliens turbatē induta galea, & abrepto scuto ad
Cæsarē cū ipsa stationis cohorte descenderet, hortareturq;
ut in accliuia atq; ardua illarum rupium crepēdura, & te-
lis atq; lapidibus aduersus Barbaros si fortasse illac ascen-
dere conarentur, rem gerendam censeret. Stetit impavidus
Cæsar, nec de periculo quicquā temerē credidit, tamen si
Auriā tolli anchoras iubentem, & tumultuosissima classia
riorum festinatione triremes obuerti, atq; omnes demū uel
incolas,

incolas, uel externos animis maximè perterritos esse conspiceret. Quum uerò iā speculatoria nauigia ab Auria statim emissa, undiq; pacata maria renunciaissent, & ad turritam uillam exploratum pleriq; processissent, compertum est à uillico eam nubē densi pulueris quæ fumi speciem referret excitatam fuisse; quum ille in area fabarum aceruū cribrando & uentilando à siliquis secerneret; multis siquidem ex interuallo uentilationibus, quæ triginta sex triremium numerum representabant, ab initio notatæ numeratæq; fuerant, ut primam Barbaricæ classis antecuntis partem esse, uel nautici homines iudicarent, quanquam nullum omnino ullius classis, uel ab altissimis tectis & collibus, aut uelum, aut malus, aut antenna apertissimo in pelago cōspiceretur. Quo præclare agnito factū est ut omnes ex summa trepidatione in risum inconditosq; cachinnos soluerentur, sic ut ipsorum principum & ducū intellecta præpropere credulitatis contumelia, non obscurus pudor mentes perfunderet, atq; is inauditæ trepidationis inanis metus iocosis omnium sermonibus celebraretur. Actum subinde est inter Cæsarem atq; Pontificem, uti antea compositum fuerat, de suscipienda nauali expeditione aduersus Turcas, nā noua legatio à Venetis supra ueteres legatos ad Pontificē Cæsaremq; peruenerat, cuius principes erāt Nicolaus Teupulus, nobilium literarū fama clarus, & M. Antonius Cornelius, qui Venetis senatoriæ eloquentiæ laude reliquos penè omnes anteibat. Hi siquidem æstato iam adulta festinandum esse, atq; apparari classes postulabant, postquam Venetijs cuncta iam parata essent ad nauigandum; magnoq; incommodo futurum esse differerent si reliquos æstatis menses effluere sinerent, quibus mari res geri posset. Nec multo

multo post Franciscus discedens à Pontifice, in regnum suum est reuersus, Pontifex uerò Genuam peruenit, exceptusq; est hospitio in Eliscorum ædibus quæ sunt excelso in loco ad Violatæ templum posita. Exinde classem conscendit, partimq; mari usus, partim terrestri itinere, post solstitium ad Urbem peruenit. Cæsar autem ad Massiliensium oram delatus, circa Fossas Marianas ex conducto regem eò descendentem cum liberis sua quadrireme prætoria humaniter excepit, atq; arctè complexus est. Impetrante quoq; Cæsare Franciscus Andreæ Auricæ superiorum tēporum iniurias facile remisit, quum ad exosculandam dextram produceretur, subindeq; plures horas arcanis sermonibus principes impenderunt, tanta uel eorum qui aderant, uel illorum qui id postea ab alijs didicissent exultatione, ut ferè nemo reperiretur, qui non planè existimaret reges ipsos deteris odijs conciliatos fraternæ amicitie fœdera concepisse in sp̃e maturæ pacis atq; concordie. Vnus tamen Paulus ipse Pontifex pro uetere sua prudentia ut id crederet adduci non potuit, postquam parum pio, subagrestiq; amborum principum consilio colloquijs exclusus, eius clam appetitæ amicitie ratio, quæ nullam synceræ uirtutis & religionis speciem præse ferret, nequaquam eò positi animi diuturnā simulationem habitura putaretur. Mutua siquidem ambitione correpti, quum hic parta armis, possessaq; retinenda omnino, defendendaq; statueret; ille uerò Galliam Cisalpinam, quam nuper nō obscuro iure possedisset, pro dignitate sui nominis repetendam arbitraretur, nullo siquidem concordie arbitro sibi opus esse existimabant, qui utriq; aliquid detrahendum cōcordie causa iudicaret. Certa quoq; inter utrunq; eminebat obtrectatio

asciscendi

asciscendi sibi Pontificis, quoniam is omnino cui Pontifex socius accederet altero multis rebus potētior euasurus uidebatur, sic ut uterq; potius cauendum putaret ne Pontifex alteri æmulo in societatem applicaretur, & gerendo bello socium se præberet, quàm ut eum magnis concessis muneribus promerendum arbitraretur. Grauius tamen in eam rem incūmbebat Cæsar, ut pote qui antea Nouariam urbē Petro Aloisio Farnesio expetente Pontifice dono dedisset, & tum filiam quoq; uiduam Octauio Farnesio, uel adhuc prætenere adolescenti in gratiam aui Pontificis in matrimonium maturatis nuptijs collocare minime grauaretur. Cuius contractæ affinitatis factum Cæsaris consilia altius detexit, quum spreto Cosmo Florentiæ principe, qui id coniugium supplex expetebat, filiam uel tum renuētē immaturæ ætatis adolescentuli thoro illigare, quam non Pontifici morē gerere maluisset; quin & Cæsar paulo post etiam non obscure impedijt, ne Victoria Octauij generi soror Cosmo iungeretur; quòd nequaquam in rem suam fore prouideret, si Romana potentia cum Etrusci imperij opibus in unum belli & pacis fœdus misceretur. Qua de causa Cosmus honestissimo usus consilio Cæsaremq; respiciēs, cuius se cliētē esse profitebatur, ab eo prolis causa uxorem postulauit, qua maximè fideli & uerecunda postulatione permotus Cæsar, quòd legitimi atq; æquissimi iuris uideretur, ei de manu sua clarissimi generis puellam Federici Toletani Albæ reguli inter primarios Hispaniæ proceres uirtute animi, fide, atq; opibus præstātissimi, neptem desponsauit. Hæc erat Eleonora Petro ipsius Federici filio prorege Neapolitano genita, quæ magno Deo utiq; & diuis approbantibus Cosmum pulcherrima prole in spē lætissimæ

tissimæ successionis parentem fecit. Caterum quum ena-
uigaturus esset Caesar, ad eum legatio Mediolanensium per-
uenit, deploratura iniurias quas Hispani milites seditiose
ad arma consternati, et ab autoritate Vastij discedentes,
eorum agris inferebant. Coiuerant siquidem è Subalpinis
præsidij audito induciarum nomine singulæ cohortes, ut
merita stipendia flagitarent, quæ aliquot mensium sibi de-
beri prædicabant, usq; adeo proteruè atq; insolèter ut uno
cõsensu profiteretur se neq; dicto neq; imperio Vastij au-
dientes futuros, priusquam sibi alicunde tot debita stipen-
dia præsentì pecunia soluerentur, sic ut interim ex præda
uictitadò fertilissimæ atq; amœnissimæ regionis uicos ue-
xatis atq; direptis agricolis impudèter atq; atrociter per-
uastarent, miserrimiq; incolæ iusto exterrefacti metu de-
sertis messibus diffugere cogerentur. Eo modo Hispani è
militibus immanissimi latrones effecti, occupata uniuersa
messe, nam tum defecta erant frumenta, aut in agris, aut in
areis rapientium prædæ exposita. Latrocinantium autem
uexilla castraq; fuerant constituta ad peramplum Galeri-
tæ oppidũ, mercatu celebre, ita appellatũ de nomine olim
Galeritæ legionis quæ à C. Iulio Cesare in his locis conse-
disse, condidisseq; coloniam existimari potest. Id est posi-
tum media ferè in regione agri Insubrum, quæ oppidis &
uicis frequens summam fertilitatis & opportunitatis ob-
tinet claritatem. Ea siquidẽ Ticino amne clauditur, uber-
rimisq; diffusa campis ad Abduam usq; sese extendit, sic ut
urbs Mediolanum quandã umbilici speciem præbeat. Con-
sternatæ autem multitudinis ea erat licentiã, impunitate
sensim aucta, ut nequaquam ea regione quam obtinerent
contenti remota etiam oppida truculentis imperijs terri-
tarent,

tarēt, atq; ab eis quotidiani tributū numeratæ pecuniæ uectigal exigere, et segniter parentibus omnem cædis atq; incendiorum cladem denuuciarent. Quamobrem Baptista Archintus ciuili faciūdia insignis, qui erat legationis princeps, in hunc ferme modum Cæsarem est alloquutus. Per ampla Mediolanensium ciuitas immēsis nuper opibus potens, sed recentibus diri belli ærumnis atq; miserijs deformata, quum suis malis finem imponi, & sibi ad diuturnam tranquillitatē sub tutela tui nominis aditum pandi, in hac præsertim tanta sp̃e futuræ pacis, facile credidisset, inopia natō nouam, & prioribus quidem malis acerbiorē cladē subit; nam si calamitosum est bello ab hoste diripi, multo quidem miserius est in pace uastari à socijs, atq; inexpiables contumeliæ detrimenta & iniurias pati. Proinde mihi feri Insubres, æquissime Cæsar, ad te confugiunt, & uehementer orant, ut pro Augusta tua uirtute, religiosiq; animi clementia & pietate, se defensos & conseruatos uelis ab immanitate impudentissimorum latronum. Hi sunt ueterani Hispani tui milites, qui dū uictorias de hostibus tibi pararent, ea licentia opes nostras iampridem, sicuti calamitosi & uiolenti seculi iura postulabant, prædæ sic habuerunt, ut etiam nunc extremum nobis sanguinem exhaurire contendant, quum te debitorem suum ex dilatis stipēdijs rapaces & immodici petulanter effingant, ut causam non iniqui militaris iuris se nactos appareat, unde liberè & impunè oblata quæq; diripiant; graui quidem offensione æquissimi tui nominis, sed multo grauiore rerū nostrarum incōmodo; uel ob id quòd quæ imperaueris ex usu tuo à nobis pecuniæ subsidia ad egestatem reductis in posterū præstari non poterunt. Occupauere illi nefaria seditione excitata

excitata Insulbrum agri opulentissimam regionem, intera-
 ceptisq; messibus cuncta in prædam uertunt, & in proxi-
 mam quoq; uidentiam audissimè spectant, nimirum qui
 ab autoritate Vastij ducis, senatusq; & deniq; à maiesta-
 te tui nominis inuerecundè rebellant, confisiq; armis In-
 subri nominis homines tanquã ad obsequia iussa; tua pa-
 ratissimos facillè contemnant. Matura itaq; ope tua, iustis-
 simè Cæsar, nobis opus est, ne dum frustra conquerimur de
 iniurijs, miserabili excidio fertilissimæ regionis multemur.
 Duplex siquidem ferendæ opis ratio tibi offertur, Cæ-
 sar, nam aut stipendia quæ milites improbè restagitant, si
 iusta sint, præsentī pecunia persoluenda sunt, aut si iniquio-
 ra peti uidebuntur, neq; tibi præsens auri facultas suppetat,
 nobis concedas obsecramus, ut impuni saluoq; maiesta-
 tis tuæ numine nostras iniurias de peruersissimis latroni-
 bus domesticis freti armis ulciscamur. Aequum enim est,
 ut illi qui tuas uictorias insolentissimis maleficijs defor-
 mant, et tibi undequaq; uictori, optimoq; principi, hac im-
 punita scelestaq; defectione, ueræ uirtutis tuæ laudem, &
 deniq; speratam apud omnes gentes gloriam eripiunt, di-
 gnas inusitata contumacia, atq; impia rebellionē poenas
 pendant. Cæsar nihil ad ea respondit, sed contracta frōte,
 austeroq; uultu Archintum tanquam nimis libero ore lo-
 quutum, ad Peronotum Granuelium summis negotijs præ-
 positum remisit; ita ut ipse Cæsar per ianitorem continuo
 eum permoneret ut legatum audacius loquutū asperis cæ-
 stigaret uerbis, uel ob id præsertim, quod nō obscure præ-
 dicaret Insulbres ex tantis contumelijs ad arma excitos,
 nisi Cæsar prouideret, Hispanos ad unum oēs tanquam im-
 probæ extremæq; malignitatis & auaritiæ homines par-

uo negotio concisuros. Itaq; Granuelius adeuntem legatū contumeliose propè reprehendit, quòd nimia oris libertate usus, principis maiestatem arroganter offendisset. Quam in re Archintus eo modo officij sui necessitatem excusauit, ut multo plura atq; atrociora Mediolanenses facturos testaretur, ut res suas atq; uniuersæ immeritæ ciuitatis iniurias uindicarent; addens spumanti ore, ergo Granueli, qui Cæsaris consilio præes, si non omnino ferus sis, pati poteris, ut ea ciuitas qua nulla aut fidelius, aut accuratius Cæsaris nomen colit, indignis perpetuisq; nefariorum militū latrocinij euertatur; quando ea uos omnes nō modo præbitis stipendijs ditet, sed uniuersam etiam Cæsaris aulam à multis annis alere consuescat? Cæterum neq; à Granuelio, neq; ab ipso Cæsare his grauissimis obtestationibus quicquam aliud impetratum est, præter literas quibus Vastius admonebatur operam dare, ut aliqua pactionis ratione tanto prouinciæ incommodo mederetur. Hæc ubi sub ipsum Cæsaris à Nicæa discessum ex legatione renunciata, et per urbes Cisalpinæ Gallie euulgata sunt, usq; adeo tantum ex rei indignitate odium Cæsari creuit, ut omnes ex rerū desperatione facile defecturos appareret, si mitior et clementior qui dedentes reciperet dominus offerretur. Immoderatis siquidē pace belloq; tributis oppressi, noua etiam menstruæ exactionis onera pertulerant, quæ nunquā desitura boni mortales crederent, donec uiueret Cæsar, atque Italie imperio potiretur. Sic ut non alia de causa uictorias de hostibus quæsiuisse existimari posset, quam ut ferendo bella ex bellis perpetuò milites aleret; atq; ideo subactas prouincias immiti dominatione ad egestatem redigeret. Optabant siquidem prouinciales, ut Cæsar ne-

f quaquam

quaquam similis euaderet quibusdam superiorum temporum Caesaribus Germanis, qui non in amore atque beneuolentia subiectarum gentium, sed præcipuum potentie suæ robur in ueterano milite præda alito reponere consueuissent, ob idque Henrici, atque utriusque Friderici, & Ludouici Baioarij, & Caroli quarti exemplis, miseras Italiae ciuitates quæ liberæ atq; opulentissimæ dicerentur, sibi prædæ destinassent, postquam illud uetus inclytæ laudis & famæ studiū, quo generosissimi olim principes præclaras res bello gesserint apud huius seculi principes uigere desierit. Paucis siquidem post Carolū magnum ad ueræ pietatis & gloriæ decus rapi uisi sunt, quū nemo ferme arma tractarit, ut bona pace parta frueretur, et admirandis iustæ uirtutis monumentis seculum suum florentius & luculentius efficeret; sed ut uictorijs et bellis nunquam modū imponendo insatiabilem animi libidinē posteris testaretur. Id enim hodie præclarum atq; magnificum uideatur ad mutuas clades intestinis grassari bellis, ut immanē illam belluam ab oriente nostris dissidijs excitatam prouocemus, uastaturam proculdubio cuncta, quum nos ualido concitata impetu affectos uiribus misereq; dissidentes inuasferit. Porro Vastius his acceptis à Cesare literis, quū pacandis militibus, & ad officium reuocandis satageret, singulos eorum tribunos, quos ex urna sorte eductis nominibus cum potestate imperij in singulas ebdomadas creabant, & propter publicæ causæ patrociniū honoris gratia electos appellabant sigillatim pertentabat, antea atq; omnis maleficij impunitatem & præmia insuper pollicendo mollire contendebat; sed ueteratores eximij, quū ex opimis rapinis ditescerent, & ex tanta licentia luxuriosissime uiuerent,

uiuerent, nec quicquam timerent, nihil sani consilij contēptis Vastij monitis, atq; promissis ad animum admittebāt; utpote qui corruptis moribus in delicto perseuerare, quā ad uetera militiæ munera reuerti mallerent. Quamobrem eò res utrinq; altercando deducta est, ut Vastius, qui multis de causis Cæsari obtēperare uelle uidebatur, uel rebus libus nullo pacto uim admonendam esse iudicaret, sed imperandum populis pecuniam, quæ seditioso, ac ob id atrocem poenā merito militi præberetur. Ea imperata, ad summam undecim myriadum, quum paucorum dierum spatio exigi non posset, neq; milites promittenti duci fidem adhiberent, Vastius non recusauit filium eis obsidem tradere, ut interim dum representaretur pecunia à maleficijs abstinerent. In ea transactione cautum est, ut milites à Gallia Cisalpina decedentes, uti iubebat Cæsar, nauali bello, quod tū aduersus Turcas enixè parabatur, operam nauarēt. Deducti itaq; sunt ad classē quæ in Liguria exornabatur. Euenit hi qui classē impleuerunt circiter quinquaginta milia hominum. Reliqua uero pars per Tridentinas Alpes in Germaniam est traducta, ut in Pannoniæ præsidijs disposita Turcarum incursiones sustineret. Accidit autem, ut quum secundo Eno flumine deueherentur, duo nauigia illiusa petris rapido profluente paucis enatantibus mergerentur; ita ut Cisalpinae Galliae homines à multis execrationibus eos ultore Deo magno meritis maleficij poenas dedisse crederēt. His foederibus, quæ antea Romæ inter Cæsare, & Venetos, socio, atq; authore Pontifice, percussa fuerāt, & de congressu Cæsaris, & Francisci regis, Pontificisq; protectione Byzantij nunciatis, Solymanus, quū aduersum se maritima arma parari prospiceret, Hariadenum Barba-

ruffam exornare classem iussit, ut mature Hellesponto egressus hostibus occurreret, & quanta posset detrimenta, aditis, uexatisq; insulis, Venetis inferret. Quo accepto imperio Barbarussa ingēti cura, laboreq; classem refecit, deductisq; ad litora quos antea descripsisset, prouinciarū remigibus, naues impleuit, atq; omni militari apparatu diligentissimē instruxit. Hellesponto, Gallipoliq; prouectus in Cretam insulam cum centum triginta nauibus, quæ remis agerentur, cursum direxit, primumq; omnium superato Cyamo promontorio, quod hodie Spata nomē obtinet, Caneam urbem, quæ Cydonia olim fuit, adortus magnam suorum partem temere exposuit; nā Gritto patritio prætoris firmis præsidijs tuente urbem, Turcarum impetus eum habuit inconsultæ audaciæ successum, ut quum undiq; è moenibus, & propugnaculis cum multo reboatu maioribus, & minoribus tormentis peterentur, atq; Italica duæ cohortes eruptione facta perturbatos hostes inuasissent, multis suorum amissis Barbarussa receptui canere cogeretur. Constat eum, quum suos reuocaret ad classem, nimia naualis pugnae trepidatione supra mille Turcas, qui lōgius prædatum à litore processerant, deseruisse, qui ad unum omnes non multo post ab armatis Cretensibus interfecti sunt. Exinde Drepano promontorio, quod Melacham uocant, superato in Amphimaleum sinū, qui hodiè nautis Suda est, classem intulit, quum Ioannem Morum totius insulae præfectū multis millibus Cretensium coactis, atq; adiuncto Italicarum aliquot cohortium præsidium Cydonijs opem celeriter allaturum didicisset; inde ad Rithimnam, quæ est hodiè Retimum, urbem nobilem processit, pariq; euentu ab ea urbe munitissima repulsus est; quod priusquam trire-

mes ad oppugnandum appropinquarent, Rithimnenses cō
tortis in eas maioribus colubrinis, non paruoq; detrimen-
to illato eas auertissent. A Retimo ad Dion promōtorium,
quod Fraschea hodie dicitur, profectus est; moxq; defle-
xit ad urbem Candiam, ab hoc Dionis promōtorio decem
millibus passuum distantem. Hæc urbs olim Cytheum fuit,
hodieq; toti insule nomen suum præbet. Hanc Barbarus
contemplatus, quod eam longè omnium munitissimam reba-
tur adoriri non est ausus; sed sese ad orientale insule ca-
put, quod est Salmonium, conuertit, Ceciliamq; oppidulū,
desertum ab incolis, succendit, atq; ita Cretensibus litori-
bus abscessit. Nam Vincentium Capellium, Venetæ classis
præfectum, qui iam Corcyram appulisset, Cretensibus re-
bus maturam opem allaturum intelligebat. Qua de causa
Alexandrum Bondelmerium cum suo insigni galeone, atq;
altero ingenti nauigio, quod Barciam uocabant, omni tor-
mentorum copia, præsidioq; militum instructissimo comi-
tante Pasqualico patritio cum uiginti quinque triremibus
Zacynthum peruenisse speculatores renunciabant. Per
idem quoq; tempus ueluti maligno quodam exorto syde-
re, par diræ consternationis insania inuasit Afrīcanas Hi-
spanorum cohortes, quæ aliquādiu meritis stipendijs frau-
datæ, atq; ea frustra postulātes seditiosè tumultuari apud
Guletam coeperant. Propterea Bernardinus Mendocius Hi-
spanicæ classis præfectus non temerè Numidarum atq; A-
frorum, propter incertam gentis fidem, arma ueritus; quū
seditiosorum tumultum, oratione & precibus sedare non
posset, ea labe hominum exonerare Africam cogitauit, ita
ut eos omnes in Siciliam transueheret. Nam eis neq; stipen-
dia à prorege Siciliæ, neq; alimenta in ipsa summæ fertili-

tatis regione defutura pollicebatur. Sed postquam in Siciliam peruenere, quòd neq; Ferdinandus Gonzaga prorex expeditam pecuniam se habere diceret, neq; Siculi tot externos hospites priuato sumptu alendos æquis animis susciperent, Hispani, uti erant ueterani ad sex millium numerum, agros atq; oppida impetu facto inuadere cœperunt; indignantes quod ex forti fideliq; tot Punicis bellis nauata opera, ingratis demum speratis stipendijs excluderetur, nec quibus miseram uitam cōfecti uulneribus & morbis, & egentes tueri possent, ex agris, minusq; benignis incolis alimenta reperirent. Quibus de causis necessitate quadam eius flagitiosæ secessionis scelus obtegentes, signa & duces atq; signiferos deseruerunt, & qui erant iuxta Messanā apertos pagos diripere aggressi sunt; cessereq; eis in prædam antè omnia uici nullis obsepti muris, Castaneta, Montefortis, S. Lucia, quorū incolæ ad munita oppida confugientes, & de suis incōmodis frustra conquerentes atrocis & uerè hostilis iniuriæ famam ex sociorum impotenti impetu per totam Siciliā excitabant. His fœdè direptis ad Castrum munitum oppidum perrexerūt; murumq; undiq; corona expugnare conati defendentibus sese Castrensibus ita repulsi sunt, ut amissis ad quadraginta militibus, multisq; relatis uulneribus, q. fortè sæua tempestas cum denso imbre exorta sclopettorum funiculos extingueret, re infecta se recipere coacti sint. His cognitis rebus Gōzaga Aluarem Sādeum, castrorum magistrum, qui incolas Siculos in unum cogeret atq; armaret, & in seditiosos impetum facturi speciē præberet, in loca opportuna præmisit. Sed usq; adeo his pagorum direptionibus efferatæ erant Hispanorum mentes, ut proregis deprecationes, atq; imperia contemnerent,

temnerent, nullamq; pacati animi, ut redire ad sanitatē se uelle ostenderent, significationē darent, sed effusius quoti-
die atq; crudelius in Siculos grassarentur; uti tum accidit,
quū Sandeus cum armata agrestium multitudine in cōspe-
ctum se dedisset. Hispani nihil his territi minis, minimē du-
bitarunt, quin interiectam uallē illico trāsirent, factōq; im-
petu, omnem eā Sicularum turbā profligarent, & in præ-
altos montes aufugere cogerent. Exinde præfectorum &
signiferorū loco, qui à seditiosis discesserant, nec tā fœdæ
consternationis socij esse uolebant, tribunos creauerunt, qui
electi dicebantur. Horum imperium triduo finiebatur, atq;
eis alij succedebant, omnibus tamē qui certo perpetuæ po-
testatis iure præesset, quendā Hærediam cunctis suffragijs
extulerunt. Hunc erudita facundia præpotentē, q, antea cu-
cullatus sacerdos, & in sacris concionibus exercitatus fuis-
set, supremi scribæ & consiliarij munus implere iubebāt.
Huic autē attribuerunt rerum capitalium ministrū Mon-
draconē Cantabrum, qui oblatos quosq; equos arripiebat,
quos apparitoribus suis distribueret; exornataq; inde nu-
merosa ala, ad parandos cōmeatus, rapiendamq; omnis pe-
coris prædā, regiones proximas percurrerebat. Primum o-
mnium Hæredia persuasit militibus ut in Rocella oppido,
quod nobilis Siculi e Spataphora familia ditionis erat, o-
mnia impedimenta & sarcinas, scortaq; & inutile famu-
lantium puerorū turbam deponerent. Quo facto ad oppi-
dum Randatium, quod est ad radices Aetnæ montis positū
(id olim Triatium fuit) hostili animo duxit. Rādatiani ubi
formidabiles ad se Hispanos uenire cognouerunt, ad eos
cum infulis sacerdotes præferentes crucifixi Dei Christi
uexillū, qui iniuriā deprecarentur, emiserunt, eisq; bina cœ-

nobia perampla, quæ erant extra oppidum, hospitali iure concesserunt; ita ut si à maleficijs tēperarent, quotidie ab oppido se cibaria gratuito summissuros pollicerentur. Cōsederunt satis æquo animo in cœnobijs Hispani; sed fortē accidit iniqua oppidanorū sorte, ut Hispanus miles ē muro glande sclopetto emissa sit interfectus: quo casu facile permoti milites, non obscure exoptatā expugnādi oppidi occasionem arripuerunt; sic ut concitati ad arma admotis proximæ portæ ignibus, fores cōcremarent, & ualuas ardentēs multo hastarū nixu intus propellerent, & in oppidum irrūperent, quumq; media fere nox esset in foro constitutis ordinibus nusquā discurrendo consisterent. Tū uerò animaduersum est oppidanos p̄ aduersam portā quæ dudum semiobstructa fuerat agrē effugisse, et in domibus, nō paruā rerum suarū copiam, & fœminas natu grandiores deseruisse; Atq; ita Hispani potiti oppido, Heredia iubēte partiti inter se hospitia, per regiones uigilias instituerūt, tresq; ibi menses per hyemē usq; ad primā ueris signa opipare & copiosissimē omnibus abundantes rebus hybernarunt. His tantis maleficiorū contumelijs affectus Ferdinandus, tametsi uera ui, atq; armis ea latrocinia cōcēda atq; omnino uindicāda existimaret, adhortantib. præsertim Siculis proceribus, & suā peracrem in conficiendo negotio operā pollicentibus, nihilominus alia prius ad sanādas seditiosorum mentes experiunda remedia iudicabat, q. ueteranam atq; inuictā militū manū, nisi multo cum sanguine, et funesto utrinq; successu superari nō posse prouideret. Neque enim militib. pares uideri poterāt Siculi, uel in uniuersum uiri acres armisq; dediti, ut qui semper inter se cōtēntiosi sanguinarij q; sint, & priuatim quisq; loricā aut thoracem

racē & galeā, uel in pace induat, & uarijs atq; mortiferis quibusdā utatur telis, q̄ in hostē eminus cōtorquentur. Ea sunt spari tripedales acuto præfixi ferro, & manubriatæ fundæ, quib. ex coriaceo nidulo uolema saxa Balearico more iaciūt, et huius generis armatorum hominū supra uiginti millia se coacturū Simeō Vintimilia, Hieracēsis regulus, pollicebatur; uir quidē corpore pusillo, sed generosa animi magnitudine præditus, et per amplis opib. potens, qui uetustū Siciliæ decus aduersus externos tueri magnopere cupiebat. Sed pro regi Ferdinando tū Cæsari tū Siculis calamitosum fore uidebatur, si is tumultus temere excitatus, uti accidere necesse erat, dubio et cruētissimo prælio finiretur, utpote qui reputaret summis uirib. milites, qui iustis et militaribus armis essent instructi, desperata salute esse dimittendos, neq; Siculos multitudine sua, atq; ineptis in acie fretos armis, ueterani militis impetū diu laturos intelligebat. Igitur alio modo sibi agendū ratus, ut seditiosos pacaret, & ex tuto eorū improbitatē atq; insolentiā ulcisceretur, per idoneos eorū præfectos, qui apud contaminatū sceleribus exercitū remanere noluerāt, et in officio apud proregē persistebant agere cœpit. Hi fuere ipse dudū castrorū magister Aluarus Sādeus, et Ioānes Vargas, et Sācius Alarconus, & Alfonsus Viues, qui apud milites eximiā auctoritatē obtinebāt. Per hos agebatur apud milites, ut ad sanitatē redire uellent, postquā prorex eis integra fide omnis maleficij impunitatē promitteret, et quatuor mensiū stipēdia præsentī pecunia persoluturū polliceretur; quod si milites sibi usquequaq; Siciliā magno Cæsaris incōmodo peruestandā susciperēt, nemini unquam ad penates reditū in Hispaniā fore, atq; omnes simul tanquā p̄fidie dānatos hostilia

lia totius Siciliae arma aduersum se publico edicto cōcitata infœliciter experturos. His denunciatis Heredia, fortunæ suæ ignarus, grauem & luculentam concionem ad milites habuit, facileq; persuasit, ut oblata stipendia accipere, & redire ad officium, quàm iratis Siculis obijci, notatiq; infamia patriæ exilio mulctari mallent. Sustulere uniuersæ dextras, & conditionem approbarunt, modo sibi de impunitate caueretur, & multi quidem Gonzagæ seueritatem non temere ueriti postularunt, ut sibi liberorum natum maxime pro obside traderetur. Sed res deducta est ad iusurandum, & ad sacramenti religionem; eo pacto atq; ordine, ut apud uicum, cui Linguaegrossæ nomen est, medio ferè itinere inter Messanam atq; Randatium institutis solennibus sacris & prorex & legati exercitus conuenirent, id magnopere probante Ioanne Varga, quem pleriq; ueteranorum parentem appellantes maxime colebant. Primos enim honores gesserat in exercitu per annos uiginti, quum Aurantijs, interfecto ad Hispellum Ioanne Dorbino, hunc præcipuè Vargam illius signiferum supra cæteros Hispanos plurimum extulisset; sic ut milites salutem suam fidei eius committere minime dubitarent. Erant Hispanorū uexilla uigintiquatuor, è quibus delecti sunt singuli, qui ingenij solertia, & corporis habitu maxime præstarent, & legatorum nomine cum ipso Heredia, dandi accipiendiq; sacramenti munus obirent. Itum itaq; est ad Linguaegrossam uicum, ubi præsto adfuit ipse Ferdinandus, compositisq; rebus sacra peragi cœperunt. Quum uerò ad medium sacrorum esset deuentum, quo redemptoris Christi hostia populo ostenditur, in eam præeuntibus uerba hinc Varga, illinc Heredia, eo modo iuratum est, ut legati simul & prorex

prorex ipse dextras attollerent, atq; ita ea quam diximus de impunitate atq; stipendijs condicione transactum est. Accidit autem, ut quum à præeuntibus uerba ad attollendas dextras uocarentur, & legati omnes id expedite fecissent, Ferdinandus autem cunctantiùs facere uideretur, unus è legatis nomine Villalobos præclare uocem attollens, si cuncteris prorex, inquit, iurare, nec dextram syncero animo extendis; nos quoq; ab huius sacramenti fide discedemus. Tunc uerò prorex oborto pudore præaltè manū extendit. Fuere qui ab ea proregis cunctatione existimarent, eum pro conscientia sacramenti uotum suspendisse, concessisq; uerbis ex animo iurasse tam fœdæ pactiõni, quæ uinecessitatis exprimeretur (uti euētus postea docuit) nequaquam se staturum. Per hunc modum peractis sacris et cunctis lætè adstipulantibus constitutum est, ut cohortes per urbes atq; oppida spargerentur, ut commodiùs ali, præbitisq; stipendijs in officio contineri possent; ueteresq; præfecti quos diximus, ad sua munia redirent, quorum iussus milites ex disciplina obsequeretur. Nec multo post singulæ cohortes ad Augustam, quæ Megara olim fuit, Syracusas in Leontinos, Calatamq; Hieronis, & Taurominium, aliq; oppida sub uexillis contendere. Quum esset Taurominiij Ioannes Vargas, ad eum Gonzaga scripsit, ut ipsum Herediam atq; Carantium, qui designandis hospitij apud seditiosos præfuerat, comprehenderet, uinctosq; sibi nauigio celeriter Messanam deuehendos curaret. Præstitit officium Vargas, & nihil tale timētes ambos, uti præceptū fuerat, Messanam deuehi iussit, ubi illico arctæ custodiæ traditi sunt. Ad alia quoq; oppida simili ratione Gonzaga perscripsit, ut singulæ cohortes suum electum, qui sacris interfuisset,

interfuiſſet, uinctum præſectis artium traderent; atq; ita ad unū omnes illi uigintiquatuor diuerſis in locis uno tēpore comprehenſi, perductiq; ſunt Meſſanam. In eos autem iuſte iracundiæ ſuæ uirus Gonzaga uſq; adeo ſeuere & grauiter euomuit, ut uno die damnatos ad furcas, latronū more, laqueis ſuſpendi iuſſerit; atq; hæ furcæ toto litore, ut à præternauigantibus ſpectari poſſent, erectæ ſunt. Ex his altiſſimam Heredia, detruncata prius per carnificem dextra, honoris cauſa promeruit, cui comites fuere hinc Mōdraconius, atq; Carantius, illinc Villalobos, qui inter ſacra iurantem Gonzagam arroganter interpellarat. Sed horum omniū ſupplicio conceptus altè dolor in Gonzaga expiari non potuit, dedit. n. operā, ut quos maxime facinorofos extitiſſe didicerat, omnibus modis atq; omnibus locis interciperet. Quā in re præſecti arcium & prætores urbiū, quū de ſcripto monerētur, operā ſedulò præſtiterūt, uſq; adeo diligēter, ut qui neq; excipi neq; deduci Meſſanā poterāt, cuſtoditos necarent, & cadauera in ſubiectum mare proijcerent. Hoc enim incolumi ſua fide ab his præſidibus peculiari ſuo iure fieri debere Ferdinandus cenſebat, quoniam qui antea quum arcium & oppidorum præſecturas acciperent, Caſari ſacramentum dicentes ſe cunctis in rebus iuſtitiam obnixè culturos promiſiſſent, ideoq; in reos maiestatis, indicatis ſingulorum nominibus, lege agere tenebantur. Verū Aluarus Sandeus apud Meſſanam truculentiore carnificinam inſtituit: nam multos, qui Meſſanam ad forum rerum uenaliū exornādi ſeſe cauſa ueniebant, uel inuitatos ad cœnam, & uarijs modis per aleatores lenonesq; pellectos comprehendebat, ſtatimq; per ſeruos Aethiopes pernecatos in mare proijciebat. Id ſuppli-

cij genus maturabatur spitamali quodam ligno, ad ceruices laqueum intorquente, quod Hispani Garotū appellāt: sic ut ad multa Siciliae litora, à Messana ad Taurominiū, et inde ad Syracusas atq; Augustā, cadauera Hispanorū illisa scopulis, & foedē fluctibus lacerata spectarentur. Quare certiūs cōperta, reliqui Hispani tanto terrore concepto concuti cōperunt, ut pleriq; quæsitis frustra nauigijs, excedere insula niterentur. Interdictū namq; fuerat omnibus nautis, ne quemquam militem nauigio exciperent, aut aliō aueherent, sic ut multi in ea cogitatione, abeundiq; consilio maturē cōprehenst. seuiente in eos Aluaro, scelerum suorū pœnas darent. Ad extremum reliquā militum partem, quæ nouis multiplicatisq; stipendijs exaturari nequibat, Gonzaga ipso Vastio multo seuerior inexorabiliorq; præbito menstruo stipendio, naubus auehēdos in Hispaniā imposuit. Quam ignominiā usq; adeo grauitē milites tulerunt, ut postquam improbitatis atq; perfidiæ notati in patriam aueherentur, animis contumeliā ferrē non possent, commilitonumq; exemplo se laquei pœna puniri malle prædicarent. Ab hac tanta animaduersione in seditiosos carptim patrata, eā Ferdinandus sui nominis famam tulit, ut Siculi suis cōmoti iniurijs, singulas cohortes tanquam maleficientissimi generis hominum ex uetere disciplina decumari debuisse prædicarent, Hispani autē eum tanquam hominem præduræ seueritatis, & supra æquum inhumaniter atrocē, auidumq; prorsus Hispanici sanguinis in occulto maledictis laceratum diris execrationibus onerarent, et ex aduerso ab recenti facti memoria, Vastij lenitatē, pari seditionis crimine offensi, laudibus immodicis in inuidiā proregis attollerēt; qui ea in re maximē benigna ingenij tēperie usus,

necis

necis pœnam delicto grauiorem iudicasset, ideoq; tantum monēdo molliendoq; animos militum, et stipendia liberaliter persoluendo, totū cōpescendæ tollēdaq; seditionis negotium ex sententia confecisset; utpote qui Hispanico sanguine progenitus, extra omnem pœnæ suspicionem uniuersæ consternationis maleficia syncera fide singulis condonare, quàm ullius omnino sui militis sanguine generosas manus foedare maluerit. Cæterum tantum absuit, ut id Gonzagæ factum à Cæsare minus probaretur, ut præclare ei succensere, quòd indulgentius agendo cohortes singulas nequaquam repetita seueritate decumasset, & in Vastio indignā iusto militariq; duce ineptè quæsitam clementiæ laudem effusè detestaretur. Quo iudicio Cæsaris & Vastius multum de pristina sua apud Insubres gratia amisisse uisus est, Gonzagam uerò ipsum uel indignantibus Hispanis ad amplissima præmia prouectum fuisse cōstat; quum ex aduerso nonnihil de concessis antea stipēdijs atq; muneribus, Cæsaris iussu, per quæstores Vastio detractum fuerit. Gonzagam tamen Hispani e magistratus ad dicendam causam citarunt. Verum is comparatis ad defensionem luculentis orationibus, ut in Hispaniam proficisceretur, & iam nauigaret, prohibuit Cæsar, ne peruulgata per Hispanias tot scelerum & suppliciorum labes, animos provincialium altius offenderet. Nec multo post Sicilienses cohortes colatis quæstorum indicibus, quibus nomina militum describebantur, circiter trecentos commilitones desiderarunt, atq; hæ transuectæ in Italiam, classē Cæsaris apud Tarentum atq; Brundisium conscenderunt. Sunt qui asserant Sicilienses cohortes, non quum statim ab Africa transuectæ in Siciliam fuissent, seditionem ad Randatium miscuisse, sed

sed quum sequenti anno post maritimam expeditionem in Siciliam reportatæ fuissent: uerum nihil ad rei notitiam pertinere putamus, an tū, an postea admissæ seditionis pœnas penderint. Eo siquidem tempore, antecedentibus Venetis, Andreas Auria superato Messanæ freto, sublatisq; passim militibus, ad Corcyram insulam cursum intendebat, eò namq; Vincentius Capellius cum imperio atq; uniuersa Venetorum classe peruenerat, coniunctisq; eo modo classibus apparebat Barbaros tantam uim Christianæ classis non esse laturos, & congressum & pugnam omnino uitaturos. Tum enim Hariadenus Barbarussa Ambracio sinu cum tota Ottomannica classe se continebat, & de aduentu nostræ classis certior factus, ut illac nostri intrarēt, propter arctas fauces expectare uidebatur, tanquam ex æquisimo loco dispositis utring; tormentis intrantes oppressurus. Paulo siquidem antè Grimanus Patriarcha cum Pontificijs triremibus è Corcyra progressus ad fauces eiusdem Ambracij sinus, Preuesam oppidū in ipso Aetiaco promontorio positum, admotis triremium proris oppugnare adortus fuerat. Sed is conatus, explorandi causa susceptus, cum habuit euentum, ut quum Iustiniana triremis Paulo duce audacter arctas intrasset fauces, atq; aliquot hostiliū tormentorū sinistro naui latere pilas excepisset, expositi sint in terram milites cum tribus tormētis, quibus & à terra, & à triremibus aliquandiu quassatum Preuesæ castellum fuerit, sic ut appareret expugnari potuisse, nisi Turcæ, ab Aetolia acciti, ab obsessis cum ualida equitum & peditum manu superuenientes, nostrosq; magno clamore edito aggregati, aliquot interfectis & uulneratis, reliquos in mare umbilico tenus ad scaphas triremiū confugere coëgissent;

quam

quanquam Alexander Interamnas, peditum praefectus, uel grauius saucius aliquandiu constanter Turcarum impetum sustinisset. Per hunc modum Patriarcha repulsus, subalatis in naues quae exposita fuerant tormentis, Corcyram redijt, nihil eius consilij pertæsus, postquam quales essent angustiae sinus explorasset, atq; hostium classem toto sinu ad anchoras stantem ex propinquo prospexisset. Concesserant tum classes nostrae in Gomunitiae portu, quae est contra Corcyram in continenti, ad eum locum uberrimae aquatationis, qui antiquitus Regij fontis nomen tulit, atq; ibi praefecti omnes quidam primum tentandum foret, dictis sententijs consultabant. Referente autem, quae uiderat, Patriarcha, ante alios Ferdinandus Gonzaga eius erat sententiae, ut expositis militibus atq; tormentis Preuesae castellum magnam ui expugnandum censeret. Quo expugnato, constitutisq; in promontorio, castelliq; ruinis maioribus tormentis, elabi non posse hostem, atq; eius classem summis detrimentis affici atq; deleri posse differebat; Nam ut egressus hosti totus eriperetur, in ipsis faucibus onerarium nauigium lapidibus magnis minutisq; repletum demergi iubebat: atq; ite tres galeones, qui erant e tota classe tormentis instructissimi contra ostium earum faucium produci constituiq; ualido atq; obliquo rudentum nexu in anchoris iubebat, ut si Barbarussa sinu euadere in altum conaretur innumerabilem pilarum procellam in limine faucium exciperet, atq; ibi omnino demergeretur. Ad ea Auria respondit, id Gonzagae consilium dictu quidem speciosum, sed factu, atq; exitu periculosum atq; difficile uideri. Nam primum omnium exponere in terram milites ancipitis periculi rem esse, quod credi par esset, Aetolicas copias, uti dudum Grimano teste

teste fecerint, minimè defuturas, quin oppugnatis atq; obseſſis ſuis maturã opem ferrent; quorũ ſuperuentu noſtros pedites uim incumbentis equitatus agrè toleraturos apparet, & ſi quid eis iniquo in loco opinione durius accideret, naues proſectò onerarias deſtitutas militari præſidio, quod eſſet miſerrimũ, hoſtibus præde futuras. Ipſi porrò peditatui iam in terram expoſito graue periculum imminere, nam ſi aliqua autumnalis tempeſtas ita incideret, ut onerariæ naues pariter atq; triremes à ſcopuloſo litore ſe recipere & in altum ad ſalutem uela dare cogerentur, unde tum ſuppeditari poſſe alimenta, non modo deſertis inimico in litore, ſed ingruentes undiq; hoſtes pugnando ſuſtinentibus. Id certè euenire poſſe nemo maritimarum rerum peritus dubitarit, ſic ut fortiſſimis uiris ſpes omnis receptus, et fugæ, importuna malignitate ſubitæ tempeſtatis eripi poſſe iudicemus. Cælum quidem autumnale ex mutabili natura temporis, ad repentinos uentorum turbines edendos paratum, non inſanis nautis eſſe pertimeſcendum, uti iam multis recentium naufragiorum exemplis comperitum eſſet. Propterea ſi hoſtis extra ſinum ad pugnam elici non poſſit, ipſis tutius atque utilius uideri, ſuperare Leucadem, ipſamq; Neritum ſaxis aſperam, & directo curſu in Naupactum ſinum claſſem inferre; ubi & expugnari poſſe Naupactum oppidum, mœnibus non magnopere munitum, & multa obiter oppida, quæ ad intimum ſinum Corinthiacumq; Iſthmum pertineant, impune diripi atq; euāſtari poſſe, Græci homines prolixè confirment, quod nauigationis iter ſi teneant, accidere poſſe ut Barbaruſſa uel pudore adductus, uel ſuorum ingenti periculo permotus, ſinu egrederetur, & conferendæ pugne

facultatem ipsis optantibus & paratis præberet. Hanc gerendi belli rationem quanguam Gonzagâ propositas difficultates infirmare & tollere contenderet, Capellius ipse & Patriarcha probare uisi sunt, utpote qui maritimo potius quam terrestri conatu audendum esse censerent, subiectâq; tempestatis pericula, potius quàm hostes, quos æquo mari contemnebant, non temere formidarent, Naupactumque si expugnaretur, quod Venetî imperij Methonensi bello fuisset, ipsis ex lege fœderis accessurum sperare possent. Exinde Auria cōstitutis totius classis ordinibus à Gomenitiæ portu profecturus, onerarijs nauibus, quæ erant septuagintaduæ, Francum Auriam gentilem & propinquum suum præfecit, q, magni usus maritimis in rebus haberetur. Ex his tamen quatuordecim Alexād̄ro Bondelmario attribuit. Is enim uniuersam anteire classē & Franci nauigationem obseruare iuebatur. Sed quinque etiam triremes (æ siquidem in uniuersum erant numero centum & triginta quatuor) delectæ sunt, remigio & uelis maximè agiles atq; expeditæ, proptereaq; speculatiuæ uocabantur, quæ galeonem contra sinus fauces dare anchoras & consistere iussum præcederent, atq; hostilis classis motus explorarent. Turcicæ namq; triremes quatuor, cū expeditis totidem biremibus sinum egressæ per fauces in altum euaserant. Sed conspecto galeone, ut triremes nostras quæ aduersum se directis rostris impetū facturæ uidebantur, effugerent, eludendo rursus intra fauces se receperunt. Itaq; Auria dato signo, ut reliquæ classes se consequerentur, ad Preuesam cōtendens, uniuersas triremes extendit, ita ut ab hostibus facile numerari possent, quoniam si minora nauigia suoapte studio uoluntateq; classē comitātia recenseretur, iusta

iusta supputatione supra quinquaginta & ducentorū nauium numerum impleuissent. Quo spectaculo magnus (uti aiunt) timor Barbarussæ animū incesit, qui tametsi natura intrepidus, nostrorū uirtutem et disciplinā non magnopere formidandā putabat, ingentis tamē classis amplitudine atq; apparatu uehemētissime permouebatur. Neq; enim maior à priscais temporibus in Ionio nostrorum classis conspecta fuerat; ita ut quidam Eunuchus ex Solymani ianitoribus Barbarussæ comes datus, eum cunctantē subtimideq; perplexum inurbanis & planē superbis uerbis insolenter obiurgaret, q. in prouocantes Christianos, & pugnam ciētes, non statim sinu erumperet, atq; eos adoriretur, quare non salutē suam qui conspectū hostis ferre non posset; sed Solymani imperatoris decus respicere deberet, qui gloriæ suæ multū splendoris ea turpi cunctatione detrahi nollet. Pro dignitate siquidē Ottomannici nominis experiundas esse uires. Nam si bello fortis et pugnax esset, uti profiteretur, non desperandam esse uictoriā. Quod si Fortuna uotis uirtutiq; Turcarū inuideret, non defuturos Solymano tricerarchos, ipsis si uincerentur meliores, & Ponticas syluas tantā ad conficiendam classē materiā suppeditaturas, ut duplo maior & ornatior uiris atque remigibus classis edificari facile posset. Postremo id quoq; addidit Eunuchus Barbarussæ, cauendū esse ne metu honestissimæ mortis, quæ aduerso etiā prælio esset incerta, ab irato Solymano foedæ necis periculum subiret. Nec mora, uociferante adhuc Eunuchō, conuersus ad Salechū archipiratam. Ergo, inquit Barbarussa, uir fide uirtuteq; præstantissime, nobis ut uideo, uel iniqua condicione pugna Fortuna tentanda est, ne huius semiuiri latrantis delatione pereamus; atq;

ita classẽm educere cœpit, quũ iam Auria ad Leucadẽ uela
 flecti iuberet, ratus hostẽ his faucibus, timore præpeditũ,
 egredi non ausurum. Tenebat propositæ nauigationis cura
 sum Auria, & secundo usus uento ad Leucadẽ prouehēba-
 tur, quũ à speculatoribus, qui in carchessio summi mali gae-
 leonis Bondelmerij constituti erant, Auria significatũ est,
 hostilem classẽm exire sinus angustias, & sinistrorsum se-
 cundum litus flecti. Hanc orã quam Barbaricæ classis sini-
 strũ cornu lambebat, paulo antẽ Grimanus præoccuparat,
 eo cõsilio, ut si hostis ab angustijs prodiret, cõmoditate li-
 toris excluderetur. Sed non multo pòst iter mutare iussus,
 atq; inde recedens ad reliquas sociorũ triremes se contule-
 rat, atq; ita euenit ut Barbarus terræ litus obtineret. Nã
 callido pro necessitate utens consilio, si ab nostra classe im-
 potenter urgeretur, proris in hostes obuersis terræ pup-
 pes applicare, expositisq; militibus à terra classẽm exar-
 matam uiris atq; tormentis, uti usus posceret, minorem na-
 uigiorum quam uirorum iacturã fore iudicans, defendere
 decreuerat. Cæterũ Auria ea erumpētis hostium classis si-
 gnificatione commotus, ut qui iam triremes ad stationem
 sub Leucade, quæ Sueßula dicitur, adegerat, tametsi quod
 non putarat accidisset, animũ tamen egregiẽ cõponit, &
 classẽm uti imperatũ antea fuerat, ad incundã pugnam cõ-
 parare sese, & prætorie suæ signa sequi iussit. Iam tota
 Turcarum classis in apertũ pelagus euaserat, eo ordine ut
 Hariadenus ipse mediã teneret aciẽ, ubi eius prætoria pur-
 pureis pluribus uexillis exornata conspiciebatur. Dextrũ
 latus obtinebat Tabaches, sinistrũ uerò Salecus pari propẽ
 triremiũ numero instructi, qui Tunetanis prælijs inclarue-
 rant. Nã eo die Barbarussa produxit octoginta septẽ trire-
 mes,

mes, biremes autē rostratas circiter triginta, robore triremibus pares; leuiiores uerò triremes & mioparones tot erant, ut nauigiorū omnis generis centū quinquaginta, quæ remis agerentur, summā efficerent. Mediæ autem aciei cohærebant cornua, tanto ordine, ut quo uerteretur prætorias alas extendentis aquilæ speciem præberent; fatereturq; mirabundus Auria, sicuti hæc eū postea narrantē audiui, neq; habilius, neq; firmius, aut omnino decentius classem à peritō duce educi potuisse. Antecedebant Barbarussæ classem triremes circiter uiginti, partim rostratæ, partim leuiiores, quæ omnium erant uelocissimæ, cui præerat Draguthes archipirata, multis postea in nostros maleficijs clarus. Cōstat Capellū in eūdē pugne audum, è sua puppe in scaphā descendisse, aduectumq; ad prætoriam Auria, illū compellasse his uerbis: Quid tibi, inquit, princeps, hac proposita prælij edendi longē pulcherrima occasione faciundū sit uides, ego certē, si me forte cum Venetis triremibus te gnauiter sequuturū dubitas, iam à te ad declarādā Veneti senatus uoluntatē, studiumq; meum primā aciem deponco, primaq; prælij pericula fortiter subibo: splendidumq; thoracem, quē induerat, ostendēs, & palma pulsans, in hoc enim uti pium & impigrū decet Venetum præfectum, aut gloriose uincā, aut uictus honestissimē occūbam. Egit gratias Auria, laudatoq; eius ingēti studio, rogauit, ut se præeuntē subsequeretur, et quid fieri oporteret, intentus obseruaret, se enim quid fieri uellet opportunē signū daturum. Iam prima biremiū manus ad galeonē appropinquabat, et aliquot triremes à Saleco missæ, id ingens nauigiū oppugnabāt, ea tamē cōditione, ut quū non multū appropinquarēt, nec ob id multū nocere possent, neq; in eos pariter è multo spatio

Bondelmerius tormenta contorqueri sineret, non multum utrinq; proficeretur. Expectabat enim uir rerum naualiū apprimē peritus, ut propius accederetur, ex improviso se uam omnis generis tormentorum procellam in subeuntes effusus. Neq; eum sefellit opinio; nam Turcæ audacius accedentes, adeo graui glandium & pilarū grandine per-
fusi sunt, ut inhibere remos, & magno accepto detrimento trepidē se recipere cogerentur. Auria interim reuocabat naues, quæ præcesserant, & galeonem suum remulco pro-
trahi iubebat, & triremium trierarchos intercurrentibus per nauculas nuncijs hortabatur, ut sese animis ad ineun-
dam pugna confirmarent paratiq; essent ad imperia, quū tubæ cantu atq; explicato maximo uexillo signum daretur. In eo autem consilio, decretoq; erat Auria, ut nisi onerariarū nauium fretus præsidio, confligendum sibi non esse iudicaret, uti postea confirmatione maiorum minorumq; ducum, qui aderant, didicimus. Idem pariter astutus hostis prouidebat, qui pari utrinq; triremium concursu procul ab onerarijs, quæ castellorum erāt instar, dimicare cupiebat. Nam tum fortē uentus omnis ita subsederat, ut æquora ad edendam nobilem pugnam pacata fluctibus & plāne constrata præberentur, et patriarcha prouectus ad Auriam eam inuadendi, delendiq; procul dubio hostis facultatem non prætermittendam prædicaret, tantoq; ardore uociferaretur, ut propinquiores trierarchi inuitantis uocem audirent, maximeq; mirarentur quod Auria rē prælio committere dubitaret. Is enim onerarias naues in unū coeuntes ingentibus gyris atq; meandris subsequente triremium ordine circuibat, & ex nauali peritia, nouum ali-
quod atq; inexpectatum hosti facinus editurus uidebatur,

sic

sic ut id ipse perspicax & minimè præceptus Barbarussa, uti
 postea compertum est, facile crederet. Id Auria crebro ro-
 tatu classem suam circuens, ea ratione faciebat, ut ad se
 hostiles triremes perliceret, & in prouectas è castellis ex-
 celsarum nauium propius & certius tormenta dirigeren-
 tur, atq; ipse demum in perturbatas, quæ erant certa uincen-
 di ratio, directis proris inueheretur. Interim subsistente Bar-
 barussa, & quorsum ea hostis flexuosa nauigatio recide-
 rit spectante, quòd dolum aliquem suspectaret, cornuum
 siorum triremes, iam uergente ad occasum sole, diuersis in
 locis rem gerebant; pars in oppugnando galeone frustra
 perseuerabat; pars aggressa onerarias duas, in quarum al-
 tera Buccanigra cum sua Hispanorum cohorte uehebatur,
 in altera erat Macinius Mongaia Cătaber, usq; adeo gra-
 uiter coniectis in eas pilis afflixerat, ut perrupto malo in-
 censusq; uelis, & multis Hispanorum & nautarum inter-
 fectis, peritura crederentur. Alia uero pars duas onustas
 commeatibus circumuētas naues, quarum altera erat Ve-
 neta, altera Dalmatica, coniectis ignibus cōcremaret; pau-
 cis in scaphas desilientibus, aut ad propinquas sociorū na-
 ues adnatantibus. Duas etiam triremes sub ipsum crepu-
 sculum, quæ lentiore utebantur remigio Salecus interce-
 pit, quarum trierarchi erant Mozenicus Venetus, & Bi-
 biena Etruscæ stirpis uir sacratus. Secundum has triremes
 capta est Aloisij Figaroæ Hispani nauis, tametsi suæ co-
 hortis milites aliquandiu pugnacissimè se defendissent. In
 ea captus est cum ipso Figaroa patre filius adolescens no-
 bilissimæ formæ, qui postea deductus ad Solymanum Ma-
 homethis sacra suscepit. Is quum principis cubiculo assue-
 uisset, post tertium carceris annum misero patri libertatē

impetrauit, donatumq; liberaliter in Hispaniam remisit. Tum uero cum tonitru turbatis nubibus grauis imber & procella flantibus Euris exorta est. Nec dubitauere nostri, quum uidissent Barbaros attollere dolones, quin & ipsi praeunte Auria dolonibus simul et maioribus expāsīs uelis: se inde explicarent, & quò uētus ferebat, ad Corcyram unde uenerant uerterētur; usq; adeo dissipatis agminibus, ut inuento etiam remigio, nequaquam se recipere, sed confusē & turpiter effugere uiderētur; sic ut Auria tāti usis, tantæq; peritiæ, & tantæ deniq; existimationis mari duc, eo die nullus imperator extiterit. Ferunt Barbarussam nostros eodem uento ad aliquantum spatium persequutum, nec quem hostes elabendo cursum tenerent, per tenebras planē cernentem substitisse, quoniam nostri duces in singulis suis prætorijs lumina extinguī iussissent, quæ erectis ad puppem ingētibus laternis præferri solita sunt. Proinde ipsum in cachinnum uersum saepe repetisse hæc uerba Hispanico sermone prolata. Ergo Auria lumen abijcit, ut certiūs fugam suam tenebris recondat? Quasi miraretur nostros tanquam magno metu occupatos, omnis decoris, modo se eriperent, obliuisci, quàm manus cōserere maluissent. Ea uerò apud omnes Corcyræ applicantes opinio fuit, ut præclaro oborti repenti uenti beneficio, uel cum ignominia è summo periculo se ereptos faterentur. Caesariani autem præcipueq; Ligures, ut Auria nomen ab omni infamia uendicaret, tam foedi exitus culpā ex obliquo in Venetos referebant, quòd ab initio præsidium Hispanorū militum, quod distribui in Venetas triremes debebat, ut propugnatoribus firmiores in congressu hostium euaderent, superbè repudiassent. Venetis namq; triremibus non planē confisum

confisum Auriam, & propterea temperasse à prælio dis-
ferebant; ob idq; præsertim, quòd euadente angustias Bar-
barussa, illæ fermè omnes collectis uelis & per iuncos ad
anténas subligatis, eas ad summitatem mali celeriter edu-
xissent; scilicet ut repente præcisis iuncis, expedita ad quæ
uellent fugæ cursum uela uentis inflanda præberent. Quæ
in ea mutui erroris obtrectatione, inestitiaq; & dolore
turpissimi euentus uersarentur, Macinij Catabri nauis uel
quassata perforataq; quæ periisse credebatur, Corcyram
applicuit; eius autem Macinij mira constantia fuerat de-
fensa. Nec multo post ipse Barbarussa non contentus no-
stro dedecore, nec hostes inopinata procella sibi è manibus
ereptos æquo animo ferens, ad Paxum insulā provocabū-
dus ad pugnam peruenit. Ea insula centum ferè stadijs ab
ultimo orientali, quod Phalacrum olim fuit, Corcyræ pro-
montorio distat; sic ut exprobrare nostris fugam, & si è
portu prodirent, cum eis acie congressurus esse uideretur.
Quamobrem Gonzaga fremens, ut qui superbi hostis ar-
rogantiam ferre non posset, singulos adiit duces, rogauitq;
ut pro dignitate Christiani nominis animos uiresq; com-
ponerent, & foelicioire uirtute insolentis Barbari uim o-
mnino retundere niteretur; resq; eò deducta est, ut Capela-
lius, quod antea nihil tale iubente senatu suscipere recusa-
rat, Hispanorum certa præsidia quæ offerrentur se in tri-
remes recepturum polliceretur, quaternaq; acie Barbaros
inuadere decernerent. Quartam enim aciem Ferdinando
Gonzagæ honoris causa attribuerant. Verum hæc consul-
tatio tã diu prolata est ut Barbarussa aduersam circa no-
nas Octobres metuens tempestatem retrocederet, & sibi
abundè satisfactum existimans in sinum Ambracium re-
uertea

uerteretur. Ab ipso autem hostis discessu de expugnando Dyrrhachio cogitatum est; sed quū à Capellio totius Dyrrhachini litoris stationes nauigijs male fidæ prædicerentur, non multo post in Rizonicum sinum, quem Catareum uocant, cursum direxerunt, ut Castronouum Turcicæ dietionis oppidum, in eo sinu positum expugnarent. Ea enim forma est & natura sinus, ut tutissimum atque ingentem præbeat portū, mareq; sese ad Orientem intorquens in intimissimo recessu Cattarum, oppidum Veneti imperij, alluat; sic ut per quasdam fauces, quæ protracta cathena præcludi possint, nauigijs adeatur. Tota regio apricis, & egregiè cultis collibus peramœna est. Sed Cattarum, obstātibus ad dextrā montibus, ita opacū redditur, ut incolæ sub brumā breuissimis solibus utantur. Castrum autem nouum, quod multis antè annis Chersego regulo à Mahomete fuit adæptum, apricius est, sed nequaquam Cattaro munitius. Castrèsum ædificia ab infima oppidi parte, quæ mari alluitur, & turritam munitionem instar arcis habet, per dorsum collis assurgunt. In summo autem Castellum habet natura potius, quam arte munitum. Oppidani partim Dalmatici, & partim Epirotici sunt generis; sed qui iam pridem immixti Turcis à Christiana religione defecerant; mercaturæ student, & paruis nauigijs quæstum faciunt. Nulli Turcæ milites erant in præsidio, quum binæ tantū quas diximus infimæ munitionis & superioris castelli arces, à paucissimis Turcis custodirētur. Itaq; intrātibus sinum classibus, magna uī admotis tormentis, priusquā oppidū ab incolis aliquandiu defensum caperetur, socij nauales Venetæ classis per remos murum scandentes ad infimam partē intrarunt, & mox ab expositis Hispanis op-

pidum

pidum quoq; perrupto muro captum est, quū ibi duo insignes cohortium præfecti Buccanigra Hispanus, & Cæsar Iosias Firmanus interfecti cecidissent. Multa eius oppidi, sed nequaquam pretiosa domesticarum rerum præda fuit; sed ingens omnis ætatis & sexus incolarum multitudo in seruitutē abducta est; quanquam multi ex his nunquam se à cultu Dei Christi discessisse dicerent. Triduo post, superius castellum præsidarij Turcæ frustra pacti incolam fore libertatem, & uitam, dediderunt. Quum id oppidum cōmunibus uiribus captum ex fœdere Venetis deberetur, occupatum est ab Hispanis, quos Auria Ferdināndusq; Gonzaga extra Italiam alere cupiebant. Atq; uel ægrè permittente, & è Venetijs super ea re senatus cōsultum expectari debere frustra postulante Capellio, Frāciscus Sarmentus cum quatuor millibus ueteranorum militum, qui apud Insubres à scelerata secessione, regionem ad Galeritum oppidum peruastarant, Castronouo præpositus est. Eam rem molestissimè tulit senatus, quòd id oppidum communibus partum armis non sibi ex lege fœderis, sed Hispanico præsidio cōcessum fuisset. Suspectabat enim Hispanorū ingenia auida imperij, atq; assueta rapinis & maleficijs, tanquam ex occasione Cattarensium rebus uim allatura; usq; adeo indignanter eam iniuriā patritijs æstimantibus, ut auerso à Cæsarianis animo susceptæ eius detrimētosæ expeditionis singulos patres pœniteret, & decemuii in spem pacis inducias à Solymano petendas esse decernerent; quæ uel ob id opera Laurentij Gritti, qui Andreæ principis fuerat filius, benignè atq; celeriter impetratæ sunt, quoniā Galliæ regis legatus Antonius Rinco Byzantij purpuratos opportunè docuerat id fœdus, quod
apud

apud Neapolim cum Cesare à Venetis dissentiente multo maxima senatus parte percussum fuisse, inuitisq; demum fere omnibus id recens bellum susceptum esse memorabat. Quum hæc agerentur, nunciatum est Barbarussam, ut Cæstrensibus opem ferret, eduxisse classem; sed quum ad Saxonem insulam peruenisset, aduersa tempestate oborta non modo reuentum fuisse, sed aliquot triremium, quas atrox uentus Africo atq; Austro permixtus Acroceraunijs cauitibus illisisset, iacturam fecisse diceretur; uti facile apparebat ex armamentis, eiusq; naufragij fragmentis, quæ toto ferè Dalmatico litore natantia & eiecta uisebantur. Ea re certiùs cognita Cappellius eius animi fuit, ut eductis classibus Barbarussam eo incommodo perturbatù persequeretur; cui consilio fauebat & ipse Gōzaga, qui amissum decus ad Leucadem nobili aliquo facinore edito redimendum esse differebat. Sed Auria multis de causis tanquàm importuni ausus consilium facile improbens, sibi in Italiã redeundum ita statuit, ut continuò uela uentis daret, plurimum indignante Capellio, qui aduocatis suæ classis trierarchis omnibus, contumeliosam rationem in Auriam effudit; ita ut seipsū detestaretur, qui se alieno imperio subiiecisset, eosq; moneret, ne unquam externi cuiusquã præfecti imperia subirent, postquam uel ignauia uel malignitate homo Ligur, Veneti nominis antiquus hostis, concepta atq; explorata uictoriæ deesse, & Italicæ naualis discipline existimationem, fædo importune cessationis & fugæ exitu dedecorare uoluisset. At Auria consilio apprime grauis hæc uerba, atq; hosce uel aduersos de se rumores facile contemnebat, quum cuncta quæ ageret & diceret, ad cōmodum Cesaris reuocare esset solitus, ita ut per

ironiam

ironiam Valerius Vrsinus, qui tum aderat Veneto stipendio addictus, nihil nisi peritissimè & consultissimè ab Auriâ administratum atq; omnino gestū diceret; quando Venetos cum Solymano cōmisisset, & diuturno maximè bello ianuam, uti exoptare uideri posset Cæsar, uel ipsis nolentibus Venetis aperuisset, & id certè ne amisso quidem ullo nauigio probè præstitisse iudicari deberet. Non deerant siquidè factiosæ malignitatis homines, qui interpretarentur id contractum cum Turcis bellum, magno Cæsari cōmodo cessurum, quòd Venetos tanti irritati hostis uim terra mariq; diu nō esse laturos appareret; ideoq; eos tãquam exhaustos opibus atq; pecunia, eò breui redigi posse asseuerarent, ut his terrestres eorum imperij urbibus, quas superioribus temporibus impotēter occuparint, aut ui, aut aliqua demum pactione, quam necessitas exprimeret, uti nuper conspirantium regum bello fecissent, decedere cogerentur. Cæterum Castronouo capto, atq; his, quæ diximus, Hispanorum presidij Sarmento duce impositis, atq; obiter abeuntibus classibus, eam iniuriam usq; adeo grauitè atq; superbè Solymanus tulit, ut magno apparatu id opipidum terra mariq; repetēdum decerneret, augeretq; iratus Venetis in Peloponneso copias, quibus & Naupliū & Epidaurus acriter oppugnarentur simul & uehementer obsiderentur. Singulare autem gaudium concepit, quòd totius prope Christiani nominis classes, quas antea plus æquo magnifacere erat solitus, aduersum se coactas Barbarussa omnibus prope rebus inferior, omni existimatione spoliata, toto mari effugere cōgisset. Ineunte igitur uere Barbarussa refecit classē, & novos remiges in supplementū maritimis regionibus imperauit; atq; cum, uti oportebat, propu-

propugnatorum ex Ianixeris præcipue numerū, & exercitissimum quemq; ex alijs ordinibus, in classem descripsit, duasq; ingentes onerarias naues, quas mahonas uocabat, ad ferenda totius tormentarij apparatus, & castramentis instrumenti onera, celeriter ædificauit. Decretus quoq; est in id bellum dux alter, qui terra rem gereret Vlamanes Persa. Is bellicæ uirtutis commendatione in demortui Vstrephi locum in præfectura Illyrica, quā Bosnensem uocant, suffectus fuerat. Hunc enim alibi à Tammafo Persarum rege trās fugisse memorauimus. Hic operam dedit ut septem minores Sanzachi cum eorum equitū assuetis turmis è proximis regionibus sibi adiungerentur, conduxitq; non multa pecunia pedites eius generis qui Haidones, Vascochi, Martellosij, Chymeriotæ, & Morlachi uulgo appellantur; agreste hominum genus, syluis atq; nemoribus prædandi causa assuetum: sed durum & uelox, indomitiq; uigoris aduersus omnes cœli iniurias, & in omne belli facinus paratum atq; expeditum; utpote qui nudis pedibus, aut tantum carbatinatis per rupes & cautes confragosarum uallium asperrimorumq; montium crepidines, mira, uti in capreis uideri est, celeritate discurrant; & sagittis & fundis eminus, cominus autem præpilatis quibusdam sparis, paruisq; securibus, ab ancipiti mucrone, quum eas nonnunquam contorqueant mortiferis, in hostes utantur. Hos enim Vlamanes, nō qui pugnarent modò, sed qui opus facerent, munitionesq; erigeret, maxime idoneos (ut Turcis parceret) & propè sibi necessarios existimabat, quibus omnibus Testegim Turcam præfecerat, qui Habraimi Basse citharædus fuisse, & improba delatione illius damnationem maturasse dicebatur. Itaq; adulta æstate, quum

Barbarussa educta Helleponto classe in Rizonicum sinum peruenisset, eodem tempore Vlamanes cum triginta milibus equitum & peditum in summis montibus sese ostendit. Barbarussa prius quàm primas sinus fauces intraret, Draguthem & Corsetum piratas cum triginta ualidis biremibus, quas galeotas uocant, ad explorandum præmisit, ita ut ad Castronoui mœnia accedentes, sinu quodam à tormentis se protegerent, indeq; aquatum ad proximum fontem, quem Artifariū appellant, in terram exirent, in quos extemplò Sarmentus Macinium Mongaiam cum sua cohorte, et Lazarum Coronæum cum turma equitum erumpere iussit, commissoq; certamine Turcæ multis eorum interfectis & captis terga dare, & ad Galeotas adnatare coacti sunt. Exinde Barbarussa applicuit cum nonaginta triremibus, & tribus quas diximus Mahonis, totumq; tri-duum absumpsit in exponendis tormentis, erigendisq; eorū munitionibus, quæ nisi noctu administrari persiciq; poterant, propter perpetuam tormentorum omnis generis pillarum procellam, quæ in opus facientes ab Hispanis effundebatur, sic ut eo triduo Turcarum amplius mille tormentis icti interfectiq; sint, in quæis & ipse cecidit Agis Hariadenus, qui in Africa ad Taioream urbem iuxta Tripolim sese regē effecerat; cuius morte Barbarussam non mediocri dolore affectum ferunt, quòd inter ueteres amicos longè omnium prudentissimus atq; fortissimus haberetur. Barbarussa multo cum labore cædeq; suorū perfectis quæ instituerat operibus, supra quinquaginta quatuor maioris generis tormenta promouit, in quæis erant duplices colubrinae septem, stupendæq; item magnitudinis quatuor basilisci, qui ferreum amplius centum pondo globum euolabant.

bant. Reliqua erant eius generis quæ duplices medijq; cannones uocantur, præter sacros & hierofalcones, atq; item mortaria quæ lapideas immanes pilas in sublime iaciebāt, ut superne decedentes terribili ruina domorum tecta deformarēt. Ex hoc numero, uti oportebat, circiter quartam partem Vlamani impertitus est, ut à Septentrione diuersam à sua oppugnationem institueret. Ipse enim ab oriente è triplici loco diuisis muneribus cum Tabache & Halileuano uiro Hispano, qui iampridē ad Mahometis sacra delapsus Tunetano priore bello singularē peritiæ militaris laudem eximiosq; inde honores apud Barbarussam & reliquos Turcas promeruerat, quaterre murum cœperat. A mari quoq; Salecus admotis triremium proris certū propugnaculi locum oppugnare iussus, eum ferendi muri tenorem seruabat, ut quotidie sub auroram, & quum sol inclinaret in uesteram denis per uices promotis triremibus murum uerberaret. Vsq; adeo autem per aliquot dies acriter & continenter quassata sunt mœnia, ut Sarmentus uel opportunē intus contra procidentem murum noua munimenta noctu præcipuē erigens, ægrè patefacta loca resarciret, & tam multa tormentorum uerberatione magnopere terreretur. Nam tametsi integros nouem menses uacuos à bello nactus, nihil parcendo militibus aduersum hostes, quos omnino uenturos ad oppugnandum ominabatur, nouos aggeres erexisset, & reliqua in rem opportuna opera perfecisset; duabus maximè de causis angebatur, quòd saæx eo in loco glebam & cespitem ad construendas ex disciplina munitiones desideraret, nec à quoquam maturā opē sibi afferri posse speraret. Nā tametsi ab Auria, qui Brundisino in portu Cæsarianam classē continebat, duo nauia

gia onusta commeatibus, atq; his rebus, quæ ad apparatus tormentorum pertinerent, superioribus diebus acceperat, multaq; adhortatione ipsius Aurie subsidia pollicētis fuerat confirmatus, nihil tamen eum deducta in pugnae periculum classe, quæ ipsi subueniretur, tentaturum arbitrabatur. Itaq; quum Sarmentus tot ruinis uno tempore uario in loco sese opponere conaretur, Turcæ perampla turre, quæ muro interiore quadrato cingebatur, potiti sunt; eo successu ut ad terrendos nostros in fastigio Barbaricū vexillum erigerent, atq; ex ea munitione, quæ erat circa turrem, sclopettis atq; sagittis primò, mox etiam tormentis inde collibratis Hispanos impeterent. Quum impigrè restiteretur à nostris, Sarmentus ad ima fundamenta eius munitionis cuniculum agi iussit, quem uulgo minam uocant, ut suppositis ex tormentario puluere ignibus, quum Turcæ maximè urgerent, & in oppidum irrumperere conarentur, ex repentinis flammis disruptæq; munitionis ruina, inopinantes opprimerentur. Sed ea res aduersum habuit euentum, nam quum ingruentibus Turcis opportunè cuniculo ignis subderetur, ea collata materia incēdiarij pulueris, importuno quodam lentore concepto, tardè & segnitè flammam corripuit; ita ut frustra in hostes exitū quærens repulsa flamma in nostros reuerberaretur; multosq; igne correptos absumeret, & in his ipsum cuniculi magistrum Michaëlem Firminum, è Cæsarea Augusta citerioris Hispaniæ. Accidit etiam ut eodem tempore apud superiorem oppugnationem Vlamanes aliquātam ab attigua arce muri partem prosterneret, & Barbari tanquam uictores sublato clamore plurimum exultarent. Quibus rerum difficultatibus adductus Sarmentus edixit, ut qui milites

b essent

essent sauciati, neq; operam pugnando præstare possent, sese in inferiorem arcem reciperent, quo Aloisius Arius, et Macinius Mongaia incommodè uulnerati concessissent; reliqui autem supremum bellicæ uirtutis conatum edituri, medio in foro se conglobarent, ut non inulti extremū communis Fortunæ casum subirent. Nec mora cruentissimum irruentibus Turcis certamē est editū, sed nostris iniquius, quum plenus imber sclopettarijs, qui uni omnium peritissimè rem gerebant funiculorum ignes extinxisset, et necessario non hastis modo, sed gladijs uterentur; equiore Turcarum condicione, qui innumerabiles sagittas in nostros spargebant. Multi præterea hostiū equestris ordinis, pedibus pugnare iussi, prælatis equestribus peltis incuruos suos enses ita in nostros exercebāt, ut galeas ferreaq; humeralia facillè discinderent, atq; ad unum sermē omnes uel fortissimè repugnātes trucidarent; sic ut utraq; pars ardore prælij accensa per strata cadauera peruadere ad suum hostem, et confertis manibus pugnare minimè dubitaret. Cecidit in eo conatu fortissimè dimicans Cusanus Burgundus, qui propter sæpius spectatam in prælijs uirtutem Hispanicæ cohortis præfecturam meruerat. Sarmentus ipse tribus sagittis intra galeam os confixus, sessusq; longa uigilia et diuturno pugne labore, in uestigio aliquādiu teula uitabundus fortiter perstitit, et quum pugnando honestam mortem oppetere quàm pedem referre mallet, et Sancium Friam cohortis præfectum fugam circumspicere conspiceret, cum seuera uoce increpitans manu cōprehendit, et locum tueri iussit, sic ut secum ingruentibus hostibus consistere, atq; occumbere cogeretur. Is namq; Frias turbidis et peruersis consilijs salubria Sarmenti imperia sæpe

sapè contempserat, & improbitate quadam malignitateq;
ingenij meliora, atq; opportuna ad salutem suadentibus
trāsuerſum se præbuerat, & omnium ſeditioſiſſimus apud
Inſubres fuiſſe ferebatur. Itaq; ambo, nequaquam pari uir-
tute, detruncati ab hoſtibus in uestigio conciderunt; cæte-
ris omnibus pari ſorte, ſed non eadem generoſi animi for-
titudine ad unum interfectis. Nam quosdam abieciſſe gla-
dios, uti erant longa dimicatione fatigati, conſectiq; uigi-
lijs, ſalutem à Barbaris fruſtra paſſis manibus petiſſe fe-
rebatur. Interfecti ſunt in eo tumultu cohortium præfecti
Ioannes Cantaber, Dominicus Arriadanus maior, Seronius
Taraconenſis, et Oliuerius Valentinus. Qua ſuorum terri-
bili cæde terreſactus Arius, & qui cum eo in inferiore ar-
cem confugerant, quòd nullis uiribus, quibus ſuſtineri poſ-
ſet uictor hoſtis, niterentur, deditioſis uexillo expaſſo ſi-
gnificationem hoſtibus fecerunt, atq; ita eos integra fide
Hariadenus in ſeruitutem uita incolumi facile recepit. In
his fuere præter ignobilem militum turbam, præfecti ſpe-
ctatæ uirtutis & dignitatis, ipſe Arius, atq; Macinius, Di-
dacusq; Maſcheſa. Præterea uiri Græci ſtrenuiſſimi equi-
tum præfecti Lazarus ipſe Coroneus, et Andreas Scrapu-
la è Nauplio. Reliqui quibus expedita deditio ſaluti fuit,
fuere omnis generis hominum circiter octingenti, in qui-
bus eminebat Hieremias Liguſticæ ſtirpis, qui eius oppidi
epiſcopatum impetrarat. Hi omnes à Barbaruſſa in ſerui-
tutem Byzantium aſportati ſunt, præter unum Macinium
Mongaïam, qui cum ab eo quæreretur, ſolicitareturq; im-
penſius, ut ad ſacra Mahometana deficeret, atq; inſolētius
oppugnatæ & conſeruatæ nauis ſuæ caſum iactaret, Bar-
baruſſa ei iratus ad proram triremis ceruices abſcindi iuſſit.

fit. Sarmienti cadauer inter tot occisorum acervos agnoscere non potuit, quanquam id Barbarussa multæ pecuniæ & libertatis proposito præmio diligentissimè perquisisset, & caput eius ad Solymanium mittere decreuisset. Exinde infatus uictoria, & quòd iam Rizzanum castellum in propinquo positum Veneti custodes tot hostiũ conspectu perterriti Turcis dedidissent, Cattaro urbi inhiare cœpit, ita ut urbis prætorem minacibus literis sollicitaret ad dedendã sibi urbem, ac nisi continuò portas aperiret se mœnia tormentis aggressurum denunciaret. Erat is prætor patritij ordinis, nomine Ioannes Matthæus Bembus, insigni uirtute constantiaq; animi præditus. Is per literas Barbarussæ respondere nullum Cattaro in urbe Ottomãnis ius esse, propterea si uim inferret, eum recentium induciarum, quas cõcessisset, leges uiolaturum non sine contumelia sui imperatoris, qui nunquã iusiurandi fidẽ fallere consueisset. Quod si iniquo iudicio rem ad arma deducere cuperet, ipsam qui cum imperio præesset urbi, daturum operam ut improbẽ uim illatam paribus tormentis propulsaret. Ad ea subitatus uictor Barbarus in ultimum sinus recessum aliquot triremes promouit, displosisq; tormentis oppugnaturi speciem præbuit. Cui Bembus prætor egregiè constans & impavidus, totidẽ tormentorum suorum bombis & pilis strenuè respondit, & præsidium armatũ in mœnibus Barbaris ostendit. Qua re animaduersa Barbarussa inhibuit remos reuocatisq; anterioribus nauigijs ad Castronouum est reuersus, delinitusq; exinde prætoris Bembi muneribus, nihil expectata induciarum fide, quam paulo antè de scripto exegerat, sinu excessit, rogauitq; Bembum, ut præclaro induciarum testimonio præbito, quibus posset rebus Vlamanem

nem Illyricæ prouinciæ præfectum amicè subleuari. Castronouo per hunc modum, ut diximus, à Turcis fortiter expugnato, atq; inibi Hispanis ad unum omnibus aut trucidatis, aut si qui ex deditiōe cedeq; superfuissent ad transtra triremium relegatis, nostrorum ducum animis nō dubius cum pudore timor incescit, facili reputantibus quales quantæq; forent Barbarorum militum nires, quantæq; opes Solymani superbi hostis terra mariq; ad propulsandam uindicandamq; iniuriam nuper extitissent; sic ut pijs animis homines intestina bella atq; dissidia principum magnopere detestari inciperent, & de concilianda pace sacroq; bello communibus studijs cogitandum arbitrarentur. Quum uerò Vastius Mediolani fortissimæ legionis interitum deploraret Insuabres ipsi tacitè letabantur, diuq; Donati numen frequentatis passim altaribus impensè percolebant; cuius numen ritè factas à populis immaniter direptis in Hispanos execrationes nequaquam iuanes esse uoluisset, postquam ipso die annuo, eius memoriæ dicto, ad septimum Idus Augusti rapaces homines maleficiorum pœnas dare cōgisset, & id aliquanto cumulatiùs quàm non planè decumatis Siciliensium Hispanorum cohortibus accidisset. Admonebantur autem nostri principes attenuatis opibus infirmi, ut magis & magis cogendo auro uacarent, quod uel cum incomparabili subiectorum eorum imperijs populorum iniuria acerbitateq; diligentissimè faciebant, honestam sacri belli suscipiendi causam præferentes; uanissima tamen, & semper usurpata ratione, postquam priuato potius commodo cupiditatiq;, quàm publico decori publicæq; salutì studere consueuissent, maximæque mirarentur, cur Solymano ab inexhaustis thesauris,

tot pecunie in bellicos sumptus suppetere, quum ipsi uel semper expilando prædandoq; , unius tantum belli compijs ægerrimè stipendia soluerentur, & Barbarum ex aduerso, pluribus simul in locis terra mariq; diuersa alere bella perspicerent, ut tum acciderat quum eodem anno Ottomannica arma ad opugnandos Lusitanos in Indiam usq; protulisset. Aedificata siquidem, ut diximus, ad Suetiā olim Arsinoës portum Rubri maris ingenti classe Solymanus Eunuchus cum Moro Alexandrino, sinus Arabici angustias egressus, præteruectusq; Persici maris sinum ad Indum usq; amnem peruenerat; magnisq; uiribus Diu urbem, Lusitanorum portum, ad fluminis fauces positum opugnarat. Cuius belli is exitus fuit ut Eunuchus post opugnatos per multos dies terra mariq; Lusitanos, quum eos indomitæ uirtutis esse reperisset, incepto abstinere, & desertis maioribus tormentis ad Ademum, nobilissimam emporij urbem, redire sit coactus, ubi planè fractus animo, quod nihil ex uoto prouenisset, ipsum Ademanum regem, sub fide ab se uocatum, in antenna prætorie sue laqueo suspendit, eiusq; gaza omni surrepta, urbem claustris complectentium se montium, & lapideo insigni muro munitissimam, occupauit, pariq; scuitia appulsus ad Zidæ portum, unde terrestri demum itinere Mecha urbs, totius Arabiæ sepulchri Mahometis religione clarissima aditur, Zebitinum regem, sumptuosius muneribus gratiam eius appetentem interfecit, præsidij eius aulæ omnibus sub fide immaniter trucidatis, sic ut mox ille semiuir apprimè rapax & cruentus ad Mecham deferretur, ut se apud pseudoprophetæ fontem expiandis tot sceleribus religiose ablueret, Moro cum classe ad Suetiam redire iusso. Huius Rubri ma-

ris siue Arabici sinus longitudo à Suetia ad ipsas freti angustias mille, & quadringenta passuum millibus extenditur, quum latitudo maior uix ducentorum milliarium summam impleat. Id uerò totum quandam humani cruris figuram exprimit, quandoquidem abscedentibus utrinque litoribus sensim se aperiens magis ac magis paulatim dilatetur, donec ad angustias quas uocant Azanias in fauces coarctetur. Ab his olim Oceanum à meridie Austri flatibus intumescens illac uiolento impetu se infudisse ac deuoratis terris eum sinum effecisse perhibent, multis refertum insulis & scopulis, proptereaque nauigantibus inopportunum. Insularum longè maxima circa medium sinus affirmatur Camerana, quæ tamen tota ferè inculta est, exstantibus tantum quibusdam arcium uestigijs. Incolæ Aethiopici coloris sunt, & tuguria palmarum folijs intexta inhabitant, præcipuamque piscationi operam impendunt, sic ut plerumque urinantes conchas margaritarum in profundo legant. Ab alto fretum intrantibus sinistrorsum stenuatur mare, ubi est insula nomine Delacia, quæ proximæ continentis regno subiecta est. Id Barnagasium uocant, & magni Preteiannis Abyssinorum regis imperio paret; cuius etiam ditionis sunt cuncta ea litora, quæ usque ad Suetiam in infimo sinu positam protenduntur. In hoc litore Ercocchus portus uisitur Abyssinæ regionis, è quo Indiæ merces ad interiora Aethiopum regna trans Nilum amnè deferuntur. In aduerso autem Arabico litore Zida peræ celebris portus reperitur, quo applicant peregrini, qui religionis causa ad urbem Mecham duorum dierum terrestri itinere distantem contendunt, ut Mahometis sepulchrum inuisant, quanquam id plerique inane esse asseuerent, quum

illum apud Medinam Talnabim ex humanis excessisse, atq;
 ibi tumultatum fuisse prædicent, quæ urbs pertinet ad si-
 nes arenosæ solitudinis, quæ Arabes à Syris determinat.
 Extra autem freti angustias ad leuam Ademum occurrit,
 celeberrimum, ut diximus, Fœlicis Arabiæ emporium. In-
 de ad Orientem nauigatur ad aliud fama, & celebritate
 par emporium, nomine Ormutium, ad fauces Persici sinus
 in insula positum, indeq; reliqua Indorum regna, usq; trās
 Indum, & Gangem, & auream Chersonesum adita
 subactaq; à Lusitanis uersus Sinarum regiones, eo-
 rum classibus adeuntur. Egredientibus uerò Ru-
 bri maris fauces, immensum illud Australis
 Oceani pelagus dextrorsum occurrit,
 Troglodyticòque in litore Selana,
 Mombazanaq; , & Melindia re-
 gna, ad insulam diui Lauren-
 tij, atq; ipsum extremum
 Aethiopiæ promon-
 torium, Bonæ
 spei uoca-
 tum, anfractuosis & la-
 ciniatis litoribus
 protendun-
 tur.

*

PAVLI IOVII NOVOCO-

MENSIS EPISCOPI NV CERINI

HISTORIARVM SVI TEMPORIS

Liber XXXVIII.

AM plures dies Genue subsederat Cæsar confirmandæ ualetudini intētus, quæ paululum commota fuerat ex inclementia Prouincialis cœli; unde uastatis legionibus, tot milia hominum, Germanorumq; præsertim, contagiosa tabe periissent. Vehementer etiam erat occupatus explicandis grauissimarum rerū consilijs, quæ perpetuo curarum nexu, ex rebus in Gallia parum secunde gestis succreuissent. Quamobrem monebatur ab Auria, ut peragenda conficere maturaret, priusquā hybernis tempestatibus recrudesceret mare, quod subessent brumales dies, nec certa esset per Alcyonios dies maris tranquillitas, quæ sicuti nequaquam ad certam diem stata, sæpe præueniens, & nonnunquam seriùs aduentans, nauigare ausis non semper arridere consueisset. Cæsari enim in Hispaniam erat enauigandū: sed duæ res maximè retardabant, quæ dignitatem eius, & iam ardente bello in Subalpinis rerum securitatem respicerent. Arx siquidem Mediolani priusquam ipse Italia excederet, Hispano custode, Hispanoq; præsidio munienda uidebatur, & Montisferrati ditionis imperium, quod esset ex Cæsariana lege beneficiarium, legitimo hæredi adiudicandum. Id censebant Cæsarianarum partium studiosi, quum eius regionis opes magno momento ad sustinendos Gallos, eo bello futuras prospicerent, propter Padamq; ualidorumq; aliquot oppidorum

dorum opportunitates. De hereditate enim eius imperij grauis oborta erat controuersia, diuq; ea magna competitorum contentione iactabatur: constitutis namq; à Cæsare iudicibus, & contestata lite, prolatisq; antiquissimorum iurium documentis, tres simul litem serebant, Federicus ipse Gonzaga, Carolus Sabaudius, & Franciscus Salassus, diuerso ambitu, diuersaq; spe ingressi litem, ius sibi reddi uno tempore flagitabant: spes eorum alentibus iura reconsultis: utpote qui priuato quæstui, & factionibus facile deseruirent. Cæterum præclarum omnino ius erat Federico, in cuius matrimonio erat soror Bonifacij, qui ex lapsu currentis equi periisset, non obscura hæres fraterni imperij, quum Sabaudij atq; Salassi iura nimis obsoleta et incerta putarentur. Salassus ab recenti merito, quod deserto Gallo rege ad Cæsarem opportunissimo belli tempore se contulisset, non obscuram præmij spem præferebat. Sabaudius uerò nulla sua culpa, sed causa Cæsaris, cui uel malo suo studendum iudicasset, magna parte principatus miserè expoliatus, refarciri sibi incommoda, Montisferrati dominatus concessione, ex benignitate Cæsaris postulabat. Sed his in rebus Cæsar æquus disceptator, & iuris sui consultissimus, erecto tribunali, ita litem diremit, ut secundum Federici iura meritaq; pronunciaret, et Aluarum Lunam, à quo Federicus in ditionem duceretur, eligeret. De arce autem Mediolanensi pari celeritate transactum est. Nam Maximilianus Stampa uetus custos, post Sfortiæ mortem se Cæsaris nomine in custodia permansurum professus, nullam moram attulit, quin arce excederet, quanquam ex uetere suo maximeq; fideli obsequio, & studio insigni in Cæsarium nomen, relinqui posse in eadem præfectura sperauisset.

set. Sed Cæsar Hispano potius uiro quam Insubri, quanquā generoso spectataq; fide prædito, fidendum ratus, cæteris in rebus Stampæ postulatis tāquam studioso partium, Insubrumq; procerum splendidissimo, collata Soncini oppidi ditione, benignè atq; indulgentissimè satisfecit. His confectis rebus dimissisq; ab se totius prope Italiæ regulis, ipsoq; præcipuè Alexandro Medice genero, & Federico Matuano, qui Casalem Montisferrati caput ab Aluaro Luna deduceretur; nactus idoneam tempestatem in Hispaniam secundissimè nauigauit. Sub id tempus Gallorum duces per ea, quæ nuper occupassent, Subalpinae regionis oppida, diuisis copijs, præsidia confirmarant. Erant hi fermè omnes Itali, quod Gallos magna ex parte ad præsidium terræ patriæ, quum Cæsar in Prouinciam irrumperet, Franciscus reuocarat. In his fuere præter Paulum Rentij Ceritis filium, & Annibalem Gonzagam cognomento Nouellarium, Guido Rangonus, Cæsar Fregosius, Caniniusq; Gonzaga, qui paulo antè nequicquam tētata Genuæ expugnatione, ad Subalpina Gallorū oppida se receperant, & quædam minora castella pulsus Cæsarianis occuparant. Excubabant autem in eam curam, ut proferrent fines, opportunoque aliquo ad gerendum bellum oppido ex insidijs potirentur. Hoc idem ne facile accidere posset, sedulo præcauebat Vastius. Is paulo antè ex Transalpina prouincia regressus, Puerino in oppido Hispanorum, Italorumq; cohortes recensuerat, animaduersisq; ac exploratis Gallorum præsidijs atque consilijs, Cherium instar urbis ingens oppidum, Taurino ad quintum lapidem propinquum, ex itinere aggredi, atque expugnare cogitabat. Sed ea re a' actis tormentis uix dum cæpta, quod ibi Ro-

dericus

dericus Ripalta castrorū magister, oppidi sitū mœniumq;
 naturam speculando, ictu minoris tormenti fuisset intera-
 fectus, & Annibal Nouellarius extructo insigni propu-
 gnaculo, cū delectis cohortibus oppidū tueretur, ad Astā
 in hyberna concesserat, Ioanne Barga in præsidio Villano-
 uæ constituto, & reliquis item cohortibus per circumie-
 cta castella distributis. Huic negotio præpositus erat Frā-
 ciscus Marchio Salassus, qui à Francisco rege ex fluxa fia-
 de discedens, ad Cæsarem Galliam inuadentem se contule-
 rat, præbueratq; non obscura malignitate callidam operā,
 ut Fossanum oppidum ab inopia commeatus à Gallis præ-
 sidiarijs Antonio Leuæ dederetur: sedulo enim dux ille ap-
 prime astutus & uaser Salassum quibusdam offensionibus
 à regijs ducibus alienatum, multa pollicendo, à Regis ami-
 citia clientelaq; ea condicione diuulserat, ut ei præfecturā
 Hispanici peditatus Cæsaris nomine promitteret, quā Da-
 ualæ domui à multis antè annis præclaro fidei atq; uirtu-
 tis merito rex Ferdinandus concessisset. Ei quoq; Leua
 filiam nuptui se daturum pollicebatur, quibus emolumen-
 tis inuitatus sine pudore fidem mutare, regemq; deserere
 potuerit, sed iusta cum obrectatione Vastij, inuidiaq; mul-
 torum, id infamis consilij præmium appetisse apparebat,
 quanquam Hispani cohortiū præfecti, & centuriones nō
 nulli, malignis ingratisq; ingenijs cū probro Vastij ipsum
 Salassum tanquam uerum opportunumq; ducē, ideoq; ef-
 ficaciū atq; nobiliū arma tractaturum, impudenti adula-
 tione complecterentur, ut pote qui sibi licere cuncta, et im-
 punè rapere posse omnia ex indulgentia noui nec adhuc à
 Cæsare confirmati ducis sperarent; uti uidere fuit quum
 apud Caragium oppidum, deuicto Turrisano Gallicarum
 partium

partium tumultuario duce, trahenteq; secum ad bellum in-
conditam agrestium multitudinem, inusitatae crudelitatis
caedes ederetur. Salassus namq; Hispanos ut in dedita &
ad terram arma proijcientem miserorum hostium multitu-
tudinem, atrocissima caede grassarentur, immaniter fuerat
cohortatus; eo euentu ut ingens hominum multitudo mor-
tem suppliciter deprecantium crudelissimè fuerit trucidata;
quod usquam antea uel ab effleratis & Barbaris factum
fuisse nemo meminerat. Qua crudeli indulgentia Salas-
sus se bene auspicatum fuisse promissae praefecturae hono-
rem, & conciliasse sibi hostili sanguine & praeda Hispanos
insolentissimè iactabat. Substitit Albæ Pompeiæ
Federicus Gonzaga, expectans ut ex sententia iussuq; Cæ-
saris à Casalensibus in urbem reciperetur, & Montisfer-
rati princeps populari acclamatione præclaro iure hæ-
reditatis appellaretur. Sed Aluarus Luna ad tradendum
de manu urbis imperium solenni cerimonia in urbem præ-
missus: ea in re non alienas modo, sed planè rebelles ciuium
uoluntates reperiēbat. Erant pleriq; principes Guelphi
nominis, qui antiquissimi dominatus ditionem patriamq;
in potestatem Mantuani, noui, ignoti q; sibi principis deuoc-
nire iniquissimis animis ferebant; malebantq; parere Gale-
lis, opulētissimiq; regis imperio, qui Cisalpinæ Galliæ pos-
sessione, eiectis Caesarianis, potiturus esse crederetur, quàm
perferre Caesarianorum acerbitates, qui perpetuis aestiuis
atq; hybernis amica oppida miserabiliter uexare, ac euer-
tere cōsueuissent. Vigebat etiam tum memoria apud Ca-
salenses, Gulielmi principis, qui Gallicam alam ductare, et
regis gratia, magno ciuium suorum commodo, pollere erat
solitus. Nam quisq; uti erat genere nobilis, et spiritu ala-
cer,

cer, in alā equestri stipendio scribebatur; sentiebantq; fer-
 me omnes ciues, ex ea militia & peculiari regis benigni-
 tate, non obscura emolumenta quæ erant honestissima, his
 præsertim ciuibus qui principis beneuolentiā ex fide uir-
 tuteq; aut in ala foris, aut in aula domi meruissent; quarū
 rerum nihil sperarent ex dominatu Mantuani, quòd Cæsa-
 rianæ militiæ honores & præmia nequaquam ad Italos,
 uerum ad Hispanos, atq; Germanos, & Belgas uerteren-
 tur. His deprauatos opinionibus Casalenses, duo ante alios,
 ut ad Gallos deficerent, assidua cohortatione sollicitarat
 Guliermus Blandratus professione iureconsultus, sed inge-
 nio seditiosus & acer, planeq; militaris, & Christophorus
 Guascus, Guelphæ factionis princeps, apud Alexandri-
 nos, qui eius ardentioris studij nomine extorris et exul fa-
 ctus Gallis militabat. Itaq; Casalensium quorundam ciuiū
 opera accersuntur Galli, hisq; ad ingressum porta prodi-
 tur, populo inexpectata re tanquam ignaro eius consilij
 uehementer commoto atq; exterrito; sed mox subticente,
 & nihil sese ad arma commouente, quòd publico nobilita-
 tis consilio id facinus patratum fuisse crederet. Burria
 Gallorum præfectus primus omnium urbem intrauit,
 promptissimos Vasconum peditum, in equitum tergis cō-
 sessores, festinandi causa secum adducens, edicensq; ut alij
 atq; alij pedites & equites ex Varulengi oppidi præsidio
 deducti se præeuntem consequerentur. Eo modo ad con-
 dictam à proditoribus horam quietissimè in urbē receptus,
 circumuallare arcem parat; ne quis inde in aream erumpe-
 re possit. In eam namq; Mantuani ipsius legati cum Al-
 uaro Luna confugerant. Nec mora, Gallis impigrè operā
 nauantibus, Burria, Blandratus, & Guascus, arcis egressum
 cir=

circumuallant atq; præsepiunt, fossaq; subitarij operis satis lata profundaq; producitur, lunatusq; erigitur agger, in quo aduersus erumpere tentantes præsidium imponitur. Cæterum occupatis in opere Gallis, eius rei gestæ nuncius ad Vastium illico defertur. Is tū exercebatur apud Astā in ludo parvæ pilæ. Hac re audita nihil ipso ore perturbatur, sed erecto animo expeditum capit consilium ferendæ opis, idq; miro silentio cōtegit, ac signum tuba dari iubet, ut milites illico arma capiant, & se proficiscentem summa festinatione subsequantur. Parent edicto milites, et per lutulenta itinera summa alacritate uiam capeßunt, rati se propere perducere ad occupandum aliquod hostile oppidum, unde opima præda peteretur. Sed non prius cōsilium aperuit Vastius, quàm ad Alferium uicum est peruentum. Tum uerò aduocatis præfectis, quàm stultè atq; arroganter Casalenses ad Gallos defecerint patefacit; eorū perfidiam extemplo uindicandam edocet, spemq; omnem ulciscendi hostis in celeritate positam ostendit; hortatur singulos, ut uel difficillimi itineris laborem impigrè sustineant, ut paratæ uictoriæ fructum contendendo atq; accerando secum percipere uelint. Itaq; tota ea nocte, uel præalto impeditum cæno iter nusquam fuit intermissum, indignantibus Hispanis quòd Casalenses usq; adeo fœdum facinus admisissent, ob idq; ad eos accensis spe prædæ animis celerrimè peruadunt. Orto iam sole peruentum est ad arcē, continuoq; Vastius ab Aluaro Luna, Ioanneq; Pescheria arcis custode perdiscit quas munitiones Galli contra arcem erexerint, quo animo sint Casalenses, quibus uiribus nitatur Burria Gallus. Speculanti autem muri altitudinem Vastio, eius equus, è quo dudum descenderat, extransuersa

transuersa hostium munitione tormenti pila interficitur. Sed nihil eum id inane ostentum terret; postulatq; sibi extorsus ab arce dimitti scalas, quibus murum ab arce ad Padum pertinentem aggrediatur; Nam milites per arcem receptos (quominus expedire atq; audacter ad inuadendam hostium munitionem progredierentur) pons arcis ligneus, prolatus forte grauioris tormenei pondere effractus asserebus interruptus, importune retardabat, & dispositi post aggerem hostium sclopettarij in ipsos erumpere audentes subitam glandium procellam se effusuros intentis ignium funiculis ostendebant. His igitur scalis arreptis et appositis, non dubitauere milites, quin audacter conscenderent, et sese in urbem deicerent, quod uetus agger moenibus appositus, ex ueteri consuetudine introrsus esset accliuus. Verum Galli e munitione, ab altisq; priuatis aedibus sclopettis rem gerentes, multos eminus uulnerabant, atq; sternebant. Qua re animaduersa vastius exteriorem fossam scalis coniungi, superiectisq; asserebus contegi, atq; erigi in muri coronam praecipit, ut conferta acie milites tanquam per accliuem pontem consensu muro in urbem intrarent, auctoq; eorum numero, qui iam transcenderant omnium animos confirmarent, & in arcem conglobata acie deferrentur. Non defuere sibi Galli quin acerrime praelium committerent, sic ut aliquandiu cruentissime dimicaretur. Nam ut ad manum quoq; uentum est, dubia uictoria uidebatur. In eo enim congressu Hieronymus Mendocius, Rhodiae militiae adscriptus, & in Peloponneso uirtute clarus, qui erat Hispanorum princeps, glande traiectus cadit. Petrus Giaena mortifero sclopetti ictu sauciatur; occiditurq; immoderate fortitudinis adolescens, Vgone Moneata genitus,

nitus, quem navali praelio iuxta Salernum ab Aurianis uictum, interfectumq; fuisse docuimus. Exarsere ira Caesariani, prodeunteq; & cohortante Vastio, in hostes impetum redintegrant. Nec Galli impressionem ferre possunt, statimq; profligantur, diffugiuntq; per priuatas domos, quas perforatis parietibus inter se ad permeandum coniunxerant. Sed passim expugnatis domibus hostes ferme omnes aut trucidantur, aut se uictoribus dedunt. Capitur ipse Burria. Blandratus foeliciter effugit. Guasculus dum tentaret Vastium in Pado, quum nullam ueniam speraret si in Vastij potestatem uenisset, se temere commississe anni, & perissee creditus est, quod nusquam postea comparuisset. Casalenses uel Guelphi Gibelliniq; nominis ad unum omnes admissi facinoris in uestigio poenas dederunt, quum capti a milite pecunia se redimere cogerentur. Vastius templorum decus, mulierumq; pudicitiam cordi habuit, multos seruauit; accitusq; Federicus liberalitatem suam in multos suarum partium ciues exercuit, in luctuosaq; uictoria, quae uoluptate peculiari minimè careret publico consensu receptus est. Nec multo post Vastius praemisso Burria qui in arce Mediolani custodiretur, Mediolanum contendit, eo animo ut Iacobum Medicem, fratremq; eius Baptistam comprehenderet, quod ab inimicis iniqua delatione consensisse cum Gallo hoste dicerentur. Erant enim Medicei, propter antea acti belli memoriam auarissime & crudelissime Lario in lacu gesti, magnae apud Mediolanenses quosdam principes expositi inuidiae, sed qui a Francisco Sfortia earum rerum ueniam essent promeriti. Quum ambos Vastius post epulas coepisset, his suspicionibus ita sese Iacobus explicuit, ut pro uetere sua clementia Vastius eos nequaquam capi-

te puniendos existimaret, ne alienæ libidini, malignitatiq;
seruuisse diceretur; reiectoq; ad Cæsarem iudicio, eos de-
mum recepit in gratiam, atq; eis ablatum à quæstoribus
argentum restitui iussit. Quum Vastius Mediolani ue-
terum Saturnalium more natalitia Dei Christi festa cele-
braret, apud Florentiam inusitata perfidia, summæq; im-
manitatis facinus postridie nonas Ianuarias admissum est
à Laurentio Medice in Alexandri principis atrocissimam
cædem. Cuius execrabilis facti causam & modum quàm
breuissimè potero explicare pro instituto operis, operæ-
pretium esse putauerim. Alexander ubi nuptijs cū Mar-
garita Cæsaris filia Neapoli confectis, Florentiam est re-
uersus, opportunis ciuiliū actionum decretis, institutisq;
præsidij, dominatus opes confirmauit, & maximè cōpo-
siti & diligentis futuri principis specimen dabat, igno-
scendo ueteribus inimicis, studiososq; Medicei nominis, &
propinquos beneficijs subleuando, & quod erat gratiæ po-
pularis rectissima ratione inter ciues ius dicēdo, quum in-
firmorum etiam ciuium preces & querimonias benignè
ad aures admittere nunquam pigeret. Sextum & uigesimū
nato annum corpus obuenerat mediocris certè stature,
sed ualida atq; habili neruorum compage firmissimum, mi-
litiæ laboribus utiq; par, atq; omni ingenue exercitationi
quum expediret aptissimum. Sed eius animus leuitate iuue-
nili in Venerem usq; adeo procax erat & præceps, ut ei
nouæ nuptiæ sordesceret thorax, ac dignitatis suæ & uale-
tudinis, & deniq; salutis curam abieciisse crederetur, quum
Laurentij patris exemplo, nouis semper stupris ac adulte-
rijs obnixè gauderet. Ea de causa noctu per urbem cum ara-
matis sæpe ita uagabatur, ut nonnunquam contracto cum
obuijs

obuijs cruento certamine summum uitæ discrimen adiret. In eius intimam familiaritatem sensim sese miro astu insinuarat Laurentius Medices, effictis moribus, et his in adulationem & destinatum dolum callidissimè cōpositis, quibus infatuatum atq; deceptum principem opprimeret. Erat is Mediceorum omnium Alexandro sanguine maxime propinquus, etate ferme æqualis, ipsisq; paternæ domus cubiculis adeo coniunctus, ut secretiore ostio ad comineandum committerentur, communicatis scilicet seræ clauibus, quibus quum utriq; luberet, sine arbitro conueniendi facultas daretur. Nam unde facile capi princeps poterat, amatoriarū cupiditatum, quibus ille insatiabilis et uagus semper arderet, unus ipse Laurentius & conscius & arbiter erat effectus. Eruditi siquidem & arguti ingenij illecebris ad omne lenociniū erat paratus, & efficax; adeo ut non absurdos uersus, qui essent instrumenta libidinis, pangere, nec inamœnas Etruscæ fabule comœdias factitare, & in scenam edere soleret: simulabat enim se unicā ex his studijs delectationem petere; propterea abdicare penitus arma à latere, quæ cæteri ex aula gestarent, cruorem reformidare, & prorsus se imbellem esse, atq; otij audium ostendere. Ad hæc pallente uultu & fronte cōtracta deambulabat solus cum paucis parcissimè sermones ferens; uasta & silentia urbis loca frequentans, & non obscuras ebullientis atræ bilis notas ita præferens, ut nonnulli eum irridere tacite inciperent; alij acutiores eum aliquod insolens & eruculentum facinus coquere, prorsusq; meditari suspicarentur. Nam quibusdam in aula & suspectus et iniuius esse cœperat, quod Neapoli cum Strozzi exulibus cōsilia de interficiendo principe miscuisset. Sæpe enim apud

exules maledicentissimo ore in Alexandrum fuerat inue-
ctus, quum ille incerta adhuc Caesaris soceri gratia suspen-
sus, spurcissimis inimicorum libellis & delationibus oppu-
gnaretur; dixeratq; se maturè uiam inuenturum qua com-
munis patriæ tyrannus ex tuto tolleretur. Ceterum gemitu
nata ueluti perfidia, quid exules cogitarent, quidue molirè-
tur, ad Alexandrum illico deferebat: prolatisq; nonnullis
literis & syngraphis, præclarâ studio, officioq; suo synce-
ræ sedulitatis fidem adstruebat. Id quum rescisset ex suis
speculatoribus Petrus Strozza, uersipelle Laurentij inge-
nium, tâquam duplici ancipitiq; perfidia infame, generosè
atq; indignanter detestatus, Pandulpho Puccio ueteri suo so-
dali forte obuio, quin de ea re præcepto colloqueretur, lin-
guam moderari non potuit, apertè dicens: ecquam ineptus
est et sui ignarus Pandulphè hic uester Alexander, qui Lau-
rentio Medice summæ perfidiæ adulate tantopere dele-
ctatur; quâdo is quotidie nobis se illū omnino interfectoriū
iactanter repromittat. Non defuit officio suo Puccius, uti
erat ex amicorum cœtu præcipuus, sermonemq; Strozze
totum principi detulit. Nec multo post Alexander Lauren-
tium in cubiculum uocat; quid audierit enudat. Ad ea ille
absolutæ simulationis proditor, composito uultu subridēs,
ita respondit, ut cuncta ea quæ Strozza dixisset, uera esse
fateretur; uerum non inepto artificio iampridem ab se in-
stituta. Quonam (inquit) princeps, tutiore aptioreq; mo-
do mihi erunt exacti speculatoris partes implende, nisi ut
me tibi ex arcano inimicissimū esse predicem? scilicet ut
hac subtili simulatione secreta omnia è præcordijs inimico-
rum eruantur, & salutis dignitatiq; tuæ egregiè prospiciā,
uel hac mea diligentia, quanquam ea meo nomini pericu-
losa

losa & turpis appareat. His uerbis, uti credi par est, ante a meditat, suspitione omnem facile auertit, apud principem iam plane fato suo obstrictum, & nihil de homine cunctis amicitie gratiaeq; iuribus, & per amplis beneficijs coniunctissimo suspicantem. Ceterum ut certius atq; lethalius falleret, his tantis delationum artificijs, etiam fraudum lenta omnis lenocinij obsequia solerter addebat; nonnunquam principem ab effreni licentia intemperantem, ad sacratas uirgines perducens, quarum ipse nefarijs amoribus usque adeo perditè delectari cōsueisset, ut nequaquam magni Dei ultoris numen timeret, quod eius sacrilegij reos nequaquam serò uti impios, teterrimo uitæ exitu, uel hoc præclaro amorum exemplo dānare conspiciamus. Itaq; Laurētio supra sesquiannum in hac diri sceleris cogitatione uersato, nec alienæ fidei quicquam temerè cōmittenti, Fortuna infesta principi, per sequestram uenerem patrando facinori exoptatæ securitatis occasionem præbuit, saluti namq; quum ante omnia cauendū arbitraretur, ut post editam tyranni cēdē (sicuti aiebat) liberatæ ab se patriæ gaudio gloriæq; suæ saluus interesset, multa hætenus tanquam parum tuta expediendæ fugæ loca & tempora repudiaret. Forte tum erat in ipsa principis uicina matrona pernobilis, uenustaq; formæ, sed certissimæ atq; inexpugnabilis pudicitie. Hanc, q; mirè placeret principi, ad tendendas insidias idoneam ratus, cōciliando eius amoris operam suam atq; ingenium amanti obtulit, eoq; propensius, quod ea sibi esset arcta propinquitate coniuncta, atq; ideo maxime familiaris. Itaq; ea nocte quæ Ianuarias Nonas antecessit, postquam cœnatū est Laurentius composito dolo in aurem Alexandri insusurrans, perfidioseq; mentitus, dicit in adamata mu-

liere uel ingenuè casta, & diu reluctante, expugnatū esse pudorem persuasionibus atq; promissis, eademq; nocte eā in complexum eius deuenturam, ea tamen cōdicionē, ut totum id religioso silentio contegat, & quæ eius nomine ex sua fide præmia pepigerit liberaliter præstet. Simulabat siquidem à muliere mutæ pecuniæ subsidia peti, quæ ipsius uiro, uti iam princeps norat, non obscure decoquenti suppeditarentur, cōfirmandis scilicet eius Fortunis et mercaturæ rationibus, quæ uehementer essent conturbatæ. His postulatis tanquam honestissimis facile annuit Alexāder, matura spe exoptatæ libidinis incensus, statimq; cœnaculo exiens in domum attiguam ipsius Laurentij (uti sæpè aliàs) deducitur, ablegareq; ab se cubicularios duos qui aderant iubetur; ne illi quicquam ex re composita instantiq; subodorari possent. Sistitur ergo incautus princeps in cubiculo, ipsoq; etiam proditoris lecto, ut ibi tantisper conquiescat, & expectet donec intempesta nox adsit, & silentia adducat, per quæ utriq; uti expediat, tutissimus transitus paretur. Breue siquidē spatiū angustæ uie inter principis posticum & matronæ fores intererat. Parato expectare, extentoq; in thorum principi suadet ut gladium discingat, quo mollius cubet. Id quum ille fecisset, Laurentius gladij capulum uaginæ baltheolo dissimulanter, ut sæpè fit, ita conuoluit; ut si eum præsidij causa repeteret princeps non facile uagina educi posset; hortatur demum ut obdormiscat, donec ipse rebus compositis & instructis reuertatur. Discedens Laurentius reliquit lumen, circumductoq; ad lectum conopeo, cubiculi fores post se trahit, quæ ultronea sera claudebantur. Tum uerò cōpositis ē sententia insidijs Laurētius iuuenē, Scoruncunculū nomine, sibi à pedibus

pedibus famulantem, cui ipse homicidij reo uitam à principe impetrarat, ad se uocat; hortaturq; ut sibi fortem operam, sicuti antea promississet, præstare uelit, in confodiendo insigni quodam homine, nomini suo inimicissimo; animis tantum opus esse, neq; eius aspectu debere permoueri, quod res extra periculum transigi possit. Ille alacriter respondet, se non recusaturum, quin ut aliquam accepti beneficij gratia persoluat, quantumlibet insignem uirum, ac si iubeat ipsum deniq; principem obtruncet. Ad hæc Laurentius, egregie diuinasti, inquit, mi frater, ipse est; inclusumq; eum hoc cubiculo dormitantemq; tenemus. Nec mora adaperatis tacite foribus cubiculum ingrediuntur, ascito etiam comite uili agasone familiari, cui tanquam elumbi atq; tardipedi à contrario sensu Freccie cognomen erat, quæ uox italicè sagittam exprimit. Laurentius expedito breuiore gladio stertenti costas transadigit. Ille exterritus tanto uulnere, in aduersam lecti spondam se deijcit, repensq; manibus et genibus subter lectum emergit. Ei sese erigenti Freccia malam discindit; alij arreptum scabellum presenti animo pro scuto opponentem circumstant, atq; ictus ingeminant. Ille rabide feræ persimilis Laurentium inuadens, proditoremq; adeo alta uoce uocans, ut tota domo (sicuti ex mulierum testimonio constat) exaudiretur, leuæ manus pollicem dentibus apprehendit atq; perfregit; quo dolore correptus, opem sibi à scoruncunculo afferri postulauit, ab eoq; iugulatus princeps multum euomens cruorem prostermitur; confossusq; demum alijs uulneribus lecto impositus est, nec quisquam ad tantæ rei strepitum à familia accurrit, quod Laurentius multum antea ad fallendos familiares cum sodalibus eo in cubiculo multa cum uocife-

ratione scabellis & scutis, hastisq; colluctari, ad imaginemq; iocosa exercitationis perstrepere consueffet, ut in eam diem dolum pararet. Interfecto per hunc modum principe, quum percussori detegenda cædes, idq; facinus defæcto atq; exposito interempti capite omnino propalandum, & uocandus ad libertatem populus foret; stetit ei aliquā diu attonita, & ualde suspensa mens ex cogitatione patra ti sceleris, usq; adeo ut oblitus sue gloriæ, quam unā a tanta perfidiæ labe se petisse postea iactabat, in ipsam salutis sue curam totus incumberet. Propterea ad Angelum Martium illico cōtendit, qui principis occupati aut absentis uices implere erat solitus; ab hoc facile impetrat equos publicos, et aperiendæ urbis portæ tesserā; simulans fratrem in Cafagiolia uilla mortiferis uentris torminibus torqueri, quem condendi testamenti causa omnino ea nocte inuisere percuperet. Indulsit petēti Martius, quod iniussu principis nemini præterquam ei singulari gratia pollenti erat concedendum; atq; ita ille acceptis & incitatis equis, scarios suos educens, Bononiam, atq; inde Venetias peruolauit, ut optatissimum Philippo Strozze nunciū afferret. Constat cum in discessu T. Zephio, qui domesticis rationibus præerat, funesti cubiculi clauē dedisse, iussisseq; ut antè diluculum ingrederetur, et quid reperisset certis ciuibz nunciaret, quibus Medicei dominatus fœlicitas grauis & inuisa uideretur. Impleuit iussa Zephio; sed nemo ex his hiscere aut se omnino commouere ausus est, quod neq; Zephio, neq; ipsi Laurentio tanquam ab ambigua fide suspecto satis crederent; seu id esset effectum experiundis ciuiū animis, ut qui præproperi forent nimia credulitate in noxæ capitalis crimen præcipientes darētur. At sole iā exor-

to duo cubicularij, quos ab se Alexandrūm, quum prodito-
 ris domum intraret, ablegasse diximus, quū tota nocte eū
 frustra perquisissent; trepidi id totum deferunt Innocen-
 tio Cardinali, qui uti erat propinquitate atq; amicitia cō-
 iunctissimus, honestiore in parte ædium habitabat. Is quid
 acciderit principi perturbata mente diuinat, accersiturq;
 statim in consiliū Franciscus Campana, epistolarum ma-
 gister, amboq; nihil dubitat, quin incautus princeps à Lau-
 rentio in ipsius cubiculo sit interfectus, compressoq; dolo-
 re ereptum proculdubio principem internis tantū lachry-
 mis lugendum, nec usquam querendū censent, postquam re-
 nūciatum est Laurentiū mutatis ad celeritatem iumentis
 per Apœninū iter extendisse. Egregiè autem cōpositis uul-
 tibus simulant, edicuntq; ciuibus de more in aulam ad salu-
 tandum principem uenientibus, illū obdormiscere, quod to-
 ta nocte ludibundus cum sodalibus uigilasset; foreq; ut
 quū pransus esset, personatus prodiret; in eiusq; rei simul-
 aculationem multa uestis lupercalibus et theatralibus apta
 ludis circumferretur. Cæterū per tabellarios eximie perni-
 citatis Alexandro Vitellio, Rodulphoq; Baleoni perscri-
 bunt, ut magnæ periculoseq; rei causa, quā maxime pos-
 sent copias ex Aretinis et Cortonensibus agris celerrimè
 cogant, Florentiamq; perducant. Idem ut faciant præcipi-
 tur præfectis cohortiū descriptarum in Mugellano agro,
 cuius tractus incolæ fortissimi deditissimiq; Mediceo no-
 mini existimantur. Nec prius principis corpus quesitum
 conspectumq; est, quàm primis tenebris, ne id in plebe ad-
 huc ignara uerè cedis tumultum excitaret. Itaq; pauci fa-
 miliares ita iubente Cardinale tapeti inuolutum in Laurē-
 tianam ædem clam detulerant. Erat tum in Trebia ulla

Cosmus Medices, decimum octauum ætatis agens annum, ad quem nihil tale expectantem secundissimo cursu Etrusci imperij fortuna ferebatur; ipso Ioanne Medice duce fortissimo ex Maria Saluiata genitus, quem Germanis ad inuadendam uastandamq; urbem Romã ingruentibus, serauiturae mox Italiæ fato potius quam suo, ad Mincium tormenti ictu cecidisse docuimus. Is, quum patritiæ iuuentutis sodalibus uenationem edidisset, ex frequenti & repentino incolarum concursu, cohortes tanquam urbani tumultus causa Florentiam accersi uidet, Laurentiumq; Medicem in singulis militaris uia mansionibus equos mutauisse & reecta per Apenninum extendisse iter comperit, nec inani cõiectura statim adducitur, ut principem à Laurentio interfectum, aut omnino uulneratum esse non dubitet; eoq; firmitus quod duos principis familiares, post aliquot horas eadem festinatione præteruectum persecutos esse didicerat. Sed admiratur cur sibi à matre diligentissima scœmina nihil sit enunciatum. Id uerò accidebat quod nemini ad exitum portæ urbis paterent. Nec multo post ingruente iam nocte, superuenit uir agrestis certissimum interfecti principis nunciũ afferens, cuius cædis editæ certior factus, accurata uultus simulatione, cū dolorem ex acerbissimo principis casu, tum letitiam ex Laurentij parricidio statim cõmiscet, & silentio contegit. Nam sicuti illũ ex animo amabat colebatq; ita hunc maximè oderat, tanquam insidiosæ malignitatis aduersarium: nam ei litem intenderat Laurentius de paterna atq; auita hereditate ualde grauẽ, ob idq; explicatu difficillimam, quod in ea protrahenda supinus princeps Laurentio non obscure fauere putaretur. Tum uerò ea re paucis communicata Cosmus sibi ad urbẽ eundum

dum censet, cohortantibus quibusdam patris militibus ueteranis, qui cohortes ad iter paratas adducebant, & se custodie causa eunti comitem offerebant. Sed eis gratias eius oblatus officij agens, & nocturnū iter multis de causis uitandum existimans id armatorum praesidiū repudiat, proficisciq; eos, nec quicquam de festinatione remittere iubet, dicens se prima luce subsecuturū. Nolebat enim uideri, quū ad urbem applicaret, armata praesidia quae suisse. Postero igitur die quū intrasset, modicum trahens comitatū, passimq; ab obuijs miro studio salutaretur, perrexit ad principis aedes, ascenditq; petasatus & penulatus ad Cardinalem; professus ideo se uenisse ut communibus lachrymis ereptū principem lugeret, & quam posset patriae principe defensoreq; orbatæ fidelem operam praestaret. Complectente eum Cardinale, & ut bene speraret, seduloq; conceptam spem dissimularet admonente, ad matrē se contulit, frequenti populo omniq; turba praetorianorū qui armati uestibulum domus tuebantur, ita auidis oculis, propensisq; animis introeuntem inspectante, ut leto exorto murmure, aduenisse eum iuuenem summae spei integriq; pudoris, magnanimi patris spiritum gerentem praedicarent, qui principatum exciperet, & id totum parricidij scelus egregie uindicaret. Nec mora pleriq; ex paternis amicis beneuolisq; ciuibus eum adeuntes arcte complectuntur, suadentq; ut sese erigat, & de principatu adipiscendo bonam spem induere uelit. Ipsos enim cū amicis & propinquis primorum ciuitatis ordinū enixe curaturos, ut praecleara atq; certissima senatus suffragatione subleuetur. At ille uti rei grauiusimæ momentū postulabat, à summis uiris edoctus, mollior respōdit, seq; mira uultus tranquillitate alienū à cogitatione

gitatione dominatus ostendit, ut qui mediocritate Fortu-
næ suæ contentus foret, modo urbanis rebus nō incerta se-
curitas paretur, & sibi ciues honestum inter patritios in
republica locum relinquunt, usq; adeo demisso animo ser-
moneq; reiectis amicorum adhortationibus, ut nonnulli in-
dignantes subiratiq; in eo tanquam nimis humilem, algē-
tisq; spiritus habitum reprehendere auderent, addentes eū
nequaquam Ioanne magnanimo patre genitum uideri, qui
ad magna imperia, ingentemq; semper gloriam aspirare,
generosoq; ausu decora quæq; appetere, & maxime ardua
fortiter complecti, uirtute duce, cōsueisset. Quibus de cau-
sis fiebat ut adolescens ingenui pudoris plenus, uerecundia
uehementer angeretur, quod amicorum fauentium studia
ineptē & periculosē paruifacere crederetur, parumq; ui-
rili animo tantæ spei occasionem elabi sineret. Sed expe-
diebat hos rumores astuta aure transmittere commodeq;
sapere in præsens, quando spes omnis posita esset in dissi-
mulatione, qua capi facile cōcliariq; presides apparebat,
quorum mentibus hæreret illa ipsa non obscure grata o-
mnibus imago deploratæ libertatis. Erant hi quadragin-
ta octo uiri, apud quos numeratis suffragijs componendi
ciuitatis status, declarandiq; principis summa erat pote-
stas. Horum ferē omnium una mens erat, abolere principis
nomen, ueteremq; excitare libertatem, quæ tantis belli in-
commodis sæpē erepta, & uirili cōsilio semper recupera-
ta, nunquam bonis & strenuis ciuibus defuisset. Sed pri-
mores ciuitatis infaustum popularis status nomen horre-
bant, ad quem sublato unius dominatu continuo recidendum
esse prouidebant, recenti maxime exemplo, quum eiecta
Medicea familia, populares, plebeiq; homines impudenter

Remp.

Remp. inuasissent, quibus insolentissimè atq; acerbissimè dominantibus, irrita prostrataq; nobilitas fuisse, & ciuitas, importuna imperitorum ciuium obstinatione in ultimum terribilis excidij, & ueræ demum seruitutis discrimen perducta conspiceretur. Itaq; singuli ferè primates, qui solertis ingenij atq; inueterata prudentiæ authoritate ualebant, quanquam auidissimi essent repetendæ libertatis, & patriæ amantissimi, media tamen cōsilia in eo negotio salutaria fore iudicabant, ne iterū inuictissimi Caesaris præpotentia arma prouocarent. Placebat enim moderatæ potentie princeps, qui patriæ legibus obtemperaret, ipso- rumq; optimatum perenni consilio uteretur, scilicet ut plebs curiæ muneribus exclusa ad opificia sua rediret, assuesceretq; parere melioribus, & patritio ordini, quæ tantis affecisset cōtumelijs, meritis improbæ temeritatis pœnas penderet. Plebi & mediæ classis hominibus maxime erant infensi Franciscus Guicciardinus, Matthæus Strozza, Franciscusq; Victorius, & Robertus Acciaiolus, iam pridem grauissimarum rerum consilijs assueti, qui moderate potentie dominatum ferre, in quo ipsi sese gratia authoritateq; insignes fore minimè dubitarent, quam ab ingratis- simis & sordidissimis ciuibus iniuriâ pati malebant. Ab his quum honestissimus quisq; in sententiam traheretur, quadraginta octo uiri per apparitores ad consiliū uocati sunt. Habitus est is senatus ex dignitate Cardinalis, superiore in cœnaculo Medicæ domus. Valida autem armatorum præsidia, & in compito exteriori, & intus in cauedio ad scalas, singulasq; ostiorum ualuas, ab Alexandro Vitellio disponebantur, qui dudum singulari usus celeritate cum cohortibus aduenerat, & Cosmo studiosissime fauebat.

uebat. Quum senatus cogeretur, & Cosmus e penatibus suis ad Cardinalem fautoresq; suos redire statueret, mater eum retentare atq; obtestari coepit, ne ea cupere aggrediq; properaret, quæ ipsum in ualde periculosam salutis & dignitatis aleam perducerent, propter malignas & occultas multorum uoluntates, & instum natura Florentinis omnibus arripiedæ libertatis studium, cui, uti paulo autè experti essent, nisi cruentis armis resisti non posset. Ad ea adolescens non dubiæ aridentis Fortune suæ conscius, deæ sine me, inquit, pia mater tam sollicitè adhortari; nam eò mihi omnino eundum est, quò Fortuna uocat, quæ hanc ipsam parandi summi decoris occasionem, tam honestā quam necessariam nomini nostro benignè demonstrat; nec eam utiq; si negligatur, uti reor, ad nos postea redituram. Neq; enim fas est deesse nobis ab ignobili metu, quum Dijs nequaquam inuitis ad oblatum decus rapimur, ut fidem fati uirtute sequamur. Meminerat siquidem à Basilio mathematico, Grecoq; item ariolo, ex inspectione uolæ manus, ingentis opulentiæ hæreditatem sibi portendi, quòd in ipso genituræ horoscopo idem Capricorni fœlix astrū mirabili conspirantium syderum aspectu irradiatum esse dicerent, sicuti olim euenerit Augusto, et hodie Carolo Quinto imperatori, qui propter inuentum subactumq; ad occidentalem plagam nouum terrarum orbem, ipsa prope immensa imperij amplitudine Augusto æquiparandus uideri possit. Cum hoc animi decreto ad Cardinalem pertendens Cosmus, senatores qui iam confederant, neq; seuera, neq; demissa fronte salutauit, ne conceptam spem intuentibus proderet. Cæterū amicissimi, quos diximus, pro eo ita præfabant, ut magna pars senatus, nequaquā de eligendo princepe,

cipe, sed de ordinanda Republica, se prolixè consultaturam crederet, utpote quæ uexilliferatum, tanquam imaginem temporarij principis, erigendum arbitraretur, quo aliquis ex ipso ordine ornandus atq; attollendus foret, qui publici imperij dignitatē solita honorabilis personæ maiestate tueretur. Tum uero Cardinalis, Cosmo in subdiale pauimentum ad deambulationem se recipere iusso, ne uti compositum fuerat, sententijs senatus interesset, exorsus ab immanitate parricidij periculoq; ciuitatis patres (inquit) quod est Deorum immortalium munus, uno auulso non deficit alter aureus, qui affectu orbatæq; Reipublicæ subueniat, Cosmum præclare indicans, qui certæ nobilitatis, temperatiq; ingenij atq; incorruptæ probitatis adolescens, tanquam Alexandro maxime propinquus, ex Cæsaris tabulis in administranda Republica successor esset designatus; ipsos ergo probè recteq; facturos, si eam Cæsaris legem obseruarent, à qua discedere nefas sit. Neq; ex usu commodoq; ciuitatis uideri possit, si uiolata fide, quibusdam alio flectendas esse uoluntates appareat, ut nouus rerum status inducatur. Iura siquidem Florentini imperij ex ipsorum uoluntate, auctoritateq; Cæsaris addicta familiæ Medicæ, & solennibus codicillis confirmata, nisi stultissima præuарicatione, à quoquam extra perniciem uiolari non posse. Quandoquidē eius improbè initi susceptiq; consilij authores necesse sit in ipso maleficij uestigio pœnitere, tam propinquis scilicet atq; expeditis Cæsarianorum copijs, quæ omnem infidelitatis suspensionem celerrimè ulcisci queant. Porro Cosmum tanto ciue genitum, qui nuper intermortuum militiæ decus apud Etruscos ad æternam laudem excitauit, tantisq; nobilitatis eximie ex Sal-

uiat

uiata matre propinquitatibus septum, non alio quàm ipso
rum usurum consilio, daturumq; operā ut ipse rerum rudis
& imperitus publico consensu obsequentiſſimi et modera
tiſſimi principis famā consequatur. Serebant inter se taci
tos sermones patritij, perplexiq; animis cōsideratiſſus atq;
languidiſſus deliberabant; Nā Canisianus, ineptus & futilis
senator, de subrogando Alexandri filio ex concubina uix
trimo, ad quē Cardinalis paulo antē respicere uidebatur,
mentionē intulerat; et Pallas Oricellarius se neq; principē
neq; ducem in Rep. uelle professus, non recusare dixerat,
quin pro alba suffragij faba capitis poena plecteretur. Sed
hunc Franciscus Victorius modestie admonens, ut sederet
iussit, suoq; suffragio, quod inter tot senatores tantū modo
unum foret, pro insana libidine, uti luberet, uteretur. Illum
uero uehementer increpauit, q, spurcius infans, cōtra ius ta
bularum Caesaris, patrieq; bonū & equum, adulatione ua
nissima Cosmo iam planē uiro natuq; legitimo & matura
uirtute conspicuo praeferendus uideretur. Guicciardinus
quoq; cuius tū summa erat authoritas, q, popularis factio
nis statū in patritios grassari solitū uehementer abhorre
ret, & de libertate quae optimatiū cōsensu regi atq; defen
di posset, desperare uideretur, Cosmo nō obscure fauēs, prae
clara uoce differebat, se nō passurū, ut sciumpi iterū regna
rent. Sciumpos enim uetere Etrusco uocabulo ad contume
liā appellabant ex populi fece proletarios & despiciatos
homines, quorū audacia fretus Michaël Landus auorū me
moriam, è lanificij taberna prosiliens, urbis dominatum cie
ctis miserabili cum iniuria patritijs inuasisset; identidem
dicens ad salutem ciuitatis expedire, ut aliquod in Rep. ca
put emineret. Atq; ita nonnullis è primo ordine ciuibus in
senten-

sententiam traductis, in proximum cubiculum secessit cum Roberto Acciajolo, Franciscoq; Victorio, & Matthæo Nicolino iuriconsulto, qui in unam ferè sententiam conspici-
rabant, opinioneq; prudentiæ, et ciuili authoritate multos uel dissentire paratos, aut certè perplexos in sententiam perducturi, uti euenit, credebantur. Secedendi autem causa fuit ut una constituendi principatus condiciones perscriberet. Volebat enim Guicciardinus inter eos facile princeps certis legibus astringi potentiam dominatus, atq; abolere odiosum in libera ciuitate ducis nomen, toties in Medicea familia repetitum non obscuro quidem patriæ studio; quod non inepta ratione dissimulabat, utpote qui præclare diceret ducis nomen nequaquam gratum Cæsaris auribus futurum: qui antea non temere Alexandrum ipsum, uel etiam generum in literis, quas ad eum perscribere esset solitus, nunquam Florentiæ ducem appellauisset, uel ob id præsertim quòd recepta ciuitate, constitutaq; Repub. neq; Clemens Pontifex, neq; ciuitas id tituli decus ab se, qui tunc rogandus fuerat, & maiora benignè concesserat, nequaquam petiuiisset, nam uti cautus & prudens iureconsultus minime tum de ducis nomine controuersiam importuna mentione commouendam esse existimabat, ne creandi ducis iura, quæ ad liberam ciuitatem omnino pertinerent, imperitè ad Cæsarem inepto præiudicio transferrentur, quandoquidem non creandi, sed confirmandi tantum quæ ipsi sua ciuili antiquissima lege sancirent, atq; decernerent, facultas esset apud Cæsarem. Condiciones erant hoc modo perscriptæ. Cosmus quod bonum faustumq; esset, Reip. præficere-
tur, nec dux sed caput modestiore nūcupatione uocaretur. Neminem nisi ciuem, quum ipse abesset, in ciuitate uica-

rium relinqueret, quòd elata nobilitatis ingenia superioribus temporibus, & Gori Pistoriensis, & Passerini Cor-
tonensis, & demum Statij Romani iussa fastidissent, &
quod Etruscæ frugalitatis fuit, duodecim milium aureorū
nummūm summa in annui domestici apparatus sumptum
contentus foret; quòd æquo grauiorem impensam fecisset
Alexander, qui decem & octo milia quotannis in cōiuctu
absumere consueffet. Quum hæc perscriberentur, deferren-
turq; ad singulos senatores, ac his omnibus prolixè annue-
ret Cosmus, & in senatu diuersæ sententiæ aliquanto len-
tius dicerentur, quam fauentiū Cosmo studia postularent,
exortus est in compito ex ignobili rixa, ingens apud milite-
rum armorum strepitus, quo exaudito pleriq; senatorum ti-
more concuti atq; pallefcere cœperunt, nec temere quidē,
quòd à Vitellio, ex uetere odio paternæ necis ciuitati ini-
micissimo, incitari milites ad prædam & cædem facile su-
spicari possent. Ad fores quoq; eius cœnaculi audita uox
est cuiusdam admonentis, ut quod uellent senatores decer-
nere illico maturarent: quando Vitelliani, uel ipso ducis im-
perio diu reprimi non posse uiderentur, quin captis iā ar-
mis ad obuiorum prædā & cædem discurrerent. Ea res siue
orta casu, siue conficta consilio, senatores ad ineunda sus-
fragia opportunè compulit, præclaroq; omnium assensu,
quem præsentis periculi necessitas exprimeret, Cosmus rei
publicæ caput est renunciatus. Is è subdiali in senation uo-
catus & uniuersis gratias agens ea quam dedissent sum-
mi honoris potestate non alio quàm ipsorum iudicio consi-
lioq; se usurum testatus est, ad apertumq; senatu, tanta accla-
matione, tantoq; applausu omnium perstrepsit domus, ut
milites prædæ auidi admixtiq; plebeis, gratulandi causa,

ad Cosmi matrem irrumperent, domumq; totam, frustra
 ea prohibente, sed tamen filij foelicitate impensè leta, di-
 riperent, & ex magno simul metu sollicitudineq; tota ciui-
 tas ad hilaritatem uerteretur. Nec multo pòst Laurentius
 Medices parricida & patriæ hostis ex senatusconsulto de-
 claratus est, bonisq; proscriptis, præmia eius percussoribus
 aureorum septem milium constituta, & domus eius ad per-
 petuam ignominiam à tecto ad ima fundamenta lato hiatus
 profcissa est. Paulo etiam antè Cardinalis quum in attollen-
 do Cosmo obnixè satageret, ab eo, si principatu potiretur,
 hæc postularat, scilicet ut nihil unquam ad gratiam aut
 odium flexus iustitiam exactè colendam arbitraretur, nec
 unquam ab authoritate Caroli Cæsaris discederet. Alexan-
 dri indignam cædem grauiter uindicaret, & liberos eius
 pupillos ex concubinis susceptos, beneuolentiissimè comple-
 deretur. Quæ omnia postea cumulatè impleuit, nam admi-
 rabili prudentia ius dicens, & noxios plectens, perpetua
 non iniquæ seueritatis, atq; clementiæ moderatione, iusti
 nomen promereri postea contendit, & fideli obsequio, li-
 beraliq; studio erga Cæsarem, grati animi sui existimatio-
 nem tutatus est, eo quoq; maiore gloria, quòd inexpectata
 quadam lenitate summam clementiæ laudem tulit, quum à
 nemine, uel propinquo, affineq; rogatus, sed sponte uno
 edicto exules, & relegatos omnes ab Alexandro in patriā
 reduxisset, & sincerissima fide in gratiam receptos, obli-
 tus ueteris iniuriæ perpetuò fouendos suscepisset: ipsum
 uero parricidam usq; adeo intenta diligentia est persequu-
 tus, ut quum ille è Gallia Byzantium profugisset, eum So-
 lymanus hominis perfidiam execratus, aui Baiazetis exem-
 plo, qui Bandinum tanquam impietatis reum olim tradi-

disset,

disset, capiundum dedendumq; censeret, nisi ille insidias ue-
ritus properè Venetias se contulisset, ut ibi aliquot pòst
annos cum auunculo Soderino trucidaretur, haud dubie, in
gratiam Cosmi, duobus Volaterranis militibus Bebio sci-
licet, qui fuerat ex pratoria cohorte Alexandri, atq; Cec-
chinno Bibbona ultro superioris domini mortem uindican-
tibus, & ob id quidem generoso magis animi decreto, quòd
proposita publicè à senatu præmia repudiaissent, quū se sa-
tis lucri facturos existimarent, si exoptatū Cosmo, de par-
ricidæ cæde facinus liberaliter edidissent. Iulium autem li-
beraliter educari iussit, & Iuliā patris ora atq; oculos re-
ferentem Restanio Cantelmo in Præcutinis pernobili re-
gulo, nuptui dedit. At ubi Romæ & per omnes Italiæ ur-
bes, nunciatum est Alexandrum, unius ciuis, eiusdemq; gen-
tilis et propinqui, adeoq; amicissimi sodalis perfidiosa ma-
nu fuisse trucidatum, triduoq; pòst Cosmum Medicem, ei
in eodem honore principatus ex senatus consulto subroga-
tum, mira omnino res uideri cœpit, quòd ciuitas suo pte in-
stinctu erecta in spem libertatis, in tanto interfecti prin-
cipis murmure nihil prorsus sese commouisset, quādo nul-
la essent in urbe militum præsidia præter unam satellitum
custodiæ corporis centuriam, quæ nec pueris explodenti-
bus & more patrio saxa uibrantibus suffectura uidere-
tur. Quibus de causis Laurentius percussor diuersissima
nominis sui fama iactabatur: uti sunt ferè cunctis in ur-
bibus factiosa ingenia, quæ cuiusq; magnæ rei editæ ratio-
nes excutere, subijcereq; censuræ suæ insolenter & pro-
teruè solent, ut partibus, quibus sese semel addixerint, pro-
pensissimo studio, sermoneq; passim & perscriptis undiq;
literis opportunè deseruiant. Vni omniū Florētini, præci-

pueq; exules Laurentiū miris laudibus in cælum sic attol-
lebant, ut eum M. Bruto gloria parē dicerēt, qui amore pa-
triæ diuinum libertatis reuocandæ studium, contempta uel
amicissimi tyranni gratia ostendissent. Multos utiq; illum
laudis consortes ex senatu adiutoresq; & cōscios pensita-
ti patratiq; facinoris habuisse, hunc uerò nemini, quod diu
concoxerat pulcherrimi ausus consiliū detexisse, satisfacif-
seq; sua manu cōmuni uoto, simul & patriæ caritati, ut ci-
uibus, si animos uiriles induerent, ad excutiendū seruitu-
tis iugū tuta atq; expedita uia pararetur. Ast alij hæc om-
nia in uniuersum, uti humaniores, æquissimiq; homines se-
cus interpretabantur, q. Laurentius nequaquā studio asse-
rēdæ libertatis, sed incredibili malignitate, uecordiaq; im-
piæ mentis adductus, ad id patrandū scelus descendisse uide-
ri posset, postquā cuncta humanitatis, amicitie, propinqui-
tatis, & deniq; tenerioris sodalitij iura subuerterit. Quan-
doquidem eū ignobili fraude interficiendum suscepit, qui
omnes sibi timendos præcauendosq; ratus, ipsi uni optimo
iure salutem committeret, utpote qui esset Fortunarum o-
mnium, & tanti etiam principatus ex authoritate Cæsæ-
ris præclarus hæres & successor designatus, nisi magno
suo incōmodo peruersus & impius parricida damnaretur.
Cur enim inde laudē nisi falsam ac omniū ferē iudicio tur-
pem, odiosamq; insuper truculenti nominis famam expete-
ret? unde nullum patriæ cōmodum, nullum familiæ decus,
& nullā deniq; sibi priuatim ab ulla uindicta iniuria uo-
luptatem, aut publicè gratiā peperisset? Quandoquidem id
admissum scelus omnem uestane feritatis æstimationem di-
ro pondere exuperasse censeatur, qua sanctissimos penates
in quibus inclutus ille superior Cosmus progenitus natusq;

fit, & illud ipsum patrum atq; auorum geniale cubiculū,
socialisq; lecti culcitrās, tanti amici atq; hospitīs cruore
defœdarit. Num interempto ut uideri uolebat impotenti
regnatore, prius sibi celeri fuga prospiciendum fuit, quam
repræsentanda ciuium oculis atq; animis exoptata potius
quàm quæstīta libertas? Detegere hercle cædem illū oportuit,
nec occisum lodicibus occultare, ut populus antiquo
seruorum more ad pileum uocaretur. Sed in fatis erat, ut
sine perturbatione amplissimæ ciuitatis adstrueretur Cos-
mo imperium, & percussor omni sua spe deceptus detesta-
bilis flagitij sui non seram uel diu profugus & exul pœ-
nam subiret. Nec hac in re prætermittendum uidetur quod
falsè & grauitè de Laurentio mecum loquens Guicciar-
dinus protulit, illum scilicet quocunq; animo fuerit, tria
quæ ei contrario euentu responderint, ab eo facinore edito
quæ nolle quæsiuisse, quum amicissimum principem occi-
derit, inimicum capitalis odij ad principatum extulerit,
& patriæ grauiorem quàm uolebat diuturnæ seruitutis
condicionem inuexerit. Ferunt nonnulli eū non tantū amo-
re patriæ, sed immensa quadam magni alicuius edendi fa-
cinoris cupiditate, uehementer exarsisse, quo obliterata,
aut obscurata recētis infamiæ nota claresceret. Viuo enim
Clemente ut studium gētilium suorum eruditæ uirtutis &
elegantie æmulari uideretur, antiquis Romæ statuis capi-
ta detruncans ab arcu præcipuè Constantini noctu abstu-
lerat, fremente populo Romano, & frustra illum, quisquis
esset, ad supplicium trahi iubente Pontifice. Sed nō diu im-
manis furti author abscondi potuit, quum ille cognita ira
Pontificis defossa præda Vrbe profugisset. Itaq; Clemens
stultissimæ leuitatis atq; libidinis scelus execratus, ita eum

Medicæ

Mediceæ familie probrum & labem appellauit, ut populus Romanus cum ex iusta iracundia in Capitolio asperri-
 mis decretis perpetuo exilio damna- ret, senatorq; urbis po-
 testate consulari eum non impune modò, sed cum præmio
 etiam Romæ occidendu ediceret, & in academia Roma-
 na, q; ad eam quoq; tanta iniuria pertinere censeretur, Ma-
 rius Molsa Mutinensis in eum luculentissima oratione per-
 scripta, maledicentissimè inuectus æternæ infamiæ notam
 inureret, quibus uirulentis telis undiq; confixus, suoq; pudo-
 re excito insanabilem sentiens dolorem, consiliu suscep-
 rit, priore quidem scelestius, sed quod honestissimæ laudis
 ex euentu speciem præferret, scilicet ut nouitate, & magni-
 tudine anteeuntē iam latè famam obscuraret, & obrueret.
 Prædixere Alexandri cædem, & Cosmi imperium, is ante
 omnes quem diximus Ariolus Græcus, magno multorū mi-
 raculo, quum & illi non modo cædem, sed certū quoq; per-
 cussorem indicasset, qui esset ipsi intimus, habitu gracili,
 uulticulo buxæo, & suspensa taciturnitate ferè cæteris in
 aula insociabilis: Cosmo autē pro cōstanti polliceretur bre-
 uī fore ut hæreditate crēsceret opulenta, audiente quidem
 Alexandro, & subridente Cosmo, quū absumendus morte
 prius foret magnus propinquorū numerus, quam ulla ad
 se uel tenuis hæreditas perueniret. Iuuenis quoq; Perusinus
 minister à dapibus nomine Horatius, quum febre torquere-
 tur ex uapore, uti credi par est, atræ bilis, ter noctu uisum
 habuit quo principem à Laurentio iugulari apparebat,
 quæ rerum imagines ægrum perpulerunt, ut Paschali-
 o principis medico enunciatet ad principem referendas. Sed
 Paschalius officio sollicitè fungens, ea mente principem
 reperit, ut eam somniantis ægri fabulam esse dice-
 ret, admirans

ret, admirans cur tota domus in Laurentij odium conspi-
 rasset. Hæc præclaro Cosmi principis testimonio scribe-
 re uoluimus, ut non semper de futuris uanam esse diuina-
 tionem curiosi mortales intelligant. Eo die (is fuit quinto
 Idus Ianuarias) quo Cosmus ad principatum bene auspica-
 tō prouehabatur, in ipsius uilla Castellia suburbani tra-
 ctus, mira et planè prodigiosa omnis generis florum uber-
 tas, cunctis stirpibus erupit, quum rigore pertinaci uicina
 prædia adhuc inhorrescere uideretur, & uni ferè omnium
 (quod mirum esset) Cosmiani horti ad adulti ueris simili-
 tudinem singulari iucunditate florescerent. Eadē nocte que
 creati principis diem sequuta est, Alexander Vitellius cō-
 posito multum antea in eam occasionem, ut pleriq; existi-
 mant, insigni dolo, arcem occupauit. Præfecerat ei ab ini-
 tio Alexander princeps, Paulum Antonium Parmensem,
 fide quidē integra, sed nullo militiæ usu uiriliq; astu præ-
 ditum, qui, quum fortè nocturna in rixa, dum principem
 protegeret, sibi decise nares fuissent, eius opimi muneris
 præfectura fuerat donatus, ut deformati oris fœditas ali-
 qua ex parte eo beneficio pensaretur. Huic Vitellius dele-
 ctos ex suis Tiphernatibus milites, custodiæ causa attri-
 buerat, sub Mendula astuto uastroq; centurione genere Sa-
 lentino. Per hunc persuasis militibus ex cōposito excita-
 ta est in arce repentina seditio falso rumore excito, quod
 præfectus noctu pecuniæ culeos è muro demitteret, atq;
 arcem in spem ingentis præmij exulibus traditurus esse
 diceretur. Ex ea uociferatione perfidiosaq; insolentia tu-
 multuantis turbæ, quum sese purgare præfectus uellet, im-
 petu conspirantium facto, consilij & uirium inops com-
 prehenditur, Mendula claues extorquet, & uti significa-
 tione

tione facta cōuenerat, Othonem Mōtacutum Vitellij præ-
 fectum, qui cum cohorte ad extimos fossæ cancellos per-
 uenerat, ad apertis portis intr oducit. Aduenit etiam illi-
 co Vitellius ipse, extrusoq; per minas & contumelias Para-
 mense custode, tota arce potitur, nouasq; uigilias dispo-
 nit, et Cosmo principi nunciari iubet sedatam esse seditio-
 nem, rem in tuto esse, atq; arcem in eius potestate futurā
 pollicetur; egregio hercle tum animo, nisi postea, ut aliqui
 existimāt, uoluntatem maioris præmij spe adductam ma-
 gno quidem Cosmi detrimento mutauisse diceretur. Cuius
 cōceptæ suspicionis nomē ut auerteret, apud Cosmū præ-
 sentibus senatorum ampliſsimis prolixè testatus est; se ne-
 mini præterquam ipsi Cosmo, sicuti iure deberet, dediturū
 arcem, modo is in fide clientelaq; Cæsaris permaneret, pro-
 ptereaq; se duos ē liberis promissi obsides daturum; sed id
 pignus tāquam minime necessarium Cosmus generosè ab-
 nuit, ut nondum confirmati hominis conscientiam arētius
 atq; nobilius obstringeret. Ferunt nonnulli Vitelliū Me-
 diceæ gazæ oculos adieciſſe, quam Margarita Austria or-
 bata coniuge, mœrore q; & metu occupata, in arcem de-
 ducente Cardinale confugiens, planè totam, usq; ad ignobi-
 lis instrumenti supellectilem secum asportarat; utpote qui
 eius partem, uti postea accidit, in præmij nomen sibi ob-
 uenturam sperauisset. Nec multum inde Vitellius, ad Cæ-
 sarem syngrapham misit, qua arcem securitatis causa ab
 se occupatam, ipsius Cæsaris nomine defensurum promit-
 tebat; neq; ulli traditurum unquam, nisi ex uoluntate eius
 id facere iuberetur. Dum hæc Florentiæ aguntur, & Ro-
 mæ de cæde Alexandri certius cognoscitur, exules Floren-
 tini Bartholomæo Valorio, & Antonio Francisco Albicio
 co gentibus,

cogentibus, ad Saluiatum Rodulphumq; Cardinales concurrunt; de recuperanda libertate uehementer consultant; consilio Maconium Galliae regis legatum adhibent, et quū nunciaretur Cosmum in interfecti locum ex senatuscōsulto fuisse subrogatum, amissam omnes recuperandae libertatis occasionem dolent; conqueruntur de pigritia, ignauiaq; ciuium, qui opportunissimo tēpore nihil se commouerint; senatum incusant, atq; patritios imbecillitatis, imopportuniq; timoris, qui tyranno fortiter opportuneq; sublato, Cosmum nimis praecipiti deliberatione, expeditis suffragijs suffecissent; sic ut non excutere iugum dominatus sed mutare dominum tanquam priore mitiorem cupiuisse uideri possint. Itaq; ardentibus animis paranda arma censent, properandumq; Florentiam decernunt, ut priusquam noui principatus uires coalescant, tanquam praetenerae adhuc et inualidae, excitatis ad liberandae patriae studium ciuibz, conuellantur. Incensos proclinosq; ad bellum Cardinales, ceterosq; exules incitat Paulus Pontifex; conferenteq; pecuniam Maconio, in Umbria, Pontificijq; imperij prouincijs milites cōscribi sinit. Suis namq; rebus atq; consilijs cum priuatis tum publicis conducere iudicabat, si Etruriae imperium aequabili restituta Reipublice consilio, potius quā unius principis nutu atq; auspicio regeretur. Agnoscebat siquidem se non obscuro metu, in fensioq; hoste fuisse liberatum. sublato Alexandro, qui grauissime de subagresti auaritia, inhumanaq; duritie ingrati Pontificis fuerat cōquestus, quod defuncti Hippolyti Cardinalis supellectilem, in qua erant uetera Mediceae familiae ornamenta, ad hastam uendere, quā sibi aequa pecunia redimere cupienti concedere maluisset; qua ex re tanquam

quā inexplabili iniuria exacerbatus, multis nominibus ingratum Pontificem appellare consueffet, & testari se aliquando eius contumeliæ dolorem expiaturum infesta populatione; quòd esset ualido cum equitatu expeditisq; cohortibus, ad concremāda Farnesiæ familiæ oppida, usq; ad Vlsinensem lacum irrupturus; sic ut non temere Pontifex eadem pericula conuerso in Cosinum odio præcauenda duceret; quandoquidem erecto nouo principatu, & uigente eadem causa priuatæ simultatis, nomen tantum non animū principis esse mutatum existimare posset. Itaq; Cardinales expedita pecunia Paulum Rentio Cerite genitum cōscribere cohortes, & in Aretinum agrum contendere iubent. Ipsi ab Vrbe proficiscuntur, & Florentiam ire pergunt. At Cosmus de eorum consilio certior factus, per Vitellium, Rodulphumq; Baleonum copias cogi atq; opponi transcuris iubet; accersitq; in agrum Fesulanum Hispanorum cohortes, duce Francisco Sarmento, & quæ sibi in urbe præmunienda erant diligenter instituit. Eo etiam securiore fiducia quòd ad Hispanos accesserant duo uexilla Germanorum, ex his qui ab Algeriano bello in Hispaniam delati in Italiam demum uenissent. Nam Alexander dubij, & in officio Cæsaris non obscure nutantis Pontificis consilia suspectans; & in eum capitale propè odium coquēs; sese externis præsidij confirmare statuerat; & Vastius cognita Alexandri cæde Pyrrhum Stipicianum, qui Cosmo, uti expediret, Cæsariani nominis præsidia cōpararet, Florentiam miserat. Fama erat ideo uenire Cardinales ad patriam, ut publicarum rerum statum componerent, quasi neq; rectè, neq; ex usu ciuitatis, optimates subrogato nouo principe publicis rebus consulissent. Quamobrem fiebat

bat ut Cosmus eorum aduētum miraretur, quòd uterq; ipsum arcta propinquitate cōtingeret, ipseq; Saluiatus esset auunculus; eorum uerò consiliū rideret potius quàm timeret, quoniam propinquis confisus copijs, nihil de optimatum fide, constantiq; erga se studio dubitaret. Hi namq; ius suum tueri uolebant, existimationemq; iudicij sui, factiq; causam se defensores esse testabantur. Interim Cardinales & exules ad Montem Politianum recepti, ubi de aduentu Hispanorum ad urbem certius discunt, & Baleonus cum equitibus ad Clanis pontem peruenisse nunciaretur, tantisper subsistunt, & per idoneos homines ciuitatis animos explorant. Præmiserant Cardinales cum literis ad primores factionis Georgium Ridulphum. Is quòd esset exul tanquam temere ingressus comprehenditur, magnoq; correptus metu, quas deferret literas profert, postmodumque dimittitur. Tum uerò per mutuas legationes actitatum est, an colloquijs potius quàm armis de publicis rebus esset disceptandum. Cosmus honoris causa uenientes ad se cum inermi comitatu in urbem recepturum profitebatur; sin cū copijs quas adduxissent uenire mallēt; ipsum quoq; introductis Hispanorum præsidijs saluti suæ & dignitati consulturum. Saluiatus non satis sibi uirium adesse cernēs, quòd se plurimum consilio & colloquijs apud ciues ualiturum consideret, suasisit Ridulpho, atq; item Gaddio, qui tertius impellente Maconio uel nolens accesserat, ut omnino in urbem iretur, inermi comitatu, sicuti sacerdotes pacis potius quàm belli audios deceret. Eos Cosmus obuiā honoris causa progressus, tanquam propinquos spectabilesq; sacri ordinis ciues hilariter suscepit. Sed intrantibus urbem non aliter à populo acclamatum est, quàm ut pilarum

pilarum nomē ingeminatis clamoribus attolleretur. Quā
 significatione animorum Cardinales ægra spe suscepti cō-
 filij sui, ad paternas domos deducti sunt. Nec multo pōst
 inter crebras salutationes ciuium frustra pertentatis uo-
 lūtatibus Saluiatus Cosmo suadere cœpit, ut abdicato prin-
 cipatu, honestissimo inter ciues loco contentus esse uellet,
 qui ei maximē gloriosus atq; tutissimus foret in libera ci-
 uitate suis legibus uiuere florereq; solita. Id si faceret,
 mansuram ei dignitatem amore et gratia ciuium amplifi-
 simam, quā maiores ipsius ab ciuili moderatione princi-
 pes ciuitatis euasissent, collaturamq; ei ciuitatem ex sena-
 tus consulto insigne præmium annui redditus, quo adiutus
 supra paternas opes splendidissimi ciuis disciplinam et
 cultum tueretur. Repeteret ipse animo, quo spiritu quāue
 animorum constantia, ciues paulo antē libertatem appe-
 tierint, partamq; demum defendere conati sint, et quān-
 non diu regnarit impositus Tyrānus, uel apud desertos ab
 omnibus socijs subactosq; conspiratione totius Europæ,
 atq; omnibus demum exutos armis. Hæc à se commemora-
 ri liberior atq; lubentius, quod extra pudorem et bonus
 esset ciuis, ac propensus auunculus. Dij boni facerent, ut
 optima cōsilia quæ secuta essent atq; honestissima ad mē-
 tem inani ambitione uacuam admitteret. Fore etenim ut
 ipse hoc officio ueræ pietatis, et is summæ gloriæ spe du-
 ctus iusto melioris animi decreto incomparabilem ferrent
 laudem, nec eam quidem ullo unquam tempore perituram.
 Ad ea Cosmus uirili constantia respondit, se neq; ullū ho-
 norem iusto maiorem in patria, neq; principis locum Ale-
 xandro erepto quæsiuisse, sed integro pudore repudiare no-
 luisse quæ uno consensu senatus ex lege Cæsaris detulisset,

ne

ne ineptus foret, si degeneri animo oblatae dignitati se minime parem esse fateretur. Eum qui esset auunculus hac Fortuna sua letari debere, nec inimicè aut certè parū pudenter hortari, ut non usurpatum, sed collatum ultro daturae nomen stultè deponeret. Se quidem auspicio inuicti Caesaris Rempublicam gesturum ciuili aequitate, non impotentis principis more, sperareq; se ex rectis consilijs probitateq; uitae, multos sibi ex inimicis amicissimos esse redditurum, daturumq; operam ut potentiae suae nomē nemini bono ciui inuidiosum foret. Salutem porro suam Dijs immortalibus cordi futuram se credere, qui ex bene factis nemini probè pieq; regnanti atrocem unquam uitae exitum attulissent. Itaq; desineret secum agere de re transacta, sibi namq; in animo situm esse quid fata obtulerint, quidue ultra etiam promittant, uirtute duce prosequi atq; suscipere: firmissimoq; decreto non deesse Fortunae arridentis. Quòd si armis sibi uis afferatur, ostensurum se ea constantia esse praeditum in retinenda dignitate, ut non prius extrema omnia experiri & perpeti, atq; armatū si oporteat interfici, quàm honore iam recepto & foeliciter inchoato deijci malit. Saluiatus ab hoc colloquio discedēs, facile sensit quos spiritus gereret sororis filius uel imberbis adolescens, & quàm angustè sibi esset sperandū de ciuium uolūtate, iudicioq; populi, quum nemo sese cupidum rerum nouarum, aut omnino popularium partium studiosum ostenderet. Proinde irascebatur iam sibi tanquā nimis properè rem difficilè ingresso, quae respectu propinquitatis certum & non dubium quoq; metum afferret; tot scilicet Cosmi praesidijs eorum aduentus causam improbabilitus. Milites namq; passim dispositi domos Cardinalium dissimulanter

dissimulanter obseruabant, sic ut interdum noctuq; adeun-
 tes ciues notarent; nihilo secius tamen Cardinales ipso sto-
 lato cultu & senatorijs insignibus tuti, quum nihil de in-
 stituto consilio remitterent, specieq; quotidiani conuictus
 nonnullos inuitare, & familiarius complecti solerent, eis
 Cosmus per Vitellium renunciari iussit, ut urbe excederent,
 & sese ad sua munia senatoria dignitatis reciperent, ne in
 ipsos militi inuisos odia atq; arma uerterentur. Valorio
 quoq; peracerbe eadem interminatus est; qua periculi de-
 nunciatione Cardinales extemplò urbe profecti, Bononiã
 se contulerunt; quibus in Apœnino obuius factus est Phi-
 lippus Strozza exulum princeps, quo cum eadem quæ du-
 dum improspere euenerant, belli gerendi consilia instaura-
 ta sunt. Negotium itaq; parandi atq; inferendi belli Pe-
 tro Strozze ipsius Philippi filio permittitur, quod secum
 nonnullos ex prima nobilitate exules traheret, & summo
 nauandæ operæ studio ardere uideretur. Is pecuniosi pa-
 tris opibus fretus, auctusq; militari laude, q, Gallis apud
 Taurinum non obscura fama militasset, non defuturas sibi
 copias existimabat. Venerat in spem occupandæ eius ur-
 bis, cui Burgo sancti Sepulchri nomen est, in finibus Etru-
 riæ, qui ad Umbriam pertinent. Per id enim tempus Bur-
 genses intestina discordia laborantes, mutuis inter se cæ-
 dibus desceiebant; forteq; euenit, ut nonnulli his de causis
 prætorio iudicio extorres facti, Strozze urbem occupan-
 dam se præbituros pollicerentur, creditumq; est ab hac
 proditione ciuitatis præfulem minimè dissensurum. Is erat
 Alexander Rondinellus uetere odio, sed accuratè compres-
 so Mediceis insensus, ad quem colloquendi causa Francie-
 scum Pactium, & Philippum Valorij filium, Bertoldumq;
 Corsinum

Corfinum ex numero exulum intrasse constabat. Ceterū ubi ex non incerta fama percrebuit Strozzeam cum cohortibus aduentare, & iam eius vexilla conspici, in uniuersum Burgenses, ne ullam infidelitatis suspicionem darent, ad sonitū campani æris, arma capere atq; egredi porta cœperunt. Quo cognito Strozziiani elusi spe sua, & oppidanorum multitudine perterriti, adeo celeriter signa uerterūt, ut Apcenini dorsum illico transcenderent, & ad Sestinum ignobile castellum improvisò occupandum uerterentur. Sed non minore fidē uirtuteq; Sestiniāni, quā Burgenses, uel nullo militari præsidio defendente, subeuntes Strozzeanos pepulere, aliquot eorum interfectis, & in his Nicolao Strozze, & Moretto Signorino exulibus, ac reliquis tanto impetu deturbatis, ut in præcipitem fugam se darent, & per alueum Arimini amnis, qui Mariza ab incolis dicitur, intra Pontificij imperij fines se reciperent. His aduersis partium conatibus nihil animo se demisit Strozze, communicatisq; iterum cum Saluiato cæterisq; exulibus, tertiæ expeditionis consilijs, maiore apparatu, grauioreq; impetu Etruriæ incumbendum esse constituit. Quarū rerum factus certior Cosmus, ualida etiam ipse præsidia, felicioraq; (uti euentus docuit) adulta iam æstate comparabat: ampliore fiducia uel ob id expectādos esse hostes existimans, quòd iam sui principatus iura ipsius Cæsaris propensissima uoluntate confirmata, ex bullatis & solennibus codicillis acceperat, & id quidem uberiore Cæsaris benignitate, quòd hisdem titulis atq; honoribus, quibus antea Alexandrum generum consentiente ciuitate indulgenter exornasset, Cosmum quoq; principis & ducis nomine appellandum censuerat. Ab initio siquidem per Auerardum

Serristorium

Serristorium legatū Cosmus à Cesare postularat, ut quicquid senatus Florentinus ex ipsius autoritate ab initio receptæ urbis institutus, Alexandro concessisset, id totum quoque sibi tribuendum decerneret. Qua significatione amoris & gratiæ usque adeo corroborata est apud omnes Cosmi existimatio, ut uetera in Mediceos ciuium odia detergi, & penitus extinguere; confirmari autem amicorum studia, & subinde exulum conatus contemni posse facile appareret. Ut uerò in nuptialem thorum Margaritæ filie ex sponsalibus succederet, quæ uiduæ puellæ neque inepta, neque ingrata uideri possent, impetrari non potuit; quòd eam iam Octauio Pauli Pontificis nepoti ex arcano despondisse fateretur. Tertio loco reddi sibi arcem petebat, quam Vitellius iniussu Caesaris se minimè redditurum asseuerarat. Ad id ita Cæsar respondit, ut non in præsens concedi debere diceret; sed integram ei spem, nec optato euentu carituram relinquere uideretur. Cæsar enim suopte ingenio nunquam plenissimè de quoquam externo bene suspicari solitus, Cosmum propinqua spe illata recipiendæ arcis in officio continendum rebatur, postquam ei filiæ nuptiis denegasset; admirantibus cunctis, quòd Mediceo florentis ætatis & formæ iuueni, in non dubiam Etrusci imperij possessionem recepto, Farnesius incertæ adhuc indolis & Fortunæ, duodecim annorum puer, præferretur. Verum inualecentibus Gallorum armis, & incumbente Solymani classe, unus antè omnes Pontifex cui Nouaria dono data minimè suffecisset, aliquo insigni munere conciliandus erat, ut Gallo regi, tanquam impiè Turcas ad communem Christiani nominis perniciem euocanti, sese hostem non iam perplexè sed apertè futurum esse pronunciaret. Hi duo principes

etate nostra (uti existimare licuit) supra reliquorum re-
 gum ingenia, non eximia modò admirabiliq; prudentia; sed
 occulta ambitione, profundoq; astu insignes, còmodis tan-
 tum suis, nullo ambiguae fidei cum pudore seruiebant; Pon-
 tífex, ut suae domus opes uel malo publico uehemèter au-
 geret, Cæsar porro ut finitimis subactis, uetus sibi imperiũ,
 in Italiaq; præsertim, assereret; ut inde amplificatis uiribus
 & dignitate confirmata, sicuti innata uirtus & aspiras
 Fortuna promitterent, maximæ partis Europæ dominatu
 potiretur. His sensibus nunquam planè synceris plerunq;
 fiebat, ut inter se per inania promissa colluderent, et quæ-
 tum integra amicitiae dignitate fieri posset, uterq; callidis
 semper consilijs mutuas simulationis artes inducerent, ne
 alter ab altero decipi, aut traduci facîle posset. Neq; enim
 ab hoc Galliae rex honestè deferendus, neq; ab illo etiam
 tutò contemnendus Pontífex censebatur, quando utrinq;
 cuncta ad mutuum commodum præsentì lucro aut futura
 spe non ineptè pensarentur. Per id tempus in Subalpina
 regione Galli cū Cæsarianis ita gerebant bellũ, ut detrimẽ-
 ta atq; pericula diuersis rerum euentibus utrinq; exæquata
 uideri possent. Nam per hyemẽ exercẽdo militi continuã-
 doq; bello uarijs susceptis expeditionibus utriq; ex hostili
 agro aliquot oppida aut expugnarant, aut oppugnãda ab
 aduersarijs cruento sæpè certamine defenderant; enimuero
 sicuti superiore æstate Cæsariani Fossano potiti fuerant;
 ita per hyemem Galli Italicis aucti copijs Bargiam ui ex-
 pugnatã, capto ibi Annibale Brăcatio Neapolitano, in pote-
 statem redegerant, & Raconisium oppidum per amplum,
 noctu inuadente intranteq; per arcem Petro Strozza, atq;
 ei subsidia equitum adducente Cæsare Fregosio, ita coepe-
 rant,

rant, ut commissio per regiones tumultuosissimo certamine, Cesarianos opprimerent, cadentibus eo in praelio ex uictoribus Thoma Ronchio Nouellariae cohortis praefecto, & Latino Vecchia Romano; Quae duo incommoda non multo post Cesariani Caragiana caede & Casalensi uictoria rependerint. Sed ineunte uere Salassus quum occupata Carmagnola arcem, quam Stephanus Balia Mutinensis pertinacissime tuebatur, oppugnare pararet, tormentumq; librando in propugnatores dirigeret, glande ipse traiectus occubuit. His uero animis exceptus est Salassi interitus, ut non Gallicarum modo partium pleriq; sed & equi homines in neutram inclinantes partem, eum tanquam perfidiae nota infame, merito occisum dicerent; Hispani uero tanquam uirum fortem laudibus prosequerentur, & Vastius dissimulata offensione, interioreq; letitia, seuerius fortasse quam oporteret, Stephanum non multo post protracta & demum desperata defensione, laqueo suspendi iuberet, ut ea uictima aemuli Salassi manibus parentare uideretur. Eo autem successu incommodum utrinq; aequatum uidebatur, quod paulo ante Galli Annibalem Nouellarium, qui nobilitate atq; uirtute par esset, apud Buscham ignobile castellum, nocturna oppugnatione fortuito minoris tormenti ictu interfectum desiderassent. Sub id tempus Humerius, nouus dux Gallus, cum recentibus copijs ad reparandum bellum a rege missus, ab Alpibus descendit, cuius aduentum summumq; imperium Guido Ragonus, Gallicanorum ducum quos diximus, usu belli, ingenijq; solertia longe optimus, non diu ferens, a militia regia profectus in Galliam discessit. Nec multum inde secundum Guidonem & ipse quoq; Caninius concepta ex leuissimis delae

l 2 tionibus

tionibus cum Fregosio simultate, à Gallis sese alienauit, singulari certamine cum eo certaturus, prouocatorijs in ea controuersa editis libellis, quibus Itali milites superbis insanisq; ingenijs ferociam animi ostentare, & inane deus tueri, cum exitio sæpè turpi, fœdoq; fortunarum & nominis detrimento, pertinacissimè student; secus ac exteræ gentes, quæ ferè omnes honestiore decreto, militiæ et in acie tantum aduersus publicum hostem uirtutem ostendere fas esse iudicant. Ceterum Humerius, qui magna uirum & nominis famam, quòd Delphini nutricius fuisset, specie ferox aduenerat, satis celeriter opinione hominum decidere uisus est; quum sese nequaquam pro natura Galolorum pugnacem, & in consilijs explicatum, sed planè timidum ostendisset; Quod opportuna quæq; gerendo bello consilia, uel non inepta occasione inducta & oblata à cæteris ducibus, tanquã periculosa respueret. Delatus enim ad Astam, recenti ualidoq; impetu eam urbem occupaturus existimari poterat, si paululum sese prouehere, & Astenses nudatos iusto præsidio, et in Gallicum nomen ex antiqua dominatus consuetudine proclinos, ostentata acie tentare uoluisset. Tuebatur siquidem eam urbem Antonius Aragonius non magna manu militum, sic ut Vastius eius periculo uehementer angeretur, & Antonius de salute sua, uti iuuenis opulentus atq; pernobilis, maxime sollicitus, nec bello abundè exercitatus, anxie a Vastio opem sibi ferri postularet. Accidit autem, ut quum subsidio cum semiplena Hispanorum cohorte Franciscus Ruicius aduenisset, Antonio animus confirmaretur, ob idq; Humerio obtinendæ urbis facultas spesq; omnis minui atq; adimi uidetur, retrocedendumq; inde statueret, quòd aduentare Vastium

stium ex inani rumore, & prælio certaturum arbitraretur; frustra reclamante Paulo Cerite, qui inuadendæ, opæ pugnandæq; urbis sibi nihil periculi uerito aut recusanti, id munus demandari postulabat. Is detestatus regis consilium, qui pro impigro bellicosoq; duce ciuilis modestiæ fideiq; & suspicacis naturæ hominem, secus ac alias esset solitus, trans Alpes misisset, abeuntis exercitus terga peculiari delectorū præsidio firmauit. Apparebat enim Cæsarianos alacriter in hostes castra mouentes erupturos; atq; ita mox euenit, ut à nouissimo agmine conferta pugna certaretur, & Paulus audacius prouētes excipiens, expedito cohortiū flexu multis hostium uulneratis, & quibusdā interfectis, incumbentiū audaciam reprimeret, & eo cōgressu Cola Toraldus nobilis Hispanicæ stirpis Neapolitanus interficeretur. Humerius nihil ultra lacessente hoste, ad Albam Pompeiā profectus, extra urbē statiuā castra posuit; quo cognito Vastius & ipse iuxta Astam inter duo cœnobia castra metatus est; Sanscuerinū Besennianum regulum qui uniuerfis equitibus præerat, turmas omnes secundum Tanari amnis ripā extendere iubens, ut quid moliretur hostis, paratus ipse ad obsistendū certandumq; emissis speculatoribus expectaret. Quum Humerius segnius cunctari prospiceretur, & Vastius animaduerneret in dies augeri Gallorum copias, & de aliquot oppidorum fide dubitaret, à Ferdinando rege duas sibi, ad præsidium Subalpinæ regionis, Germanorum legiones mitti postulauit, idq; celeriter cum publicæ causæ & fratris Cæsaris cōmodo, tum iustis Vastij precibus Ferdinandus tribuisset, dux legionū Federicus Furstembergus, incltyti inter Germanos nominis regulus, Tridētinis Alpibus descendit; quibus in legionibus ple-

riq; ex Norica atq; Vindelica iuuentute nobiles, & proce-
rum propinqui nomina dederant. Erat hic Federicus, eius
Guliermi qui Gallo regi militabat germanus frater, dissi-
mili ingenio uir; utpote qui fratrem peruerso iudicio, negle-
ctaq; religione, militaribus rapinis, & improbo semper
questui, defraudatis stipendio militibus turpissimè deditū,
& quod nefariū uidebatur, contra Germanici nominis de-
cus externi atq; inimici regis auspicia sequentē, probo ore,
atq; exacte uirtutis fama superaret. At Humerius aduē-
tu Germanorū cognito, uti uiribus atq; animo hostibus im-
par, copijs quas habebat dispartitis, oppida tuenda commi-
sit, ea ratione diuisis muneribus, ut singulos duces oppidis
præficeret. Azalium ē Togata Gallia uirū iactabundū po-
tius quàm fortē, Cherio imposuit, attributis ei præter Ita-
licos milites duobus Vasconum uexillis: Clarascum autem
opportunum oppidum, Cæsari Fregosio defendendum de-
dit. Albæ uerò præpositus est Iulius Vrsinus, eo Mario ge-
nitus qui Florentiæ maioris tormenti pila ictus occiderat.
Fregosius ea condicione demandatum munus suscepit, ut se
fortem operā aduersus omnem hostium impetum præsta-
turum testaretur, si ab Humerio, sicuti ille proluxè fidem
dabat, intra quadragesimum diem certa commeatus & mi-
litum supplementa summitterentur. Iulius Albanis inspectis
mcenibus, quarum uitia passim eminebant, & ea nisi lon-
go labore aggeribus permuniri refarciriq; possent, tutelā
loci cum excusatione inopiæ multarum rerum susceperat,
Humerij adhortationibus & spe promissæ opis excitatus.
Cæterum Humerius constitutis præsidijs nihil sibi moræ
attulit, quin inglorius in Galliam reuerteretur, & Vastius
nō multos intermitteret dies, quin ad oppugnandū Cherii

omnem

omnem tormentorum apparatus cōcheret. Oppugnatio autem cœpta est ab ea parte mœnium, quæ diui Augustini templum respicit, quod murus ab ea parte debilis apparet. Azalius satis peritè atq; opportunè ex disciplina munitionem erexerat ingressuris hostibus, tabulata æquata solo eminentibus præacutis clauorum stimulis, quibus pedes ingruentium confingeretur, obiecerat; multumq; sulphureū ignem, qui de more aridam materiā corripere, occultis in locis excitandum ita instituerat, ut egregiè prospexisse periculo uideretur; si eundem animū ad ingenij solertiam afferret, quæ antea iactando prætulisset. Nam ubi adactis maioribus tormentis murus quati diruiq; cœpit, tantoq; spatio continuata quassatione patefacta essent mœnia, quanto satis foret ad inuitandos milites, proponente pugne signum Vastio, Itali Hispaniq; pariter in oppidum perruerunt: quo tumultu acerrimæ inuasionis, Azalius usq; adeo trepidanter atq; imperitè se gessit, ut nemo ferè suorum in eo loco pugnaret, nec ipse, ubi periculum deposcebat, conspiceretur. Eo namq; impetu Cæsariani Azalianas munitiones superarunt, ut nihil eos perstrata tabulata eminentes clauorum cuspides retardarent, nec ea sulphureorum ignium fomenta, quæ ad edendam flammam erant parata, suo tempore igne conciperent, & dux ipse fœdè animū despondens, uitæ discrimen effugeret, continuoq; trucidatis aut captis præsidiarijs, turpi in latebra caperetur. Dū Cæsariani in urbem penetrarent, Vascones timore præpediti ad id propugnaculum, quod superiore anno Annibal Nouellarius erexerat, se contulerunt; atq; inde (nihil ibi consistere ausi) ut se in longiorem fugam proriperent, exterius in fossam humore carentem se demittere cœperunt, quod

eius munitionis agger satis esset humilis, faciliemque de-
 scensum præberet. Id conspiciatæ Germanorum cohori-
 tes, quæ constituta phalange, subsidiaria in acie constite-
 rant, eos ad unum omnes numero amplius trecentos, uel
 ultro sese dedentes, impetu facto trucidarunt. Totius ue-
 rò oppidi mulieres, quæ pauore attonitæ in turrem con-
 fugerant cum carissimis ornamentorum suorum rebus de-
 ditionem fecerunt, cesseruntq; in prædam Didaco Arzio
 castrorum præfecto, qui id coniectura futurum iudicans,
 & opimiorum prædam querens, primus omnium aduolae-
 rat. Cæteri uicatim singulas domos diripientes, captos ea-
 rum dominos, pecunia se redimere coegerunt. Azalius ue-
 rò ipse perductus ad Vastium, cunctis risui fuit, quod nihil
 ei tot rerum apparatus, quàm oportuit, usui fuissent, & id-
 circo oneratus infamia rei male gestæ, multo auro se redi-
 mere coactus est. Expugnato per hunc modum Cherio Va-
 stius ad Clarascum mouit castra. Nec mora exploratis ad-
 uersariorum uiribus, animaduersaq; per speculatores ea-
 rum parti quæ nouis munitionibus careret, maluit eam
 partem adoriri, quàm ullam aliam, quæ faciliorem oppugna-
 tionem ostenderet: uel ob id præcipue, quæ nulla extantium
 propugnaculorum, quæ latera subeuntium ferirent, munimen-
 ta haberet. Volebat enim Vastius quàm maxime posset
 militum parcere sanguini, incruentisq; uictorijs letari po-
 tius, quàm à cædium seuitia famam parare. Quod tamen
 secus accidit ac uolebat. Nam tametsi hostilis murus uel
 antiqua uel noua munitionis proiectura penitus carebat,
 ob idq; milites nisi à fronte ab ipsis defensoribus peti feri-
 riq; & facile propelli possent, tamen satis profunda uallis
 intererat, quæ pro fossa totam muri faciem munebat; usq;

adeo difficilem cum descensum in eam, tum & ascensum ad præruptam ui tormentorum mœnium coronam habebat, ut quum magna muri ruina edita esset, & milites ardente animo pugnae signum sibi dari flagitarent, hoc impetrato in descensu atque ima fossa, quæ erat lutulenta, & in ascensu demum perfracti & cadentis exterius muri ruina conflictarentur, & maiorem quàm putassent conscendendi muri difficultatem reperirent; quod non planè ad amussim, quantum exteriora fossæ labra à mœnibus distarent, & quàm præceps descensus, arduusq; inde ascensus foret, oculis metiri potuissent. Verum propter ea accepta hostium telis detrimenta, non refrixerat ardor militum, nec Vastius forti incepto obsistendum ratus, ab expugnandi oppidi spe deciderat, sed ut prælium instauraretur crebro summissis recentibus præsidij atque etiam Germanis (ipsis id obnixè postulantibus) quanquam ægrè, locum ad inuadenda mœnia concesserat; ut Germani qui se ad bellum natos existimabant, Hispanorum atque Italorum uirtuti & audaciæ contemptis periculis æquarentur. Itaq; redintegrato ardore omnium, tanquam æmulatione decoris à diuersis gentibus certaretur, asperissimo conatu conscensum dimicatumq; est, maiore Cæsariæ norum detrimento, quòd Fregosiani milites per noctem, Petri Pratenfis ingenio, munitionem in summa prærupti muri corona subitariam erexissent, comportatis ibi madentis fimi cumulis, quibus propter mollitiem tormentorum pile hærebant, nec lentore prohibente, penetrare in oppositas hostium cohortes poterant; quæ ea repentina nouaq; munitione protectæ, ex tuto propugnabant; sic ut euadentes in summum ruinae supercilium hostes sclopetis

tis traiectos, alabardisq; , & lanceis acriter repulso, in fossam præcipitarent, terribili cum ruina succedentium, & subire magno nixu conantium, quum magno cum fragore armorum collidentium, sese uiui pariter atq; exanimis debilitati artubus cumulatè cœnosa in fossa uoluerentur. Hac peracri contentione quum aliquot horis esset dimicatum, amplius ducenti interfecti, & supra ferè quingenti mortiferis glandibus & saxis uulnerati sunt; & in his Vulcanus immoderate fortitudinis adolescens Guliermi Rocandulphi clarissimi ducis filius, ex Germanis occubuit, æquato cum aduersarijs detrimento, quòd Liuius inclyti imperatoris Liuiani filio propugnanti ingentis tormenti pila caput fuisset ereptum. Huic Fregosius rapida grauatus febre suas partes cum imperio, quòd esset magnæ spei adolescens, & militibus carus, cōcesserat. Eius immatura morte Fregosius uehementer permotus, tentatusq; importuno atq; acri morbo, & Humerianis auxilijs diffidens, q. tempus in id conditum per aliquot dies effluxisset, & tormentarij pulueris inopia laboraret, nec satis ampli commectus copia superesset, se dedere constituit, si à Vastio honestis condicionibus acciperetur. Atque ita non diu post ab Aloisio Gonzaga, qui erat apud Vastium Fregosio arcta cognatione atq; amicitia coniunctus, res tractata & confecta est æquissimis legibus, quòd Vastius offensus & ipse Vulcani immatura morte, & fortissimorum quorundā iactura, reliquorum militum periculosis laboribus et sanguini parcendum putaret, compertumq; haberet aduersariorum animos tales esse, ut in defensione fortiter oppetere, quàm contra decus pacisci mallent. Erant enim apud Fregosium acerrimi cohortium præfecti Cararia Salentinus,

et Baptista Corfus cognomēto Lega, quorū maiores Cora
 fice inſulæ imperium tenuiſſent, et præter hos duo Vero
 nenses Antonius Beuilaqua, et Ludouicus Montanus, atq;
 item Philippus Corfus, uetus cohortis dux. Deditionis con
 ditiones in hunc modū perſcriptæ ſunt, ut Cæſari Fregofſo
 ſaluis rebus, incolumiq; præſidio, et explicatis uexillis ex
 cedere liceret, tormenta ipſe relinqueret et commeatū; ſed
 ei quod ſua pecunia cōmiſſet frumentum à Vaſtio ſoluere
 tur, et oppidanis nulla afferretur iniuria. Atq; ita comia
 tante Cæſarianorum equitatu, atq; cum paſſim ab iniuria
 defendēte, ad Penarolum oppidum peruenit, indeq; in Gal
 liam proſectus eſt, ut regi rerum difficultates explicaret.
 Claraſco autem potitus Vaſtius Hieronymum Sangrium,
 et Cherio Ferdinandum Loſfredium præfecit; et ad expu
 guandam Albam continuò duxit. Animaduerſo autem eius
 urbis ſitu ultra Tanarum amnem tormenta perducta con
 ſtitutaq; ſunt, eo Vaſtij iuſſu, ut binæ et penè inter ſe con
 iunctæ quaſſationes fierent, quarum altera Hiſpanis, al
 tera Italis ad inuadendum erat aſſignata; quòd Germanis
 parcendum idcirco Vaſtius iudicabat, tanquam campeſtri
 prælio aptioribus, quàm ſubeundis muris; quòd id munus
 agiliora militum corpora atq; expeditiores animos requi
 reret. Erat in caſtris euulgatum quosdam Hiſpanorum ſta
 gniferos acerbis à Vaſtio uerbis fuiſſe caſtigatos, q. ſibi et
 gregarijs ſuis, pro cono parua uexilla galeis imponere iuſſa
 ſiſſent, utpote qui antè alios ad promerendā laudem, ac mu
 rum et prima pericula ſe ſubituros inſolentius iactaſſent,
 nec demū murali in pugna oſtētatæ audaciæ fortiter reſpō
 diſſent; qua obiurgatione Hiſpani in uniuerſum permoti,
 quod Claraſci perficere nequiuiſſent, Albæ ingentibus ani
 mis

mis se præstituros testarentur, exorta inde apud Italos
 æmulatione, quòd sibi præripi decus indignarentur; cuius
 obtrectationis is extitit successus, ut Itali proximos loco
 Hispanos æquandi aut superandi cupiditate, antè acceptū
 signum, manipulatim ad cursum se incitarent, & in præ-
 ruptum murum, nec satis quidem apertum euolarent. Hac
 insana sed planè decora quorundam signiferorum prope-
 rantia accidit ut multi uiri fortes intra urbem irrumpe-
 rent, & Casariana uexilla, cum intus ab hostibus, tum ex-
 tra à Vastio totoq; exercitu in summis mœnibus & dea-
 cussis muri pinnis spectarentur. Sed Iulius Vrsinus intror-
 sus à muro ad iactum lapidis firmam munitionem erexe-
 rat, ex uimineis turriculis more militari gleba & cespite
 repletis; atq; etiam accelerandi causa ligneis ibidem uina-
 rijs dolijs contra hostes constitutis; quo munimēto cohore-
 tes tutè à maioribus hostium tormentis, q; essent depres-
 sore in loco, in primos hostiū subeuntes, incensis sclopeti-
 tis glandium procellam effunderent, atq; audacter munia-
 tione egressi ingredi ausos, quominus ferociter inuaderē-
 tur, reiectos extra in præceps propellerent. Qua repenti-
 na scandentium perturbatione, Antonius Lofredius Cicchi
 senatoris Neapolitani filius, qui primus in murum euase-
 rat, impigrè resistens occubuit, & Scipio Montebellie co-
 hortis signifer prostratus, cum uexillo captus est; Marcus
 uerò Priuernas, qui primum illato signo uirtutis decus af-
 fectarat, ita se explicuit, ut incumbente hostium multitu-
 dine, incolumis cū uexillo ad suos reuerteretur. Neq; enim
 facile qui primi subierant à subsequentibus cōfirmari po-
 terant, quum magno casu ingens & uetus populi arbor,
 quæ erat interiore in aggere, forte succisa hostilis tormē-
 ti ictu,

ti ictu, transuersa ita procidisset, ut ea casus inclinatione
 tanquam noua munitio obiecta, irrumpētibus magno esset
 impedimento: proptereaq; irrito conatu, qui iam ascende-
 rant, pulsī ab interiore hoste, & iniquitate loci deterriti,
 omnes extra proruerent, quibus sese recipientibus grauior
 incidit clades ab infimo propugnaculo, quod erat eminens
 in fossam, & sua proiectura hostium latera conspiciebat.
 Id erat concameratum lateritia testudine, & per idoneas
 fenestellas ex occulto emittendis tormentis facultatē prae-
 bebat, Casamactaēq; militari nomine uocabatur. Hanc cum
 manu sclopettariorū tuebatur Marconius Volaterranus,
 qui certos atq; mortiferos ictus ē destinato sese recipien-
 tibus inferebat, et nisi fumus admodū densus interius spa-
 tium nullo ad effugium inuento foramine, multa edita cae-
 ligine, sclopettarios praepedisset, magnum profectō hostiū
 numerum inde tāquam ex insidijs interfecisset. Hic ille est
 Marconius qui apud Viennam, uti supra memorauimus,
 Italicas cohortes ad arma consternatas, & multis de cau-
 sis nequaquam in Pannoniae praesidio hyemandum censen-
 tes, turbulentissima concione in castris habita, perpulit ut
 in Italiam redirent. Eo ex Casamacta periculo, post non
 paruam militum iacturam, animaduerso, Vastius receptui
 cani iussit, ut aliunde tormenta aptius et efficacius admo-
 ueret, quum Iulius audacia & multitudine Caesarianorum
 perterritus, desperansq; opem sibi alicunde ferri posse, q,
 nihil de Gallicis auxilijs audiret, ad exemplum Fregosij se
 dedit; hisdem ferē condicionibus quibus ille Clarasco ex-
 cessisset; sed aliquanto iniquiore sorte, quoniam ab his qui
 praesidio dati, ut in fines Gallicos deducerentur, exceden-
 tium impedimēta, latrocinij modo, in itinere direpta fuis-
 sent.

sent. Neq; eam illatam uim, admissumq; iniquè facinus Vastius uindicauit, quanquam prædatores equitum præfectos, & in his Rosalum, & Iuaniam Hispanos, & Bellotum Sequanum, Epirotamq; Zucerum, seuerissimis uerbis castigasset. Alba in potestatem redacta, motis castris ad Penarolum illico contendit, eo animo, ut id oppidum, quod tormentis expugnari non posset propter loci naturam atq; arte muniti difficultatem, longa saltem obsidione fatigaret; Taurinoq; simul commeatus spem, quantum excursionibus effici posset paulatim abscinderet. Hoc tanto rerum successu Vastius supra recepti Casalís uictoriam miraculitate partam, Cherio demum et Claraasco, atq; Alba urbe intra octauum atq; uigesimum diem fortiter expugnatis, pristinam uirtutis suæ animiq; magnitudinis opinionem, non modo apud Cæsarem, sed apud æmulos, ipsosq; etiam hostes mirificè confirmauit & auxit. Hisdē diebus quibus Vastius expugnatis, aut deditione in potestatem redactis aliquot oppidis aduersus Gallorum duces prospere bellū gerebat, Florentini exules repetendæ rursus Etruriæ consilium susceperunt, cohortante Saluiato Cardinale, & concitantibus Gallis, ut undiq; Cæsaris uires distraherent. In id bellum Philippi Strozze persona poscebatur, quia esset summæ existimationis inter exules, & maxime pecuniosus haberetur. Sed uti erat armorum imperitus & parum fortis ad perferenda castrensiū laborum incommoda, negabat se id munus esse suscepturum, ne postquam duo ipsius liberi Petrus atq; Robertus his periculis immiscerentur, nullum ipse salutis et Fortunarum discrimen esset aditurus. Hæc ita firmo animi decreto differebat, ut Petrus filius gerendi belli cupiditate iuueniliter inflammatus,

matus, patrem ipsum uehementi, & planè interecunda ob-
iurgatione castigaret, nec obscure ei atrocia comminare-
tur, si in ea spe recuperande patriæ tot patritijs deesset,
& nihil sibi generosè conandum esse statueret. Quibus
uerbis Philippus à filio, quem unice diligebat, uel reluctans
expugnatus, sese non modo socium, sed etiam urgente fato
antesignanum præbuit. Inter armatos exules eminebat
ipse Petrus Strozza, & Bernardus Saluiatus Cardinalis
frater, constanti, compositoq; ingenio uir, militiæ mariti-
mæ assuetus. Hi Capinio Mantuano operam nauante, co-
hortes apud Mirandulam conscripserant, & Bononiæ cō-
ductis passim militibus copias auxerant, q. Pontifex eius
consilij gnarus, & non occultus uti credebatur belli cōcia-
tator, hæc fieri pateretur. Fauebat autem exulibus mirifi-
cè Hieronymus Pepulus Bononiensis, cuius erant multæ in
Apennino montanorum hominum clientelæ, descendenti-
busq; in Etruriam, tuta itinera per paternas possessiones,
suggerendis comitatibus opportunas demonstrabat. Hæc
tametsi occultè apud Bononiam pararentur, de his tamen
sigillatim Cosmus princeps certior fiebat, & quanquam
esset præsentis pecuniæ difficultate oppressus, quòd eas
publicè sine graui offensione ciuium imperare non pote-
rat; eas tamen ab amicis atq; affinibus mutuas exigebat, ut
militari præsidio totam confirmati iam à Cæsare princi-
patus existimationem tueretur. Erant in eius consilio præ-
ter Innocentium Cardinalem, & quosdam togati ordinis
ciues, Alexāder Vitellius, et Pyrrhus Stipicianus acerrimi
duces; iamq; ualida et fidelis militum manus undiq; accer-
sita Florentiam ita coiuerat, ut nihil de intestino tumultu
dubitaret Cosmus, hortatuq; ducum, aduentanti hosti non
fortiter

fortiter modò repugnandum, sed obuiam audacter eundum decerneret. Primum autem omnium Pistorio cauendum censebat, ne hostis studio amicæ partis fretus, ea opportunissima urbe potiretur. Pistorij siquidem duæ uigebant factiones, æternis inter se odijs cruentissimè de potentia dimicare solitæ, quarum altera Guelfi nominis Cancellaria uocabatur, fauebatq; popularibus Florentinis; altera autem erat Panciatica, Gibellinæ & Mediceæ factioni adiecta. Huius princeps erat Nicolaus Bracciolinus uir militaris & maxime cruentus. Illius uerò pari authoritate se duces ferebant Franciscus Habraus & Gatesca familia, & Battus Rospillus. In hunc etiam modum Pistoriensis erat diuisus ager, ut Panciatici planis & campestribus in locis nobilitate atq; diuitijs præstarent, Cancellarij autem montanis in locis numero ampliore hominum æquatis opibus ualerent: propterea fiebat ut Cosmus Panciaticæ factionis uires, introductis in urbem eiusdem factionis agrestibus, confirmare contenderet, ex aduerso exules concitatis ad arma Cancellarijs inuadendæ urbis spem conciperent. Sed Cosmus cõfirmandos nominis sui studiosos militari præsidio, atq; urbem tuendam existimans, Pistorium præmisit Federicum Montacutum cum duobus delectorum peditum uexillis, accersitusq; è summis montium pagis Castagninus Tanarius Panciaticis fauens cum multitudine armatorum suæ factionis descendere parabat. Quibus cognitis rebus exules per Mattanam Cutellianum seditiosum & sanguinarium hominem, & eum quem diximus Battum, seu incendia in aduersæ factionis ædificijs excitari iusserunt, ut Panciatici conflagentium Penatium suorum terribili calamitate adducti, ad uindicandam iniuriam elicerentur, Pistorioq;

Pistorioq; exire, & ad sua defendenda proficisci, nec ideo Cosmianis rebus ullam opem ferre cogerentur. Iam exulum copiae per Apœninum ad Fabricam uicum peruenerant, aliquanto lentius & tardius quàm expediret, confectis itineribus; quòd in iugē bidui pluuiam incidissent, ita ut eorum principes Philippus atq; Valorius cupiditate inuifendæ Etruriæ fatali festinatione reliquos anteire maturarent, & ad montem Murlium usq; descenderent, existimantes eius regionis hominum studia ad occupandum Pistorium, inuadendamq; Florentiam sibi minime defutura, quòd propinquas & ualidas uires traherēt, quibus nullo modo Cosmus resistere possēt, qui neq; diu alere copias sine pecunia posse, nec quas haberet aduersum se educturus crederetur; ne ciuitas parata ad recipiendam libertatem tumultu excito, tanquam presidio nudata, rebellaret. Mons Murlius collis est in extremis Apœnini radicibus qua desinit in campos, metæ modo in accliuæ fastigium eductus, præaltam in summo antiqui operis habens domum instar arcis, duplici muri corona, sed ea uetere & passim collabente permunitam, cum lata area anœnißimi prospectus. Eam arcem ademptam olim Florentinis, Castruccium Lucēßium Tyrannū adiecta munitione confirmasse annales tradunt. Totus collis undiq; olea, uite, & pomiferis arboribus ita est conuestitutus, ut certis etiam gradibus ubi fruges serantur aratrum admittat. Viæ militari imminet, qua à Pistorio Florentiā itur. Ab hoc septem milibus passuum, à Prato autem tribus distat. Tanta uerò fiducia exulum principes in ea uilla constiterunt, ut nihil omnino timerent, & Valorius uillam suam, quam Baroniam uocabat, ab se non ciuili, sed

regio propè sumptu aedificatā, tertio inde stadio securus inuiseretur. spatia returq; ociosus in xysto, uillicum de sua tura uindemia. speq; oleæ, & de prouentu insitarum arebuscularum, & de perdicum aucupijs diligenter interrogans; sic ut nonnulli mirarentur hominis insaniam supra modum, priuatæq; Fortunæ condicionem aedificantis, & nihil ille de aduerso rerum euentu, quem Fortuna temerè progressis adueheret, dubitare uideretur. Philippus contra cæco percussus metu, ut qui nullum circa se præsidium cernebat, deambulare solus, & sæpè sciscitaretur Zanobium Nerlium uillæ dominum an in tuto esset, nec suspicere desineret, donec procul conspectis Petri filij uexillis animo sese confirmaret. Petrus enim ut præsidio foret his qui inermes montem Murlum processerant, distinctus à graui copiarum agmine prouolarat, castraq; ad radices montis iuxta uiam militarem collocarat, constitutis idoneo in loco quatuor minoribus tormentis, quæ secum adueherat. Nec multo post Fedinus ex numero exulū impiger & audax, cum aliquot equitibus prædatum emissus usq; ad Pratum, ereptos agricolis boues, & minoris pecoris aliquantam prædam ad exules retulit, improbante id factum Philippo, qui intempestiuo atq; improbo militum suorum maleficio susceptæ pro libertate adipiscendæ expeditionis nomen foedari nolebat, indignabaturq; mirum in modum quòd Battus et Mattana ueteribus factionis odijs studentes, seuo incendio cuncta prope eius tractus domicilia deleuissent, quasi Barbarorū more incendijs & cadibus ex usu uictoriæ seuituri forent, quum incolæ beneficijs atq; humanitate, parcendo, nec factionū agnoscendo odia, alliciendi & conseruandi, potius quàm detrimentis

detrimentis afficiendi non insanis ducibus uiderentur .
 Præmiserat Cosmus ad Pratum equitum turmas duas du-
 ce Poëtio Insubre, Rosa item Victio patris ueterano im-
 pigro cum expeditis sclopettarijs equites consequi iussit.
 Poëtius explorandi causa usq; ad hostes processerat, le-
 uiq; pugna edita, amissis duobus equitibus retrocesserat.
 Huic tendendas insidias tanquam inconsultè iterume ru-
 pturo Strozza ratus, Sandrinum Filicarium cū iusta ma-
 nu sclopettariorum, Paruslanæ uillæ tectis (ea est milita-
 ri in uia) sese occultare iubet, nec se cōmouere donec ho-
 stile exeuntis Poëtij agmen pertranseat, quod demum à
 tergo inuadi deberet, ut Poëtius interclusus à tergo simul
 & à fronte cederetur. Ipse enim Strozza è castris suis
 stadia duo progressus ad pontem torrentis aquæ delecto-
 rum signa statuerat. Sed longè aliter quàm putarat insti-
 diarum euentus cecidit. Cosmus enim de consilio suorum
 ducum in celeritate summam belli rationem reponens,
 adoriendos hostes esse consuerat, antequam reliquæ eorū
 copię quæ sequebantur, primo agmini Strozzeq; sese
 iungerent. Rei gerendæ consilium hoc ordine explicatur,
 ut ipse Cosmus in urbe consistat, emissaq; Margarita Au-
 stria, ut Pisis tanquam tutiore in urbe commoretur, bel-
 lica munia Vitellius & Pyrrhus suscipiant, maximeq;
 occultata profectione noctu ad hostes contendant. Cæte-
 rum Cosmus qui Sarmentum cū Hispanis è Fesulano agro
 acciuerat, astuto consilio eis designari parariq; hospitia
 certis in urbe regionibus iubet, subindeq; admitti in urbē
 eorum impedimenta, & inutilem seruitiorum turbam, ut
 species ingressuri præsidij hostium speculatoribus præ-
 beatur. Primis autem tenebris obserari cunctas urbis por-

tas præcipit, ne quisquam exeat, & Hispanorum cohortes extrorsus præter moenia, ad Pratum iter intendere iubentur. Parent Hispani egregiè Sarmeto duci suo, & plenissimis passibus ire pergunt. Interim per portam arcis Alexander & Pyrrhus Italicas cohortes educunt, easq; Rodolphus Balconus cum equitatu subsequitur, & omnes simul Pratum intempesta nocte perueniunt. Nec quiescendi ultra semihoram, qua paratis obsonijs & poculis modicè ientarèt, spatium militibus datur. Nec mora Vitellius educit agmen, præcipitq; Gaspari Pratenstem iuuentutis præfecto ut occludat portas, caueatq; diligenter ne quisquam egrediatur, qui certum nuncium de aduentu suo itinereq; ad hostes perferre possit. Hoc uero ordine ad hostes contendit. Præibat cum sua prætorica cohorte, atq; expeditis sclopettarijs Borghesius, cui cum turma equitum cohærebat Poctius. Hos modico intervallo cum Italicis cohortibus subsequebatur Otho Montacutus, eius agminis frontem lectissimis centurionibus firmatam ita perducens, ut ei Rodolphus Balconus uniuersos quos habebat equites ad dextram applicaret. Succedebant peditum agmini ipsi duces Vitellius & Pyrrhus, secundum uerò eos Sarmetus Hispanos accelerare iubebat, qui ideo in postremo agmine collocati erant, ut tanquam subsidiaria acies quatum fieri posset integra atq; intacta seruarietur, quod in his extremis cohortibus Etrusci imperij salus constaret. Eo modo incedentes Cosmianæ copiae, ad Parusianam quam diximus uillam, ubi Sandrinum in insidijs à Strozze collocatum fuisse diximus, peruenerunt, nemineq; hostium se commouente, ad pontem & ad Strozzeana demum castra contenderunt. Neq; enim uti iussus erat Sandrinus

drinus sibi prius erumpendum esse iudicabat, quàm hosti-
le agmen, quod exiguum fore putarat, totum pertransi-
ret. Atq; ita quum maius & continens totius exercitus
agmen, uel obscura nocte transire cerneretur, ut ducis sui
imperio pareret, erumpendi occasionem amisit, seq; eij-
ciens extra uiam militarem altiore circuitu, ad pontem,
ubi Strozza constiterat, regredi coepit. Sed is fuit prope
râtium hostium, equitumq; inuadentiũ impetus, ut Stroz-
za deceptus suo consilio funderetur, & ut quidam existi-
mant, quum pugnando resisteret, ignotus ab ignoto equi-
te caperetur, sed se foelici conatu e complexu hostis sta-
tim, ut erat nixu ualidus & pedibus uelox eriperet, ho-
stes uerò in castra eius, uti nulla munitione confecta, eo-
dem cursu peruaderent, captisq; à Borghesio tormentis,
ea repente diriperent, quod Strozzeani nullo ordine cõ-
stitutis, nec displois his leuissimis falconibus, tanquam
perturbati & disuncti uiribus, in fugam præcipites se
dedissent, nemine consistere aut in unum corpus sese con-
globare auso, quoniam uti in tenebris accidit, Aurora for-
te nymbostor omnem spectatæ uirtutis & ignauiae casum
absconderet. In eo tumultu Michaël Angelus Romanus
Strozzeane turmæ præfectus impigre resistens equo de-
turbatur, & capitur. Ipsi Balcono equus per armos glan-
de traijcitur. Cadit etiam constantissimè repugnans Ioã-
nes Maëstraccijs è Togata Gallia uetus centurio, paucis
quidem interfectis, aut uulneratis, sed multis captis,
quum Baleonus cum equitatu dispalatos, & in montes
effugere conantes, per tria miliaria esset confectatus.
Eo tam leui certamine Vitellius potitus hostium castris,
uexillis, atque tormentis, tanquam re bene gesta, regre-

diendum esse iudicabat, ne superuentu Saluiati cum iu-
stis copijs, qui non amplius quatuor milibus passuū abes-
se, & properare dicebatur, partæ uictoriæ successum in
discrimen adduceret. Sed Pyrrhus atq; Otho reclamantes
foelici cœpto audacter incumbendum, expugnandamq; o-
mnino arcem, ubi hostium capita essent, sine consilio, nu-
dataq; integro præsidio, utendum Fortuna censebant.
Atque ita concedente Vitellio, & Hispanos cohortante
ut ad prædam Italos subsequerentur, Otho portam pri-
mæ munitionis quæ in aream exteriorem perducit, occu-
pat, aliquot ibi utrinq; desideratis, & ad alteram por-
tam facto impetu prouolat, quæ per aream in uillam ar-
ci, ut diximus, similem aditum præbet. Hanc exules inte-
rius tumultuaria materia obstruxerant, desertaq; coro-
na exteriore, quæ podij effigiem ostendit, sese in superio-
rem pinnatam ædificij partem contulerant, inde sclopet-
tis & prægrandibus saxis sese defendentes. Sed ita eius
inferioris coronæ spatium undiq; Cosmiani occuparant,
ut nemo ex propugnatoribus caput exerere auderet,
quin illico pluribus simul glandibus peteretur. Oppu-
gnantibus tamen maximè infesti erant tres sclopettarij
qui è sacra turre exterioris templi terga & latera scan-
dentium atque inuadentium destinatis ictibus feriebant.
Dum aliquandiu acriter certaretur, & iā cecidissent non
nulli, & ante alios cohortium præfecti Mendula Salen-
tinus, & Sebastianus Pisanus, Otho fores coniectis fa-
cibus eo euentu succendit, ut flamma intus congestam in
aditu materiam omnem corripere, arderéque iam con-
iuncta portæ coenacula inciperent, & totum cauedium
superioraque arcis coenacula, ubi exulum principes e-
rant,

rant, fumo & terrore complerentur, eoque trepidantius quod Caccia Altouitus egregie prudens & fortis pediatum praefectus, in defendenda porta cecidisset, qui solus ab initio locum tanquam hostium audaciae expositum, aut propere uel tumultuario aggere muniendum, aut celeriter deferendum esse censuerat. Milites quoque per subterranea loca, quod aedificium substructionibus impositum, subtus ubi cisterna erat, totum erat permeabile, in superiora reuulsis ferreis fenestrae clatris emergabant, ita tamen ut nonnulli properantes incumbentium reliquorum impulsu uti in obscuro facile accidit, in cisternam nullo ad os circumseptam podio praecipites darentur, & demum portulam quae in laeuo latere arcis erat aperirent. Interim nihil incendij flammam aut prunis ueritus Otho, uti erat protectus armis, scuto ad os prelato, per ardentem portam irrupit. Hunc pari audacia et contemptu ignis alij atq; alij secuti, cauedum, & circumambientem porticum occuparunt, exulibus iam extremo uitae metu adeo perculsis, ut uelut fenestra proferrent, quod erat dedicionis signum, momentoque temporis occupata ab hostibus arce, exules ad unum omnes capiuntur, Bambalino Aretino audaci cohortis praefecto, Philippum Strozzam sibi notum comprehendente, quum se Strozza Alexandro Vitellio commendaret. Nec mora Vitellius & Strozzam & reliquos equis imposuit, Florentiamq; perduxit. Vnus qui expeti poterat Petrus Strozza foeliciter (ut diximus) elapsus, ad Saluiatum cum uniuersis copijs aduentantem peruenit. Eadem nocte horaq; qua haec ad montem Murlum fiebant, foelici quodam augurio, geminata uictoria Cosmo affula

fit, nam egressus Pistorio (uti constitutum fuerat) Federicus Montacutus Othonis frater, Cancellarios ad Abbatiam quam uocant Pactianam adortus, quum uiri agrestes armatae cohortis impetum minime ferrent, ipso Mattana interfecto, Battoque fugato, ac reliquis caesis & profligatis, uictoriam retulit, Bracciolino in aduersa factionis inimicos usque adeo immaniter animi saeuitiam effundente, ut captum & deditum imberbem nobilis familiae adolescentem cruenta manu iugularet. Battus ipse pernicitate pedum usus euasit, Franciscus uero Habraus, qui ad Poggolinum ut diximus constiterat, ut Tanarianos descendentes inuaderet, frustra totam noctem obseruarat, audita & conspecta oculis sociorum calamitate, qui cum Mattana fuerant, & cognita ex crepitu sclopettorum montis Murlij expugnatione, eodem cursu quo Battus ad Saluiati copias se recepit, quod iam Petrus Strozza peruenerat, certum cladis acceptae nuncium perferens, & Saluiatum adhortans, ut descendere maturaret, & hostibus dissolutis ac praeda occupatis uictoriam eripere uellet. Sed ille ipso Strozza cautior, negauit in id iuniperetum (aspera & senticosa loca eius itineris ostendens) se demissurum; quas tamen haberet copias & tormenta, postquam infensae Fortunae reluctari non liceret, maturo tutoque reditu seruaturum. Atque ita transuersis Alpium tramitibus per Ferrariensis ditionis fines, Mirandulam iterum cum Capinio se recepit. Nunciata est Cosmo uictoria, quum esset in templo Nunciatae Deiparae uirginis, ut ibi pro ea uitae uota susciperet, quae ei cumulate letior extitit, quod ipsis Augusti calendis inciderat, quo foelici die Augustus Caesar olim nutantis imperij nomen

Actiaca

Aetiaca uictoria confirmasset, quum ipse Cosmus eundem,
 uti Augustus, horoscopus in genitura nactus Capricorni
 sydus pro argumento in insignibus gestare consueisset.
 Peractis sacris reuersus domum, productos ad se exules
 ea fronte suscepit, ut nihil uictis insultaret, sed dubia se
 ueritatis & lenitatis signa miseris relinqueret; blandè
 monens, ut eodè animo, quo bellū suscepissent, aduersi exi-
 tus Fortunam ferrent. Exinde minoris classis captiui, qui
 antea damnati iudicijs, & recenti facinore maiestatis rei
 fuerant, in foro pars securi percussi, pars laqueo necati,
 triste spectaculum populo præbuerunt. Principes autem
 Valorius ipse cum Philippo filio, alteroq; Philippo gē-
 tili suo, eius Nicolai filio, qui à Leone Pontifice detecta
 Boscolana coniuratione summa clementia seruatus fue-
 rat, & secundum hos ipse Antonius Franciscus Albicius,
 turbido instabiliq; ingenio uir, & uetus peracerbusq;
 exul, rerum capitalium iudicibus octouiris atq; tortori-
 bus traditi, confessiq; cuncta conceptæ perfidiæ atq; ma-
 lignitatis consilia, in carcere securi percutiuntur, cadaue-
 raq; eorum affinis maiorum sepulchris inferenda cō-
 ceduntur, lætantibus eorum supplicio plerisq; ex popula-
 ri factione ciuibus; quod ipsi ijdē Albicius atq; Valorius
 uel seras ueteris delicti merito uitæ exitu pœnas darent;
 quādo eos detrudendi è summo magistratu decennalis di-
 ctaturæ, atq; urbe expellendi Petri Soderini, authores &
 principes antè uiginti quinq; annos fuisse meminissent.
 Ab his enim ereptam ciuitati libertatem, Mediceorumq;
 inductum dominatum, quem tyrannidem uocarēt, uel pa-
 rum libero ore prædicabant. Ambo enim ab eo facinore
 edito, quum honestissima tulissent præmia, rursus à Me-
 diceis

dicæis defecerant, Albicius, quum peruerso eius ingenio nullus gratiæ uel dignitatis locus, nullumq; extraordinariæ liberalitatis præmium in patria satis placeret; Valorij uerò profundæ cupiditati nullæ opes quantumuis magnæ satis forent, utpote qui uecordi superboq; ingenio ad summum ciuitatis imperium aspiraret usq; adeo malè ocultatis sensibus, ut à Philippo Strozza, ipsoq; item Albicio dissentiens, ad montem Murlum in deliberatione, ad iurgium intempestiuamq; altercationem contumeliosis ferè uerbis descenderent, & unusquisq; cæteros celebritate præcurrere, & preoccupare in urbe hominum studiæ niteretur, quæ ipsis præproperis immatura festinatio proculdubio perniciem attulerit. Horum siquidè triū diuersa erant consilia, sicuti in quæstionibus & tormentis protulerunt. Valorius, ut diximus, ab ætatis honore dominatum affectabat perpetuæ dictaturæ nomine, sicuti antea Soderino obuenuisset. Philippus populari fauore, et gratia totius iuuentutis, quā comitate, largitione, honestisq; atq; inhonestis artibus, uti tum urbis mores ferebant, sibi conciliarat, ualidissimè subnixus, & uti habebatur pecuniæ ditissimus, ac affinitatibus potens; liberum supra magistratus omnes iucunda condicione principatū in urbe sibi destinabat, Laurentio Medici profocero similis euasurus. Cæterum Albicio nihil nisi turbulentū cogitanti ea mens erat, ut in ueteres inimicos odium exerceret, eorumq; sanguine & Fortunis truculentum exaturaret animum. Quibus de causis, uti uerissimo cōstat argumento, Philippus Strozza Valorij immodicam ambitionem, & diram Albicij crudelitatem prædamnans, utriq; necem asferre cogitauit, quum in eorū cadem al-

lecti præmijs, se promptissimas manus allaturos pepigissent, Sandrinus Filicharius, & Cecchinus textoris filius, iam pridem ab adolescentia Philippo addictus. Hic in fuga captus, perditorum more in foro suspensus est; ille è prælio effugiens, aliquantò post, quum in suspicionē mutatae fidei Strozzi uenisset, ab his (ut fertur) Ferrariæ trucidatus est. At quum diu Strozza in arce à Vitellio, & demum à Ioanne Luna, cui arcem tradi Cæsar iusserrat, custodiretur, miserq; auro oblato, & datis impensè muneribus sese redimere frustra contenderet; ad extremū Cosmus à Cæsare impetrauit, ut sibi traderetur de nece Alexandri atq; Hippolyti Cardinalis quæsituto. Quod ubi Philippus resciiuit, ne perferre inimitia tormenta, et in perniciem amicorum arcana fateri, & indignam natalibus suis necem subire cogeretur, animum tam generosè quàm impiè despondens, gladio, quem Hispanus carceris custos temere exiens reliquerat, gutturi appposito, eonixu & corporis pondere incubuit, ut quum exeuntem Hispanum adactò statim uectè ostio exclusisset, nec cito postes cardine reuelli possent, patefacto aliunde ingressis exanimis cruento in pauimento reperiretur; relicto in mensa chirographo, quo testabatur, se qui rectè uiuere nesciisset, generoso animo uitæ & miserij finem imposuisse. Indignus certè eo uitæ fædo exitu, quum ingenio erudito, apprimèq; liberali, summè gratosus apud ciues, & elegantissimus euasisset, nisi de superis atq; inferis male sentire, apertiusq; illudere Christianæ disciplinæ præceptis, esset solitus; atq; inde procaciùs quàm deceret Vestalium uirginum amoribus seruire crederetur. Ferunt Cosmum miti ingenio clementiæ laudem excipere paratū,

tum, seruare Strozzam quàm supplicio afficere maluisse, quòd Ioanni patri amicorum atq; sodaliũ intimus fuisset; nec suopte ingenio, sed Petri filij impulsu, & inimicitias, & denique fatale bellum aduersum se suscepisset. Quod ideo credere facile fas sit, quũ in eadem causa Paulum Valorium, ipsius Bartholomæi supplicio damnati filium, Philippiq; Strozzæ generum designatũ, Bracciumque item Guicciardinum, Verium Castellionem, T. Canislanum, & Chiurlum Macchiauellum, quos iure occidere poterat, diuturni tantum carceris poena dignos iudicasset; & Ioannem Adimarium, Americũque Antinorium, & Lepronium Rinerium ab Hispanis captos, sese pecunia (quum æquo iure id posset uetare) redimere permisisset, quòd parcendum edendis supplicijs, & finem acceptæ iniuriæ, conceptoque odio imponendum arbitraretur, & gentilibus damnatorum bona liberaliter adiudicaret.

*

PAVLI IOVII NOVOCO.

MENSIS EPISCOPI NV CERINI

HISTORIARVM SVI TEMPORIS

Liber XXXIX.

CÆSAR ab Hispania per mediam Galliam in Belgiū profectus, non Gallorum modo suopte ingenio exoptata facile credentium, sed principum omnium animos magna pacis expectatione suspenderat; Neq; enim periti rerum, qui æquissimo iudicio, & studio maximè libero uigerent, fieri posse existimabant, ut regū longè maximus, ingenio grauis, & uere gloriæ percupidus, Francisci regis antiquas spes publico omnium consensu confirmatus, diutius frustraretur, quum tanto apparatu, tantisq; honoribus exceptus, nihil apud generosum regem de salute subdubitans, uultuq; maturæ pacis sp̃e præbens, clarissimas Gallie urbes percurrisset. Postularat quoq; Cæsar à Pyrenæis digressus, ut legati cōmuni consilio ad Venetos mitterentur, qui nunciarent deterfa animis odia, amicitiamq; subinde sincera fide renouatā, ea mente ut præclaro fœdere isto, cōsilijsq; Christiana pietate dignissimis ingenti animo susceptis, in Solymānū dirum uerumq; hostem totius Europæ arma uerterentur. Descenderant itaq; , ut legationi maior inesset autoritas, cum ornatissimo comitatu ipse Alfonso Daualus, Cæsaris in Italia dux summus, & Hanebaldus ab insigni fide & uigilantia Gallicis copijs ad Taurinum præpositus, exceptiq; fuerant admirabili pompa; quū eis Landus princeps solenni thalamego, quod buccē taurum

taurum uocant, & multis exornatis triremibus occurrisset. Erant tum Veneti ab recenti Turcico bello uarijs acceptis incommotis uehementer afflicti. nam præter Corcyram, multis millibus hominum in seruitutem inde abductis, latè uastatam deformatamq; crudelibus incendijs, & Obrouacium in Illyrico infœlici temeritate tentatum, etiam Creta, & insulæ Cyclades grauissimas clades acceperant, negotiatoresq; Veneti non modo Byzãtij, sed tota quoq; Syria ac Aegypto capti, in cathenis seruabatur, bonaq; eorum & pretiosa mercimonia Barbari præfides in fiscum retulerant; neq; sublato cõmercio & deserta nauigatione ulla spes erat exercẽdæ mercaturæ, ob idq; priuatæ opes, quibus publicæ steterant, euersis multorũ Fortunis concidebant, adeo ut post pacẽ ad Hidruntem unius trierarchi turbido insolentiq; ingenio abruptam, temere sumpsisse arma aduersus tantũ hostem, improuideq; fœdus cum Cæsare percussisse poeniteret, cum periculosi belli, cuius prima uulnera dataq; ad ipsos recidissent, prægrauæ exitiosamq; onus se subisse perspicerent, in nullam præsertim spem uictoriæ terrestris, sed debellandæ tantũ classis, cuius animi ac uirium nuper cũ ignominia ad Leucadem periculum fecissent. His de causis à Solymano inducias impetrarant, adiuuante, uti supra memorauimus, Gallorũ rege, qui eos à fœdere amicitiaq; Cæsaris diuellerẽ cupiebat, ut Auriana demũ classis numero longarũ nauium impar Hariadeno uacuam maris possessionem cõcedere cogeretur. Induciarum uerò iam prope totum tẽpus effluxerat, incideratq; Venetijs tanta inopia frumenti, ut seua fames in propinquo spectaretur, neq; eos Cæsar, uel id ex fœdere postulantes, frumento Siculo subleuabat; quòd

quòd tum multo grauius quàm antea uectigal asportanti-
 bus imposuisset, adeo ut illud tritici uenalis pretio & ue-
 cturæ pariter æquaretur, nec ulla omnino paratior spes
 erat frumenti cõparandi quàm è Macedonia & Græcia,
 si cum Solymano ad antiquam pacẽ amicitiamq; recurre-
 rent. Is enim paucis antè annis pari penuria laborãtes li-
 beraliter adiuuerat, ingenio nequaquam Barbaro præfa-
 tus inhumanũ esse & principe indignum ex aliena cala-
 mitate lucrum expectare, quum alendos iudicaret, qui ex
 ira Deorum immortalũ interceptis frugibus miserabile
 uitæ periculũ subirent. His de causis pleriq; optimatum
 ad non dubiam spem auertendæ famis, antiquam pacẽ re-
 petere, & tantis sumptibus, qui maximè diuturni ac into-
 lerabiles futuri uiderentur, finem imponere cupiebant.
 Erat quoq; liberis sermonibus euulgatum Cæsarẽ præala-
 to auidõq; ingenio, sed eo in omnem modestiæ simulatio-
 nem probè cõposito totius Italiæ, & deniq; Europæ om-
 nis imperiũ affectare; unos autè Venetos omnino esse re-
 liquos, qui obstarent, & uigilanter libertatẽ suam tuerẽ-
 tur, quum cætera imperia inusitato quodã, & prorsus fa-
 tali arridentis Fortunæ munere, in eius potestatem deue-
 nissent. Proinde illum ualidis subnixũ rationibus non ine-
 ptè quidẽ expectare ex eo prægrauo bello, ut Veneti pu-
 blica priuataq; ac singularum quoq; imperij sui urbium,
 cõsumpta pecunia, attriti ac inopes, opportuniq; iniuriæ
 redderentur quandoquidẽ ipse Cæsar & Ferdinãdus fra-
 ter non obscuro sed diuerso iure septẽ illis Venetiæ urbi-
 bus imminerent, quas antea Maximilianus auus Gallo cõ-
 iunctus, armis cœpisset. apparebat enim socias ciuitates
 si pecuniã conferre cogerẽtur, uti acerbius expilatas, fidẽ
 facile

facile mutaturas; quum duorū fratrum consilio cōcitatis Germanis, qui undiq; fines clauderent, repentinū bellum inferretur. Propterea senatus, magnopere dubius, in anticipiti sententia uersabatur. horrebat enim Turcarū arma à ducentis annis Veneto nomini semper funesta, instantē timebat famē, obscuraq; Cæsaris consilia suspectabat, quarum rerum pericula, una statim cum Solymano confecta pace tollerentur; sed non deerant, qui eā uehementer improbarent, ex ipsa scilicet quorundam potentium factione, quæ iam pridē deprauatis antiquis moribus malo rei publicæ enata erat, confirmataq; demū Neapolitano fœdere, quo nihil toti Italiæ importunius accidit, ex obliquo siquidē, ut Cæsari fauerent, pacis authores sententijs atq; suffragijs oppugnabant, quando ea pax non ingenti modo auri pōdere, sed maximē damnosa atq; turpissima duarum urbium concessione ab infido immaniq; Barbaro redimi uideretur. Erant eæ Naupliū & Epidaurus, quæ reliquæ ex omnibus antea bello amissis in Pelopōneso Venetis parebant: eminebat etiā in ipsa mentione pacis subeundæ inuidiæ ac ignominie non obscurus pudor, quū Venetus præproprio decreto ac infami præiudicio, uti sub tracto nauali apparatu, quo plurimū polleret, Italiæ orā Barbarorū classibus euastandā prodere uideretur. Is erat animorum habitus quū legatis à lectissimo ciuium ordine in curiā deductis datus est senatus. Coiuerat autē tanta hominū multitudo, ut amplissimo conclauī comitijs dicato, minimē caperetur: multi enim Hanebaldū Gallorum ducem bellica laude florentem intueri, sed omnes maximē Dauialū, cum sua proceritate & dignitate oris conspiciuū, tum rerum gestarum fama clarissimum, orantem audire

audire cupiebant. Is à latere principis exurgens, in hanc
 ferme sententiã præclara militariq; facundia locutus est.
 Præclara magni numinis, diuorumq; omnium prouidẽtia
 factum esse reor, serenissimẽ dux huius amplissimi sena=
 tus, ut duo longẽ maximi Europæ reges, qui modo perpe=
 tuis armis inter se contendebant, non dubia tacti religio=
 ne, in mutuos synceræ amicitie complexus deuenerint, in
 id unum proculdubio consiliũ, ut constituta pace, contur=
 batis, & tã diu affectis Christiani imperij rebus dignam
 ipsorũ nomine tranquillitatem asserat, & suscepto sacro
 bello tot acceptas à Barbaris clades ulciscatur. Hoc ut uo=
 bis uiri Veneti nunciaremus, reges ipsi nos huc miserunt,
 ut pari studio, quo uos semper arsisse pro dignitate huius
 amplissimæ ciuitatis compertũ est, opportunẽ incende=
 remus. Vos siquidẽ unos præ omnibus qui tantum nauali
 apparatu disciplinaq; et maritimis copijs ualeatis, in sacri
 belli, speratq; uictoriæ societatem asciscunt, & dignos
 existimant, qui peculiares totius uictoriæ fructus nanci=
 scamini; quandoquidem renouato conatu & coactis tot
 classium uiribus nemo nõ uideat Barbaros mari omnino
 inferiores futuros, tametsi se ad Actiũ uictores dudum
 euasisse iactent; quum non uirtute, sed inexpectato intẽ=
 pestæ procellæ beneficio, uictrices iam prope manus no=
 stras euaserint. Nobis enim certa ratione pietatis in unũ
 tantas undiq; uires conferentibus, cuncta coeli & terræ
 marisq; numina propitia aderunt, atq; animos profecto,
 ut uinci discat, Barbaris eripient. Quamobrem de terre=
 stribus etiã copijs nostris bene sperare fas est; quandoqui=
 dem ad eas, quas modo Cæsar ad Viennã ipso Barbarorũ
 imperatore in fugam coniecto in acie produxerit, acces=

fura sint non modo totius Gallie equitatus & peditatus perampla auxilia, sed suos etiā magni roboris exercitus Sigismundus Sarmatiae rex, religionis atq; uirtutis nomine cōtra impios foeliciter pugnare solitus, nulla interposita cunctatione sit adducturus, sic ut de explorata iā prope uictoria minimē sit dubitandū. Hæc itaq; pie inita consilia, quod Christiano nomini secundissime cedat, Caesar atq; Franciscus ut suscipiatis, & iuste gloriæ atq; uictorie spem uotis ritē nuncupatis complecti uelitis, plurimū cohortantur, uosq; saluari decreto ab amicitia Barbarorum pios fortesq; animos auertere suadent. Generosis enim animis uestris omnino turpissimum uideri potest, extendisse inducias, & infamem atq; insidiosam pacem pio atq; iustissimo bello prætulisse. Neq; enim opulentissimā hanc rempublicam, uel magnis propositis belli sumptibus, à bono & æquo deterreri decet: nam quod præsentis est et diu exoptatæ occasionis, si semel uicerimus uno aut nualis aut terrestris uictoriæ prouentu cūcta superiorum temporū accepta incommoda, incomparabili uestra cum laude farcientur. Ad ea Landus publico nomine respōdit nihil unquam ab ulla patrū memoria Veneto senatui uel specie legationis ad dignitatē honorificentius, uel ad publicam securitatem ipsa spe pacis optatius ac opportunius euenisse, postquam duo longē maximi reges duobus præstantissimis ducibus legatis missis certam inter se concordiam & maturā pacem nuntiarent, ipsis certē ad sempiternæ laudis nomen maximē gloriosam, Venetæ autem reipub. tantis difficultatibus circūuentæ apprimē salutarem, mirumq; in modū etiam reliquis Europæ principibus expetendam, si publico consensu consociatis uiribus

de sacro bello syncera & religiosa fide cogitarent. Tum enim Venetos neq; sibi neq; reipub. defuturos, quin inducias, quæ cum Turcis essent, nequaquã fœda pace, sed constantibus armis atq; uictoria finirent: proinde supplicandum esse Deo maximo, diuisq; omnibus, ut reges totã eã spem pacis, quam mutuis colloquijs complexibusq; afflictio terrarum orbi pollicerentur, pio decreto & fœliciteuentu maturè & gnauius implerent. Sequëtibus porrò diebus legatos de more in collegiũ paucorum uocatos leuissimi senatores interrogarũt, an quicquam de legibus scirent, quibus ea pacis & amicitie fœdera sancirentur, ac obiter, putarent ne Cæsarem in usum pacis Cisalpinæ Gallie imperium Francisci regis filio concessurum? Subatiente ad id Hanebaldo, Daualus nihil plus exploratum se habere quàm conuenisse inter se reges, idq; appetisse Cæsarem respondit, qui grauissimis de causis fesse & labanti Christianæ reipublicæ succurrendum existimarit; id uero, quod uel cæci præclare intuerentur, nequaquam expediri posse perficiq; fœliciter, nisi Cæsar pro magnitudine animi plurima cōcedendo donandoq; Francisci regis uotis annueret, uoluntatemq; redimeret. Generosus, inquit, patres conscripti, grauem etiam rerum suarum iacturam facile contemnit, quũ amplissima ueræ laudis ac ingentis famæ cōmoda latè prospiciat. Erant hæc dictu ualde magnifica, grataq; auribus, sed inueteratæ prudentiæ homines nihil penitus ad animum admittebant, ut Cæsarem, cuius uel intimos sensus tractando explorandoq; sepius nouissent, temere crederent Mediolanensi imperio decessurum. Id enim unum Gallus repetebat, pro quo per uiginti ferme annos commoto & perturbato terrarum

orbe, infœlici contentione dimicasset. Mouebat senatū nouæ ac inusitatæ legationis auctoritas supra ueteres legatos Didacum Mendocium Hispanum, & Gulielmum Pellicerium Gallum qui aderant, ob id maxime suspecta, quod nihil certum discussumq; præter spem futuræ pacis attulerat, ita ut plerisq; magno Cæsaris commodo ad fallēdum instructa atq; adornata crederetur. In eo enim totius artis momentum uerti uidebatur, ut Venetus in spem concordiaē communis adductus, consilium cum Solymano de prorogandis inducijs & petēda pace penitus abijceret. Eam autem alieni arbitrij aleam subire seniores imprimis periculosum atq; omnino insanum esse iudicabant: quid enim ipsis sperandum, si Fortuna conceptæ paci successum eriperet? nisi ut deserti ab omnibus, obiectiq; immanibus Barbaris stultæ credulitatis grauissimas pœnas darent? Sed uel inanem spem pacis Marcus Antonius Cornelius haud obscure Cæsari fauens mirifica illustriq; facundia sustentabat; differebatur contra à Francisco Donato, qui principe loco dignus antiquam diuini & maxime constantis ingenij auctoritatē sententijs suis afferebat. Itaq; senatus ueluti magno in æstu diuersis magnisq; fluctibus iactabatur, tanta contentione, ut patres in curia consultando expendendoq; integras ferè brumales noctes absumerēt. Erat tum senatus instar quassatæ nauis rimarum plenus, hac & illac enim perfluebat; quod antea nunquam acciderat; usq; adeo ut sententiæ, decretaq; inexorabili antea silentio religiosè custodita, nō modo ad præsentes legatos, sed in prouincias quoq; literis emanarent; tanta enim erat insania susceptæ semel factionis, in clarissimis etiam senatoribus, qui ex professonoscabant.

noscebantur, ut antiquum illud decus optimæ reipublicæ odiosa paucorum ambitione & uenialibus studijs atq; suffragijs prodi uideretur. Propterea animaduerso uitio Marcus Foscarus profunda prudentia uetus senator dixit rempublicam prodi multitudine & malignitate suffragiorum, breuiq; perituram, nisi paucorum fidei iudicioq; salubriter commissa maturè sanaretur. Erant enim ex ordine rogatorum, qui dicerent sententiam, & in suffragium irent homines fermè ducenti. Hac multitudine offensus ad quinquaginta uiros, qui usu rerum, fide, caritateq; patriæ probarentur, grauissimi atq; maximè arcani consilij summam reuocabat. Ita rebatur multorum insaniam paucorum sapientia superari, sed tanta mox Foscarus inuidia deslagrauit apud multitudinem, quum ea se consilij excludi, notariq; infamia leuitatis atq; imperitiæ minimè pateretur, ut uir ille inter summos senatores facillè excellēs, & quo nemo grauitate iudicij potior habebatur, rogatorum ordine sit eiectus, spoliatusq; omni honore, diu in singulis comitijs pudendam reipublicæ repulsam tulerit. Verum ei non multo post, quod diuinè, & sapientissimè prouidisset, magnæ gloriæ cessit, detectis his qui reipublicæ arcana prodiderant, seuerissimeq; damnatis. Hi fuere patritij ordinis Maphæus Leonius, & Cōstantinus Cobatius decemuiralis collegij scriba. Reliqui autem complices cum Francisco Valerio, qui patritio patre ex damnato coitu genitus, perfidiosa largitionis minister, & interpres extiterat, laquei poenam inter geminas columnas in foro tulerunt, quum paulo antè Leonius, atq; Cabatius in Galliam perfugissent. Ceterum ea de pace contentio hunc habuit exitum, ut senatus urgen-

te præsertim fame, concordie principum diffidens, & tamen euentum expectans, tres legatos decerneret; ex his duo ad Cæsarem Franciscumq; regem explorandis eorū consilijs mitterentur: tertius, qui erat Aloisius Badoërius forensi eloquentia insignis, ad Solymanum maturè contenderet; huic iniunctum est, ut desperatè inter reges pacis famam præoccupare niteretur, sed daret operam cunctis ingenij artibus largiendoq; præsertim, ut Nauplium & Epidaurius Veneto nomini seruarentur; quod si id ab astuto insolentiq; Barbaro impetrare nequiret, nec cessitati daret manus, & quauis condicione pacē conficeret, eam enim decemuiui e republica fore existimabant, secretoq; de deditioe urbium in mandatis adscripserāt, ueriti scilicet imperitæ multitudinis uim atq; tumultum, quæ inde ueluti satis honestam naçta causam reclamandi intercedendiq;, proculdubio saluberrimi consilij decretum euertisset; neq; enim in dubium uertebatur, si cūcta= rentur, & serò pacem peterent, quin Solymanus ex aliena imbecillitate necessitateq; impotentis animi cupiditatem extenderet, nec daturus esset pacem afflictis atq; desertis, nisi, quod esset ipso Venetæ urbis excidio penè acerbius, Cephalenia, Zacynthus, ac ipsa deniq; Corcyra traderentur. Itaq; Daualus & Hanebaldus, qui ea de causa uenerant, ut cum Turca pacem impedirent, nihil omnino diligentius effecere, quàm ut eam Veneti prouiso rerum suarum periculo conficere maturarent. Fit enim plerumque in consilijs humanisq; rebus, ut alioqui rectè speratus & facilis successus nimia diligentia & cura corrumpatur. Neq; dubium fuit, quin Hanebaldus in speciem tantum personam legationi præstitisset, clam uero per Gu=

liermum

liermum Pellicerium ueterem legatum pacem ac amicitiam cum Solymano persuasisse crederetur: atq; ita euenit, ut quum Badoërius apud Byzantium, impetrandæ pacis gratia certam pecuniam urbiū loco polliceretur, Solymanus eum tanquam impudentem minaciter obiurgaret, ac non aliter se daturum pacem, quàm acceptis urbiibus, testaretur; quoniam de decemuirali decreto certior factus eius rei transigendæ potestatem legato datam esse ex literis ostenderet. Quamobrem Badoërius cum pudore redargutus, persususq; non dubio mortis metu, ubi arcana mandatorum Solymano, & purpuratis detecta esse conspexit in eas condiciones pacem accipere coactus est, quæ Nauplio, atq; Epidauro traditis sanciretur. Quibus etiã Peloponnesi urbibus accesserunt duo Dalmatiæ castella, Nadinum, atq; Labrana; graui quidem cum dolore uniuersi senatus, postquam de tam iniqua transactione Venerijs est rescitum; unde mox Badoërius atroci inuidia deslagrauit, quum ea dedisset, quæ ex mandatis dare non posse credebatur, usq; adeò in eius nomen asperere conitato populo, ut uix demũ detecta Cabatij perfidia, quin exilio, & bonis uel insons mulctaretur egerrimè seruatus sit. Interea Cæsar dimissis Francisci regis liberis, qui officij causa persecuti Valentianum usq; processerant, quum de concordia perscriptis condicionibus acturus esse crederetur, integrum tractandæ pacis negotium in aduentum Ferdinandi fratris reiecit. Is tum è Norico, ut explicandis consilijs interesset, Rheno deuectus aduentabat. Nihil enim dum esset in Gallia Cæsar egerat de pace, nihilq; præter iucundissimos sermones audierat; quum id antea consilio, uti mox apparuit, subtili potius quam

honesto per Anneum Memorantium petisset: ne si alienæ potestatis factus in solo nuper hostili minus liberè minusq; utiliter de pace transigeret totius institutæ libertatis suæ gratiam defloraret; quando ea demum apud omnes opinio foret, quæ facile tolli non posset, ut ipse nequaquam ex animo & satis generosè sed ignobili metu, & cæco pudore circumscriptus ad iniquas pacis condiciones descendisse crederetur. Id uerò facile receperat Gallus, quum certo excelsi animi decreto hospitales mœnas, quibus regina ipsius Cæsaris soror cū lectissimo sociinarum comitatu ad hilaritatem induceretur, nulla penitus amaritia perfundendas existimaret. At Cæsar ab ea mora dilationeq; Gallorum animis in ulteriores spes opportunè traductis, contrà ac pleriq; arbitrabantur, Gandauum rectà contendit, præmissa Germanorum legione, adductisq; secum Belgarum alis, quibus antea ut præstò adessent locum diemq; præscripserat. Gandaues desperata Gallorum ope, quòd pacem cum Cæsare occultè confectam crederent, occulto metu conterriti, et præoccupati celeritate Cæsaris, in pompæ morem gratulantes se effuderant: sed ea erat apud salutantes recentis facti conscientia, & contra is oris habitus portam intrantis, ut hic non natalis soli urbem, et patriam altricè pueritiæ, sed inuisa & prorsus inimica mœnia tectaq; subire uideretur; illi porrò cum in oculis Cæsaris dubiam lenitatem agnoscerent, tristi uultu, & summisso murmure se poenitere faterentur, quòd non pro patria armis fortiter desumptis, portas ab initio clausissent, neq; enim ui subigi expugnariq; poterant, quum amplissima ciuitas uel subitario tumultu supra quadraginta hominum milia

lia facile armaret; sed Gandauenses cum iuri suo tum uiribus audacius confisi grauiorem quam putassent contumelie noxam subierant, eorum consuetudine qui ubi facinus admiserint, ut id demum extenuent, culpam suam potius quam aliena cōscientia metiuntur; siquidem, uti memorauimus, tanquam liberi & immunes Mariæ reginæ, quæ Belgis præerat, pecuniā in Gallici belli sumptus imperanti insigni contumacia restiterant, adeo ut paratam uictoriam interpellasse uiderentur. Id facinus altè admodum & grauiter in pectus Cæsaris descenderat, quod ab ea ciuitate in qua esset natus initium detrectandi imperij exortum uidebat, summo quidem rerum suarum periculo, quādo in eadem causa prouinciæ omnes perpetuis tributis exhaustæ ad non dubiam rebellandi occasionem Belgarum exemplo uocarentur. Nam Hispania omnis dudum conferendis pecunijs fessa, & ob id consternata animis, in conuentu liberæ uoces ediderat: Insubres quoque ex opulentissimis ad egestatem reducti, diuque uel in pace immaniter uexati, frustra apud surdas Cæsaris aures præsidum acerbiter quererebantur: Neapolitanum uero regnum, quo nihil spoliatius unquā fuit, euersum exutumque omni pristina dignitate, conciderat: & in Sicilia cum annuis tributis tum nouis rei frumentariæ uectigalibus, & frequentibus Hispanorum æstiuis hybernisque euastata, occisio potius rebellandi quam consensus deesse uidebatur. Itaque Cæsar ulturus iniuriam, quā iam pacato planè animo uideretur, dispositis per urbem custodijs multos uno tempore comprehendi iubet. Nouem ex his, quos turbido ingenio aut facundia insigni & militari præsertim audacia compererat, iudicio damnatos, uti reos maiestatis,

tis, interficit : his paucos pòst dies sexdecim desiderio libertatis, & populari potentia suspectos addit; de quibus pariter in foro, conterritis omnibus, supplicium est desumptum. Ab hac reorum poena ueteres demum ciuitatis immunitates uno edicto abrogat, leges dissoluit, totum id ius abolet, quo magistratus creabantur, ingentiq; pecunia ciuitate mulctat, quæ in sumptum edificandæ arcis transferretur. Instituebat enim per amplam arcem opportuno urbis loco, insigne templum atq; coenobium diui Beonis memoriæ dicatum complexus, ut Gandauenses iugum seruitutis ex merito ceruicibus impositum sentirent. Erant qui in eos aliquanto grauius, quam expediret, animaduersum arbitrarentur, quod peruicacis ac indomitæ gentis is esset animus, ut uis subactus conspecto semel cruore odium iramq; recoderet, nec ullis subinde lenimentis flecteretur, ut ex tuto demum in uindictam exercendæ seuitiæ locum aperiret. Damnarant imprimis seueritatem Cæsaris totius Germaniæ liberæ ciuitates, horrebantq; imprimis impositæ arcis nomen, uti nouum & maxime infestum libertati, ita ut Gandauensibus tanquam socijs si Cæsarem casu aliquo Fortuna defereret, recuperandæ libertati matueram opem laturi uiderentur. Sub id tempus Ferdinandus ad Cæsarem uenit, expectabaturq; sollicitis legatorum animis toties initæ nec unquam tamen confectæ pacis euentus. Venerat per eos dies sub fide publica Villermus Cleuensius regulus, affinitate ac amicitia Gallo regi arctè coniunctus, is à Carolo Gheldrio, qui sine liberis decesserat, hæres testamento scriptus Gheldriæ regionem sibi finibus coniunctam obtinuerat, inuito iratoq; Cæsare, qui suo Augustali iure dicendi instituendiq; principis auctoritatem

ritatem sibi ereptam indignabatur. Cupiebat enim eum conciliare obligareq; certis beneficiarij principatus legibus, ut quod erat in intimo sensu conducendi e Germania milites Gallo regi facultatem eriperet. Nam e Menapijs atq; Sicambris, qui hodie Cleuenses Gheldrijq; uocantur, nunquam Gallo regi mirifice cohortes legionesq; propo-
sita mercede defuerant. Nihil Villermus de pacis euentu dubitabat, Gallumq; ex cōmodo suo neglectis socijs atq; clientibus, modo Mediolanum reciperet, cuncta facturum arbitrabatur, ob id se conferre ad auctoritatem Cæsaris, eiq; pro Gheldria sacramentum dicere, Christiernamq; (ea Francisco Sfortiæ nupta fuerat) ex Cæsaris sorore genitam, uxorem ducere paratus erat, sed Gheldriæ ducis, & principis nomen, dum uita maneret, concedi, conseruariq; sibi beneficio Cæsaris postulabat. In ea re tribuenda Cæsar nihil unquam, nisi ex maiestatis dignitate facere aut pati solitus, quàm expediret durior est inuentus, quum præfecturam tantum abrogato principis nomine se concessurum respondisset, adeo enim decoris erat tenax, ut futura commoda facillè cōtemneret modo præsentia uel ancipiti periculo tueretur; sed pari ingenio & Germanica constantia Villermus quū speciosi susceptiq; simul tituli honore spoliari nollet, pro quo armis certare & nauiter occumbere minimè recusaret, se consulturum prouinciales suos dixit, & sub ea qua uenerat fide intra fines est reuersus. Iam enim paratæ pacis metus multorum dierum mora refrixerat, & Galli eum opportunè monuerant, ne quid temere transigeret, quum uarijs coniecturis non infirmas modo, sed penè extinctas esse spes pacis significassent. In eodem quoq; metu fuerat Henria

cus Britannie rex ab inexpiabili iniuria, qua reginā repudij dolore ad mortem adegerat, Cæsari auersus. Summa enim dignitatis legatos in Belgium miserat, qui in re Cæsaris multa pollicerentur, ut tutum, si pax fieret, ad eius amicitiam receptum pararet. Commouerat & ea colloquij fama Solymantum usq; adeo, ut indignabundus inconstantis ingratiq; animi Gallum regem incusaret, iamq; timere inciperet, ne in se à cōiuratis regibus Christiana arma uerterentur. Ob id Antonius Rinco legatus atrocis supplicij perculsus metu speculatorium nauigium occulte parauerat, quo se per noctem celeri fuga in Pontū eriperet. Germani quoq; principes, qui Francisci studia secuti cū Austria domo graues infestis armis simultates susceperant, non obscure admonebantur, ut priuatim rebus suis consulerent: quas enim ulteriores spes ipsis realinqui, ut dignitatem & deniq; penates tuerentur, si Galus commodo suo conciliatus Cæsari ipsos defereret atq; irato merita poena plectendos obijceret? Iam enim Cæsar & Ferdinandus ostentato pietatis studio dederant operā per idoneos homines, ut principum liberarumq; ciuitatum legati Haganoam in Tribocibus mitterentur, ut ibi colloquendo disceptandoq; de placitis, & uero dogmate rerum diuinarum maior demum & augustior conuentus apud Vangiones indiceretur; quo illam auditu foedam, et ualde pestilentem Lutheri de religione controuersiam finirent: erat hic præclarus admodum prætextus, sed in recessu animi Cæsaris graue cōsiliū incubabat, quo scilicet potētiae suæ maiores opes astrueret. Iudicabat enim Germanie regulos multa & maximè liberali indulgentia, dissimulationeq; earum rerum, quæ religionis causam moresq;

moresq; respicerent, et multa deniq; lenitate alliciendos. Sic enim ab amicitia Gallorum auerti posse, sic dissolui occultas coniurationes, & clientelas, nudariq; certo atq; expedito praesidio Galliam rebatur; haec in arcanis erat, palam uero communis omnium concordia, & consensus in religione, & digna Germanico nomine ingentia auxilia aduersus Turcas petebantur. Ceterum Caesar diu cum fratre collocutus, quod diutius extrahere moras, suspensasq; hominum uoluntates incolumi pudore tenere non poterat, conceptum antea inconcussi animi decretum protulit, misitq; ad Franciscum regem cum mandatis Pelusium familiarem suum, qui Ioannem Lothoringium Cardinalem, ipsumq; Anneum Memorantium conscribendis pacis condicionibus antea delectos euocaret. Summa mandatorum haec erat, Caesarem nihil lubentius complecti quam pacem, quamquam Reipublicae potius quam sibi pro futuram, proinde multo ampliora augustioraq;, quam Franciscus expeteret, communis concordiae causa concessurum. Imprimis asciturum sibi in generum Carolum Francisci filium, eundemq; sororis suae priuignum, atq; eum ex iure Augustae maiestatis, & dotali nomine Belgarum regem effecturum, quo nihil honorificentius atq; beatius exoptari posset: quando Franciscus in sua domo alterum e duobus liberis iam regem Galliae designatum, alterum nouo & maxime decoro florentis, & contingui regni diadema te insignem esset habiturus; qui mutua fraternaq; ope, coniunctisq; sensibus opulentissima regna tueretur. Neq; remotas spes maximarum rerum, quae in abditis fatorum essent, obiter spernendas uideri, quando eas sapientissimi uiri praesto alendas consilio, & bonis euentibus commendandas

mendandas semper existimarint. Possē enim Fortunā, quę suapte libidine mortalium uotis illudendo uarietate cæsuum magnopere gauderet, Philippo pariter, & Henrico inuidere prolem, & quod Dij penitus auerterent, immaturę etiam ætatis uitam abrumpere. Tum enim Carolus aut certē ex eo communis sanguinis stirpem, totius ferē Europę regna legitimo hereditatis iure, et rara felicitate complexurum. Quod uero ad Gallię Cisalpinę imperium pertineret, cum sibi tum Ferdinādo fratri ineptum simul ac infaustum uideri inde decedero, sicuti antea cum totius Italię precibus aliquid dandum arbitraretur, liberali animo decessisset; nihil enim aliud esse quā Italię humeris detruncari caput, quo reliqua eius imperij membra regerētur. Periniquę autem malignitatis esse, quod ea regna pleriq; mortales Fortune sue penitus inuiderent, quę nequaquam quęsita armis, aut impotentis cupiditate, sed quodam humane fortis iure atq; ordine oblata collatāq; ad maris foelici hereditate peruenissent. Porro non esse ex usu iuris & æqui, obstrui sibi adiutū & portus ab Hispania in Liguriam uenturo, quum Genuenses commodo suo Mediolanensis imperij Fortunā subsequantur, subindeq; etiam tolli tutum atq; expeditum iter in Germaniam, quę sibi pro maiestate nominis nequaquam alieni arbitrij beneficio repetenda uideretur. Ad ea Franciscus quanquam, uti spe opinioneq; deceptis plerunq; accidit, uehementer animo commoueri uidetur, pacato tamen, sed renidenti uultu respondit, se gratias agere Cæsari, quod multo ampliora speciosioraq; quā ipse sperasset tributurum incredibili benignitate polliceretur; cæterum se usq; adeo non esse inuerecundū, ut illi

ut illi auita regna, & deniq; natale solum eriperet. Proinde potiretur Belgicis regnis, quæ optimo iure sua essent, eaq; posteris possidenda transmitteret; itaq; æquum uideri, ut de compositione loqui desinerent, postquam ipse se aliena non cuperet, & ea tantum quæ antiquo et multiplici iure sibi deberentur, uti Fortune casibus interceppta repetisset, empturus etiam ea graui pretio, et magno Caesaris emolumento, ut afflictis utriusq; imperij gentibus certa, & maxime diuturna pax cum publica laude redderetur. Erat enim noua atq; inexpectata condicio, quæ offerebatur, multum aliena à rationibus Galli Regis, opportuna autem Cesari, qui publicæ pacis cupidus existimari uolebat, quum iam totius ferme Italie imperij compos factus, è certis ueluti opibus cuncta quæ animo conciperentur sibi facilia fore prospiceret. Hæc autem à Cesare tanto silentio tegebantur, ut ne Farnesio quidem legato communicanda iudicaret, quòd hercle ingenuo pioq; principe indignum non insulsis uideri poterat: quando ille in tanta cõuentus opportunitate ab auo Pontifice gratulatum missus, uel infesta hyeme, & niuosis Alpibus in Galliam peruolasset, sacras enim opes conciliandæ paci, cunctasq; item Pontificij imperij facultates obtulerat, si fœdus pacemq; percuterent, atq; obiter de componenda religione, & de indicendo sacro bello digna ipsis consilia flagranter expedirent. Sed legatus auito ingenio iuuenis cuncta uel ex colloquijs illustrium fœminarum planè didicerat, ita ut in Græuelium totius arcani Caesaris conscium, cuncta illiberali silentio suppressam mentem, enudando quæ ipse rescisset, ut pudorem intempestiue taciturnitatis exprimeret, salsa comitate iocaretur.

tar. Ceterum id quoq; legati animum ualde pupugerat, quod se inconsulto ad Haganoam legatorum Germanie conuentus esset indictus. Quid enim uel ad dignitatem religionis, uel ad Germanie salutem, uel ad Christiani orbis praesidium auspicio consuli perficiq; posse sine auctoritate sacrosancti Pontificis? qui earum rerum summus arbiter & disceptator esse deberet: postquam eximia pietate illustriq; studio insignē semper dedisset operam, ut dissidentes componeret, neq; unquam in tantis nauigationum, ac itinerum incommodis grandaeuus senex aetati aut uitae peperciisset, profectio malis artibus de pace agi, quando ruente Republica ad confirmandas tantum augendasq; priuatas opes omnium studia uerterentur. Nec multo post, quod diutius manere nequaquam suae dignitatis esse statuebat, in Urbem redijt, relicto apud Caesarem Marcello Ceruino eximia grauitatis & fidei familiari, cui paulo ante Pontifex senatorij ordinis ornamenta transmiserat. His etiam rumoribus admonitus Badoerius Venetus legatus, qui Byzantij Solymano aderat, pacem conficere maturauit: quae tametsi periniqua erat, concessis urbibus (quando nullus nisi admodum infelix et luctuosus suscepto bello exitus foret expectandus) apprimae tamen necessaria in eo grauiore rerum periculo uidebatur. Scio me aliquando liberius quam deceret totius praesertim orbis gesta perscribentem in explicandis principum consilij, quibus haud dubie perituri sumus, ab instituta breuitate discessisse, sed certē boni mortales in hac publici doloris, & iam propinqui luctus causa longius prouecto facilem omnino ueniam dabunt, quum intelligunt, quanta insania summi reges praecellaram occasionem

sionem nō propulsandi modo, uerum ingēti uictoria de-
 lendi eius hostis amiserint, qui accersitus ultro in cerui-
 ces nostras cruentum gladium securus exercet, exerce-
 bitq; tam diu insolenter atq; feliciter quā diu uigebūt
 reges, qui nulla pietate, et summa uecordia perdendo or-
 bi nefarijs inter se armis depugnēt: scilicet ut postquam
 mutuas uires attriuerint, occidentis quoq; imperiū cun-
 cta iam ex tuto fidenter inuadenti Barbaro fœdē relin-
 quant. Enudato Cæsaris consilio, ac ob id desperata cō-
 cordia, quum induci ubiq; uigerent, exortum est in Pan-
 nonia bellum repentina morte Ioannis regis, qui tum in
 Transyluania prouinciæ præfectos minus dicto audien-
 tes armis persequebatur. Sed quoniam ab hoc initio per-
 petuas nobis clades lubet ominari, quum dissensionis no-
 stræ nullum finem uideamus, ut cuncta suo ordine clario-
 ra legentibus fiant, paulò altius cœpti belli causas repe-
 temus. Confecerant inter se pacē Ferdinādus atq; Ioan-
 nes pari desiderio quietis & otij, ambobus certē utilem,
 sed ex eo rerum statu necessariam potius quā honestā,
 maximē autem exoptatam Hungaris, quibus uel diductis
 in partes cauebatur, ut Fortunæ incolumes manerent, uel
 his qui antea exules Ferdinādum secuti solum uertissent,
 urbes quoq; , oppida, uicos, arces, quæ tum in potestate
 essent, suo quisq; præsidio tueretur. Ioannem uero Ferdi-
 nandus regem appellaret, quum eum antea sermone, ac
 literis Vaiuodam à uetere Transyluania præfectura uo-
 care esset solitus. In tabulis autem conscripti obsignatiq;
 fœderis disertè fuerat appositum, subscribentibus non-
 nullis Hungarorum principibus, ut si Ioannes uita exce-
 deret, Ferdinandus totius Pannoniæ imperio potiretur:

eatum condicio in arcanis habita suppressaq; est, metu Solymani, cuius id regnum esset, tanquam belli iure cap-
 tum, et beneficiario tantum nomine Ioanni liberaliter
 attributū. neq; enim erat putandū. si id resciret, ut ille na-
 tura Fortunaq; sua plurimum superbus insolēsq; omnis
 cōtumeliæ, id regnū tantis sumptibus atq; periculis par-
 tum, defensumq; ingrati hominis testamento, ad inimica
 gentis hæredes transmitti pateretur. Quum de concor-
 dia enim Ioannes ageret, consuleretq; super ea re Soly-
 manum, is nō probarat modo, sed humaniter etiam ami-
 cēq; suaserat, ut ærumnoso, ac ancipiti bello certā ac ho-
 nestam pacem præferret, utpote qui contra Parthos in
 Asiam traiecturus ullam omnino noui belli materiam in
 Europa relinqui nollet, sed in tantæ rei arcano sincera
 silentij defuit fides. Ferunt enim Hieronymum Laschum
 pro Ferdinando suscepta legatione Constantinopolim
 cōtendisse, detexisseq; omnia Solymano, publicatis inter
 Bassas purpuratos criminosis legibus, quibus pacē
 duo reges inter se confecissent, ut inde longe maximum
 ac inexpiabile odium Ioanni cōflaretur. Tantum uir ille
 multis alioqui eximiæ uirtutis ornamētis ualde conspie-
 cuus, iniuriæ doloriq; dederat, quum à cæde Gritti, sicuti
 suo loco memorauimus, custodiæ traditus, uixq; dimissus
 Sigismundis regis precibus, à Ioannis amicitia discessis-
 set. Exinde Solymanus Ioanni uehementer iratus, ut eum
 summæ cōtumeliæ nomine cumulatè oneraret, ingratum
 appellauit, cōuersusq; ad Luphtibeium, quàm indignam,
 inquit, infidis capitibus Christiani hi duo reges coronā
 gestāt? postquam impostores longè turpissimi nullo ho-
 minum pudore nulloq; Deorum metu deterrentur, quin

ex commodo mutue fidei sacramentum dissoluant. Cæterum Ioānes re cognita sibi uehemencer timens, per idoneos homines operā dedit, ut eius facti calumniā multo auro multisq; donis opportunè dilueret: sed tantam postea contumeliam, quæ non suam modo sed Reipublicæ salutem in discrimen deuocaret, à Ferdinando sibi indignè impositam apud principes grauiter est conquestus, misso ad id Statilio, Albæ Iuliæ Episcopo, qui ad Venetos Paulumq; pontificem ac demum ad Franciscum in Galliam probrosum eius iniuriæ nomē detulit. Nec multo post Ioānes regno in spem antiquæ scælicitatis singulari diligentia restituto, Budaq; præsertim admirandis operibus opportunè communita, uxorē duxit Isabellam Sigismundi Sarmatarum regis filiam, uirili eruditoq; ingenio puellam, & quod alliciendi animi multum interfuit, Italico lepore, & uenustate Polonica peramabilem. Abhorrebat à nuptijs Ioannes, uti iam in eo ætatis flexu ualetudine tētatus, sed procerum Hungarorum precibus id dederat. suadebant enim amicorum præcipui ac ipsi familiares, ut celibatum abrumperet, daretq; operam liberis, ut Hūgarici sanguinis proles legitimo & maximè illustri cōiugio pararetur, quæ regnum exciperet, renouaretq; Zapolie familiæ nomen, quod esset in ea domus orbitate perituum; nam Georgius regis frater, quē Muçaciana clade cum Ludouico rege cecidisse meminimus, nullos reliquerat liberos; accedebat & uetus cognatio cum Sigismundo, nam is in priore coniugio Ioānis sororem habuerat. apparebat enim finitimi regis noua affinitate amicitiaq; res Hūgaricas maximè confirmari. Probabat & has maximè nuptias Solymanus, qui antea in

Ioanne cælibis uitæ statum religiosa uoce damnauerat, quòd eas ex amicissimi socijꝫ regis sanguine expetitas uidebat: sed non æquè placuerat Ferdinādo, quāquam & ipse Sigismundi filium regē Sarmatiæ designatum sibi generum asciaisset, utpote qui liquido prospiceret Hungaros, præcipuo contemptu atq; odio externæ gentis superbos, si puer ab his nuptijs susceptus foret, ex templo in sui sanguinis prolem studia conuersuros. Cæterum Ioannes iam noua nupta in spem uirilis prolis aluū gestante expeditionem aduersus Transyluaniæ præfectos suscepit. Erant ij Maylatus Gritti cæde celebratus, & Balasus quē ipse Maylato collegam addiderat, quū fallaci arrogantiq; ingenio hominē suspectum haberet. is enim fastidito præfecturæ nomine, stabilis imperij certas opes & noui deniq; regni decus affectabat. Pari namq; ambitione atq; perfidia petierat à Solymano, ut ex eius auctoritate Transyluaniæ rex appellaretur, uetere Deceballi Dacorū regis exemplo, qui à Traiano Casare bello uictus, in eadē prouincia regnarit, id si impetraret, sacramentum Ottomannis imperatoribus se dicturū pollicebatur, quotannisq; pensurum tributi nomine certū auri pondus, cuius non parua copia in beato ac admirabili Transyluaniæ solo fruticante natura sponte nasceretur. Verū Solymanus infidi hominis impudentia cōmotus, quē antea Gritti & Turcarū cæde cruentum oderat, totius negotij literas ad Ioannem misit, ut uel inde moneretur, quorū hominum fidei summæ opportunitatis ac opulentia prouinciā commendasset. Ita Maylatus contumeliosè reiectus à Turca, Ioanniq; detectus, cōmutata consilij ratione ad Ferdinandū se conuertit, ne postquā regni

spe decidisset, præfecturæ quoq; honore, uindicante id fa-
 cinus Ioanne, cum perfidiæ nota pelleretur. Erat tum in
 partibus Ferdinandi Thomas Nadastus, erudito nobiliq;
 ingenio uir Hungarus, qui sororem Maylato nuptui de-
 derat; is certa prouinciæ pactione propinquum suum in
 partes facile traduxit, egitq; ut Maylatus Trāsylvanos
 ad defectionem occultè concitaret. Idem etiam Balassus
 ipse facturus putabatur, quē Ferdinandus per Melchio-
 rem illius fratrem ad transeundum antea sollicitarat. Sic
 enim nutabant apud utrunq; regem iura pacis & fœde-
 ris, ut uerbis amicitiam colere, animis autem liuore atq;
 odio turgidis bellum parturire uiderentur. Nam Lisca-
 num Hispanorum peditū præfectum, summa licentia ue-
 teranorum more in Italia prædari solitū, agrestes Hun-
 gari cum maxima cohortis parte ad Cassouiam trucidā-
 rant: quum eis uindemiæ & mæsis collectos fructus
 impotenter eriperet, multisq; demum maleficijs utrinq;
 æditis transiensq; limitibus fœdera uiolarāt. Accidit
 autem peropportunè turbandis rebus, ut Ioannes Tran-
 sylvanis pecuniā imperaret, qua Solymano tributa bien-
 nio intermissa penderentur. Id erat nouū peracerbū-
 que ualidæ ac indomitæ genti, quæ uel ob id iniuriā fer-
 re non poterat, quod aurum enatum patrio in solo ad im-
 manes Turcas proprios ipsorū hostes indignè deferre-
 tur. Itaq; cōsternati ad arma, non obscure imperia detre-
 ctabant, Maylato scilicet Balassoq; rem proclinatā ad-
 iuuantibus. dicebant enim ea pecuniæ summa decē annis
 sustineri posse inimica Turcarū arma, nisi patriæ uirtu-
 tis honos, concessis ultro & traditis omnium Fortunis,
 adeo fœdè & turpiter proderetur. Igitur Ioannes ubi

uidet eorum contumaciam rebellionem proximam ad arma spectare, serpentis mali initijs occurrendum esse statuit, præmissisq; Valentino Thuracco, Petroq; Pereno, & Petro Vicchio summæ dignitatis ducibus, ipse quâquam ex recenti morbo tenui adhuc ac infirma uale tudine, in Trâ syluaniam rheda peruolat. Commendarat autem reginam Ioanni Staro aulæ magistro, res urbanas Aconi præfecto urbis, arcis custodiam et regiam supellectilem Benedicto Baioni, summa uero belli & pacis consilia Gregorio Peschenio seni fortissimo, qui antea Budam cum Gritto contra Germanos insigni cum laude defenderat. Itaq; diuisis inter se copijs regij duces diuersas uno tempore regionis partes inuasere, circumlatoq; terrore belli atq; ostentata clementia regis, qui cum adesse nunciaretur, ita rem gessere, ut plures qui præfectorum impulsu defece rant ad officium redirent, nonnulli contumaciæ poenas darent, & pauci deniq; præfectos iam planè cōiectos in fugam sequeretur. Maylatus enim uiribus impar, & ex conscientia saluti plurimum timens, nusquam in pugna casum se obtulerat, incertis itineribus euagabatur, modo percurrebat campos, è syluis improuiso erumpēs, modo se notis uallibus, atq; nemoribus occultabat, ut persequē tibus nequaquam abiecti, sed cōstantis intentisq; animi nestigia relinqueret, ad extremum errando fessus quum undiq; urgeret hostis, & Balassius longius abscessisset, in oppidum Fogaras se contulit. in id opere naturaq; munitum thesauros Gritteæ prædæ condiderat. Itaq; percupidè regijs admotis castris, prolatisq; tormentis obsidere atq; oppugnare cœperunt. Constiterat Ioannes ad Sibinium per amplum Myslæ oppidum, quod itinere

unius diei distat à Fogaris. Ibi in consiliū aduocatis prouinciæ honestissimis, qui uel in magistratu essent, uel dignitate ingenioq; præstarent, quum de Maylati perfidia grauitè esset conquestus, docuit quantæ necessitatis esset Turcarum amicitiam tueri, à qua nisi magno cum incommodo & certa clade discedere non possent, propterea quum Barbaris tributum esset exoluendū, ad tranquillitatē opulentiamq; prouinciæ pertinere, ut præsentati non admodum graui damno, spem certam futuræ utilitatis anteponerent, quando ea pax legitimo tributi nomine parta, ad amplificandas priuatorum opes, uberri-
mos demum rerum omnium prouentus manifestè promitteret. se itaq; uenisse, ut inspectis prouincialium Fortunis, imperatæ pecuniæ onera leuaret, moderaretur exactionum rationes, uestigaliaq; minueret, ac inopibus parcendo plurimum indulgeret. Hæc salubri æquitatis ac imperij temperamento administrantem, quum Transyl-
uanorum animos ad obsequium flexisset, acrior inuasit morbus, quem inter suscepti belli curas, à solstitio grauis æstus, & longi itineris citata uectatio, non planè sanis & diu quassatis uisceribus attulerant. Obsidebatur interim Maylatus, quum decumbenti, & affectis tremore membris remedia paranti, allatum est reginā fœlici partu miræ indolis puerum ædidisse. Tum uerò Hungari in credibili letitia exultantes regiam complent, ad regem gratulatum irrumpunt, tormenta de more disploduntur, adueniunt è castris duces, gaudium in exercitu dispensatur, paraturq; conuiuium in quod uel inuitus rex ipse procerum cohortantium manibus infertur, id ei omnium letissimum atq; supremum fuit. nam quum festæ hilari

tati & perpotantibus amicis deesse nollet, incautius ac liberalius genio indulgit, exinde reuocata est febris que iam planè defecerat, cuius uim diu sustinere non potuit. Quum uerò finem uitæ adesse conspiceret, filium testamento reliquit heredem, Georgiumq; Varadiensem antistitem propter eximiam fidem, & Petrum Vicchiū sanguine sibi coniunctum, tutores instituit, obtestatusq; est singulos procures per antiquum Hungarici nominis decus, ut sui sanguinis potius quàm externæ atq; inimicæ gentis regē in Pannonia regnare paterentur. Futurū enim esse, ut Solymanus regni tutelā susciperet, si ad eum legati cū muneribus properè mitterentur, qui puerū ex eius authoritate regnaturum paterna condicione recipe rent. Fuit Ioannes pacato clementiq; ingenio, & ad beneficentiam æquitatemq; maximè propenso. Aberat enim illa innata Hungaris ferocia militaris, quā literarū studio & multis utriusq; Fortunæ casibus eruditus, nequa quā uirium impetu, sed accurata consilij ratione regeretur. nemo enim eo cautior, & uigilantior in negotio, ne mo quum animum remitteret in otio urbanior atq; iucundior fuit. Is uirorum fortium clientelas perpetua hospitalitate & beneficentia partas, certos principū thesauros esse dicere erat solitus; q; grati et memores una sæpe forti fideliq; opera omnes sumptus cumulatè persoluerent, ingrati uerò cū ignominia alienæ uirtutis testimonium ferre uiderentur. Suppressa est tātisper mors eius, dum cum Maylato de cōpositione transgeretur: significarant enim regē in tanta suscepti filij letitia pristinæ gratiæ locū, & deniq; ipsum præfecturæ munus ei liberali clementia relicturū, si in suum filijq; legitimi futu-

ri regis nomē iuraret. Non detrectauit condicionē May
 latus pluribus malis circūuentus atq; ita cadauer à Sibi
 nio, comitante magna parte exercitus, delatum est Albā
 regalem, ubi sepulchra regum uisuntur, solenniq; die, ac
 insigni cerimonia noui reges coronantur: sed priusquam
 à Sibirio mouerent castra, consilio habito, eandem, quæ
 ornata instructaq; uiuente rege fuerat, legationē ad So-
 lymanum decreuerunt, iereq; confestim summæ dignita-
 tis legati Ioannes Exechius Quinque Ecclesienſis anti-
 ſtes, & Stephanus ipse Verbetius iam natu grandis, &
 ſcrinij regij magister, quem Romæ sub Leone legatū ui-
 dimus. Tulere munera pateras ex auro eximij operis de-
 cem, celato autem argento inauratas centum, item seri-
 cas purpureas & amethystinas, aureasq; textili opere ſi-
 guratas, more Barbarorum, in talaris uestes quadragin-
 ta, auriq; simul Hūgarica nota signati quinquaginta pō-
 do, quæ biennalis tributi nomine penderentur. Ita à Sibi-
 nio rectis itineribus relicta ad læuam Valachia, supera-
 toq; in Triballis Danubio per Thraciā Byzantium per-
 uenere. Interea apud Albam regalem insigni pompa ap-
 paratuq; regis funus est celebratum, impositaq; infantis
 capiti solennibus ceremonijs antiqua illa ex auro coro-
 na, quæ Stephani Hungarorum primi regis fuisse dici-
 tur, asseruabaturq; religiosa admodum custodia in arce
 Vicegradensi. Neq; enim Hungari satis ritē factum legi-
 timumq; regem arbitrantur, qui eam publicē delatā ca-
 pite non gestarit. Propterea & regi infanti Leto auspi-
 cio dum sacro fonte ablueretur, Stephani nomen indide-
 rant, renouata memoria antiquissimi regis, qui id regnū
 ſœlici uirtute condidiſſet. Cæterum ius imperij Isabellæ
 reginæ

reginae communi procerum studio delatum, ea lege ut in publicis literis filij matrisq; nomen praescriberetur, eodēq; titulo regia moneta cuderetur, sed in Georgio summa imperij potestas eminebat. praerat enim arario, teserasq; arcū tenebat. Porro arma, milites, uexilla penes Valentinū uisebantur. Medius inter hos Petrus Vichius, q; regem sanguine contingeret, tutorq; esset adscriptus, neutri suspecta & proinde stabili nominis auctoritate florebat: sed quoniam Georgij nomen hoc funesto bello, quod scripturi sumus, perillustre fuit, operæpretium putauī aliqua de ingenio eius enarrare, ut quib. artibus gestum sit bellum, nobileq; id regnum Hungarorū insania ad Turcas deuenerit posteris prodatur. Natus erat Georgius in Croatia, citerioris Pannoniae Illyriciq; finibus propinqua, educatusq; ab ineunte ætate in domo Ioannis, apud quē uirtuti ac industriæ certissimus erat receptus, quū antea sacris temere initiatus, uitæq; duriciē sero pertæsus, à suscepta professione discessisset. Itaq; miro obsequentiq; ingenio Ioannē regno pulsum exulantemq; secutus tantā in dubijs asperisq; rebus fidei, pietatis, ac expediti consilij laudē promeruit, ut Cibaccho Gritti scelesti ad Braxouium interfecto, Varadiensem episcopatū sit adeptus. Exinde ualidis opibus cōfirmata auctoritate, aut lam regnumq; regis cōmodo semper fidus circūegit, atq; foeliciter rexit: sed tanta erat naturæ diuersitate, ut quū in omni actione expediti praestantisq; uiri personam indueret, cōpositus ex contrarijs moribus & ad omnia natus esse uideretur: in peragēdis enim sacris feriarumq; ieiunijs Christianæ disciplinæ tristitiā demisso uultu sermoneq; ita implebat aut effungebat, ut is idem esse credi

non

non posset, qui in grauib; demum belli pacisq; negotijs tantam uim erecti ardentisq; ingenij gnauiter asferret. Optimorū siquidem equitū turmas alere, thoracatus in aciem prodire, frequentibus cōuiuijs, atq; muneribus milites conciliare, magnorumq; ducum more pœna & præmio dignitatis nomē tueri erat solitus. Nemo præterea eo diligentius regni opes inspexit, nemo uectigalia, aurifodinas, pastiones, salinasq; utilius locauit, nemo subtilius cogēdæ pecuniæ rationes adinuenit, qua una re certissimus apud reges gratiæ locus paratur: usq; adeo, ut Ioannes præcipua se eius uiri industria regnare fatetur, & ipse Ferdinādu; hostis sæpe diceret, nihil se prorsus inuidere Ioāni, quā unū cucullatum, qui galeatis decem millibus tuēdo regno potior haberetur. Igitur Georgius suscepta pueri tutela, in omni ciuiliū militariumq; rerum officio multus esse, prouidere ingenti cura, ut in unū Hungari consentiret, ne ullus alicubi nouarū rerum tumultus oriretur, quo infirmi adhuc regni initia turbarentur. At Ferdinandus nunciata morte Ioānis, repetēdæ Pannoniæ cupidus, nihil dubitat quin arma paret, ac eā omnino occasiōē, quæ à Dijs immortalib; oblata uideretur, festinanter arripiat. Aderant enim pleriq; reguli ducesq; Hungari eius secuti partes, & ante alios Alexius Thurso, Ferentius Genarus, & Petrus Bachithius, Pauli fortissimi ducis frater, cuius morte Turcarū uictoriā ad Exechiū nobilitatam fuisse docuimus, itemq; Balthasar Pāphilus, Franciscus Capolnaus, & Ioannes Castelampus, qui à Varania principe Camertiū domo stirpē ducebat, & ipse deniq; Sereus Gasspar, uirtute bellica illustris, sed latrocinij & multiplicis rapinæ infamia notatus.

tus. si omnino unū illud esse tēpus docebāt, quo in patriā cum dignitate reduci possent, & eo quidē autumno confici posse bellū, si maturarent, quando Turcarū aduentū propinqua hyems excluderet, nec planē in unū consenserent Hungari proceres, qui reginæ studia sequerētur. nō enim adduci posse uiros nobiles, ut Georgio cucullato desertori sacri ordinis deseruirent; postquā ille uarijs simulationem artificijs deprauato reginæ ingenio, præoccupatisq; thesauris, solus regia potestate potiretur. Ipsi porro, qui rectē sentiendo exules facti uiderētur, patere locum nō honestæ modo, uerum etiā peramplæ dignitatis & gratiæ apud reginā, hortatore præsertim sponso regis Georgio, si ad infantis pueri aulam, & deniq; ad propinquos, paternosq; lares redire uellent; sed dedisse fidē uel externo regi, qui uirtute fideq; præstaret, altero scilicet repudiato qui uel gratissimū Hūgarici sanguinis nomen prætulisset. Proinde Ferdinandum imperitē ingrateq; facturū, si ea quæ adesset prætermissa occasione suscipiendi belli cōsilia traherentur. Quid enim scædius accidere posse magno regi atq; eidē Cæsari designato, quā si uiros strenuos fidelesq;, ipsius auspiciā nomenq; secutos, turpi cunctatione desereret? qui mirificas equitū alas ductātes insignē antē alios in ipsis præliorū periculis operā pollicerentur. Nec minore studio Germani duces bellum suadebant, utpote qui militiæ dediti aut primos honores, aut alarū & cohortiū præfecturas in exercitu se adepturos sperarent, unde stipēdia primū ac inde laus, prædaq; præsertim, præcipua laborū ac uulnerū præmia, peterentur. At Laschus, uir Sarmata, belli pacisq; artibus abunde instructus, consilio potius quā armis

mis repetendū Pannoniæ regnum summa oris libertate
 prædicabat. Nouerat. n. ille regū omnīū ingenia, moresq;
 gentium, quum totū penè terrarum orbem, regiasq; om-
 nes uarijs legationū muneribus functus percurriſſet. Sū-
 ma ſententiæ eius hæc erat, ut regnū à Solymano petere-
 tur, eo beneficiarij iuris nomine, quo id dono datum Ioan-
 nes accepiſſet. Poſſe enim ſupplicando adulandoq; facile
 impetrari ab homine generoſo, & ab inſita Barbarorum
 animis uanitate, ineptè ſæpe gloriam affectanti, quod ui-
 atq; armis minimè poſſet extorqueri. Abunde ſe nouiſſe
 Solymani ſpiritus, et prætumida purpuratorū ingenia;
 illum contēnere opes, et tot regna faſtidire; hos uero in-
 explebili auaritia & arrogantia ingenti, nihil magis o-
 ptare ac ſuadere quàm bellū. Proinde cauendum eſſe, ne
 eo repentini belli ſtrepitu parata atq; intentata Turcarū
 arma excitarentur, quibus reſiſti non poſſet, niſi coactis
 totius occidentis uiribus bellū inferretur. Id autē uno om-
 nium conſenſu expediri poſſe, ſed ne id uideāt, fatali ca-
 ligine ſuffundi regum oculos, atq; ita Chriſtianorū con-
 cordiam longè lateq; deploratam à Dijs ſuperis in melio-
 ra tēpora reſeruari; poſtquam reges uuper à mutuis cō-
 plexibus infecta pace diſceſſiſſent. An non, inquit, Gallus
 eluſus ſpe ſua, ac uti cupit exiſtimari mirè traductus ad
 hanc nouā peracerbi doloris offenſionem, recrudefcente
 antiquo ulnere implacabile odiū reſumet? Faceſſat om-
 nis ſimulatio magnis inimica cōſtlijs, atq; omnē prorſus
 adulationē uel ingrata regijs auribus ueritas anteuertat.
 Ille proſectò nō degeneris animi, uti cæco dolore conuul-
 ſis plerunq; accidit, iratè atq; inimicè dabit operā pro-
 fuſo auro, quo multū abundare dicitur, ut grauiores dif-
 ficulta-

facultates Cæsaris cōsilijs innectat, designatos Germaniæ
 cōuentus perturbet, principū distrabat uolūtates, sibiq;
 eos in primis largitione obnoxios reddat, qui Romani
 imperij decus æqua sorte uirtuti ac meritis dari dispen-
 sariq; solitum, Austriæ domui uehementer inuideant, uti
 questum hereditate; quando iā in hac tot Cæsarum per-
 petua serie, uti ab longa consuetudine, legitimi iuris no-
 men induerit. Occulte itaq; conspirabunt naturaq; cessa-
 tores eximij nullā omnino aut certē seram opem ferent,
 quū Turcarum auxilia ad tuendum puerum regem aduo-
 labunt. Neq; est cur quisquam finitimos præfectos spe-
 ret huic causæ uel retardāte hyeme defuturos. honestam
 enim & planæ decoram ferendæ opis speciem præfere-
 tes, haud dubiè pupilli & uiduæ iniurias defendēt, ut oc-
 cultæ cupiditati ad occupādum regnum aditus paretur.
 Contracto namq; semel certamine, uel si Fortuna primis
 ausibus nostris arrideat, æternum prosectò tibi erit bel-
 lum cum eo hoste qui inexhaustas opes, inuicta robora
 hominū, indomitos spiritus, & deuotos in necem nostrā
 militū animos, sit allaturus. Ita fiet, uti auguror, & uti-
 nam sim falsus uates, ut si Pannonia petatur armis, tibi
 demum de Austria, auitoq; imperio sit dimicandum. Ad
 ea rex respondit, uera esse quæ diceret Laschus, sed in
 arcano consilio si proferretur, aliquid residere, quo ad-
 duci posset, ut existimaret omnino mouenda arma. Illud
 uero magnopere probare, ut Solymani animus illustri le-
 gatione tentaretur. Neminē uerò potiozem ipso Lascho,
 qui Barbaro gratus, familiarisq; purpuratis omnibus,
 eandem fere superiore anno legationem suscepisset. Non
 recusauit id munus Laschus, & paratis rebus omnibus
 quæ

que in negotio opus erant, à Vienna Byzantium est profectus. Sed Ferdinandus nihil à priore sententia discedit, bellum parat, presentis fratris opibus subnixus, nec obscure diffidens Hungarorum ingenijs, quibus ea transfugij causa satis honesta semper fuit, que presentis comodi speciem prætulerit. Imprimis Nicolaum Salmam, quæ Cæsar uirtutis opinione in illustrium equitum ordinem cooptatum aurei uelleris torque donauerat, ad reginam mittit, qui tabulas nouissimi fœderis proferat, hortetur eam, ut regno decedat quod recenti pactione alieni iuris esset factum. Porro etiam atq; etiam moneat, ne suas & pupilli pueri spes morando & tergiuersando corrumpat. Concessurum enim puero Ferdinandum Sepusianam prouinciã, uti antea disertè ex tabulis ambo reges conuenissent, & ipsi quoq; reginæ per aplos redditus, & quicquid in dotale nomen obueniret. Quod si ea legitimi fœderis obliuisci uellet, ei tunc opportunè denunciaret, neq; Carolo Cæsari, neq; Ferdinando regi defutura arma, quibus regnum repeterent, tanquam antiquo iure, & nouo multorum Hungarorum consensu Austriæ domui cõtributũ. Exceptus Budæ Salma ægrè impetrauit ut ad reginã admitteretur. Georgius enim & Vichius muliebri ingenio diffidentes, denegatũ colloquij officiũ nimio reginæ dolore et lachrymis excusabant, quum se peculiari munere mandata audire referreque paratos esse dicerent, postquã uiduæ reginæ regisque pueri tutelã demandãte, obtestanteque Ioanne rege suscepissent. Sed eã regina de se imbecilli iudicij opinionem, quam tutores conciperent, ad contumeliam reuocabat, quum Sarmatico et Sfortiano sanguine progenita, non uiriles modo, sed planè regios gereret spiritus,

spiritus, diceretq; sibi in necē manus se allaturā, nisi legato aditus in cubiculum daretur. Id erat atratum obscurumq; utpote quod de more cœlestem lucem excluderet, ipsa ignobili in strato residebat, neglecto ornatu, et pallida facie, sed oculis nihil tum in lachrymas proclinatis, uoce tamen & ceruicis gestu ita composita, ut diuturno defessæ luctu exaruisse potius lachrymas, quàm discessisse ex animo moerorem ostenderet. Fœminæ siquidem mentem regnandi cupido iam inuaserat, atq; ita possidebat, ut omnia imminētis belli pericula contemneret, ac ipsos deniq; Barbaros, ut regium nomen tueretur omnino euocandos existimaret. Itaq; Salma cum multo uerborum honore mandata explicanti demissè respondit, eam esse Fortunam sexus ac ætatis suæ, ut orbata rege coniuge, & diuturnis corporis ac animi doloribus perturbata, neq; suscipere, neq; terminare cōsiliū queat; quum in re longè grauissima Sigismundum patrem omnino consulendum existimet, eius autem regis tantam esse uirtutem atq; iustitiam, ut Ferdinandus nullo alio disceptatore atq; arbitro in ea controuersia uti uelit. Proinde se petere spatium ac idoneum tempus, quo pater consuli posset. Se enim ab eius sententia minimè discessuram, ac idem facturos procures Hungaros arbitrari; quod si id moræ spatium denegetur, atq; armis agendum putent, egregiam certè laudem non ferent, inquit, Cæsar & Ferdinandus, si uiduam fletu consumptam, & uagientem in cunis puerum regem oppugnatum aduenierint. Salma eo modo dimissus, quum ad Ferdinandum redisset, reginam in potestate Georgij esse, nec eam agere aut effari quicquam nisi prius ex ore illius ac nutibus acceptum

acceptum retulit. Illum enim regnare cupere, reliquos
 uerò Hungaros partiri inter se honores & præfecturas,
 postremò homines quæstus & potentie auidos infantis
 regis nutritios & regni procuratores esse malle, quàm
 asseclas & spectatores magni atq; externi regis, qui
 præferocem gentem lingua moribusq; dissimilem, &
 Hungarico nomini prorsus inimicam in Pannoniam cõ-
 dendis passim colonijs esset adducturus. Hec se audisse
 explorasseq; propterea sibi uideri spem omnem positam
 in armis, sed celeritate utendum, ut imparati et à Byzã-
 tio legationis euentum expectantes penè priusquam ar-
 ma caperent, aut consilium expedirent, Buda pelleretur.
 Neq; enim temere reginam, totam spem pacis ad arbi-
 trium Sigismundi patris reiecisse, qui tum in ultimam
 Lithuaniam ad Moscouitarum usq; fines abscessisset. ita
 enim integrum circumagi posse annum priusquam re-
 sponsa uel per celeres tabellarios referrentur. Interea
 parari præsidia exciriq; posse Turcas, ac inde conflare
 bellum multo maius & grauius, quàm putarent. Proinde
 si in Pannonia regnandum arbitraretur, abiecta omni
 alia cogitatione parare classem & copias cogere matu-
 raret. Nec mora Ferdinandus suppeditante pecuniâ Cæ-
 sare, conscriptis cohortibus, ac euocatis equitibus, conge-
 stoq; in naues satis amplo commeatu, iustum exercitum
 secundo anne Danubio Strigonium demittit. Ea urbs
 Pauli antistitis, constanti studio erga Ferdinandũ, Ioan-
 nis imperia, et bellicos conatus semper eluserat. Præerat
 Austrianis copijs cū imperio Leonardus Velsus è Rhæ-
 tia superiore, Tridentinis Alpibus propinqua. Is ad Ger-
 manicum animi robur perspicacis ingenij uim addide-

rat, multisq; de causis aperiendum iter ad Budam arbitrabatur. Occurrebat enim à Strigonio euntibus Budam medio ferme itinere Vicegradum: id in supercilio editi montis arcem habet, cum sua altitudine, tum pulchritudine operis longè lateq; cōspiciam, despectat enim præterlabentem Danubium, ripamq; fluminis perpetua munitione sibi coniungit. Nam ab arce per decliuem præruptamq; crepidinem deductus est murus, isq; ubi in extremam ripæ marginem desinit, egregij operis turrem habet, quæ tormentis instructa nauigantibus opponitur, claudit quoq; & ipsum terrestre iter; quum portæ immineat, per quam inuito custode nemini aditus patet, Intra portam autem angusta sed oblonga planities aduerso flumine se extendit, ubi uilla regia uisitur, ad uoluptarios secessus inchoata antiquitus à Sigismundo Cæsare, absolutaq; denuum ingenio Matthiæ regis, qui uirtute & gloria Hungarorum regum ultimus fuit. Ab his edificijs hortisq; Velsus tormenta promouit, oppugnavitq; perpetuis diebus nouem resistēte acriter præsidio, cui præerat Valentinus cognomento Litteratus, inter Georgij clientes fide & constantia insignis; sed ea uis erat ingentium tormentorum, ut perrupto muro propugnaculi interiora nudarentur, multosq; propugnatores testudinis testiq; ruina obrutos nihil cessantibus tormentis opprimeret. Tum uero Litterati pertinacia periculo uicta, atq; obiter accensi suorum cæde Germani milites, inter deditionis significationes irruerunt, primis interfectis, reliquis captis, Litteratus ipse seruatus est, ut ueteres captiui Budæ custoditi, permutatione facta reciperentur, in ea expugnatione Velsus ad ducentos milites impigros

impigros desiderauit. Tum demum à Vicegrado prouectus classe, cui Budensis numero & magnitudine nauium inferior nihil obstiterat, amnem transgreditur, Pestumq; occupat ab hostibus desertum, & ad Vacciam eadem celeritate contendit, eamq; sine uulnere redigit in potestatem, nec mora ad citeriorem ripam conuersa classe reuertitur, promotisq; inde castris ad Budā est profectus, ut per colloquia Budensium animos tentaret, exploraretq; reginæ consilia, & ex propinquo ostentatis copijs atq; tormētis ciuitati terrorem incuteret. Iam enim Pærenus ipse inter Hungaros nobilitate atq; opibus facile princeps, quanquam filium Solymano fidei obsidem dedisset, ad Ferdinandum transferat, oneratus scilicet ingētib; promissis, nā ab ipsa statim uictoria regij scrinij, sigilliq; magister in locum Verbetij futurus erat, dabaturq; ei dono aliquot opulenta oppida, quæ ambiguo iure in potestate Thursonis erant. defecerant etiam à regina Stephanus Rascaius, & Franciscus Francapanes Agriensis antistes summo loco natus, pietatisq; studio et seueræ uitæ disciplina mirabilis, quem conciliandis regiabus ad Cæsarem cum Brodarico suscepta legatione Neapolim peruenisse docuimus. is magnam professione religionis auctoritatem secum afferebat; quasi integro iudicio Ferdinandi causam probasset, sed ei postea Georgius intempestiui ambitus leuitatem, criminosis epistolis obiecit, quod purpurei galeri honorem commendatione Cæsaris affectasse uideretur. Cæterum Velsius obfessus potius quam oppugnaturus urbē, ad Aquas Calidas castra locauerat: & uergunt in occasum distantq; à mœnibus stadijs ferme duodecim, mirabilis autem earum na-

tura fertur, quum scaturientis aquæ tantus sit feruor, ut pede uix tentari possit, & in eam à lanijis projecti suos facile depilentur, nec ranæ tamen intereant, quæ frequentes innatare cõspiciuntur. Agebant undiq; prædas Germani, idq; iniquo animo à socijs Hūgaris ferebatur, quū pleriq; aut sua aut propinquorum pecora diripi, ac incendi pagos, & trahi uinctos imbelles agricolas uiderent, ita ut sæpe cum Germanis deprecando, prædamq; extorquendo, armis contendere cogerentur. Ex altera parte Budēses equitū alas emittebant quibus Germanos egresfos castris inuadebant, & finitimos uicos ab iniuria hostium tuebantur. Nam Valētinus Thuracus, uirtute bellica nemini secundus, qui militare imperium obtinebat, mirificum leuis armaturæ equitatum in urbe acciuerat. Summa eius consilij erat, ut nihil in discrimen adduceret: expectabat enim alacriter ut Germani promotis castris ad oppugnandum portis appropinquarent, aut si Velsius cunctaretur, spatiumq; præberet, interea Turcarum auxilia superuenirent. Dum eo modo ad Aquas Calidas Germani sederent, Balthasar Pamphilus inter Hungaros duces admodum clarus, quum progressus à castris antè portam urbis euagaretur, postulauit à custodibus potestatem sibi fieri cum Valentino colloquendi, cupere etenim plurimum salutare ueterem amicum, & aliqua deferre, quæ ad cõmune Hungarici nominis decus pertinerent, nec mora, concedente Valentino, cum turma suorum est receptus, aliquantoq; post in castra redijt, afferens se cum ducibus comiter ac hilariter compotasse, collustrandoq; urbem inspexisse præsidia, tormenta, aggeres, quibus Budam, nisi ampliore apparatu, & comodiore

modiore anni tempore, ac multo maioribus copijs, expugnari non posse crederet. Ea res Velsium uehementer commouit suspicaci ingenio Germanorum more, de externa gentis fide uti lubrica incertaq; magnopere dubitantem, usq; adeo, ut iratè succensendo Pamphilū castris excedere iuberet, quod iniussu Budam intrasset, ac insolenti priuataq; libidine, cum hostibus colloquendo adau-gendoq; eorum uires, totius exercitus animos fracta spe uistoriæ debilitasset. Itaq; Velsius nihil tētata oppugnatione discedens, ad Vicegradum iterum se conuertit, ut præaltam illam arcem, & regie coronæ custodia celebratam, tormentis expugnaret, nec diu Hungari præstidio impositi uim ingentium pilarum tulerunt; quum eadem ruina, qua turris ad Danubium adaperta conciderat, nobilissimi edificijs testudines, pinnaeq; et propugnacula, nihil intermissis ictibus cōcussa frangerētur. Eo modo interfectis aut in deditionē acceptis Hungaris arx capitur, minore aliquanto militum iactura, quam turris inferior paulo antè fuerat expugnata, nec multò post ad Albam regalem contendit, ut per colloquia ciuium principes tentaret: nam Perenus, cuius apud Albanos insignis erat auctoritas, per idoneos homines adhortando pollicendoq; immunitates ac præmia, nonnullos perpulerat, ut a regina deficerent, dicebant enim in consilijs & coronis calamitosum ciuitati fore, si infantis regis adolescentiam omnino expectandam arbitrarentur, postquam Ferdinandus cum suis tum ualidissimis Caesaris opibus innixus, in proximo spectaretur, qui apud ipsos legitime coronatus, iure potior ac armis atq; Fortuna superior, stultæ ipsorum pertinaciæ iniuriam euastato agro ultum

rus esse uideretur. His sermonibus celeriter est effectū,
ut ciuitas, quæ ui armisq; expugnari non poterat, multa
consilij ratione mollibusq; colloquijs ad Ferdinandi fidē
redierit, præsidiumq; acceperit: nam, quum eò Valenti-
nus aduolasset, occlusisq; portis non admissus, ac ob id
grauiter iratus, suburbana popularetur, Albani Pereni-
nianos equites acciuerunt, quorum præsidio non urbem
modo, sed proximos etiam pagos tueretur. His rebus ge-
stis Velsius ad Strigonium castra reduxit, uel ob id quod
Germani cum Hungaris rixas miscerent. Vtraq; gens
enim ab innata feritate & truci contumacia, quum in
implicabilem irā cruētis semel armis exardeat, deprecā-
tiū ducū imperia facile cōtemnit: nam per eos dies adeo
atrox certamen inter se ab leui causa contraxere, ut
quum præfecti intercurrerent, ducesq; ipsi dirimendo
prælio corpora sua opponerent, Perenus lapide ictus, &
Velsius in crure uulneratus, ab ea contentione discesse-
runt. Verū ad hæc, grauior quoq; in Pannonia bellum
gerentibus hyems suberat, & turbidis uocibus à milite
gregario stipendia petebātur: quas ob res Velsius, renum
etiam morbo uehementer affectus, in hyberna copias di-
misit, Pestumq; imprimis præsidio imposito & nouis
erectis munitiōibus firmavit, propterea quod frequen-
tibus nuncijs, nec incertis rumoribus afferebatur Turcas
in propinquis eorum limitibus arma parare, ut Budensi-
bus auxilio festinanter aduenirent. Nam ubi regina à
Ferdinando copias cogi, nauigijs tormenta imponi, ac
expediri commeatus certius cognouit, decernente Geor-
gio, nihil ad salutem opportunius habuit, quàm a finiti-
mis Turcarum præfectis maturam opem implorare. li
erant

erant Vstrephus Bosnensis, & Mahometes Belgradēsis, & Amurathes, qui trucidatis copijs nostris, et Cliſia ſupra Salonam capta, in Dalmatię finibus conſtiterat. Vstrephus præſecturę honore, cęteros Europę Sanzæcos anteibat. Illyrici ſiquidem vexilla omnibus præſeruntur, cuius ampliſſimus eſt equitum numerus, & regio longè latiſſima. Is locum beneficio potius quàm uirtute fuerat conſecutus, quoniam Baiazetis filia in matrimonio eius fuit, eratq; tum in ſenium uergēs, ac inertio otio præpinguis, tuebaturq; præſecti nomen ſingulari uirtute alumni ſui Amurathis, qui ad laderam armatũ Venetorum equitatum ſubita incurſione proſtigarat. Propterea facile regiņę poſtulatib; reſpondebat, ſe copias incõſulto Solymano minimè finibus educturum. Eadem ſerme reſponſa erant Mahometis, nam prouincia pedem eſſe ferre iniuſſu imperatoris neſas eſſe dicebat; ſed is ex itinere à Laſcho præoccupatus magnis promiſſis atq; muneribus, ut nihil ſe commoueret, diuq; ceſſaret, prolixè quæſtui, atq; item æmulationi ſeruiebat. Vſtrepho enim homini ignauo parere, ac eius ſigna ſequi uir longè fortiſſimus ac ætatis honore ſuperior indignabatur. Neq; Amurathi tutum erat à Gradisca Illyrica diſcedere, ubi erat in ſtatione aduerſus Crouattos, niſi iuſſa ſigna; præeuntis Vſtrephi ſequeretur. Hiſ de cauſis regiņa diu fruſtra, ut opem ferrent, Turcas præſectos obteſtata, ad legatos qui Byzantię erant, omnium difficultatum ſuarũ articulos perſcribebat, ut per eos Solymanus imminentiſ periculi certior redderetur. Nondum peruenerat Byzantium Laſchus, morbo ſcilicet currendi diligentiam ſubtrahente; ſed præmiſerat Ptolemæum Ariminenſem

medicum ad purpuratos, Luphtibeiumq; imprimis familiaritate sibi coniunctum, magnisq; antea excultum muneribus, per quem omnia se impetraturum sperabat, sed frustra fuit Ptolemæi aduentus, tamen si suspendendis Barbarorum consilijs, cum Bassa, ac ipso deniq; Verbetio collocutus opportuna, nec ingrata auribus, attulisset. Solymanus enim, qui ius suum ac beneficium defendere suæ dignitatis esse statuebat, magno sibi commodo ac magnæ item gloriæ futurum rebatur, si ostentato pietatis studio, uiduam pupillumq; in tanta calamitate protegeret. Itaq; aduocatis legatis, tribusq; purpuratis assistentibus, se eo animo Ioanni regnum concessisse dixit, ut ad liberos eius transmitteretur, tamdiuq; posteri eius stirpis Pannoniæ regno potirentur, quamdiu accepti beneficij memoriam retinerent. Proinde ad declarandam liberalitatis suæ constantiam, se arma sumpturum, daturumq; operam ne Germani hostes illati belli exitu letarentur: tradiditq; demum legatis, puero regi deferenda, firmatæ amicitiae, susceptæq; tutelæ insignia, purpuream auro intertexto regalis cultus togam, & clypeum elaborato umbone rotundum, ferream item clauam manubrio aureo, & incuruum gemmatâ uagina gladium, exinde Vstrepho Mahometiq; præfectis seuerissimè perscripsit, ut extemplò eductis copijs reginæ opem ferre maturarent, nec ulla aduersæ hyemis excusatione uterentur, quod si tarditate aut negligentia detrimentum acciperetur, ipsos continuo capite pœnas daturos. Vixdum Hungari legati, cum donis præ letitia Budam redire festinantes, discesserant, quum Laschus Byzantium peruenit, ibi edocuit e Ptolemæo de successu legationis Hungariæ, quum

mandata

mandata exponeret & æqua condicione regnum peteret pergeret, multusq; in ore eius esset Carolus Cæsar, uti fratrem excitis totius Germaniæ copijs adiuturus, comoto ad id Solymano, custodiæ traditur, obiurgantibus itidem purpuratis, Rostaneq; præsertim Solymani genero, iuvene elato atq; iracundo: dicebat enim ultimo supplicio dignum, qui insolenti orationis libertate sereni uultus maiestatem offendisset, ludificatusq; regem regum amicitiam peteret, quum interim impudenter in Pannonia bellum gereretur. Interea Mahometes & Vstrephus nihil deterrente hyeme dispersos in hybernis equites ad signa uocant, nauales socios conquirunt, classemq; Drauo et Sauo fluminibus in Danubium deducunt. Neq; enim peritè et commodè in Pannonia bellum unquam geritur, nisi subsidio magnæ classis tormenta, commeatus, impedimenta; ad opportunitates utriusq; ripæ conuehantur. Sed tantus per eos dies adulta hyeme & diu perflante Borea rigor extitit, ut astricto præalta glacie Danubio, cuncta nauigia ad Tolnensem ripam uadis inhaeserint, usq; adeò ad tollendam nauigationem marginibus latè gelu concretis, ut uix in medio tantus annis, quum iam planè in ipso cursu pigresceret, apertus & liber profluere spectaretur, ea res magno incòmodo Turcis fuit, tardauitq; eorum aduentum, quum necessario ad tuendam classem consistere, atq; ibi castra ponere, ferreq; subtentorijs præduræ hyemis asperitatem squalenti in solo cogerentur. Incredibile dictu est, quum inde discedere flagitiosum, & capitale quidem putarent, quâta animorum pertinacia et patientia corporum, rerum omnium difficultates superarint, uel equis, quibus nihil apud eos carius

carius existimatur, frigore ac inedia consumptis, & concepto inde morbo passim intereuntibus. sed mitesciente hyeme aperuit sese annus, Fauoniusq; primo uere inuecto Aquilonibus successit, exoptatus Turcis reginaeq; letissimus. Nihil enim cunctatus Mahometes, remiges supplet, pedites Martelosios ex Illyricis montibus accersit. Ii sunt latrones eximij, pari feritate, pernitateq; speluncis & cauis arborum pro domibus utentes, parua secure & breui spiculo armati, sed Numidarum more duces habent, & stipendio muneribusq; trabuntur, ita ut facile compendia uiarum ac montium fluminumq; naturam exercitibus demonstrent. Idem quoq; facit Vstrephus, ambobusq; Valentinus, è Buda obuiam profectus, cum ualida Hungarorū manu coniungitur. Regina praefectos muneribus colit, commeatū suppeditat, aenea tormenta, quibus inimica oppida expugnent, haud cunctatè attribuit. Itaq; inito consilio Danubiū copias traducunt, & ad Vacciam deferuntur. Ea urbs nequaquam milititer defensa capitur, trucidatisq; nonnullis Barbarorum more protinus incēditur. Inde Pestū oppugnatū ire pergunt, & ab occasu castra locāt. Praeerat Pesto Barcocius Hungarus, praetorianae alic praefectus sed aderāt pleriq; Hungari duces, & imprimis Germanorum dux Otbo Fotiscus, cum decem cohortibus. Ab his quum Turcae tormentis murum quaterent, equitatuq; circumeundo urbē magnum terrorem obsessis incuterent, oppidum egregiè defenditur. Nam Turcae in equo pugnare soliti ex propinquo aggredi murum, ruinasq; subire, & contemnere hostium tormenta (conspēcta praesertim intus hostium phalange) stultum ac miserum putabant: quòd Ianizeri pedites,

pedites, quorum uirtute cuncta facile perrumpant, nulli
 aut paucissimi in castris essent, Illyrici uerò Triballiq;
 classarij pedites, et quos diximus Martelosij, rudes ad id
 pugnae genus, ac ingenio prorsus armisq; inhabiles uide-
 rentur. Equestribus tamen praelijs certabatur, quum sæ-
 pè Hungari erumpendo uagantibus Turcis occurrerēt.
 Erat in oppido Marius Spicecastus, è Neapoli militaris
 architectus, is aduersus hostium castra, more Italico,
 quadratum aggerem multa conseptum materia ad instar
 latissimæ turris erexerat, in summitateq; tormenta col-
 locarat, quibus Turcarum munitiones atq; tentoria ab
 editiore loco petebantur. Simili ratione, & ab arce Bu-
 densi interiacente fluuio ad Pestana edificia pile ferreae
 uolitant. Regina interim parcius commeatum Turcis
 præbebat, utpote quæ sibi annonam, nisi parçe metirè-
 tur, priusquam frumenta maturescerent, defuturam ti-
 meret; quoniam Caesar è Belgio in superiorem Germaniã
 profectus, ad Ratisponam conuentum habere, nouosq;
 exercitus parare nunciabatur. His de causis, & quod
 multi equi conceptis antea morbis agminatim interirēt,
 Turcæ re infecta, traiecto rursus Danubio restitutisq;
 egregia fide tormentis, intra fines redierunt: sed in rece-
 ptu non defuere Hungari, quin erumperent, & nouissi-
 mos cadendo ad multum spatium persequerentur. Feren-
 tio Gnaro imprimis impigrè rem gerente. Eo enim die
 Achomates, qui cogendo agmini præerat, insignis inter
 alarum duces, ab insequentibus Hungaris est interfectus.
 Eadem hyeme in Vangionibus totius Germaniæ legato-
 rum habitus est conuentus, in quo Peronottus Granue-
 lius insigni grauitate pietateq; religionis casum deplo-
 rauit,

rauit, obsecrando Germanos nomine Cæsaris, ut tantis atq; adeo diris dissensionibus speratum toties & nunquam impetratū finem imponerēt, quibus diuinæ humanæq; res pudenda miserabiliq; insania in præceps traherentur. Luthero enim hæresiarcha adhuc superstite, qui antè uiginti annos eadem in urbe ac eodem Cæsare conuentui præsidere, inducta placita defendere conatus fuerat, impunitusq; discesserat, pleriq; alij nouas diuersasq; à Luthero sectas condiderant, publicatisq; dogmatibus, antiquas hæreses excitant, quas superioribus sæculis sanctissimorum Pontificum & sacerdotū decreta, concilijs toto terrarum orbe celebratis, legitime sustulissent. Miserat eò Paulus Pontifex Thomam Campegiū Feltrensem episcopum, atq; item perillustres theologos, qui de sacrarum literarum interpretationibus disputarent aduersus Lutheranos. Ii nouū sibi nomen induerant, Protestantesq; appellari malebant: quoniā deserti ducis mores planè dissolutos & fœdos concepto pudore damnauerant, qui uel in ipsa Germania pristinae uirtutis eius existimationē euertissent: horum princeps erat Philippus Melächthon, qui Latinae facundia deditus, noua et ipse placita mitiore ingenij ueneno publicarat. Pro catholicis stabat Ioannes Ecchiū, uetus atq; admodū robustus sanæ eruditionis propugnator, & Iulius Pluggius præsul designatus Numbergensis. His unis datus est loquendi locus in confesso legatorum, præsidente Granuelio, alternisq; diebus dixerunt ac responderunt: iamq; de peccato originali protestantes se cedere fatebantur; utpote qui astuto consilio cū dociles, tum ueræ doctrinae cupidi existimari cupiebant, ut conceptā infamiam obstinatae dissensionis

sensionis effugerent, & tum demum in reliqua ueterum
 sanctionū capita ad conuellendam Romani Pontificis au-
 thoritatem seuius atq; liberius grassarentur, si in re ne-
 quaquam leui à priore sententia discessissent. Sed eā al-
 ternæ disputationis contentione Granuelius, quasi iā bo-
 næ spei plenus, q. aliquid pio pacificatore non indignū
 consecutus uideretur, ad Ratisponensem conuentum reie-
 cit. Primo enim uere Cæsar à Rheno ad Danubiū profe-
 ctus, Ratisponam Germaniæ regulos liberarumq; ciuita-
 tum legationes euocarat. Perueneratq; eò ab Roma lega-
 tus Cardinalis Gaspar Contarenus, eximia uirtute atq;
 doctrina clarissimus. Nec multo post affuere pleriq; re-
 guli antistitesq; Germani, & antè alios Albertus Cardi-
 nalis Maguntinus, omni officio ac pietate catholici dog-
 matis & Pontificiæ potestatis causam complexus, è di-
 uersoq; Philippus Lantgrauius, Cattorum princeps, Au-
 striæ familiæ non obscurus hostis, qui inexorabili perui-
 cacia, tanto ferocis ingenij spiritu Lutheranorū uela in-
 flabat, ut Cæsar ne rem summæ spei ad publicam salutem
 fœliciter inchoatā ulla animi commotione perturbaret,
 Buccerum damnatæ sectæ theologum in illius porticu cō-
 cionari pateretur. Eminebat enim in Cæsare studium ue-
 ræ pietatis, idq; semper exactis Christianæ uitæ cerimo-
 nijs ostenderat, sed humanarum rerum curis plurimum
 angebatur: propterea dissimulandum indulgendumq; in
 præsens obduratis cæco errore, & lōga impunitate cor-
 roboratis hominibus existimabat: ut eos molliissimè cōci-
 liatos, in his quæ religionem respicerent, ad patrum ma-
 iorumq; suorum instituta reduceret. Id enim ad optimi
 non modo pijq; , sed & longè etiam maximi principis
 nomen

nomen parandum fertinebat. Nam si ipso autore disceptatoreq; ea de religione cōtentio, atq; omnis discōrdia tolleretur, cōpositis statim Germaniæ rebus, nemini dubium aut difficile futurum erat, quin Turcarum armis egregiè resisti, Pannoniæ regnum recipi, & Gallorū contundi spiritus, & deniq; firmus atq; peramplius in Italia dominatus constitui posse uideretur. Itaq; magno cōsilio Cæsar Augustani conuentus formulā ex conscripto atq; edito libello subsecutus, cōstituit ut à ternis utrinq; theologis Christianæ legis ueritas indagaretur, ij suere à catholicis, ipse imprimis Ecchius, Iulius Pluggius, atq; Groperius. Defendebantur autem protestantiū partes à Bucero, Melächthone, atq; Pistorio, quorū disputationibus delecti præsidebāt, Federicus Palatinus uir magnitudine probitateq; animi inter Germaniæ regulos faciliè excellens, quē uniuersis imperij copijs ad Viennam præfuisse meminimus: huic aderant principum ac liberarum ciuitatum studio apppositi aliquot sacrarum literarū professores, qui auscultantis Cæsaris autoritate regebantur. Quum in hunc modum ad Ratissponam religionis causa iactaretur, Ferdinandus de Pannonicis rebus discessuq; Turcarū certior factus, alacri animo ad eandē spem obtinendi eius regni continuò redit, Caroloq; fratri faciliè demonstrat nequaquam incepto absistēdum, postquam Fortuna satis fœlicibus initijs arrideret, nec reuersuri essent Turcæ, qui aduerso conatu asperitateq; hyemis et commeatus inopia fatigati, deserta regina intra limites concessissent. Itaq; nouæ copię in supplementum Velsiani exercitus antea conscriptæ, quum id de Turcarum aduentu crebri rumores postulassent, è Norico in Pannoniam

niam mittuntur, præficiturq; eis Vilermus Rochandul-
 fus regie aule magister, qui dudum ut Pestanis opem
 ferret Posonium usq; descenderat; is uiridi admodum se-
 necta, ore militari constantiq; ingenio, grauissimi ducis
 habitum præferebat. nã Veneto bello antè triginta an-
 nos cū laude ordines in Italia ductarat, Pannonicæq; re-
 gionis peritus habebatur, quod tutante se moenibus Ioan-
 ne rege, Budā uel infœliciter oppugnasset. Velsius enim
 non armorum usu, aut studio militum, sed ætatis tātum
 ac officij dignitate inferior, locum facile concedebat, q-
 laceffente morbo uideretur inutilis, inuisusq; esset Hun-
 garis, & à Pereno contracta similitudine dissentiret, sed ni-
 hil quoq; in oppugnanda urbe strenuè facturum credeba-
 tur, quod antea apud deliberantem regem oppugnandæ
 Budæ consilium exquisitis disciplinæ rationibus impro-
 basset. Fit enim sæpissimè militiæq; præsertim malignita-
 te atq; superbia humani ingenij, ut pleriq; uinci malint,
 quàm uictoria potiri, quæ alieno cōsilio parta susceptæ
 semel ex aduerso prolatæq; opinionis famā ad dedecus
 extendat. Nec mora Rochandulfus, trium ferè mensium
 comæatu, qui secundo æmne deferretur diligenter insti-
 tuto, muralia tormenta à Viēensibus mutuatur, itemq;
 à Bohemis & Slesitis atq; Morauis auxilia accersit, ue-
 tereq; exercitu inspecto acceptoq; Budam profectus eā
 obsidere oppugnareq; constituit, sed ab alijs omnino lo-
 cis secus ac ipse antea animo cōcepiisset. Immutata enim
 erat urbis facies, nam ingētia propugnacula peritissimè
 cōstructa, nouarumq; turrium moles admirabatur, quas
 Ioannes architecti Bononiensis ingenio fretus munien-
 dis portis addiderat. Imprimis ab ea parte qua ipse Ro-
 chandul-

chandulfus decem ante annis magna edita murorū strage mœnia uerberarat, admirabilis ē lapide cōstructa munitionis uisibatur. Ea nobilium Horsacorum ædes completa in Corum uētum prominebat, obtusiorēq; angulo ac insigni proiectura, cui tormentarie inerant fenestræ, diuersa utrinq; mœnia defendebat, ita ut longē omnium facillimus ad oppugnandum aditus demonstrato periculo tolleretur. ab ea enim parte excelsus atq; perpetuus collis, in quo Buda opportunē posita conspicitur in planiciem desinit, quū ab aquilone oriēteq; æstiuo, unde Danubiū despectat, accessus maximē arduus ac impeditus, perangustis & tortuosis callibus ostēdatur. In Sabatina quoq; porta, quæ Budam ueterē ad leuam Vicegradumque perducit, iustæ amplitudinis propugnaculū erat editum, quo directā in meridiem mœnia libratīs sedulō tormentis ad altitudinem scandentium hostium facillē raderetur. Ad orientem porrō Solem, ubi arx est sumptuosius tot regum operibus ad letissimum undiq; prospectū ædificata, lapideam peramplam turrem mediocri altitudine opportunē construxerat, quæ ita iungebatur adhærebatq; arci, ut exterius cum ponte portam haberet, qua liber egressus descensusq; tutissimus ad flumen per fossam cōcisa rupe excauatoq; solo, uel septenis in acie armatis nō incommodē præberetur. Neq; enim antea ab arce nisi per urbem magno circuitu ad Danubiū aditus patebat, sed mons præaltus ex aduerso arci urbiq; imminens, intercedente ualle, atq; ea quam diximus, fossa ita assurgebat, ut media montis arcis fastigium æquaret, summo autem cacumine regiones plateæ interioraq; urbis tormentorum ictibus subiecta spectarentur. In eo templum

erat diuo Gerardo, a quo nomen ducit, dedicatum, cuius numen pestilentia ritè inuocantibus salutare esse pictæ imagines, & persolutis uotis appensa donaria cumulatè testantur. In hunc montem Rochandulfus, quòd eum ad oppugnādā arcem terrendamq; reginam idoneum re-
batur, tormenta perduxit, uehementerq; adeo quassauit nouam turrem, ut ingentibus disructa pilis collapsura uideretur, summa enim corona, pinnaq; deciderant, sed triplex erat arcis murus durioresq; ob id expugnandi atq; inuadendi, intercedente præsertim ualle, difficultates ostendebat; uerum nemini dubium erat quin summæ arcis ornamenta præaltaq; testudines, uti ad Vicegradum acciderat, refringi diruiq; posse uiderentur, sed Rochandulfus suo an regis cōsilio incertum nobilissimæ regie parcendum existimabat, quum exornatas porticus & per picta laquearibus aureis cœnacula breui concassura conspiceret, quæ ab ipsis demum uictoribus neq; destinerari nisi magno cum dolore inanis pœnitentiæ, aut instaurari nisi immenso auri pondere, & longo temporis spatio censerentur. Cæterum per præcones, quibus ad cōmeandum induciæ perpetuæ inuiolabili iure gentiū manebant, reginam hortabatur, ut seruitutis compedes arumperet, quas Georgius intestinus hostis simulato tutelæ nomine, ipsius & pueri cruribus innexisset, paratum enim esse amplissimum principatum liberalitate regis, in quo ipsa cum dignitate ad securitatem conquiesceret, puerumq; nutriret; quòd si ea omnino munera, uti mentis inops, ac ignara periculi, repudianda arbitraretur ac imminētis calamitatis casum obstinatè contemneret, se daturum operam, ut maioribus tormentis ac in-

gentibus mortarijs, quæ in sublime castra demum ad exitum tectorum marmoreas ingentes pilas excuterent, totius arcis ac regie contignationes exitiabili cum fragore frangerentur. Ad ea Georgius respondit, non esse adeo insulso ingenio reginam, ut Pannoniæ regnum Sepulchro principatu permutare uelit, Rochandulsum uero, sibi ualde delirum ac insanum senem uideri, quod quum antea in hisdem fossis grauiter uapularit, id modo stolidè quærat, ut ad perniciem cumulata temeritatis poena mulctetur. Proinde uiros fortes pro patria regisque Hungaro aduersus temulenta agmina sobriè propugnantes terrere desineret, nihil enim eos immanium globorum strepitu commoueri, uerum se unum ex omnibus à Rochandulso priuata humanitatis iure comiter postulare, ut tormenta aliquanto mitius disploderet, esse enim sibi scropham domi unicam prægnantem, quæ tot sclopis, & bombis exterrita, abortum magno conuiuiarum suorum dolore factura uideretur. Erat enim Georgius perurbanus & dicax, atque adeo Germanorum contemptor, ut quum ex his duos milites, regijs in hortis edificia succedentes, à Budensibus interceptos supplicio affecisset, in eadem furca totidè pariter porcos ad ignominiam suspenderit. Nec multò post Rochandulsum à monte Gerardo ad sepulchra Iudeorum, nihil loci nomine abominatus, motis repente castris omnem tormentorum apparatus transtulit. Is locus à Iudæa porta inter orientem atque meridiem non iniquus, quanquam sensim accliuus, ad proxima uineta protenditur: sed longinquam & propterea periculosam habebat aquationem, quum intentis semper ad insidias, & repentinis Valen-

tini equitibus, Danubius magno circuitu peteretur. Sed Germani dispositis custodijs, certoque præsidio a quatoribus adiuncto, egregiè cunctis difficultatibus occurrebant. At Georgius ubi hostem ad sepulchra castrametantem uidit, nihil de solita urbanitate ad iocandum remittens, à Rochandulfo petijt, ut errati ueniam daret, quòd eum nuper falsò delirum senem appellasset, quoniam in æquiora loca traductis castris sapiens omnino mentisq; integer euasisse uideretur: postquam proprio in loco, & ipsi exactæ ætatis seni, multumque irritò labore fatigato, & damnatis pariter copijs aptissimo consedisset. At Rochandulfus ferream curulem caueam, uti feræ belluæ, Georgio comminatus, à duabus simul partibus ad distinendos hostes oppugnare constituit. Hungari Pereno duce atque his adiunctæ Bohemorum cohortes inter Horsacam munitionem, & Sabatiam nam portam tormenta protulerunt. Ipse cum Germanis à Iudæa porta ad arcem, qua regij uisuntur horti, tanta ui quassauit murum, ut pars concussa perfractaq; procideret, pars uero premente atque impellente interno aggere, quem intus Budenses subitariæ munitionis causa moenibus adstruebant, inexpectato casu in exteriora laberetur. Ea res propugnantes magnopere committit, quòd dijs ueluti aduersis, ipsorum diligentia secus ac sperassent, irreparabili damno repente edito nouum periculum attulisset, sed tantæ occasione defuit Rochandulfus, siue re nequaquam satis liquido perspecta, quum inter perpetuam tot displotis utrinque tormentis fumi caliginem, elatique ab ruina, pulueris densissimam nubem omnia conderentur, siue quòd pro in-

genio cunctantius & suspiciatius cuncta administranti expediti consilij uim omnem mora fatalis eriperet, nec Germani statarie pugnae assueti facile adduci possent, ut in extraordinarijs, & repentinis oppugnationum casibus Hispanorum, ac Italarum, Gallorumque more, alacriter atque celeriter murum subirent. Ceterum usque adeo moenia tormentis adaperita prostrataque cernebantur, ut in longitudinem unius fere stadij eminente tantum ad altitudinem staturae hominis antiquo aggere, uel breuibz scalis se facile scansuros, ac in urbem irrupturos milites dicerent. Iamque nox aderat apud Germanos curandis corporibus quam rei gerendae aptior. Ex uetere etenim gentis disciplina tenebras, ac insidias perosi decora tantum ea uulnera existimant, quae spectante exercitu in praecleara luce susceperint. Itaque aliquot prolatae sunt scale, & per tenebras magno silentio iuxta ruinas appositae eo consilio, ut sub auroram compositis ordinibus conferti milites subirent. Ceterum Budenses ab hostili mora spatium nacti, incredibili diligentia omnisque generis sexusque hominum frequentia, nouum intus aggerem protinus erexerunt, animaduersisque hostium scalis eas continuo rapuerunt. Porro Germani sub auroram instructa acie per accliuia subeuntes tanta uim munitiones sunt adorti, ut Otho Fotiscus in perruptam domum, quae muro coniuncta erat audacissime penetrarit, ceteraque cohortes, quum praeeuntem quemque militem succedens humeris subleuaret, in ruinis uexilla praefigere niterentur, sed Budenses mira constantia irrupentium impetum tulerunt, cohortante propugnantemque Georgio, qui deposita cuculla

culla galeatus toto aggere uolitabat. At Germani quum aliquandiu periniquo loco multis acceptis uulneribus irumpere conati essent, nec armis modo quibus acerriamè cominus cædebantur, sed ualida etiam corporum impressione scutatis à fronte uehementer incumbentibus urgerentur, nullo ordine se recipere cœperunt, sed receptus perturbatos in fugam confestim uertit, atque eo quidem maiore cum incommodo, quoniam uti uidere licuit quanto longius à mœnibus recedebant, tanto atrocius atque frequentius omni missilium genere & tormentarijs maximè glandibus sternebantur. In eo tumultu Rochandulphus supra octingentos milites amisit; nam quicumque paulo grauius sauciati in castra se retulere incuria & contemptu uulnerum putrescentibus facile plagis interibant. Perijt & paucos post dies distracto ui tormenti, resiliëntēque lapide, haudquaquam ab initio lethaliter ictus Hieronymus Iadarensis, Austrianae classis præfectus. Pari quoque euentu, sed minore accepto detrimento, Perenus ad Sabatinam portam repulsus ab oppugnatione discessit. Exinde Budenses adeo animos despectis hostibus sustulerunt, ut erumpere sæpius auderent, ignauiamque exprobrantes contumeliosis significationibus è muro Germanis illuderent. Tentauere demum Austriani duces effossionibus atque cuniculis murum subruere, inditōque ac deum succenso intus tormentario puluere, ad apertisque mœnibus subitarium in urbem aditum parare, quod plerique adessent milites è Rhætia argentarijs fodinis assueti, Bohemique præsertim insecturis metallorum operam nauantes, sed Budenses deprehensis hostium con-

filijs, atque operum initijs, nota atque instituta ratio-
 ne, dum fossas introrsus ex obliquo pertraherent, cer-
 tæque erupturis incendijs spiramenta relinquerent, di-
 ligenter atque foeliciter occurrebant; urgebantur ta-
 men tanta uariarum rerum inopia, ut nequaquam pati
 lo longiorem obsidionem pati posse uiderentur, & fa-
 me laborantis populi querelis locus esset, usque adeo,
 ut urbana multitudo tumultuarijs uocibus imponendum
 esse finem inediae, publicoque periculo, & deditio-
 nem omnino faciendam succlamaret: sed tanta inerat
 Georgij ingenio auctoritas cum summa in omnes casus
 urgentium rerum industria, ut quum concionanti simi-
 lis in forum prodiret, quod uellet uel corruptos aliena-
 tosque ciuium animos impelleret; parum tamen absuit,
 quin urbs ipsa quæ ui capi non poterat intestina frau-
 de proderetur. Erat inter Budenses uir Hungarus in iu-
 re dicundo prætoria functus potestate, nomine Borne-
 missa; is Georgium uehementer oderat, quod in iudicio,
 & ciuili contestata lite, à Iudæo decoctore multus ste-
 tisset, qui astuta consilij simulatione, nequaquam suo,
 sed Bornemissæ malo susceptæ mercaturæ rationes con-
 turbabat. Itaque liuoris plenus uindictæq; percupidus,
 Francisco Reualio, qui in Austrianis castris ius dice-
 bat, se daturum ad ingressum exoletam portulam pro-
 misit, ea erat in sepulchretis solennis tēpli Deiparæ uir-
 gini cognomento Germanicæ dedicati, eratq; usui pacis
 tempore per decliuiā petentibus flumen: rem igitur ad
 se per Reualium delatam ita probauit Rochandulfus,
 ut nihil tamen Hungaris in tantæ spei negotio commit-
 tendum arbitraretur, secus ac ipse Bornemissa præcia-

puè deposcebat , utpotè qui sine sanguine tot insontium
 ciuium, quorum salutem priuato facinore proderet, rem
 patrare exulibùsque omnino Hungaris uti uellet, quibus
 erga patriam & propinquos, notòsque ipsis pietatem
 & clementiam minime defuturam spectaret ; quando
 Germani per se crudeles , totq; incommodis & contu-
 melijs irritati, noctu præsertim irrumpentes, ne pueris
 quidem, & foeminis parsuri uiderentur . Caterum Ro-
 chandulfus more gentis ad inane prudentiæ nomen , ne-
 mini integram fidem præstare solitus, ut exclusis Hun-
 garis solus conceptæ uictoriæ famam usurparet, usurum
 se Hungarorum opera simulat , Reualiumq; decipit , à
 quo etiam filium obsidem acceperat , nam ad constitu-
 tam horam intempesta nocte, omnibus nihil sese per ca-
 stra commouere, & conquiescere iussis, delectis quatuor
 Germanorum cohortes silentio ad portulam præmisit ,
 Condeo filio cum ala Germanorum equitum in statione
 constituto, ut quæ à receptis intra urbem Germanis pro-
 ditoribusq; uti conuenerat, maior & militaris uie por-
 ta refringeretur, confestim cataphractus equites indua-
 ceret, nec Bornemissæ in ipsa perfidia fides defuit , ada-
 perta enim portula quam diximus cohortes magna ex
 parte suspensis uestigijs sunt introductæ , sed quæ Bor-
 nemissa singulis intrantibus Reualium summissa uoce
 requireret, neque alio quàm Germanico fremitu respon-
 deretur, intrepido alioquin animo , uti plerunque acci-
 dere deceptis solet , improuisus obrepit pauor , ita ut
 anceps atque incertus consilij , nec præeuntibus , igna-
 ris scilicet quem primum urbis locum occuparent , dux
 esset ; nec Germani contento iam gradu in tenebris

fraudem suspectantes alacriter procederent, quum re-
 spectare ac ab ultimis itineri & gerendæ rei signife-
 rum petere cogerentur, non sefellit Budensium excubias
 incendentium agmen, quum uel leuiter calcata humus, of-
 fensaq; arma perstreperent accensiq; sclopettorum fu-
 niculi latè spectarentur: Itaq; petito nec ab hoste reddi-
 to tesserae nomine ad arma conclamatũ, sed id serò erat,
 iam semicapta urbe, nisi diui Budæ tutelares deprehensis
 & errantibus aduersi, tanti iam patrati facinoris auda-
 ciam in subitum metum uertissent, tãta enim animorum
 consternatione regredi, portulamq; repetere tumultuo-
 sius quam Germanos milites deceret properarunt, ut in
 angustissima porta afflictarentur, impedireturq; exitus
 hastarum strue, quam primi proiectis armis effecerant,
 ut leuius ac expeditius in castra profugerent. Urbanus
 Baccianus qui uigilias ea nocte circuibat, primus cum ex-
 pedita cohorte euadētibus superuenit, adductaq; eò sunt
 à Vichio latè iam cognito auditoq; tumultu, ualidæ pe-
 ditum atq; equitum manus, quæ more militiæ in foro ad
 incertos belli casus excubabant, ita audacissimi Germa-
 norum, qui primi irruperant, cum nouissimi agminis fa-
 cti in fugam se conuerterent trucidantur, capiunturq;
 nonnulli & in his Bornemissæ familiares, nam ille inter
 primos euaserat, de his autem Reualijq; item amicis à
 Georgio quæstiones habitæ, erutaq; est uarijs cruciatu-
 bus totius prodicionis series, & de confessis foedi crude-
 lisq; spectaculi suppliciũ est desumptum, Reualio in ca-
 stris se ingrati maligneq; proditum conquerente, & lue-
 gēte plurimum Bornemissa, qui parto proditoris patriæ
 cognomento, omnem substantiam amicis ac affinis mi-
 serè

serè perditis amississet. Itaq; Rochandulfus, quòd consilia & conatus omnes Fortuna præuerteret, & totis castris inconsultæ peruicaciq; superbie uel gregariorum militū iudicio damnaretur, nec dolorem ac infamiā corruptæ tātæ occasionis atq; uictoriæ animo sustineret, reliquas belli cogitationes ad obsidendos hostes cōuertit. At Solymanus his rebus, quæ à Cæsare fratreq; eius aduersus reginam parabantur, opportunè cognitis, tuendi proferendiq; imperij rationes explicat, hostium consilia & facultates expendit, adhibetq; in consilium purpuratos Bassas, ac ingenti animo, diuisis copijs delectisq; ducebibus, uno tempore locis omnibus statuit occurrendum. Imprimis Solymanus Acarnan Eunuchus in Mesopotamiam mittitur, qui Babylone consistat, Tāmasumq; Persarum regem à Tygridis ripa deterreat, is nuper Aegyptopro præfectus, multis ædificatis triremibus enauigatoq; Arabico sinu, et superatis Rubri maris angustijs, in Indiā peruaferat, interfectoq; Ademi rege, Lusitanos ad Diuemporium uehementer oppugnat, Mahometem uerò purpuratum, natione Dardanum, qui obsessæ reginæ opē ferat, in Pannoniam proficisci iubet, deligitur & Vstrefus ex Illyrico quartus ordine purpuratus, qui Mahometem subsequatur, subsistatq; Belgradi, intentus ad ferendā opem, si Mahometes ualidiores hostes inueniat, attribuitur & sua classis Hariadeno Barbarussæ, cui antea maris imperium erat delatum, ut daret operam ne quid detrimenti in Græcia atq; Epiro ab Auriana classe reciperetur. Paulo enim ante Auria Siculis Neapolitanisq; triremibus sibi adiunctis Turcas & Pœnos Turcis fauentes, Clupea, Neapoli, Adrumëto, Ruspina, Tapsoq; & deniq;

tota

tota ea Affricæ regione, una excepta urbe Lepti, quæ Ma-
 homedia à Pœnis, Aphrica à nostris dicitur, ad Mænicis
 usq; insule Syrtes depulerat, Muleasibq; Tunetani regis
 imperio parere coëgerat. Eæ urbes hodie sunt Calibia,
 Susa, Mahometa, Monasterium, Sfaxia, & Affrica quæ
 Pœnis Mehemedia dicitur: tum enim Auria ingentem
 exornabat classẽ, ut ad expugnandum Algeriũ in Mau-
 ritaniam transfretaret. Et quoniam Solymanus Maylatũ
 in Transyluania Ferdinandi rebus studere, bellumq; mo-
 liri didicerat, aduersus eum Mustapham Nicopolitanum
 præfectum superato Danubio contendere iussit, impera-
 uitq; Petreio Moldauo Valacchorum principi, ut Musta-
 phæ bellum gerenti præsto adesset. Is Turcarum copijs
 triginta milia suorum equitum adiunxit, magnoq; astu
 Maylatum, ut mox dicemus, in potestatem redegit. Ipse
 autem Solymanus plus æquo Christiana arma ueritus,
 Cæsarisq; imprimis consilia & totius Germaniæ facul-
 tates, non absurda, quãquam tum maxime uana ratione,
 animo reputas Hadrianopolim proficiscitur, tertium ex
 propinquo exercitiũ, si opus foret, subsidio duobus præ-
 euntibus purpuratis allaturus, retento secũ Rostana ge-
 nero, quẽ inter Bassas asciuerat, Luphtibeio scilicet gra-
 du pulso, relegatoq; in Macedoniã, quod uxori, quæ Soly-
 mani soror erat, desertum sibi relinqui coniugalem tho-
 rum peracerbè conquerenti, obiectantiq; dissolutas libi-
 dines, indignè ac insolenter manus inieciisset. Igitur Ma-
 hometes, rei gerendæ pariter ostendendæq; uirtutis cu-
 piditate incensus, iustis confectis itineribus, paulo post
 solstitium in Pannoniam peruenit, adiuncto sibi ex iti-
 nere altero Mahomete Belgradensi, accitisq; item Bos-
 nensibus

nēſibus copijs, quibus Vſtrephus dudū fato functus, Pea-
 ſtano bello præfuerat. Huic in præfectura ſucceſſerat
 Vlamanes Perſa. At Germani, ubi de aduentu Turcarum
 certius cognoscunt, uarijs inter ſe dictis ſentētijs decera-
 tant, diſputatur enim in conſilio, præſtet ne obſidionem
 ſoluere, an cōtra ire hoſtibus prælioq; certare: ſed impel-
 lentibus fatis, ut Turcæ Pannoniæ regno potirētur, Ro-
 chandulſi ſententia uincit. Is nihil tutum quod eſſet in-
 decorum putabat. Peſtum namq; traijcere aut Vicegra-
 dum Strigoniumq; redire, uti aliqui ſuadebant, adeo fla-
 gitioſum turpeq; rebatur, ut ingenio tot aduerſis cona-
 tibus perturbato, urgenteq; Fortuna, uinci atq; emori,
 incolumi cōſtantiæ laude, quàm exercitum ſeruare male-
 le uideretur. Caſtra itaq; in aduerſam urbis partem ad
 Gerardi montis radices transferuntur, qua mons inter
 Budam & caſtra poſitus, recedensq; à flumine latam ab
 oriente planiciem relinquit, eo conſilio ut aduentantes
 Turcæ, quos nihil à claſſe flumineq; diſceſſuros uidebat,
 contra rectam tormentisq; munitam caſtrorum frontem
 procedere & periniquo loco tranſitum tentare cogerē-
 tur. Ea enim erat natura loci ut caſtra hinc præalta im-
 minentis montis crepidine, illinc uerò ad læuam prætere-
 fluenti Danubio munirentur, in tergo autem præualidus
 agger erat erectus, contra portam turremq;, quam Bu-
 denſes, quòd flumine abluatur, Aquariam uocāt. Nam ab
 excelsa urbis arce, duo brachia pinnati muri per decliues
 præruptosq; deſcenſus ad flumen deducta erant, tātumq;
 loci in ima ripa intercipiebant, quantum in ſummo tota
 arcis amplitudo complectebatur. In eo ſpatio cū ſtabulis
 regijs uetera erant naualia, binisq; portis ac turribus
 præclude-

præcludebatur id iter, quod iuxta flumen haud multum lata ripæ margine in campos perducebat. Porro in dextram ab ipsa fronte Rochandulfus perpetuam muniti-
nem in aduersum montem erexerat, ibiq; minora castra in quæis erant Hungari, editiore loco posuerat. Parua quoq; insula pöte cöstrato castris iungebatur: in ea erat lunatus agger, maioribus tormētis egregie munitus, quibus & subeuntia hostium nauigia, & ea, quam diximus, lata planicies ex obliquo peterentur. Cogitabat etiam stabili atq; perpetuo consertis inter se nauigijs pöte cöstructo, Pestanis moenibus castra committere, indeq; nouas copias opperiri, aduentantis hostis impetum sustinere, diuturna q; maxime obsidione Budenses premere: nam tātus commeatus tantusq; rerum bellicarum apparatus ad Pestum fuerat institutus, ut uel in multam hyemem abunde sufficeret. Caterum appropinquantibus Turcis Valentinus cum duobus millibus equitum legati munere functus occurrit, quid hostes parēt, quales, quātiq; sint, utrumq; Mahometem diligenter edocet, opportuna ponendis castris loca demonstrat. Itaq; Mahometes Bassa audacter promotis agminibus quinq; ferme stadiorū spatium ab hoste consedit, circumdatq; sese celeriter ingenti fossa, per Asappos pedites, quibus in opere faciūdo Turcæ plurimum utuntur, totamq; eam planiciem tabernaculis innumeris complet, Belgradensis uerò Mahometes rei bellicæ peritissimus, per colles, qui sese molliter inflectunt, Gerardoq; monti relicta planicie coniunguntur, editiorem capit locum, Hungarorum magis quam Germanorum castris propinquum. Tum uerò legati Turcæ ducum nomine ad salutandam reginam urbem intrant, magnam

magnam maioris minorisq; pecoris multitudinē ex Hūgarorum tamen pascuis abactā dono dant, mirantur subitarios aggeres, terrificosq; hostium conatus, Budensiu constantiam laudant, profitenturq; se eorum iniurias cecleriter ulturos, excultiq; donis discedunt, Budamq; demū pariter ac ipsa castra mutua securitate commeantibus utrinq; Budensibus & Turcis patuerunt. Tanta autem apud utrunq; Mahometem, cum uerbis, tum omnibus officijs, humanitas atq; prudētia spectabatur, ut nequaquā simulata aut tēporaria inter Turcas & Hungaros amicitia, cuius nomine ad ferendam opē aduenissent, sed maxime sincera & diuturna, uel ab astutis pueri nutritijs crederetur. Grauibus enim dictis sententijs, Georgio imprimis Vichioq;, et Valentino suadebant, ut deposita similitate, reuocare exules uellēt, communicareq; eis solitos honores, et deniq; in unum Hungarici sanguinis corpus consentire, omnes enim, nisi desperent, dum rex Stephanus adolesceret, securē atq; beatē regnaturos, & deniq; postquā sub tutela presidioq; maximi atq; iustissimi imperatoris tuti essent, Germanica arma facili cōtempturos, quæ neq; ualere per se possent, neq; omnino cōmoueri, nisi cōcitantibus Hungaris, quibus patriæ desiderium satis iusta belli causa uideretur. Cæterum binis utrinq; eo modo cōstitutis castris, binæ quoq; classēs accedebāt, in Austriana erant biremes uigintiquatuor, maiores minoresq; Nasadæ, quarum formam nauali prælio ad Strigonium factō, supra retulimus, circiter octoginta, onerariæ uerò naues & magni lintres paulo minus centum. Turcarum uerò classis omnis generis nauigijs, dimidio minor censebatur. Hanc tortuosi litoris cubitus
 in altum

in altum exporrectus, effecto intus latissimo sinu, opportune ab hostium tormentis protegebat, pari quoque ratione prominentis ripæ, Austriana in altero cõsimilis profuentis flexu, deligatis ad ripam proris, tutissimam stationem obtinebat, actuariæ autem obiectu parvæ insule tegebantur. Nam Turcæ proximam huic Cepelliam insulam è regione castrorũ occuparāt, in superioreq; parte, ubi Danubius ueluti rostro scinditur, munitione exerant, indeq; paribus tormentis parvæ insule aggeres & commeantia nauigia diligenter infestabant. Cepellia quadraginta amplius millibus passuum in longitudinem extenditur, pagis ædificijsq; referta, ac ideo opportuna, ut si eam ab initio Rochandulfus, sicuti iudicabāt Hungari, occupandam muniendamq; suscepisset, appareret Turcas nequaquam castrametandi facultatē habituros, aut omnino relicturos classē, si ad occidentem, ubi antea Rochandulfus cõstiterat, magno circuitu castra ponere uoluissent. Quid enim eo consilio insanius, ac exitu calamitosius amissa classe Turcis accidere potuisset? sed nemo uel exactè prudens cuncta prouidet, quum euentus supra cladis incommodũ infœlicibus reprehensionis etiã grauem notam relinquat. Non putabat enim diuidendas esse copias priusquã noua è Norico auxilia superuenirent, quum frequentibus prælijs & graui autumnogræuentibus morbis, uehementer attenuatæ, nequaquam Turcarum numerum adequarent, & Budenses totis copijs diuersoq; latere ad omnes Turcarum motus erupturi uiderentur. Pugnabatur quotidie minutis prælijs circa planiciem ab equitatu, & ad superiores munitiones, ac in monte ab extraordinarijs peditibus. Nam Mahometes

metes Bassa præter sagittarios Asappos egregiam etiã
lanizerorum manum, & Belgradensis Illyricos, & Trie-
ballos adduxerāt, sed equites utrinq; pari alacritate pu-
gnam ciebant, quum promptissimus quisq; aut paulo no-
biliores eques, ad ostentandam uirtutem ex aduersa acie
parem sibi eum, qui armis ac insignibus conspicuus ob-
uersaretur, ad singulares cōcursus prouocaret, usq; adeo
iucundo pugne genere, ut militari comitate per aliquot
horarum inducias, cessantibus bona fide sclopettarijs, ut
uera uirtus emereret, hastis tantũ & gladijs certaretur.
In his exercitationibus Germani sæpius inferiores Tur-
cis euadebāt, utpote qui robustis atq; prægrauibus equis
ac ob id statarie præsertim pugne assuetis, more gentis
uterentur, quos si procurrere, aut deniq; refugiẽtem ho-
stem confectari uellent, segniũs omnino quàm oporte-
ret incitarent, & tum faciliẽ eludendo breuem eorum
impetum Turcæ agiles è manibus elaberentur, nati scili-
cet ad liberas excursiones è uetere disciplina, in qua ce-
leriter insultare ac euitandis ictibus equorũ cursum in-
flectere, reuertiq; demum, & cum dispersis cominus pu-
gnare cōsueuerunt; sed similes edocti artes Hũgari exu-
les, paribus armis ac animis, uet multo plures Turcas fa-
cile sustinebant, quum latis protecti scutis, ualidisq; pa-
riter ac perniciousis equis insidentes, loricati galeatiq;
magna ex parte Turcarum inanes hastas sagittasq; con-
temnerent. Erat inter Germanos duces insignis Raiscia-
cus Sueuus; huius filius impiger adolescens, quum ignaro
patre in aciem prodijisset, strenueq; decertans spectante
ante alios atq; admirante uirtutem patre, à cunctis uel
ignotus effuse laudaretur, priusquàm se explicaret à cir-
cumsus

cunfufis hoftibus eft interfectus. Tum uerò Raifciacus
cafu equitis uehementer commotus, ignarusq; fua for-
tis, cōuerfus ad alios duces, omni, inquit, laude perornā-
dus uidetur hic quifquis fit equitū longē fortiffimus, ac
omnino publici funeris honore tumulandus. Id quum ab
omnibus pari pietate probaretur, inſolentis filij ad longē
miſerrimum patrem cadauer eſt relatum, uerioresq; tū
omnibus obortæ ſunt lachrymæ, ſed in patre repentinus
dolor profundius ad uitalia peruafit, atq; ita ille paulo
poſt, quum rigentibus oculis ſtetiffet, nihil effatus inte-
riſt. Exinde Rochandulfus graui edicto quemquam pu-
gnandi cauſa caſtris exire uetuit, adeo ſeuera lege ut unū
atq; alterum egredi pugnareq; auſum in furca ſuſpēde-
rit, continendos enim milites exiſtimabat, quòd Germæ-
nicus equitatus omnibus rebus eſſet inferior, quòd Iania-
zeri ſclopettarij mirifice pugnaret, quòd expectare no-
uas copias oporteret, quæ res adeo ſuorum animos im-
minuit, & Turcarum ſpes in immenſum adauxit, ut cō-
temptius ac inſolentius Germanorū munitiones aggredi
auderent, ac intra caſtra proximos uallo ſagittis & glā-
dibus uulnerarent. Germani ſiquidem quum caſtris per-
ducerent foſſam, imperitè excauantes ac exterius omnē
glebam proijcientes, alterum propè aggerem, intercedē-
te foſſa, hoſtibus utilem efficerant. Inde enim ſuperiore
loco improuiſi, nec planè conſpecti in ſtationem iacula-
bantur. Solæ Pereni turmæ ab editioribus caſtris ſæpius
in commeantes à Buda Turcæ erumpebant. Ita ut pau-
cis tantum inſidiarentur, & quum Turcæ aut Valentini
equites ualida manu urgerent, intra munitiones & ad
maiora caſtra ſe reciperent. Iam tranſierant multi dies
ab aduentu

ab aduētū Mahometis, magisq; ac magis Turcis atq; Bue-
 densibus animi uiresq; crescebant. Porro apud Austriae
 nos ad non dubiae cladis omen, debilitata uirtus, attritæ
 uires, inexplicata cōsilia, & deniq; quo uno subsidio res
 humanæ bellicæq; præsertim constant, spes fractæ uise-
 bantur: sustentabant tamen animos frequētes literæ Fer-
 dinandi, per amplaq; existimatio Cæsaris, nequaquam in
 eo rerum discrimine fratri germano copijs atq; pecunia
 defuturi, atq; ipsa demum ducis constantia, quæ apud eū
 omni ratione potior erat, ut inde celerius in sua fata tra-
 heretur. Eo modo quum utrinq; quotidie tormentis ma-
 ioribus atq; minoribus certaretur, Turcæ ab editioribus
 locis & è proximo Cepellie promontorio conspicua-
 ti segnes in insula Germanorum stationes, communicato
 inter se consilio, ut è duobus castris uno tempore diuer-
 sas hostium munitiones inuaderent, in albescente coelo in
 insulam cum expeditis nauigijs aduolarunt, adorti q; ma-
 gno silentio semisopitos, penè priusquam sentirētur, aut
 sese Germani captis armis conglobarent, supra sexcen-
 tos milites trucidarunt; reliquis uero ex repentina cla-
 de tantus incidit pauor, ut quum perfugerent in castra,
 nec perturbatos angustiae pontis facile caperent, multi
 utrinq; decedentes profluente mergerentur; transeuntes
 uerò è Barbarorum classe, quæ in aduersum pōtem pro-
 ras adegerat, confixi sagittis interirent. Tumultuatū est
 uehementer totis castris quum Turcæ pluribus simul lo-
 cis, magno clamore edito, & ingenti strepitu tormento-
 rum munitiones inuasissent, pari q; metu atq; periculo, à
 reliquis Germanis Bobemisq; ac ipsis Hungaris despera-
 to penè subsidio certaretur. Sed ad recuperādam insulam

neq; his Germanorū cohortibus, quæ in extremo ad flumen aggere in statione constiterat, neq; socijs naualibus, aut expediti consilij celeritas, aut presentis animi magnitudo defuit. Nam cohortante Herbestulfo castrorum magistro, ne à Barbaris Christiana signa atq; tormēta rapi pateretur, Marioq; simul Neapolitano, qui tū classi præerat, biremes maioresq; Nasadas propugnatoribus plenas ad insulam appellēte, tāta ui Turcis cadauera spo-
liantibus, ac ut tormenta capta protinus aucherent ad naues propellentibus, incubuerunt, ut trucidati compulsiq; in naues, ac à terra simul & à circumfufis biremibus profligati, tormenta simul ac insulam uictoribus æquata clade reliquerint. Ferunt ea die Barbarorum classē deleri potuisse, si nostri uictoria utentes, adiutiq; secundo cursu atq; impetu tanti annis, in puppes fugietium rostratas proras adigere, cōmixtiq; descendere uoluissent, sed tormenta quæ in ipsa Cepellie fronte, & in aduersa castrorum ripa à Turcis erant constituta, anceps omnino descendētib; periculum ostendebant, facile enim multa demum pōst confectum subitæ rei certamen animaduersa sunt, quæ in ipso commoti discriminis articulo opportunē prouideri non poterant, quum uel expeditis atq; fortissimis ducibus, plerunq; consilium ac mentem repentini casus eripiant, Barbarorū tamen Nasade quatuor demerse sunt, & tres captæ multiq; in eo tumultu aut tormentis discerpti, aut absorpti flumine perierūt. Herbestulfus ipse, quum ante signa fortissimè dimicaret, tribus sagittis per apertam galeā receptis grauitè uulneratus discessit. Sequentibus autē diebus Turcæ tametsi ulla in parte munitiones expugnare nequiuērāt, propu-
gnaculoq;

gnaculoq; Bohemoru semicapro inde multis acceptis uulneribus expulsi fuerant, magis tamen ac magis trepidatione nostrorum alacriores facti, tanto cōtemptu ex omnibus locis laceffendo prouocandoq; infestabant castra, ut nullum ferè quietis spatium succedentibus in stationem cohortibus relinquerent, et nostri diutius castra se tueri posse, crescentibus præsertim hostiū copijs, atq; animis, desperarēt. Nam Vstrefus Bassa à Belgrado recētes quotidie milites, receptis ad se agris atq; saucijs, suppelitabat, & Valentinus adiuncta sibi delecta Turcarū manu Ianizerisq; sclopettarijs, è superioribus castris Perenianos equites depulerat, occupatoq; Gerardo monte, ad eum usq; locum, ubi ingens lignea crux erecta conspicitur, multis hostiū stratis ita peruenerat, ut auersa castra ad Aquariam turrem uergentia audacter inuaderet, magnusq; totis castris tumultus oriretur, quum nostris undiq; circumfuso hosti esset repugnandum. Sed præter singularem Germanorum Bohemorumq; in omni labore atq; periculo perseuerantiam, magno usui fuerūt Pestanorum tormenta, quibus Valentini copię intercedente Danubio petebantur, sic ut plerosq; equites libratis ad descensum maioribus colubrinis interficerent, & reliqui in tutum se recipere cogerentur. Ferunt ea die Valentinū nihil Hūgaris exulibus, sed Germanis maxime insensum, certo iure priuatę humanitatis ac amicitię, perfidum equitē Pereno suasisse, ut se Hungarosq; omnes festinanter, imminenti clade eriperet, quoniā bellua ingens quę uniuerfos uno hiatu deuoraret, aduentare nunciaretur. Solymanus enim cognitis his rebus, quę à Cæsare Ferdinādoq; pararentur, ratus eos ad Budam cum magnis co-

pijs descensuros. statuit tantæ occasione, quæ nobili prælio, gloriosæq; uictoriæ casum aperiret, magnis itineribus occurrendum. Itaq; Perenus apud Rochandulphum ducesq; liberè locutus, quæ acceperat retulit, testatusq; est, nisi de receptu decerneretur, sibi atq; Hungaris ad salutem esse consulturum. Quæ sententiæ uariarent, sed omnes tamen Pestum noctu perfugiendum arbitrarentur, unus Rochandulfus fatali obstinatione pernegabat se iniussu Ferdinandi regis à Buda discessurum. Itaq; Salma celeri mioparone Viënam mittitur, qui regij iudicij decretum referat. Interim urgente metu, frementeq; Pereno, statuunt noctu silente luna quatuor comitatibus ad Pestum trajicere. In primo tormenta maiora & Hungaros, in secundo equites Germanos atq; Bohemos, in reliquis peditatum omnem cum castrensibus impedimentis collocabāt. Toti autem nauali negotio præfecti sunt, qui sine tumultu transueherent, Barcocius Hungarus & Germanis Balthasar Pocanius. Neq; enim Danubius, uti antea se facile perfecturos crediderant, perpetuo ponte iungi potuit, nam eo iam cœpto & penè contabulato, uis tâta uentorum & tempestas oborta est, ut amnis ingentibus excitatis fluctibus sæuus, tot nauigiorum dissoluta compage, iuncturarum trabes uiolenter effringeret, atq; inde magni lintres abruptis anchorarijs funibus, profluentis impetu raperentur. Itaq; primis & secundis transeuntibus Fortuna non defuit. Nam tametsi coëuntia in unam partē nauigia Budenses Turcæq; per diem ab æditis locis despectantes, id quod erat facile suspicaretur, & uarias quisq; pro ingenio noui motus causas adduceret, nihil tamen de repëtina hostiū fuga prouidebant,

uidebant, sed ea commeantium nauium frequentia inter-
tos & diligenter speculantes diu nequaquam fefellit.
Nam Vfarones duo perfugæ ad Georgiū Valentinumq;
institutæ fugæ consilium detulerunt, ab his extemplo
certiores facti duo Mahometes totis penè copijs ad op=
pugnanda castra contendunt, tormenta curulia producū-
tur, præeuntibus lanizeris, cæterisq; peditibus iuniores
equites dimissis equis succedunt, terribiliq; ululatu edi-
to stationes adoriuntur, tum uerò Austrianis detecta ip=
sorum fuga animus concidit, resistunt tamen acriter Bo-
hemi, pariterq; ij Germani, qui iuxta flumen ad insulæ
pontem excubabant. Tumultuatur autem totis castris,
& in ripa maximè, quum quisq; pauore concepto naues
conscendere, nullo ordine nulloq; pudore, uel per mutua
uulnera properaret, cuncta enim terribiliora, uel forti-
bus uiris reddebat nox intempesta & nubilo tum coelo
perobscura. Rochandulsi autem in tenebris, tantoq; fre-
mitu suorum ac hostium clamore, reboantibus undique
tormentis, nullum erat imperium. Is tum supra ægritudi-
nem animi, admirabili & prorsus fatali casu uulneratus
decumbebat, quum forte literas ad regem perscribenti,
ex hostium castris ferrea falconis pila tabernaculo inci-
dens arcamq; oppositam ictu perfringens, resiliens ta-
bulæ fragmentum in leuum eius humerum grauiter ade-
gisset. Cæteri porrò peditum duces, quum iam transue-
ctis equitibus foelicem fugam, quæ sibi eriperetur, uehe-
menter inuiderent, uti proprio occupati metu, nec publi-
cum discrimen priuatæ salutis præferentes, hærebant po-
tius, quàm irruentibus hostibus repugnabant. Itaq; supe-
riora primum castra, ubi Perenus constiterat, à Belgra-

densis Valentiniq; copijs occupantur, Germaniq; toto Gerardo monte præcipiti fuga dispalatur. Neq; interim Budenses paratæ occasione ad intercludendos hostes de fuere, quin ab Aquariæ turris porta et per eam fossam, quàm à Ioanne rege perductam ad flumen diximus, confestim erumperent, & ab aduersa castrorum parte stationes iam planè desertas inuaderent, coniectisq; in hostes igniuomis globis tentoria incendere niteretur. Georgius autem tam subito quàm fœlici consilio ad stabula regia pabuli strues succendit, tantaq; inde latè resulgēs flamma repente emicuit, ut quum Danubius nitido undarum æquore igneæ lucis splendorem exciperet, repercussuq; diffusum ad Pestanam usq; ripā diurno lumini persimilem euibraret, tota ea, cum terrestres tumultus, tum naualis fugæ fœda facies spectaretur. Tum uerò tormēta undiq; in fugientem classē directā contortaq; sunt, ut non solum ab Aquaria turre, summaq; arce à Budensibus, sed à binis etiam Turcarum castris & è Cepellia, uel ad incertos ictus conturbata nauigia peterentur, tāta quoq; locis omnibus inuecta luce, Cassonius qui classi præerat, expeditiora nauigia, remis per aduersum flumen contendens, in latus hostilis classis incitauit, itaq; conferto nauali prælio quum à nostris iniqua ubiq; Fortuna certaretur, lintres onerarij aliquot militibus pleni capiuntur, nonnulli tormentis perforati demerguntur, repletur totus amnis cadaueribus, miserabilq; præsertim turba nautarum & militum enatare conantium. Nā quum inferiorem munitionem Ianizeri, stratis primis cohortibus perrupissent, reliquiq; Germani per pontem in insulam perfugerent, ac in tergo falcatis ensibus cæderent.

derentur, honestæ mortis metu in amnis gurgitibus tur=
 pissimam mortem quærebant, quum aut præcæltis rapti=
 uorticibus, aut à nauigijs hostium armis repulsi detru=
 ssiq; crudeliter interirent. Trecētis ea nocte nauigijs in=
 credibili conturbatione inter se commixtis & aliquan=
 diu hærentibus totus pene amnis uno ueluti ponte con=
 stratus apparuit, sed Austriacæ biremes maioresq; Na=
 sadæ desperatis rebus incolumes sese celeriter è manibus
 Turcarum explicantes, à puppibusq; hostes tormentis
 submouentes, ad Comoram ascenderunt. Terrestris uerò
 copie in castris eandem Fortunā tulere, sed decoro ma=
 ximè uitæ exitu Bohemi impauide repugnantes, & O=
 thonis Hechijq; summi peditum ducis cohortes aduersis
 uulneribus conciderunt, nonnulli autem per iuga Gerar=
 di montis euadentes, quum instante hoste ad crepidinem
 quæ castris imminebat peruenirent, obscuritate & metu
 animos confundente, præcipites decidebāt. Multi etiam
 à Decumana porta, quum Budensibus occurrerent, &
 quisq; hostium uario ingenij habitu clementiam aut cru=
 delitatem exerceret, cæsi aut seruati sunt. Vbi uerò Sol=
 oriens nostrorum stragem Barbarorumq; uictoriam de=
 texit, circiter tria milia hominum omnis generis, quæ ac=
 cliui tumultu more militiæ sese ad Gerardi templum ere=
 ctis uexillis conglobarant, à circumfusa multitudine tru=
 cidata sunt; eorum tamen pars ferè tertia, quum proie=
 ctis ad terram armis salutem peteret, deditiōem fecit,
 ut maiore demum uitæ ludibrio, ad spectaculū ipsa mor=
 te turpius seruaretur. Eodem quoq; tempore Cassonus
 uictrice classe ad Pestanam ripam delatus tantum terro=
 rem his qui euaserant, tueriq; moenia facile poterāt, uel

solis clamoribus & tormentorum bombis intulit, ut ea quitatus trepida fuga, quum se portis effunderet, in angustijs affligeretur. Vsque adeo enim Germani, pristinae uirtutis obliti, ad Turcarum nomen trepidabant, ut quum in nauigijs linteata capita conspicerent, relicta mensarum argentea supellectile, ac omnibus carissimarum rerum sarcinis et curribus desertis, attoniti inermesq; profugerent. hæserunt tamen Vsarones Hungari, apud quos omni metu mortis prædæ auditas præualebat, diripendis mercatorum tabernis occupati, nam omnis mercimonia nobile ac opulentum emporium Pesti fuerat institutum, confluentibus scilicet undiq; mercatoribus in tutam sedem muniti commodissimiq; oppidi quod extra belli periculum, militaresq; tumultus, modico faciliq; tractatu castris iungeretur. Cæterum Cassonus nemine morantibus aut portas defendente protinus irrupit, prædantiūque aliquot cecidit. Tanta autem feritate peruagando oppidum, Christiano cruore letatus est, ut ne agris quidē, quorum magnus erat numerus, & foeminis lixarum more Germanorum castra sequi solitis parceretur, omnes enim promiscue Barbari trucidabāt, nisi quos aut ad seruitutem forma & robur, aut teneræ ætatis flos, ad spem libidinis reseruarent, ita ut eo bello supra uiginti millia Christianorum capitum uarijs casibus interempta tradantur. Capta autem sunt Pesti & in castris, insulaq; et in nauigijs in ripam nondum exposita exacte pulchritudinis muralia tormenta triginta sex, minora autē quæ canterijs & curribus imponerentur, centū & quinquaginta. Porro tormentarij pulueris pilarumq; ferrearum ac armorum atq; telorum & parati commeatus in totam

tam hyemem adeo ingenti copia potitus est hostis, ut ea
 præda multò maxima pars uictoriæ Barbarorum æsti-
 matione censeretur. sed nostri qui iudicio prudentiaq;
 ualerent, nihil uel tantæ opulentie iacturam, quando sar-
 cini instaurariq; mediocri pecunia posset, reputabant,
 quum uerum detrimentum, ac insanabile susceptum uul-
 nus uel tacitis animis agnoscerent, quo Germanicæ uir-
 tutis ac disciplinæ existimationem, inuiolatam antea Ro-
 manis imperatoribus, una atq; altera ad Exechium, &
 Budam, pudenda Christianis omnibus fuga, sine uulnere
 hostium penitus amississent. Ipse autem Rochandulfus,
 quum expugnata munitione medijs in castris pugnare-
 tur, & concidi in tabernaculo quàm tantæ cladi su-
 peresse mallet, uel renitens & fremens à medico,
 cubiculique præfecto, qui iacentem deferere
 nolebant, sublatus nauiculæq; impositus
 ad Comaram insulam ascendit, atq; ibi
 paulo post, Samario in uico uulne-
 ris ac animi dolore extinctus,
 funestam diræ obstinatio-
 nis atq; superbiæ suæ me-
 moriam Germaniæ
 populis reli-
 quit.

*

PAULI IOVII NOVOCO-

MENSIS EPISCOPI NVCKERINI

HISTORIARVM SVI TEMPORIS

Liber XXXX.

T SOLYMANVS, qui maiori-
bus, quàm unquam antea, confectis
itineribus aduentabat, ubi de suorum
uictoria certius cognouit, institutam
properandi diligentiam remittens,
quintis castris Budam peruenit. Nam tanta celeritate
contenderat, ut prætorianæ cohortes, præter eorum di-
scipline consuetudinem, festinantis equitatus cursum
adæquare cogerentur. cupiebat enim interesse prælio,
neq; Augusto mense uolebat excludi, qui mensium om-
nium occulto quodam auspicio sibi in primis patriq; Se-
lymo militiæ felicissimus extitisset. Nam & magnum
Hysmaëlem in Calderanis campis, & Campsonem Gau-
rium Memphiticum regem ad Singam, & postremo Lu-
douicum atq; Hungaros ad Mugacium ultimis Augusti
diebus acie deuictos memorabant. Quum & pleriq; du-
ces eodem etiam mense à Baiazete Methonem expugna-
tam meminissent. Confedit autem in aduersa ad Budam
ueterem regione, offensus odore cadauerum & foeditate
amnis tot corpora per omnes ripas euoluentis, ut purius
atq; nitidius aquaretur, & Strigonien-sibus ex propina-
quo terrorem incuteret, nam Tartarorum agmina ma-
gno à castris interuallo præcurrere solita, ad Vicegra-
dum extendebantur. Victore itaque exercitu ad se tra-
ducto, atque unis omnino munitis castris, antè omnia
utrumq;

utrumque Mahometem impensè collaudat, sed Belgradensem, cuius eximia uirtute consilioque sine iactura militum administratum et confectum bellum fuisse didicerat, totius Græciæ equitum magistrum dicit, alios pro merito adauctis stipendijs ditat, uel ad præfecturas prouehit. Exinde captiuos produci iubet, erant circiter octingenti, qui prælongis uincti restibus ante ora ducum instructosque ordines ludibrij causa, trahebantur, ex his notos duces nobilesque aliquot, quibus parcere-
tur, delecti sunt, et ante alios Balthasar Pocanius, quem funesta ea nocte, transuehendis copijs præfuisse docuimus; et Tayscus dux uetus, eo bello uigilum præfectus, reliquos ad unum omnes barbarus imperator, alioqui clementiæ laudem querens, et nunquam antea in nostros crudelior è conspectu abductos tironibus trucidandos dedit, truci nutu et seua uoce prolocutus talem eos omnino mereri poenam, qui quum per legatos nequaquam sincere de pace agerent, astute bellum intulissent. Eminebat inter captiuos excelsæ proceritatis Noricus miles; hunc in contemptum Germanicæ gentis pomilioni, qui erat in delitijs filiorum, capite præalta captiui genua uix adæquanti, occidendum tradidit, ita ut indignæ necis iniuriam crudeli contumelia cumlaret, cum diu incuruo puerili acinace, per lusum risumque, cæsis cruribus prostratus uir ingens iugularetur à nano, qui inter adhortationum ludibria repetitis ictibus, dum egre perfoderet, eo spectaculo principum oculos satiarat. E captiuis autem unus omnino Bursichius Bohemorum dux nobilis incolumis euasit, reginæ beneficio et Mahometis indulgentia paulo ante redemptus. Patrata ex ignobili

ignobili & sœua cæde Solymanus regi puero dona misit phaleratos tres equos eximie pulchritudinis, frenis habenisque aureis & gemmatis ephippijs exornatos, totidemq; ex auro textili regales uestes, proceribus autem Hungaris præter singulas talaris togas, aureos etiam torques. Legati qui munera tulere perhumaniter à regina postularunt, ut puerum regem cum proceribus in castra mittere, omnique dubitatione deposita cuncta sibi ac filio secunda atque foelicia sperare uellet. Ea enim magnitudine animi esse Solymantum, qui reges omnes non modo potentia Fortunæque, sed pietate atque iustitia superaret, ut puerum, quem semel paterno iure tutela sua ac amicitia dignum omnino defendendum suscepit, comprobante demum uictoria non modo conseruatum uelit, sed amplioribus antiqui regni spatijs adaugendum existimet. Proinde cupere regiam prolem coram intueri, agnoscereque paternam indolem, infantemque de manu amplexandum tradere liberis suis, ut bene auspiciis renouatæ tutelæ initijs perpetuo tenore cum Ottomannis firmæ ac ideo immortalis amicitie fundamenta iacerentur, ipsam uero filie nurusque loco incolumi dignitate semper habiturum. quod eam autem secus ac amanter cuperet, non inuiseret, prohiberi eo humanitatis officio antiquis Ottomannorum institutis, quibus principes suos ad alienas mulieres in alienis tectis intrare uetuiissent. Porro Solymantum non usque adeo temperantiæ ac honesti decoris esse oblitum, ut socij beneuolentissimique regis filiam, eandemq; beneficarij ac amici regis nuper uxorem, & in similem regie Fortunæ maiestatem crescentis pueri matrem, etate

etate formæque florentem, in castra atque adeo in in-
 timum tabernaculum admitti pateretur: ne integrum
 eius pudicitiae nomen, quod in reginis unica & perillu-
 stri cura esset tuendum, ullis suspicionibus inuolueret.
 Ad ea tum regina, non occulto metu teneros sensus in
 materno affectu facile confundente, perplexè admo-
 dum respondit, sed monente demum obtestanteq; Geor-
 gio, ne dubitantis suspicionem leui & nihil profutura
 cunctatione Barbarorum animis iniiceret, puerum rega-
 libus crepundijs exornatum carpentoq; aurato imposi-
 tum cum nutrice lectissimisq; matronis in castra misit,
 comitantibus cunctis ferè proceribus, quibus dona lega-
 ti detulerant. Excepere aduentantem progressæ ali-
 quantum è castris honoris causa ornatissimæ turmæ e-
 quitum, & inter castrenses uias prætorianæ cohortes,
 illatūque in tabernaculum Solymanus humaniter in-
 spexit, perblandè cum nutrice collocutus, liberos suos
 qui aderant complecti atque exosculari latè uagientem
 iussit, certo amoris pignore obligantes quem beneficia-
 rium atq; amicum, quum pariter adolesceret, essent ha-
 bituri. Ii erant Selymus & Baiazetes Roxolana matre
 geniti, aui & proaui nomina referentes. Mustapham
 enim Circhasia priore uxore susceptum, regio & planè
 militari spiritu iuuenem, ueluti ablegatum ad Magne-
 siam in Ionie præfectura reliquerat, quum ingenio ui-
 ribusq; uigentem & non obscuro militum studio subni-
 xum iam planè metuendum existimaret: inductus enim,
 uti planè uxorius, Roxolanæ blanditijs, aut sicuti ple-
 rique ferebant, per Trongillam Iudaicæ sectæ nobilem
 magam amatorijs ueneficijs deprauatus, Selymum, ex-
 cluso

cluso Mustapha, successorē imperij destinabat: quōd Mustaphas intempestiua atq; nefaria cupiditate nimis sera fata patris aui Selymi exemplo praeuenturus esse uideretur. Caterum Solymanus, quum Hungari proceres cū purpuratis pranderent, certos duces, quibus antea negotium dederat per simulationem uisendae urbis immisis cohortibus Sabatinam portam occupari iussit usq; adeo tacite & dissimulanter, ut nec custos satis otiosus comitantis turbæ spectator, portæ aditum alienæ potestatis factum sentiret, nam quum frequentes sedato passu manipulatim intrarent, multi etiam ex composito, ut patrandæ rei suspicionem auerterent, ueluti iam lustrata urbe, in castra redibant, eo modo plateis foroq; & comitis omnibus celeriter occupatis, & nusquam tumultu edito prætorianorum præfectus per regiones pronunciari iussit, ut Budenses omni timore deposito limine se continerent, matureq; si uitam ac libertatem & deniq; Fortunas incolumes uellent, arma traderent, paruere imperio ciues, prolatisq; armis in fidem recepti Turcas hospitio receperunt. Tanta autem extitit Barbarorum tranquillitas atq; modestia ex seueritate disciplinæ, ut nemo hospitem asperiore dicto factōue sit uiolatus. Tum uero Solymanus ubi renunciatum est, pacato & nihil resistente populo, urbem in manu esse, puerum quamquam nox incumberet, ad reginam remisit, retentis apud se proceribus. Erant ij Georgius ipse Varadinensis antistes, ærario præfectus, & Petrus item Vichius regis propinquus Ioannis testamento tutor relictus, Valentinus quoq; copiarū dux summus, & Stephanus Verbetius epistolarum & scrinij regij magister, & Baccianus Vrbanus,

nus, custodiae praesidijsq; urbis praepositus. Ea uis impo-
tentis Barbari iuopinantibus improuiso illata, singulariū
animos magnopere conterruit, auxere etiā pauorem mi-
nus familiares purpuratorū uultus, uerbaq; intempesti
uis querelis inuoluta. nā perductos in confessum, tā seue-
rē, quā impudenter interrogando criminandoq; iustae
propē questionī subiecerāt, ita ut grauissimarum rerum
consiliorumq; omnium rationē reposcere uiderentur. At
regina, ubi urbem seriō doloq; occupatam, & proceres
in castris retentos uidet, metu & dolore perturbata sup-
plices libellos ad Solymanū perscribit, orat ut fidei da-
tae, quam recentibus mandatis prolixē ac humaniter con-
firmarit, & deniq; pristinae suae lenitatis & clementiae
obliuisci nolit, ideoq; proceres ob egregiā fidem fortem
que operam de se, Turcicoq; nomine benemeritos, incolu-
mes remittat. Agit haec per Rostanē, atq; eum muneribus
explet, missa etiā ē suo cultu corolla perinsigni ex unio-
nibus cum gēmato emblemate, quae eius uxori Solymani
filiae mitteretur. Exinde per quatuor dies de Pannoniae
regno apud Solymanū pugnantib. sentētijs disputatum
ferunt: Mahometes et Custrephus parum inter se diuersi
puerū regiae prolis, principesq; gentis Byzantium abdu-
cendos censebant, cōmittendam autem Budam praefecto,
nō tam acri quā moderato prudentiq; qui molliter im-
perando indulgendoq; Hungarorū animos seruitutis me-
tu liberaret, conseruatisq; omniū Fortunis paulatim fe-
rēdo iugo insuesaceret. At Rostanes ingenio mitior, atq;
eo, quōd uti gener firmiore gratia ualebat, ab omni uel
cupiditatis uel adulationis suspicione remotior, totius de
liberationis summam ad decus reuocabat, quum diceret
longē

longè maximo atq; optimo principi, qui nullo unquã de
decore nominis famam onerasset, nihil omnino esse tur-
pius quàm contra ius & æquum susceptæ antea tutelæ
ac defensionis, parta demum uictoria, sceminae pariter ac
infanti puero fidem fefellisse. Ex aduerso Mahometes
Belgradēsis, qui Iahaoglis uocabatur, nūquam nisi pera-
cerbus in nostrum nomen & maximè truculentus lenio-
ra consilia uehementer improbabat. Erat enim Turcici
sanguinis patre nomine Iaha Bassa, Mahometis quoddam
purpurato progenitus, exercueratq; Hungarica arma
per multos annos ab Illyrico limite, sub Balibeio præser-
tim fratre, quem Mugaciana acie claruisse meminimus,
sed demum ex calamitate nostri exercitus ad Exechium,
& hac quoq; ad Budam Germanorum infœlicitate, tan-
tam militaris consilij ceperat opinionem, ut extra ore-
dinem in consilium cum purpuratis admitteretur. Is ro-
gatus sententiam, scio, inquit, Solymane, quum postremo
loco sententia dicitur, dissidentis nomen inuidiæ exposi-
tum uideri, neq; proinde fieri posse, quū planè dissentiā,
quin oratio mea uestris auribus ac animis grauis mole-
staq; sit, sed non recuso uel arrogantis nomen, modo ma-
lignitatis & ignorantie notam deuitem, dum ea recolo
quæ ex usu præsentium rerum tuis commodis tuæq; am-
plitudini mirificè conducant. Concedi enim aliquid etæ-
ti meæ, & si dicere liceat, etiam rebus gestis, iure postu-
lo: quum bellando dimicandoq; in Pannonia senex factus,
ea de statu atq; opibus huius regni, ingenijsq; hominum
didicerim, quæ prolata in medium magno usui esse pos-
sint, ut de hac re, quæ decreti poenitentiam non recipit,
rectissimè statuatis. Quinquies iā per hos uiginti annos
armatus

armatus in Pannoniam uenisti, & ego non obscurus omnino aut dux aut miles, omnibus non modo bellis, sed praelijs interfui, puto ut uindicares iniurias, imperij fines proferres, & deniq; optima pace potirere: quæ certa esse nō potest, nisi armis atq; uictoria paretur. Itaq; Belagradum infame domicilium asylumq; latronum immannium, & quondam funestis maiorum nostrorum conatibus nobilitatum. fortiter expugnasti, quum inde Hungari per inducias patre tuo Parthicis occupato bellis, Myforum & Illyricorum fines impune uexauissent. Eosdem porrò, quintum post annum, quod nefaria crudelitate & teterrimo supplicij genere legatos nostros interfecerat, una acie cū rege ipso trucidasti, Budaq; potitus, ut præclarum magnitudinis animi tui, uel remotissimis nostri nominis hostibus specimen daretur, delegisti ex reliquijs profligatæ gentis, quem diademate protinus ornares, nō regio quidem ortum sanguine, & nullo hercle alio merito cognitum, quàm quòd dudum & priuatus & publicus hostis extiterat, quum ualidissimas contra te Transyluania adducens copias, fratrem uirum ipso fortiorẽ gladio nostro interfectũ amisisset. Exortus est demũ nouus hostis rex Noricus, qui Hungarum beneficio tuo regnãtem expelleret, atq; ita aduersus Germanos tertium bellum suscepisti, usq; adeo uehemens, ut reducto statim rege fugatisq; hostibus non modo Viennæ moenibus, sed interiori etiam Germaniæ terrorem intuleris. At biennio uixdum exacto idem rex neq; pacem pati neq; bellũ ferre solitus, quum præsentis Caroli fratris opibus inniteretur, Budamq; nostro defendente præsidio frustra oppugnasset, te iterum exciuit, iniurias cedibus ac incēdijs

f uindi

uindicantem, quod tu.e dignitatis esse statuebas, eū tueri armis, quē inusitata liberalitate regem effecerās, maximeq; optares cum duobus fratribus de occidentis imperio, nobili pugna edita, decertare. Sed illi, quum urendo uastandoq; auita eorum regna percurreres, aduentantis fremitū non tulerunt, secutaq; demū pax est inter Hungarum atq; Germanum te indulgente probanteq; quum aduersus Persas ire properares; sed eā Germanus ita fregit, ut nisi ego ad Exechium deleto ingenti eius exercitu, perfidiam opportunē uindicassē, tu omnino Babylone accersendus uiderere; sicuti modo Byzantio, multis itinerum superatis incommodis, aduolasti, ut nobis maturā opem ferres, daresq; supremam operā, sicuti planē sperauerim, ut rebus in Pannonia firmissimē constitutis, tot laborum ac sumptuum incommoda, pro alieno commodo quinquies suscepta, finiātur. nisi uti uideo aliquos optare, nunquam tibi tutelā hanc pupilli & uiduę censes dimittendam, infiniti scilicet laboris, atq; periculi plenam, cui par pretium non sit ea glorię species, quę animo tuo excelso honestiq; semper decoris auido, ab his uti arbitror, nimis sapientibus obtenditur, uerum hanc uti planē rudis sapientiam gloria redundantem non intelligo, quę in ipso cursu uictorię neruos elidit, nec in castra à peritis imperatoribus unquā admittitur; quo fit ut te maioribus tuis, qui duodeuiginti regna in hoc imperiū contulerunt, quū sceliciores omnino cupiam, sapientiorē esse nolim, quid enim insipientius dici potest, quā semper esse stultum? hoc est aliena curantem, sua omnia, salutem, opes, dignitatem, in discrimen sepiissime deuocare. Satis fecisti, uti arbitror, & cumulate quidem officio pietatis

& fidei,

et fidei, atq; etiam gloriæ, si ea potius mansuetudine, clementia, lenitate, quàm inuicto cōsiliij robore, pertinaciq; uigore militaris animi comparatur. his enim instrumentis ardens semper & inuicta uirtus Ottomannos pro-
uexit et extulit; ille autem, uti mihi uidentur, adumbratæ laudis imagines otiosorum & desidum regū animos delectent, armatis certè nunquam maioribus tuis, nisi post debellatos hostes, triumphosq; actos, ac erecta trophæa placuerunt. Sed hæc arbitrio iudicioq; tuo, cui maiora ingenia concedunt, tribuantur. Ego certe si bellorum casus & non incerta rerum momenta longè prospicio, eam minimè, quam animi libido suadet, consilij rationem sequar; quum ipsa, quæ cunctis rebus dominatur, & me uehementer urget, multo meliorem necessitas ostendat. Ante omnia Hungari, ut ipsis minimè confidamus, præclarè nos admonent, quū rapinis, transfugijs, atq; perfidia infames, inter se dissentiant, nec eorum exules desint, qui Germanos concitent, & continenter bellum gerant, reginæq; item & pueri opes infirmæ, quæ tantæ esse non possunt, ut præpotentem propinquumq; hostem sustineant. Neesse ergo erit alienū regnum nostris tueri auxilijs, quæ minora iusto exercitu sine magno nostro discrimine detrimentoq; adduci nequeunt. Magnis porro, uti solemus, peditatu, tormentis, classeq; instructis exercitibus, singulos per annos, tanti itineris & laboris expeditionem suscipere, extremæ dementiæ opus uidetur. Neq; enim ex Ottomannici nominis dignitate putauerim, quotannis ad plorantis petentisq; opẽ fœminæ preces commoueri, nisi arma sustinere quàm inferre utilius atq; nobilius putes. Itaq; censeo hoc regnum uti iure bel-

li toties captum defensumq; more maiorum in prouinciam redigendum, reginam patri remittendam, puerum alendum Byzatij intra septa regiae, nostrisq; legibus imbuendum, procures necandos evertendasq; eorum arces, ac ex omni regione familias insignes, quae ferociores spiritus gerant, in Asiam traducendas, reliquam porro multitudinem, quae agros colat, atq; urbes inhabitet, impositis praesidijs conseruandam, hoc uno siquidem decreto, Solymane, et Hungari se perdomitos intelligent, et Germani, nisi temere utiq; ac infeliciter de Styria atq; Austria dimicare uelint, Pannoniae finibus abstinebunt. At Solymanus priusquam de re tanta decerneret, sacrificandum ratus, tertio calendas Septembris, qui dies Mugaciana uictoria erat insignis, Budam cum liberis intrauit, delecto celebri templo, quod Deiparae uirgini erat dicatum. Illud enim antea sacerdotes Mahometano ritu expiantes diuorum scilicet nostrorum sublati altaribus, imaginibusq; deletis, Deo maximo consecrarent. Nec multo post eo temperamento decretum edidit, ut singulorum sententias appositè moderatus, parem omnino uiam securitatis simul ac dignitatis tenere uideretur. Budam enim Turcico praesidio custodiendam censet, reginamq; obiter monet, ut aequo animo urbe atq; arce excedere uelit, ipsam enim cum puero ultra Tybiscum in Lippha regnaturam, regione admodum pacata atq; opulenta, et quod non mediocri etiam solatio esse possit, Sigismundi patris finibus propinqua, donec Stephanus puer agnoscendo regno feliciter adolescat. Eosdem porro eum tutores atq; nutritios habiturum, Vichiū quoq; Temesuarensis praefecturae Sanzachum maximè illustrem atq; potētē fore,

re, Verbetium uero senem, uti legum totius regni urbanarumq; rerum peritissimum, Budæ Hungaris ius dicturum; se uero daturū comites è prætorianis alis, curruq; & sarcinaria iumenta, quibus mundus muliebris, gazaq; omnis regia in Lippam auherentur. Itaq; regina uel cū lachrymis & tacito gemitu, tyranni perfidiam detestata, sed tum necessitati dissimulanter cedens, arce atq; urbe excessit; ea à Barbaris imposita lege, ut tormēta ænea, & quicquid militaris instrumenti armamētarijs inerat, & commeatus in horreis omnino relinqueret. Proceres quoq; unā profecti sunt, qui tametsi peracerbo rerū eū tu tristes incedebant, recepta tamen libertate saluteq; de qua per triduum desperarant, perquam effusè letabantur. Solus omnium Valētinus antiquum Barbarorū odiū præsentī perfidia sensit, in castris sub custodia retentus, quod circa Balatonem lacum præualidis opportunasq; arces obtinebat, quod nouem antè annis ad Neocricum, uti memorauimus, in profligatos Cassoni equites crudelissimè defecūisset, quod uir ingenio maxime pugnaci, indomito, liberali, Hungarorum multitudinem militandi studio sibi deuinctam, quod uellet impellere posset. Eius enim uiri uirtus spectata militiæ, cū Turcis omnibus tum ipsi maxime Belgradensi, qui eum ambiguis criminibus obiectis odiosum reddiderat, omnino formidāda uidebatur. Emanarat quippe fama, neminē ex Hūgaris exulibus equitibusq; Germanis euasurū fuisse, nisi Valētinus Pereñū hostiū ducem, ut sese imminēti clade cū suis celeriter eriperet, opportunè monuisset. Neq; id ille uel captus pernegabat, quum generosa et contumaci fronte, idē semper se facturum fateretur. quid enim, inquit, nobilius esse po-

tuit, quàm nostræ nationis auxilia, quæ cognationis & sanguinis priuatæq; beneuolentiæ necessitudinem includant, externis uerisq; hostibus detraxisse? Vt hi scilicet minore nostro cū periculo uincerentur, & illi clade erēpti superessent, qui ad referendam gratiam insperati ac ideo insignis beneficij memoriam retinerent? Egit tamen regina sedulo, quanquam proprio mœrore occupata, ut Valentino libertas impetraretur, et id quidem à Rostane per Agorchum Sigismundi patris legatum, uirum inter Sarmatas genere & bellica laude illustrem, qui uictoriā de Germanis partam gratulatum aduenerat: sed id tantū humaniter est impetratum, ut Solymanus, quū nihil Valentino se nociturum promitteret, non incertæ libertatis spem præbere uideretur. Dum hæc Budæ fiunt, Ferdinandus belli euentum Viennæ expectans, ubi suos fœdē profligatos, & ducē mortifero ictum uulnere in Comaram euasisse, aduentareq; Solymantum didicit, Leonardū Velsium quanquam sæua diuturni morbi tabe afflictum, quod paulo antè nō infelix dux oppugnandæ Budæ cōsiliū improbat, in Comaram descendere iubet, qui reliquias fusi exercitus excipiat, fugientes undiq; sistat, speq; auxiliorum commeatus atq; stipendij territos, & rerum omnium inopes confirmet, optimum quoq; ratus uictori Solymano moram iniicere, qui Viennam usq; repentina incurssione peruasurus esse credebatur. Legatos ad eum mittit, qui oblatiis nouis cōdicionibus pacem peterent, ij fuere Nicolaus Salma, quæ fœlici sua sorte pridie quàm castra à Turcis caperentur, ab exercitu legatū ad regem missum fuisse docuimus, et Sigismundus Lithestanius præclara nobilitate togatus senex. Tulere mune-

ra excelsum Germanico more ex auro poculum, lectissimis exornatum gemmis, eruditæq; insuper admirationis argenteam machinam, in qua non horarum modo spatia, sed errantium etiam syderum motus, menstruiq; Solis ac Lunæ coitus, exactissima ratione monstrabantur; intus scilicet dentatis rotis certisq; pōderibus, admirabili momento, uel in multum æuum minutissimas temporū mensuras dispensantibus; quum inter celeres tardosq; orbes, in tam uario inæqualiq; polorum ordine, audaci quadam supremi motoris æmulatione cuncta congruerent. Ea à peritissimis astronomis excogitata perfectaq; Maximiliani Cæsaris fuisse dicebatur, cuius ingeniū, nobili semper studio, nec deterrente unquam sumptu, rara atq; admiranda concupiuit. Cæterum legatos appellentes egresfosq; nauigijs Cassonus oblati equis quibus ueherentur, in castra perduxit, deditq; eis conspicuo in loco tabernacula picta, eximijs tapetibus constrata, missaq; sunt à Rostane castrensis lautitiæ munera, uinumq; imprimis nobile, tam ipsis lege uetitum quàm nostris, Germanisq; præsertim, expetitur. Purpurati postero die, dum Solymanus non procul in prætório pranderet, legatos prandio exceperant, ita ut in gratiam nostri moris non in solo, uti solent, collectis cruribus, sed altiore in mensa cathedris humilioribus purpura contactis sedentes una discumberent, solus Belgradensis extra ordinem uirtutis ac ætatis honore admissus, in puluino infra purpuratos assedit. Legatorū uero comites ex singulis nationibus iuuenes generosi spectandi studio famulantes, apud tetrarchas epulati sunt, numero quadraginta sex, hos Turcico nomine Sanzachos uocant, hoc est signiferos, quòd militari

cum imperio prouincijs præsent: singulis enim pro insigni, equina cauda hastæ præfixa ante tentorium figitur, prodeuntiq; in aciem sericis demum uexillis uario colore turmas atq; alas distinguuntibus, illa eadem passis crinibus niuea cauda præfertur. Epulæ Barbarorum è Danubio facile potantium una oriza unisq; omnino ueruecinis carnibus cceptæ finitæq; sunt, adeo simplici astrictaq; apparatu, ut non obscure nimiam luxuriam nostris exprobare uideretur, qui mensarum decus, quo uno præcipue nobilitatem ac insaniam ostentamus, nequaquam naturæ desiderio, sed immensa gulæ libidine diffiniant; ut obiter non sit mirum, eos consilio atq; armis inuictos & semper uictores euasisse, quum talem uoluptatem, quæ in hac nostrarum gentiû uita longè potissima censeretur, uti capitalem bellicæ uirtutis hostem, domi & foris penitus abdicarint. Igitur remotis mensis legati ad Solymanum sunt introducti, ita ut singulos bini purpurati in medio arreptis brachijs quadam honoris specie sustentantes ad dextræ osculum perducerent. neq; enim Turcæ externos homines ad tyrannum aliter admittunt, quam ut sinum scrutentur, an ferrû sub ueste lateat, implicatisq; eo modo brachijs commouendæ manus potestatem facinus auresis dissimulâter eripiant, quanquã & asidenti in thoro circumposita paratq; ad manum clypeus cum acinace clauaq; ferrea, ac item arcus & sagittæ conspiciantur. Illata quoq; est illa machina succollâtibus duodecim seruis, quæ Solymani animum, & Barbarorû oculos admiratione compleuit. Adduxerât enim artificem, qui solutis machine fibulis interiora admirabili rotatione circumacta repanderet: is libellum quoq; detulerat, attri-

te uel luxata machinae remedia cōtinentem, tradētemq;
præcepta, quibus tot orbium cursus nunquam interitu=
ra ratione regeretur. Ea enim ingenij subtilitate Soly=
manus fuit, ut nō modo sacris literis, quibus superstitione=
nis suæ leges continenter esset eruditus, sed astronomiæ
cosmographiaq; præsertim curiosè operam daret; Ham=
mone medico ex Bethica oriundo perdocente, quum uir
acutus singulas terrarum regiones, sinusq; maris in mē=
bris depictisq; orbibus demonstraret, ut inde regius
animus per otium utili & peramœna delectatione ca=
peretur. Petebant legati, ut Pannoniæ regnum Ferdinan=
do concederet, hisdem ferè condicionibus, quibus id pau=
lo antè Byzantij Laschus petisset. Tributum enim sicuti
Ioannes pendere consueisset. quotannis se pensurum polli=
cebatur, adducturumq; in eadem pacis ac amicitiaæ fœde=
ra Carolum fratrem, ut in tergo ab omni bellico metu li=
ber, quod maximè percipere uideretur, exemplo Selymi
patris ad Orientem imperij fines extenderet. Neq; enim
ipsum, dicebant, uel generosè uel rectè facturum, si Ioan=
nem fato functum, uel infantē eius filium qui hæres mi=
nimè putaretur, ulla in re Ferdinando regi compararet;
quod ille neq; uirtutis neq; officij merito, sed alienæ For=
tunæ beneficio sublatu, alieni iuris locum inuasisset. non
eum hercle regem impotentibus armis ritè factum uide=
ri, quum nec procerum omnium consensu rex acclama=
tus, nec legitime coronatus fuisse uideretur. Præclara si=
quidem iura Austrianorum principum uigere, quāquam
tum oppressa armis, eaq; aliquando ualitura, quibus fre=
ti Pannoniæ hereditatem foeliciter adirent, nisi iniquita=
te Fortunæ intercepta raperentur. Cæterum dimisso an=
tiquo

tiquo iure, nihil se potius habere, quo illati belli nomen excusarent, quàm recentis initæ pacis tabulas, quibus loānes solenni tot procerum astipulatione Ferdinandū regni successorem reliquisset. Allum profectō certi iuris cōsciētia permotum, uel ipsum authorem defensoremq; suæ dignitatis præiudicio uehementer offendere, quàm Christiani nominis causam impiè prodere maluisse; quæ præuaricatione turpissima, beneficiarij iuris oblitus, fidem sacramēto interpositam, tam ingrātè quàm astutè fefellisset: ut ipse qui inter reges potētia magnitudineq; animi excelleret, & bello paceq; iustitiæ nomen tueri uideretur, postquam ingrati hominis contumeliā neglexisset, Ferdinandum tantis affectum iniurijs amicū et beneficiarum mallet, quàm perpetuum hostem. Nihil enim ei, uel ad æquitatis famam honestius, uel ad diuturnæ pacis securitatem utilius, uel ad liberalis animi laudem omnino gloriosius futurum, quàm si antiquissimæ stirpis regem, uirtute fideq; præstantem, delectum à Bohemis, ab Hungaris exoptatum, à Germanis autem Romani imperij Cæsarem designatum, summūq; imperatoris germanū fratrem tributario nomine Pannoniæ regem appellaret. Solymanus iucūdo uultu laudatis muneribus biduo post per Rostanem respondit, ultimam hanc esse pacis ac amicitie condicionem, ut Ferdinandus urbes, oppida, arces, quæ in ditione Ludouici regis antea fuissent, continuo redderet, ac in posterum Pannoniæ finibus abstinere; se uerò qui toties bello lacesitus graues sumptus grauesq; labores subisset leui pœna contentum fore, eam esse ut ad conseruandum inuictæ maiestatis decus Austriæ tributum imponeret, tum uerò inita amicitia solēne fœdus percussæ

percussurum: quòd si ea condicione grauaarentur, obiterq; bellum, quàm pacem mallent, se adnixurum continuis armis, ut Pannonico regno adempta, euastatis Austriæ regionibus uindicaret. At legati quanquam ad tributum nomen tanto fastu tantaq; Barbarorum arrogantia inductum, quum summæ potentiæ summæq; dignitatis fratres indignè contemni quereretur, in iustam prope iram exarserant, ut susceptæ legationis propositum tenerent, afflictisq; rebus spatium daretur, inducias postularunt, per quas Ferdinandus atq; itidem Carolus Cæsar consulerentur: sed nec id impetrari quoq; potuit, quum inducias astutè peti perspicerent, quibus gerendarum rerum, inclinante iam autumnino uertenteq; se in iuges pluuias, occasio tota deperiret. Petiuere demum ut Balthasarem, Tayscumq; duces captiuos, pretio redimere liceret, hos enim in cathenis uiderant. Ad id Rostanes respondit eos, si pax ea quæ dicta esset condicione pararetur, sine pretio dimissurum; porro si bellum foret, non desuturam occasionem, ut captiuorum permutatione redderentur. Licuit autem legatis circunducente mōstranteq; Rostane opulentiam atq; ordinem castrorum intueri, sed quum munimenta, quæ intra fossam clitellatis camelis perpetua serie cathenatis, currulibusq; tormentis constabant, atq; item stationes attributaq; distinctis militum generibus tētoriorum spatia mirarentur, silentiū ante omnia peræquale atq; perpetuum in tanta frequentia stupendum fuit. neq; enim aliter quàm significatione manus & nutibus parati intentiq; milites regebantur. Solymani porrò insigne prætorium, uti par erat, cunctis excelsius & sumptuosius, quum quadratæ arcis effigiem exprimeret,

meret, oculos pulchritudine et maiestate operis adimplebat. à quatuor enim angulis totidemq; medijs ab omni latere fastigiatis pinnatisq; turribus cingebatur. Intererant ad commeandum latissimæ porticus, sic ut area in palestræ modum, in medio ad domesticas exercitationes relinqueretur. Interiora quoq; papilionum uelamenta, Babylonici operis acu picta, sericiq; funes, quibus tenderentur, usq; adeo elaborata pretiosaq; fulgebant, ut æstimationis nostræ modum excedere uideretur. Adnotatum quoq; est omnium ordinum tabernaculis, tētoriola esse coniuncta, quibus latrinæ inerant, eo institutione ordine, ut nouæ scrobes quotidie fierent, repletæq; statim arena iniecta tegerentur. In macellis quoq; pariter profundæ fossæ uisebantur, in quibus lanij totius exenterati pecoris exta sedulò tumulabant. Ita fiebat, ut castra nullo odore tetra afflata, nō ad salubritatem modò, sed ad iucunditatem repurgatis omni in parte regionibus non Barbarorum, sed eorum qui militiæ disciplinam cōdidissent, castra censerentur, prædamnatis hac in re statuiis nostris, in queis præter ingratam naribus atq; oculis multarum rerum foeditatem, pestilentes enasci morbos sepiissime uidemus. Legatis multiplici ueste, pecuniâ que donatis atq; dimissis, Solymanus Belgradensem, latè longeq; citra Danubium Austriæ fines populari, ac incēdere, Cassonum uerò uoluntarijs equitibus præpositum in Morauos, qui Marcomanni antiquitus fuerant, excurrere iussit, sed prædabundos, magno insperatoq; earum gentium commodo, plenis imbribus inflati amnes opportunè morati sunt. Exinde uir Hungarus, nomine Solymanus, qui ab ineunte ætate bello captus Mahometis sectam

seque-

sequebatur, à Solymano Budæ cum imperio præficitur, qui cum Verbetio daret operam summa æquitate ius dicendo, popularesq; quondam suos familiarius alloquendo, in spem diurnæ trāquillitatis adduceret. His rebus confectis, dies circiter uiginti ex quo uenerat Budæ commoratus in Thraciam redire constituit, quòd autumnales pluuiæ maturæq; hyemis frigora suberant, & magnitudine multorum annuū, quibus Pannonia ex omni parte ad difficultates itinerum irrigua præcincta; est, intercludi posse uereretur. Ex itinere autem Laschum legatum, suffectum nauigijs liberaliter dimisit. Eū enim priuato uirtutis eius ac amicitie nomine in gratiam receptum, Byzantio secum adduxerat, sed demum noua offensus iniuria custoditū reliquerat Belgradi, quū ex speculatorum literis Antonium Rinconem, ueterem apud se Byzantij legatum, remittente cū mandatis Frācisco rege à Gallia redeuntem, in Pado amne à Cæsarianis interfecitum cognouisset, sed Laschus per literas præclare ostēdit, Ferdinandi regis nullū esse in Italia imperium, easq; regiones Caroli fratris præsidij teneri, potuisseq; Rinconem, hostilis terræ in flumine temere nauigātem, iure capi ac interfici, quando ei tanquam exuli capitis poena damnato, q̄ natale solū in Hispania uertisset, ad hostesq; transfugisset omnibus Cæsaris imperij sinibus esset interdicitum. Sed Laschus diu eo beneficio uti non potuit, regressum enim in Sarmatiā conceptus antea uehemens oppressit morbus, ita ut pleriq; ex aula Germani fatum ad inuidiā uertentes non tabifico quidem fluentis alui uitio, quo diu laborasset, sed lentis tyrāni uenenis omnino sublatū contenderent, quum uir ille omni uirtutis ac elegantie

gantie laude insignis, & longiore uita dignus, in ea reia publica Fortuna uel ab ipso rege lugeretur. Caterum redeunti in Thraciā Solymano, ad Drauum amnem nunciatur Stephanū Maylatum Ferdinandi secutum partes, ac ex professo Turcarum hostē, dolo comprehensum in Petri Moldaui potestatem deuenisse, pacatamq; ex omni se re parte Transyluaniā in fidem cōcessisse. Ea re Solymannum magnopere letatum ferunt, Maylatum enim hominem bellicosum, ingenio cōtumaci, regnandi cupido, pronōq; ad mutandam fidem uehemēter oderat, quum ab eo Grittum & Turcas interfectos meminisset, Transyluanosq; indomitam gentem ad arma natam, dubioq; bello potius quā certa pace gaudētē, ab eo cōcitatos perspiceret, quos moderato benignoq; imperio pacare quā iusta uī ac armis subigere malebat. Sed quoniā in Petri Moldaui perfidiosi cruentiq; hominis mentionem incidimus, operæpretium putauī quo dolo Maylatū cœperit, & qua Fortuna scuitiaq; in recuperando regno usus sit breuiter enarrare, ut sicuti iam planē tempus nos admonet ad Germaniæ concilium, consiliaq; Cæsaris, nihil inter cisa rerū serie opportunē redeamus. Solymano in Pannoniam contendente, Moldauus aduersus Maylatum euocatus, uti supra memorauimus, cū Achomate Nicopolis præfecto castra cōiunxerat. Erant enim præter pedites, quorum numerus more gentis erat exiguus, supra quinquaginta milia equitū. nam & suas quoq; Transalpinus alter Valacchus imperatas antea copias præmiserat. Maylatus multitudine hostiū circumuentus, imparq; uiribus desperatis auxilijs, quæ à Ferdinando maiore bellimole occupato frustra postularat, uti superiore æstate premen-

prementibus regijs feliciter accidisset, in oppidum Fogaras confugit. ibi enim, uti loco natura atq; arte permunito, totius substantiæ & bellici quoq; apparatus instrumentum, ipsaq; præsertim Gritteæ prædæ spolia seruabantur, admotis copijs Achomates postquam ui atq; tormentis, non nisi multo temporis spatio, multoq; labore arcem expugnari posse uidet, dolo ac insidijs uincendum ratus legatos ad Maylatum mittit, hortatur ut Solymæno se dedat, appellariq; ab eo amicus, quàm iudicari hostis malit. cuncta enim ab eo prospera atq; secuuda sperari posse, qui uel hostibus regna dono dare sit solitus: se uero qua polleteret autoritate apud imperatorem, amicè daturum operã, ut eius clementiæ & liberalitatis fructum sentiret. ornareturq; ipsa Transyluaniæ præfectura, quam paulo antè sibi concedi tributi nomine concupisset. tantis siquidem copijs circumfesso nihil esse tutius, quàm honestis condicionibus pacisci, idq; salubre consilium celeriter expedire, quo præter certam salutē opes conseruet, dignitatēq; retineat. Aduentare enim cū uictore exercitu Solymani, qui inanē spem sustinendæ oppugnationis certo supplicio uindicaret, si eius imperijs parere præferoci uel obstinato animo intempestiuū esse uideretur. Ad ea Maylatus, qui pacis atq; concordie consilia dubio bello potiora prouidebat, se neq; pacē abnuere, si non iniqua cōdicionē pararetur, neq; Solymani imperia, quæ summæ æquitatis esse consueissent, detrectare grauitè respondit. Proinde si obsides darentur, se colloquendi causa ut de condicionibus coram ageretur in castra uenturū. Postulabat autem ut filius Achomatis impiger iuuenis pro obside traderetur: id quum se facturū pater

pater negaret, quòd filius à pueritia Solymano de more dono datus, paterni iuris potestatem euasisset, pro uno insignes quatuor alarum præfectos daturũ pollicetur. Accepit condicionem Maylatus paratæ fraudis ignarus, magnòq; ac ornatissimo comitatu educto, Gritteas exuias superbè ostentans, in castra hostium contendit. Exceptus est comiter atq; magnificè: sed ex prima salutatione colloquium, ut non incipi modo, sed commodè etiã finiri posset, in sequentem diem differtur: quo Moldauus notum sibi hospitem solenni epulo exceptum comprehēderet. Eo modo Maylatus feruente conuiuio in rixam aridente dolis Fortuna pertrahitur: ex composito enim à Moldaui cōpotoribus importuni primo sermones, ac inde maxime criminosi adeo proteruè ac petulanter inducti sunt, ut uel obscure contumeliæ uir insolens, & natura quidem iracundus, minaci dextra gladij capulum perstringens è mensa se proriperet, ita insurgentibus conuiuis frustra fremens, seq; proditum inclamans comprehēditur. Nec mora concursu Moldauorum tabernacula diripiuntur, comitatusq; eius omnis, qui pretioso cultu auaræ gentis oculos ad prædam illexerat, armis, equis, & deniq; rebus omnibus exuitur & capitur. Vociferante adhuc Maylato superuenit Achomates, tam acerbè, quàm simulanter Moldauum reprehendit, quòd hospitalis mensæ iura cunctis intemerata gentibus immani facinore edito subuertat, quòd ab se præstitam securitatis fidẽ uiolet, fortissimosq; uiros Turcici nominis obsides ad necẽ prodat. Ad ea Moldauus specie contemnentis, respondet se graui de causa Maylatũ cœpisse, eumq; porro incoluam Solymano seruaturum, ad quem omnino pertineat senten-

sententiam ferre, iure an iniuria captus fuerit. Nec multo post arx ipsa liberatis obsidibus deditur; incertum metu an perfidia custodis; q, de salute Maylati, totiusq; eius comitatus libertate sollicitus, aut non obscure magno inductus pretio, deditioem maturasse diceretur. Ita duo Hungarorū longē nobilissimi duces Valētinus, atq; Maylatus, qui uni omnium antiquū illud Hunnici sanguinis decus intestinis primò odijs & mox Turcarum armis fœdè proculcatum erigere possent, inuicti certe armis, sed perfidia decepti, in potestatem Barbarorum deuenerunt. Occupatis Fogaris Transyluani ferè omnes, concedente demū Solymano, in Stephani pueri regis nomen inclinatissimis animis iurauerunt, q, iustum miteq; imperiū Ioānis patris in ea prouincia per triginta ferme annos fuisse meminissent, tulereq; sæpe dona puero, fidei pignora; quum Isabella mater cū Georgio Vichioq; tutoribus in Lippa regione consedisset. Eam multarum rerum abundantē Maros amnis Hercynijs saltibus effusus interfluit, præcipitiq; demum cursu in Tybiscum euoluitur. Hunc pleriq; Sergetiam antiquis uocatum asseuerant, in cuius auersi & mox reducti fluminis uado Decebalum Daciæ regē, urgente uictoricibus armis Traiano Casare, thesauros condidisse ferūt: quum Barbarum in ea rerum desperatione se ipso crudelior, ne latebræ secreta proderētur, artifices atq; operas ad unum omnes in uestigio perfecti operis necauisset. Cæterum ad confluentes Marum atq; Tybiscū Segadino celebri in oppido, noua à Turcis præfectura constituta est, quam eo nomine salutarē ominamur, si donec adolescat puer, obtinendī regni prærogatiua uideatur; quod minimè credi par est, in hac perditione

uel insanientis seculi Fortuna, postquam immani Galli regis & Caesaris dissidio, dum Germani cunctatores eximij turpissimè bellum gerunt, non Pannoniæ modo regnum, sed uniuersam quoq; Christiani nominis rempub. Barbaris hostibus impiè prodi conspicimus. Caterum de Petri Moldaui ingenio, uti supra polliciti sumus, ex rebus ab eo gestis liquidius patebit, si aliqua de Valacchiæ regno, regionisq; situ, & gentis moribus, uti ignota multis, ex instituto operis referantur. Imprimis Valacchiæ regulos antiquissimæ stirpis ferunt, repetita origine à Flacco præside Romano, qui illustri uirtutis arguemento suū nomen provinciæ reliquerit. ab eo enim tēpore Mysiam, quæ ultra Istrum ad Scythicas gentes extenditur, Flacciam appellari cœptam constat: quam demum corrupta sensim uoce in Valacchiā abiisse perspicimus. Apud Valacchos enim nō Romani modo disciplinæ certi mores & leges uigent, sed ipsa quoq; Latine lingue uocabula seruantur. Ea gens equitatu pollet; nam quisq; uel egentissimus domi equū alit, quo prædatur & militat: scuto, hasta, gladio, uti Hungari solent, & nonnunquam lancea missili, atq; arcubus rem gerunt. Equi eorū pectorosi robustiq; non pernicitate quidem in cursu, sed perseverantia & uiribus maxime probantur, proinde tenellis mos est nares proscindere, ne angusta respiratione fatigantur: quando nec mediocris equi sit laus triduo uel per æstiuos soles bellicæ agitationis laborē pertulisse. Deum Christū colunt, sed Græcorum ritus secuti, deceptiq; opinione a nostris dissident. Apud eos patrum nostrorum memoria regnauit Dracula belli pacisq; artibus clarus, et diu Turcarū hostis, sed ex calamitate Ladislai regis,

regis, qui ad Varnam ab Amurathe superatus interijt, certo inito fœdere tributum pendere coactus est. Ab hoc Dracula Petrus pronepos, qui hodie regnat, imperiũ ac cepit, uir ingenio quidem militari, sed maxime turbulento crudelitateq; simul atq; perfidia infami; nam cũ finitimis belli pacisq; studium nequaquam stabili fide, sed in diem occasione & cõmodis metitur, suaq; pariter ac aliena arma nemini unquam certus hostis, sed improuisus semper exercet. Cæterũ Valacchia omnis in duas partes, duoq; imperia distinguitur. Altera ad meridiẽ uergit terminata Danubio, atq; item ab occasu Trãsyluaniæ fines attingens ad oppidum Seuerinũ, ubi Traiani pontis admirabiles pilæ triginta quatuor, nequaquã totas obruente Danubio uisuntur. Ab oriente autẽ piscosum habet lacum, quẽ Hierassus amnis ab accolis Pruthes uocatus efficit, suisq; demum aquis adauctum & latè stagnantẽ relinquens, in Istrum euoluitur. Ad septentriones autẽ finitur Hoyna ignobili flumine, & directis ad Istrum terrestribus terminis, curuata admodũ regionis fronte, contra Peucem insulam, spargente se tum primum in ingentes ramos profluẽte Istro, antiquis scriptoribus notã, quam hodie Barillanam dicunt. Hæc Valacchiæ pars à nostris Transalpina, à Turcis autem communi utriq; nomine, q nigrum frumentum ferat, Carabogdana minor uocatur. Regulus qui in ea hodie regnat, regiamq; habet Ternoë uizam, continuo parendi obsequio Turcarum amicitiam tuetur, aureorumq; nummũ myriadem tributĩ nomine quotannis pendit; ac ea uel indecora pace perfruitur, q impune fidem mutare nequeat, quĩ in opposita Danubij ripa, Seruiæ Bulgariæq; præsidia in antiquis Triballorũ

Myſorumq; ſedibus ſpectentur. Coluit et peramplis an-
 nis muneribus Ioannem regem, cuius præſenti ope adiu-
 tus rebellantes Tranſalpinæ procereſ oppreſſerat. Alte-
 ra Valacchiæ pars agrorum & paſtionum amplitudine
 maior, armentisq; & militaribus equis opulentiore, ab
 amne, qui mediam interſecat, Moldauia dicitur. Is ortum
 habet paulò infra Hierafſi fontes è Tranſyluanie monti-
 bus, quibus antiqua Dacia ad ingentis theatri ſimilitudi-
 nem obuerſa in occaſum ſcena præcingitur, delapſuſq;
 Zucauiam Petri regiam præterfluit, atq; inde uiolentus
 Hoynam, Dobouiſſā, Argiamq; paruos ſed perennes am-
 niculos ſecum trahens in Oltham effunditur. Oltha ue-
 rò, qui antiquitus Alutas fuit, non Tranſyluanie modo,
 cuius partem ab aduerſis montibus descendens rigat; ſed
 Moldauie & Tanſalpinæ minora flumina in orientem
 reflexus ad Nicopolim in Danubium rapit. Omnium ue-
 rò ampliſſimus Tyras, qui ab indigenis uocatur Neſter,
 ab Aquilone Moldauiam terminat, ortus enim è Carpa-
 to Sarmatiæ monte, & rectā in Euxinum contendens,
 Ruſſiæ, Podoliæ, et Tartariæ demū fines attingit. Tenue-
 re autem hæſ regiones antiquitus Roxolani, Arpij, &
 Tauroſcythæ, ita Moldauia ad Pontum uſq; protèditur,
 tantumq; oræ maritimæ ad orientem intercipit, quantū
 ab ultimo Iſtri oſtio, quod antiquis Lithoſtomum fuit, ad
 Tyra profluente relinquitur. In hoc litoris tractu Mon-
 caſtrum inſigne oppidum, in uestigio Harmonacti anti-
 quæ urbis conditum, Ottomannis paret, Moldauo multis
 antè annis ademptum; quū Turcarum arma ad expugnā-
 dum Theodoſiā quæ Caſſa dicitur, in Tauricā penetraſ-
 ſent. Sed pro Moncaſtro, quod uel ob id amiſſum uidere-
 tur,

tur, quoniam à Christianis Dracula stetitset, Matthias rex, ut eius Draculæ fidem uoluntatemq; redimeret, Cizoum et Chechillam oppida dono dedit. Ea sunt in extrema Transyluanie parte, qua per saltum Moldauie iungitur. Sed in Petro proferendi imperij libido ingens his omnino finibus minime terminatur. Cum Sarmatis in Podolia repentinis incursionibus bellum gerit, quum id totum quod intra Tyram & Hierassum Moldauie inseritur suæ ditionis esse contendat; quin & Transyluanie quoq; animum adiecit, quum Ioanne & Ferdinando dimicantibus in contrariâq; studia diductis proceribus, Pannoniæ regnum alternante Fortuna iactaretur. Confugerat Ioannes ad Sigismundum Sarmatiæ regem Ferdinandi armis Buda pulsus, & desertus ab Hungaris, quibus natura mos est insitus cum Fortuna fidem mutare, quod nihil indecorum, modo utile sit, arbitrentur, nec rerum suarum consilia in spem longinquam, sed ad præsentis commodi casus expediant. Ita Petrus Perenus, Valentinusque Thuracus, præcipui Ioannis duces ad uictorem transierant, & ut externo regi operam fidemque probarent, oppida Transyluanie, quæ Ioannis præsidio tenebantur, circumductis copijs expugnabant. Sed Moldauus, scædum id facinus præuertente Fortuna, inexpectatus hostis in Transyluaniam irrupit, utpote qui Cizouio Chechillæq; timendum putaret: quæ oppida ab Vladislao, Ludouicôque regibus repetita atque oppugnata meminerat. Ferdinandum quoque Germaniæ copijs & Caroli fratris opibus fretum, longè maximum, sibiq; obiter metuendum, Pannoniæ regem futurum existimabat: uel ob id maxime quod Solymanus

Perfci belli cogitationibus occupatus, nequaquam graue bellum pro Christiano rege suscepturus esse uideretur. His de causis Moldauus Austrianos, oppida passim expugnantes, non longè a Braxouio in Barzæ campis adortus tumultuario atq; improuiso pugnae genere profligauit, & quo maior & clarior uictoria redderetur, omnibus etiam tormentis exiuit. Nec mora Ioannes ea hostium clade magnopere letatus, per legatos inexpectati atque ideo summi beneficii Moldauo gratias agit, postulatq; magnis precibus atq; promissis, ut sibi ad repetendum regnum adesse uelit. At ille successu rerum seipso ferocior, nequaquam alieno commodo uictoria utendum ratus, inuadendæ Transyluanie consilium capit, confusus maximè tormentis de hoste captis, nam æneis atque muralibus antea caruerat, quum exilibus & ferreis rudiq; artificio fabrefactis uteretur, quæ circa oram Ponticam nauigantibus extorta, aut paruo empta pretio comparasset. Primo itaque impetu Vestricium insigne oppidum occupatum est, atque eodem terrore pagi aliquot in potestatem sunt redacti, postremò ij omnes qui irrumpenti denegato commeatu hostiles animos ostendissent, grauib; affecti incommodis infecti uictoris uim atque sæuitiam senserunt. His extemplo cognitis Ioannes ditionis suæ iniurias deprecatur, id nisi incepto absistat Solymanum iniquo animo laturum ostendit, sibiq; demum reddi Vestricium postulat, sed id quidem humaniter. Neq; enim tum grauius succensendū existimabat, ne ferocis importuniq; hominis uim iniquissimo rerum suarum tempore acrius exagitaret. Ad ea autem ingenio suo utens Moldauus amice quidem
respon-

respondere, prolixè admodum aduentus sui causas referre, & quo demum periculo pro aliena salute atq; potentia conflixerit iactanter enarrare. Postremo dicere se eius animi non esse, ut cuiquam uel insigne beneficiū obiectari uelit: uerum à regia dignitate minimè alienum arbitrari, si Ioannes in uictoriæ præmium beneficij q; memoriam id oppidum ab se manu captum, Cizouioq; propinquum condonaret, uel ipsius Solymani exemplo, cuius liberalitate Pannoniæ regnum acceperit. Sed paucos demum post dies Moldauus, siue q, supra spem ea expeditione profecisset, uel q, Solymani nomen in ea causa offendere uereretur, abacta ingēti omnis pecoris præda in Valacchiam redijt, conuersusq; demum in Sarmatas, quæ cum gente de finibus, uti supra diximus, sæpiissime dimicabat, Pochutiam uastabundus percurrit. Ea est regio inter Hierassum & Tyram ultra Chamenetium Podoliæ emporiū, in ulteriores Poloniæ ditionis ripa, contra Zuhannam Tyræ impositum. Neq; enim ueteres termini, de quibus ambigere exercendo arma, quam ex æquo & iure disceptare, atq; otium pati Moldaui malunt, Cheronio uado finiuntur. id enim locus est ad Hierassi amnis traiectum longè facilimus: nec Sarmatæ aduersus improuisum hostem numero equitatu et terrore tormentorum cuncta quatientem consistere audebāt, priusquam suorum auxilia superuenirent, sed aduentu demū Ioannis Tharoniij qui prætorianas cataphractorum alas adduxerat ad Obertinum castellum se conglobarunt. Erat Tharnouiuius militaris disciplinæ peritia, & consilij grauitate antiquis ducibus exæquandus. Moscos enim ad arcem Starodubam ingēti prælio superarat, sæpeq; Tartarorum

irruptiones *ſœlici uictoria uindicatis iniurijs reſpreſſe-*
rat. Is in temeritate hoſtis uictoria ſpem reponens, per-
petuo carrorum munimento caſtra uallauerat, magnaq;
timoris ſimulatione ſuos continebat. Tum uerò Mol-
dauus, qui pugnae auidus cum tota mole copiarum aduo-
larat, oſtẽtare aciem, pugnam ciere, exprobrare imbelles
animos, & circum munitiones magno clamore edito de-
currere: poſtremo quum nemo in aciem prodiret, prola-
tis tormẽtis munimenta caſtrorum uerberare atq; pro-
ſternere. At Tharnouius, qui aliquandiu ſingulari patiẽ-
tia, ut in contemptum deueniret, militum ardorẽ monen-
do obteſtandoq; reſpreſſerat, ubi uidet currus maioribus
globis diffringi, indeq; perturbari ordines uallo proxi-
mos, grauiq; fremitu à tota acie, ne inulta ac ignobili
morte cadendum foret, præliũ depoſci, conſeſtim ab ho-
ſtium temeritate ſuorumq; periculo erumpendi conſiliũ
capit, conſtãti atq; letiſſimo uultu inſignes quoſq; equi-
tes nominatim atq; ſigniſeros adhortatur, ut acerrimo
impetu in latrones, ſuo more cõtra uim fuga uti ſolitos,
erumpant, maxime conferti pugnent, intentisq; mucro-
nibus inermia pectora perfodiant. Erant circiter ſeptẽ
milia equitum, quorum maior numerus fulgentibus ar-
mis proteſtus uiſebatur, in tres omnino acies diſtincta,
totidemq; caſtrorum obuerſa portis, ita ſigno dato De-
cumana porta panditur prima acies, in quam dux moris
hoſtium peritus non temere pugnaciſſimum quemq; cõ-
tulerat, in Moldauos erumpit, magna editur cades, to-
tisq; agminibus tumultuatur: neq; enim inſolentes Bar-
bari tantæ uirtutis facinus Sarmatas auſuros credide-
rant, ſed mox adcurrente & cohortante Petro uniuerſa
Valaccho=

Valacchorum multitudo circūfusa in perrūpentes Sar-
 matas conuertitur. Nec occasione deest Tharnouius, à
 dextro enim læuoq; latere castrorū duabus adapertis re-
 pentè portis, instructas ad id secundam & tertiam acies
 in latera hostiū inducit, ita Moldaui inermes à cataphra-
 ctis triplici certamine distracti circumuentiq; in medio
 conciduntur, & in fugam uertuntur, sequentibusq; per-
 opportunè equitum uictoriam peditum cohortibus, uni-
 uersa tormenta capiuntur. Petrus ipse, qui acerrimè di-
 micando totam penè primam aciem oppresserat, cū glo-
 bo delectorum equitum sese è manibus hostium eripiens
 suscepto uulnere profugit. Eo prælio Valacchorū qua-
 tuor millia cecidere, nobiles uero notiq; duces supra qua-
 draginta capti, in queis fuere Clogoffetes cōsiliij & scri-
 nij magister atq; item familie præfectus, & pari nobi-
 litate ac forma iuuenis pocillator, quorū desiderio et cla-
 dis et uulneris magnopere dolorè intenderat. Hos omnes
 et tormēta circiter quadraginta octo, in queis Ferdinādi
 regis gentilitia insignia æri incisa uisebantur, Tharno-
 uius ad Sigismundum regem Cracouiam perduxit, eiusq;
 pugne atq; acti triumphī similitudinem egregiè depictā
 ad memoriam posteritatis in templo dedicauit. Exinde
 Petrus tanto accepto incōmodo, amissisq; præsertim Au-
 strianis tormentis, quibus subnixus se formidandum fini-
 timis ostentarat, aliquandiu conquiescere est uisus; ita ta-
 men ut Moldaui à latrocinij nihil cessarent, nec à Trā-
 syluanis, uel ipsis quoq; Transalpinis suæ gentis finibus
 abstinere; sed antiquo recentiq; odio Polonis infesti, in
 eandem Pocchutiā incurrendo prædandoq; indomita ar-
 ma sæpius exercerent. Quibus de causis Sigismundus, ne
 semper

semper aduersus repentinas diuersasq; uagātium incur-
siones iustus exercitus magno & inutili sumptu cogen-
dus foret, inuadendæ atq; delendæ penitus inquietæ gen-
tis consilium suscepit. Nihil tamen prius conādum ra-
tus, quā Solymani animū exploraret, quod Petrus Va-
lacchiq; omnes in cliētela Turcarum essent, quorū ami-
citia atq; præsijs tuti uiderentur. Byzantium legatos
misit, qui quotidianas propè aduersum se Petri & Mo-
dauorum iniurias deferrent, ac antiqua limitum docu-
menta literis et picturis ostenderent, peterentq; demum,
ut sibi liceret amicitia incolumi saluisq; fœderibus im-
manium latronum iniurias uindicare: se nuper ea tantum
pœna, quam ipsi nefaria ac ob id infœlici temeritate ad
Obertinum contraxissent, contentum fuisse, quum Polo-
ni faciliè persequendo, ac in intima Moldauia penetran-
do, profligatos cum scelerato principe ad internicionem
delere potuissent. Ad ea Solymanus respodit Ottoman-
nici moris esse clientes suos, qui probè imperio & dicto
audientes sint, ab externa iniuria constanter tueri: eosdē
porrò, si humani iuris obliuiscantur, arroganterq; delin-
quant, grauiter punire. Propterea Sigismundum hunc
ab se fidelis amicitia fructum relaturum, ut nullo suo cū
labore atq; periculo hostē, qui uel toties humaniter ca-
stigatus furere non desineret, merita pœna mulctatū ui-
deat. Oderat enim Petrum Solymanus, uti uiolentum in-
domitoq; ingenio ubi arma ualerēt cuncta perturbantē:
utpote qui Gritum ab eo abrupta fide deceptū atq; ob-
truncatum, insontesq; demum eius liberos in Moldauia
crudelissimè necatos meminisset, sed nec tributum quo-
tannis pendī solitum ab eo Byzantium mittebatur, cuius
officij

officij nomen adeo arroganter contemnebat, ut quū nulla ambiguae libertatis signa forti regulo praeferenda praedicaret, se bellica uirtute immunem factum profiteretur. Stephanus quoq; per id tempus Petri Germanus frater, tanquam imperij æmulus superbe domo expulsus, detestis multis sceleribus, inuisum antea fratris nomen apud Turcas infame reddiderat. Nec multo post Solymanus cum ingentibus copijs è Thracia profectus Istro ponte iuncto iuxta Peucem in Valacchiam peruasit; cuius aduentu territus Moldauus, quod uiribus esset impar, & à suis defereretur, cum paucis per nemora & solitudines in fugam se coniecit. In arce siquidem Zuchuae, quā munerat obsidionem ueritus, se continere, aut in cāpis coactō equitatu consistere minimè ausus, errando fallendoq; insecutos hostes, in Transyluaniam cursum intendebat, quum Transalpinus imperio accitus in id bellum à latere incumberet, & armata Polonorū manus in finibus spectaretur, diffusaq; Turcarum agmina undiq; perurgerent, et ad Ponticam oram appulsa hostium classis naualis effugij facultatem eriperet. Itaq; diu circumeundo, quum magna aliquot flumina incomparabilis equi uirtute foeliciter tranasset, ad Aluiam amnem, tum maximè imbribus inflatum, seuis uorticibus natandis equi uires superantem, peruenit. Erat usq; adeò lassitudine, inedia, doloreq; perditarum rerum & foede mortis metu consternatus, ut mergi fluctibus mallet, quàm ab infenso fraude, uel a Turcis ad supplicium capi: sed hæc animo uoluitanti non defuit Fortuna extremis mortalium casibus illudere solita, oblatus enim est piscator Transylvanus, qui fortè admota nauicula ripam subierat; ab eo siquidē magnis

magnis promissis et precibus impetrauit, ut traiceretur
 atq; eo duce pedibus per syluos notosq; tramites Ci-
 zouium duceretur. In eam enim arcem cognito Turca-
 rum aduentu uxorem et paruos liberos carioremq; sup-
 plectilem, ut quam tutissimè seruarentur, paulo ante
 præmiserat. At Solymanus ubi Petrū ex certis fugæ ue-
 stigijs per auias solitudines euadentem Valacchiæ fini-
 bus excessisse fama compertum est, Moldauos in fidē re-
 cipit, eos omni timore liberat, Stephanumq; Petri fratrem
 Moldaviæ regem constituit, sed quum ad ueteris tributi
 summam nihil adderetur, certam agri partē adimit, quæ
 Moncastro proxima uidebatur, atq; his confectis rebus
 in Thraciam reuertitur. Interea rex Ioānes ad Solymani
 motum excitus, cum triginta millibus equitum in Tran-
 syluaniam peruenit; in speciem quidem, ut studium suum
 ostenderet, tanquam in id bellū uires suas additurus, sed
 occulto cōsilio, ut prouinciæ fines tueretur. nam magno-
 pere timendum putabat, ne Turcæ per simulationem pe-
 tendæ Moldaviæ reflexo cursu in Transyluaniam pene-
 trarent. Secundum enim eam pacem, quam cum Ferdinā-
 do rege secretis condicionibus initam fuisse docuimus, q;
 legatus Laschus priuato dolori nimium indulgens Byzan-
 tij cuncta prodidisset, usq; adeo se inuisum suspectumq;
 apud Solymanum fuisse meminerat, ut cum multis lega-
 tionibus eius facti suspicionem ægrè diluisset uideretur,
 uix multa largitione apud purpuratos gratiæ nomen
 sustentaret. Itaq; ea sollicitudine liberatus, ubi Petrum de-
 sertum à suis, ac exutum regno in Cizouium confugisse
 didicit, ad obsidendum eum festinat: ratus aduenisse tē-
 pus, quo ueteres iniurias ulcisceretur, gratissimamq; inde
 operam

operam Solymano præstaret, & Stephani quoq; animū eo beneficio promerendum arbitraretur. Pro inconstanti enim & turbulento alterum fratrē noua imperij Fortuna contentum, ac in tutela Solymani quiescentem, regno finitimū exoptabat. Durauit obsidio supra quatuor menses, suppetebantq; obsessis alimenta, idemq; animus nullis fractus incommodis Petro aderat, ut ad supremas spes usq; fortiter obduraret. Sed non eadem erat constātia in defensoribus: ij erant partim Transyluani, partim Moldaui, qui ex uxoris comitatu in oppidi custodia remanserant; facileq; dissentiebant, quum non una omnium persistendi causa uideretur. Rex namq; omnibus extrema supplicia denunciarat, nisi postquam effugia perperituis stationibus circunsepta conspicerent, uti iam undiq; desperatis auxilijs, triduo ad certam ueniā se uictos deditione faterentur: ea res in Moldauo contumaces spiritus fregit. Itaq; uir acutus, eorum more qui ex ipsa necessitate periculi habile ingenium ad prudentiam flectunt, prius quā suorum dissensio in apertam cruentamq; seditionem erumperet, maturādum ratus, liberali facta deditione portas aperuit, id tātum præfatus, ideo se ipsum uxoremq; & oppidum fortunasq; omnes dedere, quod planē sciret Ioannem regio prorsus animo, aliquāto facilius iniuriarum obliuisci, quā ullius beneficij memoriam deponere consuesse. Proinde se tantam spem nequam temere desumpsisse, ut planē confideret sibi misero apud eum, qui in persimili calamitate aliquando miser fuisset, humanitatis & clementiæ locum minimē defuturum. Ioannes hominem complexus cōsolatusq; bono animo esse iussit, confirmauitq; data fide se Cixouio contentum

tum fore, quod oppidum uti Pannonicæ ditionis superiores reges repetissent: cæterum arcis possessionem apud ipsum uxoremq; uno tantum mutato præsidio perman-
suram, in qua tuti ab iniuria, certiq; salutis meliorẽ rerũ
eventum expectarẽt. At Stephanus ubi fratrem deditum
in potestate Ioannis esse didicit, per legatos Solymanum
orat, ut Petrum sibi tradi imperet, eo enim uiuo Molda-
uiam nunquam dicto parentem, nunquam pacatam, nũ-
quam externo aut intestino bello uacua fore. Nec mo-
ra Solymani literis frequentibusq; nuncijs deposcitur.
Ioannes ius & æquum datæ fidei proponit, negat se tan-
tum sceleris admissurum, ut miseri sponteq; dediti salutẽ
prodat: id autem Solymani imperio, cui parendum esse
fateretur, se daturum, ut Petrus, quo omnis amittẽdi re-
gni metus Stephano demeretur, tam diu quam Solyma-
nus uellet, in eadem custodia permaneret. Postremò quũ
seuerioribus literis repeteretur, quod iam purpurati ea
cunctatione lædi maiestatem existimarẽt, medium, ac ob
id Petro admodum salutare consilium sumpsit, rescribẽs
se Petrum non captiui more sed legati nomine Byzan-
tium cum insigni comitatu transmissurum, ut coram ob-
iecta crimina diluat, et si fas sit ueniam quoq; impetret;
modo Solymanus à magnitudine animi erga prostratũ,
seq; imprimis religione datæ fidei obstrictum, non incer-
tam clementiæ & lenitatis spem præbeat. Non discessit
ab humanitate Solymanus, utpote qui seruandæ fidei ne-
cessitudinem honestissimo excusationis nomine apud re-
gem uel tacitus probaret, nobilemq; illum expetitũ ma-
gnis regibus, sed raro oblatum à Fortuna, clemẽtiæ lau-
dis fructum decerpere cuperet. Itaq; non obscura signifi-
catione

catione confirmatis amborum animis, Petrus suis opibus studioq; Ioannis exornatus Byzantium mittitur; comendatus præ cæteris purpuratis Luphtibeio, cui ampliora dona detulerat, ut præpotentem ex aula patronum sibi in dicenda causa compararet. Dedit & gemellos uniones superbi piri magnitudinem adæquantes, qui ex Grittea præda fuisse dicebantur, ut his pro inauribus Solymani filia Roſtani deſponſata in nuptijs ornaretur. His sibi conciliatis, ubi admiſſus eſt, adeò luculenter cauſam dixit, ut quum ſuſceptorum à ſe bellorum cauſas atq; ſucceſſus, ærarij inopiam, Gritti caſum, fratris & procerum dolos, ac antiqua iura finium cum Polonis enarraſſet, ueniamq; ſupplex petiſſet, indignè mulctatus à Fortuna uideretur. erat enim eius uiri excellens bello uirtus, quam ingentibus uitijs atq; ſceleribus æquaretur, militibus Turcarum animis ad admirationē ſpectata gratq; uſq; adeò ut purpurati uel nulla largitione corrupti uirum fortem tantis illuſtrem caſibus, neq; impotentis Fortune inuictum animum concedentem, omnino deſenſuri crederentur. Verum Solymanus ſuſpenſo iudicio neq; damnauit reum, neq; penitus abſoluit, ne Ioannis nomen abruptæ fidei contumelia ſugillaret, uel ipſe parũ ſceleribus inſenſus abiecta ſeueritate uideretur. Itaq; Moldauus in Peram Ligurum coloniam eſt relegatus: beneficio quidem ingenti, quum ibi nequaquã obuerſantibus Turcis ad leniendum exilij dolorem alendamq; ſpē recuperandi regni, cum Chriſtianis hominibus uerſaretur. Erant ei præter numeroſam familiam plures Hungari comites liberaliter inſtructi. Græci quoq; quibus cum religionis ritus erat communis, & mercatores Itali,

lici, Turcæq; item, ut epulando uinum potarent, domum eius frequentabant, ita ut uir ille comitate cūctis obuius, principalis aulae speciē referret. Nec diu uoto eius Fortuna defuit; Stephanum enim auarius ac iniquius quā putassent regnantem populares obtruncant. Fit magnus in Moldauia tumultus, quum sublato rege multitudinis studia in Petrum uerterentur, & contra nobilitas ei uehementer infensa, quemcūq; alium præferendum putaret: nequaquā temere meritis poenas pertimescens, si iratus & seuus ab exilio uocaretur. Sed Boiæres, qui sunt ex ordine optimatum, ipsa populi multitudine auctoritate, atq; opibus potētiores, adolescētem Moldauū nomine Alexem regiæ stirpis, qui diu in Podolia inops exularat, celeriter euocant, principē constituunt, in Zaccauq; regia appositis præsidij cōfirmant. Hæc ubi Byzantij nunciata sunt, Petrus animos attollit, purpuratos nouis muneribus aggreditur, prehensat omnes, sed in Liphtheio recuperandi regni summam spem reponit. Interim Moldauorum legati à Boiæribus instructi Byzantium perueniunt, postulantes ut Alexes regij sanguinis, uti omnium expetitus uotis et publico consensu rex acclamatus, postquam Stephanū fata sustulerint, Solymani liberalitate confirmetur. Tum uero Petrus purpuratos obsecrare, ut nihil de pseudoregulo eminentie regiam stirpem temere crederent, illius nomen & genus antea incognitum testari, idq; inductum commento & malignitate Boiarum dictitare; ut ipse auita regni sede per summam iniuriā excludatur. His de causis Moldauiminus æquis auribus auditi sunt: uel ob id, quod nequaquam modestè & reuerenter in deligendo creandoq; rege prosperantes

perantes Solymani liberalitatem atq; iudicium praeuenissent. Itaq; legati continuo ad suos domum perscribunt angustas omnino spes sibi ostēdi, ut quicquam pro Alexe impetrari posse credāt, praecipuas enim esse purpuratorum uoluntates occultis magnisq; muneribus, commouereq; sese uehementer Petrum, atq; contendere ut per Turcas reducat. Proinde sibi difficiles aditus praebere, frigidaq; ab omnibus & plena pudendae dilationis responsa reddi. His cognitis Boiars, ut tyrannum ueluti nō dubiam cladem ipsis allaturum nouis consilijs regno penitus excludant, legatos dissimulato habitu ad Carolum Caesarem, Ferdinandumq; regem mittunt, qui doceāt quod in statu periculoq; Moldaui noui principis res sint, peditum auxilia implorent. Ea si impetrentur, Moldauos isto foedere promittant Christianorum regum socios, & Turcici nominis perpetuos hostes futuros. Rem autem praesentis necessitatis in eo occasionis momento uerti, ut si decem millia peditum submittantur ipsi cum quadraginta millibus equitum omnem uel maximi Turcarum exercitus impetum sustinere audeant. Sed Ferdinandus fratre Caesare peragendis conuentibus occupato, quod multas longum id iter difficultates habere uideretur, nec conducendo militi pecunia suppeteret, ei negotio, quod maxime liberalis officij celeritatem exigere uidebatur, adesse non potuit. Ceterum ea legatio, quae diu celari nō poterat, per speculatores Byzantij nunciata usq; adeo in Petrum Turcarum studia accendit, ut Solymanus supplicem ac adiutum purpuratorum precibus, clientemq; se & deniq; fidelem seruum Ottomannici nominis iureiurando profitentem in gratiam receperit. Nec multo

pōst Himbrachor stabuli magister dignitate & uirtute bellica illustris, qui Petrum regijs ornatum insignibus in Moldauiam reduceret, est delectus; paucisq; inde diebus coacto exercitu ad Danubium ponte iungendum contendit. Tum uero Boiares metu percussi, quum desperatis Christianorum auxilijs multitudinem consternatam, & magnopere Turcarum arma formidantem conspiceret, summo concepto scelere obtruncandi Alexis consilium desumunt, neq; enim antiquæ rebellionis noxam, nisi immani aliquo perfidiæ facinore deleri posse iudicabant. Nonnunquam enim accidit, ut mortalium animus scelere semel occupatus, quum in præsentī periculo timor ingruit, faciliè uel inusitati sceleris infamiam contemnat. Ita infontis ac intempestiui principis coniuratorum cōcursu patratuæ cædes, accumulataq; feritate iacenti caput deciditur, ut Boiares ueluti expiata uetere perfidia atrocem aduersum se tyranni animum eo cruento munere mitigarent. Arrisit Petrus exoptata dona ferentibus, placatiq; animi speciem præbuit, quum diligentiam maturati beneficij simulata oratione laudasset; utpote qui sæui ultorisq; animi decretū recondere uellet, donec abiret Himbrachor. Is egregia omnium uoluntate passim receptus Petro Zuchauia regis in sede constituto, acceptisq; muneribus, in Thraciam redijt. Nec mora Boiares circiter uiginti detegente odium tyranno, alius alia de causa comprehenduntur, & securi percutiuntur: non iniquo quidem iure, uel ob id supplicio damnati, quod ueterem iniuriam apud tyranni animum recenti beneficio pensari posse existimarint. Hæc sunt quæ de Valacchia, uno scribendi tractu sub unum aspectum prodenda censuimus,

fuimus, nihil in hoc temporum seriem rebus gestis ad
 equantes, ne maiora bella quæ imminet, cōcisa in par-
 tes, & uariè passim intermixta, quod maxime fugiendū
 uidetur, confuso planè ordine, ac ob id dissipato historiæ
 lumine referantur. Hisdem fermè diebus quibus Ro-
 chandulfus ad Budam cum Turcis Budensibusq; Hunga-
 ris bellum gerebat, & Solymanus aduentare dicebatur,
 Carolus Cæsar Ratissponæ conuentum dissoluit, conse-
 stimq; magnis itineribus in Italiam est profectus. Is au-
 tem Germanorum conuentus, qui Christianæ religionis
 commodo ad sanandas Lutheranorū mētes indictus fue-
 rat, hunc habuit exitum, ut postulante Cæsare, Germani
 procures & liberæ ciuitates decreta perscriberent, qui-
 bus Guillelmus Cleuensis regulus, quod neglecta Augu-
 sti imperij auctoritate Gheldrensis principatus hæredi-
 tatem adiisset, hostis iudicaretur: contra uerò Carolus
 Sabaudius, qui Gallorum armis regno exciderat, publico
 totius Germaniæ consensu sumptuq; uti iam receptus in
 clientelam, reducerecur, seuerissimōq; obiter edicto ca-
 ueretur, ne quisquam Germanici nominis miles Gallorū
 stipendia mereret, fratri uerò ad Budam cum Turcis re-
 bellibusq; Hungaris bellum continuū alenti auxilia præ-
 berentur. Hæc ut facilius impetrari possent, Carolus to-
 tas eas conceptæ hæresis opiniones Lutheranis nihil pij
 saniq; consilij ad animos admittentibus condonauit, ita
 ut cunctis quæ uellent de diuinis rebus & placitis impu-
 ne sentirent, donec indicto celebratoq; sacrorum antisti-
 tum concilio omnis oborti erroris cōtrouersia supremis
 disputationibus tolleretur. Id autem Cæsar, ut intra biē-
 nium fieret, cum Paulo summo Pontifice curaturū pro-

mittebat, ita ut uel abnuente Contareno legato, concilio locum in ipsa Germania delecturus esse crederetur, uel exitiali præiudicio Pōtificiæ authoritatis, damnoq; Gallicarum nationum, quæ salutem ac libertatem inimicæ gentis arbitrio commissuræ minimè uiderentur. Propterea Cæsar discessurus è Germania obnixè postularat à Pontifice, ut sibi in Italiam uenienti ac in Africam traiecturo, ad Lucam occurrere uellet, quòd mutuis colloquijs deliberando de tota ratione concilij statuendum esse uideretur. Erant qui dicerent, eò uerti consilia Cæsaris, ut concilij nomine, quo sacri imperij dignitas in discrimen uocaretur, Paulo Pontifici non ambiguū terrorem incuteret, atq; ideo sollicitum in officio ac amicitia quam arctissimè contineret, & Germani obiter, siue conciliū cuperent, siue ex conscientia neglectæ perturbatæq; religionis iuris & æqui iudicium formidarèt, præclare admonerentur totius negotij summam ipsius arbitrio atq; sententia contineri. Nec Paulus eius colloqui aut loci cōdicionem abnuerat, pristinae suæ pietatis & constantie tenorem secutus, utpote qui semper antea concilij censuram ultro deposcere, neutrumq; se & sincera utriusq; fide mediū inter dimicantes reges profiteri consueuisset. Non defuere Germani procures gliscente fama de aduentu Solymani, Rochandulsiq; secordia, qui discedentis Cæsaris nomen tam falsè quam improbè lacerarent: quare in re Philippus Lantgrauius ironico lepore multus erat, ut qui non temere Cæsare oderat, neq; Romani imperij Fortunam ex æquo antea uirtuti egregiæ expositam, dignissimis proceribus exclusis in Austriæ domus hereditatē concessisse pateretur: dixisse enim cum in conuiuio seerebant,

rebant, Carolum mirè fortem ac impavidum imperatorem uideri, qui tanta esset animi magnitudine, ut Turcas quanquam multos uti inermes imperitosq; militiæ facile contemneret, & nobilioris uictoriæ triumphū in trās- marina prouincia quærendū arbitraretur, dum Solyma- no Ferdinandus frater obsisteret, cuius tam expedita & uehemens uirtus, & tam paratæ facultates forent, ut in Austria domo, uno tēpore geminata uictoria parari pos- se censeretur. Alij porrò apertius ac indignantiùs di- ctitabant, neq; constantem, neq; strenuum imperatorem uideri, qui urgenti à fronte nobilissimo ac insensissimo hosti terga daret, patrimoniumq; Barbarorum incēdijs expositum, atq; inde fratrem accepta clade perterritū, impiè fœdeq; defereret, ut de immanis piratæ spadone seruo uictoria leuis in terra Africa quæreretur. Nihil e- nim profici, uel ad ipsius laudem, uel ad Germaniæ salu- tem ac dignitatem, si quum Italarum ac Hispanorum co- hortes accersendæ in Noricum forent, è Norico detractæ Germanorum legiones in Africam ducerentur. Cæsar enim Hispaniæ precibus adductus expeditionem suscepe- rat aduersus Aſanagam Tunetano bello illustrē, qui Al- gerij cum imperio à Barbarussa fuerat relictus. Apud eū prædones Turcæ coibant, Hispaniæq; litora prædaban- tur, tanto oræ maritimæ damno metuq; ut Hispani à Ga- dibus ad Pyrenæos montes dispositis in ora speculis atq; præsidijs ad incertos casus excubare sublata nauigatio- ne cogerentur. Propterea Cæsar classē parauerat, co- hortesq; in Italia, Sicilia, ac Hispania conscripserat, to- tusq; animo in Africam ferebatur, utpote qui antea So- lymanum minimè uenturum putasset, & satis uirium ad

expugnandam Budam in Rochandulsi diligentia & fœlicitate fratris positum arbitraretur. Fuere qui existimarent Cæsare constantiæ suæ ac innatæ uirtutis nunquam oblitum, eos tum aduersos de se rumores, aliquo certe cū pudore, sed insigni patientia contempsisse, quum uir eximie prudens neque salutem neque existimationem suam Turcico bello implicandam putaret, in quo ueræ dignitatis ex infœlici conatu iacturam facturum esse uideretur, si temere ac importunè consistere, & uanitate pugnacis animi potius quàm certa uirium fiducia inductus congregari uellet cum eo hoste, qui immensis copijs ac opibus subnixus uel totius armatæ Germaniæ impetum multitudine equitatus esset elusurus. Consilia enim cogēdi magni exercitus, qui uictoriæ spem præferret, tempus ipsū, & maturatus Ratissponensis concilij exitus excludabant: quando nec decreta pecunia, nec expediti com meatus, nec satis explicatæ procerum uoluntates forent, usq; adeo ut non incertum esset aliquos ab impio liuore calamitate potius quàm Cæsaris uictoria gauisuros; uerum multo grauiore cura Cæsar angebatur, ne si in Pannonia nequaquam pari spe utilitatis, & metu incommodi occupatus hæreret, Galli arrepta occasione Cisalpinam Galliam inuaderent, quum interceptis legatis inducias uiolatas esse quererentur, ac in alijs demum Italiæ partibus bellum erumperet, cuius enata iam semina spectabantur. Nam per eos dies Ludouicus à Bononia, Armæ familiæ iuuenis, turbido ingenio uel ancipitem nominis famam quærens apud Senenses multa usus largitione egerat, ut consilio malè sana deprauatq; moribus ciuitas, ad Gallos à Cæsare deficeret, sed fluxa eo-

rum fide, qui dum muneribus expleretur defectionis initium se facturos promiserant, bellè proditus in potestatem Hispanorum deuenerat. Contendens in Italiam Cæsar in Tridentinis Alpibus Octauium Farnesium, miræ indolis adolescentem adscitum sibi generum cum insigni comitatu obuium habuit, mōxque ad Athesim Alphonsum Vastium qui Insubrum nobilitatem insigni armorum cultu exornatam, ac item delectos ex Hispanis ueteranos adduxerat, ut comitatus è Germania per se exiguius, intentusq; itineri, ea illustri auctus frequentia dignus Cæsare spectaretur. Affuit properanti supra Veronam insignis legatio Venetorum, præbitaq; sunt præter gratuitos commeatus, munera magnis hospitibus in itinere dari solita, nihilque inde Cæsar Cremonæ Laudique Pompeiæ commoratus, Mediolanum contendit, exceptusque est incredibili studio ciuitatis, nec leui quoque sumptu reliquarum urbium, quum nihil augustius & opulentiùs in ornamenta triumphalis pompæ excogitari præstariue potuisset, tegerenturque obiter coloratis uelis uniuerse regiones, quibus à Romana porta ad templum maximum & in ueterem Vicecomitum principum curiam, tanto hospiti parem, sub umbella aurea duceretur; sed ipse atra in penula uilique pileolo spectari uoluit, multis lugubrem habitum admirantibus, quum fœminarum & plebis curiosa simplicitas pictam ex auro trabeam & fulgentem gemmis in Cæsaris capite coronam expectaret. Nec dissimilis animi habitus in graui parùmque hilari eius oculo notabatur, ita ut eadem, quæ pridie accepta ad Budam fuerat, præsagire uideretur. Reuocauit tamen eum à seueris cogitationibus

nibus Maria Aragonia ipsius Vastij uxor, cunctas ætatis suæ foeminas excellentis formæ, præclaræque uirtutis, & fauentis Fortune muneribus antecedens: nam quum sæpe antea illustrem pudicitie famam scælici fecunditate nobilitasset, tum forte marem pepererat. Huic summi honoris causa Cæsar, quum sacro fonte lauaretur, humaniter præstito Christianæ pietatis officio adesse uoluit, eumque de nomine Carolum appellauit. Ita ut mox comiter in ea festa hilaritate nobiles matronas ad tibiarum modulos saltantes spectaret. Aduenere demum legati singularum ciuitatum, menstrui tributi onera peracerbè afflictis populis imposita deprecantes; sed eas preces uel iustis querelis suppliciter additas ita audiit, ut parum clementer in aliud tempus reijceret, tri-duoque post nullam indulgentiæ spem, sed eundem & quidem ab ipsa remedij desperatione grauiorem miseris gemitum relinquens, Genuam contendit, ubi ex Ferdinandi fratris literis de Germanorum clade, Turcarumque uictoria, & Solymani aduentu certius cognouit; quo nuncio adducti Vastius atque Auria dictis sententijs suadebant, ut petendæ Africæ consilia in uernum tempus differret, & cum his quas conscripsisset Italicis cohortibus & Germanorum legione quam adduxerat, in Italia moraretur, ut inde ad opem fratri ferendam de terrendosque Barbaros, reuersuri speciem præberet, tuereturque interim Italiam aduersus Gallos, quos nulli omnino occasione defuturos prospicerent, si aliquod forte incommodum, aut ui Pœnorum, aut iniuria tempestatis acciperetur. Nihilò secius Cæsar stabili proposito constantiæ nomen uel magno discrimine retinendum ratus,

ratus, in Africam abnuente etiam Fortuna transfretare constituit, ut Turcas in Pannonia bellum gerentes conatempsisse potius quam timuisse uideretur: conuersus enim ad eos qui in consilio erant, magna, inquit, ratione, ut in Italia permaneam suadetis, sed multo maiore arbitror in Africam contendendum, nam si substitero, è Germania certe reformidatis Turcis diffugisse uidebor, cuius admissi dedecoris opinio tolli non poterit, nisi susceptis innixi consilijs exoluendo promissis fidem, & maturè traſſiſciendo, iudicij atque animi nostri famam bono euentui commendemus. Fortunam enim, quæ nos terra deferit, per fluctus fortiter audendo experiri lubet; quum Algerium multis de causis, priusquam maria hybernis aquilonibus claudantur, expugnari facile possit, cuius uoti si me Dij compotem fecerint, contemnemus certè Gallorum minas, atque his profectò classibus & copijs, quibus stipendia graui sumptu persoluta uidetis, si temere sese commouerint, ultro eorum audaciam retundemus. Interea Paulus Pontifex ab Roma æstuoso itinere Cassiam emensus Lucam peruenit, improbantibus medicis, quod lethale foret, nisi pleno imbri infractis caloribus ab Urbano cœlo discessisset. Sed is uel exactæ ætatis senex, certo semper ingenij uigore, & temperata ob idq; fœlici uitæ disciplina, ita fallebat annos, ut cuncta ætatis pericula quæ publicam salutem includerent facile contemneret. Quid enim mihi uita opus est, sepe dicebat, nisi ut hæc suprema officia, quæ unam omnino sacri nominis personam respiciunt, cadenti reipublicæ optima fide persoluamus? quando quidem diuinis ita monemur fatis, ut pietati & uoto publico

blico uel morte ipsa satisfacere, quàm infami desidia uitæ cupiditatem extendere malimus. Quòd si insanire principes pergant, & magnus Deus à salute Christiani populi penitus auersus susceptis uotis adesse nolit, natura quidem uel in otio, uel in labore non intempestium uitæ finem asferre poterit, præclari certè studij perpetuæque uoluntatis honestam famam nulla uis inuidiæ nobis eripiet. Nonnulli quoque senatores euntem retentare conabantur, imprimisque Francisci regis legati, qui in nullam spem pacis ituro, postquam ab ea Cæsar auersus obduraret, non modo ualeitudinis incommodum, sed parum etiam synceræ æquitatis calumniam imminere differebant, quoniam timerent, ne Cæsar honestissima petitione in belli Punicì sumptum pecuniam impetraret, quæ demum occulto consilij exitu ad excidium Narbonensis Galliæ uerteretur. Magnorum enim principum congressus atque colloquia absentibus semper suspecta, in alienamque perniciem uerti occulta conspiratione existimantur. Propterea Franciscus, ne se incauto atque imprudente Prouinciā admotā classe repentinus hostis inuaderet, ad Massiliam & ad Rhodani pontes legionarios Gallicæ discipline pedites, & ueteranas equitum alas ut præsidio forent maturare iusserat. Sed Paulus uti frustra aliàs ad Niceam recrudescētia pereuntis reipublicæ uulnera omnino Cæsari detegenda, indicandæque uitia serpentis pestis existimabat, ut uno concordiæ remedio sanarentur, ac præclare Dijs ac hominibus testatum foret, neque ardens studium, neque uehementes preces, neque in summo uitæ contemptu diligentiam in optimo sacrorum principe

principe defuisse. Ea quoque de causa ut ire pergeret
 magis ac magis accendebatur, quòd suborta erat inter
 Franciscum & Cesarem noua simultas, ueluti inducijs
 Rinconis atque Fregosij cæde uiolatis, ueterisque odij
 flamma, compressa aliquandiu induciarum fide, in mul-
 to atrocius quàm antea belli incendium exarsura crede-
 batur. Egerat per aliquot annos Byzantij Antonius
 Rinco Francisci regis legatus apud Solymantum, uti sæ-
 pe diximus, remissusq; à Barbaro paucis ante mensibus
 in Galliam ad regem peruenerat, comitante eum ala e-
 quitum Cesare Fregosio, ne per Bergomatium fines &
 Volturenam uallem, ad Curiam Rhetiarum transeunti
 à Cesarianis insidiæ tenderentur. Cæterum acceptis
 nouis mandatis à Rege, quæ ad confirmandam amici-
 tiam pertinebant, rediturus Byzantium, superatis Pœ-
 ninis Alpibus in agrum Taurinum inter præsidia Gal-
 lorum descenderat, ut inde se Venetias proriperet, ac
 demum tutissima nauigatione in Epirum adueheretur.
 Placebat Rinconi per se obeso, & forte ceruice ac hu-
 meris ex stillicidio laboranti, ut iactatio uitaretur, duo-
 bus nauigijs secundo Pado deuehi, frustra improbante
 Fregosio, qui uel in publica induciarum fide cum re-
 gij commodi, tum priuatæ salutis rationem Hispano-
 rum ingenijs minimè committendam ratus, per eas-
 dem uel asperas Rhetorum Alpes reuerti aut certè
 noctu pernicipibus equis Placentiam peruolare mallet.
 Sed fatalis illius pertinacia huius prudentiam facile
 peruicit, ut amborum interitu dirus Christiano nomi-
 ni casus incideret, quo intestinis affecta malis respu-
 blica, nihil iam non ausuris in perniciem nostram
 Barbaris

Barbaris proderetur. Ab Hispanis enim qui per speculatores cognita eorum nauigatione in insidijs terra pariter ac flumine diligenter excubabant quum meridie ad Ticini hostiũ peruenissent, ab armatis lintribus, qui testi fronde ex occulta statione repẽtẽ prodierant, circũuenti iugulatiq; sunt. Perijt cum Fregosio Bonifortius centurio, seruatus autem est Camillus Sessulanus Fregosianæ alæ præfectus, isq; cũ omnibus nautis ne patratæ cedis fama certo indicio uulgaretur, Cremonam deuectus est, & in arce custoditus. Alterum porrò nauigium, in quo erant comites cũ scrinijs multaq; pecunia, occupatis hostibus in aduersam ripam intactum sc̃elicitè euasit, indeq; uectores simul, & nautæ terrestri itinere per nemorosos calles occultati Placentiã allato rei gestæ nuncio peruenerunt. Ceterum cadauera pòst duos menses elapsi custodia nautæ, iuxta confluentes Padum & Ticinium semisepulta, ob idq; discerpta feris, & tæbe consumpta monstrauere, ita ut Fregosij manus ex antiquo uulnere uno manca digito facile nosceretur, ac augendæ representandæq; iniuriæ causa ad Franciscum, ab uxore, quæ casum deplorarat, auulsa cadaueri & loculo condita deferretur. Scio Gallos non inepta suspicione, nequaquã eos statim interfectos putasse, sed prius in quæstione cruciatos, ut arcana legationis tormentis elicerẽtũ: sed de hac subtili coniectura, quum nihil adhuc comperitum sit, rem utiq; dubiam in medio relinquemus. Verum ab eo atroci facinore Alfonsus Vastius, qui Cisalpinæ Gallie cum imperio præerat, incredibili inuidia deflagrauit, quòd inducias, in nouem annos ad summam spem pacis Niceæ indictas, uiolasse, & contra naturam generosi

rosi eius ingenij, inhumana cæde cruentus euasisse uide-
retur; tanquam famæ suæ minimè parcendum putarit,
modo apud Cæsare, uel ignobili & criminoso officij ge-
nere gratiam mereretur, Sed Vastius eius impositæ cō-
tumeliæ notam uel iure, uel perscriptis, ac ideo publica-
tis libellis ita diluit, ut id postquam iure cognosci nō po-
terat, uel singulari certamine, si dignitate compar offer-
retur diluturus esse crederetur. Cæterū cōplures Rin-
conem iure cæsum existimarunt, quod inuidiosissimæ le-
gationis munere suscepto, aduersus Christianum nomen
Barbaros concitare, occasionesq; gerendi belli indicatis
Cæsaris consilijs demonstrare diceretur. Fregosto autē
immerenti uitam malignitate atq; odio ereptā dicerēt,
quod uir bellicosus & acer, ad Genuæ totiusq; Liguriæ
principatum aspiraret, uigente adhuc apud populū non
ingrata Iani patris memoria, qui Genuensium princeps
extitisset. Itaq; Pontifex Lucam uenit, præmisitq; Ale-
xādrum Farnesium Cardinalem, qui Cæsarem ad uicæ rea-
giæ stationē triremibus adpulsum, uenientemq; ab octa-
uo lapide exciperet. Ad portam autem affuere Cardia-
nales ac antistites atq; item ordo Lucensis, qui intrantē
sub umbella deducerent. Curia prætoria, ubi decuriones
sedent, Cæsari data, Pontifex ad antistitis domos templo
maximo coniunctas diuertit. Ter Cæsar ad mutua col-
loquia Pontificē adiit, ille Cæsarem semel. Introductusq;
est Moninius Galliæ regis legatus, ad id tum missus, ut
quereretur Fregosium atq; Rinconem captos, atq; eos sibi
reddi postularet: neq; enim tum interfectos esse con-
stabat. Cæsar ad id apud se ius induciarum inuiolatū esse
inuiolabileq; mansurū respondit, quicquid uero illis dis-
simulato

simulato habitu nequaquam nomen profitentibus, dū in
 Pado nauigarent, præter spem accidisset, iniussu suo &
 se ignaro penitus accidisse. proinde si admissi facinoris
 authores indicarent, eos omnino comprehensurum et ad
 supplicij pœnā Gallis traditurū. Res uti in Pado acta
 erat, per nautas indicata non obscuram habebat conie-
 cturam: neq; Paulus induciarū, quarum ipse ad Niceam
 author extitisset, disceptator esse poterat. Quoniā de
 his an starent, uel eo scelere uiolatae essent, iudicium fere-
 re intēpestiui atq; omnino ancipitis negotij res fore ui-
 deretur. Facile demū fuit Pontifici optimis literis ac hu-
 manis rebus uehementer erudito, apud Cæsarem in tanto
 præsertim recentiq; ad Budam accepti uulneris dolore,
 singulas plagas, quas nobis Barbarus hostis inflixerit
 enarrasse, ostēdisseq; pericula, quæ affectæ ruētiq; Reip.
 de coelo imminerent: postquā infami contumacia ad exi-
 tialem insaniam, dum priuatas rationes intestinis armis
 tuemur, ruina publica oppressi perituri simus. Erant
 non iniquæ pacis condiciones, & Carolo quidem Sabau-
 dio longē gratissimæ, quibus Franciscus pro Carolo filio
 Mediolanense imperium præcipuo Cæsaris munere de-
 poscebat: quum inde demum cunctas Galliae facultates,
 & copias sacro indicto bello collaturum profiteretur.
 Contra Cæsar iratus Gallo toties uicto, ac tum indomia-
 tos spiritus gerenti, quid antiqui & recentis sui iuris,
 quid deniq; suæ securitatis ac dignitatis foret grauissi-
 mē differebat, inuidere prorsus Fortune suæ Gallum cæ-
 co liuore corruptum, qui perturbare omnia, impedireq;
 uictorias solennibus uotis piē conceptas, & deniq; Bar-
 baris ad cōmune excidiū irrupturis uia sternere mallet,

quā

quàm ipsum pati uerè esse Cæsarem, Augustoq; in Italia imperio potiri; ad quod nō ambitiosis armis, sed optimo iure et præclara atq; inopinata quidem hæreditate perueniret. Neq; se adeo Italicarum rerum imperitū, aut ignarum Gallicæ consuetudinis, ut si Mediolano liberè liter decedat, minimè timendum existimet, quin à Gallis noua semper ac immoderata cupientibus reliqua Italiæ atq; Siciliæ imperia protinus inuadantur. Eam enim, inquit, pacem semper optauerim, quæ ad honestū decus persequendis Barbaris occasionem aperiat, non quæ ad insignis ignominie nomen intempestiuè liberalem auitis regnis expoliet. Pontifex ubi nihil de pace impetrauit, suadere conatus est, ut quas in Africam copias esset traiecturus, postposita nauigatione Turcis opponeret, ad fratris Austriæq; præsidium, si ea recēti uictoria Solymanus uteretur. Sed Cæsar fatali innixus consilio in sententia permansit, nihilq; magis eo colloquio decretū est, quàm ut concilium, quod petebat Cæsar, & Pontifex uti rectè peragi posset exoptabat potius quàm sperabat, in annum sequentem indiceretur. Id uero decretum pleriq; diuinarum ac humanarum rerum usu periti, & libero uoto publica tantum commoda respectantes intempestiuè atq; præpostere uoluntatis esse iudicabant; quando nihil absurdius uideretur, quàm unum in locum atq; consensum totius Christianæ professionis antistites euocare, qui de sacris dogmatibus morumq; censura constituent, priusquam inter reges positis odijs humanarum rerum controuersie finiantur. Expetendam enim prius atq; parandam pacem, maturæ demum salutarem synodum foelici foetura pariturā. Propterea nō temere ueris

teris seculi patres regesq; illustri pietate ad coelestia bona potius quam terrena ingentibus animis anhelantes, pacem optimam optimæ & iustissimæ synodi parentē apellauisse, quum tranquille & securæ pacis beneficio coeuntibus regibus plures sublatae hæreses infinitaq; Reipub. uulnera concilijs ubiq; terrarum celebratis, obducta atq; sanata meminissent. Quas enim uel odiorum nubes, uel bellorum tempestates, Claramontensis synodi serenitas nō disiecit & depulit? quem demum dignitatis amplitudinis & gloriæ prouentū Christiano nomini nō attulit? Sed tum in sacrosancto Pontifice summa uigebat authoritas, religiosa populorū omnium ueneratione conciliata, corroborataq; maximorum regum obsequijs, ac ardentibus studijs; ita ut illi Gottifredū ad Hierosolymas sacra uadētem uia subsecuti, uerē Christiani Heroēs, Federicus Aenobarbus imperator, Ludouicus Galliae, Richardus Angliæ, & antē eos Boëmundus Apuliæ reges, milleq; alij reguli magnitudine animi maximis pares, auita regna facile contempserint, de iure suo decesserint, licet & grauissimas ultro simultates Reipub. condonarint, quesitæ scilicet pacis laudem odiorum libidini tæstis religione animis præferentes. Quoniam haud dubius in cælum aditus mirifica pietate, & decora bellicæ uirtutis monumenta æternis eorum nominibus pararentur. Sed illi non ideo ad Niceam, de Turcis, de Persis ad Antiochiam, & de Saracenis ac de Aegyptijs ad Hierosolymas Christiana trophæa defixerunt, ut cum summo dedecore, pudoreq; huius seculi, successoribus suis demetiam, impietatem, atq; secordiam exprobrarent: quando ab illis gloriōse parta, & iam pridem fœdē amissa recuperari

perari posse diffidimus, nec iam in tanta nostra desidia, tantoq; Barbarorum audaciæ successu, auersis à pietate atq; concordia omnium animis, patrimoniaras, & penates satis alacriter tueamur. Cæterum Pōtifex Deum maximum diuosq; omnes de more, ut nauiganti Cæsari fœliciter aspirarent, suppliciter precatus, quum Octauium Farnesium ad ponendum militiæ rudimentū in fœceri Cæsaris contuberino, studiij sui atq; beniuolentiæ obfidem collocasset, per Pistorienses montes Bononiā contendit, atq; inde per Aemiliam atq; Flaminiam modicis itineribus in Urbem est reuersus. Interea Cæsar Italicis cohortibus, quas Camillus Columna, & Augustinus Spinula subitario delectu conscripserant, atq; item sex milibus Germanorum, quorum duces erant Georgius Ratiæ sponensis, et Baro Seisnecus natalium claritate nobilior, in onerarias naues distributis, è Lunensi portu soluit, cū triginta quinq; rostratis nauibus, edixitq; magnarū nauium magistris, ut ad Baleares insulas cursum intenderent. Sed in altum prouectas quum oborta tempestas in conspectum Corsicæ detulisset, atq; ita disiecisset, ut perbiduum aberrarent, Cæsar mitioribus demum uentis in Syracusanum portum, quē hodie ab oppido præcisæ rupi imposito Bonifacium uocant, classē intulit. Id oppidum in extrema parte insulæ Sardonio freto imminet, despectatq; Sardiniam modico traiectu in austrum ex porrectam. Collectis demum nauibus & pacato mari ad Hypsitanas aquas flumine Thyrsō portuq; & Algarensi noua urbe nobiles proiectus est. Eo quo appulit die bicipitē uitulū agrestis mulier Cæsari dono obtulit, auersantibus cūctis id mōstri omen, postquam in primo cur-

su uenti instabiles ostentatæ serenitatis fidem improbe
 fefellissent. Inde quoq; quum Baleares peterent, alteram
 ab Africo subiit procellam, prima quidē labore atq; pe-
 riculo sæuiorem, quum fractis quorundam antennis ue-
 lisq; disceptis per aduersos fluctus longa uehementiq;
 remigum defatigatione in minoris insulæ portum, Bar-
 chini Magonis nomine celebrem, contendissent. Ab hac
 demum Cæsar in maiorem Balearē tota classe traiecit,
 singulari affectus letitia, quod Ferdinandus Gonzaga,
 Siciliæ præfectus, peropportune cum Siculis triremibus
 onerarijsq; Italicis contum quinquaginta nauibus appu-
 lerat. Is nautici præsertim panis et reliqui comæatus
 ingentem copiam, uel longo bello suffecturam attulerat.
 Expectabatur autem ab Hispania cum sua classe Men-
 docius, sed ille Cori flatibus coactus quum imperatæ na-
 uigationis cursum tenere nequiuisset, ultimi cōslij pro-
 positum ad tempestatis occasionem flectens fœlici com-
 pendio Algerium rectā contenderat. Ita Cæsar diligen-
 tiæ Mendocij nihil diffusus, ratusq; id omnino euenisse
 quod acciderat, hortante Auria secundo uēto uela dedit,
 biduiq; nauigatione Algerium peruenit. Quum appro-
 pinquaret classis, admirabiliq; ordine expansa atq; di-
 recta in conspectu hostium constitisset, duæ prædonum
 biremes, quæ ab oriente Algerium petebant, à promon-
 torio oram legentes imprudenter in sinum delatæ sunt.
 Earum maiorem Viscontes Cicada trierarchus rostrata
 suæ nauis ictu demersit, altera ueloci remigio incitata
 intra portus molem incolumnis euasit. Mendocianæ inte-
 rim triremes promontorium Apollinis quod hodie Casa-
 sineum uocatur, superantes magnâ letitiæ significatione
 displosis

dispositis omnibus tormentis Cæsarem salutarunt, et subsequenter Hispanicam classem non procul abesse nuntiaverunt. In ea erant Cantabricæ Belgicæque; naues magnæ super centum, sed multo plures leniculi, quos Hispani Scarpinos uocant. Sustulerant autem præter peditum cohortes, magnum equitum numerum ex totius Hispaniæ iuventute, nam plerique nobiles, neque conscripti, neque nominatim euocati, sed priuato sumptu armis et equis liberaliter instructi, ut Reipublicæ operam præstarent, naues summa alacritate conscenderant. His præerat Ferdinandus Toletanus Albæ regulus, non modo sua uirtute superioribus bellis inclytus sed priuato et quidem per nobili uoto perillustis, ingenti namque pietate magnitudineque animi excitus, Garciae patris mortem ultum ire properabat, hunc enim in Moenice insula ad Girapolim, contra Poenos occubuisse docuimus. ceterum hæc omnia nauigia uelis agebantur, neque ex malacia promontorium superabant. Iam enim uenti summa serenitate inuenta perflare desierant, sed à recenti tempestate mare commotum et uehementer adhuc fluctuosum ita planis litibus allidebat, ut nullo pacto exponi milites in siccum possent, nisi umbilico tenus marinis undis abluerentur, quo incommodo milites affici nolebat Cæsar, ne per se tædio maris atque nausea confectos repentinis ac audacibus Barbaris etiam madidos atque rigentes obijceret, et Hispanos quoque duabus de causis expectandos iudicabat, ut uniuersis admotis copijs cum maiore uiribus, tum maiore etiam spe uictoriæ oppidum inuaderet, et communicare integram rei gerendæ laudem Hispanis uellet, quorum precibus studioque et insigni liberalitate adductus bellum suscepisset,

seepisset, sed ea uel bidui tantum fatali mora, quanquam recta atque honesta ratione duceretur, non exploratam modo uictoriam interpellauit, uerum ingēti nostrorum incommodo seuituræ Fortunæ occasionem aperuit. Interea Caesar idoneum hominem ad Asanagam cum mā datis misit. Is significatione facta paritēque à Mauris reddita (excusso enim linteolo fiebat, ut colloquendi causa in portum tuto descendi posset) humaniter admissus postulauit, ut oppidum ui & fraude ab Horuccio occupatum, & demum ab Hariadeno Barbarusis fratribus ad perniciem humani generis communitum, ex templo dederet Carolo Cesari terrarum domino, qui immanium prædonum ultor aduenisset. Id si faceret & Turcis abeundi quò uellent, & Mauris incolis incolumi omnium Fortuna, suis legibus uiuendi potestatem fore: ipsum porro ingentia bello paceq; præmia laturum, modo se in Sardinia natum & sacro ablutum baptismo meminisset. Pulcherrimam enim offerri occasionem, qua ad ueri numinis cultum redire, maximiq; obiter imperatoris fidem & liberalitatem complecti posset: ut de crudeli tyranno exactæ uirilitalis iniuriam uindicaret. Quod si cunctandum, & uim tanti apparatus expectandam arbitraretur, inclusos procul dubio eundem peritiniæ exitum laturus, quem funesto exemplo ad Tuetum pertulissent. Ad ea Asanagas respondit insanum omnino sibi eum uideri, qui oblata ab hoste consilia sequeretur, interrogauitq; renidenti ore, quam fiducia adductus Caesar, oppidum expugnare posse consideret, quum ille extemplo hoc, digito ostendens classē, quē uidetis, tormentorum apparatu, ueteranorumq; peditum

ac equitum uirtute respondisset, & nos quoq; , in risum effusus subiecit Asanagas , pari præsidio atque artificio mœnia defendemus , ut locum binis iam uestris cladibus nobilem, noua Cæsaris calamitate clarissimū reddamus . Erat enim uulgatum Algerij anum grandeuam magicis artibus & mirabili uaticinio maximè celebrem, quæ antea Didaci Verræ & Vgonis Mœcatæ naufragia & clades prædixisset, Algerianis publicè dixisse, ita ut oraculo tempus præscriberet, quo Christianus imperator oppugnare oppidum ausus, ab infelici conatu, magnā terra & mari calamitatem esset aditurus. Eius autem uaticinij famam, in spem secundi euentus confirmandæ multitudini opportunam, ita alebat ac excitabat Asanagas, quanquam magicas uanitates astuto militariq; ingenio non admitteret, ut non iam erigere suorum animos, sed nostrorum quoq; mentes, quum se importuoso in litore in hyemem coniectos perspicerent, terrere uideretur . Erant in præsidio Turcæ tantum octingenti, sed magna ex parte equites, summæ spei summiq; roboris manus . Ad paucos enim Asanagas erat redactus. nam multi uiri fortes Mendociana, ut diximus, nauali pugna perierant, multi cum Draguthe archipyrata, ab Aurianis in Corsica capti fuerant, deleuerant & aliquot eorum nauigia uarijs in locis Rhodiæ, Neapolitanæ, Siculæq; triremes, sed multo plures etiam desiderabantur, qui tum fortè ipsius permissu aberant, & apud Sciriphū interioris Mauritanie regem religionis authoritate ac armorū gloria florentem, aduersus Lusitanos ad Athlanticum Oceanū militabant. Reliqua multitudo uix quinque millium numerum implere ferebatur. Constabat autem par-

tim ex Mauris indigenis, partim è Granata Bæthicæ oriundis, accedebant & multi è Balearibus insulis, qui superioribus temporibus cœpta rebellione ob idq; prænam timentes ad Mahometanos ritus confugissent. Sed Numidarum duces magnum equitum & peditum numerum effecerant, qui extra urbem uagi patentibus in locis noctu ac interdiu laceffentes nostrorum agmina perturbarent. Hos diligenter Asanagas propostæ mercede missisque muneribus ad opinæ spem prædæ suopte ingenio nobis insensos è proximis regionibus euocarat. Neque cuiquam uel paruos liberos uel uxores ex oppido in tutiora loca & remotas arces educere, aut ulla omnino signa timoris dare liberum fuit, indicta scilicet supplicij pœna, si quis animo consternatus parum alticrem in periculo ostendisset uultum, aut minus uirilis consilij uocem edidisset. Caesar per Auriam exploratis litoribus ab occidentali parte, quæ frequentibus scopulis erat incommoda, & superioris naufragij recordatione infausta uidebatur, ad tutiorem ab Oriente stationem classem applicuit: eo ad descensum ordine constituto, ut sexaginta rostratæ onerarias subeundo demittentes se milites exciperent, exceptosque statim scaphis, actuarijsq; nauiculis imponerent, à quibus in litus continuo deferrentur. Tanta autem fuit in obeundo munere omnium diligentia expeditaque celeritas, ut quum insilientium multitudini plures scaphæ, inter se alacriter officijs certantes, abunde suppeterent, peditatus omnis, nihil præter arma ferre iussus, momento temporis in litus descendit. Caesar quiete & cibo recreatis militibus tres acies numero militum pares instituit,

instituit, erant enim præter equites, & euocatos, ac officio & uoluntate auctoritatem atque Fortunam Cæsaris secutos, circiter uiginti milia descriptorum peditum: singulis autem aciebus terna currulia tormenta ad deterrendos procursantes Numidas attribuit, progressusq; inde aliquot stadia non procul ab oppido consedit loco tuto atq; opportuno, nam castra ea ratione locata erant, ut binis utrinq; fossis natura munirentur, quas delapsi iugis torrentes, sicuti repentinæ aque fert impetus, adeo profundè excauarant, ut subter exesis fractisq; marginibus neque equiti neq; pediti commodus nisi per pontem transitus daretur, ad læuam porrò ita assurgebat collis ut eductis in uerticem tormentis interiora oppidi ædificia dirui atq; infestari posse uiderentur. Algerium olim Iubæ regia, uti alio loco diximus, à Romanis Cæsarea Iulia uocata, in tergo asperos et excelsos habet montes, directà autē muri fronte ad septentrionem mari alluitur. Insula uero parua, arce nuper insignis, eam Hispani Pinnonem uocant, obiecta oppido portum efficit, sed neq; tutum à Borea, neq; multarum nauium capacem, quanquam Barbarussa, uti alibi meminimus, erepta Hispanis arce atq; ea dirata ad insulam egregio conatu molem adiecerit, ut continenti iungere-
tur, quum translatis in id opus è classe Christianis remigibus ingentes lapides è Tipasæ ruinis asportasset. Cæterum oppidi mœnia sensim educta in colles ad meridiem, ita molli flexu cuneantur, ut erecti trianguli faciē procul ostendant. in summo enim fastigio propugnaculum inductæ calcis albo conspicuum ad parue arcis & speculæ similitudinem exurgit, priuata autem introrsus

œdificia, quum à planiore iuxta litus regione sensim recedant, in montem ueluti gradibus extenduntur, decenti uel ob id serie, quòd supra tecta singularum ædium alienis extantibus fenestris subiecta maria despectantur. Curuatur autem litus lunato flexu ab oppido ad promontorium Matafusium, in quo antiquæ urbis Tipasæ, quondam à Romanis Caesaribus Latij iure donatæ, extantes adhuc reliquæ uisuntur. Toto autem eo tractu oblōga, sed angusta planicies extenditur. nā ubi à litore aliquot stadijs recesseris, sensim enascentes tumuli desinentē planiciem excipiūt. inde enim tota regio innumeris collibus intumescit, absceditq; sensim augēte natura in altissimos montes, qui longa serie oppidum à tergo præcingunt. Vltiora ad Numidas pertinent, qui more suo diuagantes translatis armentis atq; mapalibus non infertiles agros, concessis ad annuam quietem glebæ inducijs, sceleratè arant, & multo pecore, quo uno summæ eorū opes censentur, herbidi soli campos depascunt. Caesar tribus per nationes distinctis castris, ab oriente oppidum complexus, in maximam spem ueniebat expugnandi oppidi, quòd sibi ad eam partem tormenta producere atq; acriter oppugnare statuenti classē magno usui futurā iudicabat, quum ē triremibus summisq; malis atq; carcheis magnarum nauium propugnantium hostium latera ex obliquo tormētis peti posse prospiceret, murus enim per accliuia perpetuo collis dorso erectus, uno extructio aggere, sicuti planis in locis opportunè fieri uidemus, neq; protegi neq; defendi poterat. Hispani sub præaltis montibus editiora loca tenuerunt, circa medios colles Germani iuxta prætorium confedere, Itali autem planioribus

nioribus locis ad mare ac ideo portæ oppidi magis propinquis. Interim dum tormentorum apparatus administrante Petro Coua, quæ ei negotio cum imperio præerat, nauibus educitur, & equi per trochleas moliendo suspensi demissi; funibus exponuntur, Numidæ in summis montibus supra Hispanos magno clamore edito se ostenderant, omni telorum genere desuper subiectos facile ferientes, notis enim montium tramitibus se demittebant undique ueloces & repentini, sed more gentis procul laceffendo potius quàm cominus urgendo pugnam ciebant, quibus præliolis toto integro die ad noctem usque certatum est, nullo quidem periculo, sed longa Hispanorum defatigatione. nam inductis etiam tenebris Barbari, alij alijs succedentes, neque à loco quem infederant, neque ab instituta iaculandi consuetudine discesserunt. Vbi enim excitati ignes uisebantur, in eas continuo partes magna uis telorum lapidumque præsertim modo grandinis effundebatur, cui incommodo nostri extinctis repente ignibus occurrebāt, silentio expectantes lucē, ut tandem collato pede certaretur. Ita sub exortum Solis cohortante Aluaro Sandeo castrorum magistro Hispani uel per ardua atque impedita fortiter enitentes deiectis pulsisque Numidis montium uertices occuparunt, nactique pastorales casae, ad quas in speciem munitionis se recipere, conglobati constiterant. Eo die tanta confluit Numidarum multitudo, ut nostri penè circumuenti, quum duas acies fecissent, in orbem pugnare cogerentur. Sed Siciliensium cohortium uirtute Numidarum audacia premebatur, hastati enim fulgentibus galeis atque thoracibus muniti, iacula facile continebant,

temnebant, & sclopettarij à lateribus insultantes, plumbeis emissis glandibus auerteabant. Numidae pedites è iuuentute deliguntur, seminudi, promissa caesare, nihil præter iacula gestantes, equitibus se permiscunt, atq; ita mutuo confisi præsidio rem gerunt, tantaq; pedum uelocitate congressus nostrorum deuitant, ut à statarijs non facile uulnerentur. Equitum uero prælongas & præfixo utrinq; ferro ancipites lanceas, ad auersos etiã ictus arte mirabili quassantium ea erat agilitas, ut nemo nostrorum acie excederet, quin statim interceptus lethali cuspside figeretur, scutis ad effigiem cordis è corio oblongis & leuibus sese atq; equũ in occursum receptuq; usq; adeo habiles protegunt, ut exiguo summi periculi præmio ad condictum proposito, septena iacula intorquenti se offerant, singulaq; uel hastæ celeri commotione detorqueant, uel scuto in obliquum exporrecto certissimè declinent. Interea dum Numidae in nocte usq; ex omnibus locis decurrendo antè castra uolitarent, et cuncta apud nostros, quæ bellica ratione institui explorariq; poterant, egregiè promissa uiderentur, Fortuna Christiano nomini multo quàm unquam antea grauior ac infestior spes Casaris interrupit. Ipso siquidem tormèta, equos, commeatus, ac impedimèta exercitus expectante, imber à prima statim uigilia maximè gelidus ac procellosus adeo intempestiue & grauiter est effusus, ut quum tota nocte nihil remitteret, totus exercitus ingenti accepto incommodo perfunderetur, turbulentissimaq; obiter tempestas mari repente orta, classem iactatam immensis fluctibus compulsamq; uehementer uentorum turbine, miserabilis naufragij periculo in litus adigeret. Excubabant extra castrorum

florum fossam, quam lapideo ponte iunctam diximus, tres Italicae cohortes, quas Camillus Columna medijs ferme spatijs ab oppido & ponte inter acclives tumulos ficus arbustulis consitos ita collocarat, ut sensim per ardua collium extensis manipulis ad Germanos usq; per-
tineret. Eae quum densissimae pluviae sauiq; frigoris iniuriam tolerantes integram noctem in statione perstitissent, tot malis usq; adeo cōfectae sunt, ut nec afflictis corporibus animos nec corpora languentibus animis sustinerent. neq; enim uel stare, uel humi procumbere facultas dabatur: quū eius soli plana pariter atq; ardua praecalto & lubrico coeno, quod ad suras usq; impressa uestigia deuoraret aut eluderet, impedita tenerentur. In has cohortes inalbescente caelo Turcae equites, Mauriq; pedites intermixti, qui summa uigilantia nostras stationes obseruabant, intellecta occasione celeriter eruperunt, tantaq; uī undiq; magno clamore edito sagittis, iaculis, & multo maxime lapidibus adorti sunt, ut quū iā à pluuia extinctis funiculorum ignibus lagunculisq; sulphurei pulueris madefactis scloppettorū usus penitus esset ereptus, pauci hastati ingruentium impetum sustinerent, et reliqui omnes in fugam uerterentur. Sed consistere ausos ab longa utiq; uigilia ac inedia seminiuos algoreq; trementes Turcae celeriter obtruncarunt, interfectoq; signifero Cellesiae cohortis uexilloq; discerpto, fugientium tergis institerunt, tanta audacia persequendo cecidendoq; ut quum trepidos in castra compellerent, nonnulli hostium fossam superarint, ad tabernaculaq; peruenierint. ex his praeferoce Maurum cominus congressum Lucidus Romanus quanquam sauciatus fortiter interfecit.

terfecit. Exaudito fugientium tumultu Camillus à Cæsare missus protinus eò deuolarat, conglobatasq; aliquot cohortes ultra pontem in hostes eduxerat, Barbariq; iam confirmatis nostrorum animis repulsi atq; impetum remittentes, ueri aut certè simulati timoris & tumultuarij receptus signa dabant: quum Ferdinandus Gonzaga, cuius prima secundum Cæsarem in exercitu erat auctoritas, iratus cohortibus loco pulsus superuenit, cohortatusq; uiros fortes ut fugæ dedecus nobili conatu diluerent, in hostes impetum facere atq; acriter persequendo intra portas compellere iussit, id uerò Columna nisi magno cum periculo fieri posse testabatur, sed Gonzaga generosi ardoris plenus uel iniqua sorte grauiq; periculo ignominiam Italis omnino demendam existimabat, irrumpendi in oppidum occasione dari posse ratus, si coniectis in fugā Barbaris intermixti tutiq; ob id a tormentis ad portam incitato cursu conuolarent. Nec mora cohortes duce Augustino spinula magna alacritate magnoq; impetu hostes inuadunt, in fugam concitant, cædendoq; terga intra portam compellunt, tanta uel celeritateq; ut nostri obductas repente ualuas in porta contingerent, & multi hostium exclusi, notis itineribus ad auersam portam & in montes elaberentur. Tum uerò Barbari ex ipsa muri corona in temere progressos omnium generis tela & tum maxime lapides iacere, sauciare, sternere, terrereq; clamoribus, & illi qui extrinsecus refugerant, ad pugnam reuerti, porro qui portam clauserant, rursus erumpere, & hærentes nostros aut se recipientes adoriri. Neq; Italis, quum calentibus animis aduenissent, uigoris constantia deerat, si tutam ad receptum

uiam

uiam Fortuna reliquisset, missilibus enim obruti stratiq;
tormentis, uti in ipso conatu spe deceptis facile accidit,
consilij inopes, ora atq; animos in fugam uerterunt, non
confertis quidem, sed per diuersos calles dissipatis agmi-
nibus. Erant enim tyrones collectitij generis subitario
delectu festinante Cesare in unum coacti, ita ut milites
inter se ignoti essent, nec in una legione à quoquā alie-
næ cohortis centuriones atq; signiferi noscerentur. Ita
peropportune erumpens Asanagas, qui ex oris habitu
cultuq; regio facile nosci poterat, immixtis Turcarum
turmis & Mauris peditibus nostros in fugam præcipi-
tes egit, uni ferè omnium Rhodij equites, qui sub nauali
uexillo pedibus pugnabant, egregie repugnando per si-
nuosas conualles constantissime se receperunt, amisso si-
gnifero atq; aliquot fortissimis uiris, qui Punicea in ue-
ste candida cruce prætexta galeati toracatiq; in postre-
mo agmine constiterant, sed persequentium Barbarorum
uim ac insolentium paucorum ueteranorum mirifica uir-
tus retardauit. In his fuere cum ipso Spinula Franciscus
Balneus nobilissime stirpis è togata Gallia cohortiū præ-
seclus, Titus item Amerinus, & M. Antoninus Porretæ-
nus, qui ad ligneum pontem (is non longe à porta dista-
bat) intrepidè consistentes excepta thoracibus iacula in
hostes remittendo hastisq; maioribus prouectos et inere-
mes fodiendo aliquot acceptis illatisq; uulneribus spatiū
fuge, & ob id multis salutē pepererunt, sed ea erat inæ-
qualis & lutulenti loci diuersitas inter cauas uias et tu-
mulos ad mare decliues, ut Barbari regionis usu periti,
undiq; ualide ac intemperanter urgerent, intermixtiq;
nostris & à suis interclusi, ubiq; tumultuosissimo et no-
stris

stris iniquissimo pugnae genere uersarentur. Erant Barbari cum numero peditum & telorum genere, tum locorum notitia opportunitateq; pluuiæ & tanto casu obortæ tempestatis, ac ipsa deniq; Fortuna nostris superiores, quum sclopettarijs in quibus ad non dubiam hostium perniciem certa spes uictoriæ posita uidebatur, ab imbre displodendi facultas esset erepta, & pedites Mauri balistis arcuferreis, more iam apud nostros exoleto, ueruta uel loricatis lethalia, & arcubus frequentes sagittas intorquerent. pauoreq; & cursu pariter exanimati nostri pedites ab insultante Turcarum equitatu sternerentur. Eo modo nostri qui ab initio audacius procurrerant, quum nouissimi agminis in receptu facti essent, cadente terga hoste, quinq; stadiorum iter ignobili cadentes morte cadaueribus compleuerunt, atq; hi ante alios qui ad mare ex fuga deflexerant. ibi enim à Numidis, qui conspecto classis naufragio ad prædam deuolarant, circumuenti trucidatiq; sunt. Sed prima nostrorum agmina tanta trepidatione ad lapideum pontem et ad castra fugam intenderant, ut nemo ducum in tanta & repentina rerum iniquitate, publicæ salutis & militaris consilij rationem perturbato animo retineret, & Dijs iratis cuncta ad summam cladem terra mariq; uno tempore deleta crederentur. Verum ipse unus omnium Cæsar aduersus omnem urgentis Fortune contumeliam inuictus & intrepidus sibi atq; alijs eo die summus imperator fuit: quum perditis prope rebus opem ferens, opportunissimo tempore cum Germanorum legione decurrisset, præmissis & legione tribus uexillis, quibus fuga sisteretur, & castra certo recentiq; præsidio ultra pontem

pontem firmarentur, sed tantus fugientium animos pa-
uor occuparat, tantusq; erat incumbentium Turcarum
impetus, ut Germani nō temere aliās terga hosti dare so-
liti, tāquam linteata capita formidantes, neq; aspectum
oculis neq; arma hostium firmis pectoribus sustinerent,
sed continuo fœdē conuersi eodem fugientium agmine
raperentur. Tum uerò Caesar prouectus equo, districtum
tenens gladium, & fugam increpitans, phalangem pro-
mouit, oreq; maximè celso ac impauido Germanica utēs
lingua. Quando, inquit, cōmilitones insultanti hosti fron-
tem ostendetis, si quum in uestigio pro dignitate Chris-
tiani nominis, Germanicæq; gentis gloria, & pro salu-
te omnium sit dimicandum, præsente Casare paucosne
& inconditos inermesq; Barbaros timetis? Nec mora
quum hæc diceret, ad non dubij pudoris motum exorto
alacri fremitu, indignabunda legio, quòd ad præstandam
operam cohortatione indigere uideretur, sese contra ho-
stes effudit. Eius aduentu permoti Barbari, & quòd iam
nobilium ducū uirtute Italica acies planè restituta spe-
ctabatur, subsistere pedemq; referre coeperunt: seu ue-
riti tormenta curulia impressionemq; nostrorum, seu se
satis eruptione profecisse iudicantes, quum ad summam
confecti belli uictoriam, horribili tempestate quassatam
classē perire conspicerent, & multi, Mauriq; præse-
tim, ad spem certioris prædæ, ubi nullum omnino pericu-
lum ab hoste foret, ad subiecta litora properarent. Inua-
sitata enim & planè fatali diuersorum uentorum con-
iuratione, ad ciendam atrocissimam tempestatem, usque
adeo mare commotum intumuerat, & totis litoribus
immani fluctuum repercussu frangebatur, ut iactate
naues

naues nutantibus malis atque inter se proris aduersis ac puppibus feruente aestu cōcurrentes, anchorarios funes & quosq; ualidos rudentes abrumperent, collisq; demum atque diffractæ spectante exercitu mergerentur. Eundem quoq; tempestatis casum tulere Hispanicæ naues & ad unum Scarzapini omnes, quæ Cassineum superare nequiuierant. Ita ut totum id litus ab occasu ad Cer cellum usq; oppidum, quod paucis antè annis Andree Aurie infœlici conatu nostris cognitum à Turcisq; pos sessum suo loco diximus, eiectionum nauium fragmentis ac hominum & equorum cadaueribus sterneretur. Numidæ enim alij atq; alij pariter è montibus conspe cta nostræ clāssis calamitate celeriter se demiserant, ne que inermibus eiectionijs neq; foeminis parcentes, secus ac Cercellani Turcæ qui enatantes uel auarè, uel huma niter ad seruitutem conseruare, quàm interficere malle bant. Periere paucissimis horis circiter centum & qua draginta nauigia, quæ sine remigio quadratis uelis age rentur. Rostrate porrò quum à media ferme nocte in multam diem pertinaci remigum contentione & magi strorum diligentia in anchoris perstitissent, neq; diutius tempestatis iniurias ferre possent, obruiq; timerent, iac turam triremis facere ac sese in litus remis & uelis ue hementer incitare minime dubitabant. Sed enatantes à Numidico equitatu totis discurrente litoribus, semina uiui & frustra se dedentes in ipso salutis limine cādebāt tur. In his Lazarus Amareus è Genua nobilis trierarchus est interfectus, uidereq; erat omnis generis liberos oblata seruitute seruis remigibus Barbaris salutem cum fletu commendantes, ut illorum qui modo conuersa For tune

tunæ conditione catenas ad transtra reliquerant, & ad libertatem exultanter enatabant, significatione & uocibus à Numidarum scuitia tegerentur. Eratq; spectaculum diuersis casibus ualde atrox & ubique maximè funestum, quum quisque pro animi habitu, natandiq; peritia in ipso certæ cladis ancipiti metu, dum genus mortis præoptat aut refugit, uelmersus undis, uel hostili lancea transfixus, ad suum omnino uitæ finem destinante fatoraperetur. Nemo tamen erat, qui non maximè eadem & uulnera perhorreret, nauisq; discrimen, & tempestatis euentum expectare, quàm præuenire uitæ exitum mallet. Eo modo faciliè accidebat, ut ea immanis hostium scuitia, uti uehementer reformidata nautis atq; uestoribus, multas triremes, quæ ad naufragium decreto atq; incitatione pauentium litus appetebant, aliquandiu conseruaret. Sed postquam rostrata insignis, qua Ianettinus Auria uehebatur, uti maximè propinqualitori coherentiumq; triremium pulsata ictibus propelli ac arenis impingi conspecta est, non sustinuit Cæsar, ut spectatæ uirtutis iuuenis & præfectura multarum triremium clarus, nullo ferente opem in oculis ipsius auunculi Aurie à Barbaris trucidatus interiret, statimque Antonium Aragonium cum tribus Italorum cohortibus ad litus misit, quarum aduentu coniectis in fugam Numidis ille quidem ita seruatus est, ut eius salutem aliquot triremium iactura sequeretur, multi enim Numidarum timore liberati, consisiq; præsidio, ut se quoque maris periculo & tot tempestatis incommodis expedirent, proras in litus intulerunt, ac nisi aliquot intrepidinauarchi dampni dolore ad acerbitem & contumacia-

ciam ingenia uertentes, districtis gladijs per foros discurrendo & mortem comminando, nisi remos inhiberent & se continerent, uectores & remiges deteruissent, maxima pars rostratarum exemplo superiorum omnino deperisset. Ipse Auria non tam sibi quam Cæsari iratus, qui disciplinæ naualis rationem & certos inclinantes autumnus dies nauigatium obseruatione prædamatos neglexisse uideretur, incredibili animo contra tempestatem indomitus permansit, suadentiumque preces ut se conseruaret, adeo fortiter reiecit, ut eos acerrimis uerbis tanquam publicæ salutis proditores ad inimicam carinam descendere iuberet. Pari quoque persecutione Virginij Vrsini Anguillarij quatuor triremes, totidemque Rhodiæ earum æmulatione, uincente metum pudore & Siculæ aliquot ac Neapolitanæ atque Hispanicæ cuncta tempestatis incommoda foeliciter pertulerunt. Eo casu quindecim omnino triremes desideratæ sunt, quarum detrimento supra tot nauium onerariarum naufragia, etiam tum scuiente uentorum rabie, tantus cum luctu dolor, tantaque rerum desperatio, in ualde lugubri supremæ cladis expectatione, totum exercitum occupauit, ut nedum tyrones & milites de sua tantum uita solliciti, sed longè fortissimi duces de publica salute cogitantes animos desponderent. Nunquam enim ab ulla annalium memoria ullas bello copias grauiore calamitatum concursu, uel seipsa seuior Fortuna perculeret: quum cibarijs omnibus eo triduo consumptis, nullus quo tantisper in ediam ferrent, commeatus adesset, tabernaculaque deessent, quibus in tanta perpetui imbris iniuria, & lutulentæ regionis fœditate ad quietem labore, inedia,

inedia, frigore, uulneribus, confecti milites tegerentur, in tantisq; demum incommodis ingens cura & præterito metu quidem acerbior, omnium mentes magnopere conturbarat, reputatione immanis naufragij, quum tot amissis nauibus exoptatus in patriam reditus, in terrâ Africam proiectis & miseris, fato Cæsaris interceptus esse crederetur. Afflictorum tamen spes, quas apud mortales nulla sortis iniquitas penitus abrumpit, constantia Cæsaris egregie sustentabat. Ipse enim mirabili alacritate cuncta munia prouidentie militaris ac humanitatis officia cunctis inuictus malis, & conspectu maxime serenius adimpleuit, nam postquam castra constitutis præsidij atq; uigilij contra obstrepentes Barbaros firmata sunt, defatigatis ducibus imprimisq; Albanio in ipso pugnae tumultu magnopere fesso fœdeq; madenti, ut sibi parcerent, quietiq; se darent imperabat, solabatur saucios, ac in ea tabernacula quæ forte substitierant, nam cuncta penè uis uentorum euerterat, referri foueriq; curabat; ut quum sibi ipsi loricato madefactoq; non parceret, plenior cum laude uoluntates militum promereri uideretur. Desiderauit eo die hostili occisos manus milites circiter trecentos. In his cecidere præfecti, aut noti centuriones, Ioannes Calaber, Pancratius à Neapoli, Cancinius Ligur, Mirabilis Insuber, & Iacobus Stræsoldius è Foroiulio, è numeroque Rhodiorum equestris ordinis Didacus Hispanus, Georgius Aruernus, & Guido Roscius Neapolitanus. Vulnerati autem multo plures ducentis, & in his Sulmonensis princeps Philippus, Caroli Lanoij filius, sub ilio sagitta ictus, sed maximum in demersis nautis detrimētum acceptū esse censebatur;

quorum iacturā innumerabilia tormenta ænea mari hausta plurimum augebant, & ob id cumulatione damno, quod in potestatem Barbarorum, quā pacatum mare urinantes admitteret, ad publicam perniciem peruentura prouiderent. Nec multo post Andreas Auria, uti erat in præsentendis tempestatibus unicus naturæ maris, & cœli, nubiumq; spectator, diffusus loco, ad Matafusium promontorium cum classe se proripuit; quod tutiorē ibi stationem & sine crepidine litora ad conscensiones militum commodiora didicerat; commonefacto Cæsare, ut illuc terrestri itinere contenderet. Ita Cæsar comprobato consilio, ad subleuandam inediā equos & primo quidam iugales ab initio trahendis tormentis antè omnes classe ductos, ac demum militares interfici iussit, cohortibusq; diuisit. nam ad excitandos ignes ex naufragijs ligna affatim suppetebant, Fortuna ueluti uno eo beneficio tot iniurias compensante. Postridie Cæsar ab Algerio discedens quum triplici agmine et ægris atq; saucijs in medium receptis, septem millia passuum confecisset, persequente & circumfuso undiq; Barbarorum equitatu, ad torrentē, quem Punica lingua Alcaraz uocant, peruenit. Is imbris ualde inflatus, retroq; ad ostium uentis pariter ac irati maris fluctibus cōpulsus tantum excreuerat, ut qui paulo antè humilē uel infirmo pediti uadiū præbebat, propter aquæ rapiditatem ac altitudinē, nec à ualido quidem equite transiretur. Castra itaq; eo loco atq; ordine necessario posita sunt, ut quā trianguli formam referrent, eius duo latera utring; mari & flumine; reliquū uero perpetua armatorum statione muniretur, neq; enim à mari tanquam à certo ad leuā munimento

que

quærendis humilioribus uadis erat discedendū. Quamobrem multis tranare ausis cursuq; annis celeriter abreptis, Cæsar ex reliquijs nauium malos ac antennas passim nactus, subitarij operis pontem perfecit, atq; eo nō omnino incōmodè Italos atq; Germanos traduxit, Hispani enim in superioribus locis, uix suras adæquantia profluentis uada repererant. Neq; postea Turcæ, qui insequerentur, conspecti sunt. reuocarat enim eos Asanagas, persequendi & laceßendi negotium Mauris & Numidis relinquens; qui quū iā à sclopettarijs currulibusq; tormentis, quæ unicuiq; agmini gentiq; ad præsidium attributa fuisse diximus, egregiè peterentur, in egros maxime debilitatosq; uulneribus à nostris destitutos, atrocissimè seuiebant. Nulli enim erant, qui inter angustas spes salutis, proprio metu occupati, alienæ calamitatis misericordia mouerentur. Sequenti porro die, superato alio minore flumine, ita ut milites summa aqua pectoribus extarent, tribus tandem castris ad classē est peruentum, quæ quū Matafusi promōtorij modico flexu tegeretur exercitus omnis in Tipasæ antiquæ urbis ruinis iuxta mare consedit, loco ita opportuno, ut cadentium miorum reliquæ ad admirationē Romanorum operū adhuc extantes, aduersus Barbarorū audaciam non inutile munimentum præberent. Iam mare remissioribus fluctibus agebatur, uentiq; perflare desierant, ac ea erat consecuta tranquillitas, ut exercitus in naues imponi ac in Europam reportari commodè posse uideretur. Itaq; Cæsar letis omnibus edixit esse nauigandū; eo præscripto ordine, ut primo Itali, deindeq; Germani, ac Hispani demū, peculiares ipsisq; notas naues conscenderent. sed tot nauibus

naufragio absumptis, quum onerariæ naues tantam militum multitudinē uel angustē collocatam capere minime posse censerentur, pronunciatum est gubernatoribus dominisq; nauium, ut equos ad unum omnes in mare proijcerent, q̄ pietate Cæsaris indignum foret, uel generosos et incomparabiles equos gregariorum militum aut deniq; lixarum saluti prætulisse. Ea res procerū dominorumq; præsertim animos uehementissimē perstrinxit, non priuari enim modo se ad belli usum inestimabili carissimarum rerum instrumento, sed militariū equorum florem, nequaquam suprema necessitate, ultro intercidi, & in reliquum tēpus extinctis admissarijs, irreparabilē, orbata Hispania, præcellentium equorū sobolem interire prædicabant. Spectabantur itaq; cū dolore ac inani misericordia generosi & militares equi toto pelago elatis ceruicibus ad proximas quasq; naues irrita spe salutis tāquam ad litora contendentes, quū demum longa defatigatione superati, consumpto spiritu mergerentur. Sed uix dum dimidia pars militum cōscenderat, q̄ scapharum inopia uel cupide properantibus tarditatem attulisset, quum Vulturū & Eurū, alijq; mox uenti, in orbē conspirantes, secundam penē primā uehementiorem tempestatē excitauit. Quo casu nihil expectatis imperijs una quæq; nauis sublato plena milite, ne in scopulos adigeretur, eō direxit cursum, quō uis ipsa uentorū plenīs uelis per altamariā rapiebat. Abiere quidem celeriter, ē conspectu distectæ penitus in contrarias regiones, naufragij famā ac penē omnium interitum commemoratione periculi in omnes insulas ac Italiæ portus deferētes. Sed nec quæ à multis narrantibus audiui, superata pericula & mirabiles casus,

casus, susceptaq; pro salute uota in tēplis deorū immor-
 talium suspēsis imaginibus religiosē persoluta narraue-
 rim: quū astrictæ breuitatis studio, quo in explicāda gra-
 uissimarū rerum ueritate in tanto uolumine maximē te-
 nemur, legentib. ad ineptam ingenij gloriā amœna diuer-
 ticula quæstuisse dispudeat. Eum tamē tempestas habuit
 euentum, ut aliquæ naues iam plane quassatæ, sensimq;
 absorptæ in conspectu aliarum perierint: ex alia autem
 promptiores scapham occupantes, pereuntium sociorū
 testamenta supremasq; preces ad uxores et propinquos
 retulerint. Sed mirabilem casum duæ naues Hispanis mi-
 litibus plenæ subierunt; quum in primo cursu reslanti-
 bus uentis ad Algerium detortæ magnisq; rimarum hia-
 tibus integros fluctus admittentes fatali in litore dese-
 dissent. Concurrerat ad litus Numidarum equitatus
 subsequente Maurorum multitudine, ut eiectos & deser-
 tos à Fortuna trucidaret. non enim Barbari sponte se de-
 dere paratos, & nihil præter salutem sub fide publica
 postulantes recipiebant, sed expetito sanguine circum-
 uenire & uulnerare magnopere contendebant. Qua fe-
 ritate atque insolentia permoti Hispani, uirilibusq; ani-
 mis indignantes, quòd apud Punicam gentem neque iu-
 ra humanitatis neque militiæ leges ualerent, auariti-
 æque eorum omnis, quæ apud inopes rerum omnium ac-
 egentes summa semper esse consuevit, immani crude-
 litate uinceretur, arma protinus expediuerunt, densa-
 tōque agmine in orbem pugnantes ad oppidum contē-
 derunt, usque adeo constanter & fortiter emenso spa-
 tio, ut coronam hostium multis illatis uulneribus à fron-
 te sæpius effringerent, et à lateribus inuectos prælongis

hastis egregiè summouerent. Tū uerò effundentes se Turcas appellarunt, et per eos si uita incolumi reciperetur, Asanagæ in seruitutē se dedere nunciarunt; quod in homine Sardo Christianis orto parentibus, & tot præcipuè libertis & familiaribus Hispanici nominis stipato, neq; humanitatem neq; fidem omnino defuturam sperabant. Ita prodiens Asanagas præclaro iure uoluntarijs seruis fidem præstitit, depulsisq; Numidis ad unū omnes humaniter conseruauit; quum solerti ingenio uel semiuir, è tot mancipijs tanti prouentus lucrum, cum honesta etiam clementiæ laude coniunctum, secus ac Barbari mirum in modum æstimaret. Ipsīs autem Germanis ea terra mariq; accepta incommoda, cōtagiosam penè pestem attulerunt, quoniam montani homines & è mediterraneis regionibus ad non conspecta ante maria deducti, neque perturbantis nausæ, neq; diurnæ iactationis tormenta tolerarēt, quod & antea corruptis uisceribus profluuiō laborare cœpissent, quum ex inedia toto eo triduo quo ad Tipasam est deuentum, palmularum bulbosis radicibus & cepis agrestibus uescerentur, quibus malis et aliquot demum naufragijs effectum est, ut ne tertia quidem eorum pars incolumis in Germaniam redierit. Sed unius magnæ nauis longè durissimus euentus omnium fueros nostros casus miserabili calamitatis exitu superauit. Hæc enim quum in ea quadringenti fermè omnis generis milites ueherentur, inusitatis atq; diuersis erroribus ita mediterranei maris sinus atq; insulas omnes circumuiuit, ut quum portus appeteret, noua semper uentorum commutatione, è conspectu ipsōq; limine tutissimarum stationum acurbium raperetur, hominesq; paulatim consumptis

sumptis edulijs fame tabescentes, ad insolitam in uiuis corporibus maciem oraq; lurida peruenirent. Post quinquagesimum autem diem, quum serò admodum nauis exoptatam terram attigisset, alimentisq; se milites refouere contenderent, neq; ullis omnino cibis ueluti iam extincto colore proficerent, paucissimis diebus ad unum fermè omnes alius alio celerius aut tardius omnino perierunt. Ceterum Cæsar, obtestante Auria atq; impetrante, inualescentem procellam effugiens, cum rostratarum classe præteruectus Africæ litora ad Orientem in Holcachitem sinum se intulit; in quo sita est Buzia, antiquitus Vzigatha Ptolemæo dicta, quam suo loco ab Hispanis duce Nauarro manu captam atq; direptam fuisse memorauimus. Castellum tribus munitum turribus in ea parte urbis, quæ mari alluitur, paucorum Hispanorum præsidio tenebatur, urbs autem ipsa paulo antè gymnasio & nundinis ac Horucij Barbarussæ, qui dextram ibi manum tormenti ictu abreptam reliquit, calamitate percelebris, ab ea clade deletis incolis penè tota perierat. Nec Hispani plus suburbani agri possidebant, quàm quantum tormentis & armis aduersus obsidentes Numidas tuerentur. In præsidio autè perexiguus omnino commeatus est repertus, sed maioris minorisq; pecoris non ingrata quanquam tenuis copia uiros insignes recreauit. Quum uerò in maximam spem commeatus deuenisset Cæsar, quod Ligustica nauis, cognomèto Furnaria commeatu onusta letis omnibus in conspectum se dedisset, tempestas inualuit, nauisq; arantibus uada anchoris, in litus ad naufragium eiecta est. Ita tamen, ut eiecitij & salsa alluione semicorruptis rerum

rum penè omnium cibarijs, excipiente ea confestim nau-
uali turba, crescentem inopiam opportunè subleuaret.
Interea Cæsar quum plures iam dies inflato mari, ac ala-
ternantibus uentis conturbato, in multa idonea ad na-
uigandum tempestatis expectatione substitisset, & spe
noui commeatus omnino decideret, nec habitæ suppli-
cationes uotaq; suscepta diuorum iracundiam mitiga-
rent, Siculas duce Gonzaga Rhodiasq; triremes ab se
dimisit. Boreas enim in Corum se uerterat, præbebatq;
spem ad experiendam mari & fluctibus Fortunam, o-
mni cunctatione tutiorem, ita quanquam turbulenta fœ-
lici tamen nauigatione, in Vtica portum, qui Farinas
hodie uocatur, celerrimè delatæ sunt, ibiq; præstò as-
fuit Muleasses rex Tunetanus, Gonzagamq; plurimum
exoptatis esculentarum rerum muneribus liberaliter
adiuuit. atq; inde demum incolumes ad unā omnes Dree-
panum traiecerunt. Nec multo post, à Cucchio monta-
norum Pœnorum regulo legati ad Cæsarem uenerūt in-
tra paucos dies commeatum affatim & magna item au-
xilia aduersus Turcas pollicentes, sed eos Cæsar Puni-
cæ fidei liberalitatiq; diffusus amicæ uoluntatis ac officij
nomine pecunia donatos remisit; quæ legatio demum
euulgata per Barbaros magno incommodo paucos post
menses regulo cessit. nam tanquam amicus Christiani
nominis Pupiciq; hostis ab Asanaga regno fuit expul-
sus. Iam defatigatis planè uentis usq; adeo resederant
tempestates ut mare sedatum atq; tractabile uideretur,
& periti nautæ cum metu periculorum imminetium,
tum præteritorum tedio nauigationi se committere mi-
nimè dubitarant. Disputabatur omnibus prope horis in
concilio

concilio nauarchorum, sententijsq; dictis quum alij in
 Sardiniam aut Corsicam, alijq; eodem lecto Africæ li-
 tore, & tutiore cursu Siciliam petendam esse dicerent.
 Tandem aspirantibus Euris Caesar ad Baleares cursum
 direxit, diuæ etiam Catharinæ maligno sydere tran-
 quillam nactus tempestatem, atq; inde demum ad no-
 uæ Carthaginiis portum appulit, tantis acceptis
 detrimentis seipso uel admiratione suorum uel
 inimicorum iudicio planè maior & augu-
 stior; quum durissimis terra mariq;
 iniquæ sortis casibus inuictò semper
 animo conflictatus, suæ pro-
 priæ, nec ulli ducum aut
 militum communicæ
 laudis triumphum
 de deuicta For-
 tuna repor-
 tasse ui-
 dere-
 tur.

*

PAULI IOVII NOVOCO-

MENSIS EPISCOPI NV CERINI

HISTORIARVM SVI TEMPORIS

Liber XXXXI.

NOVCIIS Rinconis atq; Fregosis morte sublatis, Frāciscus uti maxime decuit, longa pacis expectatione deceptus, suæ dignitatis esse statuebat quamprimum ulcisci iniurias, ac uno tempore summisq; opibus, non modo Subalpinis oppidis in Italia, sed ipsis quoq; citerioris Hispaniæ, Belgarumq; finibus arma inferre, neq; prius absistere incepto, quam honesta pactione Cisalpinæ Galliæ imperio potiretur, aut postremo superatus et Galliæ exutus regno in eadem aduersa belli Fortuna concideret. Omnes enim ineunde concordie cogitationes abiecerat, quā præclaris admodum coniecturis, Cæsaris ingenium stabili decreto, ab ea rerum compositione, quæ Mediolanum eriperet, penitus auersum esse deprehēdisset, graui quidem incommodo ac infamia Annei Memorantij magistri equitum, cuius consilij, ut aliqui dicebant, parū synceris se totum rex adaperitus, nec de æquitate Cæsaris desperans, traducendum fallendumq; tradiderat. Ille enim induciarum author, & expetitæ pacis interpres, quum summa gratia intemperanter abuteretur, ex sermone Cæsaris ad regem cuncta secunda ac exoptata retulerat; siue id ex fide colloquij crederet, siue publico Galliæ commodo mentitus; quod ea toties funesto euentu damnata belli causa aliquando deferenda uideretur; postquam Franciscum ab occulto fa-

to Cæsari minimè parem, tot bellorum exitu, Fortuna iudicasset. Sed Galli procures adduci non poterāt, ut quicquam à Cæsare de reddendo Mediolano prolixè uel liberaliter promissum existimarent; quum nihil ab eius ore nisi graue ac insigni sobrietate definitum excidere consuesset. Dicebant enim Memorantium conciliasse sibi Cæsarem parum fidelibus officijs; idq; unum non occulto astu contendere, ut regem decoris auidum, iustaq; ob id & necessaria arma meditantem, ad turpe exitialeq; otium deuocaret, certa; subinde indoles, & innata uis bellica filiorū regis, sublatis armis desidia et uoluptatibus eneruanda proderetur. Eo modo, qui militiæ atq; aulæ maximis honoribus potēs totum regem unus occuparet, diutissimè regnaturum. Itaq; rex priuato iudicio cōuictum, & publicam inuidiam agrè sustinentem, in Centeliā uillam manētibus honorum titulis relegat; eam ipse in Belouacis regio sumptu ad maximæ Fortunæ uoluptario secessus extruxerat. Nec quisquam omnium repertus est, qui ruenti opem ferret; quod non modo filios regis & procures, qui facili ubi ex tuto nocendi locum aduersæ sortis casus ostendit, uel leuis contumeliæ meminisse decorum existimant, sed illustres quoq; aulæ scæminas inexorabili uindictæ libidine gaudentes, propensissimo in eas rege uarijs offensionibus alienasset usq; adeo, ut eum Ludouici undecimi graui exēplo, qui Aloysium Lucemburgum capite puniuiisset, tollendum censerent. quoniam eo damnato inuidiosum illud summæ equitum præfecturæ nomen tolleretur; quod propter nimiam, ob idq; sanis regibus suspectam potestatem, nō temere antiquatam, struendæ ambitiosi hominis potentie reuixisset.

Sed

Sed Franciscus in omni re clementie laudem quærens, mitissimo poenæ genere cōtentus fuit. Cur enim rex generosus uel ingratum & inuisum acerbius uulneret? Cur deniq; Solymani barbari principis seuitiam imitaretur? qui Habraimum pari suspectæ fidei nomine, pariq; odio muliebri, ac hisdem ingenij moribus & immense gratiæ Fortuna Anneo similem occidisset? Cur deniq; uel magna delicta spectatis uirtutibus minora nō duceret, in eo præsertim, qui secum ab adolescentia familiariter educatus, uigilantia, sobrietate, industria, militariq; laude cæteris Gallorum ducibus superior haberetur? Amoto Memorantio rex ipse consiliorum omnium summam præparato animo ad gerendum bellum sibi desumit, grauissimarum rerum literas sub breui ac ob id fallaci cōpendio offerri solitas, intenta cura perlegit, suoq; fretus ingenio responsa notarijs dictat, ærarij rationes excusis quæstoribus diligenter inspicit, in omniq; obeundo munere noua diligētia nouoq; labore ueteris incuriæ nomen emendat. Eo tempore Langeus, qui Taurino Gallie cisq; præsidij in Italia præerat, solerti ingenio dabat operam, ut decreti belli consilia tegerentur. Si qua enim controuersia cum Cæsarianis de finibus ac iniurijs oriretur, compressis suorum armis, per legatos apud Alfonso Vastium de iure militari ex præscriptis condicionibus disputabat. Ita induciarum imaginem sustentare conabatur, ut quum occasio rei bene gerendæ adesset in hostem improuisa arma proferrentur. Nam statim à Rinconis atq; Fregosij cæde uehementer fuerat intentus sollicitandis ad defectionem oppidis, quæ hostium præsidio tenerentur; inclinatis multorum animis ad mutandam fidem,

dem, quum aestiuis ac hybernis Cæsarianorum militum ad extremam redacti inopiam, mitiora omnia apud Gallos futura existimarent. Sed Alexandria detecta proditio incertam adhuc induciarum fidem exoluit, & deprehensi cum literis speculatores suspecta utrinque consilia atque arma reddiderant; quibus de causis Daualus nouas cohortes conscripsit, ut maiore presidio propinqua hosti oppida confirmaret, dubiae incolarum fidei parum credens, & saepe insidias à Langeo suspectans, quem contra Gallorum morem eruditis pacis bellique artibus instructum ingenio semper excubanti paratoque non temere cauendum intelligebat. Quia utrinque oppida, quae gerendo bello maxime opportuna didicerant, paribus praesidijs tuebantur; regij Taurinum & in proximo Montemcaelerium descensu regis ab Alpibus interceptum, Sabinianum item, Penarolumque & cinctum palude Varulengum; Cæsariani autem, praeter Astam coloniam & Vercellas urbes, Vuulpianum Taurini ceruicibus impositum, Fosfanum item, felicium Antonij Leuae operum supremum, & Cherium & Clarascum & Albam, quae ab initio belli nequaquam temere à Gallis occupata, sed neque fortiter demum aut foeliciter defensa, Daualum magna uiterrefactis superatisque praesidijs recepisse docuimus. Minora porro oppida, uti inclusa certis limitibus, quos inducie in mutuos consensus antea praescripserant, raro aut certe nullo stabili milite tenebantur, quod ea uel una incolarum fidem & domestico praesidio satis custodita existimarent. Clarascum cum tribus cohortibus atque una Cremonensi tuendum susceperat Hieronymus Sangrius Neapolitanus. Is à Dauolo per literas monitus, ut ab hostium insidijs

insidijs diligenter caueret, uigilias circuibat, & præsidia idoneis locis collocabat: sed quum militū animis propter rei frumentariæ causam minus propensis uteretur, Galli intēpesta nocte à tribus simul partibus adorti, scalis oppidū coeperunt, ab eo loco quo Centalius Allobrox ascēderat. nam ab ea parte, quæ à Dauolo quassatū expugnatumq; oppidum diximus, Vasconū cohortes fortiter repulsæ fuerant, & Blandratus excitatis hostium custodijs irritō conatu ad portam hæserat. Quum irrumpentium Gallorum clamor audiretur, Sangrius qui in medio foro submittendis quo periculum uocaret præsidij aliquandiu constiterat, desperatis rebus in arcem se recepit, milites dimidia ex parte capti sunt, reliqua manus ut profugeret, ex muro occupatis hostibus se demisit. Euerē qui putarent non defuisse occultæ perfidiæ suspicionem his manipulis, qui nullo prope accepto uulnere stationis locum negligentia & metu reliquissent. Ceterum biduo post Sangrius, quod nullum antea commeatum pararat, quanquam iumenta aliquot onusta cibarijs sub præsidio Tanarum uado traicientia, quæ Pyrrhus submittebat, in proximo spectarentur, certa pactione, ut inde saluis rebus & duobus tormentis abiret, arcem reliquit. Sed alia Gallorum manus, quæ eadem nocte ad tentandam Albam contenderat, dissimili euentu audaciæ ac diligentie sue periculum fecit. adorta siquidem urbis muros, eximia Francisci Landriani cohortium, quæ intentæ excubabāt, uirtute depulsa est; Albanis incredibili studio atq; animo propugnantibus, adhortāte præsertim pro salute patriæ decertantes eorum antistite Hieronymo Vida, poëta celeberrimo. Sub id quoq; tempus, duce Ludonico Birago

quatuor

quatuor Gallorum turmæ, quæ sclopettarios celeritatis causa in equis confessores acceperant, Varulengo ad oppidum Verucam, quod Pado imminet, profectæ, alæ, quæ Epirota dux Zucerus abesset, negligenter æstiuantē oppresserunt. His rebus cognitis Daualus quod Gallorum consilia iam planè abruptis inducijs ad gerendum bellum uerterentur, imperata urbibus pecunia Germanorum cohortes mercede conducit, ex Insubrum iuuentute delectū habet, profectusq; Mediolano ultra Padum ad ueteres copias contendit; eius aduentu permoti Galli in eadē oppida, in quæ æstiuarant, maturè concesserunt. Ipse autem deductis & coactis in unum omnibus ferè præsidijs in minora oppida impetum facit, quoniam Clarasium ualido uigilantiq; tutum præsidio non nisi magnis copijs magnoq; apparatu expugnari posse didicerat. Itaq; celeri cursu ad duodecim oppida in potestatem sunt redacta; in quæ fuere Villanoua, Raconissū, Carmagnola, Caracorum, quorum accessione Daualus tamen Gallorum audaciam abundè compresserat, nequaquam tamen Claraschi amissi iacturam uel captis tot oppidis æquasse uidebatur. At Franciscus, qui antè initum renouati in Italia belli cuncta, quæ longo grauisimoq; suscepto certamini abundè sufficerent, inexhaustis ad id Gallicæ opibus, insigni cura compararat, inferēdi belli munia liberis dispertit, peritosq; rei militaris duces, qui etatem consilio manuq; regerent, attribuit. Generosi etenim iuuenes maturatione iam indole etateq; florentes unum illud ingentibus animis, quod tantæ Fortune deerat, bellicum decus quærebant, nec eorum alacritati nobiliq; uoto rex deerat; utpote qui tenero gaudio perfusus, præclara cupiētes emit

tere & fame ostentare percuperet. Henricus tacito ingenio, pallida facie, grauibuscq; oculis, materni aui spiritus gerebat. Carolus uero patri similior, fulgore rosei uultus, uigoreq; liberalis animi ac eruditus apertisq; moribus amari, quam metui malle uidebatur. Hic Belgarum fines inuadendos desumpsit, illi Hispania citerior decreta est. sed huius consilij famam silentio compressam uolebant, ut simulatione Italici belli deceptus Cæsar, et Dacæ ualuis ambiguo distractus metu, ubi opus foret, periculumq; uocaret, nequaquam mature expeditis præsidij occurrerent. Hæricus enim quum citra Rhodanum milites cogeret, in Italiam per Coctias Alpes transituri speciem præbebat. Interea Belgarum fines diuersis & reuoluentinis Gallorum incursionibus uexabantur. incumbibat enim è Morinis Arthesiæ prouinciæ Vādomius adulescens, ad quem certo stirpis ordine, si Francisci soboles interiret, Galliæ regnum redibat. Is adiuncto sibi Obisio, totius regionis equitum præfecto, magnum terrorem ad apertis hostium uicis intulerat. Forteq; dum Teruānam urbem, Britannico bello claram, commeatu & nouo item præsidio muniret, Belgarum equitum alam prosligarat. Ea erat Hadriani Beureni, aule Cæsaris magistri, cuius imperio eius tractus præsidia regebantur. Carolus autē Aurelianus cui aderat Claudius Guisus Lothoringiæ reguli frater, de Germanis Lutheranæ factionis nobili uictoria clarus, superato Mosæ flumine ad Lucemburgum Leucorum olim urbem penetrarat. Ea regio ab urbe metropoli nomen ducit, pertinetq; ad Arduēnam syluam, atq; hinc ad Eburones & illinc ad Treuironū fines extenditur. Nec Lucēburgenses ualido ac im-

prouiso hosti diu restiterūt, quin se dederēt, q. eae copiae,
quae à Maria Caesaris sorore cogebātur, nōdū aduenerāt,
& tantus erat apud gētem nequaquam pro uetere gloria belli satis peritam urgentium Gallorum metus, ut mutare fidem, quā belli clades subire mallerent. Ita nullū ferē oppidum fuit, quod Aurelianū ad apertis portis nō reciperet, prāter unū Ennossum, quod praealta fossa latoq; muro, & à tertia fere parte palustri aditu munitū Germani milites praesidio imposito tuebantur. Sed Aurelianus nihil earum rerum difficultate deterritus, magna ui oppugnare coepit, quassatusq; aliquandiu murus est, & repetito militum conatu fortiter tentatus: egregie repugnante Germano milite, ita ut oppugnatio alacriter coepta, quum opinione durior ac asperior euaderet, militumq; uires ac animos hebetaret, omittenda uideretur. Id consilium iuuenis dedecoris metu & spe laudis adductus non probabat, uel suadente Guisso, & patre rege per literas reuocante. Is enim secundis aduersisq; rerum suarum exemplis dux peritus, & uetus miles, filiū monebat, ut pertinaciae, quae exitiali insaniae esset persimilis, finem imponeret, nec se longius à rationis finibus caeca cupiditate abduci pateretur. Fortunā enim, quae eius belli initijs & medijs benigne cumulateq; fauerit, æquo animo ferēdam esse, etiamsi conuersa nequaquam postremis successibus arrideat. Itaq; abscedere incepto turpe ratus, locum mutare, & in tumultum tormenta transferre constituit; quibus singulari militum studio laboreq; subuectis, tanta ui propugnacula deiecta, defensoribusq; nudata sunt, ut percussis metu oppidanis Germani mercenarij milites, pacti ut sibi sub uexillis

abire liceret, atq; omnium Fortunæ incolumēs præstarentur, deditiōem fecerint. Eo succēssu Aurelianus magnopere letatus, cum Germano milite liberaliter egit, oppidanos uero ad spem immunitatis excitatos in fidem recepit; summa quoq; cura adhibita, ut Guisio docente ac administrante oppidum nouis adiectis operibus inexpugnabile redderetur. Dum hæc ad Lucemburgum fierent, Guilermus quoq; Cleuens regulus, Martino Rossemio duce, in Barbantia bellum excitabat. Is enim, uti supra retulimus, cum à Cæsare tum nimis duro seuerōq;, ut Gheldriæ princeps appellaretur impetrare nequiuisset, ad Franciscum in Galliam se contulerat, percussōq; solenni foedere, ei Franciscus sororis filiam, ex Henrico rege Nauarræ susceptam desponderat, ut geminata propinquitate quā arctissimē iungeretur. Ludouicus enim Francisci socer, eius nominis rex Galliæ duodecimus, ex magna Cleuens amita natus erat: ab hac affinitate societateq; maximi regis Guilermus in spem ueniebat, ut Gheldriam, quæ sibi ex Caroli auunculi testamēto in hereditatem obuenisset, uel non ferente Cæsare facillē tueretur, atq; eo quidem foelicius quod ei foederi socius abscriptus erat Daciæ atq; Noruegiæ rex Christianus, qui Christierno propter nefariam eius crudelitatem impiosq; mores in carcerem ad uitæ exitum coniecto opportunè successerat. Huius erant ditionis Cymbri in Chersoneso continentis siti (eos indigenæ Holsatios & Danos uocant) terribiles quondam Romanis, sub bina cæde Marianisq; uictorijis deleti, hoc demum sæculo celebres esse desierunt. Promittebat Christianus, mutua ope tuēdis rebus armatum equitatum armatasq; fortissimarum gentium

tium legiones, & quam magno usui futuram crederent, ualidam classē, quæ secundum Frisiorum & Batauorum littora duceretur. In intimo enim sinu eius peninsula in Gothicum pelagus excurrentis, Lubecum, portu nobile emporiū, innumerabilibus mercatorum nauigijs frequentatur. Inde siquidem ad Gothorum & Suecorū regna, per insulas urbibus refertas, uasto maris anfractu, Liuoniæ Sarmatiæq; & postremo Moscouiæ quoq; littora classibus petuntur. Fauebat Cæsar damnatæ Christiæ causæ: quanquam hominem rabidæ feræ persimilem, ac idē cauæ inclusum oderat, hortabaturq; Fredericum Palatinum, illis transmarinis imperijs ab eximia uirtute dignissimum, ut ingenti animo ea regna capefferet, quæ sibi certa uxoris hereditate prouenirent. duxerat enim Palatinus Christiæ filiam, ex matertera Cæsaris genitam. Propterea nouus rex Christianus firmando regno adaugendisq; opibus nouas amicitias nouasq; societates sibi ineundas existimabat. His constitutis rebus, ac animo ad bellum parato, Cleuens is cum regia pecunia domum reuersus per Rossesium è Menapijs atq; Sicambrijs lectissimas copias coëgit. Erat enim celebre gratumq; militibus Rossesij nomen, quod dux uetus & impiger prædēq; audus, cuncta ea uel aspera factu quæ astuto grauiq; ingenio secum agitarēt, manu fortiter atque feliciter conficere consueisset. Excitari siquidem uetus disciplina uidebatur Francisci Cechingi, cuius memoria apud ueteranos rapinis assuetos adhuc erat insignis: quum ille, uti suo loco docuimus, in summa licentia & latrociniorum impunitate, ad corroborandam infamis militiæ disciplinam exactæ seueritatis leges inuenisset.

set. Propterea pleriq; etiam nobiles, qui inueterata maiorum consuetudine sese clientesq; suos latrocinijs alere nequaquam turpe ducunt, ad Rossemij signa auidissimè confluebant. Nec erat quisquam, qui uel belli causam, uel omnino quo duceretur sciscitando perquireret, cuncta enim ad uictoriam ac opimam prædā diligentissimè prouisa milites putare, nihil fore inuium arbitrari, ac eos deniq; iure optimo hostes censere, aduersus quos dux ipse uexilla uel incertis auspicijs explicaret. At regina Cæsaris soror, quæ Belgis præerat, ubi fama perlatum est à Rossenio tot copias cogi, ad Guilermū legatos mittit, qui eius animum explorent, coactiq; in ipsius finibus tanti exercitus causam perquirant, ille ambigua respondet; putare scilicet eam militum manum ab initio, ut contra Turcas duceretur, à uarijs ducibus conductam, ac ideo finibus excessuram, ipsi porro nihil opus esse copijs, cū undiq; bona pace cum finitimis utatur. Populis autē ad arma natis liberam semper fuisse potestatem eorum auspicia sequi, quorum uel occultato nomine stipedia præberentur. Nec multo post Rossenius, motis castris in Eburones, ad Legionem clarissimā urbem, quam hodie Leodidum uocant, iter intendit, ut consilium altè conceptum compressumq; silentio diuersi itineris simulatione tegeretur. Ad immensas enim opes Antuerpiæ urbis tacitus anhelabat, neq; arduum rebatur opulentissimo totius occidentis emporio potiri, si populos, qui iampridē à patrum memoria finitis bellis pingui otio & mercaturæ studijs dediti nunquam arma, nisi in ipsis spectaculis inuissent, imparatos et nihil hostile timentes improuisus inuaderet. Petebat ab Eburonibus, ut sibi in Galliam copias

pias ducenti transitus daretur. At illi armatis externorum copijs sponte iter, comineatumq; præbere, ex dignitate eius gentis esse pernegabant, cuius amplissima urbs & nomen & claritatem ex calamitate Romanæ legionis integra adhuc bellicæ uirtutis gloria retineret. Itaq; Rossenius, quod à uetere proposito discedere nolebat, in læuam iter flectens, ad Mosam singulari celeritate contendit, repudiatis humilioribus uadis, ut Brabantinorum custodiæ fallerentur: nam regina uirilisi animi mulier atq; æmula fraternæ uirtutis, quot potuit equitum præsidia & subitarias item cohortes irrupturo hosti periculosis in locis obiecerat, quibus rebus solerti coniectura prospectis ac exploratis, Rossenius ad Rauasteniū perpendens lintres atq; nauiculas nactus flumen traiecit, populatusq; Toxandriam regionem, tantum toti ferè Brabantix terrorem intulit, ut pagis fortunisq; relictis & dispersis pecoribus agrestes in munitiora oppida confugerent, ac urbes quoq; ipsæ inusitato pauore complerentur. Eo modo, qui sine maleficio ierat, direptis ac incensis pluribus uicis capta aut in miserabilem fugam coniecta magna hominum multitudine, ad Roiam insigne oppidum peruenit, quo capto direptoq; ad Verembeciū & Horfcotum progressus, atq; inde passim uastabundus per Berliam descendens, ad Hostratum castra promouit. Id est oppidum inter Belgas arcis ac mœnium structura domorumq; elegantia, & deniq; rerum omnium amœnitate pulcherrimum: in id ingens fœminarum & puerorum turba confugerat; multi quoq; nobiles undiq; carissimarum rerū sarcinas comportarant, sed quod magnopere de poscebat Rossenius, in eo magna uis pilarū & tormē

tarij pulueris seruabatur; qua una re plurimū indigeret ad expugnandam Antuerpiam, id enim in uoto erat, idq; unum ad susceptæ expeditionis finem explendis infinita præda militibus ante omnia petebatur. Hostratēs præsentis instructiq; exercitus minis territi (omnibus enim eadem atq; ignem tectis, ni extemplò se dederent, sæuus hostis truculenta uoce denunciabat) desperata defensione animos ad maturandam deditionem inclinarunt, atq; ita quum foeminarum ac imbellium deprecationes fortium uirorum consilijs officerent, danti fidem Rossenio portas aperuerunt, nec in latronum duce præclara defuit fides, nemine enim uiolato nihil ademptum est, præter ea quæ in ipsa dedicionis condicione postularat, sulphurei scilicet pulueris cadōs centum, pluresq; item ferreas pilas, & quatuor tormenta muralia, hæc enim ad expugnandas urbes circumferendumq; terrorem magno pere pertinebant. Quum ad Hostratum milites plenissimi oppidi copijs recrearet Rossenius, per exploratores didicit Renatum Aurantium, Nansoi filium, summæ inter Belgas potentiæ iuuenem, Breda paterno nobili oppido cum ualidis copijs exiisse, ea mente, ut Antuerpiensibus auxilio accurrens hostium aduentum celeritate præueniret, iam enim Rossenij consilia nō inanibus coniecturis noscebantur, omnesq; uni præsertim Antuerpiæ, Ambaritorum olim colonie, cauendum putabant: qua urbe defensa gentium omnium fortunæ seruarentur, neglecta uerò & perdita, reliquæ Belgarum ciuitates eandem summæ calamitatis cladem subirent. Necesse erat utriq; diuersa & pari propè uia Antuerpiam contendenti, Briscotum petere, quod erat castellum septem milium spatio

spatio urbi propinquum, ad id uiae militares in unū coibant, Rossemius expediti et durati in armis, exercitus studio & diligentia feliciter usus, ut hostibus iter præcideret, ea celeritate præcurrit, ut Aurātiani magna ex parte tyrones, uti ad laborem solemq; ferendum insoliti, uix tres post horas pari emenso itineris spatio peruenerint. Erat ante Briscotū lata planicies, Rossemio minime opportuna tendendis insidijs, quod arboribus tumulisq; cæreret, is enim adolescentem pugnae audum, & nihil præter alacritatem pugnacis animi ad conferendas manus afferentem, quoniam astu eliceret & circumuenire posset intentissime cogitabat. Igitur inepta ad id, quod perfici posset, regionis soli; natura commentum, nouitate mirabile, à solerti ingenio desumit. Legiones enim toto campo pronis pectoribus procumbere iubet, & equitatū, cui præerat Longaualles ipsius Cleuēsis equitum magister, ad aduersam castelli partem diligenter occultat; duabus tantum turmis uia militari præmissis, alaq; demum una grauis armaturæ constituta inter raras ac humiles arbusculas, quæ sub oppido ad amœnitatem cōsistat ociosis tenuem umbram parabant. Ductabat Belgas equites uir impiger, nomine Libertus: is haud magno spatio antè pedatum prouectus quum raram & exiguā apud hostes equitum manum ac inter arbusculas non multos equites & pedites uersari conspiceret, antecursores tantum aduenisse, grauioraq; agmina tardius sequi ratus, & profligari posse paucos, & castellū præoccupari facile iudicauit. Nec mora à pluribus res ipsa uti conspecta iudicataq; fuerat, ad Aurantiū desertur. Is cohortes ad properandum cohortationibus incitabat, miro autē assensu

Liberti

Liberti consilium probatur: nec ille sibi ullā omnino moram affert, quin extemplō galeatis equitibus ad inuadendos hostes procurrat. At Rossemiani primū impetū fortiter excipiunt, sed mox, uti fuerat imperatum, dant terga tanquam impares, cæterum in fugam coniectis extēplō fert opem ala grauis armaturæ, quæ inter arbores constiterat, æditurq; insignis pugna; crescētibus uerō Belgis Rossemiani partim consilio, partim necessitate atq; impetu urgentis hostis laxatis habenis lōgissimē fugiūt, eodemq; cursu Belgæ intemperanter terga cædentes ad arbusculas pertrahūtur, eas enim Rossenius hastatis hostium cataphractis magno impedimēto futuras antē prouiderat. Festinabat Aurantius cum peditatu, ut uictorie equitum interesset: quum dante signū Rossenio legiones ueluti nouo miraculo terra æditæ repente prosiliunt, atque tolluntur uexilla, timpana crepitāt, & quo maximē terri hostis potuit, erectarum hastarum ingens sylua cōspicitur, prodeuntq; simul cū Longaualle equites ex insidijs, & in terga lateraq; hostium alas recuruant. Tum uerō Belgæ perteriti, ac indagine ueluti inclusi, neq; uiribus neq; animis pares undiq; profligantur. Libertus temeritatis dat pœnas & capitur, cohortes ne tentato quidē certamine ad terrā arma proijciunt. Aurantius ipse, quum inter cōfertos hostes uersaretur, erūpente equo fuga elapsus, certum suæ cladis nunciū Antuerpiam tulit. Incredibile dictū est, quantum eius aduentus ciuitati per se antea metu consternatæ terrorē attulerit. ex ea enim re male gestæ desperatis auxilijs pleriq; ciues ad graues armorū tumultus insoliti, in ipsis custodijs palliætia ora præferebant. Sed respub. in consules egregie for-

tes inciderat. Lucium Vrsulum et Nicolaũ Schermeriũ,
creatiq; fuerant uirtutis eximie præfectus urbis, dicun-
diq; iuris prætor, & Marchio summus omnium signifer,
qui darẽt operã, ne ullus omnino uel negligẽtiæ uel exer-
cendæ perfidiæ locus inquilinis aut malis ciuibus relin-
queretur. Externos. n. opifices, genere Sicãbros atq; Me-
napios, ad dicendum conceptæ erga Cæsarem fidei sacra-
mentum adegerãt, expulsis qui dicere recusassent, omnes
qui arma ferre possent, in cohortes descriptos priuatis
aut publicis armis instruxerant, ad hæc pomerium cum
multa priuatarum ædiũ ac hortorum strage fuerat dila-
tatũ, nouusq; agger institutus, ubi uetustate collapsa mœ-
nia desinebãt. Quotidie etiam magna uis priuati æris ex
domesticis uassis ad fabricanda tormenta cõslabatur, per
singulas quoq; urbis regiones certam tormentarij pulue-
ris mensuram dietim conficiendam uicomagistris impe-
rarant, cauerantq; se uero edicto, ne quisquam e custodiæ
stationisq; loco uel in fortuito incendij discrimine, uti-
mos erat, ad restringendũ ignem discurreret, fraudem e-
nim atq; perfidiam suspectantes omnes excitandi tumul-
tus causas accuratẽ sustulerant, ut ne horæ quidẽ noctur-
nis diurnisq; officijs s̃batia populo nunciantes ullo in lo-
co pulsarentur, edictoq; sublatuẽ esset in sacris turribus
campani æris sonitus, ne coniuratis ad patrandũ facinus
signũ daretur. nam suspectos aliquot & cogitatẽ prodi-
tionis ex quæstione reos custodiæ ad pœnã tradiderant.
Sed tantis custodijs quum urbana multitudo in tanti am-
bitus urbe minimẽ sufficeret, nec uti imperita bellica-
rum rerum operum labores atque uigilias alacriter fer-
ret, peregrini mercatores reipublicæ fortem fidelemq;
operam

operam nauarunt. Italicorum prima liberalis atq; prœ-
 ptissimi studij laus fuit, in his eminebant Ambrosius Bue-
 stius Infuber, & Paulinus Fundrius Lucensis, qui in Ita-
 lia ordines duxerant, & tum maximè ad componendas
 acies instruendosq; tyrones spectato grauiq; munere
 fungebantur, horum æmulatione, Lusitani, Germaniq; et
 item Britanni negotiatores longè ditissimi uexilla sustu-
 lerant. Magno quoq; præsidio aderant tres urbanae so-
 cietates, quæ antiquitus institutæ per dies festos uolupta-
 tis causa militaribus armis exercebantur, quum in certa-
 mine ad proposita præmia arcubus ligneis ex disciplina
 Britannica sagittarent, alij præpilata ueruta arcuferreis
 balistis emitteret, alij autem ualidioribus sclopettis ute-
 rentur. His forum diuisis excubijs erat attributum, ut
 inde dubijs in rebus contra hostem per tesseram consiliū
 iussu ducerentur. His rebus ad urbis custodiā summa cō-
 sulum diligentia constitutis, ac inter spem & metū erca-
 eta ciuitate Rossemius sine suorum uulnere & sine cæde
 hostium opimam spolijs uictoriam consecutus, ad urbem
 castra promouit. Nec mora regio more araldus cū mæ-
 datis in urbem mittitur: hunc uel arroganter & acerbè
 proloquentem ne uerbo quidem uiolare fas est. Postulat
 ut in fidem Gallie Daciæq; regum se dedant. Horū au-
 spicijs Rossemium multis uictorijs illustrem bella gere-
 re, nec quicquam durius à ciuibz petere, quàm iusurana-
 dum: leges enim illis ac immunitates ueteris libertatis
 præclare et liberaliter adauctas perpetuò incolumes fu-
 turas, quòd si uim experiri, quàm sanis consilijs parere
 mallent, daturum operam ut prolatis tormentis, immis-
 soq; ueterano ac inuicto milite funestū contumaciæ exi-

tum

tum quam maximè lugerent. Ad ea consules grauissimè responderunt, ciuitatem ea esse dignitate atq; ea uirium existimatione, ut fidem mutare longè turpissimū putet; ea uero potentia atq; animi magnitudine, ut latronum immanium castra despiciat, breuiq; iccirco Rossesium, si congregederetur mœniaq; subiret, merito supplicio tot scelerum pœnas daturum. Iratus itaq; Rossesium frumētarias molas quæ latis rotarum radijs excepto uento uolebantur late disiecit. Confederat ad Donnum uicum, nō longè ab urbe, intererantq; frequentes suburbanæ arbores ita ut prospectum adimerent, ac earum densitate castra tegerentur, quod è mœnibus, qui in statione erant, uel ad incertos ictus tormenta displodere nunquam cessarent. Crescente periculo crescebat metus suspensaq; ciuitas noctis euentum expectabat; quum ualde timeret, ne tormenta occultata defensaq; tenebris ad mœnia proferretur. Propterea populus metu seuus, cum magno pudore consulum & summo dolore nobilitatis postulat, quod necesse fuit quanquam indignū maiestate tātæ urbis, etiam impetrarat ut per ampla sacratarum uirginum cœnobîa, Carthusianumq; uenerabile tēplum, quod subessent mœnibus, iniecta flamma delerentur; ne edito ob idq; opportuniore tormentis loco potitus hostis, tutius ac audacius in oppugnatione uersaretur. Acciuerant etiā consules è Flandra regione, quæ est secundum Scaldem urbi propinqua circiter duo millia ualidorum agrestium. Horum turbam, quod esset inermis, thoracibus, lanceis, atq; securibus instruxerant, ut populo tot noctium dierumq; labore atq; uigilijs fatigato requies daretur. Nec multo post Rossesium ab eo singulari externorum et ci-

uium consensu & diligentia, occupandæ urbis consilio depulsus discedere, ne tentata quidem opugnatione, constituit. paratiores enim quam antea credidisset hostium animos, & firmitiora præsidia reppererat, et tum maxime mirabatur nullum triduo popularem editum tumultum, nullam obortam seditionem, nullumq; omnino excitatum incendium. quis enim plebem inopem in tanta urbis opulentia, alienæ felicitatis inuidam, prædæ appetentem, in fide ac officio permansuram putasset? Sed eam profectio cladem Fortuna urbis auertit, serunt enim Rossemium atque tonito similem, pecunia corruptum inuitis & improbatibus cohortium alarumq; præfectis, de uictoria nulla ratione desperasse: quum non uno in loco, nondum perfectis aggeribus, ea inuictorum militum robora, ad primos impetus in urbem peruasura crederentur, erant enim supra duodecim millia delectorum peditum, et armatorum equitum duo millia, nec ampliorem numerum se deposcere Rossemius dicebat, ut cum duplo maioribus copiis ad certam spem uictoriæ aperto in campo confligeret. Itaque discedens concrematis miserabili incendio suburbanis delicijs, Louanium Grudiorum olim clarissimam urbem iter intendit. Nec maleficijs ac incendijs sine imponebant, Rastio & Dufella oppidis ex itinere direptis, Lira urbe nequaquam tentata, quum prætereuntem Lirenses emissis pluribus tormentis auertissent, Louanienses quoq; et ciuium multitudine, & munitione urbis, & peregrinæ iuuentutis præsidio confirmati, hostis aduentum atq; impetum fortiter tulerunt, in eam enim urbem liberalium artium gymnasio clarissimam, magna hominum multitudo confluxerat, fama tamen ualuit, ciuium principes salubri consilio,

filio, ne patriam in discrimen publicæ salutis adduceret, sese multo auro à latronum iniuria redemisse. Ceterum Rossenio Brabantie fines euasante Henricus Francisci regis filius, sicuti decretum erat, Narbona profectus, ad Pyrenæos montes perrexit, ut Perpennianum, quod est in aduersis montium radicibus occuparet. Id minore cū inuidia peti uidebatur, quod nostra memoria Gallicæ ditionis fuisset. Eam enim urbem à Marco Perpenna Sertorij percussore conditam, Carolum octauum Ferdinando Hispanie regi tradidisse docuimus: quum hic maioribus suis bello ademptam repeteret, ille uerò inuadendi Neapolitani regni cupiditate incensus, in Italiam deferretur, nec eius litis occasione quicquā hostile ab Hispania timere uellet. Recepta itaq; est ab Hispano, aut infami aut certè parum honesta condicione, quum eius bellise spectatorem fore, nec ideo Aragonijs gentilibus consanguineisq; suis opem laturum promitteret, & tum fama esset, Turpenium quæstorem infido uenaliq; ingenio hominē lagenis argenteis moneta aurea repletis corruptum, qui inconsultæ regiæ liberalitatis auctor extitisset. Erat Henrico spes omnis occupandæ urbis in celeritate posita, ut priusquam auxilia conuenirent, inopinantes ac imparatos inuaderet, neq; enim Gallorum consilia diu tegi potuerant; ipso præsertim Alfonso Daualo sæpius ad Casarem perscribēte, ut Hispaniæ finibus caueret, illac enim irrupturos compererat, quod nunquam ei, cum in omni re semper liberali, tum in hac utilissima militiæ parte maxime profuso ad exploranda hostium consilia, uel certissimi nuncij uel audacissimi speculatores defuissent, præoccupare enim officij merita peramplis

plis donis, & larga demum secretaq; manu præmia soluere erat solitus. Tantus uero quibusdam Cæsariæ aule proceribus ab elato animo Gallorum inerat contemptus, ut nihil de eorum aduentu credendum putarent, respondereturq; propterea Daualo, ut de alieno periculo sollicitus esse nollet, ipseq; potius prouideret ne conuerso ad Italiam hoste rebus suis timere cogeretur. Sed ubi leuis armaturæ equitum ala intra fauces penetrauit, Perpēniano tantus incidit pavor, ut ciues, qui a multis annis pacem colendo arma nunquam iuduerant, paruos liberos ac uxores & pretiosiora supellectilis in munitionora oppida cōportarent, et de salute magnopere dubitare uiderentur. erat enim murus uetere structura per se tenuis & infirmus ad uim tormentorum perferendā, & propugnacula antiquitus aduersus balistas erecta his maxime fenestris carebant, quibus accedētium ad fossam hostium latera ferirentur. Cæterum Henricus modicis confectis itineribus parum utiles moras trahens, muniendo firmandoq; oppido spatium hostibus dedit. Expectandas enim Heluetiorum legiones existimabat, quæ superato Rhodano ardentissimis solibus confectæ tardius sequebantur, ut tota mole exercitus intra hostium fines irumperet, utpote qui de celeritate remittere, quā equestribus & expeditis cohortibus tantā rem aggredi mallet; ne si parum felici conatu tentaretur, imminuta dignitate Hispanos primo successu letos à concepta formidine ad animi constantiam reuocaret, sed quantū estimationis ac uirium & in omnes etiam casus certæ securitatis ea cunctatione querebatur, tantum pulcherri-
mæ occasionis ad exploratam uictoriam deperibat, con-

Etis enim in unum copijs Henricus aliquāto serius, quā prima cōsilia in festinatione posita requirebant, Perpennianum peruenit. Mouerat à Leucata, quod est ultimum Gallie Narbonensis oppidulū, transferatq; inter stagnū & Pyrenæos montes, ut Salsas castellum, antiquis Salsulas uocatas euitaret. Petitur enim Hispania uia militari inter mare et stagnum exaggerata, cui eximie munitio- nis id castellum imminet, tanta loci opportunitate, ut inde si Hispani custodes uelint quemq; tormentis accessu facile prohibeant. Id Carolus, Perpennianum fraude sibi ereptum indignatus, uti memorauimus, interfecta in expugnatione citerioris Hispanie nobilitate diruerat. Resecerat statim Ferdinādus, adeoq; firmo præsidio muni- erat, uti Ludouicus demum exorto Neapolitano bello id frustra uel maximis uiribus oppugnarit, præcurren- te Italico equitatu ac obuia in prædam uertente, magnus terror hostili prouinciæ est illatus. prima scilicet excur- sione interceptis aliquot illustribus fœminis, quæ Perpenniano excedebant, ut in munitiora castella confugeret. Henricus ad urbē castra promouit, perductaq; sunt fossæ ad altitudinē hominis depressæ tortuoso notoq; opere, ut milites à tormentis hostium protecti erectis demū uimineis pluteis tutissimè commearēt, tormētaq; produ- cerent, quibus confectis ad arcem, pinnarum corona, edi- tioraq; propugnacula petebantur, nec consistendi in mu- ro, & propugnandi hostibus potestas foret. Sed Galli firmiora omnia paratioraq; quā antea putassent, apud hostes reperiebant. Magno enim incommodo Gallis ces- sit, Heluetios expestasse, securitatiq; potius, quā festi- nationi stultuisse, & quod minus expediret, traxisse etiā

moras inutiles expediendis omnis generis comineatibus:
 nam Gallorū consuetudine non ad inediā modo uel opu-
 lenter auertendam in hostili terra, sed ad conuiuiorum
 quoq; apparatus à Tolosatibus remotisq; populis uina
 affatim & sumptuosa obsonia petebantur. Inter has igitur
 Gallorum moras Albanus regulus in urbem uenerat,
 & Maciucca, Cerbellioneq; notis in Italia ueteranis, mu-
 nitioni custodiaq; præpositis, ad cogendas cohortes Ge-
 rundam discesserat. Mendocius quoq; castris præfectus
 ad oram urbi proximam sociorum naualium egregiam
 manum, duce Bezerra, uiro impigro, et tormenta cū per-
 amplo pilarum & sulphurei pulueris apparatu perope-
 portunè & diligenter aduexerat, cōmotaq; uniuersa Hi-
 spania Cæsar edixerat regulis omnibus, ut quā maxia-
 mæ peditum & equitum copie pararentur. Neq; Daua-
 lo ferēdæ opis cura defuit, cum Andrea enim Auria col-
 locutus, ueteranas quatuor Hispanorū cohortes ex Sub-
 alpinis præsidijs triremibus in Hispaniā aduehendas de-
 duxerat. Legionemq; item Germanorum unam, quæ one-
 rarijs nauibus imponeretur; misso etiam Petro Geuarra
 rei bellicæ admodū perito, qui instruendis regendisq; ty-
 ronibus uetere suo castrorū magistri munere in Hispania
 fungeretur, iniunctumq; fuerat Antonio Aurie, &
 Garciae Toletano, ut cum Neapolitanis Siciliisq; trire-
 mibus Africanas cohortes è Sicilia atq; Sardinia in sup-
 plementum earum, quæ ex præsidijs detractæ essent, Sa-
 uonam transportarent. His cognitis rebus Henricus per-
 plexo tentatq; similis, an oppugnanda urbs foret, cum
 ducibus disputabat, nondum enim maiora tormenta pro-
 tulerat, quibus moenia grauissimè quaterētur. aderāt an-
 te

te alios sūmæ auctoritatis Hanebaldus et Brissaccus, qui peditatui præerat, Paulusq; Rentij Ceritis filius, levis armaturæ peditum præfectus, & Stampeius genere & regis gratia pernobilis, qui honoris causa Heluetijs erat præpositus: quod uir opulentus liberaliter epulādo largiendoq; auidæ gentis studia promereri posse uideretur. Hi ab ipso statim initio sententijs inter se discreparant. quum Paulus diuersam muri partem (ea erat à cōspectu arcis remotior) ualidè quassandam non inepta ratione censuisset. Reliquis Hanebaldo libenter assentantibus, cui minime decorū foret à sententia discessisse. Fit enim plerumq; militiæ, ut duces uanissimò iudicij genere deteriora, quæ sua sint, consilia sequi malint, quàm probare meliora, quæ uideāt: quòd alienis ingenijs cedere turpissimum putent. Itaq; tormentorum magistri, ex Hanebaldi consilio, in decutiendis pinnis nihil omnino profecerant: quum ex aduerso Hispani & ab arce, & à portæ propugnaculo, pares pilas in ora tormentorum hostiliū certissimis ictibus contorsissent, rotasq; curruum cū nece proximorū opportunè perfregissent. Eam enim portam, quæ Elnensis dicitur, ita obstruxerant, ut antemuralis turricula, ubi pōs ligneus subductilis erat, multo cespere multa; arena ad altitudinem præaltæ contignationis compleretur, è qua demum tormentis impositis ac in solido collocatis, hostium castra atq; opera peterentur. Acciderat quoq; sed aliquāto maiore ludibrio, quàm damno, ut quum cohortibus, quæ operibus atq; tormentis præsidio erant, tardius in statione succederetur, propterea; ieiuni in sextam horam milites ardentissimisq; solibus perusti sensim ut pransum iretur locū tanquam

A 2 periculo

periculo uacuum relinquerent, Maciucca repentinus erū-
peret, paucos fugaret, potitusq; tormētis, ea ferreis stilis
in spiracula coniectis, ita ut minimē displodi possent, cō-
figeret. Sed id patratum facinus abducere etiam tormen-
ta conantibus nequaquam letitiæ fuit, superuentu namq;
Vasconum Italicarumq; cohortium Hispani intra portā
cum eade compulsi, Brisacco ante alios, uti ducē decuit,
uehementissimē dimicante, foelicis audaciæ laudem tardi
receptus cruenta pœna æquatam ipsorū confessione re-
tulerant. His casibus euenerat, ut nemo esset in consilio,
qui discedendi sententiam non maximē probaret, adiua-
bant rem proclinatam alarū duces, q; consumpto undiq;
pabulo, equi nobiles macie confecti cum summo dolore
equitum aridissimis in locis interirent. Suberat etiam nō
occultus pauor: nec temere quidem ex tanto Caesaris ap-
paratu conceptus. Is enim maturare nunciabatur, & ali-
quot iam cohortes ab Albano præmissæ (has ueteranus
Oliuar ductabat) nullo prohibente in urbē peruenerant:
quarum accessione tantus iam erat Gallorum contemptus
ut pecus ab initio intra urbem receptum, sub mediocri
præsidio in proxima prata, pastum emitteretur, inte-
grisq; gregibus, frustra insidiantē ac insultantē hostē in
urbem reduceretur. Verum id adeo licenter, impuneq; fa-
cere obsessos non diu passi sunt Sanpetrius Corsus, &
Ioannes Thurinus. Nam conditis in conualle cohortibus
Hispanos quotidiana consuetudine armentis præsidio au-
dacter prodeuntes, improviso acriq; impetu adorti, mul-
tis interfectis & captis, ipso spectātō Henrico, intra ur-
bem compulerunt, qui Sanpetrium uirtutis causa aureo
torque, & cohortem pecunia donauit. Hi quoque duo
præfecti

præfecti Paulum Rentij filium cum delecta manu equitum excurrentem ad Helnam, quæ Ebura olim fuit, secuti Hispanos circiter ducentos obsessis auxilio uenientes in itinere peracri edita pugna deleuerunt; in qua Vicinij Vrsini iuuenis uirtus enituit, quum ei equus ab hoste suffossus fuisset. Cæterum Henricus, postquam omnia in dies difficiliora fore prospexit, abunde officio uotoq; satisfactum ratus, si incolumi exercitu in Galliã rediret, Miglijs & Hillia oppidis ex itinere direptis ad patrem est reuersus. Is ad Volcarum urbem, Monpelerium hodie uocatum, citra Narbonam confederat, ut ex propinquo communicatis consilij in omnem occasionem ferendæ opis paratus adesset; porro uenientem & quodam nobili pudore perfusum, quod cœptis Fortuna defuisset, complexus, festiuè admonuit, ne fraternæ laudis obtrectatione plus æquo angeretur, si Fortuna cœptis suis minus alacriter arrisisset uideretur (aderat enim Carolus rebus prosperè gestis à Belgis reuocatus) satis eum his cœptis claritatis & nominis esse consecutum, postquam Hispaniæ fines euassasset, rediissetq; incolumi exercitu, & nullo accepto detrimento: ut in secundis demum uotis Fortunam constantis animi uirtute superaret. Redeuntibus copijs enata est controuersa iudicij militaris, quum Hispani captarum nobilium fœminarum propinqui, eas sibi liberaliter reddi postularent, negantibus Italis iure belli captas sine pretio dimissuros. suffragabantur Hispanis ipsa ratio humanitatis, & mos antiquus, quod imbelles genus omni uexatione indignum censeretur. proderat autem Italis recentis Romanæ cladis exemplum. Constabat enim non matronas modo, sed infantes etiam

pueros summa Hispanorum acerbitate multo auro redemptos fuisse. Sed rex apprime liberalis donatium militibus ex merito per quaestorem dari iussit, excultasque muneribus foeminas dimisit. Eadem quoque liberalitate usus est erga Germanos, quos fluctuante nauigio ad Stechadas è Genua delatos Virginius Vrsinus admotis triremibus numero ferme trecentos coeperat; & eo quidem maiore clementiae laude, quoniam Caesariani multos Subalpino bello captos ad triremes atroci cum iniuria relegassent. Fuere qui existimarent, inuadendae Hispaniae consilium in occulta spe uenturae Turcarum classis ab initio fuisse collocatum. Barbarussa enim ea aestate se Hispaniae litora uastaturum promiserat. Eo autem in mare nostrum prouecto nemini dubium uideri poterat, quin obsessis portibus Aurianae nauigationes interclusae tollerentur, Hispaniaque duplici petita hoste uires distrabere cogeretur. Propterea Henricum classis expectatione suspensum, neque ab initio maturasse iter, neque demum, quin celeriter se reciperet, oppugnandae urbi haerere uoluisse, patre itidem reuocante, quum Dexius è Rhodia militia trierarchus ad euocandam classem Byzantium missus, indeque reuectus Massiliam certum negatae classis nuncium retulisset. Quomodo autem ea res, quae Francisco non modo diocrem inuidiam apud quosdam Caesarianae factioni ad dictos peperisse uidetur, Byzantij agitata sit, operae pretium erit explicare. Interfecto Rincone Franciscus Antonium Polinum, qui institutae legationis munere fungeretur, ad Solymantum misit. Is erat ex Langae disciplina sobrio, solertiisque ingenio, & quod intererat, corpore ad perferendos itinerum labores egregie subacto. Mi-

litabat

litabat enim Subalpino bello, legatiq; nomine ad Alfonso Daualum confirmandis inducijs sæpius ierat: quo suscepto munere, eam excellentis industriæ opinionem erat adeptus, ut Daualus prudentiorem eo neminem Galum se nouisse testaretur. Itaq; Polinus per deuios tra-
mites Venetias delatus, atq; inde enauigato sinu Sibini-
cum usq; , quod antiquis Sicum celebre oppidum fuit ,
transuersis itineribus per Illyricum in Mysiam ad Soly-
manum Buda redeūtem peruenit. Munera ei allata sunt ,
quum nemini sine dono ad Barbaros aditus pateat. Fue-
re operosæ suppellectilis , ad usum ornamentumq; abaci ,
argentea uasa sexcentorum pondo . Purpuratis uero
prætorijq; præfecto , atque item ianitoribus sericæ om-
nis generis , aut ex cocco laneæ talaris uestes quingen-
tæ. Solymanus perlectis literis, auditisq; mandatis, quū
Rinconis casum grauiter ferre uideretur, Polino promi-
sit, se regi Gallo, iusta arma propter uiolatas inducias
aduersus hostem Carolum paranti, neq; mari neque tera-
ra, quin opportunè opem ferret, defuturum; de his au-
tem rebus nihil explicari posse apud properantes; tum
uerò quum Byzantium peruenissent, purpuratos ad po-
stulata ex communi consilio responsuros . Petebat ante
omnia, ut classis, Hariadeno Barbarussa duce, ad orā Pro-
uinciæ, excipienda Gallicis portibus futura æstate mita-
teretur, peteretq; Solymanus à Veneris, ut cum Gallo re-
ge contra Carolum fœdus percuterent, & focia arma in
communem omnium hostem uerterentur . Non intermi-
sit studium Polinus, quin sibi ad rem impetrandam, to-
to itinere purpuratorum animos ampliorum quoq; spe
munerum propitios pararet . Quum uerò ante calendas

Decembres Byzantium esset peruentum, Solymanus
quæ antea promiserat se præstaturum pollicitus, Polino
persuasit, ut in Galliam cum literis reuerteretur, atque
inde à rege suo inferendi belli terminata consilia refer-
ret; interea se missurum ad Venetos Iunusbeium, sæpe
antea eo legationis munere perfunctum, curaturumq; ut
quam amplissima classis pararetur. Polinus eo responso
maximè letus, dona retulit binos insignes equos, & gla-
dium gemmatum, miraq; celeritate ad regem contendit.
Is tum confederat ad Abelleium Fontem in uilla, agresti
in loco, ad uenationes suo ingenio, & regio quidem sum-
ptu ædificata. Eo usus otio Franciscus per triduum Po-
lino operam dedit, descriptisq; locis atq; tēporibus, qui-
bus arma inferre statuerat, datisq; amplissimis manda-
tis, eum nihil remissa festinatione Byzantiū reuerti ius-
sit. Polino Venetias delato, Iunusbeius nondum applica-
rat. In ea autem expectatione, ut nihil temporis ad matu-
randum deperiret, Pellicerius uetus legatus, & cum eo
nonnulli ex Gallica factione Veneti homines adire ten-
tareq; senatum. Apparebat enim Venetos, commodo suo
consilia metientes ad ineundum fœdus, hortante præser-
tim Solymano, facile descensuros, quum Maranum op-
pidum ad Venetas paludes, citra Aquileiam in ipso Ve-
netiarum limine positum, percussi fœderis præmio ces-
surum uideretur. Id ante triginta annos Austrianis Ger-
manis proditum Beltrandus incola adiuuante Turchet-
to centurione Germanis fraude eiectis occuparat, subla-
toq; Gallico uexillo Petrum Stroz zam Florentinorum
exulum principem, ad præsidium cum cohortibus circa
Venetias conscriptis euocarat. Id patratum facinus ita
senatui

senatui displicebat, ut in spem recuperandi oppidi deueniret, & ipsi Galli non imprudenter euulgarant, si Venetus Francisci regis amicitiam repudiaret, ac ideo percutere foedus nollet, id oppidum finitimis potius Turcis dono daturus, ut Barbarorum classibus receptus foret, quàm passuros ut Germanorum armis repeteretur. Venetijs autem nihil molestius ac omnino perniciosius incidere poterat, quàm è Veneto portu spectare ambiguae suspectaq; fidei Barbaros nauigationum suarum cursus infestos reddentes, admixtis scilicet praedonibus, quibus ex composito oneratis culpæ nomine maleficia tegerentur. Itaq; Polino senatus datur: is Francisci regis causam luculenter agit, intersectorum legatorum casum deploreat, Caesaremq; tanquam conceptæ inchoatæq; tyrannidis inuidia oneratum grauiter perstringit. Illum enim nequaquam uera uirtute ac animi magnitudine ad summam potentiam niti, sed multo fucò multisq; fallacijs secus ac superiores Caesares cõtenderint, illos namq; tyrannis eiectis ciuitates seruitute liberasse: hunc liberis prægraue iugum imponere, & dissimulanter quidem, ut imperiti rerum uerborum lenitate adducti decipiantur. Per huuc modum Cisalpinæ Gallie ciuitates primò licentia militari, & ea semper impunita, crudelissimè direptas, & demum immanibus tributis deformatas spectari, & occupatis arcibus Etruriæ compedes iniectas esse, Senenses sub Hispanico præsidio seruitutem ferre, quum ciuili dissensione libertatem amiserint, Lucensibus ita libertatem relinqui, ut eam quotannis pecunia redimere cogantur, Siciliae uerò atque Neapolis tantæ modo dignitatis ac opulentiae regna, usque adeo

adeo spoliata esse Fortunis omnibus, uti opportuna præfectorum auaritiæ, ut Turcarum imperia ad miseriarum finem exoptēt. ipsos porrò Venetos, qui rerum omnium periti, suarumq; præsertim actionum accuratè memores esse consuessent, quantam fidem ex Neapolitano scedere Cæsar præstiterit, satis præclare confiteri, uel ob id quòd inedia subactis, ea quæ paulo antè Barbarus uel ex proffesso Christiani nominis hostis humaniter dederat, uitæ alimenta denegarit. Proinde senatum tempestiuè, si unquam antea, & sapienter ad eum se recepisse, apud quem datæ fidei ac humanitatis iura seruarentur, quum in socio parum æquo astutoq; ueteris inuidiæ & cupiditatis documenta prospiceret, ad inuadendas scilicet eas urbes, quas fatali bello ereptas, Francisci demum ope recepisset. Quibus autem artibus Cæsar, quum per mediā Galliam summis exceptus honoribus in Belgium pertransiret, regem deceperit, ipsos nouisse; quum ab ea promissæ pacis ostentatione, affirmante coram Daualo, ut ad traducendum legationi maior inesset auctoritas, par prope discrimen rerum suarum adierint, eiusq; rei fabula, quòd in ea scitè agenda Cæsar totum maiestatis pudorem cõsumpsisset, orbem terrarum fama compleuerit. Propterea Franciscum uindicandis iniurijs intentū contra Cæsarem bellum parare, ut donec sua recuperet, aliena continenter inuadat, orare Venetos tanquam ueteres socios amicosq; Gallici nominis, ut sibi adesse uelint. Ipsis hercule uno consensu bella gerentibus, ea quæ optarēt uictoriæ præmia minimè defutura; quòd si forte abnuant fœdus, & sedere, neutrumq; iuuare utilius putent, ambos proculdubio diiudicante Fortuna grauitè offensuros;

ut demum à uictis odium referant, & à uictoribus iniuriam expectent. Decreto autem initoq; fœdere, quod plurimum interesset, Solymano rem longè gratissimam facturos. Eum enim ualde commotum laceffitumq; recētib; iniurijs in Pannoniam cum innumerabili exercitu proficisci statuisse, pariterq; exiturum cum ingenti classe Barbarussam aduersus communem hostem; quibus cōsilijs communicandis Iunusbeius Venetias mitteretur.

Nec de belli euentu quicquam dubitandum uideri, quum ipsi uni Veneti proprijs uel uiribus, satis esse uideri possint, ut Casarem exosum populis, & rapinis milites alētem, à duobus potentissimis totius orbis regibus undiq; terra mariq; petitiū, Cisalpinæ Galliæ impotenti dominatu celeriter detrudāt. Ad ea Senatus per aliquot dies extracta mora, ut interim Iunusbeius applicaret, grauius respondit, amicitiam Francisci regis, quam studiosè percolerent, ornamento sibi non oneri esse debere: parē quoq; obseruari cum Casare, à quo discessisse uideri nō lint, tametsi fastidito eo graui fœdere, quo se Neapoli parum fœliciter implicassent, ad Solymantum eius hostem amicitia repetita contulerint: proinde patres conscriptos ac omnes ciuitatis ordines à Republica existimare, tueri pacem, uti multa duris temporibus incōmoda perpeffos, quæ uel sero tranquillitatis otio sarcirentur. Cæterum si explicata signa & planè inchoata bella cōspiciant, tum maturè deliberaturos, tuerine pacē expediat, an bello permisceri; quum trium maximorum totius orbis principum amicitia perfruantur. Appulerat interea Iunusbeius, publicaq; domo, laute instructa, exceptus fuerat. Is petebat, ut leges renouati fœderis à Badoërio

Byzantijs conscriptæ senatus auctoritate sancirentur, Francisciq; regis causam ita senatui commendabat, ut nihil plus peteret, quàm ut eam amicitiam, quam cū Gallo tuerentur, propensiore studio, nouisq; officijs adaugere uellent; postquam ipse Solymanus, fratrem appellatum, gratia atq; opibus iuuandum aduersus Carolū Hispaniæ regem suscepisset. Nihil enim, ut fœdus percuterent, aut arma caperent postulabat, secus ac Polinus & Pellicerius uehementissimè cupiebant: utpote qui feruide instando, denunciandoq; cuncta faciliè impetrari posse crederent, ob idq; Barbarum frigide proloquentem, auro corruptum suspicarentur; uerum ut postea pro certo constitit, tanta eminebat in mandatis ac literis Solymani, alioqui superbi, æquitatis atq; modestiæ ratio, ut nihil ab inuitis exigi uellet, quod ex cōmodo præstari minimè posse uideretur. Itaq; Polinus frustra cōtritissimè apud Venetos aliquot diebus trireme publica Ragusi deuenctus, ac inde mox discedens magnis itineribus Byzantiū contendit. Quum festinaret, Achomati magistro equitum in Pannoniam properanti, in Thraciæ finibus occurreret, hunc de Germanorum apparatu cœptoq; itinere, & de Fracisci consilijs edocet, ubi uerò Byzantium est peruentum, cuncta spe sua duriora apud Barbaros inuenit. Pernegabant enim purpurati educi posse classem, quòd seriùs quàm oporteret ad rem impetrandam aduenisset. Verni certè æstiuq; temporis, ad nauigandum aptissimi, tres iam menses effluxerant: ita ut Polinus ingenti cura doloreq; uehementer angeretur quòd neq; Venetijs neq; Byzantijs, in tractando utroq; negotio, satis fœlix aut tempestiuus extitisset. Aduenerat etiā Dexius trierarchus,

chus, ut aduentantis classis nuncium in Galliam deferret. Is in Belgarum fines latè penetrasse, et Hispaniam inuasisse regios liberos cum ingentibus copijs enarrarat. Proinde Polinus, uti aliena fide deceptis ac inanis industriae suae successum deplorantibus facile accidit, sese grauius afflictere, peruersos ac instabiles Barbarorum mores execrari, implorare fidem Solymani, conuentosque priuatim singulos purpuratos obtestari ne regem spe classis in Hispaniam prouectum, et Belgarum fines inuadentem desererent. Ea enim cessatione neque honesta ipsis neque utili, sui regis decus prodi, interpellarique uictoriae, quae iam explorata partaque est manibus emitteretur. In his autem obtestationibus adeo multus erat ac assiduus, ut fastidio quam gratiae propior uideretur, iudicaretque Solymanus Eunuchus eius querele causam graui oratione finiendam, atque ita euocato in praetorium Polino assidentibus collegis, quibus ipse quoque, Hariadenus propter praefecturae maris dignitatem addebatur, ad eum conuersus; Hic, inquit, locus, uiri Galli, expediendis grauissimarum rerum consilijs optimi imperatoris iudicio fidelibus seruis datus, uti decet, quotidie ingredientiæ beneuolentia atque odio uacuos excipit, et praeclare quidem admonet, ut libere loquamur. Neque uelim, ut haec oris libertas nuncia ueritatis, atque ideo fidelis amicitiae custos, auribus uestris acerbam molestaque sit. Nam postquam rex uester Ottomannici nominis socius, atque amicus est appellatus, neque remittere amoris officia, neque amicitiam uestram fastidire iam possumus; quum uos mirifice amet imperator, uosque suis opibus uehementer adauctos, de uictisque inde hostibus potentia et dignitate maxime florentes

rentes uelit; sed postulatis uestris, nulla inest æquitas, nulla modestia, ita ut uos iniquos inuerecundosq; uocemus, alij uero minus benuoli, ueris nominibus importunos ac impudentes appellent, postquã uti nimis improbe procaces, amicitie rationes ineptissime conturbatis. Fœdera enim paribus cõmodis, ex æquatisq; sumptibus, & mutuis periculis confirmantur. Quod si studia atq; officia negligendo nihil rependeris, celeriter obsolescunt. Ita uobis euenit, uiri Galli, qui in nostro periculo semper obliuiosi supiniq; in uestro semper erecti & egregie memores, nequaquã factis certisq; auxilijs, quũ opus fuit, sed inanibus tantum literis atq; legationibus amicitiam coluistis. Dicite obsecro, quod unquam studij uestri, uestræq; operæ signum apparuit? quo saltẽ hostium nostrorum animus uel ambiguo metu distineretur? quum Carolus totius occidentis copijs instructus in Pannoniam uenisset, atque interim in Græcia Corone Patræq; hostili classe quaterentur, Tunetumq; demum, tantis petitiũ classibus, caperetur. Sed hoc uobis cõdonamus, illud certẽ inexcusandum uidetur, quod nec tantis iniurijs nostris, uti par erat, indoluistis; quũ cruento cõmuni hosti tot nostri nominis crudeliter interfectis, officiosẽ gratulandum existimaueritis. Peruenit demũ ad Aulonẽ noster imperator, magno uestro commodo in Italiam traiecturus: sed nec tum, quæ à uobis iactanter largæq; promissa erant, Apulorum erga uos studia in appulsu nostræ classis reperta sunt; nec uos in superiore Italie parte ualide incumbendo cõmouistis; ita neq; nobis opportuni, neq; uobis unquam tempestiui uel utiles, bene gerendarum rerum occasiõem semper amissistis: sed neq; tum neq; postea ue-

stro

stro consilio & confociatis armis unquam eguimus. Venetus enim suo malo, & uim pariter, & fidem nostram expertus est, & reliqua Mars iniuriarum nostrarum præclarus ultor secundissime confecit, quum arbitrio uestro inducijs cum communi hoste confectis ad nos inuadendos, eius uela tam iniquè quàm impudenter inflassetis. Cæterum sine uestra ope tantos hostium impetus egregie retudimus, quum hic ipse Hariadenus & classem ad Ambraciam profligarit, & latrones Hispanos ad Castrum nouum foelicissime trucidarit, indeq; receptis nostris urbibus alienas cœperimus. Nullius ergo meriti causa uobis tenemur, sed harum rerum obliuisci malumus, quàm uobis semel in amicitiam receptis deesse. Factis enim fidem tuemur, sed spectare tēpora, pericula metiri, occasiones agnoscere, eius est, qui nō temere Fortune aliquid cōmittendum existimet. Tardius quàm oporteret, ut clasis educeretur, aduenisti. Præcipiti namq; æstate pestilens imminet autumnus, ita ut neq; mature cōscribi remiges, neq; in naues contrudi tutò liceat. In longissima enim nauigatione quis naualem turbam, ad insoliti cœli mutationem morbo tentari solitam, uitæ periculum minimè adituram credat? quis naufragia uel in reditu non pertimescat? quum hic ipse Hariadenus Augusto mense tātus in re nauali magister ad Acroceranios scopulos illisus, tot triremes amiserit. Hyeme refici, uere adornari atq; educi clasis debet, æstate nauigatur tutò, bellumq; geritur. Id ut fiat, reipublica causa, Imperatori persuademus. Neq; enim amissa semel clasis uel multo auro, quo uel immenso, & per tot secula congesto, Otto mannica domus potitur, restitui potest. Tu hæc amice di

sta, si

sta, si sapias, æquo animo feres, imperator porro ipse uiderit, an tibi sit indulgendū. Illi certè & nobis libero uoto satisfecimus. Hec uerba ab Eunucho seuerè pronuntiata, eo grauius Polini animū perculerunt, q̄ ex ore Solymani mitti uidebantur, & is quoq; auscultasse omnia credi poterat. Imminebat enim à tergo confidentibus purpuratis fenestra æreis obsepta clatris, & obtenso uelo protecta, ut ipse imperator, quum uellet, nec omnino sentiretur, gentiū omnium querelas & lites audiret, notaretq; ingenia iudicantium, quorum ex eo metu æquitatis atq; iustitiæ cura multo intentior redderetur. Nec Polinus ab hac repulsa purpuratos detestatus spem abiecit, deditq; enixè operam, ut per Capiagam ianitorē largitione conciliatum ad ipsum Solymanum sibi aditū pararet. Præstitit officium Barbarus: atq; ita Gallus, quod paucissimis nostrorum hominū antea licuerat, in intimū prætorium est introductus. Aderat Bederius interpres, per quem actitata recēfendo magnis precibus rogabat, ne regem triplici bello hostes inuadentem, ea promissæ classis expectatione frustraretur. Ad ea Solymanus clementi ore & paucis admodum uerbis, nō sua uoluntate, quæ esset stabilis, atq; mirifica, sed ipsius tarditate, ac æstatis inclinatione occasionem educendæ classis elapsam respondit, pollicitusq; est, se primo uere duplo maiore, quàm peteret, classē amico fratriq; suo regi aduersus Carolum, communē hostem, sine dubitatione transmissurum. Cum eo itaq; responso Dexius trierarchus in Galiliam reuersus, uti supra docuimus, effecit, ut Franciscus extemplò filium ab Hispania reuocaret. Redeuntibus autem copijs, quum hybernorum subesset tempus, nec in Belgis,

Belgis, propter anni tempus, quicquam ultra moliri uellet, Heluetios ferme omnes, atq; item aliquot signa Germanorum persoluto stipendio dimisit. Italicas autē cohortes Hanebaldo tradidit, quæ in Italiam ad Subalpinū bellum ducerentur. Prouinciā enim, quanquam fructuū omnium copijs abundantem, commeantium tamen militū frequentibus affectam incōmodis, hybernorum uacatione subleuandam existimabat, & in Italia alendum omnino bellum rebatur, uel ob id q. & Germanorū integrantē ferē legionē, & ueteranas Hispanorum cohortes in Hispaniam subsidio missas intelligebat. Itaq; Hanebaldus durissimis niuosisq; Alpium itineribus in Italiā profectus ad oppugnandum Cunium oppidū contendit. Id ad radices Alpiū in plano situm, præcinctumq; duobus paruis annibus, in Tanarum confluentibus, magnā habebat opportunitatem ad gerendum bellum: quod Fossano proximum esset, Monteuicoq; finitimum. Oppidani præclaro studio Cesari fauebant, sed ut præsidū acciperent nunquam adduci potuerant uel admonente obtestanteq; Daualo, ut à Gallis maximè cauerent. Tantus enim erat metus Cesarianorū militum, summa licentia ac impunitate sociorū Fortunas in prædam uertentium, ut uim hostium minore cū periculo sustinendam arbitrarētur. Sed ubi aduentum hostiū certius senserunt, non de uano conceptus pavor usq; adeo apud infirmos uiribus creuit, ut quod antea repudiarant, à Daualo militare præsidū postularent. Misit itaq; Petrum Portum à Vicentia, nobilē strenuumq; alæ præfectum: is cū sexaginta galeatorum equitū manu, acceptis in clunes totidē confessoribus sclopetarijs, usus tenebris per stationes hostium ad oppidū

penetravit. Eius aduentu Cuniates bona parte metu liberati, impositum extruendi intus aggeris munus alacriter susceperunt. Nec multo post quam Daulus de oppidi salute sollicitus, ad Petrum Ciconium, qui Fossanū præsidio tuebatur, sæpe perscriberet, ut Cuniatibus mature opem ferret, Blasius Summanus cū cohorte una eadē felicitate, qua Portus ierat, per medios & semisopitos hostes ad oppidum peruenit, amissa tamē circiter dimidia militum parte, quum alij obscura in nocte rectum iter tenere nequiuissent, alij periculo territi segniusq; sequentes retro per devia dilapsi amisso in tenebris pudore vexilla reliquissent. Hanebaldus admotis maioribus tormentis magna vi murum quatiebat, pinnarum ruina fossam compleuerat, duosq; aditus ad irrumpendū parabat. Portus & Blasius diruta moeniū obiectis lanarum saccis, cōgestaq; omnis generis materia & gleba sarciebant. Omnibus propè horis certabatur, impigrè populus militibus intermixtus propugnabat, usq; adeo pari omnium studio, ut fœminæ nequaquam tormentorū ictus formidantes, cōportando onera corbibus, & militi cibaria ministrando uirilem operam præstarent. Galli instauratis per triduum prælijs cōscendere murū conati, semperq; repulsi multis suorū occisis, pluribus uulneratis, desperata expugnatione oppidi discesserunt. In postremo certamine Guilelmus Blandratus, qui antea ut diximus Casalem urbem Gallis prodiderat, glande traiectus interiit, Sanpetrius Corsus in aduersum os lapide excepto deformiter uulneratus, Ioanniq; Turino brachium scalarum ruina debilitatum, uiri fortes supra centū desiderati, & in his Italarum & Vasconū signiferi quatuor, et insignes nonnulli equites

equites Galli, qui pedibus pugnare iussi alacriter subie-
rant. Quum se reciperent Galli, & maledictis incesse-
tur, honesta quædā alioqui mulier, sed tum nequaquam
integro pudore, ut abeuntibus illuderet, nudatos clunes
sublata ueste feriendos ē summis mœnibus ostētauit. Cu-
nates spectatæ uirtutis merito, Portū & Blaſſium pecu-
nia donatos dimiserunt: nec multo pōst Hanebaldus, nul-
libi cœptis arridente Fortuna reuocatus in Galliam, in
Alpibus niuiū procella obrutus penē interijt, multis ex
comitatu & in his fratris filio multa mole niuiū misera-
bili mortis genere sepultis. Nec multis inde diebus Lana-
geo, ab rege in Galliam euocato, profectoq; Cæsar Ma-
xius à Neapoli inuſitatæ calliditatis dolum reperit, quo
Taurinū belli arcem Gallis eriperet. Discessu siquidē ui-
gilantiſſimi ducis minus intentas diligentesq; custodias
futuras ratus, quatuor agrestes carros, per quos uenale
fœnū in urbes conuehitur, adeo solerti ingenio concame-
ratos fabricarat, ut quū exterius uiuentis fœni speciem
præberent, interius ſeni loricati milites cōderentur, qui
demū ingreſſis portam carris, in medio aditu laxatis ma-
chine fibulis repentē proſilirent, baſtisq; hoſtium corre-
ptis, quæ ad parietē per raſtrella diſpoſitæ ad manū eſ-
ſent, custodes confoderēt, & tandiu anguſto in aditu car-
risq; occupato locū tuerentur, donec inſtituta ad ſuccur-
rendum una atq; altera ualidorum atq; perniciū ſocio-
rum manus adcurreret. Franciſcus enim Iſclanus, Hiſpa-
nusq; Mendocius, modico interuallo idoneis in locis oc-
cultati fuerant, ut carros ingredientiſ celerrimē conſe-
querentur. Sed his aut animus, aut certē Fortuna, quæ do-
lis illudebat, importunē deſuit, cū primus enim carrus ab

ignaris doli bubulcis, foeliciter esset introductus erum-
pentibusq; armatis insidie nudaretur, cataraeta à fabro
ferrario, qui forte aderat, opportunè demissa subsequen-
tes exclusit. Ita primi frustra socios expectantes, decur-
rente ad excitatum clamorè Buterio duce, à Vasconibus
sunt interfecti, uno tantum capto conseruatoq; ab Italis
Alexandro Magio, nobili Insubre, ut auctorem atq; ordi-
nem insidiarum aperiret. Isclanus quoq; qui ad patran-
dum subitæ rei facinus, sed non in sua fata serus adcur-
rat, è muro glande percussus interijt, milites uero tormē-
tis pariter petiti è conspectu sese celeriter eripuerunt.
Ea res uti nouo insidiarum genere instructa atq; perdu-
cta penè ad exitū, Gallorum animos magnopere conter-
ruit admonuitq; ut nullam omnino custodie diligentiam
aduersus Maxij ingeniū superfluam putarent, quū ab eo
ad tendendas insidias parato paucis ante annis, ipso etiā
ægrè defendente Buterio portæ eiusdem propugnaculū
noctū scalis captum meminissent. Ceterum Langeus, qui
iter in Galliam susceperat, niuosis in Alpibus concepta
gravi pituita, citra Lugdunum interijt, uir animi uirtu-
te, ac optimarum literarū notitia Gallis omnibus ea æta-
te superior, & dignus hercle lōgissimo uitæ cursu, quum
supra Bellaie nobilis familiæ nomen, sobrij & maxime
constantis ingenij mores, quod paucis eius gētis uiris mi-
litaribus contigit, ad bellum attulisset.

PAVLI IOVII NOVOCO-
 MENSIS EPISCOPI NVCKERINI
 HISTORIARVM SVI TEMPORIS
 Liber XXXII.

VB ID tempus Germania omnis,
 excitata Ferdinandi regis precibus,
 grauiſſimisq; Hūgarorum procerum
 obteſtationib. permota, aduerſus Tur-
 cas bellum ſuſcepit. Nemo enim erat,
 qui animo dolorem ac ignominiam ferre poſſet; poſtquā
 propinquis & fratribus ad Exechium ſœda in fuga tru-
 cidatis, & nuper ad Budam Rochandulſi exercitu turpiſ-
 ſimè ſuſo deſetoq; , uetere belli gloria decidiffent. Nec
 quiſquam erat, uel Austriæ domui grauiter inſenſus, qui
 acceptum dedecus nobili auſu ſarciendum, Budamq; om-
 nino repetendam eſſe non duceret. Admonebantur &
 deſides non dubio uicini periculi metu, quoniam appare-
 bat Turcas nuſquam uinci ſolitos, perpetuoq; bellandi
 ſtudio & conſuetudine procedendi, prædam & prola-
 ti imperij ſamam quærentes, occupata Pannonia mini-
 mè quieturos, breuiq; futurum ut Germani, niſi Hun-
 garis diro bello obrutis opem ferrent, irrumpeſſe ui-
 ctore Barbaro, iniqua domi condicione pro focis ac uxo-
 ribus & liberis certare cogerentur. Celebris tum e-
 rat Nurembergæ regulorum, & legatorum omniū pro-
 pè gentium conuentus, diūque in eo Pontificij cum Lu-
 theranis de Chriſtiani dogmatis ueritate contenderant,
 ſed ea contentio eū habuit euentū, ut Lutherani inſigni
 contumacia placita ſua defendentes, concilio locū in ipſ-

sa Germania deligi postularent. nunquam enim id cōces-
surum Pontificem rebantur, ne Constantiensis concilij
exemplo dignitatis atq; salutis aleam subiret. Sed id pe-
tentibus, uti mox dicemus, Pontifex probitatis ac innocē-
tiæ suæ fiducia, publicæ concordiae uotum secutus, libera-
liter indulgit. Cæterum decreto bello, imperata adductaq;
sunt à regulis & liberis ciuitatibus ad triginta millia pe-
ditum, & equitum armatorum septem millia Germanici
nominis, in his eminebat Mauritius Saxo nobilissimæ stir-
pis regulus. Legionibus magna bellicæ uirtutis opinione
præerat Conradus Hessius, direpta urbe Roma ingentes
diuitias consecutus, & Volfangus Theodoricus è Suecia
nobilis. Supremi autē militaris imperij nomen delatū est
Ioachimo Brandeburgensi regulo, quem Turcico ad Viē-
nam prælio interfuisse docuimus, ita tamen ut summa
consilij potestas ad octouiros pertineret. Hos natu gran-
des rerumq; peritos in concilio delegerant, qui impera-
tori non multū foris in militia uersato adessent, Ioachi-
mus enim uti parum efficax nihil fere præter generis no-
bilitatem & regij cultus instrumentum, liberalesq; con-
uictus in castra detulisse uidebatur. Vbi Viennam est de-
uentum accessere Ferdinādi regis copiae, nam præter Au-
strianos nominatim euocatos, Hunganotus Styriæ præ-
fectus circiter decem millia equitū effecerat. In his erat
Illyricorum ala, Bartholomeo Croato duce impigro, cul-
tu insignis uirtuteq; mirifica, & Nicolaus Sdrinius cæ-
de Cazzianeris hospitis æque laudatus & infamis: Hun-
garicus autem equitatus quindecim milliū numerum ef-
ficere dicebatur. Nam Gaspar Seredius uir impiger, lau-
dis & prædæ audius, cis Danubium multos Vfarones ra-
pinis

pinis assuetos, ad signa conuocarat, alia quoq; ualidior manus Andreæ Bathoris uexilla sequebatur, ueteranas uero turmas, quæ circa Agriam ultra Danubium hyemabant, ductabat Perenus Petrus auctoritate, potestati, usq; militiæ Hungarorum nobilissimus. Nec ipse Georgius Varadiensis antistes, quem à Solymano in tutela regis pueri reginæq; in Transyluania ad Lippam relictum diximus, tanto excitatus apparatu, Christianæ causæ defuturus esse credebatur: sed astuto cōstantiq; uir ingenio, quum nihil sibi antè belli euentum temere præmoliendū arbitraretur, ita sollicitantibus regijs amicisq; ueteribus uerba dabat, ut transeundi spem præberet, nec obligaret fidem ullo literarum testimonio, quo Turcis inita consilia proderentur. Paulus quoq; Pontifex, quod erat mirifica uoluntatis & liberalis officij munus, tria milia delectorum peditum Viennam ad exercitum misit, hisq; ducentem attribuit Alexandrum Vitellium: expetente rege magnis precibus, ut is præcipue mitteretur, qui spectatis operibus pugnacis & egregij ducis famam quæsiisset. Italos enim duces et milites rex ipse, uti maximè idoneos expugnandis urbibus quærebat, nam paulo antè Philip-pum Torniellum cū aliquot cohortibus mercede conduxerat, & Iacobus Medices Danubianæ classis præfectus alterum iam annum in Pannonia secunda nominis fama militabat. Sfortia quoq; Palauicinus, summæ spei summæq; nobilitatis adolescens, per eos dies ornatissimam sexcentorū equitum alā, circa Padum conscriptā in Pannoniam adduxit. Descensum est secundum dextrā præterlabentis Danubij ripam, miro quidem ordine, sed adeo modicis, ac intermissis itineribus, ut Itali Hungarique

duces iam adultæ ætatis meliorem partem gerendis rebus opportunam segni ac inutili mora absumi testarentur, fremebátque ob id antè alios Medices, qui multum antea regem fuerat adhortatus, ut ad prima ueris signa, prius quàm Turcarum præsidia adaugeri & confirmari nouis militibus possent, expeditas copias cum classe demitteret, futurum enim esse, ut strenuè atq; celeriter inuadendo non Pesto tantū, uerū et ipsa quoq; Buda potirètur, quòd Solymanus Bude præfectus, quem natione Hungarum & professione Turcam conciliandis Budensium animis à Solymano imperatore relictum diximus, pestilentia absumptus interisset, eumq; pari fato subsecutus esset Stephanus Verbetius, qui propter summum in Germanos odium Turcarū beneficio apud suos ciues prætoria potestate fungebatur. Sed ea consilia peritè atq; salubriter oblata Ferdinandus, aulæ suæ principibus immodicè credens, in eam maximi apparatus occasionem distulerat. Mos enim erat amicorū intimis obtractare alienæ uirtuti, improbè suspicari mentiriq; & neminem in aula pati, qui certa uirtute ad regis gratiam niteretur. Hisdem artibus nulloq; pudore, omnibus ærarij fisciq; opibus immaniter direptis, summæ benignitatis et clementiæ regem auitoq; ingenio bellicæ laudis appetentem, militari existimatione spoliabant. Nunquam enim eorum adulatione circūuento hostilem aciem uidere licuerat, quum per legatos gerenda bella & regij nominis maiestatem nequaquam manu, sed consilio procul à periculis tuendam suassent, recenti quidem exemplo Fortunæ Cæsaris, qui per duces tot trophæa de Gallis hostibus erexisset; quum duo Pannoniæ reges temere in aciem progressi,

progressi, occisiq; ipsorum genti & nomini ualde insignem calamitatem attulissent. His de causis Ferdinandus in una securitate prudentie nomen reponens, tam procul à periculo quam à fructu speratæ laudis remotus, Vienna substitit expediendis comitatibus, qui nauigij secundo flumine in castra deferrentur. Iam enim Ioachimus, quum tantæ tarditatis infamiâ ægrè sustineret, uel maxime lentis itineribus ad Strigonium usq; peruenerat. In promouendis castris talis ordo perpetuo tenore seruabatur, qui tametsi nullo usui fuerit, & ad periculum faciendum euentu caruerit. prodendus tamen, quia optimus, ad exemplum posteris uidetur. Triginta sub signis Hungarorum turmæ, moris hostium locorumq; peritæ explosandis regionibus anteibant. Pontificiæ cohortes sequebantur, eæ siquidem primi pedestris agminis frõtem obtinebant, Vitellio letanter & alacriter Germanis ducibus gratias agente, quod sibi potissimum, uti primis obiecto periculis, nobilem ostendendæ uirtutis locum dedissent. His uti par erat Sfortiani splendentis armaturæ equites ad mutuam opem ferendam erant coniuncti. Succedebant continenti ferè ordine, tres distinctæ maiores alæ, prima Pereni & Bathoris, secunda proregis Hunganoti, tertia Germanica grauis armaturæ, deinde modico interuallo peditum legiones quadratis agminibus. Apud has tormenta leuiores falcones & minores columbrinæ ad campestres usus supra quinquaginta equorum iugis trahabantur. In dextro latere legionum adequitabat imperator cum robore Germanorum equitum, qui fulgentibus protecti armis (nam & pleirq; ferrea tegumenta equorum pectoribus & clunibus indiderant) insuperatæ

superabilis & longè pulcherrimi agminis speciem præbe-
bant, longa uerò series carrorum atq; rhedarum, qua-
rum apud Germanos infinitus erat numerus, extra aciem
ducebatur, ita ut irrupturis hostibus esset obiecta, inter-
cedente duorum stadiorum spatio, quo explicari posset
equitatus. Inclinate Sole castra ponebātur, ea instituta
ratione, ut lunato circuitu connexis curribus & pluri-
bus simul tormentis, Germanici nominis copias circum-
uallarent, reliqui omnes Itali atq; Hungari excluderen-
tur, & una tantum Germanorum equitum manus extra
munimenta pernoctaret. ob eam rem Vitellius ut contra
subitas hostium incursiones tutior foret, editos colles et
nemorosa loca sedulò queritabat. E singulis autè legio-
nibus singula cohortes, quæ circa rhedas in statione cō-
sisterent, sorte ducebantur, & si quis hostium incursus
tumultum excitaret, duo millia equitum descripta erāt,
qui dimissis equis, pedestri ordine, cohortibus opem fer-
rent, uallumq; defenderent, ad læuam reliquum castrorū
latus alluebat amnis aquationibus et in omnes comitan-
tis classis commoditates opportunus. Nunquam enim à
Danubij ripa discedendum esse didicerāt, superiorum duc-
cum exēplo, qui in Pannonia militassent, & recenti mo-
nitu Ioannis Tarnouij Sarmatæ, qui Moldauica uictoria
clarus, uti summus bello dux eo exercitu, multorum iu-
dicio uotoq; ad certam spem uictoriæ, longè dignissimus
habebatur. Is enim inuitatus à rege, quum tanti muneris
operam præstare nollet, ne Sigismundum regem suum, in
ueteri Turcarum amicitia quiescentem offenderet, salu-
bre consilium dederat: præclare monens, ne unquā à ri-
pa discederent, nunquam se uel à refugientibus & per-
turbatis

turbatis hostibus ad pugnam in campos elici pateretur. Nihil enim aliud Turcas omnibus ludificandi artibus instructos, eo bello quæsituros, quàm ut nostri auiditate cõferendæ manus progrediantur, à flumineq; discedât, quo se celeriter ad ripam insinuent, circumfusoq; innumeraibili equitatu & laxatis latissimè turmis cataphractorũ impetus eludant, et demum intercluso commeatu nostros etiam, uti Ludouico regi miserè accidit, aquatione prohibeant: quod ad Budam nerò pertineret, seuera uoce dixit, bis antea parum foeliciter têtatam, tertio etiam periculo tentari posse, capiq; , sed existimare munitiones adauctas, & Turcas aliquanto Hungaris constantiores, ad interitum usq; pugnaturos, quo animorum decreto nostris militibus insuperabiles iudicaret. Nec de inuita gente, quæ ueterano & maximo polleret equitatu, magnam insignemq; uictoriam ratione concipi & rectè sperari posse, nisi beneficio Deorum immortalium parta concordia, omnes totius Christiani nominis equites & opes in unam aciem cogeretur. Erat enim fama edita in uulgus, Solymantum cū ingentibus copijs amittendæ Budæ periculo excitum in Pannoniã rediturum, aut si ipse subsisteret, missurum auxilio Europei equitatus magistrum, qui suo more commoueri minimè posset, nisi equitum sexaginta milia ducerentur. Sed eius consilij euctus secus ac putarant, ancipitem casum tulit. nam sicuti ad decernendas cogendasq; copias magnopere contulerat, ita ad descensum continuò maturandum magno incommodo fuisse uidebatur. Grauis enim nec insolitus de Turcis timor, quâquam magnificis uerbis egregiè tegeretur, Germanorum animis incesserat, usq; adeo, ut planè rudis

impe

imperator quanquam ingenio fortis, minimè festinandū putaret, ne suæ gentis exercitus in ea loca demitteretur, à quibus aduerso demum flumine, nisi parua uictoria difficilis esset receptus. Ex arcano enim cōsiliij decreto statuisse ferebatur, nullam pro Pannoniæ regno, uel diminutionis uel certi periculi aleam subire, sed tueri tantum Noricos fines, & Germaniæ uires ostentare, quibus de-
terreri posset Barbarus, si ueluti concessa Pannonia minimè contentus, Germanos quoq; laceßere cogitaret. Sed certi demum speculatores è Samandria reuersti, quū eos omnes de Turcis falsos rumores extinxissent, tanti dedecoris tarditatem sustulerunt. Nam uix mille Ianizeros pedites, & bis totidem equites Budam aduenisse, & classem numero genereq; nauium regiæ multo inferiorē esse nunciarant. Valebat & plurimum ad timorem minuedum cunctationemq; tollendam Hungarorū opinio plena bonæ spei plenaq; rationis atq; iudicij, affirmante præsertim prædicanteq; Pereno, nullam Turcarum maius, quæ uel mediocris & exigui exercitus nomine digna uideretur, ad Budam inuenturos, si continuò descenderent, nihilq; amplius iam penè corruptæ occasionis insigni flagitio, perdi paterentur, quòd Solymano alternis æstatibus bella gerere solito, is annus statæ quietis & otij foret, nec ullam omnino ualide iustæq; expeditionis suspicionem adduceret. His de causis quum omnium militum animi ad profectionem erecti uiderentur, & iam ipse Ioachimus abrumpendam moram putaret, Danubiū transire constituit; id non probabat Medices, qui quum Strigonij integrum annum in præsidio fuisset, Turcasq; sæpius ad portas excurrere ausos, multis interfectis & captis,

captis, latè repressisset, rebus Budensium diligenter exploratis, petendum regni caput esse differebat, mōstrabatq; iter expeditum, quo facile in cōspectum Budæ biduo peruenirent. Idem erat Pereni iudicium, eadem Hūganotiꝑ; uoluntas; sed cum ducis, tū consultorum omniū mens erat, antè omnia Pestum oppugnare, quod minore cum labore minoreq; periculo fieri posse uideretur, atq; inde demum perspectis hostium consilijs cognitisq; uiribus ad ueteris Budæ ripas reuerti, tum enim milites multò alacrius expugnandæ Budæ pericula subituros, si Turcas, quod bono omini foret, in prima cōtentione deuicissent. Hæc opinio magnopere probabatur ipsi Barcocio, Othoniꝑ; Fotisco, qui paulo antè Pestum contra Mahometem insigni cum laude defenderant, locorumq; naturam & moenium uitia, & quicquid institutis ab se nec perfectis munitionibus deesset exactè nouerant. Ceterum ea res aliam quoq; moram attulit. nam Danubius in insulam sancti Andreæ, & inde ad Vaccianam ripam traiecturis gemino ponte & laborioso quidem opere iungendus erat. Vno demum atq; altero pōte flumine constrato petenda erat Vaccia, urbs antea nobilis, sed Mahometis bello, uti antea diximus, incensa, & demum euastata à nostris copijs penè tota corruerat. Nec erat quisquam qui antè alios adire atq; explorare locū uellet, occultatas enim in tectis atq; ruinis insidias timebant: quòd nemo adhuc hostium esset conspectus, nec ulla subesset causa, cur astutæ & prōptissimæ gentis consilium, ad metum potius quàm ad dolos ac insidias referret. In ea cunctatione, adhortatè Ioachimo, Vitellius alacriter id munus suscepit, ita ut fidem daret imperator Germanicæ

Germanorum cohortes postero die secuturas. Itaq; Vitelliani celeriter confecto itinere urbem ab incolis desertā intrant; nec quēquam hostium, qui se in conspectum daret, inueniunt, ita uniuersus exercitus ab insula in ulteriorem ripam est traductus. Descendit & uno tempore Medices ornatissima classe, ut aliam minorem insulam à fano diuæ Margaritæ nuncupatam (ea est paulò supra Budam) occuparet, nec obstitere hostes, qui tota ripa sese diffuderant, è Budaq; uetere minoribus tormētis classē transitu prohibere conabantur. Sed classis singulari militum alacritate, & contentione remigum incitata, adiutaq; plurimum secundo rapidissimi fluminis cursu, paucis acceptis uulneribus, insulam apprehendit, classēq; hostium subeuntem coniectis in eam maioribus pilis ad suburbanam Budæ stationem compulit. Porro inter insulam & continentis ripam, ubi iam pontem effecerant, in spatio duorum stadiorum erecta quadrata munitione, parua castra, quæ septem cohortium præsidium acciperent, constituta sunt, ut onerariæ naues duplici defensione præsidio, nihil timerent, & qui sub sarcinis in castra cōtendebant, securè commearent. nam & interdū aliquot turmæ equitum cohortibus addebantur. Quum magno circuitu, uitandis Budensium tormentis, ad Pestum ire pergerent, ex transfugis reperiēbant Balim Epirotam, qui mortuo Solymano Hungaro urbis præfecturam excepiisset, in præsidio habere circiter duo milia equitum, tria uero ex Illyrico Vlamānem Persam adduxisse. Is deserto Tammaso Persarum rege Solymānum secutus, uti supra memorauimus in expugnatione Castri Noui ad Rizonicum sinum, insignem operam nauarat. Ad hos accessisse

cessisse mille equites Amurathe Dalmata duce, Obroatij
 & Clissæ cladibus nostris claro. Aduenisse autem Byzā-
 tio ex numero prætorianorum Ianizeros pedites mille,
 quibus præerat Segemenes Acarnan, eximia uirtute chia-
 liarchi locum meritis. Reliquos pedites ex genere latro-
 num agrestium Martelosios aut Mysos remiges esse, quos
 faciundo operi potius quam exercendis armis idoneos
 exigua mercede conduxissent. Classsem uerò constare pau-
 lo plus sexaginta Nasadis, decem biremibus, paucisq; ma-
 gnis lintribus, quos undiq;educta spoda crassis asseribus
 contabulassent. Imperasse autem cunctis Solymanum, ut
 Budā & Pestū cæteris omnino neglectis oppidis, summa
 ui defenderent, propositaq; esse præmia fortibus, & sup-
 plicia ignauis; si quid porro propugnantibus durius ac-
 cideret, Achomatem magistrum equitum (Bellerbeyum
 ipsi uocant) è Triballis accerferent, consedissee enim eum
 ad Sophiam urbem, ut maturè opem ferret, monuisseq;
 Sanzaccos, ut parati profectionis imperium expectarēt.
 His rebus exploratis castra ad oppidum promouentur,
 Turcæ conspectis nostris Vacciana porta erumpunt, Hun-
 gari singulari alacritate equos incitant, tumultuario præ-
 lio concurritur sed paucis utrinq; cadentibus, pari suc-
 cessu uires experti, Turcæ in oppidum, Hūgari in castra
 reuertuntur. Vitellius à Septentrione, qua una in parte
 oppidum tutò oppugnari posse uidebatur, propinquum
 muro locū coepit. Germani uallatis castris paulo remo-
 tius tetenderunt. Oppidi moenia quadratam figuram ef-
 ficiunt, & à Meridie profluente Danubio & per angus-
 tam ripæ marginē relinquente, opportunè muniuntur.
 Vtrunq; autem latus ab Oriente pariter ac Occidente,

tormenta maiora, hinc ab arce Budæ, illinc à Gerardo
 monte, ad certos ictus constituta, ita detergebant, ut sine
 certo exitio, neminem nisi imperitū & insanū usq; adeo
 infestis in locis castrametari posse perspicerent. Buda
 enim editis collibus imposita, dirimente Danubio Pestum
 in plano situm contrā respicit, dominaturq; latè campis
 longo prospectu, ita ut nullam partem à tormentis metu
 uacuam relinquat præter eam, quæ ad Agrianam portā,
 obiectu oppidi protecta spectantibus eripitur. Postero
 die quum Vitellius, ut statuendis tormentis locum explo-
 raret, cum tribus cohortibus & duabus Sfortianis tur-
 mis ad moenia processisset, nec quisquam hostium con-
 spiceretur, Turcæ repentina eruptione è duabus portis
 nostros inuaserunt, initumq; est certamen paribus pri-
 mo animis ac uiribus, sed postquam noua manus peditū
 & equitum subsidio suis aduenit, nostri pedites primo
 mox & equites perturbati dissipatiq; Ianizerorum uim
 ferre nequuerunt. secus enim ac nostri crediderant, Iani-
 zeri summa agilitate suspensa ad utrumq; latus anterior-
 re tunica, peritissime longioribus sclopettis utebantur,
 celeritateq; mirabili, ubi aliquis è nostris concideret, aut
 occiso equo sterneretur, iacentibus capita detruncabāt.
 Nec lato scuto protectus eques, longioreq; hasta præ-
 ualidus, & graui gladio aut claua ferrea galeas pertun-
 dens armatum nostrum equitē timebat. In ea pugna ini-
 quitate perterritis militibus, Vitellius cōglobata cohore
 te una accensisq; pudore suorū animis, insolenter urgene-
 tes Ianizeros graui impetu summonuit atq; disiecit; qui-
 bus pulsus, quod decorum Vitellio fuit, peropportune
 seruati sunt Viſtarinus nobilis adolescens è Laude Pō-

peia, equitum præfectus, & Ludouicus Trechius à Cremona, primus Sfortianæ alæ uexillifer, qui uulneratis et cadentibus equis, sub multo armorum pondere in manibus hostium iam pene colla cadentium prociderant. Sed Laurentio Camerti, cohortis præfecto, opem ferre non potuit, eandemq; Fortunam tulere Mazza Cartonensis uir egregie fortis, et duo cum totidem signiferis ex Umbria centuriones. Explicante se Vitellio & suos recipiente, apparuit Turcas, si ampliore exissent numero, maioreq; impetu incubuissent, nostros ad unum prius quam succurri posset, delere potuisse, sed in eo repentini prælij tumultu, quum uires ad conandum Barbarorum audaciæ defuissent, non usq; adeo animi nostrorum sunt imminuti, ut esset quisquam qui ad abolendum dedecus in aciem produci non cuperet. Ita Vitellius, ad sarcindum incommodum dolore uehementer incitatus, satis iam cognita natura hostium & perspecto pugnandi more, confirmatis accensisq; militibus, hosti insidias parare constituit, antè alios Perenum admonet, ut occasione gerende rei paratus & intentus esse uelit. Considerabat Vitellius in hortis regijs muro præcinctis, qui equali mille passuum spatio à maioribus castris & ab oppido distabant, ex his hortis duodecim cohortes sub signis educit, reliquas intra septa consistere iubet, progrediturq; magno circuitu ad inferiorem fluminis ripam. Nec hesternò successu elati hostes, quicquam moræ sibi afferunt, quin conspecto nostrorum agmine Orientali porta Flumentanaq; pariter erumpant, & ad nostros magna alacritate deferantur. At Vitellius suo periculo cautior factus, uti statuerat ac optarat, Turcarum impetū densatis ordinibus

dinibus excipit, sclopettarios ab hastatis protectos, & se se in dextrum genu proclinantes, displodere iubet, uehementi strepitu prælum miscetur, multi cadunt, & Turcæ pertinaci audacia inuecti cuneis nostrorum, acie effringere conantur, sed cohortes fortissimè resistunt. Interim, quum iam Turcæ equites atq; Ianizeri frequēti multitudine portis exissent, & multi pariter à Buda cōtemplati certantium agmina, ut uictoriæ interessent, transuecti nauigijs citeriorem ripam compleuissent, Vitellius opportunè timorem simulat, sensim sed conferta acie se recipit. Tum uerò hostes clamorem tollunt, & uehementius ex omni latere nostros perurgent, & equites ad cædenda terga discurrunt. Id Perenus attente cōspicatus, ubi iam satis magno spatio Turcas insequendi cupiditate abductos, à portis discessisse uidet, expeditas turmas inter oppidum & auersos hostes inducit, celeriter turmæ locum occupant, & regressurum hostē portis intercludunt. Adcurrit cum reliquis Perenus, ualidaq; Germanorum equitum manus duce Mauritio Hungaros cōsequitur. Tum uerò Turcæ, animaduerso periculo, pedem referre, indagine se clausos intueri, in fugā ora atq; animos cōuertere. Nec consilio uotoq; Vitelliani desunt, promoti enim hastatorum agmine & utring; sclopettarijs in cornua expansis Barbaros inuadunt, eos undiq; circumfusæ Hungarorum turmæ & occurrentes Germani equites in medio trucidant. Tantus erat conuersis & fugientibus illatus terror, ut pleriq; præcipiti cursu ad portam delati intentis hastis suorum terga configerent, illisq; in angustijs & mox cadentes sequentibus ingressum obstruerent. Multi quoq; quum à ripa, pro-
 pellente

pellente equitatu, in flumen præcipites agerentur, et naues in tanta perturbatione conscendere nequirent, aut interfecti, aut abrepti flumine perierunt, Nasadaq; una nudata remigibus in litore capta demersaq; est. Eo die Segemenes Ianizeros supra centum desideravit, quum ex reliquis ad quadringentos omnis generis amississet. Huius editi facinoris summa laus ad Vitellium peruenit, qui egregie atq; foeliciter structis insidijs suorum cadem celerissime vindicarat, secunda omnium confessione data est Pereno, qui peropportuno tempore & acuti & pugnacis ingenij insignem operam præstitisse ferebatur. Spectata quoq; est & nobilis uirtus in Mauritio, qui inuectus acriter in hostes, et ab his circumuentus equoq; deiectus, tanto periculo fortiter se eripuit. Ab hac uel parua uictoria nostris adeo creuerunt animi, ut Ioachimus proferri tormenta, & continuo quati murum iuberet. Itaq; erectis uimineis corbibus, quos multa gleba ad altitudinem stature hominis replebant, ut pluteorum more tormenta protegerent. Productus est omnis tormentorum apparatus; sed longius quam oppoteret tormeta à Germanis constituta murum quanquam ueterem, nec plus quinque pedibus latum, languidissime feriebant. Quod si paulo demissius aut æquo altius librata essent, facile accidebat, ut pile uanis ictibus solo inciderent, aut trans Pestum ad Budam usq; iacerentur. Animaduerso uitio Medices atq; Vitellius monendo docendoq; à Germanis impetrarunt, ut propius admouerentur. Eo modo quum murus quadraginta maioribus tormentis assidue quaterebatur, magno hiatic ad ingressum patefacto, repente corruit. Nec dubitauit Vitellius se primum profiteri, qui pri-

mi periculi locum atq; discrimen subiret, si Germani cū expedita legione, ascendentes Italicas cohortes à latere sequerentur. Annuere Germani, atq; id se facturos sublata manu promissere, segni mox ac indecora cunctatione à fide discessuri. Plerunq; enim accidit, ut qui antè periculum fortem operam pollicentur, in ipso demū discrimine turpiſſimam præſtent. Ab alio autem latere Hungari pedites, agreste hominū genus, & cæteris audacior equitum iuuentus, quæ ad æquandum pari uirtute bellicum decus dimiſſis equis pedibus pugnare minimè recusabat, locum deſumpſerunt, truciq; ululatu edito, quo præſtandæ operæ ſtudium oſtentabant, Italos tumultuario proſpectu ad ſubeundum murum inuitarant. Expectantibus cunctis, ut ineundæ pugnæ ſignum daretur Vitellius non pluribus uerbis ſuos cohortatus, quàm ut ſe in Italia natos in conſpectu fortiſſimarum gentium pugnatuſque eſſe meminiffent: ipſis enim & patriæ maximè decorum fore, ſi antè alios nobili auſu ad hoſtem prouecti, præcipua uirtutis laude potirentur. Neq; enim de pugnae euentu foeliciq; uictoria dubitandum, quum pro ſuperis & dignitate Chriſtiani nominis, cum inermi atq; foediſſima gente dimicaret: manere uictoribus ampliſſima præmia ab optimo liberaliq; Pontifice; egregiè autem fato functis, uti optarent, æternæ foelicitatis in cœlo ſedes. Simili modo delectos ueteranosq; ſocios nauales, quos è nauibus eduxerat, Medices accendebat. Perenus Hungaris, Germanis Heſſius aderant. Mauritius Saxo, & Torniellus ad tormenta cum magna manu equitum & peditum in ſtatione conſtiterant; ut ſi hoſtes more ſuo erumperent, munimenta tuerentur. Erat mirum

apud hostes silentium usq; adeo, ut nōnulli traiecisse flumen & Budam effugisse hostes crederent, Segemenes enim exacte disciplinae ueteranus compresso omni strepitu tacite cuncta administrabat. Is nouum ab Vlamane praesidium acceperat, fossamq; intra murum praetaltam decliui utrinq; margine perduxerat, interiore autem in labro, uimineos corbes more nostro, atq; item uinaria dolia arena cespitēq; repleta collocarat. Post eam munitionem Ianixeri confidebant. Secundum eos sagittarij & demum equites hastati scutatiq; qui pedibus pugnare iussi erant. Ad utrumq; uerò fossae caput fenestratum aggerem erexerat; ut qui ē nostris conscenso per ruinas muro in fossam se demitterent, non maioribus tantū tormentis ab utroq; latere emissis discerpti, sed flamma etiam ex puluere sulphureo aridisq; uirgultis repētē excitata ad unum omnes correpti delerentur. Signo dato quatuor signiferi, sequentibus cohortibus, audaci cursu in murum per ruinas euolarunt; sed dum uexilla desigunt, & fossam munitionesq; hostium mirantur, & pari spe metuq; ad descensum animos parant, repentina grandine sagittarum & glandium obruuntur. Nihilominus adhortante Vitellio, alij atq; alij intrepidē succedunt. In his eminent Carolus Meliteus, nobilis adolescens, cui Vitellius erat auūculus, & cum eo praefecti aliquot, & strenui centuriones. Caeterum Germani pedites neq; spe uictoriae, neq; sociorum periculo permouentur. Hesius, alienae cladis spectator, conferta legione sub mœnibus consistit. Hungari quoq; qui alacriter procurrerāt, nec conspecto quidem hoste a mœnibus recedunt. Ita Fortuna, iam pridem Italicæ uirtuti plurimum infesta,

nostros deserit. Meliteo humerus glande traiecitur, præfecti cohortium Rufus & Fiolla Tiphernates cadunt, occisique signiferis vexilla deferuntur. Nec Turcæ occasionem desunt; partim è propugnaculo, quod biennio antea Barcocio ac Othone Fotisco defendentibus erectum diximus, partim à transuerso aggere prosiliunt, & tota muri corona diffunduntur, spirantibus spolia detrahunt, & capita detruncant, & mox glâdibus, sagittis, & multò maxime lapidibus deiectos, nec se recipientes nostros incessunt. Eadem quoque telorum uis legioni Germanorū incidebat; ita ut multo plura, quàm quæ nihil audendo, uti egregia cunctatrix, uulnera deuitarat, ab ignobili demum constantia exciperet. Pudore siquidem locum tenebat, ne quæ turpiter sub mœnibus hæsisset, si se prima reciperet, secundi dedecoris infamiam subire uideretur. Idem spectans, sed diuersa ratione, Vitellius nullū timoris, nullum receptus signum dabat; utpote qui uniuersas cohortes multas sterni, quàm ullū uel minimæ laudis locum legioni relinqui mallet; quum se ab ea desertum, & penè proditum, maiore ira quàm dolore quereretur. Audita præclare uox est Turcæ Italica lingua proloquentis, cur uobis Itali uiri fortes non parcitis, nec seignibus Germanis pugnae locum relinquitis? mens una nobis est Italici parcere, & Germanis uti maxime ignauis temulentiam excutere, ne amplius nos laceffant. Tum uero Hæsius, pertinacia multis uulneribus expugnata, legionem reduxit, & cohortes Italicae continuo se receperunt, adeo dissipatis omnium ordinibus, quum à tormentis hostium celeri fuga se eriperent, ut multorum opinione constaret, si Turcæ omnibus portis erupissent, ma-

gno detrimento nostros affici, & castra ad singularem ignominiam conturbari posse uiderentur. Eo conatu potius, quàm prælio septingentos è nostris desideratos ferunt; sed aliquanto plures ex foeditate uulnerum: nullis aut certè absurdis ad ea remedijs toto demum itinere perierunt. Medices quoq; dum ad cohortandos milites discurreret, immanis tormèti afflatu potius, quàm ictu huius cum equo prostratus summum uitæ periculum adiit. Quum in muro pugnaretur Ioachimus ipse & Hungarotus usq; adeo infami consilio & loco ab omni tormentorum discrimine subducti pugnae euentum expectabant, ut Torniellus atq; Fotiscus ad eos accersendos non obscura eius flagitij cum obiurgatione contenderint, ut confirmandis militum animis collocandisq; præsidijs, qui uni summæ imperij potestatem tenerent, adesse & conspici uellent, sed nostris fortiter repulsis Barbari nihil se commouerunt, ita in castris sublatus est omnis tumultus, & curandis uulneribus militi quies data: sub noctem uero Ioachimus duces in consilium uocauit, disputatumq; est grauib; sententijs, an abscedere incæpto quàm expugnandi oppidi discrimen iterum subire satius foret; quum à plerisq; Germanis ea, quæ tutissima, uti longè optima, probaretur. Tum Vitellius, an hoc, inquit, turpe sit uos ipsi uideritis, uiri Germani, qui uobis præcipuum militaris disciplinæ decus perpetua laude ab inuictis maioribus uestris traditum, non iniquo iure uindicatis. Quis enim uel gregarius miles est, qui Christianæ militiæ nomen, si pari cum ignominia tam propere reuertimur, quàm tardè descendimus, non in præsens modo (tâto scilicet admissio dedecore) quàm in reliquum tempus existi-

matione spoliari non uideat? exultabit certè Barbarus, uti iam aliquot inflatus uictorijs, & Germaniæ uires, Romanis olim gentium uictoribus formidabiles, inani tantum fama constare conspiciet. Ego quidem & cohortes meas, uel accepto incommodo, alacres & prælium poscentes uideo, nec oppidū posse capi diffido, si uno atq; altero in loco murum quatiamus, paribusq; animis ac uno simul tempore, triplici constantiq; acie inuadēdos hostes arbitremur. Neq; enim fortis, uel eximius imperator esse potest, qui non omne uel iniquæ sortis periculum contemnit, ut publicæ dignitatis et priuati nominis decus defendat. Hæc dicente Vitellio introductus est speculator, qui Achomatem superato ad Belgradum Sauo, ad Drauū peruenisse referebat. Huius aduētū uel astutē simulato, uel inaniter credito, Germani deliberationibus finem imponunt, atq; inde mouenda castra, redeundumq; Viennam, censent; q; præcipiti autumnō matura hyems suberat, q; multi ex legionibus uulgatis morbis deperibant, quod maxime timēdos imbres diuturna serenitas prænunciaret. quod deniq; fossa interior, ante spem cōceptæ uictoriæ, nostrorum cadaueribus replēda uideretur, nec tutus demū receptus foret, si Achomates expedita suorū agmina de more præmissurus, ad Tolnā traiecto Danubio, hærentibus in oppugnatione oppidi superueniret. Erant militum omnium animi, si iterum mœnia quaterentur, ad præstandam supremi conatus operam intēti paratiq; sed dux ipse reputatione periculi, ab omni sua parata laude discesserat, uti ignarus belli, aut certè, quod potius de generoso credi uelim, octouirali iudicio circūscriptus, quanquā hesternō certamine, dum cuncta armis tormētisq;

tisq; perstreperent, ita cruēto spectaculo subtractus fue-
 rat, ut nusquam conspiceretur, uno ferme ex omnibus re-
 gulis Mauritio Saxone excellenti uirtute Germanorum
 decus tuente. Ob id ueteres pleriq; Germani milites, eius
 ignobilis consilij dedecus, confusis tristi pudore animis
 non ferebant, atroci quodā fremitu indignantes pauco-
 rum ignauia publicū inuictæ gentis nomen prodi, & Hū-
 gari quoq; feris ululatibus amissam spem recuperandæ
 patriæ deplorabant, incusantesq; Deos atq; Germanos,
 de infesta ipsorum genti Fortuna querebantur, usq; adeo
 ut tanti roboris exercitu dignus imperator inanibus uo-
 tis optaretur. Maximilianus quidem Cæsar Germanis,
 Matthias uero Coruinus Hungaris, qui iampridē consum-
 mata belliglória fato functi posterorū ignauie locū re-
 liquissent. Cæterum Ioachimo decreti propositum tenē-
 te, Itali duces, qui discessum dictis sententijs improba-
 rant, ægrè impetrarunt, ut sequenti die in speciem reno-
 uandi certaminis, tormentis moenia quaterentur, nihilq;
 milites ad iter pararent, sed sub signis, nullo tumultu edi-
 to, in statione consisterent; quo susceptæ profectionis cō-
 silium tegi posset, & distineri hostis, qui nullam ad inse-
 quendum morā factururus esse uidebatur. At Segemenes,
 ubi nostros tanto fortissimarum cohortium detrimento
 perterritos uidet, prima luce equitatum omnem & uali-
 das peditū manus, quæ refugientibus equitibus præsidio
 forent, audacter emittit, pluribus in locis cum Hungaris
 pugnatur, nec uirtute, aut eludendi arte nostri hostibus
 cedunt, resq; eò deducta erat, ut in conspectu Germano-
 rum ac Italarū indictis inducijs singulari certamine, ex
 utraq; acie conspicui & promptissimi quiq; infestis ha-
 stis

stis concurrerent, usq; adeo fide integra, ut utring; Barbari Hungaris, & Hungari Barbaris inuiolata comitate miscerentur, nostriq; duces tanquam ludicro spectaculo uirtutis ac ignauiae iudices interessent, acciditq; ut insignis dux Turca Vitellium sibi ostendi posceret, atq; ad eum (nā armis satis erat conspicuus) uirtutis nomine amplexandum procurreret. Eo die supra quingentos equites nonnullis utring; interfectis ac uulneratis concurrisse constat. sequenti porro nocte, reducto omni tormento rū apparatu, exercitus ad classē ripamq; Danubij iter extendit. Tum uerō Barbari nostros discessisse conspicati, sese omnes effuderunt, clamoreq; sublato, quo nostris turpem fugam exprobrarent, postremis agminib; insisterunt. Traiecerat & ipse Vlamanes premebanturq; adeo nostri, ut nisi magno accepto incōmodo sese explicare et agmen consequi posse uiderentur, nisi Vitellius uexilla steti conuertitq; ordines suos iubens monuisset Hungaros, & secundū eos Germanorū cataphractos, ut impetu facto & densatis turmis urgentem hostem impeterent. Ita armatus equitatus intētis hastis inuectus non summoit modo hostem, sed proturbatum & frustra terga dante latē cecidit. Nam postrema Turcarū agmina, uti procul à periculo, nec perspecta nostrorū acie, quae repente se conuerterat, nondū equos ad oppidum conuerterant, ita primi intemperanter urgentes praecipitis audaciae poenias dederunt. Durauit ea tumultuosissima hostium fuga pugnaq; in multam noctē, quā clausis portis exclusi hostes ad Danubium usq; secundū moenia cursum intenderent, nostriq; auide persequerentur, & cuncta tormētis undiq; emissis, in cōmuni periculo perstreperēt. E nostris autem

autem ducibus, suprema insignis uirtutis opera egregie nauata interijt Iacobus Truces nobilissimæ stirpis Val purgæ regulus, qui Sueuorum equitatui præerat. Is quæ equo ex uulnere procumbente oblatum alterum conscendere conaretur, interfectus est, caputq; eius hastæ præfixum ad Vlamanem miles detulit. Trunco autem nostri potiti sunt, qui demum Vaccie omni funeris honore collato tumultatus est, hoc ipso publicæ pietatis officio dignissimus, q, eius sacri suscepti belli præcipuus adhortator extitisset. Eo accepto incõmodo multisq; desideratis Vlamanes equitatum continuit, patuitq; inde expeditum iter nostris infami festinatione Germaniã repetentibus, quibus magno usui classis fuit. Medicis enim præfecti diligentia, tormenta omnia in naues sublata sunt, egrorum tamen per ampla manus segniter extremum agmen subsecuta classem conscendere nequiuit, ita ut superuētum Barbarorum septingenti fere Germani semianimes, crudelissimè in oculis nostrorum obtruncarentur. Duces uero nostri iam tertio ac infœlici ad grauem ignominiam conatu, Turcarum uim atq; peritiam experti, amissum militare decus tristi cogitatione deplorabant, quum iam Pannonici regni obliuiscendū, et pro salute Germaniæ cõsilia capienda faterentur, postquam summi reges, obliti uerè decoris ueræq; pietatis dum priuatis odijs decertāt, rem publicæ Barbarorum commodo, eneruandā perdendamq; immani animorum obstinatione suscepissent. Italis ab rege dimissis, redeuntibusq; in Italiam egregia fide stipendia persoluit Angelus Medices præfecti classis frater, quem Pontifex ob singularem industriam, Vitellio quæstorè dederat, ut fratrè Vitelliumq; hisdem sensibus cõiunctos in amicitia

amicitia contineret. Ab rege autem, cum multa uirtutis commendatione, Vitellio atq; Angelo aurata pocula dono data. Sed eas copias per Villacum & Carnicas Alpes atq; Venetiam donum iter habentes lētus potius, quā ſauus morbus à caſtrenſi illuuiē, ac alieni cœli, & peſtilentis autēni iniuria conceptus, uehementer afflixit, uſq; adeo, ut ſerē dimidia pars militum deſiderata ſit, & Tiphernates principem ciuem, cū meritæ laudis laurea redeuntem ex domeſticis funeribus atra in ueste ſuſceperint. Sfortiani quoq; equites, cunctis ſerme equis macie enectis, pedibus in patriam redierunt. Cæterū ut rei male geſtæ ſœdus exitus, ad minuendam infamiam auertendosq; hominum ſermones alicuius inſignis facti nouitate tegetetur, Perenus Petrus affectati regni ſuſpicionē, regionumq; liuore circumuentus in arce Strigonij à Liſcano Hiſpano iuſſu regis capitur, traditurq; extemplo Medici præſecto claſſis Viennam deducendus. Quū cæperetur, auarē ac inhumaniter agens Liſcanus aureū torquem collo detraxit, exuitq; ueste quæ pretioſis Sebelianarum pellibus ſuffulta erat. Id factum, uti clariſſimo uiro atq; inſonti indignum, adeo Hungarorum animos contumeliæ dolore conſternatos perturbauit, ut ſupra duodecim milia equitum maledictis Germanicum nomen inceſſendo ſublatis cōtinuò ſignis domū redierint. per eos enim dies nunciatū erat, Pereni filium ex aula Solymani à Raſciano ſeruo ſœlici aſtu eductum in Tranſyluaniam euafiſſe. Is admodum puer Solymano fidei obſes datus intra ſepta regiæ cū nobilibus coætaneis adoleuerat. Nam Perenus pater deuictō ſublatoq; Ludouico, quum Ioannē nequaquam regia ſtirpe progenitū, Pannoniæ regno potiri

tiri uehementer indignaretur, ad Ferdinandū, uti summæ nobilitatis principem, Cæsaremq; in concilio Germaniæ designatum trāsferat; ea spe ut primum sibi post regem in Pannonia potentie locū pararet. Sed pari quoq; ingenij mobilitate, quod omnia apud Ioannem sub maiestate Solymani tuta atq; foelicia, apud Ferdinandum autē dubia ac infirmissima spectarentur, cogēte pudore (ne Germanis æternis hostibus Hūgarico sanguini imperij decus erepturis fauere uideretur) auctore Habraymo Bassa, cū Ioanne in gratiam redijt, egrē ut reciperetur impetrante Solymano, quum Ioannes Perenum fluxa fide, uario instabiliq; iudicio hominem testaretur, proindeq; iterū ab se defecturum esse prædicaret. Ad ea Solymanus in hanc sententiam grauissimē respondit, sicuti ab his qui sermoni interfuerunt didicimus. Quid tu igitur, Ioānes, ad gloriam maius à Deo magno, si sapis, exoptare potes, quā ut Perenus à fide discedens, dū ingrati atq; improbi nomen subit, generosæ clementiæ decus tibi relinquat. Exinde Perenus in honore habitus integra fide regē coluit, sed mortuo demum Ioanne ad ingenium redijt, quū Georgium tutorio nomine regnantē ferre non posset, et à Ferdinando sollicitatus eadem ambitiosē affectata trās fugij præmia inani spe præsumeret. Itaq; filius Byzantio fuga elapsus, quum incredibile gaudium asferre uideretur, summam calamitatem misero patri attulit, à regijs enim ignauisq; hominibus, quibus aliena uirtus onerari, & calumnia uirtutis odio genita magno questui semper fuit, excitatus erat rumor, Perenum adolescentē simulata fuga elapsum, cum Solymano transegisse, ut pater Hungaros propositis rerum omnium immunitatibus

ad

ad Turcarum studia traduceret, præmiūq; illi foret, Pannonici regni præfectura; in spem quoq; propinquam regij nominis, si fata Stephano infanti Ioannis regis filio, adolescentiam inuiderent. Perenus quoq; non leuē aut obscuram uim famæ suspicioniq; præbuerat, quum per hybernorum tempus ab Agria cum præfectis Turcarum comiter et liberaliter agendo amicitia mutuis magnisq; muneribus coluisset, & id quidem aliquanto studiosius & luculentius quàm deceret; cū eo præsertim hoste, cū quo nullū esset ab aduersa religione cōmercium, nec ullum publicæ ad otium induciæ uigerent. Sed tantus inerat Pereni ingenio fastus et splendor prope regius, ut ei ferme centum generosi & militares equi, uacui sessorib. præducerentur, ob idq; Ferdinando regi parum cultu de coram aulā aut certe exhaustas opes exprobraret; quū ille usquequaq; à familiarib. suis immaniter direptus tenui apparatu, ægrē regij nominis splendore tueretur. Ea luxus ostentatio regionū animos nefariæ direptionis cōscientia percussos, ita altē perstrinxerat, ut cuncti ad opprimendum Perenū coniurantes eū digito commonstratum olere diadema regiū, nec priuatum pati nomen posse prædicarent, adeo pronis & suspicacibus ad id Ferdinandi auribus, ut quū uera testataq; de familiaribus minime crederet, genio deceptus, falsa de alienis libentissimē ad animū transmitteret. Eā quoq; affectati regni nuntantisq; ingenij suspensionem uehemēter auxerant literæ, Pereni ipsius manu ad quosdam duces Hūgaros scriptæ, proditæq; regi à Frācapane Agriensi antistite. hic enim Pereno ualde infensus erat, q, ille militari licentia totius Agriensis sacerdotij peramplos redditus alēdis suis equitibus

tibus intercepisset, his autem literis opima nouaq; stipendia suā auctoritatem sequentibus polliceri uidebatur. At Perenus cum omni honore uerborum à Medice Viennam perductus, quū portæ appropinquaret, audiretq; obuiā Medici aduenisse Philippum Torniellum, rogauit ut sibi ad aperta rheda alloqui uiros fortes generososq; liceret. Id uero facile concessum est; q; tanta uiri claritas & spectata uirtutis studiū non custodia modo & carcere, sed nec ambiguae fidei suspicione digna uideretur; isq; ad eos conuersus: Me miserum, inquit, quem insontem immanis inuidia circūuenit; sed multò miserior Ferdinandus, cui domestici latrones & Fortunas, & amicos, & deniq; regium decus eripiunt. Ita enim fit, ut hac præcipiti delati nominis mei iniuria Hungaricam gentem à studio fideq; penitus auertat, ac ob id de Pannoniæ regno non temere desperet; postquam mihi claritate natalium nulli secundo, & iā tribus bellis fortis fidelisq; nauatæ operæ premia ab iusto rege promerenti, de filio Barbarorum seruitute erepto letari non licet; quum pro incomparabili gaudio iniqua mea sorte, non dubius uitæ metus antè oculos obuersetur. An delatores, ignauie suæ conscij, in ipsa de me calumnia præcipui testes, capto custoditōque parcent? qui nec famæ unquam regis pepercerunt: clarissimus enim quisque uel criminis insons quum capitur, non conceptæ quidem noxæ poenas, sed aduersam fati sui sortem subit, me tamen animus integer scelerisque insons, quod unum Dij certi iudices calumnia circūuentis & miseris solatio relinquunt, hac cura liberat, liberabitq; hoc crudeli infamiæ onere Ioachimus imperator, cui oborta suspicione tale mihi periculū imminere

imminere prædixerim, & me obiter infontem interfici malle, quàm iudicio coram non adesse confirmarim, & tum quidem, quum tantis meis septus copijs nullius uim timerẽ. Hæc obsecro nobilis officij uerba Ferdinando renunciate, ut in discrimine mei capitis mature generoseq; deliberet, & quantum inter amicos & delatores intersit, suo non alieno ingenio fretus intelligat. Nimis profecto miseri sumus duces, si re male gesta ita plectimur, ut præuertisse belli Fortunam uideamur. Deserti certi ad Exechium fœdeq; amissi exercitus Cazianer iustus fortasse pœnas dedit, quũ inusitato oppressus metu imperij munus desereret, nec in ipso duce dedecoris quàm mortis metus grauior esse uideretur, ultro enim sese custodiæ dedens, ita cõcepti pauoris crimine damnatus est, ut desperatis causæ suæ præsidij effracto carcere, tam scelesto quàm infœlici consilio ad Turcas transfugerit. Sed neq; summum imperium apud me dudum fuit, neq; nos uicti sumus, si non uicimus, quod nobili certè receptu persequentis hostis insolentiam egregiè represserimus. Pannoniæ autem regnum affectare & tum promereri beneficio Solymani faciliè potui, quum Ioanne rege morte sublato, expedienteq; arma Ferdinando, clientelæ opesque meæ & Hungarorum in me studia, non leui ad uictoriam momento, ualitura spectarentur; nec absurdam ob id, uel intempestiuam spem consilij uiro Christiano indignis afferrent. Pugnaui igitur, pugnaboq; dum uiuam, contra Turcas, si se æquum Ferdinandus in hac calumnia inimicorum malignitate constata iudicem præstiterit. Perorantem Medices, ut in clementia æquisimi regis spem reponeret, humaniter adhortatus est, moxq;

moxq; fidele officium præstitit, ipseq; demum Torniellus uenientem nactus regem, ne quid durius de Pereno statueretur, opportunis precibus molliuit. Nec multo post Perenus, quam in dicenda causa, ut palam audiretur, impetrare nequiuisset, in ciuitate noua custodiæ traditur, uel nouæ perfidiæ, uel, ut credi par est, antiquæ leuitatis diuturno carcere poenas daturus. Ita tres omnino reliqui antiquissimæ stirpis Hungari principes promouendo Pannoniæ regno pares, Valētinus atq; Maylatus, ac ipse Perenus, paribus propè insidijs uirtutis inuidia circumuenti, omnem spem excitandi Hungari regis discordi ac ob id afflictæ ipsorum genti sustulerunt: quum hic fera instabilis iudicij sui poenitentia sortem lugeat, illi uero ad Euxinum Pontum, in cathenis mortem miseriarum finem expectent; grauiore tamen Pereni conditione, quum illis à religione desciscientibus, maximi militiæ honores à Solymano liberaliter offerantur; hic uerò nihil à deprauato rege mitius expectet, quàm ut in carcere mœrore ac illuue confectus intereat. Hunc habuit euentum id bellum ex concilio Germaniæ aduersus Turcas susceptum, quod magnæ cladi plerisq; æquandem uidetur; quum Ferdinandus à Bohemis & Slesitis atq; Morauis, qui militum delectum collata pecunia redemerant, subsidia instantis belli nequicquam absumpserit, amissaq; existimatione Germaniæ uirium, uti iniuriæ expositus ac inermis, audaces alioquin Barbaros, & tum ab ipsa uictoria insolentes aduersum se cōcitarit. Sub id tempus Paulus Pōtifex suo uetere indicēdi concilij proposito innixus, Tridentū tanto conuētui maximè opportunum delegit, cupiebat enim satisfacere Cæsari, indulgereq;

gereq; his Germanis, qui ab auctoritate Romani pontificis Christianisq; cerimonijs impiè descuiſſent, ac tum maximè ullam urbem extra Germaniæ fines ipsis tutam aut commodam fore pernegarent. Eo autem, uti pleriq; putabant, audaci periculoſoq; decreto, Pontifex eleuandam omnem timoris ſuſpicionem exiſtimabat; quo celebri edicto, ſi qua omnino aut cæci metus, aut improbe cunctationis nota, ſuperioribus Pontificibus inhaſceſet, peculiari ſua cum laude penitus detergi atq; aboleri uideretur. Ita enim fiebat, ut Tridentinos Germanica loquentes lingua in ditioneq; Caſaris conſtitutos, nec ipſe quidem Lutherus hæreſarcha inſanie pœnas ueritus, reſtimidaret; quum patrum memoria, Vicleſſum & Huſſum, pari impietatis nomine damnatos & Conſtantiæ concrematus audiſſet. Sed poſtea præclare compertum eſt Pontificem hac in re Caſari in ſpem priuati commodi obſequi uoluſſe. Igitur circiter calendæ Nouembres, anno à partu uirginis ſupra milleſimum quingentefimo & quadrageſimo ſecundo, Pontifex ex ſenatus conſulto, tres ſenatorijs ordinis Cardinales Tridentum miſit, qui bene auſpicato inchoandæ ſynodi futuræq; tot gentium frequentiæ ſedem pararent, Paulum Pariſum diuini ac humani iuris profeſſione inſignem, Reginaldumq; Polū Britanuum, qui ſupra regiæ ſtirpis claritatem, & latiniæ ſacundiæ laudem nemini ferè foelicius partam, perfectum Chriſtianiæ uirtutis habitum præferibat, Ioannemq; item Moronum, ſecunda morum atq; doctrine fama per omnes Germaniæ conuentus legationis munere perfunctus. Hos ſecuti ſunt aliquot præclari nominis epiſcopi: nam Pontifex ad repræſentandam eius ordinis dignitatem,

gnitatem, excellenti ingenio doctrinaq; supra centū de-
scripserat, qui de ueritate rerum diuinarum saluteq; la-
bātis Reipub. in confessu gentium omnium disputarent.
Venientes Christophorus Madrucius, Tridentinus episco-
pus, pari splendore humanitateq; uir liberaliter excepit,
nec multos pōst dies Peronotus Granuellius ab Hispania
Genuam triremibus delatus, profectusq; inde Tridentū,
inchoatæ synodi famam excitauit. Cæsaris enim occulte
mandata detulerat, quibus indicti concilij decretum lo-
cumq; ad eam celebritatem opportunè atq; rectissimè
delectum approbat, testabaturq; eo usurum esse Cæsare
maximo Reipublicæ commodo. Quoniam ipse ad pri-
ma ueris signa naues conscensurus, ut corrigendis publi-
cis moribus censuram ageret, impiasq; aut certè obscuras
in religionione opiniones inuecta uera luce reuelleret,
concilio adesse statuisset, nobili pioq; Sigismundi Cæsaris
exemplo, qui Constantiæ rebus rite compositis terrarum
orbem diris erroribus & pestilentiſſimo schismate libe-
rasset. In eam quoq; sententiam Antonius, ipsius Gran-
uellij filius, præcellentis ingenij iuuenis, Atrebatum anti-
stes, luculentam habuit orationem, non obscure emissis
quibusdam aculeis in Pontificium nomen, quod sacrorum
principes perpetuis ludificandi artibus, tam diu tergi-
uersando, necessaria atq; ideò suprema publicæ salutis re-
media distulissent. Negauere tres legati se quicquam pu-
blicè de mandatis audituros, ne uno eius aduentu syno-
dus ritè coepta crederetur. Eam enim grauissimarum re-
rum & dogmatum cognitionem ad uniuersas Christianæ
profeſſionis gentes pertinere expectandosq; propterea
sacratos uiros, qui ab ultimis Hispaniæ Galliæq; finibus,

& à Germanico Sarmaticoq; Oceani litore uenturi cre-
 derentur. Tum enim de Rep. optimè sperandum uideri,
 quum saluberrimo omnium consensu ad impetrandā pa-
 cem sanandosq; mores, & decernenda pia arma aduer-
 sus Solymanū, ingenia, studia, ac uniuersa deniq; omniū
 opes conferrentur. Eo enim Granuellius tendebat, ut Pō-
 tifex terrore concilij iniecto, ab instituta sacrosancti pa-
 rentis ac iudicis æquitate discedere, proferreq; arma ad-
 uersus Gallum pro Cæsare cogeretur, cum immeni enim
 hoste fœderatum, exitiosamq; in immensum Christiano
 nomini, Barbarorum amicitiam colentem, eo titulo ma-
 ioribus quondam eius maxime specioso, quem præferret,
 indignum dicebant. Putarat etiam ab initio Cæsar, uete-
 re suo incensus odio aduersus Gallos Pontificem in par-
 tes facile perducturum, uti maximis obsequijs atq; mu-
 neribus deuinctum concessa paulò ante Nouaria, præ-
 latæque demum Farnesæ domo in qua (repudiatis ali-
 quot illustribus generis, ipsoq; præsertim Cosmo Etru-
 triæ principe excluso) unicam filiam, Mediceas opes do-
 tali hereditate secum trahentem, nec tum Octauio quidē
 coniuge ad nuptias satis maturo liberalissimè collocas-
 set. Quibus de causis amarior factus Cæsar, legē in Hi-
 spania promulgarat, ne cuiquam externo pēsiones, aucto-
 ritate Pontificū sacerdotijs impositæ, solueretur, Michæ-
 lemq; Syluam Lusitanū Cardinālē legatū, pijs dignasq;
 periculo cohortationes afferentē contumaci contēptione
 reiecerat; quū Syluæ collega Sadoletus Cardinalis in Gal-
 lia perhumaniter esset auditus. Certissimis enim specula-
 torū nuncijs ac literis compertū habebat Pōtifex, Soly-
 manū ea quæ imminebat æstate terra mariq; atrox bel-

lum Christianis illaturū, et tū quoq; circiter quatuor Hispanorum millia ad extremos Sabinorum fines hyberna protulerant, imminebātq; ita per Valeriam uia Tyburinis montibus, ut quū non lōgē à Pontificijs finibus Fabritius Columna, & Franciscus Vrsinus (ille paterna ditione exutus, hic iudicio rerū capitalium absens damnatus) exules uersarentur, non inanem metum Romanis incuterēt, omnino similes ex funesta memoria ualde atroces Columniorū & Caesarianorum casus facile timentibus. Sed in Pontifice ad nulla unquam terricula trepidāti, & Reip. nunquam oblito, ea inerat æquitatis atq; iustitiæ cura, ut priuato nomine ingratus, quā publico incommodo parum grauis disceptator, Christiāniq; officij prorsus imperitus existimari mallet. Prouidebat enim Franciscum, præclaro recentiq; suo & superiorum Gallie regum studio de Pontificio nomine benemeritum, nequaquam temere alienandū, ut pote qui lacepsitus iniuria, à Romani Pontificis auctoritate indignāter discessurus esse uideretur. His de causis pleriq; senatores in contraria studia diducti uti antea capti sacerdotiorum muneribus magnæ partis senatus cum pudore ac infamia diuēditæ libertatis Cesari & Gallo diuersis sententijs fauebant, usq; adeo intēperanter, ut Dionysius ex ordine seruatorum cucullatorum in senatum traductus, Franciscum auito Christiānissimi cognomine spoliandum, persequēdumq; armis & diris imprecationibus diceret, obstrepēte senatu intempestiuæq; facundiæ insolentiam reprehēdente; quū Dominicus Cuppius Romanus, Senatus princeps, interrogando respondisset, in cuius ergo tutela rei Romanæ salus & dignitas erit? si pro Cesare, à quo

proditi perditique summæ calamitatis incômoda pertulimus, contra eum quæ insigni merito liberatorê urbis fatemur, diuina ac humana arma nefario decreto expediamus? Non infacetè quoque alius senator ad proximos cõuersus subiūxerat, Parcite, inquit, patres, nō iniquo enim iure latrat, qui famescit: ad opimum enim sacerdotium inops Dionysius quum anhelaret, liberalitatem Cæsaris peracri studio prouocare nitebatur. At Pontifex sermones graui admodum aure exceptos ita contracta uel remissa fronte trans mittebat, ut nihil ea patrum contentione grauari putaretur; ingenio siquidem egregiè composito, & per omnem ætatem senatorijs artibus exaggerato, maximum prudentiæ munus existimabat, detegere hominum studia, nudare uoluntates, scrutari atque introspicere sensuum recessus; in magnos scilicet usus publicarum actionū; quæ omnia tum solerter adsequebatur, quum in negotio dissentienti materiā simulata consultatione præbuisset. Hinc collecta parataque habebat responsa, quæ legatis daret, excusationēque legitima in alternos usus opportunè translata utriusque principis offensiones eruditissimè deuitaret. Detexerat & tū latè profundeque principum animos, tametsi eos antea, tanquam à cōcordiæ nomine plurimum abhorrentes, satis habebat exploratos: quum forte Cæsar ad eum uti communem omnium parentem, sacrosanctoque iure omnis humanæ litis disceptatorem literas perscripsisset, quibus in Franciscū uehementer inuectus superiorum temporum iniurias, ruptaque toties fœdera, & concitatum ad Christiani nominis perniciem Solymanum querebatur. Nec ideo dubitasset Franciscus, quin publicato ad defensionem insigni uolumine

uolumine obiecta confutaret, adeò ut binis criminosis-
nis libellis ad inexpiabilem contumeliam editis, utrinq;
regij honoris fama immaniter dilacerata spectaretur,
eaq; obiter arcana prodita, inustaq; diræ factorum notæ
omnem spem conciliandæ pacis excluderent. Ea siquidem
maledicta in grauiſſimo momento lese maiestatis insanis
peruicacibusq; animis, uti uerè propria ducebãtur, quã-
do omnis calamitas conflagentis orbis non ad ipsos,
sed ad miseræ alienasq; gentes pertineret; quum integro
pudore tueri regium decus uellent, & tamen hoc duorũ
et uiginti annorũ curriculo supra ducentas urbes euasta-
tas, castella amplius tria millia deleta, totaq; ea conten-
tione ducenta millia hominum Christiani sanguinis in-
terfecta faterentur, & subinde nihil permoti uel acere-
bissimo humani generis odio, Deos ipsos, uti nũquam mi-
serorum precibus assuturos, abdicata pietate contemne-
rent. Cæterum Granuellius Tridento profectus, eadem,
qua uenerat, celeritate ad Germanos peruenit, qui con-
uentum ad Nurnbergam indixerant. Deferebat enim
certissima Cæsaris animi decreta, quibus grauiſſimarum
rerum munus expediret. Ante omnia Guilelmus Cleu-
sis regulus ad auctoritatẽ Cæsaris erat traducendus: co-
hortandæ liberæ ciuitates, ut Ferdinãdo regi tuendo Pã-
noniæ regno adessent: Saxonum, Cattorumq; principes
Henrico Brunſuicensi conciliandi, quorũ armis propter
sacerdotij cõtrouersia ditione nuper esset expulsus; pro-
uidendũ ne Germani milites impunẽ ad Gallorum stipen-
dia transirent: & commouenda deniq; omnium studia ad
concilium celebrandum; qua in re Lutheranorũ uoto po-
tius quàm æquissimæ Pontificis causæ fauere uidebatur.

Neq; enim concilium libero gentium omnium concursu celebrari poterat, nisi prius pax ipsa regumq; concordia pararetur, atq; ita fiebat, ut promissiones Caesaris, quibus Lutheranorum animos promerebat, nec ambigua ad id Pontificis uoluntas, tanquam inanes & nihil ad causam profuturæ à plerisque irriderentur. Quis enim ab Hispania clarus antistes (quum in Gallia Georgius Maximilianus Cesare genitus Valentinus episcopus, in itinere sub ipsam Rinconis atq; Fregosij cædem esset interceptus, & Oceani Mediterranei; maris nauigationes Punicarum et Gallicarum classium metus sustulisset) Tridætum omnino euudum esse arbitraretur? Quis demum e Gallia insignis uir sacratus per Rheticas Alpes in eam urbem se conijcere auderet? quæ ad unum buccinæ cantum in potestate Germanicæ multitudinis futura crederetur, uel non lente obstanteq; Ferdinando, cuius eximiam fidem in ipso periculo implorasse frustra esset. Nemini enim in dubium uerti poterat, quin legitimum atq; solenne concilium ipsa pace natura posterius censeretur, quoniã sublatis undiq; bellis humanas res tranquilla pace constitutas rerum quoq; diuinarum concordia sequeretur. Sed hæc cunctis exoptata parari minime potest, nisi uiri Christiani de interitu religionis ualde solliciti, pacem ante omnia ab obstinatis principibus uel coniurantes expostulent. Interea tantis in Belgio detrimentis affectus Caesar, & uehementer indignatus Gallos ab se toties deuictos, se præsentē Hispaniæ fines intrare ausos, ingens bellum parabat: coniunxerat enim sibi nouo foedere Henricum Britanniciæ regem, ut eius gentis auxilijs, quibus Galli antiquitus magnopere terreri consueuissent, ditissimiq; regis

auro

auro adiutus, multo quàm antea ualidiore impetu Gallie fines ingrederetur. Fuit ea societas ingrata suspectaq; Pontifici, ut pote quæ sacrosanctæ maiestatis nomen maligna contemptione suggillaret. Vix eam enim homines qui pacem sperarent, non initam modo, sed ne tentatam quidem credebant, mirum enim plerisq; uidebatur, Cæsarem tanta pietate, tantaq; honesti decoris existimatione præditum, summis iniurias animo deponere, inexpiabilisq; odij penitus obliuisci, ut quum in Gallū atroci odio deferretur atq; ei omnino grauissimè nocere uellet, nullā uel Pontificis dignitatis uel obligatæ fidei rationem habendam putaret. Henricum antea Clemens Catharinam uxorem, quæ Cæsaris erat matertera, periniqua animi libidine repudiantem, filiamq; subinde, uti spuriam à regni successione procul abdicantem, postulante urgenteq; Cæsare sacris interdixerat, iusta quidem, sed intempestiua seueritate; quum ille cōtumelia perturbatus ab auctoritate Romani Pōtificis repentè discesserit, sacrorū imperium et templorum opes inuasit ac immani demum truculentia Rossensem Cardinalem, et Morum, Christianæ uirtutis exempla, multosq; item sacratos ac insones uiros occiderit. Non fefellerat quidem eximie aliqui prudentiæ Pontificem eius ancipitis iudicij euentus, sed Cæsari iusta petenti prolixeq; item pollicenti, nunquam se cum Henrico sine auctoritate Pontificis in gratiā rediturum, supremæ potestatis officiū diuino iure uel negari uel differri non poterat. Itaq; exitialis ea simultas, causa commodoq; Cæsaris suscepta, eò recidit, ut Henricus omnem iracundiæ suæ impetum in Pontificiū nomen uerteret, consumptoq; ob id uetere odio, Cæsari iungere-

tur,

tur, repudiata paulo antè Gallorum amicitia, q. Iacobum Scotiæ regē antiquo ipsis iure foederatum, ascitumq; à Francisco generum, contra Anglos de finibus contendentes adiuuissent. In ea autem contentione quā æquatis claudibus esset dimicatum, Iacobus florenti corporis specie insignis (ueneno an fato suo incertum) subito certè correptus interiit, defecitq; in eo Stuarde familiæ generosa progenies, quæ à Roberto rege, eodem nomine quinq; Iacobos reges non intercisa stirpis serie tulerat. Sed occulta & admirabili sorte id regium decus singulis maxime funestū fuit, primo scilicet à coniuratis in conclauis trucidato, secundoq; demum diffracti tormenti, dum id probaretur, uiolentia discerpto; quum mox tertium parricida filius, iusta acie ad Sterlingum occiderit; ut is demum ordine quartus, nobis memoriæ prodētibus, ab Anglis ad Floddon prælio cæsus meritas sceleris poenas daret, quintoq; filio eadem infastæ domus damnata regni hereditas pararetur. Eo mortuo regnum, rege orbatum, ambiguis primo heredibus, uagiente scilicet in cunis regia prole, ac mox uictoris Henrici arbitrio gubernandū cessit. Scotorum enim procures, & in his Maxuellum regulum auctoritate insignem, exoptata libertate multoq; insuper auro donatos, eo consilio in Scotiam dimiserat, ut Anglicā factionē excitarent, cuius auspicijs rex nouus eoq; beneficio Anglis astrictus, qui ad Henrici nutus imperaret, corruptis comitijs crearetur, pulso antè alios Dauide Betonio Cardinale, qui Anglis æternis hostibus prodi patriam paucorum flagitio pati non poterat. Is non multò post, uti suo loco dicemus, cum Grimano Patriarcha, Pontificis legato, qui è Gallia in Scotiā traiecerat,

communicatis consilijs Anglicos conatus fregit Gallorū
ope, & fortissimarum gentiū auxilijs reductus, quæ pri-
scæ uirtutis ac innocentie decus tuentes, Picti olim di-
cti, hodie Syluestres appellantur. Is Scoticarum rerū tu-
multus Henrico, cur a Gallis discederet, non inanem cau-
sam præbuit, parauitq; inexpectatam occasione Cæsari,
quæ recentis inimici opibus fretus antiquos hostes Gal-
los persequeretur. Itaq; Cæsar, cum Britanno ictis fœde-
ribus, & ad gerendum bellū tempore constituto, Hispani-
a excedere ac in Italiā, ut in Belgas properaret, ad nau-
igare constituit: antè omnia Philippum filium sextum de-
cimum ætatis agentem annum, Hispaniæ regem appel-
lat, ei totius regni ciuitates per legatos sacramētum di-
cunt, deligitur ipse Franciscus Couos, qui adolescentis
ætatem regat, & negotiorū omnium summæ præsit, Ferdi-
nandus uero Toletanus Albanus regulus militaribus co-
pijs præficitur. Peractis autē cōuentibus, in quibus mul-
ta Cæsar, supplicibus libellis subscribēdo indulgēdāq; li-
beraliter cōcesserat, supra quadraginta myriades aureo-
rum nummūm conferuntur, rexq; Lusitaniæ Ioānes grā-
di pecunia Cæsaris tātos ex futuro bello sumptus subeū-
tis inopiā subleuat. Erāt enim uno tēpore conscribēdæ co-
hortes, quæ secū nauigarent, & quæ præsto essent ut eas
Martinus Corduba, Alcaudetus regulus aduersus rebellā-
tes Tremisenios in Mauritaniā trāsportaret. Postremo,
quæ per Oceanum, in Belgas ad Gallicum bellum ducere-
tur, earū numerus duodecim millium Hispanici generis
peditum summam implebat. Germani uerò ab Genua su-
periore autumno ad Perpennianum transuecti, Hispaniæ
præsidio relinquebantur. His administratis & conse-

Etis rebus Cæsar Aurie perscripsit, ut rostratas naues ad idus Apriles Barcinonem adduceret, ut quum onerarijs equitatus esset impositus, expeditè conscensuro nulla omnino mora ad nauigandum afferretur. Non defuere pleriq; proceres, qui eo discessu Cæsaris, uti minime redituri, non obscure gauderēt; quòd sub nimis magno principe, imminuta licētia, seipsis minores facti uiderentur. mos enim erat Hispaniæ regibus eos indulgenter obseruare, à quibus coli quàm metui mallerent. Ita fiebat, ut nobili pudore potius quàm terrore regiæ potestatis adducti imperijs & legibus parerent, quum incidēte bello, rogati humaniter liberali studio grauiq; sumptu operam nauare consueissent. Elata enim generosaq; ingenia certam fidem præstant, nec ab æquitate discedunt, at si contempseris facile coniurant. Propterea Cæsar Padillianæ rebellionis tantiq; tum popularis periculi memor, liberas quorundam uoces indignas regijs auribus, famososq; item libellos, & atrox Mendocij Insanatorum reguli facinus, mira prudentia deuorarat, ut Philippo cōciliata tranquillaq; omnia traderentur. Mēdocius enim, quod ad exemplum memoriæ prodendum uidetur, in ipso ludorum equestrium spectaculo præfatum rerum capitalium, sceptro turbam superbe diuidentem, quòd nec sibi parceret, discissa gladio facie uolarat, is conspectus cruor proiecti ad pedes ac iniuriam deplorantis usq; adeo Cæsarem commouit, ut quum in reum lege acturus uideretur, uniuerſi Hispani proceres spectaculo ac ipso deniq; Cæsare deserto ad Mendocij domum accurrerent, uel contra prætorianos, si uis afferretur, ianuam defensuri. Sed Cæsar graui iudicio totum iustæ

iustæ uindictæ impetum ad dissimulationem reuocauit.
 Hispania enim eo tempore quanquam non infida Cæsari,
 aliena tamen ab eius consilijs, quibus bella ex bellis se-
 rebantur, uideri poterat; quod perpetuis pecuniæ colla-
 tionibus uarijsq; delectibus per tot annos grauissimè fa-
 tigata, magnum incommodum publicè sentiret, tanta si-
 quidem uis auri contra legem commeantibus præsertim
 Ligusticis triremibus fuerat exportata, ut illa grata o-
 culis Ferdinandi ac Isabellæ aurea nominata nusquam
 comparerent: nihil enim ad publicas opes pertinere cœ-
 sebatur, si qui milites, aut quæstuosos in prouincijs ge-
 rentes magistratus conuecta in priuatas domos peregrina
 præda diuites euasissent, & publico malo uirorum
 passim in oppidis numerum ipsa fœminarum multitudo
 superaret, nec requiescendi coalescendiq; prouinciæ au-
 ri atq; hominum feraci ulla spes, exercente Christia-
 na arma Carolo, relinqueretur: quum Hispano-
 rum legiones singulis prope annis, non in o-
 mnes modo Europæ regiones, bellicose
 gentis uictorijs atq; sepulchris cla-
 ras, & totam deniq; Africam,
 sed ad Beatas quoq; noui
 orbis insulas in tan-
 ta siti gemma-
 rum &
 auri
 condendis colonijs
 aduehan-
 tur.

*

PAVLI IOVII NOVOCO,
 MENSIS EPISCOPI NVCKERINI
 HISTORIARVM SVI TEMPORIS
 LIBER XXXXIII.

AGNVS, & nunquam antea gra-
 uior orientis undiq; belli metus, usq;
 adeo desperata pace Europam inua-
 serat, ut nemo esset, qui non maxime
 timendum putaret, ne Solymano clas-
 sicum canente, cōcursuris inter se uestano impetu nostris
 regibus, humana diuināq; omnia miscerentur. Conspice-
 ta quoq; naturæ prodigia, quæ nō temere maioris sem-
 per mali prænuncia creduntur, multorum mentes noue
 cladis expectatione suspenderant. Rubentes enim locu-
 stæ, satorum dira perniciēs, stupendis agminibus ab ori-
 te per Illyricum in Italiā conuolabant; quo itinere Tur-
 carum aduentus portendi uideretur. Tanta autem fa-
 melicis erodendi rabies inerat, ut præter absumptas se-
 getes, prata quoque uel rigua, uiriditate graminis, &
 magnas frondosasq; arbores, ocissimè toto foliorum ho-
 nore spoliarent. Tremuerat etiam in Etruria, iuxta Flo-
 rentiam, Mugellus ager, in radicibus Apœnini, qua Seua
 fluius decurrit, cultura, amœnitate, frequentia nulli se-
 cundus. Ea subita clade, quæ noctu circa solstitium inci-
 dit, Scarpariam oppidum totum ferè prostratum, aut
 magnis deformatum hiatibus uidimus: quum septingē-
 tæ nobiles aut rusticanæ domus in eo tractu centum sta-
 diorū oppressis multis mortalibus miserabili ruina cor-
 ruisissent. Læto tamen Cosmi principis augurio, quū tot
 ædifi-

ædificijs circumquaque laceratis & haustis, una ipsius Trebia uilla stupente populo illæsa constiterit. Qua de causa Paulus Pontifex cognito Cæsaris decreto, ac exploratis Solymani consilij post indictas supplicationes Vrbe profectus Bononiam iter extendit, uel niuoso ueris initio, atque eo maximè senibus maligno. Neque enim grandæuus princeps uel in præsentì uitæ periculo committendum existimabat, ut de pace desperasse uideretur. Maturata siquidem profectiōe Cæsaris aduentum præoccupare, atq; item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi undiq; conuenissent, ex propinquo uenturi famam præbere cupiebat, sed arcani consilij aliæ grauiorē res causæ suberant, quum Mediolanensis imperij dominatum affectaret; quod præsentì pecunia cōparari posse uideretur, ab egente Cæsare, & ad Belgicum bellum properante. Quo suscepto itinere ita Romanorum obtestationes, detrimēta uestigalium, propinquorum preces, & quorundam senatorum incommoda contempsit, ne suo peculiari officio deesset, ut alterutro euentu certam laudem petere crederetur, quū propositus esset amplissimus laborum fructus, si ipso pacificatore atque auspice reges ad concordiam redirent. Quòd si illi fatali correpti morbo insanire pergerent, nihilo secius uirtute & pietate æquè magnus & fœlix esset: cum sua saltem illustri conscientia tum bonorum omnium iudicio, postquam uel obscuri uel desidis animi suspiciōe atq; onere liberatus totum quæsitæ pacis euentum Dei optimi prouidentie reliquisset. Discedente Pontifice, Rodulfus Pius Carpenſis Romæ legatus, eximie uirtutis atq; prouidentie Cardinalis, urbanarum rerum curā suscepit. Ale-

xandro

xandro autem Vitellio, qui praesidijs bellisq; operibus
 praeerat, Leoninae urbis muro cingende munus imposi-
 tum, ut postquam Roma ad orientem Solem uasta intus
 & antiquis utique mœnibus à frequentia ædium remo-
 tis, recte communiri nō poterat, uel paruis copijs defen-
 di certum saltem & temporarium ad salutem perfugium
 in repentino periculo per Aelium pontem ad Vatica-
 nas ædes populo pararetur. Id opus insigni iudicio sum-
 ptuq; Nicolaus Quintus, inter optimos Pōtiffices litera-
 rum amore perillustis, inchoarat, intermiserat succes-
 sor Pius scribendi potius quàm ædificandi laudem sequi-
 tus. Paulus quoque Martiane suæ domus amœnitate ca-
 ptus, confisusq; longiori uitæ distulerat. Inde Sixtus in-
 uidiosè pertimuit, ne ad auctorem primum, si perficeretur,
 cœpti simul & consummati operis gloria rediret.
 Innocentio autem defuit uoluntas, quum Vaticanæ do-
 mus elegantiae quàm securitati studere mallet. Alexan-
 der porrò inaurasse testudines, arcemq; Hadriani insi-
 gni corona nobilitasse contentus, ut uel Dijs inuitis filio
 imperium strueret, aliò quam oporteret ingenium detor-
 sit. Iulium item excelsa ac admiranda passim insans pro-
 pe sumptibus inchoantem, exorta bella ab ea cogitatio-
 ne reuocarunt. Nec Leo extructis in Vaticano præaltis
 porticibus & portu ad Centumcellas magnifice repur-
 gato, in ea aurea rei Romanæ tranquillitate, qua beatus
 uideri poterat, de imminente clade dubitauit. Ab Hadria-
 no autem ad uitæ exitum properante urbs ipsa neque
 planè cognita neque tota conspecta est; ut ipse demum
 Clemens appetente quidē ingenio, sed deterrēte sumptu,
 dum fatali negligentia destinatum ad publicam salutem

id opus differt, molienti urbi exitiū Fortune limen aperiret. Hisdem ferme diebus quibus Pontifex Roma discere maturabat, Polinus Galliae regis legatus hyemantē Hadrianopoli Solymantum, appetentēq; uere in Pannoniam graue bellum parantem secutus, accuratis precibus impetrauit, ut Ottomannica classis Hariadeno Barbarussa praefecto Masiliam mitteretur, quae inimicis litoribus infesta distraheret opes Caesaris, ualida belli mole Galliae finibus incumbētis, interclusōq; Tyrrheno mari insularum ac Hispaniae nauigationes impediret. Eares multis purpuratorum deliberationibus agitata graues difficultates habuerat, contradicente praesertim obstatēq; eodem Solymano eunucho, qui post Lustibeium, uxoris iurgio dignitate exutum, Bassarum ordinis princeps euaserat, ualebatq; ingenio et ingenti auctoritate, Indicis Parthicisq; bellis quæsitā. Is non obscure oderat Barbarussam, obrectationēq; laudis omnem eius existimationem tantis laboribus mari partā, otio nauali conuellere contendebat, ita ut perorando nullam aliam educendae classis causam, quā ut imperator uel periculo publico priuatis Hariadeno commodis indulgeret, se uidere testaretur. Nec desuere qui eum à Caesarianis, et Venetis pecunia inductum putarent, nam postea literas à Ferdinando Gonzaga, Siciliae praefecto, sibi scriptas Polino tradidit, quibus ille per idoneum hominem Hispanum promissis muneribus petebat, ut eius ingenio solertiq; opera Solymanus cū Carolo Caesare honestius amicitiae legibus iungeretur, et ipse quoque Barbarussa quatuor aureorum nummum myriades ab Hieronymo Zanio legato Veneto sibi oblata iactanter retulit, si ea

estate minime nauigaret. Erat enim formidanda Vento
to Barbarorum classis, totius maris impotenti imperio
superba, quæ assuesceret litoribus Christianis, & magni
sumptus necessitatem adduceret, si ornata classis foret,
quæ Hadriaticum sinum & insulas tueretur. Itaque Po-
linus, qui inter tot curarum æstus, desperata classe ani-
mum desponderat, nuncio decretæ classis exhilaratus
Solymano gratias egit. Is enim, auditis & graui iudi-
cio repudiatis suorum sententijs, datam fidem præstare
sue dignitatis esse statuebat, uel cum discrimine tantæ
rei, cuius iacturam uel immensum auri pondus minime
resarciret. Biduo post Rostanes gener, ac ipse demum eue-
nuchus, quod ita cordi erat Solymano, Polinum honoris
causa solennibus epulis exceperunt, amicitiam & gra-
tiam eo classis munere benignè adauctam gratulantes.
Polino demum dono datæ sunt pretiosæ ex auro texti-
li talares togæ, bini quoque insignes equi eximie phala-
rati, & pocula aliquot argentea. Dignioribus uero ex
eius comitatu sericæ uestes impositæ. Discessuro autem
Solymanus, classem ut incolumem præstaret atque redu-
ceret magnopere commendauit, eiq; literas in hanc sen-
tentiam conscriptas ad Franciscum regem deferendas de-
dit, præscriptis quidem glorioso fastu tot regnorum ti-
tulis. Classem, qualem quantamq; petisti, omnibus re-
bus ornatisimam Polino-fraterna liberalitate concessi.
Imperatumq; est Hariadeno maris præfecto, ut eius cõ-
silijs obtemperet, ac arbitrio demum tuo cum hostibus
bellum gerat. Tum uerò rectè amiceq; feceris, si classis
rebus foeliciter gestis Byzantium reducetur. Cuncta au-
tem tuis meisq; uotis prosperè cedent, si grauissimè ca-
ueris,

ueris, ne te iterum Carolus rex Hispaniæ æternus hostis tuus, pacis mentione decipiat. Tum enim æquisimam pacem dabit, quum regiones eius omni belli clade uastatas exusseris. At Polinus, ex templo Byzantium reuerfus, classẽ ab Hariadeno, qui diu noctuq; multus in naualibus fuerat, egregie refectam instructamq; remigibus reperit, tanta adhibita celeritate, ut ad quartũ cælendas Matias conscēderint; petita prima Eubœa ad Caristium promontorium, quod hodie Mantelium uocant, ut inde coniunctis sibi aliquot triremibus, quæ tardius exornatæ sequebantur, ad Maleam contenderent. Superata autem Malea, tota classis, restantibus Etesis, in Laconicum sinum coniecta Matapanium caput, quod Tenarum antiquis erat, superare non potuit. His aduersis uentis allata mora est nouem dierum, sed secunda demũ tempestate Hariadenus Methonem adiit, atque inde cum classe centum & decem triremium, biremium uero circiter quadraginta, quas prædones adduxerant, Ionũ præteruectus ad Messanæ fretum peruenit. Conspecto Rhegio prædones descenderunt, Barbarussa ad idoneam stationem classẽ promouit, Rhagini deserta urbe profugerant, sed Didacus Gaëtanus Hispanus arcem tenebat. Is Polino colloquium petenti, quum nihil responderet, & in subiectis collibus prædones spectarẽtur, tres Turcas tormentis interfecit. Eo sociorum casu accensi prædones urbem irruerunt, & quòd inanes essent domus incenderunt, ægrè id ferente Polino, & Barbarussa incendiarios ad poenam à trierarchis deposcẽte. Inde quosque tormenta muralia in aduersum arci tumultum comportata. Ea paucis ictibus ita Hispanum, lachrymante

uxore, terruerunt, ut se atque omnia dedens muro demi-
 ferit. Ei Barbarussa, orante Polino, uxoriq; & liberis
 libertatem concessit. Reliquis autem in templo ab iniu-
 ria custoditis, arcem militi diripiendam dedit, in his fue-
 re circiter septuaginta Hispani milites, & multo plu-
 res Rhegini ciues, qui in seruitutem abducti sunt. Sed
 demum Didaci filia, eximia uenustatis uirgo, in quam se
 nex Barbarus procaces oculos cōiecerat, ad prætorem
 nauem sic perducta est, ut eā illico Mahometanis initia-
 tam sacris legitimæ uxoris loco habuerit, & Didacum
 patrem aliquot post menses ad portum Herculis inui-
 sentem filiam, tanquam socerum humaniter, liberalitè-
 que susceperit. Hisdem fermè diebus circa solstitium,
 quibus Barbarussa magnæ Græciæ, & citra Messanæ fre-
 tum Brutiorum oram percurrerat, Carolus Cæsar, ali-
 quot cohortibus, & septingentis circiter equitibus in
 onerarias naues distributis cū quadraginta triremibus
 è Barcinone Genuam peruenit, tardiore ob id nauigatio-
 ne, quòd onerarias extra conspectum rostratæ classis mi-
 nimè relinquendas existimabat; ut si mare tranquillum,
 & solstitiali malacia constratum foret concidentibus
 omnino uentis, rostratæ demum onerarias, uel immobie-
 les remulco, ad conficiendum cursum protinus adiua-
 rent, elusa & despecta Gallorum classe, quæ tutissimo in
 portu, ut errantes aut uento destitutas inuaderet ad
 Massilienses insulas excubabat. Exceptus est Cæsar
 ornatissimo Aurianæ domus apparatu, præstòque ei
 affuere Alfonsus Daualus, & Ferdinandus Gonzaga,
 ipseq; mox è Florentia Cosmus Medices, ac è Bononia
 missus à Pontifice Petrus Aloysius Farnesius, Octauij
 Cæsaris

Cæsaris generi pater . Hic adolescens diu in Hispania
 focero comes eadem uectus prætoria nauī in Italiam re-
 dierat, iturus ad uxorem, quæ Ticinum usque progres-
 sa patrem, & maritum expectabat . Cæterum Far-
 nesus qui ea de causa uenerat, ut ad explicanda maxi-
 marum rerum consilia, colloquio dies & locus dicere-
 tur, ad id prædurum, atque difficilem Cæsarem reperie-
 bat . Erat enim tum Cæsar contracto uultu sermoneq;
 factus amarior, quòd Hispanico simul & Belgico laces-
 situs bello, nullam opem ab affine Pontifice, atque eo
 sæpius ab se amicè ac liberaliter exculto, contra Gallos
 impetrasset . Propterea minimè, uti aliàs, familiaris,
 nihil sibi in Germaniam properanti colloquio opus esse
 respondebat, ne reliquum æstatis tempus Sicambrico de-
 stinatum bello, inutili mora deperiret; quando recentia
 bus iniurijs affecto nullus conciliandæ pacis locus esset
 relictus, nec decorum Cæsari uideri posset de concordia
 cogitare, nisi prius uindicatis iniurijs tum demum ma-
 tura & certa pax ab ipso uictore peteretur . In hanc
 quoq; declinandi colloquij sententiam abruptè filiã è Bo-
 nonia literis acciuerat, ut eam ex itinere apud Ticinum
 inuiseret, postquam Pontificem minimè uisurus esse ui-
 deretur. His cognitis Pontifex Cæsarem reipub. causa de
 mulcendum ratus, Alexandrum Farnesium Cardinalem ma-
 gnis itinerib. Genuã misit, breuiq; eius iuuenis maxime
 illustri solertiq; ingenio, quũ summa quoq; ad persuaden-
 dum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, ut ad Buxetũ
 cum Pontifice iungeretur: id est oppidum Palaucinæ fa-
 milie inter Cremonam atq; Placentiam; sed ea condi-
 cione, ut triduo plus colendo audiendoq; Pontifici se da-

turum negaret. Fuere qui existimarent Cæsarem ad id se inuitum trahi uideri uoluisse, ne Britanniae regem, dum non obscuro fœdere contra Gallos percusso sibi cōiunctum offenderet. Hominem enim ingenio sufficaci repentinoq; eo congressu alienari posse putauerat, quoniam niam ex diuini iuris censura impietatis crimine damnatus Pontificium nomen immani odio persequeretur. Sed Cæsari arma paranti cogenda imprimis erat ingens pecunia, quæ expectari posset à Pontifice, si Octavius gener, ut fama ferebat, Mediolani princeps Augusta auctoritate crearetur. ea res uideri poterat decora Cæsari, honesta Pōtifici, & Venetis longe grauissima, quod ille sese, eo liberali facto, affectatæ summæ potentie inuidia liberaret, filiamq; obiter tanto dotali munere supra Alexandri Medicis titulos ornatam, beatiorem efficeret: hic uero singulari cum laude exoptatam afflictis gentibus pacem pararet, ut inde expedita arma Turcis inferrentur, & Veneti Neapolitano fœderi sincere satisfactum esse iudicarent: quum in condicionibus prolixè cauisent, ne quisquam Austriani sanguinis Mediolani princeps à Cæsare diceretur. Apparebat quoq; Franciscum Galliae regem, qui pari iudicio Sfortiam Mediolani principem tulisset, ac eum deniq; à Cæsaris iniuria magnis opibus defendisset, haud grauati expectationi Veneti senatus, & uoto Pōtificis assensurum. Quid enim commodius Gallo quæri, uel exoptari melius posse? si attenuatis atq; defessis Galliae uiribus expedita requies quæreretur, quàm ut Gallia Cisalpina Hispanis atque Germanis militibus exonerata, Carolus Sabaudius reliquis Subalpinis populis, ac Octavius Insubribus imperarent?

rarent? quum ille dimidio exutus regno ab infirmis opibus, opportunus iniuriæ fieret; nec Octavius, si fata Cæsari longiorem uitam inuiderent, hostium Gallorum impetum esset laturus. Verum tantæ rei negotium magnas ad explicandum difficultates includebat: quod præalto consilio Cæsar, si transigendum foret suis omnino præsidij munitas arces tueri uellet, nec ipsi Pontifici, pari solertia rationes subducenti, expedire pecuniâ placeret, nisi omnino libera, atq; integra ditionis possessione potiretur: nec aliter quoq; Venetus senatus Octauij tutelâ esset suscepturus. Huic consilio unus omnium Alfonsus Daualus uehementer incumbēbat, quum diuersi Gonzaga, atq; Auria grauissimè dissentirent. Is enim præclaro studio Cæsari simul atq; Pontifici gratum facturus, eò tendebat, ut Insubres, apud quos in honore militari uiginti annos fuisset, pietatis & clementiæ nomine ab acerbissimis tributis ad inopiam redactos inueclia pace subleuaret. Propterea in eam spem à Cæsare missus Parmam ad Pontificem uenerat. Sed Cæsar uetere suo innixus consilio, ne Mediolano unquam excederet, in itinere cum Cosmo de redimendis arcibus opportunè transegit, ita ut supra ducenta milia aureorum nummum in bellicos sumptus soluerentur, Florentinæ quoque arcis, ac item eius quæ est ad Liburnum præsidia nutu & sacramento Cæsaris tenerentur. Eas inimici Cæsaris, ad cumulandam concepti dominatus inuidiam, & hostes Cosmi, ad eleuandam eius existimationem, Etruriæ compedes appellabant: quasi Cosmus temporario beneficio regnare uideretur, & Cæsar dissimulanter, ac ideo lentis passibus

ad Italiae principatum contendens, & tempus idoneum expectans, quo Etruria in prouinciam redigi tuto posset, Cosmo Fortunam, atq; potentiam, uti aliunde ab initio partam, inuideret. Ea itaq; celebri liberalitate Cæsar insignem benefici, moderatiq; animi laudē tulit, quā malignis suspicionibus extincta inuidia inexpectatus occurrisset. Nec minore præstantis ingenij iudicio expectiti muneris beneficio Cosmus respōdit; deductis enim omnibus Hispanis, qui in arcium præsidij erant, non Italis demum, uti pleriq; crediderant, sed Germanis ac Hispanis ab se delectis custodiendas arces attribuit, ad declarandam gratissimam et maximē fidelis animi magnitudinem; ut aliquanto arctius beneficio nobiles animos obstringi, quā metu contineri Cæsar agnosceret. His de causis Pontifex, cum personæ, tum Reipublicæ dignitatem domesticis cōmodis anteferre nō dubio pudore cōfectus, priuati eius consilij cogitationes penitus abiecit, in eamq; unam omnino curam totus incubuit, ut Cæsar, re præsentato Ferdinandi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace condicionibus, ab instituto bello contra Solymantum uerteretur. Pontifex prior Buxetū uenit. Postero autem die, occurso totius aulæ Cæsar exceptus est, complectente demum Pontifice, & honoris causa supra medium conclaue summa arcis cœnacula tanto hospiti concedente, ita ut bina cohortiū & equitū præsidia, sub signis pari propē numero, pariq; uigilia, arcis, ac oppidi portas æquata securitate custodirent. Ceterū Paulus uel tridui colloquio, quanquam singulari memoria, summaq; prudentia, & pietate ea sedulō commemorasset, quæ graui momento ad impetrandam pacem pertinerent,

tinerent, prædurum inueteratoq; odio à Gallorum amicitia penitus abhorrentem expugnare non potuit. Totus enim Cæsar, ira turgidus in Cleuensẽ intecto ad uindictam animo ferebatur, tanta uehementis ingenij contentione, ut quum Austriam Barbarorum incendio breui arsuram crederet, nihil se eam patrimonij misere de flagrantis flammam respecturum esse testaretur. Indignum enim esse nomine Cæsaris à subditis imperio, beneficiarijsq; suis cõtumeliam ferre, nec ulcisci eos, qui malignitate atq; perfidia inducti, nullaq; prouocati iniuria geminato scelere, & ab se, legitimo Augustæ potestatis imperatori, & quod nihil flagitiosius patrari posset, ad infestissimos hostes defecissent. Francisci porrò regis amicitie nunquàm se confisurum, quòd ille toties ruptis fœderibus fidem fefellisset, quòd more gentis immodicos ac aliena semper appetentes spiritus gereret, nunquàm pacẽ pati posset, nec toties fracta, atq; perdomita arma deponeret. Cæsare pacẽ abnuente, Pontifex postulauit, ut postquam ipse hortando nihil profecisset, senatores Cardinales de concordia Reipub. Christiane commodo disertè uerba facturos audire minimè grauaretur. Pertinere enim plurimum ad eleuandam, uel parum æqui, uel omnino pertinacis animi opinionẽ, si in senatu libera uoce proferret, cur à communi concordia dissentiret. Id uerò Cæsar honori senatus facillè tribuit, nec multo post uocatis Cardinalibus Marinus Grimanus eius ordinis princeps, ita locutus est. Nisi longè maximum, quod Reipub. diuturnis affectu malis discrimen imminet, Augustæ Cæsar, omnium animos uehementissimè commoueret, rem profectò toties actitatam, rursus agere maxime

xime absurdum putassemus. Sic enim hic frequens senda
 tus cum pristinae tuae constantiae, tum modestiae suae me-
 minit, ut priuatis colloquijs uigilantissimi, atque opti-
 mi Pontificis officio grauissime satisfactum intelligat.
 Sed dirus hostis in limine crudelia arma cōcutit, mareq;
 Ionium magnis eius clasibus constratum esse nunciatur,
 & tu tanta animi magnitudine, tantis opibus, & tanta
 deniq; Fortuna summus imperator, neglecta Pannonia,
 deserto fratre, Italiae, Siciliaeq; litoribus Barbaro penē
 proditis, auersus in Belgas cōtendis, scilicet ut quū igno-
 bili uindictae studio rebellantem regulum debellaris, per-
 uerse laudis famam queras: quasi rectissima, & perillu-
 stris laus aliunde, quā a confecta pace, susceptoq; sacro
 bello petenda uideatur. Aequo igitur animo tuleris,
 Auguste, si decreti tui nouitatem nō insulsi homines ad-
 mirantur. nam quum in periculo publica sit salus, occul-
 tas consilij tui rationes excutiunt, omitti uictoriam, pa-
 rari cladem, religionem altius reuelli, maxime dolent,
 agnatasq; Caesaribus, & tibi proprias uirtutes requi-
 runt, ueræ scilicet gloriae cupiditatem, dedecoris metum,
 & praesentis animi pietatem, quarum rerum quum tibi
 esses omnino persimilis, praecleara, non uno in loco, &
 quidem imitanda posteris documenta reliquisti. Sed in
 te una maxime pietas refulsit erga Deū duosq; immor-
 tales, qui te hac incedentem uia, & rite uota nuncupan-
 tem nusquam fefellerunt. Nosti enim quanta euentus
 foelicitate responderint, quum in Pannonia Solymanum
 tantarum uirium tumentem fastu, solo propē castrorum
 tuorum fremitu profligasti, Barbarussamq; acie deuictū,
 ac exutū regno, terra Africa depulisti. At illi tibi demū

ad intestina bella, si non iniquè, importunè tamen conuerso, minus arriserunt; scilicet ut salutem tuam, non uero gloriam sibi curæ esse ostenderent, & præclarè monerent, ut à Christiano sanguine temperares. Rediisti siquidem è Prouincia incolumis, quæ tertia ferè pars exercitus non hostili gladio, sed tæbe consumpta perierit: uerum aliquanto certius deorum numen apparuit, quum è Germania Solymano ad occupandam Budam aduentante, in Africam traicere properasti, quum à te supplex frater opem imploraret, retentarent Germaniæ proceres, mæstiq; Hungari tuo discessu se proditos quererentur: traieciisti scilicet durissimo anni tempore, ut cuncta terræ, marisq; pericula, ad exiguam nec satis nomini tuo decoram uictoriæ spem subires. Neq; enim, & Eunuchus, & seruus Asanagas cum ipso nobilissimo imperatore hoste, tum præsertim Christiana terga immaniter cædente, uideri poterat comparandus. Sed te, nosq; tecum omnes, capitis tui aleam subituros, Dijs superi præclara miseratione conseruarunt, usque adeo clementer, ut tibi in eo calamitatum omnium concursu, incomparabile trophæum de deuicta Fortuna, concesserint. Ergo si tam grata, quàm pia mente, Deorum beneficium commoueris, te ipsum hodie profecto uinces; quod certè magis pulchrum decorumq; fuerit, quàm Fortunam rerum omnium dominam admirabili constantia superasse. Hæc quidem agnoscis, Cæsar; & quæ tua iudicii atq; memoriæ uis est; ad gloriam tuam, & sæculi fœlicitatem pertinere confiteris, sed cū Gallo nunquàm stabilem amicitiam, nunquàm securam pacem parari posse contendis; quod tibi ea gens è summis regni opibus

opibus facile infrænis, alienæ ditionis appetens, noua spe, noua libidine semper inquieta uideatur. Hæc certe suspicantem à communi concordia auertunt, auertentiq; semper. Nulla enim grauior pestis humano ingenio insidet, quàm altè concepta suspicio. Ea enim quum temere semel irrepserit, egerime uel maxime illustri ratione conuellitur. Noli, generose, pieq; Cæsar, ullo modo pati, ut in te uel minima suspicacis ingenij nota ressideat. Patere autem si quid prædurum in intimis sensibus obcalluit, ut id totum Christiana pietate molliatur. Honestissimis siquidem nominiq; maxime decoris condicionibus; quas prudentiam & reipublicæ amantissimorum hominum iudicio descriptas dudum perlegisti, rex Gallorum pacem petit, affinitatem, opes, copias offert, occupata restituit, ut Mediolano tua liberalitate, beneficiarij; iuris nomine recuperato, communem hostem Barbarum, coniunctis armis persequatur. Vt nihil porro, uel occultæ fraudis, uel parum sinceræ fidei pertimeas, qui nihil unquam inuicti animi fretus altitudine timere didicisti, cuncti ferè principes, inita societate fœderum sponsores, uadésque aderunt, ut iustis armis sanctas pacis leges, iuræque omnia tueantur. Hanc à te pacis condicionem antè alios orat & exigit Carolus Allobrogum regulus, innocentia tantum sua depulsus regno, & quod longè miserrimum uidetur, per septem annos ancipiti duorum propinquorum iniuria fatigatus. Hanc item Veneti, tanquàm ex fœdere debitam, reposcunt. Eandem regna tua, perpetuis tributis eneruata, tuorumq; præsertim ac hostium rapinis crudelissime diuexata, suppliciter efflagitant.

Valcant

Valeant aliquid, obsecro Cæsar, fraterna pericula, Hungarorum supplicantium lachrymæ, senatus preces; Valeat, ipsa sacrosancti Pontificis authoritas, pijs, atque optimis nunquam spreta regibus, ut Christianus orbis, luctu, miserijs, & Barbarorum metu liberatus, post impetratam tuo incomparabili munere pacem atque concordiam secundissimè reflorescat. Ad ea Cæsar, ut à uetere consilio discederet, nihil omnino, uel amplissimi uiri facundia, quæ in Grimano summa censebatur, uel eius sacrati ordinis dignitate permotus, grauiter respondit. Nihil à se in toto uitæ cursu, uel ad gloriam, uel amplitudinem comparandam publica pace commodius & melius concupisse, quàm ut exoptata sæculi securitas, cum tranquillitate rerum omnium pararetur, nihilque deum antiquius habuisse, quàm pacem potiri, ut inde aduersus Barbaros arma dstringeret, cuius uoti ac instituti sui præclara exempla, in Pannonia, Græcia, Illyrico, & tota denique Africa rebus gestis ostenderit: sed laceßitum Gallorum iniurijs, retractumque à nobili incepto bella conficere nequisse. Nemini enim tuam pacem, utiliorem, cariorèmq; uideri, quàm ei, ad quem iure optimo ex sacri belli uictoria, cum speciosissimæ spes triumphæ, tum inusitatæ laudis prouentus obuenirent, sed Gallos semper noua odia ex antiquis simultatibus ferentes, ipsius semper, maiorumque suorum obtrectasse laudibus, ac potentiæ, amplitudini, & legitimis regnorum hereditatibus inuidisse, quòd ritè nuptas lectissimas uirgines impudentissimè repudiarint, sacramenta foederum abiurarint, nihilque unquam sanctius habuerint, quàm quum ex commodo luberet, à fide

de ac amicitia defecisset, id præclare perspectū esse plæ-
nèque cognitum imperatorijs comitijs, quibus multo au-
ro suffragia præuerrere conati ambitiosæ malignitatis,
atque stultitiæ graui sumptu ignominiam retulerint.
Postremo ab ipsis concitatos Menapios atque Sicam-
bros, ut Brabantiorum regionem incenderent, euoca-
tūque nefaria crudelitate ad omnium perniciem Soly-
manum, ut Austrianae domui quàm maxime noceretur,
quum nunquam antea in eam maleficio & contumelia
temperassent. Ab his autem obiectari sibi inducias Rin-
conis atque Fregosij cæde uiolatas, cuius patrati faci-
noris ipse prorsus fuerit ignarus, & poenam denique
Georgio patruo pecunia redempto nuper exoluerit.
Proinde nunquam se ad animum concordie mentionem
admissurum, nisi Belgarum suorum iniurias de rebelli-
bus incendiarijsq; latronibus uindicaret. Id enim di-
gnum uideri Caesaris maiestate, omnia belli detrimen-
ta æquo animo perferre, sed nullam dignitatis pati con-
tumeliam. Sibi autem, & summi Pontificis, & totius
denique senatus gratiam honori, ac emolumento esse de-
bere, non detrimento atque dedecori, quid enim in re
sua potius quàm aliena sapienti, & satis superque Gal-
lorum fidem experto, absurdius atque dementius, quàm
iniqua pacis condicione, Cisalpinæ Gallie imperio spo-
liari, ut Francisci regis minori filio, Britannie citerio-
ris hereditate penitus excluso, nouum ex alieno patri-
monium paretur? quo demum Gallicæ augeantur uires
in Italia, & sue protinus minuantur. Ea quoque insa-
na aut certè præpostera liberalitate, liberas nauigatio-
num, ac itinerum sibi eripi facultates, quum repetere

Hispaniam & Germaniam inuisere singulis propè annis
 necesse foret. Malle se Augustæ dignitatis penitus obli-
 uisci, & acclamatum Cæsaris nomen ultro deponere,
 quàm indignanter pati, ut terra mariq; portus, hospia-
 tia, transitus, à dubijs uel ingratis clientibus impetran-
 da uideantur. Postremo Cæsar sensim exardente facuna
 dia, eadem ferè commemorauit, quæ superioribus annis,
 cum Romæ, tum Niceæ etiam & Lucæ, expetentibus pa-
 cem responderat, quum eam causam disertè atq; accurate
 perorasset. Adeo enim constanti ingenio, præsentis
 potentiæ suæ iura defendebat, ut remotas etiam spes am-
 plioris Fortune solerti ratione tueri, proferreque, non
 imperitis rerum non obscure uideretur. Ita uerò fla-
 granti animo in Cleuensẽ iracundiam intenderat, ut
 Solymani impetum facile contemneret, neque multum
 fratris periculo commoueretur, & mihi demum, quod
 minime præmittendum uidetur, ipsius discedentis ma-
 num osculanti, alacri, familiarique uultu diceret. Ex-
 pedire te, inquit, Ioui, calamos oportet, ut quæ iam ge-
 sta sunt in historijs tempestiuè perscribas. nam hoc ar-
 morum motu, magnus profectò tibi noui operis labor pa-
 ratur. Cæterum Pontifex quanquam conciliandæ pacis
 consilio deiectus, rationem & studium æquitatis, ueræ-
 que gloriæ decus, alioqui semper eximium in Cæsare,
 cæca obstinatione superari mirabatur, Ferdinandi tamẽ
 regis pericula, reipublicæ pariter ac amicitie causa se
 minime neglecturum Cæsari confirmauit. Nec multo
 post Baptistam Sabellum prætorij præfectum, & Iu-
 lium Vrsinum cum triginta cohortibus tuendo Norico
 ad Pannoniæ fines transmisiit. Quinque diebus eo collo-
 quio

quo frustra consumptis & Cesare in Germaniam con-
tendente, Pontifex pari digressu Bononiam est reuersus,
ut festum diem, Petro Apostolorum principi dicatum,
solenni cerimonia celebraret, quo die Barbarussa à Pon-
tiji insulis ad Tarracinensium litora delatus, Ostiam per-
uenit, tanto terrore hominum ab ora in montes refugi-
tium, ut populus Romanus subito metu concitatus in fu-
gam, Urbem omnino deserturus esse uideretur, nisi à Po-
lino literæ ad Rodolphum legatum conscriptæ, perla-
teque Romam per Tarracinensium prætorem tumultu
magna ex parte compressissent: in hanc enim sen-
tentiam ille perscripserat: Classis: quæ à Solymano ad
præsidium Galliæ Barbarussa præfecto mittitur, ex præ-
scripto mihi paret, ut nemini, præterquam hostibus no-
stris, noceat, itaque edicito Romanis, cæterisq; Pontifi-
ciæ ditionis oram incolentibus, ut nihil hostile à nobis ti-
meant. Nusquam enim fidem ab eorum imperatore mi-
hi præclare datam Turcæ uiolabunt, & uos pro cõpera-
to habetis Franciscum Galliæ regem nihil habere anti-
quiùs quàm ut rem Romanam non incolumen modo, sed
maximè florentem, ac ideo ab omni impiorum iniuria de-
fensam uelit. Eadem quoq; usus diligetia Polinus Neptu-
nianis ac Ostiensibus adeo animos confirmauit, ut expe-
tentibus Turcis uenale pecus, & reliqui commeatus co-
piam adducerent, & ex nauigijs Campano uenali uino
onustis, quum ea in portu hæssissent, trierarchis aliquot
amphoræ, in usum seruorum remigum præsentì pecunia
uenderentur, acciditq; ut nonnulli quaternis arietibus aut
binis iuuenis singulos ex Brutiji captiuos à prædonibus
impetrarent. Sed ciuitas nocturno præsertim metu con-

sternata,

sternata, uel ipso legato ex aliena promissione propriam obstringente fidem, & uultu interrito animi securitatem in eo periculo praeferebat, ut quicquam de salute publica Barbaris crederet, adduci non poterat, quanquam & P. Antonius praetor, cum praefecto uigilum, multis accensis funalibus ad coercendam fugam, per omnes regiones discurreret, passimque abire classem nemini infestam, & nihil propterea metuendam pronunciando, timore in fugam praecipites retentare conaretur. In Sabinum enim agrum & Tiburtinum trepidae mulieres cum paruis liberis effundebantur, eratque eius nocturni tumultus facies, sicuti mox decedente periculo ridenda iuuentuti, ita tum omnibus foeda & miserabilis, quum matronae, nobilesque puellae, & sacrae quoque uirgines e claustris in publicum se proriperent, oblatae pudoris, ab obuiis quoque in tenebris, ut ad proximas portas iter monstraret, lumenque praeferreret luctuosis uocibus exorantes. Romani interim ciues & diuites inquilini concursu ad legatum facto, apud quem erat Vitellius ad ferendam opem opportunus, ut praesidia pararet acciretque ad Urbem copias, flagitabant, nullae enim erant in Urbe ad custodiam cohortes, quum antea nihil ab ea classe hostile ueritus non temere ad inanes metus aerario parcendum iudicaret. Sed ita demum euenit, ut quum salua Urbis dignitate praesidium negare uix sibi tutum foret, subitariae cohortes e proximis Tuscis, & abeunte iam classe, in Urbem graui ac inutili sumptu uocarentur. Barbarussa autem ad ostium Tiberis aquationem longe optimam nactus, triduo post inde discessit, Etruriaque oram atque Liguriae sine maleficio praeteruectus,

Masiliam rectè contendit. Eodem quoque tempore & ipse Solymanus ab initio maturandum sibi ratus, ne ultra Budam prouectio, æstatis tempus ex natura Pan-
nonij cœli in pluuias autumnales præceps, in cursu ge-
rendarum rerum deficeret. Itaq; Sauo flumine ponte tra-
iecto, Amurathem Dalmatam, Persamq; Vlamane-
m, ad expugnandum Valponium præmittit, hos quoque
Achomatem Europei equitatus magistrum subsequi iu-
bet. Erat id oppidum ad Draui fluminis ripam positum,
non longè ab Exechio, fœda Austriani exercitus fuga,
& Bacchithij Pauli, Ludouiciq; Lodronij fortissimo-
rum ducum cæde, percelebri. Tuebatur autem locum
præsidio ex clientibus imposito, Petri Pereni uxor, eæ-
dem & Alexij Tursonis soror, quæ, marito ab rege cus-
todiæ tradito, uirilem animum induerat: sed defensor-
es, quanquam egregiè munitum erat, uim Turcarum non
tulerunt. Amuratbes enim Hungaros omnes in deditio-
nem clementi consilio accepit, seruauitq; ut qui agros
colerent proposita libertate in prouincia relinqueren-
tur. Inde uerò ad Soclos Perennianæ etiam ditionis op-
pidum exercitus ductus, ubi aliquandiu & quidem acer-
rimè, inuadentibus Turcis repugnatum est, quòd ama-
plius ducenti nobiles Hungari, uti erant ueri Turcarum
hostes, multitudinem incolarum ad perferendos la-
bores contemnendaq; pericula cohortando, antè alios
fortissimè Turcarum audaciam propulsarent, sed ubi
multis acceptis uulneribus, territaq; & recedente à mæ-
ro Soclensium turba, irrumpentium hostium impetus su-
stineri non potuit, in arcem confugerunt, ut inde Val-
poniensium exemplo, facta deditio salutem ac liber-
tatem

tatem impetrarent, sed his iratus Amurathes, nulla patione, sed arbitrio se dedentes egredi passurum respondit, atque ita exeuntes porta ad unum omnes interfecit: ut ea crudelitate reliqui, qui spem in armis potius, quam in Solymani clementia reponerent, collata utriusque oppidi Fortuna terrerentur. His cognitis rebus Solymanus capta oppida Amurathi dono dedit, & paratis exploratisque rebus omnibus, e Buda cum uniuerso terrestri naualique exercitu ad expugnandum Strigonium contendit. Erant in praesidio Liscanus Hispanus, arcis custos, senioris Liscani propinquus, qui ad Cassouium, uti supra docuimus, ob ereptas fruges ab agrestibus fuit interfectus, uir cogendo auro aptior, quam bellicis muneribus obeundis. In urbem autem missus ab rege Salamanca, pariter Hispanus, non admodum peritus belli, & ante periculum uanissimus hostium contemptor. Is praeter paucos Hispanos eius amicitiam familiaritatemque secutos, Italicas cohortes duas effecerat ex his militibus, qui Medice praefecto classis, Alexandroque Vitellio in Italiam redeuntibus, in Pannonia remanserant, Alexij Nardoi & Vicentij Matricij signa sequentes. Ad hos accesserant uexilla duo Germanorum, quorum duces erant Tristanus Fortaler, & Franciscus Munechius, qui militum omnium numerus mille & trecentorum summam efficiebat. Paulus autem Strigonienfis antistes, praecara erga Ferdinandum fidei, in pacatam regionem abiit, quod desperata uenia a Solymano certum cruciatum expectaret, quod eo deprecatore in gratiam Ioannis regis semel restitutus, iterum ad Ferdinandum defecisset. Strigonium in praeterea alta ripa arcem habet, indeque

Danubium subterlabentem latè prospicit , ex aduerso editum habet collem , qui portæ urbis imminet , mœnibus autem extantia propugnacula defunt , per quæ emissis tormentis subeuntium hostium latera feriuntur . Is structuræ mos antiquis erat , quum nondum reperto bombardarum artificio , arietibus & balistis ingentibus & turribus ligneis urbes caperentur . Propterea Vitellius & Torniellus superiore anno ad inspiciendam loci munitionumque naturam à rege missi , ægerrimè defendi urbem à maximis præsertim copijs oppugnatam retulerant , quòd ab eo colle tormentis statuendis ab Barbaris occupato , cuncta introrsus supernè conspecta ferirentur , & ea esset natura mœnium , ut quanto propius hostes succederent , tanto tutius protecti ab imo subruere murum possent : quibus difficultatibus , ueteres peritique milites , qui Strigonij præsertim hybernarant , nouis operibus occurrebāt , magnaq; alacritate antè periculum , ut iactabundis accidit , mirificæ uirtutis operam pollicentes Solymani aduentum expectabant . Sed ubi Barbarus hostis undique promotis castris latè campos , collesq; omnes , erectis tabernaculis occupauit , classemq; pariter ornatissimam aduerso flumine subeuntem prospectantibus ostendit , ne mo erat qui non deposita animi ferocia magnopere de salute dubitaret , quòd pauci , quanquam eximia uirtute , cum numerosissimis hostibus , atque his pertinaci admodum deuoti animi proposito mortem petentibus , pugnaturi uiderentur . Adauxit quoque metum legatorum aduentus , Solymanus enim tres prætorianos è gēte Christiana iampridem ad Mahometis sacris traductos ,

ductos, Italum scilicet, et Hispanum, atq; Germanū, cum præsidium ex his constare didicisset, ad urbem miserat, ut quisq; sine interprete suæ nationis homines alloqueretur. Hi namq; admissi per ampla præmia atq; stipēdia se deditibus ita promiserant, ut quum prolata, constitutaq; iam essent tormenta abnuentibus extrema supplicia denunciarēt. Ad ea quum à signiferis præclara uoce responderetur, milites fide uirtuteq; præstantes, neq; præmijs turpiter capi, neq; minis ad ignominiam terri solitos, extremas spes in armis habituros, Turcæ in castra redierunt, eodemq; die tormenta in collem imminentem urbis summa celeritate subuecta sunt, & delectæ toto ambitu ad oppugnandum infirmiores moeniū parates, tanto quidem Barbarorum iudicio, ut neq; peritius, neq; opportunius quicquam ad nocendum excogitari potuerit, uel ab his, qui cuncta interius diligēter explorassent, ita ut credi par sit, non Fortunam modo Christianis hominibus, sed fidem quoq; aduersus Barbaros omnino defuisse. Salamanca, diffusus suburbanis munitio nibus, secus ac antea iactanter nequaquam se deserturum predicarat, in urbem se recepit, quæ hodie Castelli nomen habet, superioribus enim hybernis exteriores Strigonijs partes antiquitus muro cinctas, usq; adeo milites, naualesq; socij deformarāt, ut sublati ad usum ignis tabulatis & contignationibus, semicadentia tecta spectarentur, ea frequenti tractu per decliuiā ad flumen usque pertinebant, ubi tabernæ, & nobiles quoq; domus à fortunatis Hungarorum regibus extructæ uiscebantur. Cæterum Achomates, Europei equitatus magister, eam ad oppugnandum muri partem accepit, quæ episcopali-

bus hortis annectitur. Vlamani autem Persæ data est
quassanda subruendaq; ea turris, quæ portæ Budanæ im-
minet. Is enim ingenio solerti horumq; operum maxime
perito eam merita laude famam apud milites fuerat
consecutus, quum in expugnatione Castrinoui ad sinum
Rizonicum cum Barbarussa, admirabilis artifex extia-
tisset. Asappi ad opus faciundū idonei, gregatim à sine-
gulis ducibus ad perducendas fossas, attollendosq; agge-
res ducebantur. Incredibile dictu est, quanta ui tormen-
ta displodi cœpta sint; continenti namq; ordine nusquam
cessabatur, & erant colubrinæ ingentis magnitudinis,
quarum ictibus non modo superiora mœnium decussis
pinnis nudabantur, sed turris ipsa, derafo iam fastigio
quassata inferius ac immanibus pilis perforata, nequa-
quam defensores, uel adire, uel consistere ausos admitte-
bat, adeo ut proximus extâtis coronæ murus omnis cum
ingenti fragore prorueret, & terribili continuoq; terra
motu cuncta quati uiderentur, nec consistendi in muro
propugnantibus facultas erat. Nam Ianizeri sclopetta-
rij, aut per fossas subter summa obiecti aggeris labra dis-
positi, aut è superiore loco protecti equitum scutis, quū
maiora tormenta cessarent, excitatusq; inde fumus sub-
sideret, certissimis ictibus apparentium capita feriebāt,
& multi interius in statione perseverantes, incidentibus
ab alto sagittis uulnerabantur, sed multò grauiorem cla-
dem fragmenta lapidum nostris inferebant, dū disrup-
ta minutim, dissipataq; tormentis, euitari non possent, illi-
saq; membris militum inutiles redderent quos attigis-
sent. Quibus malis adducti milites, deserta exteriorē
coronā, interiores munitiones celeriter erexerunt, ut
minore

minore cum periculo in defensione uersarentur. Nec
 animus Barbaris defuit, quin audacter subirent, ter enim
 instaurata pugna magno clamore edito in urbem irrū-
 pere conati ad congressum usque nostrorum peruene-
 runt, sed densissimæ phalangis frontem prælongis hi-
 spidam sarissis, Barbarus hostis leuibus hastis equestri-
 bus, & graui gladio, aut parua tantum secure armatus
 percurrere non potuit, locoq; detrusus multis acceptis
 uulneribus se recepit. In ea contentione Baltaces Selimæ-
 briæ, quæ ad Pontum est, nobilis Sanzacus, quum suos
 ad irrumpendum uehementer urgeret interfectus est.
 Subierat ad eam ripam, quam diximus, Turcarum clas-
 sis, ac omnia quæ ad oppugnationem pertinebant, tor-
 mentorum instrumenta, commeatumq; affatim à Buda
 subuehebat, nostrisq; uehementer occupatis classiarij mi-
 lites & remiges ad suburbanas domos tanquam in foro-
 rerum uenaliū ociosè uersabantur. Id nostri ab arce
 despectantes impunè fieri non tulerunt, conglobatisq;
 repente, ex sua quisque cohorte, singulis centurijs, Mi-
 chaël Rauassburgus Germanus, Nardousq; Italus erupe-
 runt. Tantus fuit eorum impetus, ut Turcæ improviso
 hostium superuentu perterriti, quum pars arma cape-
 re, pars ad classē cursu se proripere uellet, tumultuo-
 sissimo pugne, fugæq; genere, aut intercepti caderent,
 aut adnatantes rapti flumine mergerentur. Sed qui in
 classe erant opportunam planè prosligatis, & perditis
 opem tulerunt, sagittis enim, & glandibus in nostros
 coniectis, ita incumbentium impetum retardabant, ut
 iam admotis undiq; nauigijs, aliquanto quierius, quàm
 paulo antè, & tutius suos exciperent. Periere è Bar-

baris circiter ducenti, & ipse Zirmar natione Persa, cuius erat classis imperium, ut eius audacis facti nomen maximè celebre redderetur, quum in eo discrimine perturbatis opem ferens, & fugam increpitans prætoria birem admonuisset, glande traiectus interijt. Dum hæc fierent, & Barbari stratis moenibus, effossisq; cuniculis, quibus turris excinderetur, ualidiore in dies impetu expugnandæ urbi uires intenderent, & contra nostrorum animi cum multis acceptis incommodis, tum una maximè auxilij desperatione frangerentur, senex Calaber è Crotone artificio tormentorū assuetus ad Barbaros transfugit. Eius autem nefarij, impij, facinoris causam prædicabat, quod plura sibi seni & inopi stipendia rex deberet, ac ideo liberalis militiæ dominus, uitato præsentis uitæ periculo, adeundus esse uideretur. Is benigne susceptus à Solymano, interrogatusq; diligenter à purpuratis, si urbe Strigonio maturè potiri uellent, Aquariam turrim omnino expugnandam esse perdocebat. Erat ea turris in extrema ripa, sub ipsa arce Strigonij, loco, ædificioq; Budanæ persimilis, quum eodem machinationis artificio aquam exorbendo è flumine haustam uarijs siphonibus in arcem effunderet. ab ea enim Nasadæ subeuntes onustæ commeatu, directis ad aquæ libram tormentis, magno Turcarum incommodo ita petebantur, ut noctu tantum, & secundum ulteriorem amnis ripam pilarum uolitantium metu solliciti nauigarent. Hanc Habraimus Eunuchus, Asiatici equitatus magister, admotis tormentis expugnandam susceperat, sed irritò conatu cuncta moliebatur, quum ripæ margines statuendis tormentis per-

angustæ

anguste magnas Turcis afferrent difficultates, & milites præsidio impositi, directis ex aduerso falconibus constantissimè repugnarent. Monstrante itaq; transfuga insulam in Danubio desertam, quæ contra frontem turri obiecta spectabatur. In eam Vlamanes noctu scaphis traiecit, erectoq; subitario aggere, conuectisq; eo tormētis, nonnullos ex defensoribus interfecit, nudauitq; eorū latera, ita ut Asiatici non apparentibus pro metu nostris murum subire auderent, & scalas expedire properarent. Interea Turcæ è maioribus castris exteriora urbis undiq; maximis tormentis uerberare, prægrandibus uerò globis per ænea mortaria in sublime iactis, ut cum ruina telis inciderent, interiora deuastare, subterq; magnos cuniculorum specus, sicuti aliàs in expugnāda Rhodo perfecisse docuimus, excauare non cessabant, in quibus Barbari, corpore pariter ac animo aduersus omnes bellicæ laboris asperitates indomito, interdium noctuq; cibum & somnum cum multa nostrorum admiratione capiebant. Accidit autem, ut ænea crux inaurata, ob idq; percussa Solis radijs latè refulgens, qua maximi templi fastigium ornabatur, assiduo collimantium Barbarorū studio contortis in eam pilis reuulsa, atq; deiecta frangeretur, qua cadente Solymanum fœlicis ictus casum, more gentis ad letum augurium facile uertentem exclamasse ferunt, expugnatum esse Strigonium, postquam signum inani superstitutione à Christianis hostibus adoratum è tēplo decessisset: neq; id omen pro uano à nostris acceptum est, defessis enim territisq; militibus, quibus nulla gleba saxo in solo, ad extruendas munitiones suppetebat, Liscanus & Salamanca de rerum exitu timide deliberantes,

& secretò

& secreto demum inter se collocuti, seruare sese, & deditionem facere decreuerunt. Erat Liscanus parum militiæ uersatus, & multo ex continua præda congesto auro prædiues, sic ut sibi planè opulento, pro inani constantiæ laude, Barbarico cædi gladio nimis miserum putaret. Idem quoque effugiendi periculi sensus erat in Salamantica, apud quem certa salus, & bona peculij, labore ac industria castrensi parta, omni, uel maxime decora laude potiora ducebantur. Caterum eius occulti consilij fama adeo astrictè contineri non potuit, quin ad milites emanaret, quorum tertia fere pars, aut interierat, aut ægra morbis, & uulneribus debilitata decumbebat, una tamen omnium uox audiebatur, satis adhuc uirium superesse, ut interiora defendi posse minime desperarent. Sed centuriones, atq; signiferi, præfectis adulari soliti, si honestis condicionibus à Solymano fides præstaretur, omnium certissimæ neci, & nihil demum Ferdinando regi profuturæ, deditionem præferebant. Fortibus enim uiris, aut egregie pugnando cadendum esse, aut postquam suprema necessitas id ferat, honestissime paciscendum. Nec multo post noctu demissus è muro signifer, acceptaq; per interpretem fide, Salamancam exciuit, ut is æquiore condicione de deditione transigeret. Nec mora occultè exiens ad Achomatem contendit, admonitis prius Aquarvie turris defensoribus, ut inde ad salutem celeriter in urbem se reciperent. sed eo nuncio territis, & cum tuumultu euadentibus nostris, Turcæ intenti, animaduersa fuga protinus irruerunt, interfectis quibusdam, qui tardius elabentes efferendis sarcinis occupati inhonestè conciderant. At Salamauca ad purpuratos deductus,

quum

quum accuratè loquendo multa sibi concedi postulasset, nihil explicatius, aut mitius impetrauit, quàm, ut maturè se dedentes, cuncta quæ salutem, libertatemq; respicerent, ex liberalitate clementissimi imperatoris expectarent. Itaq; Hispanus acri iudicio Turcarum ingenijs diffidens, nec tamen desperans, quum redire ueretur Liscano quæ retulerat perscribit, monetq; si saluus esse uelit, ex emplò & maximè liberaliter sese, atq; urbem dedat. Acceptis literis Liscanus ad milites prodicens, deditiois necessitatem, & propositam spem uitæ & libertatis cunctis exponit, nec mora ambiguo, & fremente adhuc milite, Halis aperiri sibi portam, ex deditio-
ne in castris facta, læto potius quàm feroci uultu postulat, eaq; statim patefacta à Liscano introducitur, clauësque traduntur. Ianizeri pacato agmine ingressi munitionem, totamq; muri & aggeris coronam occupant, milites nostros secedere iubent, imberbes ex his ad uniū secernunt, reliqui hastas deponere, et sclopettos in unum aceruum proijcere coguntur. Nemo est omnium qui re-
cuset, edictoq; non pareat. Improviso namque & contrā spem nimis accelerato prætorianorum introitu terrefacti, se ipsos demissis pudore oculis intuentes pristinam animorum ferociam exuerant, nihilq; nisi ualdè seuum à Barbaris expectabant. Id enim deceptis, & circumuen-
tis facilè euenit, quibus expediendi consilij ratio omnis & uirtutis usus excutitur. Intendit quoque nostris pa-
uorem casus insolitus, nam quum milites, uti imperatum fuerat, ipsas etiam cum sclopettis sulphurei pulueris la-
genas in aceruum coniecissent, ab accēso fortè funiculo, excitata repentē flamma, earum rerum cumulum corri-
puit,

puit, usq; adeo consternatis ira metuq; Barbaris, ut non temere insidias ueriti, è nostris nonnullos interfecerint, sed deprecantibus præfectis, & nihil dolo, sed casu factum, oris & manuum gestu significantibus, ipsoq; Halis facile persuaso, & celeriter commota claua signum dante, Ianizeri à cædibus temperarunt. Tum uerò Halis, compresso tumultu, apud nostros per interpretes pronunciari iussit, parata fore perampla stipendia, ac honesta militiæ loca his omnibus, qui ad Solymantum transire uellent, nec plures quàm septuaginta, ex omni natione milites reperti sunt, qui condicionem acciperent. Barbarorum enim perfidiam timentes, & de uita solliciti, abnuentibus parari cædem & cruciatum, propter naturæ immanitatem, existimabant. Hos Halis comiter allocutus, & cum his, quos diximus, delectos impuberes nauigijs deuehi Budam iussit, reliquos ab omni defensorum iniuria ad repurgandam arcem, æquato cum Turcis labore delegauit. At Liscanus, qui ut aurum seruaret, admissi flagitij dedecus, subsequenterq; ob id pœnam, ac ignominiam contrito pudore neglexerat, aureum torquem, quo tam auarè quàm insolenter Perenus fuerat spoliatus, dono dare cogitur, quum illum Halis aliqui per uim erepturus militari comitate, tanquam nouum apud Turcas ceruicis ornamentum expetisset. Eo namq; munere Hispanus reliquæ suæ prædæ periculum redimi posse cogitauit; sed auaro imbelliq; Fortuna nihil indulget. nam quum insignes equos aleret, ut his arce excedens in pacatum eueberetur, signatumq; aurum in ephippijs subter puluinos accuratè condidisset, ei postremò Barbarus equos iam ephippiatos conditumq; simul intus

aurum ridēdo ademit, quòd nauigaturo nihil equis opus
esse diceret. Atq; ita duces, militesq; omnes exuti, præ-
sertim galeis, atque thoracibus, ac ad naues deducti tra-
iectiq; incolumes in ulteriorem Danubij ripam, Posoniū
pedibus contenderunt. Ibi autem Salma iussu regis Li-
scanum & Salamancam proditiōis accusatos custodiæ
tradidit, et cum his laxiore tamen custodia Matricium,
Alexiumq; Nardoum, & Tristanum Germanū, ut quo-
modo deditio cœpta, patrataq; esset, in ipso de reis iudi-
cio testarētur. Occupato Strigonio Turcæ agris nostris
ac uulneratis, qui unā proficisci nequiuerant, omnia pie-
tatis officia usq; adeo diligenter præstiterunt, ut quum
recreati demum, dimissiq; ad Torniellum in Comaram
peruenissent, reliqui milites tantam in Barbaris huma-
nitatem extitisse mirarentur. At Solymanus expiato
templo, & uti Bude fecerat, ad sacrorum suorum ceri-
monias traducto, superis gratias egit, quòd eo præsertim
die quo Baiazetes auus Methonem cœpisset, Strigonio
capto se quoque similis uoti compotem fecissent. Erat
is dies Augusti mensis decimus; diui Laurentij memo-
riæ consecratus. Nec mora accitis Buda fabris, atque o-
mini propè genere militum ad opus coacto admirabili
structura celeritateq; urbem restituit, atq; muniuit, tan-
to quidem studio, apparatuq; uti in posterum Christia-
nis recuperandæ urbis spem omnem adimere uideretur;
exprobrata herclè segnitie, ac imperitia Germanis &
Hungaris, qui per quatuordecim possessam annos pin-
gui semper in otio munire nesciuiſſent. Nec multò post
Solymanus Ossaino uiro impigro Strigonijs custodiæ
preposito, emissisq; ad leuam Tartaris Scythijs, qui ad
Albam

Albam Regalem prædabundi excurrerent, ad expugnandam Tattam, quæ olim Theodata fuit, iter intendit. Id oppidum, ualde exiguum, arcem dixeris, distat à Dacubio introrsus, contra Comarā, paucis miliaribus Hugaricis; ei Torniellus Hannibalem Tassium Bononiensem, & Antium Germanū cum octoginta militibus præfecerat. Hi siquidem ante alios id munus sibi dari deposcentes, quod quæstui simul ac laudi futurum rebantur, omnē uim Turcarum se contempturos affirmabant; siue quod Strigonium egregiè defensum iri crederent, siue quod Turcas ad ignobile castellum, cum tota mole copiarum minime deflexuros putarent. Sed capto demum Strigonio, & aduentantium hostium conspectis castris, & Achomate, qui præcedebat, si uim experirentur, grauissimos cruciatus denunciante, quin se exemplo dederent, uti uiribus impares & uitæ cupidi, nullam expediendo consilio moram fecerunt. Exeuntes Solymanus, et scripto abeundi fidem accepturos, de more sericis uestibus donauit atq; omnes dimisit. Tatta uerò funditus euersa est, uetere Ottomanorum instituto; quum raris, sed ualidis omnino præsidij partes bello prouincias, minoribus passim deletis arcibus, tuendas existiment. Torniellus autē, ipsum Hannibalem frustra humani iuris æquitatem pro salute implorantē, aliquāto seuerius atq; turbidius, quàm ea ualde lugubris rerū condicio postularet, capitali supplicio affecit. Eo enim pergraui discipline exemplo intelligi edicq; uolebat cunctis, qui muniti loci custodie præessent, turpissimæ mortis metu egregiam constantissimè propugnando mortem minime fugiendam. Antium porro quod erat Germanus ad Ferdinandi regis arbitrium

arbitrium reiecit, quum præclare similem de Liscano et
 Salamanca, uti grauiora meritis, sententiam ferre uide-
 retur. Sed rex ingenio mitis, ac facilis, et nunquam cruē-
 tus de Hispanis lenissimè statuit et diuturni tantum car-
 ceris pœna contentus fuit, quum Antium ad parem cum
 Tassio supplicij sortē atroci Tornielli iudicio reliquis-
 set. Aequata solo Tatta, Solymanus ad expugnandam
 Albam profectus, circa lacum paruum, aquationi maxi-
 mē opportunum, positis castris, non procul ab urbe con-
 sedie. Ea urbs ob id Regalis cognomentum tulit, quòd ibi
 perantiquo solenniq; gentis ritu noui reges coronen-
 tur, ac eodem in templo priscorum regum sepulchra cum
 rerum gestarum titulis uisuntur. Caterum Buda, Stri-
 gonium, & Alba Pannonici regni nobilissimæ urbes,
 paribus ferè interuallis inter se distantes, trianguli figu-
 ram efficiunt, cuius ambitu, dimensisq; lateribus, milia-
 ria circiter centum includuntur. Albam, reliquas duas
 alluente Danubio, perpetua palus undiq; præcingit, sta-
 tu quidem aduersus hostes ualde mirabili, nisi per æsta-
 tem consumptis hyemalibus aquis, decrescen-
 tēq; palude foret insalubris. Ab urbe tres lati, præaltique agge-
 res (iacentis rotæ radios dixeris) ad extremam cir-
 cumfusa paludis marginem porriguntur. Hi longorum
 pontium similitudinem reddunt, habentq; suburbanas
 domos, & utrinq; hortos, intercedente lata regione,
 qua uiatores in continentem deferuntur: ad extremam
 uerò frontem ubi desinit palus, ac inde exitus atque
 aditus in urbem datur, erecti firmi aggeres singulas
 portas communiunt: quas Albani, suspectis tantum
 belli temporibus, obserare noctu solent. Suburbanæ
 itaq;

itaque domus tribus his portis, ab hostibus sunt tutæ; quum interiecta pontibus spatia palus latissimè inundet, propter cœnosa uada omnino inaccessa equiti, præpedientibusque iuncis & calamis natanti plurimum inportuna. Vrbs autem interior, muro satis firmo, & præalta fossa, quæ paludē excipit, ad circinū præcincta, difficilē habet oppugnationē. Quibus de causis, aduentante Solymano, in eā præ metu, tanquam in arcē longè tutissimā, magna hominū, agrestiumq; præsertim multitudo præ se actis pecoribus confugerat. Albanis præsidio erāt uexilla duo Germanorū & ducenti fermē equites, ex eorū numero, qui in custodia à Leonardo Veltio relictī fuerant; quū Albani mutata fide à regina defecissent. Ad hos quoq; copias accesserant quingenti Hungari equites, ex his qui in pace, quum bellū desit, latrocinij se exercent, infamiq; nomine Vsarones appellantur. Sub id uerò tempus, quo Turcæ Strigonium oppugnabant, Torniellus cū Italicis cohortibus Iauarinum peruenerat. Hunc Ferdinādu, de Strigonensiu Fortuna sollicitus, et Albanis quoque rebus uehemēter timens, literis ac nuncijs hortabatur, ut tuēdæ Albæ munus susciperet, ipse enim, tū cogendæ pecuniæ intentus, in Bohemia conuentus peragebat. Id se alacriter suscepturum pollicebatur Torniellus, se graui, uti regijs uidebatur, adiecta condicione. Quippe dux uetus & periculorum casuumque militiæ callidus estimator, ea præsidia postulabat, quæ opportuna forent capeßenti iter, ac imprimis ituro per infesta loca Tartarorum incursionibus, & demum defensuro urbem aduersus eos hostes, qui nunquam irritō conatu cœptis absceßissent. Hæc omnino erant Germanicæ cohortes, quatuor,

quatuor, alaq; una equitum grauis armaturæ, et tormēta decem; atque item centum currus, quibus de more æpertis in locis castra permuniret, & antè omnia trimesstem pecuniam petebat, ne tractu longè obsidionis, inter tot linguarum milites, uti plerunq; accidit, tumultus efflagitatis frustra stipendijs oriretur. At regij togati homines, quibus ærarij facultates erant pertenuēs, quoniam pecunia omnis superiore anno à Bohemis cōtributa, Pestano bello consumpta perierat, antè omnia periculum profectionis eleuare, situm urbis atq; munitionē extollere, incolarum & militum, qui in præsidio essent numerum augere, polliceriq; non defuturos diuites Albanos ciues, qui pecuniam conferrent, liberaliq; studio milites inter se distributos priuatim alerent; postremo confirmare, testariq; non magno discrimine ab his instagnem gloriam peti, qui clarissimam urbem omnino defendendam, conseruandamq; susciperent. Ad ea Tornielus, ut quicquam de ea re statuatur, priusquam singula exploret, adduci posse negat, mittiturq; Albam Octauianus Scrofactus Insuber, qui post Pestanum bellum in Pannonia remanserat. Is fœlici usus profectione redituq;, retulit Albam inexpugnabilem reddi posse, si aliqua excogitata, atq; antè prouisa inchoatis operibus adderentur, pleniq; imbres inclinante autumnio minime defuturi ad augēdam paludem, replendasq; exteriores fossas oportune deciderent. Tantam uerò commeatus, & maioris, minorisq; pecoris copiam è uicinis pagis in urbē esse conuectam, ut famem, uel tota hyeme minime timendam putaret, & eam esse præsidij ac urbanae multitudinis alacritatem, ut hostes iam planè despici uiderentur.

Fortè enim Albani sustulerant animos paruo admodum
successu, quum excurrentibus illac Tartaris in eorū po-
strema agmina aliquot interfectis erupissent. His cogni-
tis Torniellus, nihil temere de se constituit, nec sibi ullo
modo eundum censet, mediam tamen consilij uiam tenet,
mittitq; Albanis auxilio quatuor præfectos, ante omnes
nauadæ operæ cupidos, cum singulis cohortibus. Hos cū
ala equitum Barcocius sequitur, apud quem iussu regis
suprema erat militaris imperij potestas. Vbi Albam est
peruentum, extemplò Solymanus non pröcul abesse nū-
ciatur, itaq; Barcocius præfectos centurionesq; omnes
in concilium uocat, unà etiam conuenit Birrous Albano-
rum prætor, cum toto ordine decurionum. Disputatur
appositè atque acriter an suburbana ædificia, quæ dixi-
mus, deferere atq; incendere præstet, quàm tueri, ut te-
cta Barbaris desint, & urbs interior paludis circumfu-
se munitione tutissima, minore militum labore, minore-
que periculo defendatur. Conclamant repente Albani,
nec se passuros dicunt, ut suburbia tot templis & ædifi-
cijs magnitudine urbis æquata, euersis subinde multorū
ciuium fortune delectantur. Quid enim tam deforme ac
miserum cogitari posse? quam ad incitandam Barbaro-
rum audaciam extremi timoris significationem dare, ac
ea ultro subditis flammis excindere, quæ forti manu, nisi
animis turpissimè deficiant, egregiè tueri possint? Fac-
uebat Albanis Octavianus, uti cæteris eius urbis ac re-
gionis, superiore anno sæpius exploratæ, usu peritior, do-
cebatq; pari conditione periculi, & urbem & suburbia
defendi posse; quandoquidē pari paludis beneficio mu-
nirentur, nec etiam, si quid extra pugnantibus ab hoste
durius

durius accideret, defuturus esset tutus atq; certissimus
 in urbem receptus; quo demum temporis spatio, inclusit
 urbe, supremi consilij deliberationes expedirent. Postre-
 mō exurgens, cū suo tum publico impulsus fato: Quod,
 inquit, uiri fortes, uirtutis specimen dabitis? quāmue
 demum nauatæ operæ laudem feretis? si tantæ claritæ-
 tis urbem suburbijis tanquā brachijis ante periculum
 detruncatis deformatam ultrò, & nimis celeri despera-
 tione deuastatam defensuri estis? Nihil certe uel ad uti-
 litatem regis, uel ad spem gloriæ profeceritis, nisi Alba,
 si Dijs placet, incolumi atq; integra, integrum ab animi
 magnitudine decus petatis. Hæc eo dicente cuncti con-
 surgunt, prudentes gnariq; militiæ imperitis atq; sero-
 cibus parent, ipseq; Barcocius, ancipiti suspensus cura,
 uanissimoq; aliorum iudicio planè uictus, fatali senten-
 tiæ accedit. Fit enim sæpius, ut qui pericula ratione so-
 lenter expendunt, ac ob id de rerum exitu timidè delibe-
 rant, et fortiores plerūque pugnacibus sententias dicāt,
 quum alienæ temeritatis comites esse, uel ad nō dubiam
 mortem, quā ab ignobili decreto minus fortes uideri
 malint. Eo modo Barcocius, nouæ uel simulatæ spei ple-
 nus, & repente factus alacer, ad milites egreditur, cur
 suburbia defendenda censuerint, edocet, ac hortatur, ut
 parem decoro consilio uirtutis operam præstare uelint,
 ipsum autem enixè curaturum. ut opportunè parentur,
 quæ ad uictoriam pertineant, & fortissimè propugnan-
 tibus supra perennem facti laudem, & triplicis stipen-
 dij prouentum, honesta mansuraq; ipsis ac posteris præ-
 mia persoluantur. Hæc læto ore prædicabat, ut Albano-
 rum animos eo beneficio in seruanda fide uehementer
 G 2 obstringeret,

obstringeret, tegetetq; timorem nequaquam temere cōceptum, utpote qui sapius Turcarum vires infelicititer expertus minime dux fortis & strenuus apud milites haberetur. Itaq; promiscuo concursu studioq; militum ac urbana multitudinis suburbia muniuntur, instruunturq; idonea loca maioribus tormentis et custodiæ diurnæ nocturnæq; diuisis spatijs, certis ducibus tribuuntur. Sed Turcæ appropinquant, Budanæ tantū portæ suburbij incubuerunt, explorato namque situ, et per speculatores Hungaros facillè cognito, sicciorem ab ea parte paludem reperiebāt, solumq; ibi ualde fabulosum, & cespiti atque aggeri faciundo penitus importunum esse didicerant; quum à reliquis duabus portis terra nequaquam arida, sed deuexæ paludis humore crustosior, & latas passim glebas & solidos cespites ad opus egregiū largissime præberet. Perspecto hostium consilio Barocius Italos Germanosq; omnes à reliquis portis ad Budanam traducit, Hungaros agrestes, qui in urbem cōsugerant, itemq; Albanorum iuuentutem in deducti præstidij locum succedere iubet institutumq; antea propugnaculum educere atq; perficere aggreditur. Id erat inter bina templa diuo Francisco, & Deiparæ uirgini dedicata, prominebatq; exterius nota ratione, ut bina utriq; munitionis latera, directis tormentis contra subeuntes Barbaros defendi possent. Hæc parante, administranteq; Barocio, quum prima Turcarum agmina in conspectū se darent, atq; procurrerent, Vsarones, & secundum eos Germani equites, adiūctis peditibus Italis alacriter eruperunt, confertaq; leui pugna utriq; ad suos se receperunt, eodemq; modo ac ordine per triduum est decertatum,

tum, nullo tamen memorabili euentu. Nam duces proximam portæ regionem, certo, breuiq; spatio, ad præcurrendum nostris præscripserant, & Turcæ prouolantes celeriter cedendo gyros dabant, ut incautos, aut graues armis Germanos longius elicerent. Vbi uerò Solymanus aduenit, complexusq; latè urbem spectātes admirabili, atq; stupenda castrorum specie conterruit, nostri obstructis repente portis, omnes exitus sustulerunt. Ea res Vfarones, liberis excursionibus assuetos, tempestiuè admonuit, ut sibi consulerent, nec se munitionibus includi pateretur. Ita quum missionem peterent, nec tutò retineri possent, frustra deprecante Barcocio, & reiectis Albanorum precibus, nocturno syluestriq; itinere protinus abierunt. Interea Turcæ, confectis pluribus uineis more nostro, perductisq; sinuosis fossis ad munitiones intra sagittæ iactum processere, testi namq; antè præfixis frondibus, ita opus ex tutò faciebant, & summam aggeris coronam sagittis & glandibus detergebant, ut nemo iam nostrorū conspici posset, quin binos ternosq; simul graues ictus ostensa parte corporis exciperet: & ea uis erat ingentium tormentorum, ut totam planè munitionem pile perforarent, fractisq; & per aëra dissipatis texentis materiæ stipitibus, uel distantes inde milites uulnerarent. Ob ea nostrorum pericula, subeuntibus Asappis tutum erat implere fossam, uti ualde siccatam serenæ æstatis solibus, abscessuq; paludis omni penitus humore destitutam. Id fiebat multis uirgultorum fascibus arena seriatim superiniecta. Perpetuo enim totius exercitus labore, quum equites lignatum irent, & pedites in opere uersarentur, in omnes usus cum frondo-

sa tum solida pariter materia suppetebat, & Dij nostris irati, expectatos imbres cœlo et nubibus suspensos pertinacissimè denegabant. Exæquata itaque fossa, Barbari audacter subeuntes propugnaculū ab imo scalpere, suffodereq; cœperunt, ut agger interior subtracto fundamento concideret, quod nequaquam ex solida constructus gleba, sed ea ualde sabulosa fluenteq; astringentibus tabulis & tignis, non ad robur, sed ad inanem fere speciem esset erectus. Verum animaduerso hostium conatu, ita à nostris pari cuniculo obuiā est itum, ut quū infelici cœpto, atque exitu, præparatus intro ad Barbarorum exitium sulphureus puluis fortuitò flammam concepisset, multi ex nostris nemine hostium concremato foedè perierint. Post id factum Turcæ, uera ui nitentes, triplici acie instructa propugnaculo successerunt. Præcedebant Asappi, uti minimæ iacturæ homines, à duobus primis periculis obijci soliti: hi pro scutis planas tabulas, ostiorum ualuis similes, recentibus boum corijs protectas, ne deiectæ muro cuppæ ardentes nocerent, in capita elatas bini terniq; testudinis modo præferebant. Sequebantur ex equitum ordine scutati pedites, cū equestribus hastis, aut districtis incuruis gladijs; ab his Ianizeri tegebantur, qui dextro genu supplicato sclopetis longioribus ad destinatos ictus rem gerebant. Singulis autem ordinibus suus dux adhortator, & uirtutis ac ignauie testis aderat, sepe ferrea claua segnes castigans, uulneratosq; subducens, & recēti milite fessam aciem reparans, & id quidem mira celeritate, cū ad circumductæ clauæ signum omnes intentis oculis obedirent. Certatum est amplius tribus horis, pari spe, uirtuteq; sed

sed ad extremum Turcæ, multa iniquæ pugnae uulnera
 perferentes, occisis & deiectis nostris propugnaculum
 ceperunt, ac expedito statim consilio tres in eo paruos
 falcones statuerunt; ut utring; è tota munitione pro=
 pugnantes & discurrentes nostros deturbarent. Eodem
 quoque tempore bina templa ab irrumpentibus occupa=
 ta sunt, eorum parietibus usque adeò quassatis & per=
 foratis, ut per hiantes rimas et pilarum ui patefacta fo=
 ramina ex occulto conspecti nostri sagittis & glandia=
 bus peterentur. Verùm munitiones cohortium Italicarū
 mira constantia, adiuuantibus etiā foeminis cucullatisq;
 sacerdotibus egregiè eo die sunt defensæ. Is erat diuo
 Iohanni Baptista decollato dedicatus, quo Barbari Bela=
 gradum expugnatum, & cæsum in acie Ludouicum re=
 gem meminerant. Ob id rebantur augurijs & dierū sor=
 tibus dediti, auspicato mense & foelici die, oppugnare
 adortis uictoriam minimè defuturam. In eo certamine,
 quod minimè prætermittendum uidetur, excelsæ stature
 Hungara mulier, consenso inter milites aggere, uiril
 audaciæ facinus edidit, quum prægrandi foenaria falce,
 scandentibus duobus Barbaris uno ictu colla secuisset.
 Vnus autem antè alios Carolus Ruffus è Brixia, qui com=
 ponendis ordinibus apud cohortes officio fungebatur,
 aduersus laborem atque pericula indefessi atque inuicti
 prorsus corporis ac animi laudem tulit. Signiferi etea=
 nim plures præfectiq;, ac ipse quoq; Barocius de euen=
 tu prelij magnopere dubitantes, ut celerius in urbem
 se reciperent, interiore in loco sub ipsa munitione con=
 stiterant. Ferunt Solymanum ad se in prætorium uoca=
 tos Habraimum, Achomatem & Halim grauissimis ca=
 stigasse

stigasse uerbis, quod propugnaculo fortiter atq; foelici-
ter occupato, nulla demum peracri facta impressione,
& quod pudendum esset, nimis celeri receptu partæ pro-
pe uictoriæ defuissent, iussisseq; minaci uultu, ut tridui
spatio cuncta quæ usui forent, diligenter pararent, nec
ad se nisi Alba capta reuenterentur. Ad ea duces nihil
plus responderunt, neq; enim uel culpa uacantibus excu-
sare sese licet, quàm ut confirmarent breui futurum esse
se, ut uoto ipsius & militum uirtuti Fortuna responde-
ret. Itaq; in unum supremi certaminis conatum, delectis
accensisq; militibus postridie calendas Septembris præ-
lij signum dederunt, terribiliq; impetu ab omnibus par-
tibus munitiones adorti, magnum terrorem stationibus
nostris intulerunt. nacti enim matutinam crassio rem ne-
bulam, uti palustribus accidit in locis; non prius à no-
stris in dubia luce conspecti sunt; quum nec ab usitato
eorum disciplinæ silentio sentiri possent, quàm ad con-
gressum peruenerint. Pugnabatur maximo tumultu, cla-
moreq; edito ad diui Francisci templum, sed uehementis-
sime ad eam munitionem, quæ est inter propugnaculum,
ut diximus, ab hostibus occupatum, & Deiparæ uirgi-
nis ædem, quoniam ualida Ianizerorum manus in eum ma-
ximè locum incubuerat, qui ad tuendum Germanis erat
attributus. li densata acie, descensum Turcarum expectā-
tes, ita per accliuem aggerem inclinatas hastas contine-
bant, ut extantes earum cuspides in summa munitione
conspicerentur, idcirco mirabili astu Barbari, ne temere
desiliendo, irruendoq; sese hastis induerent, oblōga tigna
capitibus ferentes euadentesq; in summum aggerem, trāse-
nerfa ea supra hastarum seriem in subiectos Germanos
prouoluerunt,

prouoluerunt, casu usque adeò repentino infestòque, ut primorum ordinum milites contusis manibus & brachijs hastas deferere cogerentur. Tum uerò Turcæ clamore sublato præcipiti agmine saltuque proruerunt, ne quisquam fuit, qui ingruentium impetum sustineret, eodem quoque tempore, Italicæ cohortes, multitudine hostium potius quàm uirtute superatæ, delectæque toto aggere, terga uerterunt. Sed paucis festinatus ad salutem receptus profuit, quum perangustus ad cancellum, qui exteriorem portæ aream uestibuli modo claudit, aditus pateret, & Albani, nulla fugientium misericordia permoti, muralis portæ pontem sustulissent; natura enim plerumque fit, ut præsentis periculi metus sine pudore perfidiam excuset. Per totum itaque suburbanæ regionis spatium cædendo terga, sternendoque Barbarus processit. Cecidere in ea rerum perturbatione egregiè propugnantes conantesq; retentare inclinatam in fugam aciem, Carolus Siccus, & cum eo aliquot centuriones, atque signiferi. Octavianus quoque, qui uanitate consilij tantam cladem attulerat, truncidatus, temeritatis suæ poenas dedit: ipse uerò Barcoicius, quum incitato equo ad portam se proripuisset, nec ingressus per cancelli portulam equiti daretur, oraretque frustra fugientes, ut maiorem cancelli ualuum apperirent, Ianizerorum superuentu conciditur, dextraque ei manus multis geminatis annulis adornata detruncatur. Dominicus etiam Torniellus, aurata casside insignis, in eadem desiliendi cunctatione ex equo deturbatus interiit. Hunc aliquandiu defenderat signifer egregiè fortis, nomine Cecolinus, quum intorto circa
hastam

hastam uelo serico, acri cuspide inermia Barbarorum pectora perfodiens, honestè cadere quàm præfectum deferere mallet. Reliqua autem multitudo, quòd cancelli portulam occisorum cadaueribus obstructam ac Albanorum malignitate sublatum pontem uidebat, ad ultimam uitæ spem, in fossam præaltis aquis profundam se coniecit. Ea fugæ facies maxime foeda & miserabilis erat, quum plerique tranantes ab imperitis nandi crurum complexu mergerentur, alij euadentes ad certos urbis aditus, capitibus ac humeris frequentes sagittas exciperent, alij uerò per cœnosæ paludis uada fugam querentes, deuoratis cruribus impliciti, per ludibrium ferienda sagittis & glandibus terga præberet. In his fuere. C. Motta Nouariensis, & Rapizonius Vercellensis, nobiles adolescentes, qui sagittis confixi in ipso traiectu fossæ perierunt. Carolus autem Rufus, de speratis rebus ad urbem sæliciter enatauit. Erant in urbe Germanorum equitum præfectus, & Vscasales Cremonensis, qui ex uulnere domi substiterat. Hi confirmato animo reliquias militum colligentes, in muro præsidia posuerunt, tanta Albanorum trepidatione, ut nulli libi publico consilio locus esset, & prompta cibaria, quibus labore metuq; exanimati milites rescicerentur, minime reperirent. Tam enim conspecta nostrorum strage, Birrous prætor & senatores primarij; ciues animos desponderant, nec ab armis atque præsidio, sed ab una Solymani clementia petendam salutem existimabant. Nam multis ante diebus, prius quàm noui præsidij cohortes è Iauarino mitterentur, Albani quidam (prius uato an publico consilio incertum.) ad notos ipsius Tur-

cas nuncium miserant. pollicentes, si Strigonio potirentur, nullam demum quin continuò se dederent, Albæ apud propinquantibus moram allaturos, ob id facilem ueniam sperabant, parata excusatione, quòd id præstare præstidij regij metu, nequiuissent. Hac de causa fiebat ut defensionis studium tota urbe remitteretur, Vscasaliq; omnes & Rufo, ea manu quæ supererat urbem se defensuros ingenti animo pollicentibus gratias agerent, & iam nequaquam perplexè responderent, cunctis omnino de conditione deditionis esse cogitandum. Prodituri enim uidebantur, & suam ipsorum salutem & totius uiciniæ fortunas, si desperatis auxilijs ab rege, apud remotas gentes occupato, exitiabili defensione, superbos uictoresq; Barbaros irritassent. Itaq; Birrous de muro cum Turcis colloquitur, petit ut tutò liceat mittere legatos, qui à Solymano deditionis condiciones accipiant: id facile concedit Achomates, quo cognito nostri milites Rufum deligunt, qui una cum legatis eat, & coram de salute, libertateq; præsidij paciscatur. Legati ad purpuratos deducti, per Hungaros interpretes postularunt, ut in fradem sese deditibus libertatis & ciuitatis iura seruarentur. Sed his ea data sunt responsa, ut non omnibus uenia dari uideretur, quòd promissæ deditionis iurandum fefellissent; minuebat tamen eorum metum, quòd ad paucos eius rei conscios ac authores poena pertineret. Rufus porrò perhumaniter susceptus, omnibus uitam ac libertatem & res incolumes, & tutum denique ad Vienne reditum impetrauit; eandem condicionem obtinente Germanorum præfecto, qui Rufo comes adhaeserat. Quum uerò datæ fidei diplomata scriberetur, Solyma-

nus Eunuchus purpuratorum princeps Rufum comiter
 inuitauit, ut Solymano imperatori militaret, propo-
 sito liberali stipendio, ac oblata quingenariæ cohortis præ-
 fectura. Sed quum abnueret, quòd sacramento militari
 præoccupatus à rege, nondum militiæ tempus impleuis-
 set, purpurea ueste, aureis distincta floribus, uirtutis
 ergo donatus est. Notus enim erat uel ipsis Turcis ab
 ænea barba, quòd sæpius in aggere spectatus, longe om-
 nium acerrimè dimicasset; indicantibus etiam Strigoni-
 sibus transfugis, qui tum aderant Barbarico cultu con-
 spicui, atque eum Eunuchi monitu uehementer hortabā-
 tur, ut honoratioris militiæ certam spem dubijs atque
 tenuibus stipendijs præferret: quid enim forti ac ege-
 no militi sperandum, si quum bellum uigere desineret,
 stipendia penitus interirent? In his erant Ioannes Nea-
 politanus, Vincentius Venetus, & Hieronymus Fau-
 lentinus noti militiæ, potius quàm domi clari; qui admissi
 sceleris notam eo nomine protegebant, quòd nequaquam
 ad Mahometis sacra defecissent. Legatis in urbem re-
 uersis ac omnia clementer & commodè impetrata nar-
 rantibus, ciuitas paulo ante perculsa metu ad spem salu-
 tis, & ueniæ; pro quibus uota susceperat, extemplò re-
 diit. Nec multo post Achomates per singulos linguarum
 interpretes, in forum præmissos, pronunciari iussit Ita-
 lis, Germanisq; militibus, ut in crastinum diem, ea que
 profectioni opportuna uiderentur, collectis sarcinis ex-
 pedirent, diligenterq; cauere, ne quisquam Hungarus
 ipsorum agmini misceretur. Albanis uerò grauiter im-
 peratur, ut limine sese contineant, donec externi mili-
 tes emittantur. Exiungere ad conditum Itali, Germani-
 que,

que, duce agminis Homare alæ equitum præfecto, qui proficiscentes ab iniuria tueretur, & ad regiones fines integra fide deduceret; nec quicquam nostris ademptum est, præter sclopettos paruos, quos nouo more hastati equites Germani ab ephippijs, uti mortiferum atque habile telum suspendunt. Hos maxime concupiebant Barbari, nouitate capti, quod ita mirum esset artificium, ut sine succenso funiculo, quum luberet, per machine parue rotulam, percusso pyrite lapide, ignem repente conciperent, & celerrime disploderentur. Barcoij quoque currus, ab Homare sine tumultu retentus est, quod interfecti ducis supellex nullos hæredes respiceret, sed ipsos tantum uictores lege bellica sequeretur. Petijt etiam comiter Homar ab Vscasale ut sibi non iniqua muneris permutatione thoracem auratum plicatilem donaret, quo alacriter exuto traditæque Vscasales contrâ spem ab Homare nobilem equum retulit. Per totum autem id iter Tartarorum excursionibus infestum, nostros Homar singulari fide, laboræque tutatus est. Euolabant enim Tartari passim è syluis, tanquam ad oblatam prædam, & in sarcinas præsertim impetum faciebant, et si quem tyronem imberbem, aut armigerum puerum uidissent, arreptos cursim celeriter asportabant, ita ut reluctantes in equi ceruicibus collocati captæ pecunias modo raperentur. Nostris erant auxilio Turcæ equites, quum intercurrendo, comminandoq; turbam aspectu sædam atque terribilem abigere & fugare properarent; neque enim quisquam Tartarorum sagittas expe-
diuit, aut omnino gladium eduxit; conspecto enim Turcarum præsidio, non certam & cruentam uti ab hostibus,

bus, sed à dubijs socijs, & negligentibus fortuitam prædam petebant. Sed postquam ad regios fines est peruentum; Homarq; discessit, nostri in multo infestiores socios Tartaris hostibus, Hungaros inciderunt, qui iusta propè pugna conserta lacessentes multis illatis uulneribus nullam prope euadendi spem nostris reliquerant, nisi regij equites è proximis castellis maturam opem circumuentis attulissent. Alia porro Albanorum condicio fuit: nam Solymanus emissis, qui in urbem confugerant, & solitos agros colere iussis, eos, qui antea dedendæ urbis spem dederant, conquisitos comprehendit, atque eos pariter Albanos ciues, qui in magistratu fuerunt, quum ciuitas à reginæ, infantisq; regis fide, introducto Germanorum præsidio defecisset. Ex eo numero aliqui interfecti sunt, cæteris partim Budam, partim Belgradum relegatis, quòd recentis perfidiæ nota uel alieno uindice punienda censeretur. Cæterum Solymanus, Balibeio Albæ præfecto, munireq; urbem iussu (satis sibi gloriæ partum ratus postquam duabus summæ claritatis urbibus in potestatem redactis Germanorum ac Hungarorum animos contudisset) Byzantium redire constituit. Iam enim non dubia ingruentis hyemis signa maturandum omnino reditum indicabant. Nunciabatur quoque ab exploratoribus, Tornielū in insula Comara Danubij sinistram partem, ualidis sublicis in uado defixis, & cratibus intertextis subituræ classis aditū præsepisse, eo cōsilio, ut eius insulæ oppidum matius atque ualidius, cum reliquis cohortibus tueretur, & iam Pontificiæ cohortes, quæ integræ ac ornatissimæ legionis numerum implebant, Baptista Sabello & Iulio Vrsino ducibus, Vien-

nam peruenerant. Nec longè aberat Ferdinandus, addu-
ctis Marcomannorum & Bohemorum auxilijs, ut ascen-
suro hosti, & commeatum atque tormenta nauibus ad-
uehenti, terra & flumine obuiam iretur. Sed qui perdi-
tis iam rebus opem laturus serò aduenerat, tempore de-
mum exclusus, ut amissa recuperaret nihil regio nomine
dignum perficere potuit. Discedente autem Solymano,
unus antè alios uetus imperator & nostris maximè cla-
dibus insignis, Mahometes Iahaoglis (is à præfectura
Belgradensis dicebatur) graui iudicio delectus est, qui
toti Pannoniæ cum imperio præsideret. Ab hoc præda-
bundis agminibus uehementer uexata est ea regio, quæ
ad lauarinum & Quinque Ecclesiensium fines perti-
net; cui malo quum à nostris occurri minime posset,
quodam genere induciarum impetrato coactas copias rex
utili consilio dimisit, & Pontificiæ cohortes in Italiam
redierunt. Toto autem eo bello Georgius Varadinensis
episcopus Stephani pueri regis tutor, qui summæ aucto-
ritatis atque potentie nomen apud Transylvanos obti-
nebat, nihil se commouit, quauis eum Solymanus cum
eius gentis auxilijs euocaret. Se etenim prohiberi di-
stineriq; Moldauorum incursionibus, quominus imperio
pareret prædicabat, quum prouinciam ipso custode præ-
sidioq; uacuum irrupturis hostibus minimè relinquen-
dam arbitraretur, & satis superq; satisfecisse officio ui-
deretur, postquam ingentem commeatus copiam in ca-
stra transmississet. Ita uir ille eximie fortis & cautus,
incolumi uel in speciem tantum apud subiratum Barba-
rum amicitia, sese atque prouinciam Christiano nomi-
ni conseruauit. Eam rem enim dissimulatione transmi-
tendam

tendam Solymanus existimabat, ne inanibus minis illum offenderet, quem omnino amicum uel incerta fide, quam patefacto odio certum hostem experiri mallet.

Tanto autem in Pannonia accepto detrimento non defuere, qui ab insigni publicæ pacis & sacri belli studio uecordiam principum execrantes magnopere letarentur, quando nulla iam alia spes parandæ concordie superesset, quam ut dimicantes inter se reages ab extremo ignominie pudore ad pietatis decus reuocati, territiq; metu tanti hostis, insanire desinerent.

*

PAVLI IOVII NOVOCO-

MENSIS EPISCOPI NV CERINI

HISTORIARVM SVI TEMPORIS

Liber XLIIII.

TEMPVS & ordo, quibus unis re-
rum gestarum series, ratioq; omnis
totius historiae certissimè constat, &
scriptor explicatus perpetui operis
sui fidem tuetur, nos admonent, ut
unde discessimus opportunè reuertamur. Neq; enim æ-
mulatione pictorum fieri potest, ut quæ diuersissimis in
locis uno tempore gesta sint, ea scriptor tanquam in ta-
bulam collata, sciteq; depicta, sub unum oculorum aspe-
ctum legentibus ostendat. Igitur Cæsar ab Italia Ponti-
ficem; discedens, ad Belgicum profectus bellum, ad Bonniam
Vbiorum oppidum, iuxta Coloniam Agrippinā, copias
cogit atq; recensuit. In his fuere Germanorum peditum
quatuordecim millia, mercede conducta, atq; item singu-
la quaterna millia Italarum & Hispanorum. His præe-
rant duo tribuni, Aluarus Sandeus & Ludouicus Pere-
tius; illis uerò Camillus Columna, & Antonius Auria,
qui illos ex sibi notis ueteribusq; militibus in Italia con-
scripserant. Ad hos quoq; Aurantius, regulus Belgarum,
peditum duodecim, equitum uerò armatorum duo millia ad
Cæsarem perduxit. Aderant autem partim Germanici &
partim Sequanici nominis galeatorum equitum quatuor-
milia, et Italici, Epiroticiq; generis leuis armaturæ equi-
tes sexcenti. Cæsar diuisis muneribus, Stephanum Colum-
nam, authoritate militari uirum insignem, ut eo bello ope-

H ram

ram nauaret à Cosmo Medice sibi traditum, castrorū magistrum effecerat. Tormentis autē præfecerat Iacobum Medicē, quem bellicæ uirtutis merito iam pridem dignitate Marchionem appellarat. Totius uerò equestris leuis armaturæ tribuerat Franc.^o Atestino, qui erat Ferrariēsis principis germanus frater. His tamen omnibus uices Cæsaris implens, imperabat Ferdinandus Gōzaga, cuius uirtuti Cæsar plurimū tribuere erat solitus. Quib. inspectis ordinatisq; copijs Cæsar cunctis agminibus sese armatū, auratq; purpura paludatū ostendēs, adhortansq; ut ad prædam & laudem ire pergerent, ad Duram oppidum tertijs castris peruenit. Id erat primum in Eburonū finibus, quod tanquam eximie munitionis aduentū Cæsari obiectū, Guilermus opinione sua, uti mox apparuit, inexpugnabile rebatur. Id lateritio muro & fossa duplici ita erat præcinctū, ut inter exteriorē, interiorēq; fossam perpetuus agger ea altitudine esset erectus, quæ totius ferè muri ambitus, usq; ad summam coronā protegeretur; appareretq; murū nequaquam commodè tormentis posse quati, nisi prius tanti aggeris deiecta atq; proscissa munitione, tormentorū globis uiam aperiret. Ea uero neq; facile dirui poterat, neq; sine certa inuadentiū perniciē conscendi, intercedente præsertim priore fossa; quoniam toto aggere opportunis in locis propugnacula eminebant, in omnes aspectus ad usum tormentorum aptissime fenestrata, quæ Durēses tormentis instruxerant. Vir quoq; Menapius, nomine Flattes, præsidij præfectus, qui ualidas cohortes in oppidū adduxerat, et Durense iuuentutem armauerat, se omnium salutem, & antiquum Sicabrorum decus aduersus Cæsaris iniuriā constantissime defendere.

defensurum profitebatur. Neq; enim deerant ueteris hie-
 storie regionisq; periti, qui non longè à Dura, sub Titu-
 rio Sabino, et Caio Cotta, Iulij Caesaris cohortes olim cõ-
 cisis fuisse memorarent; nec eius gentis milites tanquam
 astutos maximeq; pugnaces, Cæsariani contemnebant.
 Nā biduo antè leuis armaturæ equitū alam exploratum
 præmissam, hostes egregia ineunda pugnae & mox fugæ
 simulatione in insidias pertractam, subito prouolātes e
 syluis, & more Germanorū per equites sclopettarios rē
 gerentes, insigni illato detrimento perturbant; quū an-
 te alios ex præfectis Vbertū nobilem Mantuanum, &
 Marcū Buluanum, illustris nominis Epirotā occidissent,
 Ioanne etiā Zucero uetere Græcorū duce intercepto. Cæ-
 sar ex propinquo, nec sine periculo loci situm contēplā-
 tus, ut repentinum hosti metū inferret, primis conatibus
 celeritatē adhibendam iudicauit, extemploq; confici &
 promoueri uineas, & tormenta produci iussit. Expugnā-
 di autem, inuadendiq; oppidi negotium, pari condicione
 Hispani atq; Itali tāquam agilitate corporis, ac ingenio
 rum expedita ui promptiores, primāq; pericula contem-
 nere soliti, desumpserunt, quū in proximo Germani, gemina
 phalange constituta, quadratisq; totidem equitū agmie-
 nibus instructis cōstitissent; ut oppugnationis successum,
 aduentumq; exteriorū hostium, parati ad prælium, expe-
 ctarent. Nā rumor increbuerat non longe abesse Marti-
 num Rossemīū, cum ualidissimis Menapiorum, et Sicam-
 brorum copijs, qui Cæsarianos in oppugnatione oppidi
 occupatos adoriretur. Is Belgarū populis superiore an-
 no, Antuerpiensibusq; præsertim (ut diximus) profligā-
 to Aurantio, graue detrimentū, & multo maximum ter-

vorē intulerat. Sed eos rumores de Rossemij aduentu, ne
 quaquam importunē excitatos, uictoria Caesaris paucis
 finis horis extinxit; Namq; oppugnatio quadraginta ma
 ioribus tormentis antē aurorā coepta, neq; per totam fe
 re diem unquam intermissa, eū habuit euentum, ut deie
 ctis ex corona defensoribus, & persosis undiq; lateq;
 disruptis editioribus propugnaculis, milites Itali Hispa
 niq; pariter emulatione laudis, iniussu, nulloq; accepto
 signo certatim procurrere prioremq; fossam, non supe
 rante umbilicum aqua transire, & in aggerē conscende
 re minimē dubitarent; grauitē primo id ferente Gonza
 ga, sed mox eorū audaciā, quam imperio reprimere non
 poterat, bono euentui cōmendante. Erat enim atrox spe
 ctaculum, quū ij qui aggerem occuparāt, expositi ad ho
 stiles ictus, ē muro asidua glandiū procella, & maiorib.
 pilis sternerentur, necessarioq; aut in exteriorē, aut in se
 cundam fossam deturbati prociderent. Verum qui auda
 cia & temeritatis poenas dabant, ne inulti caderent, in
 credibili animorū fortitudine in præaltam fossam sese
 gregatim intulerunt, hastis et plicatilibus usi scalis, quas
 ad murū deferebant; & acri tumultuososq; impetu ad cō
 scendenda mœnia transnatarunt; quāquam multi graua
 ti armorū pondere, pressiq; ab alijs incumbētib. absor
 berentur, atq; itidem in transitu ab imminente paratōq;
 hoste uulnerarentur. Erat muro coniuncta excelsior do
 mus, in qua Flattes cum delecta suorum manu uersaba
 tur, magnaq; inde hostium strages edebatur: nā & agge
 rem & fossam hostiū cadauerib. cōpleuerat: quo animad
 uerso detrimento magistri tormentorū demonstrante iu
 bēteq; Casare, maiores aliquot in eā domū globos statim

coniecerunt; præfractisq; tectorum contignationibus, & Flattem & reliquos omnes, ingenti ruina oppresserunt. At Flatte cum promptioribus miserabiliter interfecto, Durenſibus usq; adeo comminuti sunt animi, ut iam languidius sese defenderent; atq; ita eorum pristinus ardor remitteretur, ut Cæsariani sese subleuantes, reptantesq; per ruinas, in murum uexilla efferrent, contēptisq; ignibus inanium circularum ex resina & pice ardentiu, uasorumq; huiusmodi fictiliu, quæ prouoluebat hostis, muro atq; urbe incredibili celeritate potirentur. Durenſes ad unum omnes, & præsidij milites, sæuiente uictore trucidati sunt, eò acerbius, q, ex Italis ac Hispanis sexcēti fere aut in promurali aggere occupando, aut in superanda fossa periissent. Ex his longe promptissimos cēturiones Facium Pisanum, & Sanseuerinum Neapolitanum, qui ceciderant, spectator pugnae Cæsar, uirtutis nomine publicè laudauit. Quum uerò muralis coronæ decus præmiūq; duo antè alios signiferi peterent, alter Randolazus, natione Cantaber, & alter Ligur, cui Gregorio nomen fuit, & uterq; testes suos produceret, accensis utriusq; gentis ad fauendum studijs, res ad iudicium Cæsaris delata est, qui graui consilio suspensa sententia, ut neutrum offenderet, amborum spes longissimè extraxit, ne ex ea contentione augerentur odia iam pridem multis de causis ab utrisq; cōcepta, quæ nō semel aliās in cruentam seditionem exarsissent. Eo modo Sicambrorum urbs Dura, ad septimum calen. Sept. tam fortiter capta, quam sæuè trucidatis ciuibus direpta, subditis facibus, aut sponte exortis incendijs tota conflagrauit. sic ut templum cū sacra turre, insigni fastigio conspicua, penitus cremaretur.

tur. Existimabat enim Cæsar eam cladem meritò rebellibus incidisse, utpote qui Durensum acerbissimo exemplo reliqua hostium oppida perterreri uellet. Nec eum opinio fefellit, nam proximæ urbes Ruremonda & Vāthlodium, quæ Guilelmi præsidij duce Cortopia tenebantur, admoventi iam castra Cæsari continuo portas aperuerunt. Nec multo post ipse Guilelmus Durensum clade percussus, usq; adeo animum despondit, ut salutis & fortunarum suarum reliquas spes omnes in Cæsaris clementia collocandas arbitraretur, in castraq; deductus à Brunswicho atq; Aurantio deprecatoribus supplex à Cæsare ueniam petijt, eaq; condicione in gratiam est receptus, ut in posterum principis nomine abstinere, præfectusq; tantum autoritate Cæsaris Gheldrensis appellaretur, eiusq; nomine Gheldrēsis imperaret, & Gallicæ amicitie penitus obliuisceretur. Ei Cæsar ad genua prouoluto, dedētiq; se, nihil arrisit, quum insensit seueriq; oris habitum cum dignitate retineret; quanquam postea ei Ferdinandi fratris filiam nuptui dederit; quando ille iam pridem sponsalia dissoluisset, quæ cum Henrici Nauarræ regis filia suo loco celebrata fuisse docuimus. His pactiois legibus cognitis Guilelmi mater uirilis animi mulier concepto animi dolore indignabunda excessit euita. Cæsar quoq; Martino Rossenio clementer ignouit, ac eum cum sua legione, tanquam rei bellicæ peritum acerrimumq; ducem, militiæ suæ adscripsit, & aduersus Gallos cū ingentibus copijs est profectus, inito per eos dies fœdere, cum Henrico Britannicæ rege, ut ex composito duobus exercitibus Gallicæ fines inuaderent. Quum pleriq; mirarentur, quòd Guilelmus adeo propere abie-

Atis belli consilijs, uel pudendam pacem nō indecoro du-
 bij belli periculo prætulisset (quando ei cum frequentes,
 tum exercitatus fidorum militum copiae, peritiq; duces
 Longualles, atq; Rossenius superessent, quibus nuper
 Arescotum Belgarum ducē castris atq; tormentis exuise-
 set, & aliquot quoq; oppida castellaq; ad sustinendam
 uim hostium mirifice munita dicerentur: nonnulliq; item
 amicorum Francisci regis auxilia intra paucos dies su-
 peruentura differerent) reperiēbamus duas commutati-
 repente animi causas fuisse: quarum altera ferebatur, q
 à quibusdam eius primatibus, qui Reipub. potius, quam
 priuatae Guilermi dignitati studerent, populares indu-
 ctos affirmabant, qui ingruentis belli incommoda for-
 midantes, arma deprecari & pacem expetere liberis uo-
 cibus auderent, quod parum necessaria ipsis incolis, &
 ualde importuna Gallorum amicitia putaretur, propter
 quam princeps grauiter offenso Caesare, ad excidiū to-
 tius prouinciæ bellum longè grauissimum inueheret; al-
 teram porrò fuisse Gallici auxilij irritam spem, Francia-
 sco rege scilicet in continendis in fide Leucorū oppidis,
 quæ ceperat occupato. Neq; enim rex iustas copias, uti
 Sicambrorum pericula flagitabant; celeriter cogere atq;
 summittere potuit, quum minus expedita ipsius consilia
 uis ardens Caesaris, mira q; celeritas anteisset. Galli per
 uernum æstiuumq; tempus superioris anni Carolo Au-
 reliano in Leucis prosperè bellum gerente, et Vandomio
 inferiores Belgarum fines peruastante, graua detrimē-
 ta Caesarianis intulerant, Landresiumq; oppidum, id me-
 tu deferentibus incolis occuparant, propinquum Came-
 raco, quod est urbs libera et immunis, mediaq; inter Gal-

los & Belgas; utpote quæ pari studio Belgarum principum & Galliæ regum amicitiam colat. Cameracum antiquitus Samarobrinam, Iulij Cæsaris hybernis celebrè, fuisse nonnulli existimant. Nos eam hodie sancti Quintini oppidum potius esse credimus, quod Sommæ fluuii adiaceat, & Samarobrinx cum oppidi tum præterlabentis annis nomē fuisse locorum peritis uideri possit. Landresium itaq; quod ad inuadēdos hostium fines magnam opportunitatem esset habiturum, rex Franciscus ingenti studio ita muniendum existimauit, ut suis inde frequenter erupturis, & facilis egressus, & tutissimus receptus daretur. Regis studium procures æmulantur, suorumq; sumptu singula propugnacula, conductis undiq; operis, erigenda suscipiunt, usq; adeo feruidis singulorum ingenijs, ut intra paucissimos dies perpetuam munitionem extruxerint, & sibi quisq; totius impensi sumptus, absolutiq; operis nomen, honestissimæ laudi cessurum duceret. Perfectis aggeribus, oppidoq; egregie undiq; permunito, Landra præficitur, uir apprime fortis et strenuus, cui collega & adiutor additur Deceius, cum expeditis equitum turmis. Landresio per hunc modū in oculis Belgarum iustis Gallorum præsidij confirmato, proximi Cæsariæ ditionis incolæ, utpote qui quotidianis Gallorum iniurijs se expositos providebant, magnis precibus à Cæsare postularunt, ut ante omnia Landresium ex hostium manibus eripere, regionemq; graui incommodo atq; periculo liberare uellet prius quàm in anteriora Galliæ peruaderet. Hoc idem uehementer expetebat Arescotus peculiari incensus dolore qd Landresium eius ditionis fuisset. Indulsit facile Cæsar æquissimis suorū precibus, qd erepta uindicare,

vindicare, suæ dignitatis esse statuebat, coactoque exercitu per Cameracensium fines ad Guisam, non longe à Landresio, profectus est. Subijcitur Guisa oppidum, antiquissima turre insigne, his à tergo collibus, è quibus Scaldis fluuij fontes erumpere dicuntur. Non longè autem ab oppido Gonzaga positus ad Marollam castris consedit. Hæc opulenti permunitique cœnobij uicus est, unde Guisam, si ex commodo fieri posset, adoriri cogitabat. Sed iam eum imminente noui presidij aduentus, et Francisci Atestini casus facile auerterunt. Petrus enim Strozza lectissimos sclopettarios numero ferè quingentos, qui ad conficiendum iter, ut integris uiribus rem gererent, singulis equis uehebantur, peropportunè in oppidum introduxit: quum fortè Atestinus exploratum incautius procurrisset, conspectoque hoste et concidente equo ferè inermis et pedes esset interceptus. Amisso leuis armaturæ equitum præfecto, nihilque tentata Guisa, Ferdinandus ad Landresium se conuertit; ad id enim oppidum Arescotus, et Hadrianus Beurenus è Croia familia summi Belgarum proceres, Mariæque reginæ copiarum duces multis antè diebus castra posuerant. Apud eos fuere præter Belgarum copias, quatuor millia Germanorum, et Hispanorum tria millia peditum, quæ ab Hispania per Oceanum aduecta fuerant à Petro Toletano, cui Nocturno cognomen fuit. Iuxta eos, Britannorum exercitus, qui ex fœdere paulo antè in continentem traiecisset duce Galoppo, uallatis castris constitierat. Britannorum copię ex sagittarijs magna ex parte constabant; quæ uix quarta pars hastis non multi roboris, aut alabardis uteretur. Equites leuis erant armaturæ, semiermes, exili lancea, aut leuibus iaculis pugnantes,

gnantes, qui seorsum à Belgis sua castra, connexis inter se curribus, interpositisq; tormentis claudebant. In ipso autem castrorum umbilico paruam munitionem erexerant, in quam tormentarij pulueris copiam omnem procul ab omni incendiorum periculo contulerant. Inter eorū tormenta uisebantur patuli oris mortaria, quibus interiora hostium ædificia, more iampridem apud nostros exoleti, decidentibus è sublimi lapideis globis, diruerent. Gonzaga iussu Cæsaris, qui ualetudinis causa Canouo in oppido subsederat, uniuersum exercitū Landresio admo- uuit, ab ea parte castrametatus, qua decurrens amniculus sua castra à Belgicis atq; Britānicis dirimebat: sic ut inde tres exercitus aquarentur, et à triplici loco certatim ad- motis tormētis Landresiana propugnacula uerberaret, maximeq; unam omnes lateritiam turrē, quæ muro prope coniuncta altius eminebat, diruere conaretur. Sed ue- teris structuræ tāta erat firmitas, ut quum media turris non caua & inanis, uerum solida terrenoq; repleta esset, omnem uim tormentorum facile perferret, elisaq; tantū incrustatione indomita persisteret. Qua in re peragen- da Britanni simul, & Belgæ pertinacius hærentes irritō conatu magnam uim tormentarij pulueris & pilarum acerrimè sese tuentibus Gallis consumpserunt, & Gon- zaga studium operamq; omnē ab oppugnatione ad ob- sidionem, scalpendasq; subtus aggerum radices, uertendā censebat: quòd Landa uir indefessus & acer, rerū inopia potius, & auxiliorum desperatione, quàm ui tormento- rū subigi posse uideretur. Sæpius enim eruperat, noctuq; semel egressus, graue tormentum sopitis Belgis & ne- quicquam demum experrectis ademerat, & impune per
fossam

fossam uel profunda aqua redundantē ergatarum funibus extraxerat. Neq; Deceiani equites unquam cessarāt, quin erumpendo pabulatores & lixas hostium intercipere niterentur. Per hunc modum quum Belgæ, Britanniq; in ea oppugnatione multos dies contriuisent, et qui ab imo fundamenta operum subtrahere conati fuerant, uti crebro tormentis icti, nihil proficerent, Gonzaga fit certior, Franciscum regem, ut Landæ opem ferat, aduētare, uisq; est Cæsarianis sese offerri occasio (uti maxime cuperent) cōferendæ manus. Itaq; pugne audus, Aræscotum, & Beurenium, atq; ipsum Galoppum opportunē admonet, hortaturq; ut motis castris, superatoq; flumine sibi se coniūgant; quoniam Gallis aduentantibus is amniculus minime erat superandus, & ipse ad excipiendum regis impetum futurus esset infirmior, nisi ad se in una castra copias traducerent; quando disiunctæ singulorum uires nihil ad uictoriam parandam prodesse possent. Sed uiri ingenio pertinaces inanibus inducti argumētis, neq; animos ad salubre consilium admouere, neq; ulla ratione adduci potuerunt, ne in suis ueteribus castris permanerent: sic ut Gonzaga spe sua deceptus imperitis & obstinatis parere mallet, quā solus in dubie pugne discrimen deuenire; atq; ita se sperni amittiq; pugne atq; uictorie occasionem querens, ultra fluuiolū ad eos castra sua traduxit. Interea Franciscus sibi indecorum fore iudicans, si Landæ de se bene meriti salutem negligeret, sterneretq; amitti oppidum tanto sumptu, tantisq; laboribus permunitum, generoso consilio totius Fortunæ uirtutisq; suæ supremum periculum facere constituit, nihil reformidata pugne alea, quam proculdubio subiturus esse crederetur.

deretur. Prouidebat enim summi discriminis esse rē, quādo Caesar omnium fere gentium auxilijs cōfirmatus, numerosas et ex recenti uictoria praeferoces copias, in acie esset producturus. Sed antiquum Galliae decus tot aduersis amissum praelijs, ut aliquando reciperetur, magnanimum & ad arma promptissimum regem plurimum accendebat, eiq; non incertam uictoriae spem faciebāt Helueticæ legiones, quæ Germanis disciplina pares, & æquato numero, quibusdam etiā rebus superiores forent: quādo his lectissimæ etiam cohortes Italarum & Vasconum accessissent, & præter has noua legio Gallicæ iuuentutis ex ordine nobilium, sponte gratuitoq; nomina dantium, decora armis, plenaq; ingenuæ alacritatis insignem spectati regi operam præstare percuperet. Equitatus quoq; ex omni Gallia prouincia nominatim euocatus, se domū non nisi uictorem rediturum profitebatur, cui neq; animi uirtute, neq; equorum robore, neq; armorum peritia Cesariani equites comparari posse uiderentur. Ab hoc animi decreto Franciscus, uti erat egregiè pius, sacris instauratis, religiosa lustratione sese & liberos ab omni criminum labe puriter expiat, & à Guisa oppido explicatis uexillis descendit, confectoq; decem miliarium spatio, acie instructa ita Landresio appropinquat, ut in cōspectum hostium atq; obfessorum daretur. Primo agmini præerat Henricus Delphinus, secundo rex ipse duplici subsidiaria acie circūseptus. Subsequebantur carri complures, & sarcinaria iumenta, quibus magna uis cōmeatus obfessis importabatur. Claudebat agmē Hanebaldus, dignitate Amiras. Quum rex appropinquaret, atq; hostes coniuncti in unum, instructisq; ordinibus parati ad pugnam

pugnam nihil se commouerent, leuem armaturam eque-
strē Brisacco atq; Decarso, impigris ducibus, emisit, qui
excitatis diuerso in loco leuib; prælijs, hostes distine-
rent, uniuerseq; pugne spem & speciem præberent. Nō
desuere Cæsariani, qui pari pugne studio incitati procur-
rentibus Gallis occurrerent, intercursumq; expeditorū pe-
ditum contracto tumultuosissimo certamine præliaren-
tur. Interim Franciscus dextro cornu latè extento, præ-
missaq; peditum atq; equitū ualida manu, quos aduexe-
rat commeatus in oppidum intromisit; præsidiumq; la-
bore atq; uigilijs confectum recenti milite renouauit,
egroq; & multum defesso Landæ Varminium suffecit,
summa in his conficiendis rebus usus trāquillitate, quum
Ferdinandus, nisi lacefferetur, nequaquam sibi uniuerso
prælio decertandum existimaret, q. æquiores loci sitū,
quem ultra flumen paulo antè tenuerat, culpa sociorum
amississet, nec absente Cæsare collatis pedestribus copijs
dimicare uellet, quē Martini Rossemij, & Mauritij Sa-
xonis copias expectare intelligebat. Franciscus totum
id quod propositi sui fuerat egregio ausu consecutus, ad
Cambraſinum uicum, inde centum ferè stadijs distantem
castra uertit, moratusq; ibi integros dies duos, Cæsaria-
nis committendæ pugne potestatem fecit. quandoquidē
Cæsar ē Canouo oppido ad exercitum peruenerat, auctus
his quas diximus Rossemij & Saxonis auxilijs, usq; adeo
audus ineundi prælij, & in eam occasionem intentus, ut
intra minoris tormēti iactū, castra castris hostiū cōfer-
ret, ipseq; prodiēs cū imperatorijs insignibus equestrem
hastā experiundo corriperet, & uti mox concursurus eā
ad femur alacriter coaptaret. Pugnabatur enim continē-

ter omnibus horis et locis ab leui armatura, cui sclopettariorū disperse manus miscebantur. Nonnulli cadebāt, multi uulnerabātur, præliumq; atrox et uariū alternante euentu passim edebatur, sic ut neutri, aut uindictæ cupiditate, aut nimia spe uictoriæ accēsi, instante nocte facile dirimi, reduciq; possent, & legiones ex propinquo in acie constitutæ, spectantesq; modò sociorum ægrè sustinentium, modò hostium gnauiter uergentium alternos impetus, non diu quin gradū inferrent, pugnamq; capesserent, contineri posse uiderentur. Et tum animaduersa fuerat à quibusdam ducibus non iniqua occasio inuadendi regis, si proximos collū uertices undiq; hostibus circumiectos promotis castris occuparent, quod fieri non poterat, nisi copię omnes anniculū, quem diximus, traderentur, qui propter abruptas & coenosas ripas nequāquam commodè transiri posset, ob id præsertim, q. inita eius consilij ratio celeritatē exigeret. Non deerat tamen Castalius, in locum discedētis Stephani Columnæ castrorum magister effectus, qui se nauiculis subitariaq; materia pluribus simul in locis angusti eius amnis ripas cōiuncturum, & maturè copias omnes constrato ponte transmissurum polliceretur. Cæterū Cæsar, q. diei serum esset, et uti hybernis & caliginosis diebus tum accidit, parum lucis superesset, in posterū diem eius cōsilij rē differendā censuit, ob id quoq; libentius, q. equos leuis armaturæ, sclopettariosq; præsertim pedites, longo fessos prælio, si uniuersæ pugne casus posceret, nimio labore fatigatos nōllet, per quos illustres sæpe uictorias esset consecutus. Multi enim utrinq; consauciati fuerant: in partibus scilicet Gallorū, Andouinus, Delphini gratia clarus eques,

glande

glande traiectus occubuit; apud Caſarianos uerò Hieronymus Pacecus, Hiſpanorum tyronū, qui nuper ab Oceano ad Belgicam oram uenerant, præfectus. At Franciſcus qui ſe eo cōſilio ueniſſe meminerat, ut Lādreſium obſidione liberaret; abunde dignitati ſue ſatiſfactum eſſe ratus, quòd hoſtes pugnam detrectaſſe uideri poſſent, de ſecunda uigilia caſtra mouit, nonnulla impedimenta, & uarij commeatus uafa, igneſq; de induſtria relinquēs, ut præſentis exercitus ſpeciẽm hoſti præberet, nec prius quàm diluceſceret, de eius diſceſſu hoſtis certius cognouit. Accidit autem, quod minimè prætermittendum uidetur, ut Salazarius uetus alioqui, & aſtutus miles, dubia ſub luce ſpeculatum miſſus, renunciaret hoſtium caſtra eodem loco, quo interdum fuerant, Heluetiaſq; legiones in ſtatione conſpici, & maiora aliquot tormẽta obuerſa ſpectari. Verum non multo poſt eius errorẽ certior dies detexit; nam eas quas putarat hoſtium copias Germanorum eſſe, & quæ tormenta apparuiſſent, arborum truncos fuiſſe compertum eſt; ſic ut is diu apud Cæſarem ridiculus et infamiſ extiterit. Perſpecto itaq; hoſtiũ diſceſſu, Cæſar ſeriũs quàm oporteret leuem armaturam & expeditos pedites poſtremũ abeuntiũ agmen inſequi iuſſit. Verum Franciſcus ad Guifaũ iter extendens, Delphinum tueri terga, et idoneo in loco inter ſyluas conſiſtere iuſſerat, ut hoſtes ſi perſequi auderẽt, auia deq; & feſtinanter more ſuo tanquam ad paratam prædam longius à caſtris prouerberentur, ex inſidijs inuaderet, atq; reprimeret. Nec inaniſ conſilij res fuit; nam uti Franciſcus præſenſerat, quum plures hoſtium diſiuncte manus inſequerentur, in Delphini turmas inciderunt, à quibus

quibus repente facto impetu facile cæsæ pulsæq; sunt, iniquiore sorte Germanorum equitum, qui ex ala Brunsvici reguli fuerant; nam in eos ardentissimè res gesta est, à Græcis præsertim equitibus, quos summæ peritiæ atq; uirtutis dux eorum Theodorus Bedenius Spartanus, ex insidijs in perterritos emiserat, eo pugnae euentu, ut nonnullis interfectis & captis, reliqui fere omnes in facie fœda uulnera susciperent, mira Græcorum agilitate, qui in apertas subducta buccula galeas transuersim graues gladios adigebant. Delphinus re bene gestâ patrem est consecutus, qui iam totum iter quietissimè confecerat. Huius strenuè initi consilij, fœliciterq; susceptæ expeditionis euentum ita plerique rerum periti laudabant, ut non immeritò inter præclara fortiaq; regis facta numerarent; quanquam hostes pleniorẽ ei laudem inde obuenturam fuisse dicerent, si se patrato negotio maturius explicasset, quando nequaquam cauti bonique imperatoris fuerit, sese ex bidui mora, ad maxime periculosi certaminis discrimen ferocissimis & inuictis gentibus obiecisse. Quid porrò alienius à disciplina, quàm propter inane ostentationis decus, non necessarium cum sæpe uictoribus, equato etiam uirum numero, pugnae casum subisse? Cæsar uerò, quòd hyems iam suberat, & lethales morbi ex uentris profluuiò uulgari inter corpora militum cœpissent, itineraque maximè essent lutulenta, & cœlum pluuia niuèque turgidum uideretur, nihil ultra sibi tentandum decernens, exercitum ferè totum dimisit, & à Cambrësio ad Cameracum profectus est: ubi aliquandiu peculiare aulæ suæ copias in hybernis continuit, quòd

ea ciuitas erga Gallos æquo propensior uisa esset, ut a
 pote quæ se toto eo bello grauiâ detrimenta à Cæsari-
 sarianis copijs perpeti quereretur. Sed primores se-
 natus aduentanti continuò portas aperuerunt, ab hisq;
 factus est intempestiue consternationis author, &
 reus urbis antistes, cui quòd esset ex Croia familia,
 facile Cæsar ignouit; sic tamē ut leuis populi, qui nouū
 & inane neutralis (ut aiunt) studij nomen arroganter
 desumpserat, ceruicibus munitam arcem imponeret, qua
 se non dubij, sed Cæsariani iuris esse in posterum faterē-
 tur. Nec multò post Cæsar ad conuentus peragendos,
 quos Germanis indixerat, Spiram Nemetum urbem ascē-
 surus, Ferdinandum Gonzagam, & cum eo Castalium,
 in Britanniam ad Henricum regem misit, ut eum aduer-
 sus Gallos diu antea multis de causis, multisq; legationi-
 bus concitatum, ad traijciendum in proximam Galliæ cō-
 tinentem, adhortando sollicitarent, & quæ usui ad bellū
 terra mariq; gerendum uideri possent, sigillatim perdo-
 cerent. Grauißimum enim uterq; bellum, antiquis atq;
 recentibus odijs incitatus, aduersus Gallos moliebatur.
 Ferdinandus Gonzaga ad Cæsarem reuersus, Henricum
 regem, à quo elaborati argenti pretiosa supellectile ad
 ornamentum abaci fuerat donatus, renunciavit suo pte
 ingenio aduersus Gallos uehementer esse concitatum, se-
 quentiq; æstate proculdubio cū ingentibus copijs in cō-
 tinentem Galliæ traiekturum, ut totius Britannici regni
 prolatis opibus longē maximum Galliæ bellum inferret.
 Neq; eum uel grauißimo sumptu posse deterreri, quo mi-
 nus liberaliter Cæsari expetenti in stipendia militū pe-
 cuniam conferret, sicuti antea Maximiliano eius auo

Neruiorum & Morinorum bello largissimè suppeditasset. Interim Cæsar omnibus consilijs ad Gallicum bellū intentus, operam dabat, ut quosdam Germanos procures in fide atq; amicitia contineret, qui per causam Luthcranæ seditionis à uetere erga se Austriamq; domum officio discessisse ferebantur. Id enim unum Cæsar sibi contendendum existimabat, ut quamplurimos è bellicosis regionibus Germanos militiæ suæ adscriberet, nullos uero, quantum per leges seuerissimi edicti fieri posset, inuitantibus magnaq; proposita mercede conducentibus Gallis relinqueret. Transseuntibus enim in Galliam, perpetui exilij, interceptis uerò ultimi supplicij pœna imponebatur. Sed populosissimæ liberæq; gentis uiri militares, tãquam uberrimis inuitati præmijs, nullo pœnæ metu deterreri, nullaq; custodiarū diligentia prohiberi poterant, quin in Galliam manipulatim inuitatis præsertim tramitibus transirent: tantum enim ualebat apud quosdam odium contra Austriam domum conceptū, tantaq; erat uti certissima Gallici auri spes, ut cūcta edicta facile contemnerent, & quisq; ex egentissimo longè ditissimum exiguo tēpore se euasurū arbitraretur, Guillemi Frustembergī exemplo, qui nuper à rege repudiatu & exauthoratus, quòd legiones prædæ habuisse, regiãq; pecuniã interuertisse accusaretur, inestimabile auri pondus domum retulisset. Eiusdem anni Augusto mēse, quo Strigonium in Pannonia à Solymano captum, & Dura in Belgis à Cæsare expugnata est, Hariadenus Barbarus sa ad Nicæā Prouinciæ classē admouit. Fremebat enim Barbarus quot tantum maris spatium emensus, frustra uenisse existimari posset, cū iactura suæ dignitatis, postquam

quam rex Gallus magno hostium suorum commodo, ini-
ta agitataq; toties consilij ad gerendum bellum explica-
re terminareq; nesciret, & totius suscipiendæ maritimæ
expeditionis tempus segniter effluere pateretur. Eius si-
quidem ignauie, uel ineptæ cunctationis, se in primis reū
Byzantij futurum; Solymanum uerò, qui amicissimo re-
gi opem ferre, eiusq; hostibus maxime nocere percupe-
ret, ægerrimè laturum, si tanto sumptu instructa, & in
extremas maris oras transmissa classe, inanem opem so-
cio, & tum ualidis hostium armis circumuento, tulisse
diceretur. Ipse uerò nequaquam segniter, quum tempus
ferret rerum occasione ad expedienda arma uti solito,
multum existimationis & pristinæ laudis deperiret, si
tota iam æstas in autumnū præceps Masiliensi in por-
tu, ubi cunctis per ignauiam torpescerent manus, absu-
meretur. His de causis idem Polinus qui à Byzantio clas-
sem adduxerat, et legationis munere apud Barbarussam
fungebatur, ad regem contendit, expositisq; ordine re-
bus quæ in negotio opus forent, & Barbarussa superbo
conuitio flagitaret, regis decretum ad classem retulit,
quo Niceā aggredi, & oppugnari terra mariq; iubebā-
tur. Iudicabat enim rex, nequaquam ab æquitate disce-
dens, ea quæ suæ ditionis antea, nec omnino dubij iuris
essent, armis repetenda. Niceam nanq; urbem à maiori-
bus suis urgentis belli necessitate, pecuniæq; inopia co-
actis, Sabaudio regulo oppigneratam fuisse cōstabat, quā
oblata eadem, amplioremq; pecunia, iustis primo preci-
bus, & graui demum obtestatione, sibi reddi frustra po-
stulasset. Neq; enim aliò Turcarum arma uertenda rea-
batur, quod odiosum nomini suo, & infame prorsus fue-

turum prospiceret, si immaniū Barbarorum classem in-
 expiabiles & funestas allaturam clades, Christianis li-
 toribus immitteret, quando in senst, infestiq; sibi Caesaris
 iniurias, miserorum & nihil tale merentium populorum
 detrimēta minimē subleuarent. Præfecerat Gallicæ clas-
 si Anghianum adolescentem, è Borbonia familia regie
 stirpis, Vandomij reguli germanum fratrem, ut trierari-
 chi, & nonnulli item Galli nobiles è classe, qui Virginij
 Vrsini tanquā externi ducis imperio probē prudenterq;
 obedire nolent, nobilissimo suæ gentis præfecto obsequē-
 tissimē parerent. Classis constabat uigintiduabus rostra-
 tis, & decem & octo nauibus onerarijs, quibus imposita
 sunt octo milia peditum, præter commeatus in multos
 dies suffecturos. Quaterna enim milia Polinus in Nar-
 bonensi Gallia, è Vasconibusq; præsertim, altera uerò
 quaterna Scrocchius, Sabaudio ex priuatis odijs factus
 hostis & exul, ex citeriore Prouincia, gentibusq; Lema-
 no lacui & Alpibus propinquis conscripserant. Classis
 è Massiliensi portu lambendo oram in Monæci Herculis
 portum se intulit; biduoq; pòst eodem cursu Barbarussa
 cum centum & quinquaginta nauibus, quæ remis agerē-
 tur, subsecutus est. Primum omnium Polinus, iussu re-
 gis, Genuensibus scripsit, ut nihil timere uellent. Turca-
 rum enim classem quæ regijs auspicijs regeretur, nemi-
 ni præter quā Nicensibus, ni se dederent, esse nociturā,
 & ut regie uoluntatis decretiq; fidem faceret, nōnullos
 Ligures in biremibus cathenatos à Turcis impetrauit,
 eosq; Genuam remissos propinquis & parentibus insi-
 gni benignitate restituit. Nicenses uerò humaniter est
 adhortatus, ut uetrem iustumq; ipsorum principem, nō

minus liberalitate quàm potētia inclytū, suscipere, quàm
 supremæ cladis discriminē subire mallerent, eius egētis per-
 plexiq; principis gratia, qui cum à Cæsare, tum ab ipso
 rege, cunctarum prope regni sui urbium dominatu spo-
 liatus, nullum omnino alium difficultatibus suis exitum
 reperiret, quàm ut utriq; impotenter occupanti, Fortu-
 næ suæ reliquum iniquissimæ prædæ sciēs & uolens esse
 sneret. Nemo enim eo tempore principum omnium ipso
 Sabaudio miserior uideri poterat, quum eius regnū pau-
 lō antè opulentum, ultra citraq; Alpes, auitæ atq; anti-
 quissimæ hereditatis, à propinquo rege, pariter & ab
 affine amicoq; Cæsare indignè lacerari conspiceretur.
 Proinde Nicenses nihil omnino uel in præsentia tutius
 atq; salubrius, uel in posterum fructuosius ac honestius
 esse facturos, quàm si necessariæ deditiōis cōsiliū ce-
 leriter expedirent, quando ipsi ultro se dedentes summa
 beneficia publicè & priuatim expectare possent ab eo
 rege, qui idcirco eos expeteret, ut indulgentissimè com-
 plecteretur, et urbem Massiliensium coloniam nouis im-
 munitatum commodis augeret & perornaret. Decurio-
 nes nihil se fide potius habere responderunt, quàm tue-
 ri uellent erga Carolum Sabaudium, quòd eum putarent
 legitimū esse principem, & æquitatē clementiæq; no-
 mine longè optimum experirentur. Proinde literis &
 nuncijs ciues sollicitare desineret, se enim eos omnes qui
 se in conspectum darent, pro hostibus habituros. Hæc
 eadem oratores à senatu ad Anghianum missi detulerūt.
 Itaq; Galli à cohortationibus ad uini consilia atq; arma
 uertentes, expositis copijs, trinisq; promotis castris, ur-
 bem oppugnare cœperunt. Nicea excelsa adiacet pro-

montorio, quod initium habet ab Alpibus, perpetuoq;
 dorso descendens in mare excurrit. Huius extremo in
 iugo arx posita est, antiquorum Prouinciæ regum opus,
 clarissimorum sæpe ducum carcere, & misero uitæ exi-
 tu nobilitatum. Hæc subiecta maria latè despectat, ara
 duoq; calle urbi coniungitur. Sub rupe iuxta litus salua-
 bris aquæ copiosissimus fons erūpit, maximarum clāse
 flum aquationi peropportunos. Mœnia urbis, uti uetu-
 sti operis nō magnopere munita sunt; sed ea paulo an-
 tē Nicenses nouis propugnaculis adauxerant, docēte atq;
 que administrante Paulo Simeone, arcis præfecto. Is ma-
 gnum habebat militiæ usum, & uti erat Rhodiæ militiæ
 adscriptus eques, à prædonibus olim captus, Barbarus-
 se aliquandiu seruierat, hortabaturq; ciues, ut Turcarū
 uim constantissimis animis contemnerent. Hoc ut ala-
 crius & pertinacius facerent, uxores eorum et liberos,
 imbellemq; turbam, in arcem receperat, et quicquid mi-
 litaris instrumenti præsens periculum deposceret, stu-
 diosè suppeditabat. Polinus ab ea muri parte quæ uer-
 git ad septentrionem, portamq; habet ad Villafancham
 perducentem, oppugnabat. Angianus intercedēte amni-
 culo, qui torrenti similis saxoso alueo non longè à mœ-
 nibus decurrit, subductus in accliuem locum tormenta
 contulerat. Turcæ uerò non longe à Polini castris admi-
 rabili celeritate atq; peritia productis operibus, consti-
 tutisq; tormentis, mœnium coronam decusserant. Gala-
 lorum interea clāsis circumuecta promontorium, in ur-
 bem ita tormenta dirigebat, ut nonnunquam præteruo-
 lantes pile in aduersa Turcarum castra deciderēt. Quo
 animaduerso periculo Turcæ ad eam partem, quam Leo.

Strozza iuxta Polinum uerberabat, sese applicarunt. Id erat propugnaculum nequaquam durata calce confirmatum, uti paulo antè à Nicensibus ædificatum. Itaq; tantum muri, tantumq; eius propugnaculi à Turcis uehementissimè rem gerentibus, dirutum prostratumq; est, ut prælatis uexillis conscendere auderent, pariq; audacia Etrusca Leonis cohors æmulatione uirtutis Barbaros æquare conaretur. Verum Nicenses magno præsentiq; animo propugnantes, multis interfectis & uulneratis, Turcas simul & cohortem per ruinas depulerunt. Eo die captum est Turcarum uexillum interfecto signifero, alterum uero Leonis discerptum, quum eum tamen uulneratus uexillifer egregiè pugnans seruauisset. Periere ex Turcis aut tum, aut postea ex uulneribus, paulo minus centum, ex cohorte uigintiduo. Sed mox Barbarussa uim omnè conferri iussit, ad diruendam eam turrim quæ portæ imminebat, maximeq; emissis inde tormentis oppugnantibus nocebat: qua non diu quassata lacerataq; & prostratis non uno in loco mœnibus, Nicenses desperatis auxilijs, præsidioq; suo militari, quod erat exiguum, magna ex parte sagittis conuulnerato, de deditione è muro proloqui cœperunt; eaque cōditione Anghianus eos in fidem recepit, ut iureiurando confirmaret eos hisdem legibus sub rege futuros, quibus hætenus sub Sabaudij imperio fuissent. Veritus autem Polinus, ne Barbari tractæ deditionis pactiones impedirent, doloreq; amissorum commilitonum, & spe prædæ irritati, in urbem irumperent, ab Hariadeno impetrauit, ut milites reuocaret, & ad classem redigi iuberet. Qua de causa non multo post Ianizeri uti fraudati sua spe, Polinum & Leonē

à colloquio Barbaruffæ redeūtes interficere conati sunt. Vrbe in potestatem redacta, consultatū est de expugnan-
da arce, cuius consilij duæ rationes à Barbarussa propo-
nebantur; quarum altera in custodia urbis posita uide-
batur, ne eam ab arce improvisus hostis inuaderet, & in
tutandis suburbanis campis ne alicunde hostes in oppu-
gnatione occupatis superuenirent. Altera erat posita in
administratione tormentorum, ipsoq; quassandæ urbis
negotio. Vtram mallent muneris condicionem accipien-
dam Barbarussa Gallis offerebat; se paratum professus
uel adoriri arcem tormentis, uel tutari campos. Visus est
Polinus herere, quum non facile in uestigio quid sibi po-
tius eligendum foret explicare posset. Atq; ita Barba-
rus nostrorum ingenia tanquam ad bellicum facinus au-
dendum minimè prompta contemnens, explorato in lo-
co, & celerrimè suis aggeribus permunito, tormenta se-
ptem collocari iussit, in queis fuere duo eximie magnitu-
dinis, quum reliqua iustam more nostro amplitudinē non
excederent. His summa arcis propugnacula idoneaq; ad
excubias ædificia celerrimè perfregit; sic ut propugna-
torum in corona consistere auderet nemo, & imbellem
turbam uel impauido Simeone magnus inuaderet pauor.
Galli etiam partiti inter se munera, ab alijs uehementer
oppugnabant locis, singularemq; cum summa agilitate
Turcarum peritiam in producendis dirigendisq; tormē-
tis admirabantur. Verum tot ictibus ad tantam deuen-
tum erat tormentarij pulueris & pilarum inopiam, ut
hæc Polinus, aut mutuo, aut pretio à Barbarussa petere
cogeretur; fremente atque obiurgante Barbaro, quod
in Gallia alieno apparatu indigeret; qui Massiliæ mul-
tis

tis uini dolijs, quàm rebus ad bellum necessarijs nauigia
 onerare maluissent. Neq; enim uir seuerus & ferox à
 iacendis probris abstinerebat, querebaturq; se elusum spe
 rerum ingentium, quas Polinus Byzantijs longè amplissi-
 mas promississet; & tanta quidem iracundia ut Polino
 catenas se iniecturum minaretur, qui eò ipsum à Byzã-
 tio perduxisset, ubi aut existimationis iacturam facere,
 aut classẽ consumpto tormentorum iustrumento inuti-
 lem reddere necesse foret. Quibus de causis uehemen-
 ter Gallis iratus, repenti diuanium indixit, id est milita-
 ris concilij genus, ad quod erecto pro castris tribunali
 alloquendi consultandiq; causa trierarchi, præfectiq; o-
 mnes, signiferi & centuriones aduocantur. De reditu
 nanq; ad Orientem, maturaq; profectione se decreturum
 dicebat, postquàm apud imperitos rerum, saepeq; men-
 daces & ignauos secus ac polliciti fuerant, cuncta im-
 parata reperisset. Qua pronuntiatione Gallis, Polio-
 noq; præsertim nihil grauius accidere potuit; sic ut mē-
 te percussus, ad infimas preces deprecationesq; turpissi-
 mas adulando pollicendoq; descendere minimè dubita-
 ret; multa atq; opima, non Barbarussæ modò ipsi, uerum
 sigillatim cunctis Ianizerorum centurionibus præmia,
 ex regia liberalitate pollicendo: quæ tota penitus essent
 peritura, si rege eluso abruptaq; amicitia importunè di-
 scederent; cuius temere facti nomen graue omnino mo-
 lestiam Solymano, ipsis uerò non dubiam pœnam esset
 allaturum. His promissis & precibus, ipsoq; præser-
 tim Anghiano iratum senem lenissimè demulcente, non
 egrè est impetratum, ut indictæ profectionis consili-
 um abijceretur; nec ab instituta arcis oppugnatione disce-
 deretur.

deretur . Sed uix dum pacato, & ad belli gerendi consilia conuerso Barbarussa, interceptæ sunt literæ Alfonso Vastij, ad Paulum Simeonem arcis præfectum scriptæ, quibus eum prolixè hortabatur, ut tantisper hostium uim sustineret, donec ipse præmissis iam expeditorum militum cohortibus, cum toto robore grauis armaturæ superueniret; Se enim per maritimarum Alpium tramites iter facere, affuturumque biduo, ut cum Turcarum cæde, ipsum atque arcem omni periculo liberet. Ex his literis celeriter in castris euulgatum est, Vastium qui non procul abesset, cum iustis ad confligendum copijs aduentare: qua emanante fama, adeo grauis & repentinus timor Turcarum pariter, & Gallorum animos incescit, ut quum fortè ea nocte ad consernandos nouo incommodo milites procellosus atque densissimus imber ingruisset; cuncti munitiones atque tormenta deferrent, armæque relinquentes, per arduas calles superato dorsi iugo præcipiti fuga descenderent, & ad classem confugerent. Sed dies qui mox perterritis illuxit, & nusquam conspectus hostis, & obortus inde pudor animos restituere. Nec multò post quum arx ipsa omnium prope iudicio uti excelsa in rupe posita ægerrimè tormentis quati, neque cuniculis subter rupem excauatis, nisi longo difficilique labore, atque item dubio euentu, capi posse censeretur, reduci tormenta communi consilio cœpta sunt. Ea in re administranda mirifica fuit industria Turcarum, qui non sua modò, sed Gallorum ægrè molientium quæque grauiora humeris reportabant; non obscure his increpita segnitie, qui corporibus atque animis nimis cito fatiscere uideren-

tur. In eo discessus decreto tumultuariôque labore, Barbari imperio contineri nequiverunt, quin in urbem celeriter irrumpentes cuncta diriperent, & in theatris seu incendia excitarent. Discessum autem est à Nicea quum iam Scrocchius aliquot oppida regionis, hortatu suo atque authoritate, qua multum apud eas gentes ualebat, ad deditiorem compulisset. Atque eo modo quum Anghianus ultra flumen Varum copias reduceret, Barbarussa ad Antipolim cum uniuerfa classe concessit, ubi quum stationem haberet, ad insulam Lerinam, quam Margaritam nautæ uocant, cognitum est Vastium atque Sabaudium cum Auriana classe in Vילהfranchæ portum peruenisse, cuius in ingressu Vastius summum naufragij periculum adiit, quum triremis, qua ipse uehebatur, exorta repentini turbinis procella iam sese scopulis illideret, nisi quidam miles rei naualis non imperitus, sublato statim dolore proram inflexisset. Eadem uis subitæ uehementisque procellæ quatuor triremes Aurianas, sese in apertum mare eripere conantes, in rupes exesi promontorij transversas egit, usque adeo uiolentis fluctibus ut seruis ad transtra cathenatis ad exuendas compedes spatium defuerit, atque ita submersi ad unum omnes interirent, & tormenta hiantes carinas grauantiâ profundo mergerentur. Eo hostium periculo aduentuque cognito Polinus tanquam explorata occasione delendæ hostium classis Petrum Angelium Bargæum, poëtam, uirum Græcæ peritum lingue ad Barbarussam legatum misit, quod ei usque à Byzantio notus esset; qui insignem ab hoste procellæque oblatam pulcherrimi edendi facinoris occasionem demonstraret,

straret, studiosèque eum hortaretur, ut eximie laudis certissimique prouentus educta in hostem classe fructum percipere maturaret. Annuit consilio Barbarussa, sibi que, ubi laus spectaretur, minimè defuturum promisit; sed quominus id audacter expediteque tentaret perflantes Euri prohibere uisi sunt, quibus tamen cito subsidentibus, quum fluctuosum mare mitesceret, ipseque educta classe contra consuetudinem considerationis & segnius prouheretur, circa Antipolitani litoris uineta cursum suppressit, admirantibus primò, & mox ridentibus trierarchis atque Sanzachis, usque adeo liberè, ut per ironiam dicerent, æquum esse ut Hariadenus Aurie tanquam fratri, & ex piratica conspiratione legèque ad mutuam salutem fœderato, nihil officeret, pârque illi beneficium optima fide redderet, quod aliquot antè annis ad Hipponam liberaliter accepisset. Ex his qui eam cunctationem carpendo ad inuidiam uerterent, erat Cayeroglis, Sanzacorum facile princeps, eius Memphitici Cayerbei filius, qui prodito Campsone Sulthano, totius Aegypti præfecturam à Selymo meruerat. Eius autem omisse rei nomen, & tum & Byzantij Hariadenus ita refellit & diluit, ut diceret multa sibi exactæ ætatis duci, uel hebetibus oculis, clariùs & certius quàm iunioribus uideri, & quum de Cayerogle mentio inferretur, renidens inquit ad suos conuersus; ergo non dissimili ratione magna mihi præmia ab hostibus erunt expectanda, dum eis lubenter parco, postquam pater eius ad Singam ab suo dextro cornu obiectos hostes Turcas non inuadens, cessantis operæ præmium Aegypti præfecturam ab hoste

ste uictore tulerit. Cæterum desinente procella, mitem-
sentemque mari, Salechus cum uigintiquinque triremia-
bus, & cum totidem Gallicis Leo Strozza, ad portum
contenderunt, potitque sunt eius naufragij reliquijs,
sic ut per urinatores alligata funibus tormenta e pro-
fundo ergatarum molimine extraherent. Nec diu
post Barbarussa uersus Massiliam ad Tolonis portum,
qui Taurenta antiquitus fuit, est reuectus. Vastius au-
tem cum Sabaudia Niceam inuisit, laudatque Simeo-
ne, miseros ciues consolatus est, & inspectis Turca-
rum operibus eorum solertiam ac artificium in con-
struendis aggeribus sic mirabatur, ut nostros Barba-
rorum comparatione huiusmodi in rebus multo infe-
riores sibi uideri nobis hæc scribentibus fateretur.

Exinde Vastius cum his copijs, quas metu Barbarussa
se conscripserat, aliquot etiam additis cohortibus, ad
oppugnandum Monteucum, quæ est amplissima & fer-
tilissima ciuitas inter Subalpinas urbes, duxit. Nam in
ea erant ualida Gallorum, Heluetiorumque præsidia,
quæ duce Carolo Drossio indigena, uiro egregie for-
ti, frequentia incommoda Cæsarianis inferebant. Ita-
que magno sumptu magnoque labore adductis tormen-
tis, urbs non uno in loco quassata est, usque adeo ue-
hementer, ut muri undique collaberentur, uerum eni-
xè & uigilanter defendente Drossio res eò reciderat, ut
Vastius penè de expugnatione desperaret. Nam for-
te continuis imbribus cuncta oppugnandi munia tar-
dabantur, & uix miles aduersi cœli iniurias ferebat,
quanquam ex omnibus locis cohortes murum alacria-
ter subirent, & inter ruinas acerrimè certaretur.

Sed

Sed deditio, quæ ab obstinatis hostibus ui atque tormentis exprimi non poterat, dolo quodam, quod prætermittendum non uidetur, expressa est. Implorarat sæpius opem Drosius à Buterio, qui summæ rei Gallicæ imperium apud urbem Taurinum obtinebat. Hoc ex difficultate periculoque hostium, interceptis eorum literis, Vastius didicerat. Quamobrem literas Buterij nomine Gallica conscriptas lingua effugit, quibus gemmæ eiusdem sigillum apponit, exemptum ex ueteribus literis. Eæ erant in hanc sententiam, ut sibi consuleret, neque opem expectaret, quoniam rex Belgico bello occupatus, supplementa cohortium in Italiam submittenda non putaret. Idcirco si rebus atque opibus suis diffideret, nec defendi urbem posse his quas obtinebat militum & necessariarum rerum copijs arbitraretur, æqua atque honesta deditionis condicione accepta cum hoste pacisceretur. Has literas Vastius resignatas, tanquam ab se interceptas, Drosio mittit, hortaturque ut pertinaciæ finem faciat, ne sese totaque milites egregiè suo munere functos, & imbellem ciuium turbam in non dubium summæ calamitatis discrimen deuocet. Se enim dedicionem extemplo facienti ea omnia integra fide, quæ honesta condicione tribui possent, concessurum, ne sibi necesse sit multo sanguine uictoriam parare, quæ iam esset explorata. Drosius perlectis literis Buterij signum agnoscens, ne quicquam de earum fide subdubitans, multumque in Vastij hostis clementi ingenio reponens, uti multis rerum difficultatibus circumuentus, deiectusque spe auxiliorum dedicionem facere constituit, scilicet ut urbem

banam

banam multitudinem, copiasque omnes, & sese ser-
uaret. Itaque paciscitur, ut sibi cum praesidio saluis
omnium rebus, sub vexilis egredi liceat. Id unum po-
stularat Vastius, ut castellum, quod erat in proximo
Drosij praesidio custoditum, sibi dederetur. In eo fia-
lium puerilis admodum aetatis Drosius habebat. Ve-
rum abeunte iam Drosio, qui id se dediturum promise-
rat, & suas copias praecunte, quum custos castelli,
idemque pueri nutricius, Caesarianos, qui eo ascende-
rant, nequaquam admittere renunciaretur, utpote qui
esset in colligenda supellectile sollicitus & trepidus inten-
tus, Vastius subito in iram exarsit, iussitque nomina-
tim quibusdam equitibus, ut Drosium continuo per-
sequerentur, eumque tanquam fidem fallentem retra-
herent. Tanta autem fuit aliorum equitum, uel simul
praestandae operae, uel (quod credi par est) praedae cu-
piditas, ut integrae turmae tumultuario procursu, ul-
tro se primis aggregarent, & quum Drosius pernici-
equo uectus, in fugam se extenderet, milites praesidij,
ipsosque praesertim Heluetios lentius suo more iter ha-
bentes, nec tale quicquam ueritos hostiliter inuaderent,
multisque occisis & uulneratis inusitatae crudelitatis et
auaritiae facinus admitterent, uel reclamante Vastio,
& unum tantum Drosium deposcente. Sed tanto tu-
multu inconsulte proruentium Hispanorum res coepta
patratque est, ut Vastius penè serò perturbatis, &
direptis, maleque multatis opem attulerit. Id uerò
praeter spem, & secus quam imperaret Vastij animo
molestissimum incidit, tanto cum dolore pudoreq; per-
turbatae mentis, ut omni benignitatis officio illata de-
trimenta

trimenta refarciri iuberet, occisorumque propinquis
 & uulneratis dona conferret, opportuna placandæ fe-
 ritati eius gentis, quæ truculentis uocibus & minis
 contra ius gentium insigni se affectam detrimento quæ-
 rebatur. Hoc apud Vastium receptæ urbis atque ui-
 ctoria letitiam minuebat, sic tamen ut nulla seuerita-
 te erga suos, qui authores cædis fuerant, uteretur,
 quum Heluetiorum dolorem paucis capitibus supplicio
 punitis expiare posse uideretur. Nec multò post di-
 uisis per municipia ueteribus cohortibus, nouisque di-
 missis Astam concessit, indeque instauratis copijs ui-
 cina oppida iampridem occupata à Gallis in deditione
 recipit, Ludouicum Vistarinum, qui erat Cherij, cum
 omnibus eius præsidij copijs egredi, & Carmagnolam
 adoriri iubet. Is iussa facit, dedentibusque se oppida-
 nis, arcu tormenta admouet, eaque potitur. Gallis
 tum id erat consilij, ut deductis præsidij uires coge-
 rent in tutiorem locum, infirmioraque oppida ita dese-
 rerent, ut ea muro & munitionibus nudarentur, ne Cæ-
 sarianis paulo longioris moræ ad ea receptus foret.
 Itaque Ossumius Vasco, & Vicomercatus Insuber, e-
 quitum præfecti, & cum his Azalius sclopettariorum
 cohortem adducens, Carinianum uenerant, ad muni-
 tiones euertendas exportandosque commeatus, quo in
 opere quum essent occupati, Vastius cum globo equi-
 tum in aduersa Padi ripa se ostendit, monuitque Vista-
 rinum qui non procul aberat, ut equites suos Padum
 uado transire, abeuntesque hostes aggredi imperet.
 Federicus Douaria, uir impiger, adhortante Vistarino
 nihil dubitat, quin tranando cum turma sua in ulterio-

rem ripam euadat, Gallósque laceſſat, eoque audacius, quòd ei Vaſtius maturè opem ſe laturum polliceretur. Eius namque equites turmatim ad ducem undique confluēbant. Iam accenſa erat ardentiffimè inter Oſſumium atque Douariam pugna, quum Vicomercatus & Azalius, qui Vaſtium planè cum ex ipſo cultu, tum præclara uoce alloquentem cognouerant, Oſſumium adhortantur, ut contentioni finem imponat & ſe recipiat, quòd in conſpectu eſſet Vaſtius, qui multitudi-
ne ſuorum equitum ipſos eſſet conſeſtim inuaſurus. Oſſumius ſtudio pugne incenſus quum delendi Douariæ cupiditate teneretur, nihil eius conſilij ad animum adhibet, & multo uehementius præliatur. Illi ſuo innixi conſilio ſe expediunt, & quo iter intenderant proficiſcuntur. Nec mora laboranti Douariæ auxilio ſuperuenit Hieronymus Sylua, cum ala equitum à Vaſto ſubmiſſus, à quo Oſſumiani equites proſtlicantur, ipſeque equo deiectus capitur, & apud Vaſtium ſe à Vicomercato per ignauiam deſertum queritur. Quibus ex uerbis ſuperbè iratèque prolatis, delatisque ad Vicomercatum, orta eſt capitalis odij controuerſia, uſque adeo accenſa ſimultate, ut Vicomercatus Oſſumium tanquam improbè mentientem, & iniquè contumelioſum ad ſingulare certamen prouocaret. Sed rex multorum teſtimonijs comperto eius bellici incurſus euentu, litem authoritate ſua diremit, decusq; præcipiti contumelia ereptum Oſſumius Vicomercato reſtituit. Re bene geſta Vaſtius Carinianum intrauit, animaduverſaq; loci opportunitate, quæ erat maxima atque idonea, ad perturbandos Gallos, oppidum munire præſidiòque con-

K firmare

firmare constituit. Erat enim in umbilico medióque propè sinu eorum municipiorum quæ Gallorum præsidij tenebantur. Probato ab omnibus consilio, restitutisque operibus, & instituta noua munitione, eius oppidi tutelam Pyrrho Stipiciano, cuius ingenio uirtutisque multum confidebat, attribuit, & nonnulla inde oppida ad deditiorem compulit. Nec multo post diuisis in hyberna copijs, Mediolanum est reuersus. At Barbarussa Tolone susceptus, quum ingenti regionum præsidium studio & totius Prouinciæ copijs largiter adleretur, inspecta classe, uiginti quinque triremes delegit, quas prædatum ad Hispaniæ oram emitteret, attribuitque eas Salecho & Assani Celebo, arcta propinquitate sibi coniuncto. Il præteruecti Narbonensem sinum, prædabundi & Caput Illyberis oppidum, antiquæ olim urbis uestigium, in eademque ora Cadechesum, & Rhodam, quam Rosam uocant, hostiliter inuasert, superatoque promontorio Veneris, quod Creum à nautis uocatur, circa ueteres Emporias magna præda potiti sunt, nactique onerariam nauem, & triremem unam in portu, qui dicitur Palamos. His captis Algerium, ubi imperatum erat, ad deponendam prædam, hyemandumque traiecerunt, ut primo uere ad Barbarussam in Prouinciã redirent. Is ea hyeme quum partem classis reficeret & nonnullis armamentis renouato apparatu instrueretur, Genuensium, ipsiusque præsertim Auriæ amicitia comiter utebatur, qui quodam maritimo iure per causam redimendorum captiuorum, quæ usui forent Barbaro lubenter suppeditabat. Ligu-
res enim omnes amicè conseruatos, & nusquam uexa-

tos rex Franciscus præstabat, in id accepta à Barbaris fide, imperio atque authoritate Solymani confirmata. Neq; enim Auria exiguis in apparatus rei naualis obsequijs importunè denegatis, hostilem animum ostendere uolebat, quanquam se Cæsaris ducem profiteretur, ne patriæ noceret, quam expositam tantæ Barbarorū classis ad omnem iniuriam conspiciebat. Hisdem ferme diebus quibus Hariadenus Barbarussa legendo Italiæ oram, ut Gallie præsidio foret, Massiliam est profectus, Mulesses rex Tunetanus in Siciliam traiecit, eo consilio ut Cæsarem ab Hispania Genuam deuectum cōueniret. Causa susceptæ navigationis ferebatur, ut à Cæsare maiora præsidia aduersus Turcas impetraret. Nam Turcæ Hariadeni clientes aliquot opportunas regni urbes firmisimis uiribus obtinebant, in hisq; præsertim Constantiam, mediterraneam urbē eximiæ munitiōis, quam antiquitus Cyrtham fuisse alibi ostendimus, & in ora Lepitim paruum, quam hodie Mahemediam Pœni, nostri uero Affricam appellant, atq; item Adrumetum, quæ Mahometa hodie uocatur. Eo autem ordine ex Africa discessit, ut in regni tutela sibi maximè fidos atque acerrimos uiros relinqueret: Mahometem in primis qui urbi præsideret. Is tum erat in summo apud Tunetanos magistratu, qui Maniphætes uocatur, & propter oris titubantiam Temtes appellabatur. In arce quoq; cōstituit libertum, genere Corsum, cui nomē erat Fares, quod alacrem exprimit. Copijs Amidam filium præfecit, qui suburbanos campos ab hostiū Turcarum & Numidarum incursionibus tueretur. Afferebat autē Cæsari munera, pretiosi operis tapetes, uariaq; ornamenta lectorum, atque

item aliquot nobiles gemmas, & duos eximie proceritatis Numidicos equos. Verum quum è Sicilia soluiſſet, rectà curſum Genuam tenere non potuit, aduerſisq; uentis, Caietam primò, & mox Neapolim eſt reiectus. Ei prorex Petrus Toletanus, hoſpitalis munificentie munerà, domumq; lautiffima ſupelleſtile exornatam contulit, Neapolitanis nouum gentis cultum, ueſcendiq; morem, & odoramenti omnis generis exquiſitam luxuriem admirantibus. Cunctis namq; dapibus inſani ſumptus uingenta inſarciebant, conſtabatq; pauonem cum duobus phaſianis à ſtructore ex regie culinae diſciplina conditum, centum aureorum impenſam exceſſiſſe. Quippe non cœnaculum modo, quum in menſa concideretur, ſed domum uniuerſam, nouo ſuauiſſimòque nidore compleuiſſe ferebant, tanta inhalatione, ut à tota uicinia huius inuſitatie & non citò euaneſcentis uoluptatis odor ſentiretur. Exinde terreſtri itinere ad Cæſarem proficiſci conſtituit, mare reformidans, Barbaruſſe hoſtis claſſibus occupatum. Iamque Rodulphus Pius, Romæ legatus, in gratiam Cæſaris, uel alienos colentem deos, regem Barbarum, præmiſſis qui inuitarent, lautæque hoſpitia offerrent, erat ſuſcepturus, niſi eum Neapolim ſubſiſtere Cæſar iuſſiſſet. Erat enim uehementer intentus grauiſſimis rerum conſilijs, Buxetòque in oppido cum Paulo pontifice collocutus ad Sicambri cum bellum iuſtis itineribus contendebat. Sed ego poſtea ab ipſo Muleaſſe regno pulſo, orbatoq; luminibus didici eum ſupra illuſ quas diximus ſuſceptæ nauigationis cauſas, idcirco Africa libenter exceſſiſſe, ut magnum quod ſibi imminebat periculum effugeret. Nā uti erat

erat astrologiæ peritissimus, fatali astrorū influxu amittendi regni, & seuæ necis cladem sibi portendi diuinabat. Quum unū uero maximè Barbarussam sibi timendum existimaret, propterea se faciliè credidisse eam classem quæ Byzantijs ornabatur, aduersum se omnino parari. Quid enim absurdius uideri posset, quàm Ottomanniæ eam classem, non excidio sicuti soleret, sed auxilio Christianis aduenturam iudicasse? Atq; ita iudicio suo potius quàm syderum monitu deceptū, in eam calamitatē fuisse præcipitatum, quàm tamen & exul & inops, & utroq; captus oculo fortissimè perferret. Dum Neapoli moraretur Muleasses, intenteq; spectaret, quorsum Barbarussæ consilia euaderent, qui tanta instructus classe, irrito incepto ab oppugnatione Niceæ discessisset, quid Solymanus Strigonio atq; Alba Regia clarissimis Hungarici imperij urbibus expugnatis moliretur, quo deniq; Cæsar post Duram urbem in Sicambris manu captā, arma uersurus esset, certis ab Africa nuncijs didicit Amidam filiū ex repentina defectione regni Tunetani sedem inuasisse, interfectisq; ipsius amicis atq; præfectis, & gynæceo incesta libidine profanato, arcem occupasse. Quibus cognitis rebus grauissimè perturbatus, in Africam omni postposita mora trajicere, & perditis rebus uel seram opem afferre cōstituit, ratus se excitatæ rebellionis initia, filiumq; prius oppressurū, quàm ille collectis uiribus sese confirmaret. Illum namq; præcipiti consilio asciturum sibi Turcas in auxiliū putabat, qui ex Lepti, Adrumento, Cyrrhaq; faciliè accersiri possent, ut Hispanis apud Guletam opponerentur, si ipsius Muleassis causam tueri uellent. Itaq; quanta potuit festinatione pro-

lata pecunia milites conscribit, probante Petro Toletano prorege, & ueniam exilibus concedente, qui nomina darent, in Africamq; traicerent. Ad huius edicti famam, malefici, iudiciisq; damnati homines Neapolim confluerent, adeo frequentes, ut ex eo genere hominum iustus exercitus conflare posse uideretur, quum quisq; stipendia facere, exilij nomen abolere, atq; experiri dubij Martis Fortunam mallet, quam domo profugus & nemoribus inerrans, a cōquisitoribus rerum capitalium teterrimum laquei necem expectare. His ducem se præbuit e Patriatorum ordine Ioannes Baptista Lofredius ingenio acer, gloriæ militaris & certi quæstus ex præfectura impensè cupidus. Is cum Muleasse trimestre pactus stipendium, quod statim persolueretur, delectum habuit, cōscriptisq; cohortibus, milites mille & octingentos nauigijs impo-
suit, retenta apud se magna parte pecuniæ profectus in Africam, cum rege ad Guletam applicuit. Quomodo autem Amida filius a Muleasse patre defecerit, & quis eius cruentæ rebellionis fuerit exitus, non alienum erit ab instituto operis strictim enarrare. Erant apud Amidam summæ authoritatis procures, qui iuuenem alieno consilio obnoxium facileq; parentem pro libidine regebant, & antè alios Mahometes eius Bohamaris filius, qui regnante Mahomete fuerat Maniphætes. Huic Muleasses potitus regno, defectis uirilibus cōtumeliosam necem intulerat, obtrectatione amatoria incensus, q; Rhamaniam incomparabilis formæ puellam Abderomenis arcis custodis filiam quam ipse deperiret, maturatis nuptijs præripuisset. Ab hac paternæ necis iniuria Mahometes capitale in Muleassem odium conceperat, quod

ideo multis compressum annis fuit, ut demum ex occasione patrandæ ultionis grauius erumperet. Secundum hunc erat uetere gratia insignis alter Mahometes cognomento Adulzes, ex Granata Maurus, sclopettorum mirus artifex, quem Muleasses per contumeliam nequissimum seruorum appellare solitus ab se totum alienarat. Ii cum paucis coniurantes excitatis falsis rumoribus, effingunt Muleassem apud Neapolim fato concessisse, admissoque; supremæ impietatis flagitio, prius quam more retur ad Christiana sacra defecisse. Hac uerò fama repente permotum excitatumque; Amidam circumfistunt, adhortanturque; ut ad paternam sedem properè aduolet, ne Mahometes frater, Christianis ad Guletam obses datus, studio fauoreque; Touarris, qui expeditas haberet uires, ipsi præferretur. Erat enim Mahometes duodeuiginti natus annos, toto ore atque ingenio auum referens, et propterea Tunetanis ab ea indole gratissimus. Itaque Amida nequaquam impiger ad capeffendam patris Fortunam, citato cursu è statiuis castris Tunetum contendit. Populus, qui nihil de regis morte audierat, ambiguis uultibus eum excipit, et quum plerique mirarentur, cur iniussu patris ad urbem temere uenisset, prodijt ipse Maniphætes, ut diximus cognomento Temtes: hic Amidam seuera obiurgatione tanquam capitalis audaciæ facinus ausum uehementer increpitat, et ut in castra reuertatur suadet, restitantemque; occursum multitudinis extra urbem propellit. At Amida consilio deiectus, deceptusque; sua spe, ad Martiam regionem deflexit, quæ à portu Vticæ ad promontorium dirutæ Carthaginis pertinet, insignium ædificiorum frequentia, et regionum hortorum amoeni-

tate pernobilis . Caterum Maniphates reiecto Amida
celeri nauigio ad Touarrem se confert, ut si quid aduer-
si rumoris ex Sicilia allatum esset , ab eo certius explo-
ratusq; cognoscat, & de Amide temeritate, intoleran-
daq; audacia conqueratur . Erant apud Touarrem dati
obsides Abdalages , ipsius Maniphatis frater , & Corfi
Faræ arcis custodis filius . Cum his diu colloquutus Ma-
niphates, reuersusq; Tunetum in suspicionem uenit per-
fidiosi initi consilij, quum ipso authore subleuâtêque To-
uarre Mahometes obses paternum regnum affectare di-
ceretur . Pœni siquidem suopte ingenio mobiles, repen-
tini, suspicaces, incertis rumoribus facîle seruiunt, &
quæ audierint sapiissimæ etiam falsa, temere interpre-
tantur, pro commodo scilicet, studioq; suarum factio-
num, quibus pertinacissimè sese addicunt . Exoritur ita-
que per urbem rumor ambiguus, & gliscente suspicio-
nis fama non leuis populi tumultus . Nec diu pòst huius
turbulentæ commotionis casus, causaq; per quosdam
ciues, quibus odiosum erat Muleassis nomen, ad Amidâ
Martij in hortis crebro suspirio Fortunæ suæ indignan-
tem, celerrimè defertur . Is ab eo nuncio redintegrata
spe, & certis augurijs confirmatus, Bohamaris et Adul-
cis, suorumq; omnium hortatu, Fortunæ rursus non
semper incertæ bonoq; euentui occurrendum ratus, Tu-
netum reuertitur, patentiq; ingressus porta, ad Mani-
phatis domum decurrit. quo absente, propinquos eius et
familiares crudeliter obtruncat, patrataq; cede cruen-
to cum agmine ad arcem continēti cursu protinus ascē-
dit . Ingressurum Fares custos, cancellata exteriorē ia-
nuā, prohibere conatur, comprehensisq; audacter equi
habeatis

habenis inuectum urgens retro auertit. Sed Fares ab Aethiope, Amida promptissimo satellite, adacto per laetus mucrone confoditur, renouatoq; equi impetu Amida per expirantis prostratiq; Faræ corpus æquum adigit & irrumpit, repertumq; Maniphætæ extemplò iugulari iubet, & per hunc modum unius horæ momento urbe, arce, regnoq; potitur. Exinde in minores patris liberos cædibus grassatus est, usque adeo insolenter conturbatis rebus omnibus, ut patris etiam concubinas cruentus sine pudore constupraret. Harum rerum uti acciderant Muleasses certior factus, nihil differendum esse iudicans, cum tumultuarijs ut diximus copijs in spem recuperandi regni in Africam traiecerat. Igitur Franciscus Touarres rege atque Lofredio appulsis, uti erat prudenti perspicacique ingenio uir, ideoq; solerti ratione, imminentes casus expendens, regi suadere cœpit, ne his cum copijs Tunetum ire properaret, prius quàm de Tunetanis rebus, ciuiumque animis certius cognosceret. Suspectabat enim Punicam fidem, & uenalelium Arabum insidias. Eo autem grauius ac apertius Lofredium, ne ire pergeret admonebat, quòd in mandatis, quæ discedenti prorex dedisset, disertè perscriptum erat, ne regi auidè ituro procedentiq; pareret, nisi ualida Numidarum manus auxilio uti promiserat aduenisset. Sed regem atque Lofredium in sua fata præcipientes uehementer incitabant aliquot Afrorum procures, qui simulatione officij egressi urbe præstò fuerant, eiq; solenni cerimonia gladijs iugulo admotis more gentis, si dei militaris sacramentum dixerant, testabanturque Amidam pudore metuq; perterritum, ubi ipse in conspectum

speculum se daret urbe arcēque arrepta fuga protinus
excessurum. Nec mora Touarre frustra obtestante præ-
dicentēque, ut à Punicis insidijs sedulo cauerent, Muleas-
ses explicatis uexillis ad Tunetum iter intendit, subse-
quente alacriter Lofredio. Nec desuere nonnulli periti
militiæ ex cohortium præfectis, et ante alios Cola Tho-
masis, et Iacobus Macedonius, qui Lofredio suadere ni-
terentur, ne inexplorato progredi, et fallacissimæ gen-
tis promisso incaute credere uellet, sed tantisper cun-
ctaretur, dum promissa expectatūque ab rege propina-
quorum Numidarum auxilia superuenirent. Ad quos
superbo ore conuersus Lofredius, desinite, inquit, qui scē-
do metu correpti estis, ea impudenter commemorare,
quæ uiris fortibus animos comminuunt. Tantum uerò
abest, ut paratæ uictoriæ deesse uelim, ut rectius me fa-
cturum arbitrer, si uos ad consternandam inani metu
multitudinem, quam ad feriendum hostem promptio-
res, ultimo supplicio puniendos iudicem. Ad ea Tho-
masius respondens, Fortuna, inquit, Lofredi, non sera
unquam temeritatis ultrix, breui ut uideo, utriq; nostro-
rum testandæ uirtutis expeditum iter aperiet. Ego cer-
te præfecturæ honori quē dedisti non ignobili uitæ exi-
tu honestè satisfaciam, tu uerò uideris, an tuo muneri,
qui tuorū monita usque adeo superbe fastidis atq; cōte-
mnis, malè consulēdo incōsulteq; pugnādo satisfactorus
sis. Antecedebat rex cū ala familiarū, uexilla regionū in
signium præferens, subsequebantur compositis ordinibus
cohortes; iamq; ad cisternas, ubi Cæsar cum Barbarussā
paucis antè annis conflixerat, tertio ab urbe lapide erat
peruentum, quū magna celeritate Hispani equites à To-

uarre missi superuenerunt, nunciantes à Barbaris proculdubio instructas esse insidias ad oliueta, quòd multa Numidarum agmina in his condita ab exploratoribus referretur. Sed hæc rex ipse atq; Lofredius faciliè contempsere, quum in fata sua proruerent, et tam feruidè quàm incaute ad eam portam proueherentur, quæ naualibus portuiq; imminet. Tū uerò è mœnibus cōspecto Muleasse Afro- rum equitum ualida manus hostili impetu porta erumpit, & magnis clamoribus editis pugna committitur. Ala regia familiarium erumpentes egregiè sustinet. Sed Muleasses impigrè hastā quatiens, & obuios quosq; saucians in fronte uulneratur. Cruenta regis facies suos magnopere conturbat, & terga uertere cogit. Nec mora ex oliuetis frequentes equitum ale, peditumq; cohortes sese undiq; Lofredianis circūdant, in quos nostri aliquot minora tormenta curulia emittunt. Verum his semel displosis ad iterandos ictus spatium nostris deest. Tanta enim incurrentium Barbarorum uis atq; celeritas fuit, ut nostris, ubi se circumuentos ac indagine clausos uiderunt, animi conciderent, & fœdè abiectis armis occupante pauore in paludem se conijcerent, et enatando apprehendendoq; nauiculas sese à Barbarorum gladijs eripere niterentur. Eæ nauiculæ magno usui fuere profli- gatis, quum instructæ minoribus tormētis Barbaros, admissis etiam in paludem equis, nostros auidè consectantes displodendo perterrerent, atq; ipsos adnatantes exciperent. Lofredius inopinato hostium incursum attonito similis, equum Thraicium, natare solitum, in paludem adegit; ubi nequicquam per uoraginosā uadā eluctante equo, ut in siccum rediret litus, ac honestius caderet, à

Barba-

Barbaris confossus atq; equo deturbatus in palude perijt, & cum eo Carolus Toccus illustri Græcorū sanguine progenitus. Solus fere omnium Cola Thomasius, uti prædixerat, constantissimè occubuit, adhortatus notos cēturiones atq; præfectos, ut secum impigrè dimicantes decoram pro dignitate anteactæ militiæ mortē potius optetere quàm turpissimè in paludis cœno perire mallent, atq; ita multis Barbarorum confossis & obtruncatis inter cadauera hostium non inulti ceciderunt. In his fuisse, infausæ uirtutis laude digni, Iacobus Macedonius, Antonius Grandillus, & Laurentius Monfortius, Neapolitani honesti ciues. Reliquos hausit palus, aut hosti is gladius absumpsit, quum meliore sorte Franciscus instruendis aciei magister, cum Antonio Buccaplana, & Lucio Brutio incolumis enataisset. Muleasses suo cruore & multo puluere fœdatus, quum inter turbam terga uertentium profugeret, nulla alia re magis eum hostibus prodente, quàm unguentorum odore, agnitus captusq; est. Desiderati sunt ex ea cæde supra mille & trecenti, reliquos Touarres uestiendos, recreandosq; curauit, qui non multo post transportari in Siciliam, à Messanæ freto pedibus redeuntes, ab egestate squaloreq; deformes, eam cladem Neapoli miserabilem fecere. At Amida uictor nihil antiquius habuit, quàm ut patrem adempto ei oculorum lumine immaniter obcæcaret, quod fiebat candenti scalpello, proscissa utriusq; oculi pupilla. Eandem fraternali seuitiæ iniuriam tulere Nabasar & Abdalas cum Muleasse patre capti. Francisko autem Touarri significauit apud se seruari paucos, & hos quidem imberbes captiuos. Muleassi uerò patri atrociora promerito, uti ille

ille fratribus suis olim fecisset, oculorum se usum ademisse, reliquisse autem uitam, ut cæteris crudeliſſimè ſeuientibus exemplo foret, & ipſe erga perfidiolum patrem à clementiæ nomine non abhoruiſſe teſtaretur. Firmavit demum certis cõdicionibus eandem, quæ cum patre fuerat amicitiam: quum eam ſibi magno uſui, in ea præſertim noui regni perturbatione, futuram exiſtimaret, nihil aſpernante Touarre, quod præſenti commodò ſeruire poſſet. Nam percuſſis inducijs Amida aliquantum pecunie repræſentauit, quæ ſtipendij nomine præſidarijs Hiſpanis ſolueretur, reddiditq; nonnullos captiuos, & in his è Rabatinorum ordine circiter uiginti equites Chriſtianos, quos cuſtodie antea tradidiſſet, tanquam in fide patris contumaciſſimè perſeuerantes. Ad hæc quoq; reſtituta ſunt cuncta ad unum Loſfredij uexilla, cadauerq; eius, adempto tamen capite, ad ſepulturam remiſſum eſt. Dedit etiam obſidem Sehitẽ filium annorum nouem, quod nomen apud Pœnos benè fortunatum ſignificat, et tamen condicione ut ſi ex his inducijs, quæ temporariæ uidebantur, pax eſſe non poſſet, atq; inde oriretur bellũ, Sehitẽ ſibi Touarres incolumem continuò redderet. Impetrata quoq; ſunt à Touarre Loſfrediana tormenta, quorum iacturam quanquam non magnifaceret, Tuneſtanis tamen hoſtibus aliquando profuturam iudicabat. Eæ induciæ quanquam non iniquæ & multis de cauſis neceſſariæ uideri poterant, ideoq; à multis probarentur, nequaquam tamen Touarres ex dignitate Cæſaris eſſe ſtatuebat, quòd indignum foret eum potiri regno, qui immani perſidia, nefarioq; ſcelere, id contra Cæſaris auiſoritatẽ occupafſet. Quamobrem Touarres noua
agit

agitat consilia, quibus uel ingrati, uel auari animi ratio inclusa uideri poterat, accersendumque legitime hereditatis regē statuit, qui nutu Cæsaris Amidæ iniuria uehementer offensus, apud Tuncetum Christianis auspicijs imperaret. Erat apud Numidas Abdamelech, exul ab eo tempore, quo Roscetem ad Barbarussam confugisse docuimus. Hunc quod esset Muleassis germanus frater, ad spem regni euocat, consilium Anemsehe Numidarum reguli opibus. Nam apud hunc, benignè exceptus hospitio, diu permanserat, quum è Biscari mediterranea urbe, occupantibus eam Turcis, ad interiora Numidie profugisset. Nec oblate occasione deest Abdamelech, hortante præsertim Numida, & prædicentibus iam pridem astrologis, eum proculdubio regem euasurum, & regni compotem in ipsa regia Tuneti excessurum è uita. Patrandæ autem rei peropportunum tempus aduenisse uidebatur, quod tum abesset Amida, uti compositis urbanis rebus, ad Bifertam profectus, ut ibi piscosilacus magnum uestigal exigere. Itaque Touarres, ut pactiois fidem tueatur, Schitem puerum nauigio Tuncetum remittit, excipiturque ab eo Abdamelech qui noctu maxime confectis itineribus ad Guletam peruenerat. Is celeritate speculatores præuertendos ratus, paucarum horarum quietem equis recreandis tribuit, & cum globo Numidarum ad Barbasuecam Tuneti portam peruolat, ingressusque confestim ad arcem contendit. Nec eum portæ custodes morantur, rati eum esse Amidam, qui à Biferta rediisset. Nam Abdamelech scilicet dolo totam faciem linteis sudarijs inuoluerat, Poenorum more, qui eo uelamento uti solent, ut ora à solibus pulue-

regē defendant. Eo cognito attoniti custodes, quum ad arma discurrerent illico trucidantur, unusque ante alios aduersari ausus primæ custodiæ præpositus Nanserhalla, natione Siculus, confoditur, atq; ita Abdamelech de-
territis cæteris, & nihil præ metu se commouentibus, admissâque in arcem Tunetanorum ciuium manu, rex salutatur. Is ante omnia Sehitem puerum custodiæ tradit, & in eandem formulam Touarri tributum pollicetur, qua Muleasses à Cæsare regnum acceperat, eique in partem stipendij aureorum nummum sex milia dinumerat. Nec multo post in lethalem incidit morbum, & ut diuinantium mathematicorum fidem impleret, trigemosexto imperij die uita excedens regio funere elatus est. Potentissimi autem amicorum & Tunetani principes obnixè fauente, cohortantèque Touarre, Mahometem filium, annorum ferè duodecim regē crearunt, eiq; statim adhæserunt qui ætatem eius regerent, muneraq; rerum publicarum ex arbitrio obirent, Abdalages Maniphætes, qui interfecti Temtis erat frater, & qui tum erat Mesuar Abdelchirinus, quæ uox seruum exprimit liberalem. Secundum hos Scyrißus Mahometanæ peritus legis, ex Bugæa origine Maurus, & Ioannes Perrellus ex equitum Rabatinorum ordine, patria Tarentinus. His cuncta parebant, sed Abdelchirinus intempestiue probitatis atq; prudentiæ consilium coquēs, quum diceret Tunetanæ ciuitati nequaquam puero rege esse opus, sed statæ ætatis maturiq; ingenij uiro, qui alienis consilijs circumduci non posset, exitium sibi citò peperit. Excogitans enim quonam modo regiæ stirpis regem efficeret, frustra circumspiciens, nec consilium mature explicans,

explicans, præoccupantibus collegis est interfectus, et crudelitate ut nec propinquis eius nec clientibus parceretur: Eo sublato cæteri, quos diximus, summæ potentie uerèq; tyrannidis triumuiratum condiderunt. Sed Perellus gynæceum inuasit, quod ei tanquam professione Christiano tum licebat, et in libidinem effusus Amida concubinas ad unam omnes constuprauit, singulari cum dolore Amida, qui Tuneto exclusus, errabundusq; ad Leptim, atque inde nauigijs ad Seecum Gyrapolitanum Moenicis peninsulae regulum confugerat, passim ab omnibus opem implorans ad repetendum regnum, quod à nefarijs hominibus summa perfidia occupatum indignissimè uastaretur; quum regi puero impotenter atque improbè dominari, quàm ei sincera fide in administranda Republica adesse mallent. Hæc eadem uera esse Tunetani sentiebant, querebanturque de Abdechirini morte, qui optimatum princeps, patèrque patriæ, à perditissimis hominibus nefariè fuisset interfectus, neque pati poterant ciuitatem gubernari à triumuiris, qui nullum auaritiæ libidini atque seuitiæ modum imponderent; quorum dominatu, si regis pueri maturior ætas foret expectanda, crescente in dies licentia, multo durior ac acerbior euasurus crederetur. Dum eo modo Amida notos sibi adiens, et à singulis auxilia postulās, ciuitatum erga se uoluntates excuteret, multisq; pollicitationibus nouas passim sibi amicitias parare cōtenderet, Muleasses pedore carceris, et suæ calamitatis deformitate miserabilis, à fratris filio rege impetrauit, uti arce egredi adireq; templū sibi liceret Ameti Benaros, uiri olim sanctissimi, quod apud Afros in urbe Tuneto asyli inuiolabilis

inviolabilis nomine augustissimū habetur. Nec diu post, quū Bernardinus Mēdocius, Hispanicae classis praefectus, ad Guletā applicuisset, expetente Touarre, ē templo ad stagnum, atq; inde nauigio ad Guletam perductus est, ut cōsultationibus interesset, quibus arma aduersus Amidam, totiusq; eius orae Turcas pararentur. Muleasses antea Tunetanorum sibi ualde infensorum gladios effugerat, mulierculae inopis misericordia seruatus, quae cū ani-
 li pietate in serobe multis alij sertis coopertū aduersus queritantes abscondisset. Nec minore quoq; salutis sorte mortem effugit, quum opportunē ad Guletā esset aduectus, quādo ei Amida uir seuus, qui mox Tunetum re-
 petijt, uel in augusti templi asylo, uti ipse referebat, minime esset parsurus. Muleasses paulo antē filiam nomine Meluccam, quae uox Angelam exprimit, Touarre au-
 spice puero regi, uel improbantibus Tunetanis, desponde-
 rat. Ea res ciuium animos ita exacerbauit, ut Amidā euocare literis, nuncijsq; accersere maturarent, quibus ille confusus, ne occasione iā planē suo arridenti uoto deesset, ē Gyrapoli profectus, biremibus Turcae praedonis,
 cui debilitati cruris uitiū Cladi cognomen fecit, Leptim aduehitur, atq; inde coacta equitum manu Tunetum peruenit; tanta celeritate, ut regi puero uix euadendi, & scapham conscendendi spatium daretur, cunctaq; ei pa-
 terent, nec quisquam arma corripere, aut hiscere aude-
 ret. Primum omnium Amida Perellum ē latebra erutū omnibus tormentis excruciat, abscessisq; uirilibus uiuum in foro comburi iubet. Nec Perello animi constantia de-
 fuit, quum oblato uitae munere adduci non posset, ut à Christiana religione desiceret. Nec multo post, quæstio

ne habita, Maniphætem, quem Abdamelech crearat, interficit, atq; item urbis prætorem, & secundum hos ex ordine Rabatinorum circiter quadraginta, quorum cædauera rex inhumane feritatis laceranda canibus obiecerat, aliàs solitus in uiuos etiã homines mordaces molossos, diuturnaq; fame, ut asperius sæuissent, efferratos immitere. In eo quoq; supra crudelitatem incesta libido uehementer efferbuit, quum nec sorori quidem parceret, & in omnem sexum, ubi forma ad genium responderet, improbißimè debaccharetur. Cæterum Muleasses nõ diu apud Guletam subsedit, ut ipse aiebat, Touarris auaritia grauitèr offensus. Querebatur enim, ab initio depositã apud eum regiam gazam nequaquam integra fide tam iniquè à Fortuna multato redditam fuisse, pretiosæq; supellectilis partem, cum insignibus gemmis certoq; auri pøndere, sibi misero iniquißimè surreptam. Quã autem eius contumeliæ notã Touarres pluribus argumentis diluere properaret, eò res est perducta, ut Touarres ab rege furti & peculatus apud Cæsarem reus efficeretur, & uterq; in Germaniam contenderet. Verum Cæsar ad æquitatem facti controuersiam adducens, composita potius quàm diiudicata lite eo exitu utrumq; dimisit, ut Touarres ex Guletæ præfectura detractus sit, Muleasses uerò in Siciliam perduceretur, publico Siculorum sumptu alendus. Filius autẽ eius Mahometes, qui obses fuerat, ad ultiores Numidas Lëtigeslæ auie propinquos, ut fraterni imperij successum tutus ab insidijs expectaret, auis itineribus confugit. Quum ex itinere Muleasses Roman uenisset, excipereturq; conuiuio ab Alexandro Farnesio Cardinale, ita se ad uarias percunctatio-

nes humanum facilemque præbuit, ut insigni cultus et gestus grauitate ueteris Fortune maiestatem tueretur. Nam ab elati ingenij more Barbaris insito, deductus ad Pontificem nequaquam maiorem honorem impendit, quam ut ei genu tantum oscularetur, et qui oculorum orbis lineæ uitta occultatos gerens nihil intueretur, obstiparet et erecta ceruice regie superbie insolentiam referret. Ab eo demum narrante multa litterarum memoria digna, de recentibus bellis, Punicisque rebus, et institutis didicimus, et quum non ineptè de philosophia sermones illati essent, quanquam per idiotas interpretes colloqueremur, perspicuè tamen eum Auerrois studiosum, et sectatorem disputando deprehendimus. De natalibus autem suis ita disseruit, ut Chorree familie nomen, ex qua ipse præalto stemmate natus est, ad Homarem, Mahometis pseudoprophetae consanguineum atque discipulum, referret; cuius stirpis Tunetani reges, nihil intercisa, aut alieno sanguine deprauata serie, per noningentos supra quinquaginta quatuor annos regnarint. Propterea affirmabat Tunetanum regem, augustiore cognomento, appellari Emir Mumenim, hoc est, in religione optimè credentium principem. Memorabant autem familiares eius, neminem ei uirtute equestri, peritiâque armorum posse comparari, quum ex adulatione iactarent eum, quod ad uenatorie artis decus pertineret, non multis ex quo imperasset annis, ducentos amplius iubatos leones in syluis equestri lancea confixisse, quorum tergora siccata repletaque paleis, ad imaginem uiuorum, testimoniumque uirtutis, tanquam decora proximaque militie honestissimæ exercitationis trophæa, in peramplis hortorum porticibus

spectarentur. Quibus de causis Muleasses tam seuo die
 re calamitatis infortunio prorsus indignus nobis etiam
 uideri possit. Eodem hyemis initio, quo Muleasses ab
 aduersa Fortuna acerbissimè mulctatus est, & Barba-
 russa Niceæ arce nequicquam oppugnata ad Tolonè in
 hyberna concessit, Franciscus rex à Belgico bello honesta
 cū laude reuersus, quod Landresiano præsidio opem for-
 titer attulisset, productaq; acie Cæsari maximis gentiū
 ferè omnium aucto copijs pugnae potestatem fecisset, no-
 ua copiarum supplementa in Italiā misit, ut amissi Mon-
 teuici detrimentum Buterius nouo ausu resarciret. Iam
 enim Hipporegiam tormentis adortus, eò præsidium Cæ-
 sarianorum adduxerat, ut prostrato muro ægerrimè Gal-
 lorum impetum sustineret, & deditionem breui facturū
 uideretur. Sed aduentu Anghiani, noui ducis ex Gallia,
 Buterius quum ab eo cessare, oppeririq; se iuberetur, cū
 recentibus scilicet copijs appropinquantem, ut prelio
 & expugnationi urbis interesset, indignabundus ita im-
 petum represit, ut hosti ad erigendos nouos aggeres, cō-
 firmandosq; animos spatium daret, & partæ propè ui-
 ctoriæ deesse mallet, quàm eius propè confecti negotij
 laudem cum adolescente imperatore cōmunicare. Is erat
 regiæ stirpis è Borbonia familia, quem Massiliæ Barba-
 russam excepisse docuimus, cui Buterius uetus miles, &
 dux ingenio turbido, nihil præter honoris nomen mili-
 tiæ cōcedendum existimabat, amissæq; proinde uictorie
 euentu malignè letaretur, quam ille importuno imperio
 iuueniliq; libidine interpellasse uideri posset. Hoc enim
 ingeniorum habitu, et tum, & sæpè aliàs Galli duces in-
 ter diras obtrectationes bella administrare ita erant so-
 liti,

liti, ut rem publicam post priuatum decus facile haberet: neq; ob id poenam à mitissimo rege uereretur. Galli etiã per eos dies Crescentinum oppidum tormentis quassatũ, & Desannam, sanctiq; Germani uicina oppida, Caesariæ nis ademerant, magno cum dolore Vastij, qui frustra diu postulata à quæstoribus Insubrum pecunia, ut nouas cõscriberet cohortes, imparatus, inferiorq; multis rebus per hyemem bellum gerere cogebatur. Processerat tamẽ Nouariam usq; quantis potuit coactis copijs, ut prouincie præsidio foret. Nam Galli intra Montisferrati, & Sabaudie ditionis fines se intulerant, & circumfessuri Carinianum oppidum, quod est iuxta Padum positum, uidebantur. Id Vastius paulo antè occupatum (ut diximus) ualidis aggeribus munierat, præfeceratq; ei Pyrrhum Stipicianum summæ uirtutis atq; constantie uirum. Ei autẽ aderant Fœlix Archius, cum Germanorum cohortibus tribus, & Michaël Hispanus, cum totidem Hispanorum uexillis, cõgestisq; omnis generis commeatu Galalorum impetum expectabat; quod summæ opportunitatis esset id oppidum ad gerendum bellum aduersus Galalos, qui obiectu eius munitissimi loci magnopere tardabantur, ne ulterius proferrent uires, & liberius reliqua oppida tentarent. Gaudebat Vastius accessione eius oppidi multis de causis, eaq; præcipuè, quod amissi superiore anno Claraschi par detrimentũ hostibus rependisset. Itaq; obstinatis animis, & Vastius id tueri, & Anghianus obsidere, atq; recipere contendebant; tanto studio, ut Anghianus longam obsidionem institueret, castris in conspectu hostis positis, & Vastius è Germania in auxilium duas legiones accerferet. Tota namque utriusq; im-

perij, existimationisq; ratio in eius oppidi defensione, expugnationeq; posita erat; sic ut pleriq; facile prædicarent, uti mox euenit, eam contentionem uniuersæ pugnae casum allaturam, quod antea per octo annos inter perpetuum gerentes bellum nunquam accidisset. Proinde futurum ut una insigni pugna diuturno bello, intolerandisq; miserorum incolarum calamitatibus finis imponeretur. Iam plures menses Pyrrhus obsidionem atque inediam fortissimè sustentarat; sic ut præsidij lectissimi milites ab inopia rerum extremaq; desperatione auxiliij, de eruptione cogitarent. Sed eos Pyrrhus animo corpareq; ad perferendas totius inopie difficultates paratissimus, blandis honorificisq; alloquijs in officio continebat, quum nullam edendo prælio, si erumperent, occasionem ad uictoriam ostendi differeret; proindeq; eum conatum foelici euentu cariturum, quoniam Galli nequaquam temere, uti alias, sese circumuallassent, multisq; tormentis atq; equitatu essent instructi, sperarentq; sine sanguine uictoria potiri: quando etiam ab oppugnationis consilio propter mirificos aggeres, præstantisq; præsidij opinionem, non ineptè discessissent. Neque demum de Vastij studio diligentiaq; esse dubitandum: eum enim et suæ laudi, et publicæ causæ, totq; militum obfessorum saluti magnificè atq; impigrè satisfacturum. Propterea æquis animis uini desiderium tantisper ferrent, et his, quorum copia adhuc superesset, uitæ alimentis contenti essent; postquam uiri fortes non ad fursures tantum, se ad inusitati generis cibaria, pro commodo principum, peculiariq; sua laude, aliquando descendissent. Ea quoque erat Pyrrhi comitas externis iucunda militibus, ut ui-

ni lagenas, quas sibi expetenti Anghianus hostis humanitatis causa dono mittebat, nequaquam sibi reseruaret, sed uiritim præfectis atq; signiferis quadam parui calicis libatione, quod pleno potui non sufficeret, hylariter dispartiretur, Germaniq; uel natura uini appetentes, patienter, & iucundè puteali aqua sitim lenirent, & cuncta obsidionis incommoda prius se fortiter perpeffuros, quàm indignum quicquam uetere gentis constantia de deditioe auribus admitteretur, per centuriones atq; signiferos confirmarent. Vastius quoq; eorum animos per literas, quum speculatorum facultas dabatur, bonæ spei implebat, salutemq; totius præsidij, & singulorum præfectorum decus summæ curæ sibi futurum pollebatur. Eo tempore Cæsar ueteribus suis innixus consilijs, ingens agitabat bellum, quo Galliam ineunte æstate inuaderet, experiretúrque maioribus coactis uiribus, an Franciscus rex elici pertrahiq; posset ad summam diminutionem uniuersæ pugnae, in spem amplissimæ uictoriæ, quam sibi nuper ad Landreslum propositam, è manibus elapsam fuisse iudicabat. Hoc ut assequi posset assiduè dabat operam per legatos, ut Henricus Britannia rex in Galliam maturè traiceret, suopte ingenio, & more gentis Gallico nomini insensissimæ magnopere concitatus. Cum eo namq; ita fœdus percusserat, ut Gallia regnum certâ condicione cum Anglis partiretur. Tantum enim Cæsaris odium ualebat, aduersus Gallos ab auorum usque memoria conceptum, ut grauissimarum offensionum ex repudiatae adactæq; ad necem materteræ penitus obliuisceretur, nec iniquum & fide sua indignū existimaret, ad contumeliam Pontificij nominis, cum eo re-

ge foedere coniungi, qui propter euerſa ſacra, deſpectamq; & conuiſſam Romani Pontificis exiſtimationē, Chriſtiano iure anathemate à Romano ſenatu fuiſſet damnatus; ipſo præſertim Cæſare id orante poſtulantēque, quum ſe in Britanni regis gratiam nunquam reditūrum iuraſſet, niſi Pontificiæ dignitati Henricus ſatiſſaceret, & ad ueteres ſacrorum ritus, priſtinamq; Romani Pontificis authoritatem ſe conſerret. Quod autē erat reliquum, aſiduē inuigilabat, ne Germani milites Gallie ſtipendijs allekti in Galliam tranſirent, propoſitis ediſtis atrocibusq; pœnis, his qui id auſi, deprehenſiq; eſſent. Pari diligentia pagorum Heluetiorum principes aggrediebatur promiſſis atque muneribus, ut Gallorum delectus in conſcribendis cohortibus impedirent, aut reſtardarent; quando in eius gentis auxilijs ſalutem Gallie poſitam eſſe proſpiceret, quæ Germanicis legionibus tãquam exæquata uirtutis opinione oppoſiti poſſent. Ne uerò Italiam negligeret, ipſumq; præſertim Mediolanū, nouis Anghiani copijs ad prædam expoſitum, Neapolitanosq; Barbaruſſæ claſſis reditum extimeſcētes; duos Germanorum legiones in Italiam miſit, quibus iniunctū eſt ut Vaſtio operam præſtarent, ac demum ſi ita uſus poſceret, mari Neapolim deueherentur. His præerant duo Scaligeri proceres, Chriſtophorus, & Brennor, qui ſtirpis ueterum Veronenſium principum eſſe dicebantur. Harum ſpe legionum conſiſus Vaſtius, quod erant ex delectu Vindeliciæ, Baioariæ, & Norici, ſplendentibusq; thoracibus, & galeis Mediolani fuerant inſtructi, è Ver cellis Aſtam ſe contulit, & magnum inde ſarcinariorum iumentorum uſque à Mediolano, agreſtiumq; carrorū nu-

merum

merum contrahi iussit, quibus magna uis instituti & ante parati commeatus omnis generis, Carinianum ad obfessos conueheretur. Et quanquam non multi apud se essent Hispani, nec plenæ admodum essent ueterum Germanorum cohortes, quas Baro Seisnechus ductabat; tamen non deterrebatur quin prodiret, cõfirmatus præsertim Italicis cohortibus, quæ amplius sex millium militum numerum implebant, eorumque magna ex parte sclopettariorum, qui assueti, inueteratiq; perpetuis Subalpini belli expeditionibus, egregiæ exercitationis opinionem fuerant consecuti. His omnibus præerat Robertus Sanseuerinus, princeps Salernitanus, cui adiutor & propè magister à Vastio fuerat attributus Cæsar Massius, è Neapoli uetus peditum præfectus, quo nemo plura stipendia meruerat, quum per triginta annos Cæsari integra uirtutis & fidei fama operam nauasset. Vna tantum Vastiusangebatur equitum paucitate, infirmitateq; quum uix septingenti galeati recenserentur, qui etiam leuis erant armaturæ, comparatione Gallorum equitum, apud quos iusti roboris cataphractorum alas esse didicerat; quarum impetum Cæsariani apertis in campis nequaquam laturi uiderentur: ob id præcipuè, quòd illustres aliquot iuuenes, quorum principes erant Vidamius, summo loco in Carnutibus natus, & Asseius Aruernus, Galeoti totius Gallie tormentorum præfecti filius, pugnae studio è Gallia hortatu regis in castra uenisse, secumq; adduxisse plures eximia alacritatis equites, exploratum habebat. Quibus de causis coactus est confugere ad Cosimum Medicè, implorando ut sibi in tantò periculo, tantaq; exiguitate temporis, nouos conscribere

bere milites nequeunt, ab Etruria equites submitteret.
 Cosmus tametsi cauendum sibi ab insidijs exulum, quas
 aduersus se parari audiebat, & tuendā à Barbarussæ in
 petu maritimam oram arbitraretur, quando aperto iam
 uere Barbari ad nauigandum idoneum tempus habere ui
 derentur, Cæsari tamē cui summa omnia debebat officia,
 & Vastio æqua postulanti, cōmuni in rerum discrimine
 deesse noluit, misitq; Rodulphum Baleonum, Malatestæ
 filium, cum insigni ala ueteranorum equitum: cuius ac
 cessione Vastius adeo letatus est, ut in spem ueniret con
 firmandi equitatus sui, experiundæq; prælij Fortune,
 quum peditatu superior, aut certē par tutō configere se
 posse speraret. Nam eo animo hostes, duce Anghiano,
 apud quem erant periti atque acerrimi duces Termeius
 atque Buterius, ad uillam Stalloniam castra posuerant,
 ut Vastium illac pertransire conantem, iusta edita pug
 na adorirentur. Erant nonnulli, togatiq; præsertim, qui
 pugnae casum Cæsarianis, tanquam minus necessarium,
 omnino uitandum esse prædicarent, ob idq; ducendum
 quoquomodo bellum, ut Gallorum feruidæ gentis impe
 tus, non collatis in aciem uiribus, sed uti sæpe aliās, spa
 tio, & mora, leuibusq; prælijs frangeretur; nec tamen
 aduersas, quæ summæ erant in negotio, difficultates exa
 plicarent; sic ut Vastius ea tanquam uetera, & in præ
 senti rerum momento parum opportuna aptē reselleret,
 atq; eas quæ aliter euadi nequirent, fortiter audendo su
 perandas esse demonstraret. Nā præterquā quod rea
 ceptus omnis, segnisq; cunctatio ignominia & durissi
 mi exitus pericula ferrent, triplex etiam incommodum,
 quod immineret, eum magnopere de summæ rei euentu
 solici

solicitum reddebat, hortabaturq; ut suscepti consilij propositum teneret. Primum erat pecuniæ inopia, instantibus iam stipendijs: quando per mensarios curata Genuæ uel magnis usuræ impendijs ægerrimè repræsentaretur, nec quæ erat Insubribus imperata, tanquam ab assidue expilatis, facile exigi, & comportari posset; sic ut non temere timendum foret milites posse dilabi, qui sine stipendijs, propinquo præsertim ualido hoste, contineri non possent. Secundum positum erat in salute tot fortissimarum cohortium, quæ cum Pyrrho, cui propter datam fidem deesse non poterat, extremū uitæ ac existimationis discrimen se adire, literis & uarijs significationibus ostendebant. Postremum erat defecturi cito cōmeatus timor. nam ex continua pluuia, durisq; subuectionibus per lutulenta itinera, penuria adeo creuerat, ut paratus ad subleuandos obsessos commeatus in alimenta præsentis exercitus absumeretur. Porro apud Gallos cuncta erant paratiora, & rerum omnium opulentia pleniora. Nam Anghianus, quanquam adhuc imberbis imperator, ueterum ducum suorum consilia secutus, Carinianum duplici fossa, perpetuaq; munitione circumuallarat, binos in Pado pontes statuerat, lunatisque aggeribus utraque pontium capita munierat, per quos quotidiana omnis generis commeatus copia nusquam impeditus utebatur, & ad uillam Stalloniam, qui est uicus ultra Padum, positis castris, atque his aggere & fossa permunitis (ut supra diximus) hostium aduentum expectabat. Erat in conspectu Carinianum, intercedente Pado: ad dextram relinquebatur Carmagnola oppidum, & ad læuam Montecalerium, quæ Gal-

licis

licis praesidijs tenebantur, ita ut Caesarianis inter castrula praesidiique hostium ab Asta mouentibus, iter esset habendum. Interim vastius missis ad Montemclaurum Salernitano cum Italarum cohortibus, quum illac se transiturum simularet, eo non multo post reuocato, ad laeuam per superiora uersus Summaripae oppidum exercitum duxit, eodemque die Montatam castrulum, quod ex itinere occuparat, peruenit; ratus se postero die Summaripam, tertio Casalem, quod appellatur Crassum; quarto Carinianum omnino peruenturum. Cuius suscepti itineris rationes disertè explicabantur, quod superioribus locis Padum uado transire, eoque itineris flexu Transpadanos hostium comæatus intercipere, & si hostes superuenirent, erumpentis praesidij certissima ope, ancipitiq; acie inclusos, aut auertere, aut proliigare soluta obsidione sperabat. Verum hæc uel appositè consultæ Fortuna irrisit, uti impotens bellicarum rerum pro libidine gubernatrix. Nam cælum densa nubeturgidum, tantam uim imbrium iter habenti superfudit, ut riui agrorum dudum sine aqua in speciem amnium atque torrentium intumescerent, itinera præalto obsita coeno carrorum rotas deuorarent, equi tenaci luto semihauisti ad incesum cogi nequirent, & milites amissis calcæis ægrè eluctando madefacti, iniquitatem itineris, nec desinentem cæli iniuriam deiectis animis non perferrent. Augebat tanta incommoda commeatus propè imminens desperatio. Nam assiduo imbre infusus humor, cruda pariter & cocta cibaria corruerat, tam foedo tristisque incommodo, ut milites quatuor dierum cibaria secum ferre iussi, cum publica tum priuata alimentorum

mentorū iactura magnopere turbarentur. Tum uero Vastius frustra indignari infestæ Fortunæ, ab Asta noui commeatus supplementum adduci iubere, consolari passim milites, ut id pluuiæ detrimentum constanter ferre, & non dubiā cœli serenitatem ad uictoriā expectare uellent. Interim per Salernitanum Italicasq; cohortes castellum Sancti Stephani expugnari iubet, grauioraq; duo tormenta ibi deponit, quod ea, propter iniquitatem itineris, uel duplicatis equorum & bouum iugis perducī non possent. Cunctis difficultatibus remedia quæ ferri poterant diligenter adhibet, & cohortando milites spe prælij atq; uictoriæ implet. Non deerat peritus locorum Vistarinus, qui ē Cherio per Federicum Douariam Vastium hortaretur, ut omīssa priore uia, ad se iter conuerteret, quod Sanctanna amnis facile uado superari, & Cherij amplissimo oppido exercitus aliquantisper recreari posset indeq; apparatis pontibus, obsessis opem ferendi, & si hostis sese offerret æquiore condicione consilij facultatem esset habiturus. Iam designati itineris quartus effluxerat dies, quum Montata nondum excessisset, grauissimis atque inopinatis rerum casibus retardatus. At Galli de consilio itinereq; hostium non inani coniectura iudicantes, ē uilla Stallonia, ubi aliquādiu confederant, motis castris, ut hosti propinquiore essent, ad Carmagnolam oppidum se contulerunt, intentiq; & cuncta explorantes, ad omnem pugnae occasionem corpora atque animos pararunt. Sequenti die Vastius, quum Sol uel ambiguus cœlum serenasset, uti statuerat, iter à Montata ad Summaripam direxit. Ipse ad dextram cum manu equitum ad Stallonia castra
unde

unde hostis discesserat, & ad Carmagnolam usque lu-
strando loca prouectus, reperit hostes contra consue-
tudinem ad leuia certamina elici non posse, eosq; tor-
mentis tantum instructos in muro consistere. Excepit
tamen duos milites forte uagos, à quibus eadem, quæ
de hostibus antea didicerat, certius cognouit: paratum
scilicet esse Anghianum prælio decertare, eamq; orna-
tissimo abundare equitatu, quo se certis rebus parem,
hosti superiorem, & denique uictorem euasurum con-
sideret. Vastius interea, quod magno usui fuit, ex
itinere Ceresolam uicum à præeuntibus occupari iussit,
eique Guterium Chesadam corporis custodiæ præse-
ctum, cum ducentis sclopettarijs præsidio imposuit. Et
quanquam ad Summaripam, quod magnopere cupie-
bat, peruenire contenderet, Ceresolæ tamen necessario
castra ponere coactus est, quod Germani tardius subse-
querentur, propter tormenta quæ nisi difficili magnò-
que conatu pertrahi non poterant, & Hispani ad pos-
tremum agmen relictæ, ingruente iam nocte, redinte-
gratæque pluuiæ, à reliquis longè abessent, ac Salerni-
tanus Italos, uarijs atque durissimis afflictos incom-
modis, extremæque lassitudine fatigatos adduxisset,
quibus omnibus si Summaripam petere uellet, uallis
frequenti aquarum uoragine & alnis, multisque huius-
iussimodi arbusculis impedita, per tenebras erat superan-
da, atque eo incommodius, quod nisi ualde angustos
& raros aditus ab agrestibus subdita materia constrac-
tos transituris præberet. Ultra eam uallem paulo antè
extraordinarij recentioresq; Italici leuis armaturæ pro-
cesserant, ductante Casare Massio, cæptisque & pro-
tractis

tractis leuibus praelijs propinquo hosti speciem praesentis atq; instructi Caesariani exercitus fecerant, sic ut Galli qui densa acie incumbabant, aliquādiu sustentati atq; repressi, transeundæ uallis consilium abijcerent, quam si transissent, Caesarianis profectò magna & certa clades erat expectanda, uti postea Vastius animaduerso disiuncti imparatiq; exercitus sui periculo, confessus est. Is postero die à Ceresola discedens cunctū exercitum tormentaq; traduxit, sic ut distincta suorum agmina aduentanti à Carmagnola hosti, patentibus in campis ostēderet, & per leuem Italarum armaturam pugnam accendi iuberet. Nec defuerunt oblatæ pugnae Gallorum duces, qui se alacriter ad committendam pugnam accinxerant, eā multo tubarum clangore deposcentes. Iam utrinq; leuis armatura disperso tumultuarioq; certamine pugnauebat, quum forte Itali tormenta duo audacius in acie producta Gallis ademerunt, indeq; clamor ingeminatæ uictorie sublatus est. Tum uerò Anghianus uniuersas copias hoc ordine constitutas promouit: in media acie Vasco=nes, & reliquos Gallici nominis ueteres pedites optimè armatos, decore cultu cristisq; fulgentes, ita collocarat, ut eis Heluetiorum iampridem Subalpino bello inueteratorum, ualidam manum applicaret, quibus tota frons late extensa & equata certo subsidio firmabatur. Dextrū cornu Heluetijs, qui nuper aduenerant, insigni animorū ardore pugnam poscentibus, attribuit. In sinistro autem cornu constitere Gruerij non multi usus, & subagreste militum genus. Hi erant ex regionibus quæ ad Losan=nam & Geneuam, Lemaniumq; lacum pertinent, Heluetijs Bernensibus & Sedunis finitimi. His admixtæ erant
Italicae

Italicae exulumq; præcipue Insubrum & Allobrogũ, Sub
alpinorumq; aliquot cohortes, acies quidẽ magna mule
tisq; uexillis conspicua, sed quæ ex tyronum magna ex
parte diuersa utentium lingua, & tumultuarijs delecti
bus conflata, nullam propẽ certæ uirtutis, aut firmi con
sensus opinionem præberet. Triplicem peditum acie, tri
plex equitum agmen distinguebat, nam interualla, quæ
relicta erant inter utrumq; cornu, & median aciem, di
uisi per alas equites occupabant. Inter hanc & Heluetio
rum phalangem constiterat Thermeus, apud quẽ erat to
ta uis leuis armaturæ equitum, unius cataphractorũ ale
præsidio cõfirmata. Buterius cum reliquo equitatu Grue
riorum apertum latus tueri iubetur. Ex aduerso Vastius
hostium ordines conspicatus integram Germanorũ pha
langem, quam inuicti roboris existimabat, median hostiũ
aciei, ipsisq; Vasconibus opposuit, eo ordine, ut in prima
fronte Aliprandum Madruccium Tridentini Cardinalis
fratrem, ipso id ad decus deponente, collocaret. Nam su
perioribus etiam diebus generosus & egregie pugna
iuuenis alacriter fuerat professus, se Heluetios, quorum
impetũ nequaquam imperitẽ Vastius uereri uidebatur,
cum sua tantum legione, quæ trium millium summã non
implebat, inuasurum & strenuẽ prostraturum. Secundũ
eum Scaligeri fratres uexillis in median aciem colloca
tis suas cohortes confertis ordinibus ductabant. Cornu
dextrum Gruerijs oppositum, Hispanis concedit, sic ut
his statariæ militiæ quinq; Germanorum cohortes, duce
Seisnecho, adiungeret. In sinistro Italos omnes cõstituit,
iussitq; ut sese in tumultum, qui à modica ualle leniter
exurgit, sensim tanquam in equiorem locum erigerent,

nec inde se commouerent, ne inordinati ab Heluetijs, qui erant in aduerso loco, uti disciplina impares funderentur, sed persistentes in acie Salernitani & Massij iussis obtemperarent, & uti fors prælij deposceret, per sclopettarios operam præstarent. Philippus Belga, Lanoij filius, qui toti præerat equitatui, eo spatio, quod inter Germanos & Hispanos intererat, consistere est iussus. Idem ut faciat Baleonus, Thermeo oppositus, iubetur. Præcipit autem Carolo Gonzagæ, ut Buterianos cõtra instructos diligenter obseruet & inuadat. Eo modo constituta directaq; utrinq; acie, & displosis utrinq; tormentis, signa cecinerunt, appropinquareq; acies coeperunt, inter quas magno cum periculo uolitantium undiq; pilarum & glandium Vastius obequitans, collustrando cuncta oculis Germanos segnus quàm uolebat progredi animaduertit, sic ut propius accederet, & præfectos ad intendendum gradum comiter hortaretur, in uultu Scaligerorum fratrum deprehendit non dubia, ab inusitato tristiq; pallore, lethalis metus indicia. Proinde conuersus ad familiares Scalengum, Landrianumq;, & Saiauedrã, qui eum ad excipienda reddendaq; per acies imperia sequebantur, Deus, inquit, magnus hoc omne auertat, & uti maximè indigemus, hodie præsentì numine nobis adsit, postquam in his Germanis, in quibus tota spes & ratio parandæ uictoriæ posita est, quod antea nusquam accidit, præsentè prouocanteq; hoste ad dimicandum nullam alacritatem conspiciamus. Primi omnium accepto pugne signo, quod Vastius suorum hortatu dederat, Thermei et Baleoni equites concurrerunt, usq; adeo graui impetu, ut multi utrinq; sternerentur, magnoq; ardore post abie-

Etas hastas clauis atque mucronibus res gereretur. Ibi Thermeus, quum in pedites Italos procurriisset, ab his repulsus, uulnerato & cadente equo, à tyrone pedite capitur. Baleoni autem ala, quæ numero equitum erat inferior, quâquam uirtute præcelleret, cataphractorum inuadentium uim sustinere non potuit, sic ut multi in eo peracri congressu in hisq; Iulius Actius, tyranni Tuderis filius, caderent, ipseq; Baleonus suffosso & moriente equo oppressus uix eriperetur, & pedes & saucius ad Italos pedites se reciperet. At in altero cornu Fortuna ludo quodam prælij euentum alternare solita, Hispanis & ueteribus Germanis arridere uisa est. Nam Raimondo Cardonio & Seisnecho ducentibus, exporrecta sclopettariorum ala, quam manicam uocant, tanta ui Grue-rios inuaserunt, ut eorum aciem totam perturbarent, et in fugam uerterent, rusticaq; casa, ad quam se applica- rant, & aliquot tormentis potirentur, & alam Gallorū equitum fusis subsidio missam cruenta condicione per- rumperent. Cecidere in eo conatu Scrocchius, & Caro- lus Drossius, qui in eo cornu summam nominis authorita- tem obtinebant. Asseius quoq; summæ spei iuuenis serui- dius irrumpēs, Germanicis hastis ab ephippio deiectus, ex geminato uulnere triduo post interiit. Eo celeri quâ quam incerto uictoriæ prouectu, Hispani accensi animis, fusos ad multum spatium persecuti, ita procurrerunt, ut cædendo, capiendq; ad Carmagnolam usq; cursum intē- derent. Eodem tempore Germani, qui humi procubue- rant, ut tormenta uitarent, imperante Vastio consurre- xerunt, collectumq; puluerem, quæ est uetus & religio- sa eius gentis consuetudo, post terga proiecerunt, quum

ea cerimonia conciliari uictoriæ numen arbitrarentur, promotisq; signis hastas inclinarunt. Aliprandus qui in prima phalangis fronte constitit, paucis passibus extra aciem prodians, Molam in Gallica acie ducem, insignibus conspicuum, manu ad singulare certamen prouocauit. Nec detrectante Gallo ita cõcurrit, ut mutuis ictibus ora perfoffi ambo corruerent, Mola quidem lethifera cuspide supra oculum ad oram galeæ recepta, & Aliprandus gena usq; ad aurem perforata. Cadentibus itaq; ducibus asperum & maximè cruentum prælium à primis ordinibus confertum est, quum utrinq; robora lectissimorum militum & centurionum pro dignitate nominis & pro uictoria dimicarent. Aliprandi aciem ardentius promotam, Scaligeri aliquanto lentius quam oporteret secuti sunt, propter depressi, & inequalis loci impedimentum, quo neq; hastæ æqua serie ferri, neq; aptè coherentes ordines densari poterant. Eodem temporis momento, quum inter utramq; mediam aciem commissa pugna ardentissimè certaretur, Cæsariani equites sinistrum hostium cornu, ubi cum suo agmine Buterius ad procurrendum paratus & intentus uidebatur, adorti sunt, alacri quidem, sed inani, & mox uti apparuit maximè incommodo & fædo procursu, nã prouecti ad hostilem aciem, nulla facta impressione, nec inclinatæ hastis, sese in gyrum lunato cursu prouoluerunt, siue ut leuem hostium armaturam equestrem, extra cataphractorum subsidia ad pugnam elicerent, siue quòd aciem perpetuo rigentem ferro ipsi leuius armati tentare non auderent, siue adducti incerta uoce à Goito, ut dicebatur, præfecto edita, qua equos flectere iuberentur, quasi non

collatis equorum pectoribus, & conserta acie, sed per iteratos incurfus & recursus, Maurorum more, cum cataphracto hoste foret dimicandum. Ea sese præter spem inflectentium species admirationem primo Gallis, & mox socijs non incertæ fugæ suspicionem præbuit: sic ut repente Buteriani terga uertentium ualido procursu insequerentur, nec Cesariani, clamante increpitanteq; Vastio, sisti possent, sed præcipiti cursu in transuersam Germanorum phalangem deferrentur, eamq; paululum post signa laxatam ueluti adactò cuneo totam aperirèt atq; proscinderent. Quo casu Galli hisdem uestigijs inhiatum perruptæ phalangis insinuati, cunctos eius postremos ordines fœdè turbatos, quod neq; galeis, neque thoracibus, uti anteriores, essent muniti, paruo negotio trucidarunt, quum latis & prægrauibus gladijs, quos à uenatorijs cultris non absimiles suspensos ab ephippijs gestabant, integros inermium artus facile detruncarèt. Tum uerò Heluetij, qui Italici erant oppositi, conspecta Germanorū fluctuatione & cæde, neglectis omisijsq; Italicis, ad Germanos infesta signa uerterūt, utpote quos ab naturali odio ueros propriosq; hostes ducerent, nec Italicos per cauum & inæqualem locum adoriri possent, & deletis opportunè Germanis partem fore uictoriam iudicarent. Is repentinè suscepti consilij casus non dubiā salutem Italici, Germanis uerò certissimam attulit cladem. Nā sicuti illi armis & numero inferiores conspecta præsertim suorum equitum fuga, Heluetiæ impressionis impetum nequaquam diu laturi uidebantur, ita Germani, qui à fronte Vascones & ueteres Heluetios summa uicertantes constantissimè propellebant, inuadentium ex obliquo

obliquo Heluetiorum recentem uim sustinere nequie-
runt, sic ut à socio equitatu uesana & miserabili irru-
ptione perturbati, & à nemine adiuti, quum in tergo à
Gallis equitibus caderentur, & in fronte urgēte hostium
peditatu amissis ducibus stratisq; uexillis terga uerte-
rent, ad unum prope omnes interficerentur. Cecidere cū
Scaligeris fratribus uiri illustres, aut uarijs militiæ ho-
noribus clari, præfectiq; cohortium, antè alios Vulcanus
Eurtembergi reguli filius, Michaël Preusinger, in re-
genda ductandaq; phalāge Brannoris Scaligeri legatus,
& Antius Vrsus multorum stipendiorum fama notus,
& præter hos Hildebrandus Tunnius, Balthasar Chal-
desius, Iacobus Figer, Martinus cognomento Bursa, Ada-
mus Bralius, & Baro Grinistennius. Aliprādus uerò Ma-
drucius multis uulneribus susceptis, inter suorum & ho-
stium cadauera semianimis repertus, in Anghiani pote-
statem deuenit. Eam uerò cladem merito Germanis inci-
disse tanquam impijs, Lutheranæq; superstitionis piacu-
lo damnatis, multi prædicabant, quòd pridie, qui fuerat
resurrectionis Dei Christi solennis dies, sacris interes-
se noluerint, talisq; sæpe, quū ad iactus leuigata marmo-
ra quæritarent, in altariorum sacratis mensis lussissent,
& ligneam Christi seruatoris statuam diris cōtumelijs,
& multo demum cœno conspurcassent. At Itali ubi stra-
ta phalangis uexilla, & equites iusto cursu in fugā ex-
tentos cōspexere, necessario & utili, uti mox apparuit,
potius quàm honesto consilio subducere se in tutum re-
formidato uictore, & per depressum, quem diximus lo-
cum, conseruatis tamen ordinibus, se recipere cœperunt,
nulla ualidiore hostium manu eos laceffente aut perse-

quente; eoq; modo antè mediam noctem Astam peruen-
nerunt. Eò multo antè Lanoius cum suo equitatu integer
applicarat: sub occasum uerò Solis ipse Vastius superue-
nit, quum sclopetti glāde per ferream ephippij frontē,
supra genu uulnus accepisset, aliquotq; clauarū ictibus
collisa casside nequaquam hosti cognitus, gladioq; se de-
fendens, è medio aduersæ pugnae tumultu se eripuisset.
Tum enim secus ac aliàs soleret, non imperatorijs insi-
gnibus, sed atro & mediocri sagulo, ne facile agnosci
posset, usus fuisse dicebatur. Cur autem Italos Gallicus
equitatus nec inuasit, nec sit persecutus, hāc fuisse cau-
sam reperiēbamus, quòd amisso Thermeo duce, sese dis-
persim ad opprimendum dextri hostilis cornu milites
conuertissent. Hispani enim Seisnechaniq; Germani, qui
Gruerios latè prosligarant, longeq; fusos fuerant perse-
cuti, quum redirent, perfusi nauatæ fortiter operæ gau-
dio, sociorumq; ignari cladis, suspensis stupentibusq; a-
nimis ad conspectam stragem, in uictores Gallos incide-
runt, à quibus circumfuso equitatu tanquā indagine clau-
si, propè sine uulnere capti sunt; quòd uiri fortes pere-
ditis rebus Fortunæ cedere, quàm stulta exitialiq; perti-
nacia repugnare satius existimarent. Antè alios sese dedi-
dit Raimundus Cardonius, castrorum magister, eius fra-
ter lius qui cum Gallis, Gastoneq; duce ad Rauennam im-
prospere confligit, & cum eo Hispani clariores cohor-
tium præfecti, Ioannes Beamontius, Ludouicus Chexada,
Consalius Hernandius, atq; Cheuedius. Baro autem Seise-
nechus oblato sibi equo periculū euasit, & Carolus Gon-
zaga quum pedites turpiter effugere conspexisset, ne id
dedecus subiret in Gallos irrupit, deiectusq; equo captus
est.

est. Pari etiam pudore, sed iniquiore honesti conatus sorte accensus Hercules Martinengus, illustri loco Brixiae natus, quum in confertam hostium aciem cum ala sua se se, uti Vastij alumnus decebat, uehementer intulisset, cum Atilio fratre interfectus est. Pugnatum est ad Ceream solam postridie Idus Apriles, quarto & quadragesimo anno supra quingentesimum atq; millesimum Christianae salutis. Occisa autem referuntur ad duodecim millia hominum, sed multò maxima ex parte Germanorum. Neque enim, quum in acie utring; æquato ferè numero supra quadraginta millia peditum constitissent, omnino incruenta uictoria Gallis obtigit, sinistro præsertim eorum cornu magnis cædis & fugæ detrimētis affecto, & aliquot ex illustri Gallica nobilitate desideratis, quorum cadauera Anghianus exquisito funeris honore prosecutus, in Galiliam ad sepulchra maiorum deferri iussit. Dum Vastius acceptæ cladis dolore, & totius summæ rei periculo percussus, seruatas uel ex turpi fuga copias colligeret & inspiceret, in spem uenit uictores Gallos his præsidij posse sustineri, dissimulabatq; non obscura quorundam delicta, eo uultu ut nemini palam succenseret, & de una tantum Fortuna quereretur, Baleonum uerò eximia ornaret laude, quem ferè unum, fortissima edita opera, & Cosmo principi à quo erat missus, & paterno auitoq; suo nomini egregie satisfecisse, attestante etiam Thermeo, differebat. Hortabatur autem Lanoium, ut fatalis erroris notam noua uirtute abolendam existimaret. Salernitani quoq; & Massij consilia probabantur, qui in eo perangusto atq; difficili aduersæ rei momento cohortes Cesari magno usui futuras seruauissent. Verum eius

iusto prælio inuicti antea ducis existimationem, præsentemq; omnem militaris providentiæ diligentiam, ordium (uti sæpe fit) ex re malè gestà repente obortum, et pleriq; ex amicis obrectatores facti uehementer obte-
rebant; iniqua hercle & planè misera imperatorũ con-
dizione, quòd saluberrimæ cunctationi periculosam pu-
gnæ aleam prætulisse diceretur; quasi flagitantibus qui
busdam suorum, qui hostes arroganter despicerent, dimi-
cando obtemperare, ne pristini sui decoris iacturam fa-
ceret, quam bono publico prælium uitare differre; ma-
luerit. Sed uti postea ex eius ore accepimus, nunquam fu-
turum putarat, quin aliqui metuendam Gallici equita-
tus uim, per sclopettarios, sicuti ad Ticinum sceleriter
accidisset, sustineret & funderet, ipsoq; robore densæ
tæ phalangis hostium peditatum egregie superaret. Sed
cuncta eo bello prælioq; uel rectissime ordinata unum,
ut credi par esset, diuinum magni ultoris numen uiolente
ter euertisse; scilicet ut elatos, uirtutiq; suæ insolenter
confisos, & nihil de uictoriæ euentu dubitantes leniter
castigare, & Germani obiter scædo impietatis scelere
contaminati grauissimè plecterentur.

553

PAVLI IOVII NOVOCO-
MENSIS EPISCOPI NV CERINI
HISTORIARVM SVI TEMPORIS
LIBER XXXXV.

OST eam pugnam in subiectis Cere-
solæ campis à Casarianis malè pugna-
tam, Anghianus uictor, quanquam
effusè letaretur, sese tamen commo-
uere ultràque progredi in Insubrum
fines, & denique uictoria uti non potuit, quòd multis re-
rum difficultatibus esset circumuentus. Ante omnia
ueteranæ cohortes, promptissimo quoque militum oc-
ciso aut uulnerato, uehementer attenuatæ, orbatæque
multis centurionibus atque signiferis, nouo supplemen-
to erant instaurandæ, & cuncti pariter equites, & pe-
dites ex uetere militari consuetudine, uti acie uictores,
dignum fide, & fœlicitate generosi nouique imperato-
ris donatiuum postulabant; quod tametsi proluxa pol-
licitatione, & datis uadibus differri, extrahiq; posse ui-
deretur, nihil tamen quæstorū inopiam subleuabat, quo-
niam Heluetijs persoluendi stipēdiij dies aderat, quibus-
cum nulla excusatione utendum foret. Cuius negotij
difficultates, neque facillè neque celeriter poterant ex-
plicari, propter præsens rei nummaria defectum,
quæ nequaquam commodè nisi ab argentarijs Lugdu-
nensibus dissolui posse censebatur, & ob id aliquanto
egrius & tardius quàm temporis exiguitas, & præ-
ceps occasio postularet; quum audendi procedendique
ratio omnis in festinatione posita putaretur. Nouum
quoq;

quoque expediendis consilijs impedimentum attulerant Heluetij, quum inconsultis pagorum suorum magistratibus se Caesaris fines inuasuros pernegarent. Dicebant enim se ea præcipue de causa in Italiam missos fuisse, ut Subalpinæ ditionis oppida, quæ regijs præsidij teneantur, à Caesarianorum ui iniuriæque defenderent, atq; obiter integra fide renouati sæpe fœderis iura tuerentur, quæ uigerent inter Heluetiam gentem, cui Grisones socij antiquitus essent annexi, & ipsas Mediolanensis imperij ciuitates, quibus tanquam uicinitate finium, & mutuo mercaturæ commercio amicissimè coniunctis, inferre arma neque ex fœdere liceret, neque ex commodo suæ gentis expediret. Sed quanquam Heluetij precibus & seuera obtestatione, aut aliquanta demum pecunia suo more flecti, in sententiâque perducì possent, illud unum præcipue progrediendi tentandæq; iterum Fortunæ deliberationes suspendebat, quòd relictis in tergo tot hostium præsidij, nequaquam prius in Insubres signa ex tuto uerti possent, quàm Carinianæ obsidionis euentum expectarent, propter quam multo susceptam labore, & singulari perseverantia continuatam summæ rei discrimen dimicando subire, quàm inde irritò incepto abscedere maluisset. Quantum uerò qualèque præsidium obsideretur, quantàmque opportunitatem id oppidum, si reciperetur, ad parandam uictoriam esset habiturum, peritiores Galli facile intelligebant. Itaque Anghianus, qui mederi prius suis malis, quàm properantius quicquam audere molirique uolebat, Tessium qui pedestribus præerat copijs, ad occupanda Montisferrati oppida, cum parte copiarum missus, &

fit, & Carinianum arctius obsidere constituit. Pyrrhus enim, nihil aduerso Vastij successu terrefactus, horum tanti comminantique Anghiano, ut diiudicatae belli Fortune cederet, desineret expectare nouam opem, & per-
 tinaciae finem imponeret, postquam uirtuti, existima-
 tionique suae tam diu perpeffus inedia cumulatè satis-
 fecisset, elato animo respondebat, ipsius atque omnium
 militum, qui essent in praesidio, unum esse decretum, per-
 ferre cuncta obsidionis incommoda, donec extremae ali-
 mentorum quisquiliæ superessent; his uerò consumptis
 ad cruentam eruptionem corpora atque animos parare.
 Ab alia quoque parte Vistarinus à Cherio saepe erum-
 pendo obsidendoq; itinera, magna quotidie inferebat de-
 trimenta, saepe raptis impedimentis, & equis iugatis,
 qui tormenta conueherent, interceptis; aut ad suffra-
 gines, ut operi inutiles forent, grauius uulneratis. Hoc
 facile Gallis accidebat, quòd se uictoriae fama tutos rati,
 plerunque remissa diligentia inexplorato & sine
 praesidio, inter amica hostiliq; oppida commean-
 do, in praedatores inciderent. Certior etiam fiebat An-
 ghianus Vastium integris Salernitani cohortibus, & in-
 columi toto ferè equitatu confirmatum, si ipse progre-
 di inciperet, continuò prouehentis sese uestigijs insti-
 turum, aut adiuncto sibi Vistarino, & eductis, coactisq;
 in unum omnibus praesidijs, Pyrrhum obsidione libera-
 turum. Is tum ab Asta secundo Pado ad Ticinum ur-
 bem descenderat, ut uulnus quanquam minimè saeuum,
 & obortam inde podagram curaret, & ex propinquo
 Mediolanenses praesides, reliquarumque urbium praefe-
 ctos hortaretur, ut timere desinerent, confirmarentq;
 praesidia,

præsidia, & studiosissime, uti semper fecissent, in stipendia pecuniam expedirent, sustinendo hosti, si forte uel grauiter affecto, & semilacero exercitu, conari aliquid, & progredi auderet. Nec multo post Anghianus ut captiuorum multitudine exoneraret castra, uberiusque annona exercitus aleretur; generoso consilio omnes dimisit, ea condicione, ut Hispani in Hispaniam, Germani in Germaniam, per Gallie fines reuerterentur. His præsidium est datum, quod passim inuiolatos præstaret, atque deduceret; edicto quo regio cautum est, ut commeatus transeuntibus pagatim præberetur. Iere Hispanici nominis milites sexcenti, & quadraginta tres, Germani uero supra mille; liberauitque demum certa permutatione Raimundum Cardonium, & Carolum Gonzagam, ut Thermeum, cuius uirtuti plurimum tribuebat, pro duobus acciperet, quibus etiam liberaliter additus est Aliprandus, Cardinale Tridentino fratre eum accuratis precibus impetrante. Interea Vastius crebris speculatorum nuncijs certior fiebat, regem Franciscum uni huic consilio maxime incumbere, ut Anghianum nouis augetet copijs, & bellum multo priore acrius & intentius in Italia accenderet, ut Cesaris & Henrici impetum auertere, aut retardare conaretur. Eos namque aduersum se refricatis odijs acerbissime concitatos bellum parare didicerat. Apparebat enim Cesarē, si amittendæ Cisalpinæ Gallie periculo distineretur, remissione quam statuisset uirium apparatu Galliam inuasurum. Quamobrem Petrum Strozzam, qui Florentinorum exulum erat princeps, regieque domui arcta propinquitate coniunctus, per Rheticas Alpes in Italiam misit,

misit, datis secretioribus mandatis, quibus Gallicæ factionis studiosos ad nauandam operam excitaret; quibus cum communicatis consilijs, & coactis copijs, instauratoq; propere bello Cæsarianos adoriretur. Erat Strozza elato ardentique ingenio, & optimis exculto literis; sed eo plerunque infræni, & aduersus pericula prorsus indomito, quum ardua quæque atque aspera tentando, excelsæ & immodicæ laudis famam appeteret. Is nauandæ operæ cupidus, totius obeundi atque implendi consilij uim omnem in una maxime celeritate positam iudicabat. Itaque quæstores Gallos nihil expectandos decernens, ex sua pecunia circiter septem millia hominum conscribit, & apud oppidum Mirandulam cogit, quibus Georgius Martinengus nobilis Brixianus cum ala equitum adiungitur. Inde Venetias peruolat ut cum Hippolyto Atestino Cardinale, apud quem instruendæ rei et consilij explicandi summa erat authoritas, colloqueretur. Is acciuerat Petrum Mariam Roscium Italicis cohortibus Belgico bello præesse solitum, & Galeotum Piccum Mirandulæ Comitæ. Quum de tota itineris capiundi, faciundæq; irruptionis ratione disputaretur, Roscius id maxime iter rectè per Aemiliam uiam probabat, quo paucis antè annis Cæsar Fregosius, Guido Rangonus, & Caninius Gonzaga ad oppugnandam Genuam contendissent. Futurum enim esse, ut prius Placentiam & Derthonam præterueherentur, quàm Vastius pares numero expediret copias, quas ad præoccupandum impedientemq; iter conferto agmine transiturus opponeret. Anghianum autem cognito sociorum aduentu, minime dubitaturum, quin illico partem equitatus, quæ aduentantem

tes opportuno præsidio confirmet & excipiat, Tantarum amnem traicere iubeat. Altera erat quorundam opinio, aliquanto maturior atque securior, sed quam uel tantula expectationis mora plurimum infirmaret. Dicebant enim eas omnino expectandas esse copias, quæ Romæ parabantur, iustisque coactis uiribus uno consensu, grauique impetu bellum gerendum. Quum uerò ad Placentiam in una castra peruenirent, si id perterritæ gentis Insubrum fama, & imparati hostis motus deoposcere uiderentur, superato Pado, rectâ ad Ticinum urbem, & Mediolanum usque signa promouerent; excitato scilicet ad communem uictoriæ spem Anghiano. Quod si uel ille nihil se commoueret, uel urbes Insubrum opinionione firmiores forent, tum secundi consilij occasionem sequerentur, & continuato itinere per Aemiliam uiam contenderent; coniunctisque uiribus cum ipso Anghiano imperatore gerendarum rerum consilium explicarent. Sed Strozza cui omnis tum inepta tum aduersa audacibus eius consilijs tarditas erat, se suo usurum consilio & bellum gesturum dixit, illacque perductuarum copias suo sumptu conductas, quâ eius suscepti belli Fortuna iter monstraret. Proinde æquo animo perferrent, si non ignarus rerum suarû ab aliena sententia dissentiret, & celeritate sibi utendû arbitraretur; quando ipse peculiari suo periculo, quod salutem, famam, & opes respiceret, sui studij operam insignem regi esset probaturus. Hippolytus hæc Strozze deposcenti, enixæque uolenti uel inuitus concessit; ratus eum ex arcano consilio quod detegi nollet, nequaquam temerè, sed explorato aliqua tentaturum, quæ subsequenteribus copijs Romanis,

Romanis, aperiendæ uictoriæ initium præberet. Habebantur interim Romæ, omnibusque Pontificiæ ditionis regionibus militum delectus, pari studio Cæsarianarum & Gallicarum partium, quum utrinque factiosi proceres, Cardinalésque beneficijs obstricti pecuniam proferrent, in neutram partem inclinante Pontifice. Franciscus Ursinus, magni Pitiliani nepos, & cum eo duo Saneuerinæ familiæ reguli, exules Neapolitani Sommeus, & Capaccius, aliquot ueteranas cohortes ex factiosis, Guelphoque nomini addictis, instruxerant, parique contentione Martius Columna, & Iulianus Cæsarinus ueteres suos milites, partiūque studiosos ad signa uocauerant, magno armorum strepitu in Galliam Cisalpinam properantes; hi ut Vastio laboranti opem ferrent; illi uerò ut Strozzeanis copijs iungerentur. Verum Cosmus Etruriæ princeps, expeditiore scilicet in Cæsarem studio labantem Mediolanensium rerum statum, & Vastium asperrimis difficultatibus implicitum, opportunissimo tempore, erexit atque firmavit. Is enim post aduersam Ceresolæ pugnam perspecto summæ rei discrimine, nihil antiquius habuit quàm extemplo delectas parare copias, quibus Vastij uires, quæ erant exiguæ atque disiectæ, perturbatosque item metu Insubrum animos Etrusci auxilij noua spe confirmaret. Itaque coniecto maximè consilio quid paret ad Andream Auriam perscribit, postulâtque, ut sibi classem uiginti triremium ad Etruscum litus mittat, quòd ea auxilia, multo celerius ab Genua Mediolanum, quam alio itinere, peruentura iudicet. Probatur ab Auria consilium, missisque triremibus, duo milia ueteranorum peditum imponun-

imponuntur. Hi summa celeritate Genuam deuecti, minimamque sibi ad quietem horam tribuentes, Apœnini iugum transcendunt; incredibilique festinatione Pado, Graualone, & Ticino, superatis, Mediolanum magna omnium alacritate perueniunt, adducente Rodulpho Baleono, qui eis obuiam ierat, ut singulos ad conficiendum iter hortaretur. Præerant cohortibus Otho Montacutus, Federicusque eius frater, & Iulianus Strozza egregie uiri fortes. Hæc conspecta manus, quod ex ueteranis notisque militibus constabat, Insubrum iuuentuti, quæ iam animos, consilij & opis inops, propè desponderat, pristinam spem alacritatēque restituit. Fama enim erat edita in uulgus, ab his qui Gallico nomini fauebant, Strozzam multo maiores quàm haberet, trahere copias, & Gallos occupata Nouaria in Ticino pontem parare, quo paucissimis horis Mediolanū peruolarent. Quibus falsis rumoribus, in tanto tumultu metuēque urbanæ res erant, ut nonnulli senatores trepidè uasa colligerent; alij ciues opulenti cum liberis & uxoribus, se conijcerent in fugam, & Vastius ipse perterritis omnibus ægerrimè nomen imperij sustineret. Strozza enim sua usus celeritate, eductis Mirandula copijs, Padum traiecerat, ad Casale maius oppidum, indeque recreatis copijs oppidi commeatu, præteruectus Cremonæ moenia, Abduam amnem iuxta Castellionem nauiculis coniunctis ita superarat, ut in margine ulterioris ripæ erecta statim munitione, primi qui transferant, dum reliqui transueherentur, egregie sese ab hostibus defenderent. Eo namq; Hieronymus Sylua cum duabus turmis equitum, & quibusdam Cremonensium peditum uexillis

lis aduolarat, ut Strozzeanos amnis transitu prohibe-
ret. Sed in ea contentione Sylua glande brachium tra-
iectus, ab eo conatu sic discesserat, ut hostes quò uellent,
nemine qui resisteret inuento, iam adesse trepidis agri-
colarum nuncijs crederentur. Timebat Vastius Laudi
Pompeie, propterea eò Caldaronem Hispanum cum
turma equitum miserat, qui Laudenses in fide contine-
ret. Verùm Mediolano multo maximè timere cogeba-
tur, quòd cum Strozza Pallauicinus Vicecomes aduen-
taret, qui apud Insubres tanquam ex uetere principum
stirpe ortus, magnas & illustres habebat cognationes,
multasque popularium clientelas, quibus inductis &
concitatis, tumultus facile posset excitari in perampla
ciuitate, quæ assiduus ac intolerandis tributis alienata;
parata credi poterat ad nouandas res, ut inuisum &
prægrauæ Hispanici imperij iugum excuteret. Sed post-
quam Rodulphus Baleonus, ad quem antea Cosmus ad
reparandam alam dono pecuniam miserat, Etruscis co-
hortibus obuiam profectus, redire atque adducere ma-
gni roboris auxilia nunciatus est, deferbuit in populo
conceptus timor & trepidatio, miræque tranquillitas
urbi dudum attonitæ reddita est. Nam callidè & com-
positè Baleonus cohortes certis flexibus iterato circum-
ductas, ut amplioris multitudinis speciem facerent, ea
ordinum celeritate populo auidis oculis spectanti gra-
tulantiq; ostentarat, ut tanquã conseruator publicæ sa-
lutis à quibusdam primoribus appellaretur. Quibus
rebus cognitis Strozza, quòd Etruscarum cohortium ce-
leritate se uictum uidebat, nec sese populus uti sperasset
comouere sentiretur; inanesq; omnino Pallauicini exu-

lis spes esse conspiceret; ad laeuam deflexit, Lambrumq;
 amnem subitario ponte iunxit, eo quidem indignantius
 & properantius, quod Anghianum, secus ac eum factu-
 rum crediderat, nihil sese in ea rerum occasione proue-
 here, sed Cariniano lentè obsidentè inefficacius & per-
 tinacius quàm oporteret hærere didicisset. Is namque
 paulo antè præclare audenti, atque expedita inferenti
 arma literis ac nuncijs significarat, se nullam rei ex cõ-
 posito bene gerendæ occasionem esse prætermisurum.
 Interim Vastius explorato, animaduersoq; hostium iti-
 nere, multum diuerso ab eo quod antea fuerat suspicatus,
 tanquam liberatis metu Insubribus, lectica sese efferri
 iubet, eductisq; copijs Lanoum cum equitatu ad Belgio-
 iosium oppidum præmittit; pedestres uero copias admi-
 nistrante Casaræ Massio, idoneis in locis, quæ hostis im-
 petum sustineant, & motum obseruent, properè dispo-
 nit; leuiaq; passim prælia ab extraordinarijs committi
 iubet. Sperabat enim se hostem magnis inclusum flumi-
 nibus, raptosq; tantum sese alentem planeq; irretitum,
 nullo negotio deleturum. Tum uerò Strozza, qui ad
 Orium uicum castra habebat, prouiso rerum suarum pe-
 riculo cõsiliū, quod necessitas afferret, repentè commu-
 tat, & ad Padum soluto Lambri ponte, ne per eum ho-
 stis insequeretur, signa conuertit. Id iter concepti ti-
 moris plenum, tumultuososq; fugæ simile, ac exitu perni-
 ciosum uideri poterat, nisi Petrus Aloysius Farnesius è
 Placentia aliquot lintres ad parandum transitum per-
 opportunè atq; amicissimè suppeditasset; sic ut eius ma-
 tura opportunaq; ope Strozza subleuatus summū quod
 instabat salutis discrimen euaserit, quum ex aduerso Va-

stius oblatam delendi hostis occasionem insperato effu-
gio sibi ereptam frustra quereretur. Erat eo tempore
Farnesius alieno erga Cæsarem animo, quòd à patre Pau-
lo Pontifice, Parmæ atq; Placentiæ princeps & dyna-
sta cõstitutus, nunquam id Põtificium munus uel in gra-
tiam Margaritæ filiæ enixè orantis Cæsar Augustali au-
thoritate confirmare uoluisset. Hæc enim gemellos pue-
ros rara fœlicitate, in spem auiti principatus Octauio
pepererat; duriolemq; in ea re cõcedenda patrem Cæsa-
rem fuerat experta. Sed in Farnesio irritæ petitionis
dolorem mirum in modum augebant multa aduersa, quæ
de Cæsaris animo nusquam sibi propenso nunciabantur.
Nunquam enim eum uel in præscriptione literarum, uel
in legatorũ colloquijs honestiore titulo ducem, aut prin-
cipem appellare uoluerat; ne uel inanis tituli præiudicio
imperatorij iuris auctoritatem abrogare uideretur. Qua
contumelia offensus studium suum ad Gallicas partes
conuertisse credi poterat, non ignaro, aut dissimulante
Pontifice, qui in omni actione Tridentini concilij Cæsa-
rianos præsides Pontificiæ dignitati grauitè maligneq;
aduersos extitisse cognouisset, & Britannici fœderis
contumeliam subamaro animo toleraret, Cæsare id totũ
de Paulo, Farnesioq; facili suspicante, cum aliquot in re-
bus nequaquam leuissimis, tum eò præsertim lintrium
beneficio in Strozzeam collato grauissimè perstrictus,
parem iniuriam Farnesio aliquando se relaturum palam
dixisset. Cæterum Strozza circa Placentiam recepto,
multis ex numero suorum militum dilabentibus, Pitilia-
nus, qui erat Farnesio arcta propinquitate coniunctus,

sefe cum Romanis quas adduxerat copijs Strozze con-
iunxit, ut secūda suscepti belli consilia, postquā eos pri-
ma fefellissent, nouo cōsensu sequerentur. Cōiunctis apud
castellum sancti Ioannis in una castra copijs, Strozze ad
Padū se conuertit, occupatoq; Riuosfredo oppidulo, quod
est Padanæ ripæ finitimum, traiecturi specie præbebat,
ut hostes distineret & falleret. Nam eum Vastius Pi-
tiliani auctum copijs, cōsumq; Placentinorum nauigijs,
id ausurum non temerè suspicatus, adiuncto sibi cum e-
quitatu Philippo Lanoio, & adducta Germanorum &
Hispanorum manu, ad tuendam Padi ripam, è Ticino se-
se cōtulerat (præmissō antea Salernitano cū reliquis co-
pijs ad Vicum, qui antiquitus, non procul à Clastidio,
Iterobuiū appellabatur; hodie uero Stratellæ nomen ha-
bet, Aemiliæ uia impositum) eo cōsilio ut Salernitanus,
ubi arctior est uia, aditu cōciso præseptoq; transversam
munitionē erigeret tormentisq; in ea cōstitutis aduersa-
rios illac perrumpere audentes deterreret, & locū ho-
sti iniquissimum summa suorū securitate tueretur. Eius
institutæ rei negotium Salernitanus ita opportunè atq;
celeriter exequutus est, ut Strozze cuncta exploran-
tem suscipiendi eius itineris tota spe deijceret; propte-
reaq; hostis multus uersaretur in simulatione traiicien-
di annis; quum ad ripam semel atque iterum signa uer-
teret, & rursus copias in castra reduceret, utpote qui
per asperos montes ad læuam secundum Apœnini radi-
ces agmen ductare decreuisset, quòd omnino insanum
arbitraretur, uel Salernitani muntiones aggredi, uel
contemnere insequuturi hostis equitatum, si per loca
plana id rectum iter esset habiturus. Itaque prouisis
quatuor

quatuor dierum cibarijs, silentio noctuq; se proripuit in montes, arduumq; iter Placētinis usus ducibus insigni studio & tolerantia militū per impeditissimas cōualles, & confragosa collium iuga, triduo confecit, sepē laceſſi- tus in tergo, & in lateribus ab his qui Salernitani iussu abeuntium uestigijs institerant. Is enim cognita hostiū profectione, Cæsarem Massium, & Rodolphum Baleo- num, qui nouissimos confectarentur, Sfortiamq; item sanctæ Floræ Comitem, & Sfortiam Pallauicinum, qui notis trauitibus, altioreq; circuitu hostes antecederent, & circa saltus demorari retardarēque contenderent, cum expeditis equitibus & sclopettarijs præmiserat. Ipse uero, ut imperarat Vastius, recto uiae militaris itine- re Vicum Iriæ & Derthonam præteruectus, agrè ra- ptatis atque demulsis cohortibus, quæ tot itineribus fa- tigatæ certa stipendij subsidia flagitabant, tertijs castris ad Scriuiam flumen peruenit. Id ex Apœnino præceps datum, ubi Liguriæ rupes desinunt, ad Sarauallē op- pidum, uti per plana loca diffusius uadabile se præbet, innominatūque antiquis scriptoribus, ab uno tantum Paulo Diacono Scriuia uocatur. Iam Strozzeana uexil- la conspici, appropinquareque cœperant; quum La- noijs cum suo equitatu Salernitano se coniunxit, & ij qui per montes persequuti hostes fuerant, è iugis ad ca- stra descenderunt. Nec mora leuibus & tumultuarijs prælijs certari cœptum est. Quum uerò Strozzeanæ cohortes amnis uadum superâtes ad accliuia uineta me- tu equitum se subducerēt, & lentior ad uada amnis esset pugna, Cæsarianæ aliquot cohortes proximū hosti col- lem occuparunt. Id non ferentes Strozzeani, eas usque

adeo uehementi impetu adorti sunt, ut neque consistere, neque uim sustinere possent, & compulsi in fugam tormenta duo amissis signis deferere cogerentur. At Strozza secundo suorum successu, tanquam oriente uictoria maxime letus, cohortante Matthæo Forosemproniano præfecto audaci potius quam perito, se continere non potuit, quin è uinetis crumperet, ingeminatæq; uictoriae clamore edito Petiliani agminis præfectos admoneret & accerseret, ut cum phalange postrema subsequi intento passu, & cæptæ uictoriae adesse uellent. Petilianus ipse in crure, suo an alieno gladio incertum, grauius uulneratus, Placentiæ substiterat, sic ut apud eius copias non unus, sed plures imperij authoritatem obtinerent, nec peritioribus præfectis, sed honore præstantibus regulis milites parerent. Quamobrem exaudito uictoriae clamore, quanquam Sommeus, atque Cæpaccius densata phalange, eundum esse ad uineta præciperent, noui milites contineri nequiuerunt, quin dissolutis ordinibus procurrerent, extenuatoque agmine hostium equitibus occasionem irrumpendi præberent; cui non defuit Salernitanus increpitis equitibus, qui aliquandiu infami segnitie cessatores neque equos tanquam fessos acriter incitare, neque alacriter phalangem adoriri uoluerant. Quando (inquit) acceptam dudum ignominiam prælio Ceresole aliquo forti facinore abolendam existimabitis? si hanc fessi hostis laxatis ordinibus raram aciem ex transuerso non inuaditis? Erubuit eques, & extemplo uehementer equos incitauit; irrumpeutæque antè alios Bartholomæo Græco Volaterranæ stirpis Baleoni alæ præfecto, perrupta est hostilis acies male coherens,

coherens, inuadentēq; demum ex omni parte equitatu,
 & consequentibus cohortibus, tota fœdē profligata
 dissipataq; est; eo euentu, ut paucis occisis, integri ser-
 mē omnes caperentur, renouata memoria incruentæ pa-
 trum nostrorum militiæ, nam Italus clementer deditis
 parcebat, spolio contentus. Nec aderant Germani Hi-
 spaniue, quorum sæuas manus, cædibus gaudentes, pau-
 ci effugissent. Bona quoque sorte Sanseuerini proceres
 Sommeus atque Capaccius exules Neapolitani, qui ca-
 pitis non dubium discrimen adibant, dimissi sunt; quum
 quisque miles Vastio & Salernitano sanguine coniun-
 ctos, humaniter potius dimittendos, quàm seuerè ad
 necem teterrimam externo iudicio tradendos existima-
 ret. Vnus omnium nobilissimi sanguinis, & summæ spei
 indolis adolescens Vlyxes Vrsinus, in acie glande traie-
 ctus cecidit. Ipse Strozza cum Nicolao Pitiliani filio,
 Flaminioq; Anguillario in fines sociorum Gallorū pro-
 ximos euasit, sepè detestatus Teßij segnitiam, non ob-
 scura malignitate coniunctam, qui uti promiserat, alam
 equitum è proximo Montisferrati oppido sibi obuiam
 non misisset; eius enim equitum præsidio famæque ho-
 stes deterreri superarique potuisse multi prædicabant.
 Sed Teßius neque alam summittere sine pedestri subse-
 dio, neque idcirco è suis castellis, tanquam paratis ad
 defectionem, præsidia deducere uolebat. Ceterum ra-
 paci in homine, expilandisque Montisferrati populis
 intento, publicum commodum priuati quæstus meßis
 opima superabat, quàm aduentu tot Italicarum cohore-
 tium steriliorem sibi obuienturam iudicaret. Nec multo
 post Strozza, qui in aduersis inuictos spiritus gerebat,

experiri iterum Fortunam inusitata, sed scelici temeritate constituit. Confluentibus enim ad eum ex fuga militibus, conquisitisque multis equis, & nemini communicato consilio, quod tutum sua celeritas faceret, inopinantibus hostibus recta per Aemiliam uiam Placentiam est regressus, quum rubrae crucis insigne militibus sagis insuisset, ut passim iter habens, Caesariæ alæ speciem præberet. Eo modo accelerans, nec usquam conquiescens, ita obuios quosque insolita ora mirantes fefellit, ut mox non obscure à quibusdam pro hoste notatus & agnitus uix sesquihoræ spatio è manibus persequentium multo sudore fatifcentibus equis elaberetur. Is ad Placentiam receptus, milites colligere, suisque sumptu cohortes scribere coepit, uel id consilium nequaquam probante Anghiano, qui sollicitus de Gallici belli euentu; quando iam Caesar & Henricus terra marique ex composito ualida inferrent arma, nihil ultra tentandum perspecto Strozzeanæ expeditionis foedo exitu iudicaret. Sed Strozza nihilo secius pertinaci incitatus studio subleuandam nouo ausu partium Fortunam ratus, inefficaciæque Gallorum ducum consilia, nec ea quidem usquam tempestiuè satis explicata despiciens, collegit copias, inusitatisque tramitibus per Ligustica saxa, ad Montoculum Flischorum castellum eas perduxit, atque inde commeatu adiutus in Pulciferam se dimisit uallem; eo tutius atque facilius, quod sese Genuenses in neutram partem commouerent, pacatūque iter traeseuntibus præbere montanos Ligures iuberent, grauitè id ferente Figaroa Caesaris legato, qui ciuitatem eos, quos Caesar inimicos duceret, pro hostibus habituram persuadere

persuasum habebat. Eo enim tempore senatus Genuensis Gallicum nomen, quod id negotiationibus, & mercaturis ipsorum nauigantium magnopere conduceret, amicè colendum esse statuebat. Itaque Strozza intra Gallica præsidia sine ullo incōmodo penetrauit, Albamque Pompeiam adortus eiectō Capinio Mantuano, qui urbi præerat, in potestatem redegit, amisso ibi Mattheo Forosemproniano, quem intempestiuo hortatu suo uictoriam corrupisse ad Scriuiam supra docuimus. Hisdem diebus, quibus Strozza conscribendis cohortibus erat intentus, ut acceptum ad Scriuiam detrimentum aliqua ex parte resarcire conaretur, Ioannes Vega Hispanus ad Vastiū ab Vrbe peruenit, ut collegæ nomine administrandis rebus esset adiutor. Is apud Paulum Pontificem Cæsarianæ legationis munere fungebatur, uir efficax, & seuerè grauis, & quod reipublicæ intererat partium maximè studiosus. In conscribendis enim Italicis cohortibus, quas diximus, cōquirendaq; pecunia, enixè operam dederat, ut Vastio certa spe auxiliorum maturè confirmato Cisalpinæ Gallie succurreretur. Discesserat deum à Pontifice alienato plane animo, quòd illum à Gallica amicitia non abhorrere, Cæsaris incommodo atque periculo letari, eumq; grauib; diuersi belli difficultatibus implicari premique percupere crederet. Eius aduentus quanquam Vastio parum gratus, & Salernitano præcipuè grauis non obscura honoris obtrectatione uideretur, tamen in unum communicatis consilijs Cæsaris causa consenserunt; Vega sese apertiores & æquiorē præbente quàm crediderant. Præferebat enim ingenium more gentis elatum, & uultum ab Italica comitate

tate prorsus alienum; sed qui suas partes inspiciendis praesidijs & parandis comineatibus diligenter obibat: Neque tamen Strozzeam per Apoeninum euadentem impetire, neq; per praemissas cohortes & equites eum consequi potuit, quanquam ex Strozzeanis multos dilabi, ducemq; deferere ex itinere coegisset. Conuertit se deum Vega ad oppugnandum Anxianum oppidum, quod eo euentu expugnatum est, ut oppidanos ad unum omnes cum praesidio trucidari sineret, suas manus ad eam caedem praebentibus Hispanis & Germanis, qui seruatos ad Scriuiam hostes ab Italis, nequaquam eo die sanguinarijs, aegerrime ferebant. Vega quoque eius cruenti facti seuitiam inuidiosa seueritate cumulauit, quum de ditos praefectum praesidij, & signiferum cum centurione, nonnullisq; militibus Insubri nominis, ad subgrundia porticus laqueo suspendi iussisset, quod aliquanto perti nacijs & insolentius quam deceret aduersus Caesaria nos tanta ui oppugnantes propugnassent, uictique deum extrema necessitate sese ad arbitrium uictoris dedere, quam in ipso suscepti conatus uestigio constanter interfici maluissent; sic ut Itali iniquis animis eam Hispani noui ducis acerbitatem ferrent, quando ij qui sese perseuerantius pugnando cum fidei tum militiae decus tueri uellent, inhumano prorsus more latronum supplicio punirentur, & eo quidem indignantijs quod ipso rum cohortes post diu oppugnatum murum ex ipso cruento conatu Vega reuocasset, ut succedentibus Hispanis, qui recetes & integri fuissent, expugnati oppidi laus, ipsaq; praeda omnis pararetur. Sed Vega seuerioris eius facti inclementiam eo nomine excusabat, q. transu

gas & exules, apud Gallos stipendia facientes, tanquam
 Cesarianæ ditionis iusta pœna dānandos iudicasset. Ab
 hoc etiam terrore hostibus resistere paratis illato, Vega
 Andesanam oppidū sine uulnere recepit, ob idq; gratiæ
 ei actæ sunt ingentes à Carolo Sabaudio, quoniam ipsum
 Vercellis cōmorantem, propinquos urbi Gallos hostes,
 & perpetuis incursionibus infestos ultus, utroq; crepto
 oppido, in reliquū tempus nō obscuro metu, & sumptuo
 sa cura liberasset. Nec multo pōst his rebus gestis Vega
 ad suum susceptæ legationis munus Romā est reuersus,
 ipso Vastio disponente præsidia, & Carinianæ obsidio=
 nis successum, Anghianiq; motus obseruante. Nec multis
 inde diebus Pyrrhus extrema alimentorum inopia com=
 pulsus, honesta condicione Anghiano deditionem fecit,
 ita annuentibus Germanis pariter & Hispanis, quos diu
 spe eruptionis sustentatos, in officio continuerat. Ea au=
 tem re transacta Vastius Pyrrho uehementissimè succen=
 suit, quasi falsò sibi enunciata: cibariorū omnium penu=
 ria sollicitus, & properantius quàm necessitas periculo=
 seq; prælij aleæ casus flagitarent, sibi opem ferri postu=
 lasset, importuno maxime tempore, cæloq; pluuio, qui=
 bus tantum Cesarianis partibus incommodum esset ac=
 ceptum. Quadraginta siquidē amplius dies, postquam
 ad Ceresolam fuerat dimicatum, obsidionem tolerarat.
 Quo spatio citra periculum inediæ cōcesso, maturius et
 apparatius opem ferre, & cum hoste configere potuis=
 se Vastiū apparebat. Verū priores difficultates noua
 plenioris cōmeatus copia sustulerat, reperta quidem in
 reconditis abstrusisq; oppidanorum horreis, satagentiū
 & cuncta scrutantium militum diligentia; quanquā Va=
 stius

stius ex dolore accepti detrimenti succensus, eã Pyrrhi satisfactionem ægrè acciperet, eoq; etiam grauius, quòd educta esse Cariniano multa iumenta didicisset, quibus occisis totius absumptæ frugis defectus tolerari potuisset crederetur. Cuius rei opinionẽ præclare confirmabant obsessorum uultus, nequaquam uti ab inusitatis cibis accidere solet, ulla macie, aut insolito pallore deformati, quum gregarij etiã milites ora saluberrimi coloris præferrent. His uero condicionibus deditio facta est, ut Germani in Germaniam continuò redirent, Hispani extra ueteres Subalpinae ditionis fines, quò uellent, demigrarent; neq; intra quartum mensem Cesari militarem operã præstarent. Pyrrhus ipse sub fide dimissus, ad Franciscum regem in Galliam statim profiscisceretur, & ab regia clementia libertatem peteret. Bellicus uerò apparatus omnis, qui Cariniani esset, Gallis cederet. Eo modo Pyrrhus à Gallis Cherium deductus, non multo post ad regem se contulit; à quo singulari humanitate suscipitur, nã Franciscus uel in hoste ueræ uirtutis admirator facillè eum ad liberale stipendium inuitauit; abnuentẽ affecit donis, & ut transfret ad Cesarem potestatẽ fecit. Sed præfectus Hispanorum, cui cognomen fuit Sanctus Michaël, nequaquam syncera fide condicionibus stare uisus est, q nonnulla à Gallis sibi uiolata fuisse diceret; atq; ita conueniente Vastio, secundo deuectus Pado, ad Brixellum Austriacorum ditionis cohortes exposuit, expeditisq; tormentis oppido ita potitus est, ut præfectum oppidi cognomine Bellingambũ tormentis excrucicaret, et oppidanis gratuitò uberioreq; conuictũ Hispanos alere cogerentur. Hoc indulgisse Vastius nõ inuitus credi potuit, quòd eius

eius oppidi copijs cohortes alendas putaret, atq; odiũ in
 Cæsarem Hippolyti Atestini Cardinalis ulcisceretur. Is
 namq; Gallicas professus partes, omnibus rebus Stroz-
 zam adiuuerat. Hisdẽ ferme diebus quibus hæc inter Cæ-
 sarianos & Gallos in Subalpina regione gesta sunt, ho-
 nesto pioq; consilio rex Franciscus Barbarussam censuit
 dimittendũ. Barbarus namq; sibi satagere, undiq; præda-
 ri, neq; otium pati solitus, querebatur se non sine contu-
 melia sui nominis retineri; utpote qui neq; Gallo utilis,
 neq; Cæsari hosti infestus foret; & sibi opportunum ad
 nauigandum tempus elabi prædicaret, quo minus flanti-
 bus Etesijs Byzantiũ reuerti posset; ideoq; excludi pror-
 sus redditu, nisi discedere maturaret. Accedebat ad hoc re-
 gij promissi fides, qua eodem anno ad Solymantum se re-
 diturum fuerat pollicitus. Ea porro mora Gallis inutili,
 sibiq; damnosa emarcescere ignobili otio remiges, hebe-
 tari naualem disciplinã, & sub alieno cælo Turcas mor-
 tiferis morbis absumi, conuitiosa uoce dictitabat; addens
 si iuberetur, & rex Cæsari implacabili suo hosti in Gal-
 liam irrumpenti æquo iure nocendũ putaret, se paratũ
 fore, ut expedita & strenua excursione totius Hispaniæ
 oram summis ferro atq; igne illatis detrimētis, à primo
 Pyrenæi promontorio, ad Gaditanum usq; fretum perua-
 staret. Id consilium rex ab instita sua pietate prorsus alie-
 num, quanquam amicissimè oblatũ continuò repudiavit.
 Cur enim Christiani nominis gentes nihil tale meritas,
 parentesq; tantum imperio Cæsaris, immanibus Barba-
 ris delendas concederet? Cur in hoc tam atroci facto sui
 uetusti cognominis obliuisceretur? Cur deniq; usq; adeo
 detestabilis & impiæ cladis inuidiosam sibi, & posteris
 memo-

memoriam relinqueret? Admonebatur quoq; rex ut pro uinciæ incommodis ac oneribus finem imponeret; quòd Barbari lignatū euntes, non modo consita uastarent; sed uagos etiam homines insidiosè corripere, & ad transtra cathenare dicerentur. Itaq; in supplementum demortuorum Turcarum condonauit ei rex Turcici Punicūq; nominis seruos omnes numero ferme quadringentos, qui essent Gallicis in triremibus ad remum damnati, ipsoq; instruente omni genere commeatus; multaq; insuper munerā in ipsum Barbarussam congerente, Ottomānica classis oram soluit; tenuitq; rectā cursum à Leronijs insulis ad Vada Sabatia, qui est portus Sauonæ propinquus. Ibi ab Genuensī senatu multa tela serica, multisq; recētibus cibarijs benignè donatus est; indeq; exiens professus se in Liguria nemini nociturum, ad Iluam insulam contendit. Vbi uero appulsa est tota classis, Barbarussa literas ad Appianum, eius insule Populiniq; regulum, in hanc sententiā perscripsit. Scio apud te seruire adolescentem Turcam, Sinæ præfecti trirēmium cognomento Iudæi filium, iam pridem Tuneti captum. Hūc uelim ut amicè restituas, quod munus ostendam mihi fuisse gratissimum. Nam hæc nostra ingens classis dum præteruehetur ab omni hostili iniuria & maleficio integra fide temperabit. Quod si mihi obsequi hac parua in re grauaberis, scito eā cladem in ora ditionis tuæ esse expectandam, quæ ab insensissimō hoste inferri possit. Ad eas literas Appianus ita respondit, ut dissimulare metum ostētatis in muri corona armatis hominibus, & munitioni loci confidere uideretur; diceretq; se quo minus petēti obtēperaret, prohiberi religione, quòd adolescentem Christianis intiatum

tium sacris sine piaculo tradi non posse sacerdotes cōfirmarent. Cæteris autē in rebus cuncta humanitatis officia transeunti præstiturum, & iuuenē nequaquam serui, sed filij loco ab eius commendatione semper habiturum. Addidit etiam munera recentis commeatus, quibus minus grati responsi sui condicionem leniret. Hæc ubi à legato suo renunciata sunt, Barbarussa uehementer iratus Appiano, quod cunctantius & perplexius quàm ipse cuperet, respōdisset, occupatis cunctis insulæ litoribus, ut milites descensiones facerent, & ad prædam discurrent pronunciauit. In illa, quæ Aethalia etiam dicitur, gemini sunt portus, procurrente inter ambos enormi quodam concisi litoris anfractu, ad latioris isthmi similitudinem, cuius dextra pars in oblongam exporrecta frōtem promontorium efficit, iuxta Magnetis rupes, quod caput Liberum incolæ uocant. Huic introrsus subiacet portus, quantumuis magnæ classis capax, sed Vulturii & Euronoti flatibus expositus. Is propter sinus hiantis longitudinem, Longonis nomen obtinet. Alter uerò in diuersa insulæ parte, qui olim Argous fuit, & hodie Ferrarius uocatur, uergit ad septētriones, & aduersam Etruriæ continentem spectat, contra Baractum antiquæ Populoniæ portum; Longone quidem tutior, atq; nobilior, uel ob id, quod adunco mollioris pelagi sinu profundissima atq; optima uel octoginta triremibus statio arctis adeo faucibus includitur, ut cathena aduersus omnem impetum præcingi possit. Binis quoq; editis arcibus latè maria spectantibus, & portum aptissimè protegentibus; quas hodie Cosmus Medices opportuno inaccessæ utrinq; rupis supercilio imposuit. Harum alteram ab ip

sa radioſi ædificij figura Stellam, alterã ab excelsa ſtru-
ctura Falconẽ appellauit; ut portus uſum Barbaris præ-
donibus metu imminentium tormentorum eripiat; eo e-
tiam grauiore conſilio, quòd magnis circumductis operi-
bus per amplam coloniam ad tuti celebriſq; emporij no-
men condatur, maxime ſalubri in loco, piſcoſoq; litore, ad
quam incolis omnibus conſpecto hoſte tutiſſimus ſit re-
ceptus. Primum omnium Barbari oppidum, Caput libe-
rum de proximi promontorii nomine uocatum, ea cele-
ritate aggreſſi ſunt, ut oppidanos ferme omnes interci-
perent, effuſiſq; undiq; ad prædam incolas fruſtra in ru-
pes ſenticofas, & nemoroſa loca fugientes, uenantiũ mo-
re conſectarentur; conuerſiſq; inde ad Vulturaium, excelsu-
m prærupta in caute caſtellum, miſilibus fruſtra ten-
tarunt, lateq; munita loca prædati ad claſſem redierũt;
qua ſuorum calamitate nunciata Appianus, ne eius inſu-
læ, quæ ſibi ferrariæ ſecturæ, multarumq; rerum uberri-
mum uectigal præbet, ſupremum excidium lugeret, con-
ſilium mutauit, redditoq; adolescente pacem redemit, nõ
temere iudicans ſe tantæ claſſis uim non eſſe laturum, ſi
irati Barbari impetus eſſet expectandus, quãquam Coſ-
mus integræ cohortis præſidium ſibi præmiſiſſet, id cum
publicæ cauſæ facile tribuens, tum priuatæ item amici-
tiæ, quũ Saluiata ipſius matertera in Appiani matrimo-
nio eſſet. Itaq; recepto adolescente Barbaruſſa ab reli-
quis inſulæ oppidis & maleficijs abſtinens, adolescentẽ,
quem Salecus adduxerat, Italica inſigni adornatum ue-
ſte, tanquam fortiſſimi uiri, ueterisq; ſodalis ſui filium
paterna caritate complexus eſt, gratiasq; agens Appia-
no promiſſi fidem nuſquam ei poſtea iniurius impleuit.

Hunc

Hunc adolescentē honoris causa septem triremibus præfecit, sic ut postea mitteretur tanquam postliminio reditus ad patrem Sinā usq; ad Suetiam Rubri maris portum, Memphi urbi propinquissimum, qui antiquitus Arsinoēs fuit. Ibi enim Sinas propter naualis disciplinæ peritiam, magnūque usum in re militari, ædificandæ, adducendæque in Indiam classi aduersus Lusitanos à Solymano fuerat præpositus. Verum senex inexpectatam singularēque ex recepto filio letitiam diu sustinere non potuit, quum præ gaudio supremum animæ deliquium incurrisset. Erat Sinas, ut sæpe alibi diximus, ipsi Hariadeno opinione uirtutis ferè par, & ætate æqualis; prudentia uerò æquitatēque iudicij facili superior, uel ipso captiuorum testimonio, qui eum Barbarussa, uti sæpe iracundo atque acerbissimo, mitiorem dominum experti fuissent. Interim Cosmus per Græcum speculatorem, quem opimo stipendio in ipsa Barbarussæ naue prætoria diu aluerat, de profectione, arcanisq; etiam Barbari consilijs certior factus, sicuti Etruriæ principem deceret, frequentibus literis Senenses admonebat de aduētu Turcarum classis, hortabatūque ut quam maxima possent præsidia per oram ipsorum dicionis accuratè disponent, ne aliquod repentino Barbarorum impetu detrimentum acciperetur; quòd Barbarussam inhiare Etruscæ oræ portibus, & tutam sibi stationem in Italia parare uelle didicisset, Gallorum maximè hortatu, impulsuq; etiam Leonis Strozze, quem rex Franciscus cum aliquot triremibus Barbarussæ comitem dederat, unà iturum cū munere legationis ad Solymanum. Propterea ad auertendam communem immanium hostium perniciem, quas

○ ipse

ipse haberet paratas peditum atque equitum copias illis offerebat; si eas intra fines reciperent, ut eius orae litoribus, atque hosti quum expediret essent propinquo res. Cosmus namque communicatis cum Stephano Columina consilijs (hunc enim Etruscis omnibus copijs praefecerat) in spem ueniebat Turcas, si descensiones facerent, subito atque inexpectato impetu facile repelli ad naues, insignique illata clade perturbatos, in mare detrudi posse, quoniam tormenta triremium nulli usui futura uiderentur, quæ nisi pari cum periculo in permixtos expediri disflodique nequirent. Sed Senenses nusquam sibi tempestiue consulentes, uti homines natura suspicaces, uerique antiqui Florentini nominis hostes, ea tota consilia atque praesidia repudiarunt, quod finitimorum ualida arma intra fines recipere minus tutum putarent, stultaque ratione proprijs uiribus Barbaro resisti posse confiderent. At Barbarussa Ilua excedens, Telamonemque delatus, expositis illico tormentis oppidum adoritur, iuxtaque arcem qua murus erat debilior, magna pinnarum strage edita ingressum sibi parat, quo periculo territi qui exiguo praesidio praerant Hieronymus et Ambrosius cum Verdone centurione perforato muro ad aduersam oppidi partem effugere conantes, a Turcarum circumfusorum corona capiuntur; oppidumque ita diripitur, ut Barbarussa in domum Bartholomæi Telamonij igne descenderet; sepulchrumque eius paulo ante defuncti uiolatis ossibus disijceret; quod is superioribus annis Pontificiarum praefectus triremium praedabundus ad Lesbum insulam usque prouectus, Mitylenæum agrum, pater nasque Barbarussæ possessiones euastasset. Eadem uiceleritateque;

tateq; Barbari introrsus à litore octomillibus passuū distans Monteanum oppidum noctu peruenere, Monteanensesq; ad unū fere omnes miserabili captura oppressere, sic ut pauci tantū aratores & agricolæ qui in opus exierant seruarentur. His nuncijs territi Senenses, quum Barbaruffam ad Portus Herculis, oppidū imperitè inualideq; munitum, contendere serò prouiderent, Ioannē Lunam urbis præfectum cum manu Hispanorum, & tumultuarijs ciuium cohortibus, ad mare descendere iusserunt, & quòd hæc præsidia infirmiora quàm periculum flaret fore perspicerent, ad Cosmum tandem confugere coacti sunt, atq; ita Ambrosius Nucius legatus, mutatis ad celeritatem equis, ad Cosmū contēdit, postulauitq; ut rem Senensem in summum adductam periculū. & prope oppressam, celeri ope præbita subleuaret. Cosmus etsi eos indignos putaret auxilijs, qui nuper secus ac oportuisset, tanquam suspecta repudiassent; tamen ne reipub. quæ religionem & Cæsaris cōmodum simul respiceret, deesset; ad dignitatem Etrusci nominis, obliuiscendū subagrestis contumeliæ, & opem maturè ferendam censuit; sic ut statim Stephanus Columna cohortes deduceret, & festinandi causa Cepinius Vitellius cum duabus turmis equitū, & expeditis sclopettariorum cohortib. præmitteretur. Sed interim Barbari singulari usq; diligentia atq; incredibili artificio eductis in præaltam rupem tormentis suppositam arcē ipsumq; oppidum tanta ui diuerberarunt, ut Carolus Manutius Senensis, & Corāza Hispanus inusitato summæ cladis periculo territi, cū præsidio in seruitutē se dederent; oppidum incenderetur à Barbaris, & Chislanæ magnificentissimæ domus delitiæ uastarentur.

rentur. Chisius enim Senensium uir elegantissimus, qui summa opulentia erat publicanus, hoc oppidū operosis edificijs exornarat. Fumante autem oppido Luna serus aduenit, et quū amisso deflagrantiq; oppido opem ferre non posset, in oppidū Orbatellum, quod in palude media situm est, se intulit. Is locus admonet, antiquis parū celebratus, ut eius regionis faciem breui descriptione legētibis ostendam. In medio ferē totius Etrusci litoris spatium à Tiberi ad Macram nullū omnino maius atq; porrectius promontorium uisitur ipso Herculeo, quod hodie Argentarium uocant. Id præcisis undiq; cautium lateribus ita exurgit, ut tanquam naturæ circino circūductus sese reflectat introrsus in geminos sinus, qui ceruici extant, qua continenti iungitur, aptissimē coherēt, & humani capitis affixi trunco, corporis figuram exprimūt, non secus ac Peloponnesus Corinthiaco isthmo Achaiae connexus cernitur. In his cauīs sinibus utrinq; ad continentis humeros patefcunt gemini portus; ad ortum quidem solis qui Herculis uocatur; ad occasum uero Stephanus, ab antiqua æde sancti Stephani sic uocatus. In summo autem promontorio, planicies letissimi prospectus, purgatissimiq; aëris fontibus scatens, olea et palmis, lauro & myrto conuestita, in spatium centum ferme stadiorum expanditur, condendæ prorsus magnæ & perbeatæ urbis sedē ostendens, si regibus nostri sæculi inesset laudis amor & extendendæ famæ studium, uti olim id in Græcis atq; Romanis, Gallisq; Trāsalpinis uiguisse perficimus. Quando duo tutissimi portus, ad omnes mercaturæ iniectiones fructuumq; exportationes commodissimi, & ager intus frumentarius, & uberrimæ alendo

lendo pecori pastiones, syluæq; cædæ, & uitiferi colles
 urbi nondum conceptæ, neque unquam fortasse nascitua
 re, rerum omnium copiam, & non dubiam toto anni
 tempore fertilitatem repromittant; & supra hæc benia
 gno naturæ munere argentarijs fodinis ditescere possit,
 quum etiam in tergo piscosissimo lacu inter utrûq; por
 tum ditetur. In hoc lacu, qui à quibusdam olim Prili
 nus fuisse putatur, situm est media in insula oppidum
 Orbatellum angustò ponte continenti iunctum, contra
 omnem prædonum & hostium uim munitissimum. In id,
 ut diximus, Luna cum præsidio se contulerat, Barbarusa
 sq; inuasurus credebatur, quum ab expugnatione oppi
 di Portus Herculis nihil eius peritiæ & uiolentiæ im
 peruium fore constaret. Iam enim cæsa mater ia para
 bat rates, quibus maiora tormenta oppido admoueren
 tur. Quare animaduersa tantus Lunæ præsidioque in
 cessit timor, ut uno consensu, desperata defensione, inde
 perfugere cogitarent, & nemo uel Senensium ciuium,
 quibus imperare poterat ex senatus autoritate Fanto
 cius Senensis, consistere auderet. Sed hunc terribile me
 tum opportunè sustulerunt aduentantes Cosmianæ co
 piæ, præeunte Vitellio qui intrauit oppidum, moxq; uti
 erat uir impiger, in hostes in litus expositos cum ipso
 Luna erupit sic ut productis equitibus & sclopertarijs
 hostes præsertimque Strozzeanos, qui audacius in litus
 exierant, in mare propelleret, & qui scaphatim accede
 bant Turcas descensione prohiberet. Quamobrem Bar
 barussa quòd sibi ab armato equitatu, quæ turmatim au
 geri conspiciebat, militaribusque cohortibus quæ sub st
 gnis in conspectum se dabant, non temere cauendum exi

stimaret, & capta iā passim multa praeda satis in Etruria profecisset, ad Igilium se conuertit. Hec insula suauiſſimo uino celebris duodecim milliaribus à portu distat. Itaque extemplo facta descensione, ac expugnato tormentis oppido, magnum numerum omnis sexus & ætatis mortalium in seruitutem abduxit. Hoc subito, ac prope inexpectato Barbarorum discessu Orbatellani non præſenti tantum timore, sed grauioris etiam futuri incommodi suspitione liberati sunt; quòd Barbarus suopte ingenio peracutus, edoctusque impiè à nostris hominibus, uti quibusdam rerum peritis faciliè ausurus credebatur, ibi sedem minimè figendam iudicasset. Cur autem rei aggrediendæ perficiendæq; occasionem omiserit, hæc fuisse causas reperiēbamus, quoniam Byzantium eadem æstate omnino redeundum esse statuiſſet; idèoque iusto maiorem moram nusquam trabendam, ne in dubias incerti autumnī tempestates incideret, quibus superioribus annis, uel nondum adulto autumnō bis naufragium, semel ad Acroceraunios Chimeræ scopulos, iterum in Proe pontide ad Cherronesum, quam Marmora uocant, multis amiſſis triremibus feciſſe meminerat. Neque tum ſibi ſatis paratos Gallos, ut oppidum Portus Herculis inſtaurare, munirèque, & firmo demum præſidio teneri poſſe prouideret; quanquam occultiore quodam grauiorèque conſilio, una temporis exiguitate ſe excludi & deterri fieri fateretur. Vir enim immenſe prudentiæ, ac imperij gloriæque auidus, cogitabat (ſicuti didicimus) ab ipſo Stephanio portu foſſam ad altitudinem commeantium triremium, perpetuo ſeruorum labore perducere ad proximam Orbatelli paludem, quàm inde

non plus quàm ad sagittæ iactum abesse iam pridem no-
uerat, scilicet, ut ibi capacissimum & aptissimum tantæ
clâssi portum efficeret, ad infestanda maria, inuaden-
dumque totius Italiæ imperium, ad quod non obscure
Solymannum aspirare didicisset. Quandoquidẽ nullis se
inde uiribus, uti gnarus nostræ infirmitatis atq; discor-
diæ depelli posse consideret. Quum præterueheretur
Linarium promontorium olim Pyrgæum, quod supra
Centumcellas eminet, eam urbem inuadere, atq; incen-
dere uelle comminatus est, ex eadem causa qua Telamo-
nem deleuisset. Sed deprecante Leone Strozza ne tanta
inde Francisco regi inuidia conflaretur, uix impotenti
iracundiæ obstitens, ab iniuria temperauit; indeque dire-
cto cursu in Aenariam delatus odij sui ad Niceam in Al-
fonsum Daualum concepti, omnem acerbitatẽ effudit,
quum nocturna descensione facta, undique insulam com-
plexus, omnes propè incolas, nequicquam in altissima
Abocæti montis culmina euadentes interceptisset; tresq;
præcipuos eius insulæ pagos, Forinum, Pansam & Var-
ranium euastasset. Ipsum uero oppidum Pithacusas, Da-
uali sedem, abrupto in colle disunctoque à mari posi-
tum, quum tormentis egregiè esset permunitum, aggredi
non potuit. Exinde abradens Prochitam illato minore
detrimento, quod incolæ demigrantes magna ex parte
Pythecusas confugissent, in Puteolanum sese intulit si-
num, eo ordine ut clâssis à Miseno ad Auernum toto Ba-
iano litore extenderetur, tutâque esset à tormentis eius
excelsæ arcis quæ est ad Baulos antiquis Hortensij ora-
toris delitijs nobiles. Tum uerò Salecum cum parte
clâssis in aduersum litus transire, & tormentis à mari

Puteolana mœnia ferire iussit, ut si quid de expugnatione effici posset, explorata urbis munitione tentaret. Magnus incessebat Puteolanis timor, quod nullo militari presidio confirmarentur, consciique essent ipsorum inopia, nec eis in triduum molita frumenta sufficerent. Accidit etiam importunè ad terrorem augendum, quod Hispanus Saiauedra uir militaris, dum in muri corona discurreret, tormento fuisset abreptus; sic ut Puteolani ingenti periculo essent circumuenti. Sed prorex ipse Neapoli Petrus Toletanus cognito Turcarum aduentu, nullam sibi moram attulit, quin Neapolitanos circumuadendo singulis tribus ad capienda arma splendidissimis adhortationibus excitaret; statimque nihil recusantes, et pro patriæ dignitate salutèque armatos ad opem ferendam Puteolos adduceret. Fuere cum eo amplius mille le galeati equites, et secundum eos tumultuaria strenuorum peditum manus, quorum multitudinem descendente collibus conspicatus Barbarussa, descensiones militum suorum inhibuit; segniusque iam Puteolanos oppugnantem Salecum reuocauit: ne si ut acrius murum feriret tormenta maiora in litus exponere, et militum uim ad mouere cogeretur; inermes turbæ naualis cohortes, tot armatis equitibus proculcandas obijceret; quod erat prorsus alienum à consilio; utpote qui improuisis tantum, et tutis sibi expeditionibus obuia tentare, nec exposito milite usquam cum armato hoste congredi statuisset. Atque ita Barbarus uno tantum Hispano equite cataphracto, iuxta proregis hortos intercepto, quod ille audacius procurrisset, orâ soluit, sub Capreis cursum dirigens, quum in tergo Ioannes Auria cum rostratis uiginti-

gintiquatuor è Pauonis portu, Euripòque Nisità insule
 prosiliens, nouissimi agminis hostium nauigia, tormen-
 tis procul impeteret. Superato autem Athenæo pro-
 montorio, quod nautæ Campanellam uocant, ea mente in
 leuam deflexit, ut urbem Salernum inuaderet. Verum
 oborta tempestas, eam ab amœnissimo litore perniciem
 auertit; eo euentu ut disiecta classis inualescentis Cori
 flatibus ultra Palinurum raperetur; Brutijsq; litoribus,
 & Carreato præsertim oppido, luctuosa inferret detri-
 menta. E Brutijs demum multa onustus præda profe-
 ctus Liparas quadraginta maiora tormenta exposuit;
 eiusq; insulæ urbem usque adeo pertinaci atque terribili
 oppugnatione concussit, ut Nicolai primarij ciuis meti-
 culosi hominis opera deditionem exprimeret; ipsoq; uno
 tantum Nicolao conseruato; cæteros omnes Liparitas
 comprehensos in seruitutem abduceret, qui septem mil-
 lium humanorum capitum summam impleuere. Hæc cla-
 des euerso oppido longè omnium miserrima uideri po-
 tuit, quum nefarius ciuis, uitam & libertatem suam pu-
 blicæ saluti turpissimè prætulisset. Tantam autem o-
 mnis generis mortalium prædam, qui in classe erant
 fuisse retulerunt, ut in toto cursu ad Byzantium directæ
 nauigationis, plura captiuorum enecta fame, siti, mæro-
 reque corpora, uti erant in infimis carinis inter naturæ
 sordes angustissimè constipata, omnibus prope horis in
 mare proijcerentur; execrantibus cunctis immites Gale-
 liæ regis & Caesaris animos, ideo stuentes ueteribus
 odijs, ut subditæ ipsorum imperio gentes nihil tale me-
 ritæ plecterentur; quandoquidem ex sua effræni obsti-
 natæque libidine, à communi abhorrentes concordia tan-
 tis

tis calamitatibus graui cum infamia causam præbere dicerentur. Hunc annum tot diuersis clarum bellis subsequutus est quadragesimus quartus supra quingentesimum atque millesimum à partu Virginis, post grauissimum bellum inexpectata pace ualde insignis; quanquam ea uti maximè exoptata, non ita firmis exæquatisq; legibus constituta esset, ut diu statura crederetur; utpote quam necessitate potius, quam syncera regum uoluntate expressam hi mortales iudicarent, qui rerum periti, gnarique consiliorum & sensuum Cæsaris atque Francisci regis nunquam fore stabilem arbitrarentur, nisi utrique eorum aliquid seuera transactione demeretur, quod ab ambobus non planè conciliatis sponte præstari non posse intelligerent. Cæsar siquidem & Henricus Britannie rex, antiquis atque recentibus incitati odijs, aduersus Franciscum ita conspirarant, ut consociatis uiribus uno tempore diuersas Gallie regiones irrupturi, exuturique procul dubio eum magnæ partis Gallie regno putarentur; nam imperitè prorsus & segniter superiore anno ad Landresium bellatum fuisse meminerant, existimabatque Cæsar Franciscum è manibus sibi elapsum, quum ille cōtempto ingenti conferendæ pugne periculo, post solutam Landresij obsidionem, tumultuoso quodam receptus genere, congressum dimicaturi atque insequentis hostis non temere deuītans, & obscuræ noctis tenebris utens, in pacatam Gallie regionem abscessisset. Tum uerò apparebat Gallos nequaquam tantas habituros copias, ut in diuersam regionem utrique disunctim irrumpenti iusto cum exercitu obsistere possent; quum hinc Cæsar totius Germaniæ atque Hispaniæ robora cum bona spe uictorie

uictoriæ in aciem esset producturus; inde uerò Britanni
 olim maximæ partis Gallie imperio potiti, qui omnibus
 fere prælijs superiores ingentes Gallorum aliquot exer-
 citus eorum etiam rege capto, prostrauissent, uulgo Gal-
 lis essent formidabiles; quippe qui ipsam Parisiorū Lu-
 tetiam, ubi arcem gloriosum uictoriæ suæ monumentum,
 reliquissent, repetituri dicerentur. Eo autem Henricus
 cæteris regibus, qui unquam bellum Gallie intulissent,
 grauior atque ualidior Gallos inuasurus uideri poterat,
 quoniam sublato Scotiæ rege, qui Gallie regibus anti-
 quo iure fœderatus esse consueisset, nulla omnino spes es-
 set inferendi belli Britānicis finibus, quo minus audacter
 Angli in Galliam traicerent, domestico metu atque pe-
 riculo retineri possent; quandoquidem Scotici regni hæ-
 reditas ad uagientem in cunis puellam peruenisset, nec
 ullus ei certus adhuc adesset primarius tutor, cuius au-
 thoritas esset tanta, ut ad sumenda arma, inferendūque
 ultro Angliæ bellum ualitura putaretur: uiolatis præ-
 fertim inducijs, quas non temere Scoti in uniuersum re-
 centi atque funesto Iacobi regis exemplo admoniti, reli-
 giosè obseruandas ducebant. Terrebat autem Gallos
 non mediocriter Anglus, auri potens, bellicosus, & acer,
 præter opinionem multorum Cæsari conciliatus, fœde-
 reque coniunctus. Qua in re Paulus Pontifex Cæsarem,
 aliquanto iniquius quam Christiana pietas flagitaret, &
 Pontificia maiestas requirere uideretur, Anglo adhæsisse
 in contumeliam suam assidue prædicabat; quòd ille hæ-
 reseos notatus, uti sacrorum expilator & euersor, &
 super hæc in infantes probitatēque conspicuos crudeli
 scuitia infamis, ob idq; in gratiam ipsius Cæsaris à Cle-
 mente

mente damnatus, ab authoritate Romani Pontificis discessisset. Ita ut Caesar cum promissi sui tum religionis obliuisci, quàm concepto in Gallum odio non satisfacere maluisse uideretur; predicaretque se æquissimo iure contra Gallum arma coepisse; quòd ille accitis Turcarum classibus Europæ litora peruastanda obijceret; qua noxa omnine scelus implere & superare à pijs hominibus credi posset. Caesar è tota fere Germania legiones quatuor lectissimarum cohortium conscripserat. In his plurimum eminebant duces, qui paulo antè hostes fuerant, Martinus Rossemius Flandrico bello clarus, & Guilelmus ipse Furstembergus, qui multos annos Gallica stipendia meruerat, indeque maximè diues factus, sed propter auaritiam, malignitatemq; impij et ualde rapacis ingenij, crescente undique in eum odio, Galliæ finibus exactus, Caesari sese applicarat, & secundum hunc Conradus Hexius Italicis bellis illustris; Mauritius quoque Saxo nobilissimæ stirpis, cuius Pestano bello spectatam uirtutem fuisse meminimus, armatorum equitum ingentem alam adduxerat, alteramque ei parem uirtute, & numero Albertus Brandeburgus. Reliqui equites erant partim Belgæ, partim Menapij, & Burgundiones, qui uarijs præfectis parentes, unum præ cæteris Maximilianum Burram, singularis animi regulum, obseruabant. Veteres autem equites, Italicis & Gallicis exercitati bellis, sub præfectura erant Francisci Atestini Ferrariensis, qui superiore anno ad Guisam captus, non multo post à Francisco rege in gratiam Hippolyti fratris Ferrariensis Cardinalis humaniter fuerat dimissus. Reliquæ copiæ Hispanicis cohortibus constabant, quæ septem millium peditum numerum

numerum implere dicebantur. In his duo primores du-
 ces, reliquos omnes autoritate nominis anteibant, Al-
 uarus ipse Sandeus, disciplinæ militaris corrector acer-
 rimus, tam bello militiæq; probatus, quàm Hispano mi-
 liti propter seuam in exigenda poena acerbiter odio-
 sus; secundum eum manebat egregiæ uirtutis fama penes
 Aloisium Peretium, & Alfonsum Viuesium. Eo bello
 Caesar Italico pedestri subsidio incommode caruit, quòd
 superiore anno Italici, quia stipendijs ægrè sibi persolu-
 tis, nequaquam honestè atque amanter habiti fuissent,
 ueluti indignantes ipsorum Romani ducis inclementiâ,
 & subagrestes erga se contumelias, ad Gallica, Britanni-
 cæque stipendia, tanquam uberiora certioræque, se con-
 tulerant. Nam tum apud regem gratia maximè uale-
 bant, qui italicis obnixè studerent, Petrus Strozza Flo-
 rentinus, qui ualidam Etruscorum et ciuium suorum ma-
 num circum se habebat, & Petrus Maria Roscius san-
 cti Secundi comes, apud quem ex omni Italiæ factiosa
 regione Gallici nominis studiosi milites faciliè coibant.
 Penes hos fortissimo cuique notòque militi ad libera-
 le stipendium erat locus; utpote qui non in lucro inter-
 uersis militum stipendijs, sed in laude & gloria uerum
 militiæ fructum reponerent. Caesar quoque ad suas le-
 tißimi generis copias maiorem quàm unquam antea
 tormentorum apparatus adiunxerat. Antè omnia au-
 tē quæ sui iuris antea fuissent manu repetenda iudicans,
 ad Lucemburgum, uti ferunt urbem olim Leucorum, re-
 ctà duxit. Eam Galli paulo antè Aureliani uirtute in-
 potestatem redactam, magnis operibus additis, peregre-
 gie munierant; et quum aliquanto post à Cæsarianis op-
 pugnare:

pugnaretur, ita per Sergianum Caracciolum Melphitanum regulum, quem rex concliliato torque nobilitatis atque uirtutis causa donauerat, omnium rerum copijs, ui facta, feliciter illatis opportunè seruauerant, ut in ea supra septuaginta mediocris maiorisque generis aenea tormenta relinquerent. Sed non satis magnum aut ualidum armatorum præsidium, quod mœnia tueretur, ibi restitit, neque tantum penuarij commeatus in urbe reconditum ab initio fuerat, ut obsidio diu sustineri posset. Atque ita usu euenit, ut Cæsar celeritate usus, omnem hostium diligentiam præueniret, & inopia potius rerum premendos, quàm tormentis adactis uera ui subigendos esse statueret. Præerat præsidio uir nequaquam animo fortis, ideòque aliquanto uita salutisque cupidior, quàm egregiè laudis. Is itaque per sesquimensem, quo spatio annona ei egregiè suffecit, incorruptus est, sed mox adeo ignobilem fecit deditionem, ut territus amplitudine castrorum hostilium, & desperatis auxilijs, tormenta Cæsari, atque arma concederet. Lucemburgo per Gonzagam in potestatem redacto, Cæsar qui in Medio matricibus substiterat, Arduennæ syluæ finibus egressus, & Mosa flumine superato, ad oppidum Comersium rectà duxit, prolatòque toto tormentorum apparatu & constitutis uineis, grauem Gallorum oculis uti mox oppugnaturi speciem præbuit; quo terrore adducti qui erant in præsidio quatruidi spatio deditionem fecerunt. His duobus oppidis fœdè amissis, magnus illico Gallis omnibus incescit timor, ob id præsertim quòd Cæsar ipsorum opinione celerius coactis copijs, & confectis itineribus in Galliam perrupisset. Putabant enim Cæsarianos

sarianos omnem adipiscendi commeatus spem & facultatem in eius præsentis & nondum maturæ aut descende segetis esse posituros. Sed Cæsar omni superioris anni frumento diligentissimè conquisito, non nouo, sed uetere commeatu, ideo sibi utendum censuerat, ut imparatos hostes, nec adhuc collectis aut recõditis frugibus perturbatos adoriretur. Quo admissò cõsilio apparebat etiam regem aliquanto tardius quàm usus imminentis belli posceret, Heluetiarum legionum auxilia accersenda curauisse, quandoquidem penè improuisus Cæsar Lucemburgum occupasset, & Galliæ fines terribili exeditoque exercitu prius intrasset, quàm Heluetij, in quorum auxilio præsentiq; manu regni constaret salus, nõdum erectis uexillis, ad profectionem parati dicerentur; admirantibus plerisque tanta in re uel ipsius regis incuriam, uel quæstorum segnitiam, qui cunctantiùs pecuniam in eius gentis stipendia depromendam existimassent; quæ una res non mediocre incommodum & dedecus Gallico nomini postea parasse uisa est. Gonzaga Comerio potitus, inde properè discedens, ad Ligninium castra posuit. Id oppidum satis frequens, ueteræque arce munitum rex omnino defendendum esse censuerat, quòd Briennium & Rosinium, è Lucemburga familia regulos, quorum ditionis erat oppidum, nouis auxilijs cõfirmasset; eò scilicet intromissis duabus Etruscis cohortibus, & totidem Gallicis, duce Sceneio Tintauilla iuvene impigro. Gonzaga nihil spatij hostibus dandum ratus, Ioanne Iacobo Medice, qui tormentario negotio præerat, appositè atque celeriter administrante, à quatuor partibus tormenta mœnibus admouit.

Is autem erat oppidi situs, ut duobus aduersis utrinque collibus subiectum, tanquam media in ualle facillime cum grauisimo etiam interiorum ædificiorum detrimento uerberaretur, & à planioribus item locis directus murus tanto impetu quateretur, ut ingenti ruina edita, peramplus aditus non pediti modo, sed equiti ad irrumpendum paratus esset, nequicquam laborantibus Galilis, qui nouos aggeres introrsus erigere contendebant; Nam tanta erat uis incidentium undique pilarum, ut nemo in munitione consistere auderet, quum magna ipsorum pars, tormentis discerpta perisset, aut debilitata uulneribus tueri locum nequiret. Quibus rerum difficultatibus Galli duces facile perterriti, uti ex mutuo susurro deprehendi potuit, de deditioe cogitare ceperunt, ob idq; festinantiùs, quod Hispanos iam ad irrumpendum paratos in acie conspicerent, quorum uim & multitudinem multis de causis se nequaquam laturos esse fatebantur; quanquam aliqui non deessent animo firmiore, qui indecorum cunctis, ipsique præsertim regi maxime detrimentosum fore testarentur cum hoste pacisci priusquam eius uirtutis atque audaciæ periculum facerent. Cuius sententiæ princeps erat Petrus Paulus Tosingus, nobilis exul Florentinus, quanquam ei contradiceretur à Vincentio Taddeo collega, qui quanquam egregie strenuus, in sententiam regulatorum, nihil ex uano hostis uim formidantium inclinabat. Illi namque malefana periculosaque in resistendo constantia publicam omnium salutem, sui que patrimonij oppidum in summa calamitatis discrimen adducere nolebant. Itaque Rosinius per auersam portulam ad colloquium Gonzaga-

gam sub fide uocauit, demisseq; se uictos confessus, & accuratis precibus molliores conditiones à uictore impetrare contendens, se uero & duriore quàm putarat in ea re Gonzaga reperto, eo modo deditiōem fecit, ut cuncta præter omnium uitam, uictoris arbitrio concederet. Nec mora Gonzaga cum familiarium militum caterua in oppidi possessionem manu ductus Briennium ipsum atque Rosinium, ipsumq; Sceneium iure belli captiuos fecit, & ad exprimendam grauiorem redemptionem, in castella Cæsariæ ditionis separatim custodiendos misit. Ea inexpectata foedæque prorsus trium insignium oppidorum deditiōe Franciscus magnopere perturbatus, intentiore cura, quæ ad sustinendum bellum opportuna uidebantur, parare cœpit; ita ut nobiles quosque è singulis prope regni oppidis equites euocaret, & per eos extraordinaria usus opera, remotius conuechi frumenta, et quæ nondum in agris defecta essent comburi, & proprios hostium commeatus obsestis itineribus intercipi iuberet. Quibus curandis muneribus intentum, & incautè sese offerentem Surionium è Borbonia familia domui regiæ propinquum Cæsariani equites interceperunt. Re foeliciter ad Ligninium per Gonzagam gesta, Cæsar singulari affectus letitia, quòd nusquam Galli in aciem prodirent, & negligentissimè singula oppida, per quæ transire hostes oporteret, permisisse uidebantur, castra promoueri iussit ad proximum oppidum satis munitum atque opulentum, à templo sancti Desiderij à Gallis Sandesfrum appellatum. Id in satis magna, purgatæque planicie situm, à Septentrionibus mediocri interiecto spatio Matrona amne permunitur,

reliquis partibus circumdatur densissimis syluis; murum autem habet nouis operibus auctum. Ibi namque Hieronymus Marinus, Bononicus architectus, opportuno in loco mœnium propugnacula fenestratis lateribus accuratè perfecerat, nouasq; quotidie munitiones instituebat. Præerat præsidio uir Gallus, singulari uigilantia, fortitudinèque animi, nomine Landa, quem superiore anno cum insigni gloria apud Landresium binas uno tempore Casarianorum & Britannorum oppugnationes pertulisse memorauimus. Ea autem uis oppugnantium fuit, ut à meridie subuecta tormenta à spatio trecentorum passuum incredibilem procidentium mœnium ruinam ederent, & duo turrita propugnacula ab utroque mœnium angulo assiduè colubrinis terebrata quassataq; prosternerent; sic ut prius quàm à Gallis interior agger tutò erigi posset, illac Hispani non omnino incommodè in oppidum perrumpere se posse dictitarent. Sed ea militum alacritas ducibus inanis & periculi plena uidebatur, quoniam tametsi oppidi in plano siti murus tormentis abrasus erat, & solo penè æquatus, frequentior tamen ædificiorum pars in mollem tumulum, qui in medio oppidi paululum assurgebat, ita erat subducta, ut inuasuris denùm ferè pedum scalis opus esse perspicerent, prius quàm ad paratos in statione Gallos conscendendis manibus perueniri posset. Hoc impedimento deterriti Casariani duces, in labro fossæ quadratum & solidum aggerem, turris instar, è cespite glebæque erigere cœperunt, in cuius superiore platea aliquot maioris generis tormenta educenda constituendæque censebant: ut his superante altitudine hostes depresso in loco consistentes

stentes uerberarent. Id uerò opus quum ab hostibus inchoari Galli duces animaduertissent, præmonente demonstrantēque Marino, parem ex aduerso munitiōnem ædificare cœperunt, tanto animo, tantāque industria frequentissimis tormentis propugnantes, ut multa quotidie hostibus detrimenta inferrent, nec ullam perterriti animi, aut demissæ spei significationem darent. Accidit autem Idibus Iulij, ut Renatus Aurantius regulus, qui Belgicum adduxerat peditatum, iuuenis omnibus naturæ atque Fortunæ muneribus ornatisissimus, ideòque Cæsari longè carissimus, tormenti mortifero ictu uulneretur. Is enim quum fortè ad Gonzagam, ad opus faciendum milites cohortantem, assidentēque in fossa munitionis superuenisset, eique honoris causa ille assurgens sellam suam concessisset, paulo post in eum locum directo ab hostibus tormento ita globus ferreus aggeri incidit, ut diffraçti resilientisque lapidis frustulo lethaliter in humero uulneretur. Eum iacentem humaniter inuisit Cæsar, expirantēque complexus, nequaquam fictæ beneuolentiæ in ea casus acerbitate lachrymas effudit. Nec multò post Hispani milites non satis animaduerso periculo, ab incondita quadam alacritate à ducibus postularunt, ut adoriendi oppidi signum dare minimè dubitarent. Ipsos enim accepta uictoriæ tesafera in oppidum fortiter atque foeliciter irrupturos. Laudauit eorum alacritatem magnitudinēque animi Gonzaga, atque ita eos periculi admonuit, ut prius locum propius explorare præmissa perniciū sclopettariorum manu, quam murum aggredi iube-

ret. Sed res ita cecidit, ut quum audacissimus quidam Hispanorum nomine Chirofa, Aloisij Brauij cohortis signifer, id munus explorandi loci deposceret, & sublato uexillo ad murum oppidi ire contenderet, reliqui ad unum signiferi omnes æmulatione laudis eam audè atque certatim subsequerentur, atque uniuersi decem milites, eadem spe potiundi oppidi uehementer incitati, quin fossam superarent, & per ruinas erepere conarentur, nullo uetantium, & deterrentium præsectorum imperio retineri possent; tametsi nullum adhuc committendæ pugnæ signum à ducibus esset propositum. Qua effræni atque immoderata militum cupiditate permotus ipse castrorum magister Aluarus Sandoz, uti erat singulari animi fortitudine præditus, ne in omnem temeritatis atque Fortunæ euentum certus dux suis deesset, inuocato magna uoce uictoriæ nomine, quin procurentibus se immisceret minimè dubitauit; hunc statim subsequente collega Aloisio Peretio, qui uirtute animi nequaquam ei inferior putabatur. Verum ubi ex eo tumultuario procursu ad hostes appropinquatum est, inanis ea alacritas & plurimum funesta extitit, nam Landa peritissimè tormenta collibrari, & sclopetarios continuò displodere iubens, tantam in subeuntes & confertos tormentorum omnis generis procellam effudit, ut totius fossæ spatium intersectorum cadaueribus compleretur. Nam quod antea à Cesarianis animaduerti nequiebat, hostium tormentarij magistri binas in aduersis duorum aggerum lateribus fenestellas in eius diei usum astute constitutas, & tenui gleba contextas, repente aperuerant, è quibus directis in latera colubri-

nis miserabilis fortium uirorum strages edita est. Ad hæc etiam Galli fictilibus, & tubis ligneis, nota atque uisitata ratione, bituminosi & sulphurei ignis flammæ iacentes, quæ thoracibus & galeis adhererent, multum profecerant; tanta quidem propugnantium simul atque inuadentium constantia, audaciæque, ut Germani herentes Hispanos, & planè magno cum incommodo repulsaos conspicati, insilire in fossam, eisque succedere minime recusarent. Verum nequaquam tanta fuit apud Germanos perseuerantia, ut egregio conatu, iam reiectis Hispanis ferre niterentur; Nam ubi appropinquatum est, paria prope ac Hispani pilarum, uolitantiumque ignium uulnera susceperunt; eo exitu ut aliquanto celerius quàm pugnam appetissent pedem referrent. Ea die ex Hispanis ad quingentos, partim in fossa occisos, partim grauibz affectos uulneribus, desideratos fuerunt. In his periere signiferi tres, saluis tamen uexillis, Saccaratus, qui pridie inauspicatò ad Mendociæ cohortis præfecturam uirtutis nomine fuerat traductus, & Romerius Solerius, atque Spinosus. Ex præfectis autem Alfonsus Caruaial nobilissimo ortus genere, & Monsalius Valentinus atrocibus flammis circumuentus. Cæterum ipse Aluarus Sandeus manus atque ora deformiter ustulatus, & Aloisius Peretius semore glande traiecto, uix sese è tanta clade eripuerunt. Germanorum autem qui ceciderunt inclyti nominis, fuere Eyttselfrictius Hohenzollernus & Ludouicus Curtaila. Chirosa ipse, qui exitiosæ temeritatis author fuerat, quum omnium uoce damnaretur, pœnam ueritus, neque ignarus seueritatis Cæsaris, ad Barium oppidum Gallicæ

ditionis perfugit. Biduo post rescitum est Landam par-
ri prope sorte, qua Aurantius è uita sublatus est, tora-
mento ereptum fuisse, cui cum imperio successeit Sanfer-
rius regulus iuuenis impiger, sed fortitudine animi,
usq; militiæ nequaquam Landæ par, eo Sanferrio pa-
tre genitus, quem apud Mediolanum Heluetio prælio ce-
cidisse memorauimus. Eo tam audaci atque improspere
suorum conatu permotus Cæsar, usque adeo appetenter
Italicam legionem desiderasse dicitur, ut se parum pro-
uidi consilij sui poenitere fateretur, quod Italicos para-
cendo pecuniæ ab initio, secus ac alias fecisset, & nuper
ad Duram fuisset expertus, non conduxisset. Expedi-
tas siquidem atque promptissimas aggrediendis muris
Italicorum cohortes Hispanicis admixtas proculdubio
in oppidum peruasuras arbitrabatur, quod Germani ar-
mis atque corporibus graues, neq; suo pte ingenio multa
agilitate pollentes, quandam incessus tarditatem è disci-
plina campestribus prælijs requisitam præferrent, quæ
aliena prorsus à subitarijs extraordinarijsq; inuasioni-
bus censebatur, quibus id oppidum proculdubio capi
posse uideretur. His de rebus existimabat Cæsar huius-
modi certamina minimè instauranda repetendæ, quæ
in his afferrimis conatibus florem militum absumi, au-
geriq; inde hostibus animos, tanquam ex æquisimo sem-
per loco pugnaturis, manifestè prospiceret. Itaque ut
cuniculis res ageretur ducibus præcepit, quibus supposi-
to atque incenso tormentario puluere hostium agger su-
perstantibus defensoribus excinderetur. Quo iam in-
choato productoq; opere, cognitum est hostes ex aduer-
so pares cuniculos, uti disciplinæ consuetudo postulabat,
diligen-

diligenter instituisse; sic ut ea oppugnatio ad obsidionem deducta uideretur; nec tamen Casarianos expugnandi oppidi totā spem abieciſſe appareret; nam magno molimine machinā instituebant, instar antiquę testudinis, quam subiectis rotis ergatarum beneficio ad murū producere cogitabant. Eius latera permunita erant crassissimis asserbis, ac exterius lanarum saccis conuestita, superne autē pedalibus tignis inter se consertis ualida conca-
meratione protegebatur. Tantę uerō erat amplitudinis, ut integrā, & in ordine constitutā fortissimorū militum centuriam contineret, qui densata acie sublatis statim à fronte pluteis, quum satis promota foret machina, per ruinas munitionesq; hostium peruasuri, atque inde deiectis propugnatoribus in oppidū irrupturi credebantur. Sed eius operis labor subtiliter institutus successu caruit. Nam Caesar consilium mutare coactus est: quum certior esset factus Gallorum equitum & peditum per amplam manum ad Vitriacum oppidum, duodecim inde millibus passuum distans, Brisacco duce peruenisse. Is aliquam non omnino periculosam ferendę opis occasionem expectans, inde ad obsessos penetrare statuebant. Propterea Caesar, ut obsessis expectandi auxilij spem minueret, & quantum nouus hostis in congressu ualeret statim experiretur, cum nocturno pręlio adoriri constituit. Itaque sub occasum Solis missus est Franciscus Atestinus cum Italico equitatu, cui ducenti Sequanici generis galeati equites adiuncti fuerant. Datus est etiam Franc.º comes Castalius dux uetus, & secundum hos Mauritius Saxo, cum duobus millibus Germanorum equitum, cuius uestigijs hærebat Gulielmus

Frustembergus cum peditum suorum legione, qua cum
 septem muralia tormenta trahebatur. Continenti igitur
 agmine euntes, interfectis ex itinere Gallorum ex-
 cubijs, ad secundum à Vitriaco lapidem trecentorum
 equitum alam, quæ hostium motum præsenferat, atque
 equos ascenderat, acri impetu facto profligarunt, mul-
 tis utique interfectis & captis. Tum uerò Brisaccus ex
 suorum fuga cognito hostium aduentu certius agnosce-
 di hostis, explorandiq; suorum casus cum ualida manu
 prouehitur. Circiter autem duo millia peditum, quæ par-
 tim ex Gallicis partim ex Italicis cohortibus constabāt,
 in acie consistere iubet, reliquas equitum alas prætera-
 fluentis Matronæ amnis pontem tueri, iussaq; sua ope-
 riri præcipit. Eo modo Brisaccus feruido ingenio pro-
 uestus, in Atestini equites incidit, & quum conferta
 statim pugna incumbentium hostium impetum sustinere
 non posset, ad suos refugere cœpit, ita à tergo instan-
 tibus hostibus, ut grauissimè premeretur, & nequaquā
 contentis habenis tumultuoso incursu peditum suorum
 ordinem perturbaret. Quo casu puncto temporis tota
 Gallorum acies dissipata est, eo euentu ut nisi Sampe-
 trius Corsus sclopettarios suos urgentibus Cesarianis
 opposuisset, ipse Brisaccus in uado fluminis opprimere-
 tur, & permixti Gallis hostes in oppidum irrumperēt.
 Reliqui Gallorum equites continuo fugæ se mandarunt,
 & bona pars peditum interfecta est; Sampetrius ta-
 men, qui ducem seruasse uideri potuit, cum ea, quam
 diximus, manu infestos hostes glandibus coniectis re-
 pellens, seipsum cum sua cohorte tenebris tectus serua-
 uit. Ex numero Gallorum Italicorumq; peditum circi-

ter trecenti in templum se contulerunt, quod erat iuxta oppidum, atque inde sclopettis emissis se defendere coeperunt, frustra eos Atestino atque Castalio hortantibus, ut se dederent, neque tormenta, quæ cum Germanis adducebantur, expectanda ducerent. Id uerò milites egregiè fortes minimè credebant, quum hæc terræ di sui causa ab hostibus dici arbitrarentur; atq; eo modo his conditionibus, quæ militare decus offenderent, repudiatis, in eodem proposito sustinendi hostis per aliquot horas perseuerarunt, donec Frustembergus superuenit. Is dum templi situm inspiceret, glande circa ceruicem ictus, ideoq; crudeli ira percitus, templo suorum legione circumdato, admotisq; muralibus tormentis, id immaniter quatere coepit; ita ut perforatis lateribus & perfractis columnis, integra prope testudo concideret, obiterq; infœlicis uirtutis atque constantiæ homines, ne fornicum & totius contignationis ruina opprimerentur, clamore sublato, ad easdem quas repudiarant deditiōis condiciones recurrerunt. Sed eo tempore neque Atestini neque Castalij apud inexorabiles Germanos iustæ deprecationes ualebant, utpote qui deditis seruare uitam cuperent; atque ita patefacto templo à Germanis ad unum omnes crudeliſsimè trucidati sunt, oppidumque direptum. Apparuit uniuerſum Brisacci equitatum, magno regis detrimento, quod ex nobilissimis Gallicæ iuuentutis constaret, deleri potuisse; si Saxones equites iter conficere maturassent. Quo casu Germanicos equites suo graui et contento incessu tranquillus & tardius equos agitare solitos, stataria in pugna, quam in procursationibus fortuitorum certamina

num aptiores & firmiores esse perspectum est. Hæc no-
cturna uictoria nunciata Cæsari, & obsessis ad illuden-
dum significata; mirum in modum eorum animos con-
trixit: nam uti erant auxiliorum expectatione suspen-
si, & ad summam multarum rerum; tormentarique
præsertim pulueris inopiam redacti, de Fortuna sua
conquerebantur; quandoquidem plerique eorum amisa
commilitonibus, acceptisq; uulneribus & perpetuis
uigilijs semierecti, iamq; deficientibus esculentis nequa-
quam abundè recreati, de deditioe cogitarent, nec pa-
ri autoritate, ac antea facere solitus esset Landa, San-
serrius desperantium animos confirmaret. Ceterum Cæ-
sar Vitriacum suis copijs obtinendum ratus, ut hosti eri-
peretur, ibi in præsidio quinq; cohortes Frustemberge
legionis remanere iussit, quæ demessa frumenta collige-
rent, & ea munia capefferent, quibus hosti maxime no-
cere possent. Sed Germani triduo consumptis omnibus
commeatibus, quum ibi diutius subsistere nollent, concre-
mato oppido iniussu Cæsaris in castra redierunt, ita ut
subiratus Cæsar Gulielmo acerbissime succenseret, & in
locum earum cohortium, quæ oppidum deferuissent, Ali-
prandum Madruccium Tridentini Cardinalis fratrem
cum quatuor cohortibus, & quadringentis equitibus
suffecit. Per eos dies Calendis Augusti aliquot Galli
equites, quum in syluis aliquandiu Cæsarianorum explo-
ratorum oculis obuersati essent, speculantes occasionem
ferendi obsessis auxilij, ingenti ausu globo facto trigin-
ta equites ad Sandesirium percurrerunt, singulos tor-
mentarij pulueris sacculos, à tergo deferentes. Sed is
eorum exitus fuit, quanquam citatissimis equis uteren-
tur,

tur, ut non omnes, aut metu deterriti, aut intercepti à
Cæsarianis, oppidum ingrederentur. Qua re ex capti-
uis cognita Cæsar facile intellexit summam esse apud
obsessos sulphurei pulueris inopiã, sic ut milites equio-
re iam condicione murum se inuasuros, si Cæsar iuberet,
pollicerentur. Re ad Vitriacum à Cæsarianis bene ge-
sta, nihilo secius Galli pleni fiducia rei bene gerendæ, si
hostis mœnia repeteret, uigilantissimè oppidum tueban-
tur, cunctaq; opportuna ad defensionem ex Marini ar-
chitecti præceptis solertissimè comparabant, quum re-
pentè oppido emissus tubicen postulauit, ut sub fide lega-
tos colloquendi causa obsessis emittere liceret, factæque
potestate Vicontius, Riueria & Sineus cohortis præse-
ctus ad Gonzagam uenerunt. Summa mandatorum hæc
fuit Sanserrium, quanquam ea uirtutis atque constan-
tiæ documenta dedisset ut sibi nullo pacto timendum ara-
bitraretur; alienum tamen non esse à deditioe oppidi
si honestis conditionibus ageretur. Petebant Galli ut
ipsis excedentibus arma, resq; omnes, & cuncta tormen-
ta cōcederentur, mensis unius induciæ fierent, intra quas
nisi rex iusto cum exercitu obsessis opem ferret, & Cæ-
sarem soluta obsidione depellerent, continuò oppidum
Cæsari traderetur, ea tamen condicione ut rescire mœ-
nia, & construere nouas operum munitiones intra sex
menses Cæsarianis non liceret. Hæc tanquam insolenta
postulata Ferdinandus ita reiecit, ut legati facile
intelligerent quanta sperata uictoriæ confidentia hostis
niteretur, atque eo modo redeuntes in oppidum, non mul-
to post iterum atque iterum æquioribus cum mandatis
remitterentur, atque eo die præter omnium opinionem
de

de oppidi deditioe transfigeretur, his condicionibus: duodecim dierum inducie sunt, intra id spatium ni Frāciscus rex promotō exercitu obsidionem soluat, Sanserrius oppido statim excedito, à Caesarianis exeunti præsidiij causa duo tantum tormenta concedantur; Gallis omnibus sub uexillis ad tympanorum sonitum more militie abeundi quo uelint potestas esto, reliquum omnem tormentorum apparatus totamq; comiectus copiam Caesari relinquendo, de hisq; rebus quatuor obsidibus cauetur. Ab hac pactioe acceptis obsidibus Gonzaga in oppidum intromisit Hispanum equestris ordinis nomine Contreriam, qui accuratè obseruaret, ne Galli noctu uel interdium munitiones auferrent. His confectis rebus, quum id rescisset Franciscus, nec ut opem ferret ex usu esse iudicasset, à Sanserrio integra fide traditum est oppidum. Ferunt Sanserrium fictitijs Claudij Guisij primarij ducis literis deceptum, aliquanto maturius quam expediebat ad deditiois consilia descendisse. Hæ literæ apud Granuelium confictæ fuerant, & exempto cere sigillo ex ueteribus Guisij literis usque adeo arguta falsarij manu exaratæ, ut pro ueris agnoscerentur, ab his præsertim qui eo obsidionis periculo sollicitis & trepidis animis celeriter eximi cupiebant. His siquidē literis Guisus Sanserrio respondere fingebatur, tanquam intempestiuè ferri sibi opem postulanti, regem graui de causa alienum esse à cogitatione ferendæ opis, ne sese, & liberos, Fortunâsque omnes regni in unius pugnae non necessarium discrimen adduceret. Proinde ipsum, qui amplius quadraginta diebus insigni regis commodo summâque sua laude acerrimorum hostium

uim sustinuerit, si urgeretur acrius & desereretur à Fortuna, non indecorè aut turpiter facturum, si sese atque præsidium honesta pactione conseruandum existimaret. Quibus literis à Gallo lixa præsentì pecunia corrupto in oppidum delatis, qui eas calceo insutas ad simulandam periculi diligentiam afferebat, & in corona à Sanferrio perlectis, nemo militum fuit, qui à deditiōe dissentiret. Per hunc modum non sine risu Gallicæ simplicitatis Sandesirio potitus Cæsar, quid sibi agendum foret in consilijs agitabat, ualde perplexus an Catalaunum oppidum, quod Sciallonum hodie Galli appellant, in eodem ferè itineris cursu secundum Matronam amnem positum oppugnaret, an ad Lutetiam usque progrediretur. Huius explicandi consilij ratio in eo uertebatur, quòd duces ferè omnes confirmarent difficilem atque ærumnosam fore munitissimì oppidi expugnationem. Id enim ualidis atque recentibus copijs firmatum auctumque magnis operibus, & instructum magna tormentorum copia fuisse constabat, uti regem ex tanto Sandesiriane obsidionis spatio prouidisse credi fas erat; ita ut ex ea inutili prope, quanquam decora ad Sandesirium mora, adeunda Lutetiæ occasionem plerique milites prædauidi amissam fuisse quererentur. Regem porro qui Heluetiorum auxilia diu expectata, dudum in castra recepiisset, aduenissentq; ei ueteres nouiq; Vascones, ita esse confirmatum, periti milites dictitabant, ut quum in proximo castra haberet, prælio dimicaturus esse censeatur, si non iniquo loco periculi faciundi facultatem nancisci posset. Erant enim multæ undique coactæ pe-

ditum

ditum atque equitum copia, ut refutandus potius quam
 laceſſendus à cautis maximeq; prudentibus, qui erant
 apud Cæſarē, crederetur; uel ob id præſertim quòd mul-
 tis ex numero Hiſpanorum aut interfectis aut grauiter
 debilitatis, & rareſcentibus Germanorum legionibus,
 Cæſar neque peditatu neq; equitatu ſuperior exiſtimari
 poſſet; propterea Henricum regis filium id pro cõpera-
 to agnoſcentem, pugnaq; audum, ſegniam & parum ge-
 neroſa patris conſilia deteſtari uulgo prædicarent. Sed
 hos ſermones grauiter expendens Cæſar, in arcano pu-
 gnae cupidus ita admittebat, ut ſecretum tegetet, oſten-
 tandiq; animi cauſa ad Catalaunum caſtra moueret; tã-
 quam oppugnare uellet, hoſtibus metum iniecturus.
 Cæterum ſuo innixus conſilio, repente motis caſtris ad
 Aſpernectum oppidum deſtinato itinere impoſitum cona-
 tendit, præterq; opinionem regis atque hoſtium eo po-
 titus, opulenta omnis generis commeatus copia largiſſi-
 mē ſeſe recreauit. Tum uero rex adiuncto ſibi cum rea-
 liqua copiarum parte Claudio Guifio promotis caſtris
 in conſpectū Cæſaris ſe dedit, intercedente Matrona ame-
 ne, qui uado tranſiri non poterat, certatimq; utrinque
 excitata per agros incendia uiſebantur; quum Galli ſua
 omnia, ne his potiretur hoſtis, ultro peruaſtarent, &
 Cæſariani Germaniq; præſertim, ut Gallis maxime no-
 cerent, incendijs effuſiſſimē graſſarentur. Erat eius
 horrendæ cladis aſpectus planè miſerabilis, quum ferti-
 liſſimæ regionis incolæ, neutram in partem opportuna
 ipſorum malis remedia reperirent. Ab Aſpernecto Cæ-
 ſar in Pariſios iter habebat, quum in altera amnis ripa
 regionum agmina uiſerentur; ideo pari inſtructa acie,
 ut ſi

ut si Cæsar in amne pontem faceret, aut uado transire conaretur, in margine fluminis prælio decertarent.

Quod quum à Cæsare ex non iniqua condicione tentari posset, Gulielmus Frustembergus, odio suo peculiari in regem incensus, quòd ueteribus stipendijs cum ignominia exauthoratus fuisset, uti erat peritus regionis, noctu in amne tutum uadum quæritabat, uerum incautè ripis inhærens à quibusdam exploratoribus Gallis pro speculatore interceptus est, deductusq; ad regem & agnitus, cunctis propè eum ad laquei necem deposcentibus, custodie traditus est. Eius uiri casu spe pugnae decidit Cæsar, quum in eius audacissimi hominis industria supe-
randi amnis conferendæque pugnae facultatem se reperire posse confidisset, & regem tumultu Lutetiano percussum nō temerè pugnae potestatem facturum arbitra-
retur. Peruaserat enim ad Parisios usque non falsus rumor, Cæsarem passim expugnatis oppidis uictorem appropinquare; tanta omnium perturbatione ut urbs totius Europæ amplissima & copiosissima ingenti metu quateretur, atque incolæ confusissima trepidatione cariores res suas, liberos, & coniuges nauigijs impone-
rent, ut per Sequanam elaberentur, & nemo ferè esset ex indigenis Gallis qui arma caperet, ut sese & patriam ab hostis iniuria tueretur; neque ipse Medonius Cardinalis, qui Lutetiæ regio nomine cum imperio præsidebat, tantum ualebat auctoritate, ut fugam perterriti populi usquam sisteret. In eo tamen tumultu peregrini omnes, qui ibi per gymnasia liberalibus studijs operam dabant, arma sumpserunt, præbente se eis du-
cem Caracciolo Sergiani Melphitani reguli filio, qui
Lutetiæ

Lutetiæ sacerdotium inter cucullatos opulentum liberalitate regis fuerat consequutus: impigro nanque ingenio iuuenis, uti militari patre genitus, armis potius quam pijs ad diuos supplicationibus immanes hostes arcendos existimabat. Quæ armata manus studiose iuuentutis alacriter digesta in cohortes, tametsi impar sustinendis hostibus uidebatur, nouo tamen & numero-
so armatorum subsidio populus confirmatus, quod pari passu instructo exercitu regem aduentare didicerat, fugam repressit. Quum eo modo nullo congressu, sed crudelibus incendijs bellum gereretur, de pace per idoneos homines agi coeptum est; nam paulo ante per Bertouillam equitem Ligninij captum dimissumq; per Iacobum Medicem & Franciscum Somalium Insubrem uirum clarissimum, qui Cæsaris consilij adhibebatur, Hanebaldo Amiran-
ti significarant, Cæsarem usq; adeo diri atque exitialis belli pertæsum eo esse animo, ut si honestis condicionibus pacem rex peteret, ab æqua concordia minimè discessurum, ipsos autem Medicem atque Somalium, ueteris suæ militiæ stipendijs & beneficio regis addictum, profiteri fidelem operam suam, quam ea in re non ingratam Cæsari futuram scirent. His à Bertouilla nunciatis, neque ipse Amiras, neque rex postea surdas aures præbuerunt; ita ut Bertouilla cum Baili-
uo Digionio rerum perito sene cum mandatis remitteretur, quibus colloquio locum & diem primarijs constitui postulabant. Eius autem actionis exitus fuit, ut Granuelius atque Gonzaga cum Hanebaldo atque Nulleio uiro togato colloquuti, eo facilius de pace transigerent, quod in eius rei negotium iam antea Gabriel

Gusmanus

Gusmanus Hispanus cucullati ordinis à regina Galliae ad fratrem Cæsarem missus, se Christianæ pietatis nomine insinuasset. Dum hæc in spem pacis tractarentur, Cæsar Antonium Peronotum ipsius Granuelij filium, iampridem ad arcana scrinij consilia admissum, ad Henricum regem Bononiam oppugnantem misit, ut per eum Britannus natura suspiciosus de his rebus, quæ de pace acta fuerant, sed nondum planè constitutis legibus transacta, accuratissimè doceretur. Sed plerique existimarunt Antonium peculiari de causa ad Henricum fuisse transmissum, ut Cæsaris difficultates, adeundæque Lutetiae consilium explicaret, peteretque ut castra in Parisios mouere uellet, ut communibus uiribus Lutetiam occuparent. Quod si proprio occupatus bello id facere nollet, saltem hoc sibi indulgeret, ut incolumi fœderis amicitia, de pace cum Francisco transigere liceret.

Quamobrem Henricus sua certa spe expugnandæ Bononiæ innixus Antonio ita respondit, in potestate Cæsaris fore cum Gallo rege de pace pacisci, idq; se æquo laturum animo, modo recentis inter ipsos icti fœderis iura nequaquam præuerteret. Pluris namque Henricus propinquam obtinendæ Bononiæ spem, quàm Lutetiae possessionem existimabat, quod Motrellum quoque magnis uiribus à Talboto oppugnatum, sibi cessurum confideret. Itaque Cæsar redeunte Antonio consilia pacis explicauit: nam plerique nihil stultius & perniciosius fore iudicabant, quàm si Cæsar in urbem Lutetiam longè omnium amplissimam irrumpere properaret, instante ualidissimo regis exercitu, quandoquidem irrumpentes milites ad prædam ita dilapsuri crederentur, ut non facile

facile, quum exterior hostis ingrueret, cogi, aut in aciem
 produci aduersus regios posse quisquam ducum existi-
 maret, quandoquidem certa fames obsidente suburbana
 rege uictoribus & incolis extimescenda censeretur.
 Quod si cuncta prosperè Cæsari prouenirent; nihil ta-
 men eum tanto periculo quæsiturum apparebat, quàm
 ut alieno commodo salutem & dignitatem suam intem-
 pestiuo tempore periclitaretur; quoniam fœdere erat
 adscriptum, ut si parua uictoria Parisiorum Lutetia po-
 tirentur, ex urbs, uti superioribus seculis fuisset, non
 Cæsari sed Britânico imperio cederet. Vrgebat etiam
 Cæsarem ad complectendam pacem pecuniarum inopia,
 usque adeo, ut quum fremerent Germani, præteritæque
 iam & instantia stipendia arrogantius flagitarent, ipse
 ingenti animo ad milites prodiret molliendis eorum
 animis, sic ut paucorum dierum sibi dari spatium, ut
 debita dissolueret, indignis prope precibus peteret; &
 se ipsum in promissæ pecuniæ fidem, in ipsorum manus
 dediturum esse profiteretur. Quo pudore adducti mili-
 tes Germani, ad unum omnes manum sustulerunt, quod
 erat pacati animi signum; atque inde Cæsaris uexilla in
 Sueßiones uersa sunt, apud quorum urbem perscripta
 sunt distinctius pacis leges, cuius compositionis tabule
 postea, hinc atque inde modò ad Cæsarem modò ad re-
 gem delatæ sunt, donec in hunc maximè modum consen-
 tiente utriusque uoluntate, & Cæsar & Franciscus con-
 ditionibus subscripserunt, quæ pari utrinque letitia su-
 ceptæ fuere, quum Franciscus grauissima calamitate
 miseros Gallie populos liberatos perspiceret, & Cæsar
 ipse difficili periculofoq; negotio cum dignitate se ex-
 plicasset.

plicasset. Vnus omnium ægerrimè tulisse pacem Henricus Delphinus traditur, qui Cæsarem rapto uiuentem, copiisque eius multis affectas incommodis, sibi que inapares, è manibus eripi, bellici uigoris atque ira turgidus, uel in coronis perstricto patre differebat. Sed Franciscus facto sæpe, & improspere quidem Fortune suæ periculo, quum Cæsaris genium reformidare diceretur, cuncta Cæsari concedenda rebatur; modò ei uel iniqua condicione Gallie Cisalpinæ imperium eriperetur; quòd quæ suæ paulo antè ditionis fuissent, pro dignitate Gallici nominis uel ingenti pretio redimenda statueret. Eo etiam sollicitius atque cupidius, quòd Cæsarem ad totius Italie imperium aspirare plerique prædicarent, uel uno argumento, postquam Pontifici, ne usquam uti publicæ libertatis defensor commouere se posset, graues Tridentini concilij compedes inieciisset; quæ eo nomine uidebantur honestissimæ, quandoquidem ex eo digna sacerdotibus morum censura, & deprauati à Luthero Christiani dogmatis salubrior interpretatio, & constitutio quæreretur. Quam rem tametsi Pontifex non obscure prouidebat; tamen ad retinendam synceræ pietatis existimationem, non prius producti concilij quibusdam sanctionibus odiosa disputatione ad decretum relatis admonitus est, quàm se acerrimè perstringi, nec iam perplexè offendi uir prudentissimus agnouit; ita ut ex autoritate Pontificia, quæ malignitate quorūdam subornatorum præsulum in dubium reuocari uidebatur, de suspensione translationeq; concilij apud Bononiam cogitare inciperet. Itaque inter reges dissidentes totius causæ iugulum ab utroque grauiter petebatur, id enim

unum & certum erat Mediolanensis imperij exposita latio, qua re impetrata Franciscus se domui suae peregre gie consuluisse uidebatur. Caterum Caesar adeo perplexa dubiaq; condicione id se concessurum promittebat, ut neque Pontifex neque plerique alij ullam obsignato foederi fidem haberent; quando ea liberali concessione, reliqua Caesaris consilia euerti iudicaret; appareretq; Casarem ea astute polliceri, ut aliquod maius inde nancisceretur munus, aut aliquam non omnino indecentem uel ineptam a foedere discedendi ex interuallo temporis causam reperiret. Summa siquidem condicionum ineunda concordiae haec erat, ut uterq; ueterum contentionum & odiorum memoriam ex animis expelleret, & nouo affinitatis uinculo iungeretur. Promittebat Caesar se aut filiam, Philippi Hispaniae regis designati successorisq; sui sororem, Carolo Aureliano nuptui daturum, cui dotali nomine Belgarum regna obuenerent; aut si quid hanc affinitatem impediret, loco filiae Ferdinandi fratris Pannoniae atq; Bohemiae, Austriaeq; regis filiam eidem Aureliano in matrimonium collocaturum, quae dotali iure Mediolanensem principatum secum traheret. Qua in re deliberanda Caesar octimestre spatium deposcebat; quo spatio tum ipsius Philippi filij, tum Ferdinandi fratris uoluntates certius exploraret, ut inde intra quatuor demum menses, hoc est post integrum annum, cum alterutra uirgine nuptiae celebrarentur. Si autem Caesari magis expediret fratris filiam quam suam ipsius natam Carolo desponsare, confectis statim nuptijs Mediolanensis imperij possessionem Aurelianus hac lege acciperet, ut donec masculam susciperet prolem,

lem, Mediolani & Cremonæ arces Cæsariano præsidio custodirentur. Tum uerò Carolo Sabaudio cuncta quæ illi uel in Allobrogibus uel in Subalpinis adempta fuissent, optima fide restituerentur, liceretq; Gallo regi eas retinere arces tandiu Gallicis præsijs custodiendas quandiu Gallie Cisalpinæ arces, quas diximus, Cæsariano præsidio tenerentur. Reliquæ uerò condiciones initæ pacis atque percussi foederis eò pertinebant, ut de iurisdictione quorundam oppidorum Belgicæ prouinciæ præclare diffinirent, restituerenturq; ea omnia utrinq; quæ mutuis armis ex usu belli occupata fuissent post inducias ad Nicæam Prouinciæ authore Paulo Pontifice confectas, relinquereturq; locus his principibus nominatim tanquam socijs atque amicis, si noui foederis beneficio uti uellent. Hi fuere ipse Henricus Britannia, Sigismundus Sarmatiæ, Ioannes Lusitaniæ, et Christiernus Danimarchiæ reges, atque item singuli sacri uel prophani iuris Germaniæ procures, qui ad dicendum creandumque Cæsarem suffragiorum iura obtinent; & præter hos dabatur etiam aditus ad idem pacis & foederis beneficium Heluetiorū reipublicæ tredecim pagis, cui annexa est trium Grisonij nominis gentium foederata ciuitas; atque item in Italia, principi Venetorum, atque item Dynastis Carolo Sabaudio Allobrogum, Cosmo Medici Florentiæ, Herculi Atestino Ferrariæ, Guidobaldo Urbini, liberisq; ciuitatibus Genuensium, Senensium, atque Lucensium. Hæc confecta transactaq; sunt apud Crepinium in Sueßionibus castellum, adstipulantibus utrinq; mutuo sacramento Cæsarianis, & Regijs ei negotio prepositis. Hi fuere Nicolaus Peronotus Granue-

lius Casariani scrinij magister, & Ferdinandus Gonzaga, primam apud copias post Casarem in exercitu militaris imperij auctoritatem obtinens. Ab regijs uero Hanebaldus ipse Amiras, & Nulleius senator supplicibus libellis praefectus. Dati autem sunt obsides in fide concepti foederis duo Cardinales, Ioannes ipse Lotharingus, & Medonius, quem dudum Lutetiae in eo propinqui belli metu, tumultuq; praefuisse diximus. Ad hos sacratos uiros accessere Valleius citerioris Britanniae opulentissimus regulus, & Agnodeus adolescens ipso Amirante Hanebaldo genitus, decimo quarto Calen. Octobris, quarto & quadragesimo anno supra quingentesimum atque millesimum a partu Virginis. Hoc confectae pacis nomen incredibilem cunctis mortalibus laetitiam attulisse uisum est, propter speratam diu exoptati otij tranquillitatem. Sed non deerant qui eam successu carituram praedicarent, quod Caesar tam graui pondere obligatae fidei distentus esset, ut aegre promisso staturus crederetur. Nam apparebat eum summo cum incommodo alterutra quam uellet nuptiarum pactione, aut patrimonio Belgico cessurum, aut Mediolanense imperium importuna sibi ratione in dotem collaturum. Neque enim erat existimandum tanta grauitatis tantaque religionis principem adduci posse, ut eius initi foederis leges, arcteq; obligatam fidem suam ulla ex parte uiolaret. Sed Fortuna, Caesaris uotis & commodis secundissimè semper arridens, ex arcano fatorum uiam inuenit, ut eum damnosae transactionis sollicitudine curaq; uel in alteram partem, si a fide data discedere uellet, probroso pudore atque dedecorosa inuidia liberaret. Ca

rolus enim Aurelianus postquam in complexum Cæsaris deuenisset, in pestiferum incidit morbum, ita ut paucissimis diebus apud Firmum monasterium scæua morte eriperetur, iuuenis omnibus corporis atque animi quæ conferri à natura possent muneribus, totius Gallie iuuenum florentissimus, quem unum præter ipsos Gallos, populi Insubres tanquam exoptatum summæ benignitatis principem maximè luxerunt, quum de fortunis suis & tranquillitate seculi facile desperarent. Caterum rex Henricus post expugnatam Bononiam, atque eam expulso Varuenio, Obiei Marechalchi prouinciæq; Morianorum præfecti genero, Anglicis præsidijs cõfirmatam, et desperatam Motrelli oppidi deditionem quod Obieus defenderat, pacem cum Gallo rege facere recusauit, uel satagente plurimum in eam rem Ioanne Bellaio Parisiensi Cardinale. Quibus de rebus contendente iam Cæsare ad Samarobrinam, quæ Cameracum dicitur, uniuerse Gallorum copie duce Delphino discedentis Henrici regis & Britannorum uestigijs ita institere, ut penè nouissima hostium agmina consequerentur, atque eos multis impedimentis exuerent; conuersisq; continuo signis Delphinus Bononiam repentinus inuaderet, tanto impetu, ut inferiore oppidi parte, multis Anglorum interfectis, atque obiter magna præda potiretur, uideriq; posset graui metu hostium, superiore etiam oppido, in quod Angli confugerant, uim admouere cum bona spe uictoriæ potuisse, nisi hæc strenuè audentem aduersæ tempestates uentorum & imbrium, quæ tolerari nō poterant, impedimento fuissent. Instituta demum est à Francisco rege cum terrestribus, tum naualis obsidio, nam

præter copias quæ opportuno in loco castra fecerant, atque importari commeatus è proximis regionibus prohibebant, ad onerarias ingentes naues, quæ passim ex Armorici Oceani portubus cogeantur, rostratæ etiam naues Massiliensesq; triremes, per fretum Gaditanum Hispaniam circuire iussæ, onerarijs nauibus accesserant. Quarum agilitate Britannicis nauigationibus multa inferebantur detrimenta, usque adeo ut Hanebaldus, cui aderat Petrus Strozza & Leo frater triremibus præfectus, prælio nauali cum Dumbleio Henrici præfecto, magna loci, & uentorum conspirantium opportunitate prosperè certaturus crederetur. Quibus de rebus fiebat ut Henricus longè maximis sumptibus fatigatus, ad consilium pacis, quod nuper reiecerat, reuerteretur. Ea uerò celerius opinione omnium confecta est hac lege, ut Francisco regi Bononiam certo auri pondere redimere liceret; quod aurum resarciendi bellici sumptus octo pensionibus in singulos annos à Gallis penderetur. Sed per hunc modum Henricus & Franciscus nequaquàm diu ea parta pace letari potuerunt. Henricus enim iam planè in senium uergens & multo succi abdomine grauis & iners effectus, laceffente atroci febre propter seuam inflammationem in crure uirulenti herpetis, uitam cum morte commutauit, quum ætatis annum quinquagesimum septimum ageret, & ferè triginta octo annis regnasset, relicto regni hærede Odoardo puero ex Ioanna Semera suscepto, ea conditione, ut à Thoma Semero auunculo instruendus regni administrandi artibus regeretur. Post quinquagesimum autem diem ab Henrici morte, ipse quoq; Franciscus rex apud Rambuletum op-

pidum

pidum in finibus Parisiorum atroci eum quatiente morbo è uita migravit. Natum ei erat circa sedem malignum ulcus, quod serpendo ad uesticæ penetralia peruadebat, & cuncta humani ingenij remedia respuerat. Is erat duobus fere annis Henrico ætate minor, cæteris in rebus uera æstimatione morum, & naturæ dotium planè æqualis, nisi Henricus ingrauescente ætate oblitus ueræ pietatis, nobile alioquin ingenium Lutheranis superstitionibus deuouisset. Cæterum Franciscus decumbens, quum æquissimo animo fatalem horam sibi adesse præsentiret, & Christiano ritu sese religiosè & puriter à delictis expiasset, Henrico filio pietatem in omni re constantissimè colendam commendauit, et quædam ei arcana tuendo regno opportuna communicauit, & quibus maxime artibus gentium subiectarum certissimum studium promeretur, præcepit, ut populos tributis propter immodicos alendi belli sumptus à se necessario institutis, & acerbius quàm deceret exactis subleuaret, scilicet ut hac liberalitate firmior, atq; antiquis Galliæ hostibus superior euaderet. Peculiari autem nomine Hanebaldum Amirantem propter spectatam eius fidem atque uirtutem mirificè commendauit. Antecesserat pari fato Franciscum regem, eodem forte mense dieq; superioris anni Alfonsus Daualus Vastius, propter admirabiles corporis atq; animi uirtutes, quas eximia liberalitas aptissimè condiebat, regali Fortuna dignus, cui in imperio copiarum, Mediolanensisq; dominatus præfectura Ferdinandum Gonzagam Cæsar suffecerat. Sed prius quàm horum duorum insignium regum interitus incideret, Cæsar acre bellum suscepit, per-

domandæ

domandæ Germaniæ causa, quæ non modo multo maxima ex parte ab institutis maiorum suorum placitisq; religionis impiè descuerat: sed etiam à maiestate impetioq; Cæsaris arrogantissimè rebellat. Deficientis autem Germaniæ duo duces extiterunt, Philippus Lantgravius Cattorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxorum antiquissimæ stirpis regulus, qui contumaci animo pro tuenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellum liberis ciuitatibus, arma sumpserant. Ceterum Cæsar pro dignitate sua nequaquam id seuum bellum reformidans ita illud inchoauit, ut quum initio parum paratus arma cepisset, in Vindelicia egrè promptissimorum atque urgentium hostium impetum sustineret, & sese in Baioariam amicitia Gulielmi principis fretus, recipere cogeretur, donec ei Italicorum tres ornatissimæ legiones, & sex centenariæ galeatorum equitum alæ à Pontifice Paulo religionis atque amicitie nomine trans Alpes missæ opportunissimo tempore iuxta Lantutū oppidum Farnesio Card. legato, & Octauio fratre duce superuenerunt: quas Pontificias copias statim subsequutæ sunt ueteranæ Hispanorū cohortes. Quibus tātis cōfirmatus auxilijs Cæsar bellū quod inferebatur conuersa Fortuna ita hostib. intulit, ut protracto bello per aliquot mēses, fractoq; Germanorum impetu quum nusquā iusto prælio fuisset dimicatū, Germania omnis intra Danubiū, & Albim, et Rhenū incredibili foelicitate gloriaq; subacta sit, utroq; etiā duce capto, eo rerum exitu, ut ipsis uinctis atq; productis nobilissimū de subacta Germania triumphū, quem Romanis olim ducibus denegatum constat, instruere potuerit.

INDEX EORVM, QVAE POSTERIORE PARTE MEMORABILIA

VISA SVNT.

A

Bdamelech

Touare

iuuante

Tunetum

occupat.

527

Abdame-

lech Tuneti rex moritur 527

Abdelchirinus a collegis interficitur. 527

Abyssinorum regio. 119

Achelous amnis. 21

Achomates interficitur. 235

Achomatus Moldauum acerbè semulante reprehendit. 288

Acroceraunij Chimæram montem incolentes suscipiunt consilium

inuadendi Regij tabernaculi

Damiano quodam duce. 16.

17

Aethiacum promontorium. 62

Ademanum Regem Eunuchus ad se sub fide euocatum suspendit. 118

Ademum ad nobilissimum emporium se recipit Eunuchus. 118

Aegyptij quidam reges adnites mare Rubrum Mediterraneo immitti ab opere destiterunt. 6

Agis Hariadenus Rex ab Hispanis

Castro nouensibus tormento

discerptus. 111

Aiax et Barbarussa Corcyram

speculantur, ac Solymano in-

expugnabile renunciant. 18

Alba oppugnatur. 470. 472

Albam Pompeiam Strozza cap-

pit. 569

Albam Galli duces sub inducys

infeliciter tentant. 352

Albam in deditionem capit Va-

stius. 173

Alba oppugnant Caesariani Va-

stio duce. 172. 173

Alba regalis descriptio. 463

Albam regalem Velsius ad Fer-

dinandi fidem redigit. 230

Albani cuniculis Turcis obeuntes

seipsos excurunt. 470

Albani eruptionem faciunt. 460

Albani a Solymano castigantur.

478

Albani milites ab Hungaris op-

pugnantur. 478

Albani milites excedunt. 476

Albani militibus recipientibus se

pontem subtrahunt. 473

Albani quibus condicionibus se

dedunt. 475

Albanus regulus Perperniam

intrat. 370

Albertus

INDEX

Albertus Slithius se recipit.	57	Alfonſus Daualus, & Hanebal-	
Alexander Bondelmerius.	85	dus Legati ad Venetos.	189
Alexander Contarenius ſua teme-		Alfonſus Daualus Vaſtius quan-	
ritate magnam Italiae vtilita-		do mortuus.	617
tem attulit.	12	Algerij expeditionem Caſar ſu-	
Alexander Medices deſcribitur.		ſcepit Hiſpanorū precibus in-	
130		ductus.	323
Alexander Florentiae princeps a-		Algerij ſitus.	327
dulteris deditus.	130	Algerij vires.	325
Alexāder Florētia princeps Lau-		Algerium olim Iuba regia à Ro-	
rētio Medici dicit quæ ex Pue-		manis Caſarea Iulia vocata.	
cio audiuiſſet de inſidijs ſibi		327	
ab ipſo paratis.	132. 133.	Aliprandus Madrucciſ.	544
Alexādro mors prædicta & per		Aliprandus Madrucciſ cadit.	
cuffor indicatus & à quibus.		547	
151. 152		Alpes tranſcendunt ſupra trigin-	
Alexāder Medices Florentiae dux		ta milia ſarcinæ eorum inuē-	
occiditur.	135	torum.	66
Alexander Medices quare Pau-		Aluarius Sandeus Hiſpanos quos	
lum Pontificem ingratum ap-		aſtutē caput interficit.	92. 93
pellaret.	154. 155	Aluiam annē Moldauius fugiens	
Alexander Vitellius cum tribus		tranat.	299
Italorum milibus Germanis		Ambracij ſinus ſive maris Ru-	
Viennam mittitur.	391	bri deſcriptio.	118. 119. 120
Alexander Vitellius de occupata		Amidas Muleaſſis filius Tuneti	
arce Florentiae, certiorē Cæ-		regnum occupat.	517
ſarem reddit.	155	Amidas à Tunetanis euocatur.	
Alexander Vitellius milites di-		529	
ſponit ad præſidium ſenatus		Amidas Chriſtianos Rabatinos	
Florent.	141	quadraginta interficit.	530
Alexander Vitellius quo ordine		Amidas feritatis ac libidinis im-	
arcem Florentinam occupat.		menſe.	530
152. 153. 154		Amidas Maniſphetem interficit.	
Alexem Moldaui ab exilio vo-		530	
cant ac regē conſtituunt.	304	Amidas patrem obcecatur.	524
Alexem principem Moldaui tru-		Amidas patris liberos interficit	
cidant ac eius caput Petro of-		ac concubinas ſuſtrat.	521
ferunt.	306	Amidas Perellum Tuneti vinum	
		exurit.	

I N D E X

exurit.	529	Antius Macer Saxo Germanis e-	
Amidas quibus instructoribus à		quitibus praefectus.	30
Muleasse patre defecerit.	518	Antius Macer fortiter pugnando	
Amidas unius horæ spatio Tune		cadit.	56
to regno potitur.	521	Antius supplicio affectus.	463
Amidas Tureto exclusus undiq;		Antonius Barbadicus & Her-	
noua auxilia sibi parat.	528	molaus Barbarius Venetia clas-	
Amphimaleus sinus, hodie Suda		sis praefecti Alexandria custo-	
dicitur.	84	diæ traduntur.	6.7
Amurathes è Sico oppido cuius ad		Antony Francisci Albicij, Va-	
Mahometis sacra deficiens bel-		lorij Philippij; filij diuersa cõ-	
lis inclauit.	23	silia quæ in torturis confessi	
Angelocastrum Corcyraeorum ca-		sunt.	186
stellu frustra Turca oppugnât.		Antonius Perenotus Atrebatum	
19		antistes.	419
Andesianum Caesariani recipiunt.		Antonius Perenotus ad Henricu	
571		Britanniae regem mittitur.	609
Angianus Gallicæ classis præse-		Antonius Polinus legatus Fran-	
ctus.	500	cisci ad Solymannum cum do-	
Angianus ad Barbarussam mit-		nis proficiscitur.	374
tit eum edocens classem Auria-		Antonius Polinus ad Solymannu	
nam deleri posse.	507	admittitur.	384
Angiani acies describitur.	543	Antonius Polinus apud Solyma-	
Angianus captiuos Caesarianos		nium de mittenda classe solli-	
dimittit ac quosdam alijs ca-		citat.	433
ptiujs permutat.	557	Antonius Polinus ex Barbarussæ	
Angianus castra ad Stalloniam		classi ad Rodolphum legatum	
mouet.	538	scribit.	448
Angianus quare victoria uti ne		Antonius Polinus Genuensib. scri-	
quiuerit.	554	bit Barbarussæ classem nemi-	
Angianus classem ad Niceam ex		ni nocituram præterquam Ni-	
ponit.	501	censib.	500
Annius Memorantius.	65	Antonius Polinus Venetijs et By-	
Annei Memorantij fides suspecta		Zantij nil proficit.	380. 381
344. 348		Antonio Polino Barbarussa ca-	
Annius Memorantius ab officio		thenas minitatur.	505
amouetur.	350	Antonio Polino Byzantij ex de-	
Annibal Nouellarius cadit.	163	creto Solymani respondetur.	
			381

Antonio Polino Venetys Senatus datur ac Regis causas dicit. 377

Antonium Poimam & Leonem Strozzam Turce ad Nicaam interficere conantur. 503

Antonium Polinum Franciscus Rex Byzantium remittit. 376

Antonius Rincus Legatus Byzantio fugit. 204

Antuerpia Ambuaritorum colonia. 360

Antuerpiæ Lucius Vrsulus et Nicolaus Schermerius consules egregie fortes. 363

Antuerpiani Consules Rossenij Araldo respondent. 365

Antuerpianos quib. cōdition. Rossenius in dedicationē petit. 364

Anxianum oppidum Germani et Hispani Vega duce expugnāt. 570

Appianus ad literas Barbarusse respondet. 575

Appianus Iudei Sine filium restituit. 576

Aque calide ad Budam. 227. 228

Arabicus sinus à Lusitanis interclusus. 4

Archintus legatus à Granuellio aspere castigatur. 81

Argous portus. 575

Aromata ceteraq; Indica mercimonia in Hispaniam inde ad Belgas distrahuntur quæ ante

Venetias aduehi solebant. 4

Arx naualis Veneta. 63

Asanagas ad Caesaris mandata respondet. 324

Asanagas eruptionem facit. 333

Aspernecum Caesar capit. 606

Auerardus Serristorius Cosmi legatus quid à Cesare impetrauerit. 161

Augusta in Sicilia olim Megara fuit. 91

Augustus mēsis Solymano & Seymo patri felicissimus. 266

Aulone citius cōstitit Solymanus cum 200 milibus armatorum quàm nostri Byzantio discessisse crederent. 9

Aurantius fugit. 361

Aurantiani ad Briscotum profligantur. 361

Auria à Capellio, quòd hostes insequi nollet increpatur. 108

Auria apud Preuesam nullus imperator exstitit. 104

Auria duodecim Turcarum triremes cruentissimo praelio delet. 14. 15

Auria quare Preuesa non esset secundum Gonzagæ consilium oppugnanda docet. 26. 27. 28

Auria se Messanam abductis aliquot hostium triremib. recipit. 15

Auria Turcarum aliquot sciriatas capit ac incendit. 13

Austrianae copiae fugam parant. 260

Austriani milites Pestum deserunt.

INDEX

runt. 263
 Authores in historys scribendis pi-
 ctiores haud quaquam imitari
 queunt. 381
 Axius annis nunc Vardaris ap-
 pellatus. 10
 Azalius cunctis risui. 167
 Azalius in turpi latebra capi-
 tur. 167
 Azalius satis commode Chery
 munitiones extruxerat si in-
 dustrie animus correspödisset.
 167.

B

Badoerius inuidia defla-
 grat donec Cabaty per
 fidia detegitur. 199
 Badoerius Venetus Legatus cum
 pudore redargutus, quod Soly-
 mannus certior esset factus de
 Senatus voluntate. 199
 Badoerius Venetus Legatus pacē
 cū Solymanno accelerat. 208
 Baleonus fortissime ad Cerisolā
 pugnat. 551
 Baleonus turmas replet. 561
 Balibeius Albæ praeficitur. 478
 Balthasar Pamphilus Hungaro-
 rum procerum dux dicit. 43
 Balthasar Pamphilus iniussu Vel-
 sey Budam ingreditur, quare
 castris excedere iubetur. 228
 229
 Baptista Archintus Legatus Me-
 diolanen. ad Caesarem. 79
 Barbarussa ad Appianum Popu-

lini regulū literas scribit. 578
 Barbarussa Aenariam deuallat.
 583
 Barbarussa classē in Aurie con-
 spectum educit. 99. 100
 Barbarussa classē rescit. ac Ma-
 honas extruit. 109. 110
 Barbarussæ classis ad Preuesam
 descriptio. 100. 101
 Barbarussa Cretam insulam in-
 uadit. 84
 Barbarussa cum præda Bizantiis
 traiecit. 585
 Barbarussa Didaci filiam captā
 in uxorem ducit. 436
 Barbarussa duabus de causis ma-
 ture ab Italia discedere statue-
 bat. 582
 Barbarussa Gallos increpat quod
 naues vino magis quā tor-
 mentario puluere implere ma-
 luissent. 505
 Barbarussa Hostiam peruenit cū
 summo Romani populi terro-
 re. 448
 Barbarussa instinctu Gallorum
 aliquem tutum portum sibi in
 Italia querebat. 577
 Barbarussa Mafsiliam peruenit.
 449
 Barbarussam dimittendum cen-
 suit Gallus. 573
 Barbarussa Polino duas conditio-
 nes de oppugnanda Niceæ ar-
 ce proponit. 504
 Barbarussa pronocabūdus ad Pa-
 xum. 505
 Barbarussa quid de Auria ad
 Preuesam

I N D E X

Preuesam se recipiente dice-		Bononiam quam obsidione re-	
ret.	104	cuperandā putauit Rex Fran-	
Barbarussa Rhegium capit ac in-		ciscus.	615.616
cendit.	435	Bornemissa Budā traditurus fal-	
Barbarussa Telamonium expu-		litur opinione.	246.247.248
gnat.	578	Braxonium.	294
Barbarussa vigintiquinque trire-		Breda.	360
mes ex Tolone portu in Hispa-		Briscotum.	360
niam pradatum mittit.	514	Brixellū Casariani capiunt.	572
Barbarussa visa classe ad Preue-		Buccanigra Hispanus, & Iosias	
sam extimuit.	99	Firmanus cadunt.	107
Barcocij consiliū de Albie subur-		Buccerus.	236
bis euertendis.	466	Buccerus, Philippus Melætho-	
Bargiam Galli expugnant.	162	atque Pistorius protestantium	
Baroniam villam Valerius inui-		Theologhi.	238
sit.	177.178	Buda discedere Regina cum pro-	
Baro Sisnechus Germanorū dux.		ceribus iubetur.	276
	537	Buda situs, ac immutatio descri-	
Basilus Mathematicus Cosmo		bitur.	239.240.241
ex horoscopo opimam heredi-		Buda per fraudem à Solymano	
tatem prädixerat.	141	occupatur.	270
Belgradum antiquitus Taurinū		Buda semicapta inimici fortiter	
	27	expelluntur.	248
Bebio & Cechinus Bibbona Lau-		Budenses fame premantur.	246
rētū Medicē interficiūt.	148	Budensibus Turcæ arma depone-	
Bernardus Mendocius Tunetum		re imperant.	270
perficitur, vt consilijs inter-		Burgum sancti Sepulchri occupa-	
sit.	529	re irritò parant Strozzet.	
Blandratus qui Casalem Gallis			159
tradiderat ictus cadit.	386	Burria capitur ac Mediolanum	
Bodrogum amnem CaZZianer		mittitur.	129
trajcit ac pontē succindit.	45	Burria Casali recipitur ac arcem	
Bohemi impauide repugnantes ca-		obsidere parat.	126.127
dunt.	263	Butrotum à Barbarussa directū,	
Bohemi maximam tulerunt cala-		ac ciues in seruitutem ducti	
mitatem.	57	oppidū deniqz deletū.	21.27
Bonne Caesar copias recenset, ac		BuZiam, olim VZicatham Ce-	
militum numerus quis.	481	sar appellit.	345
			Calentium

I N D E X

C

Caput liberum Barbarussa capit.

577

Cariniani Caesariani fortissime
Angiano respondent. 555

Cariniani fortiter Caesariani ob
sersionem ferunt, ac de eru-
ptione cogitant. 534

Carinianum Angianus obsidet.
533

Carinianum deditur. 572

Carinianus honesta deditione Gal-
lis traditum. 571

Carinianus Vastius munit. 514

Carinagnola Caesarianis deditur
ac arx expugnatur. 512

Carinagnolam expugnat Va-
stius. 163

Carolo Aureliano Franc. F. Ce-
sar suam aut Ferdinandi fra-
tris filiam promittit & qua-
dote. 612

Carolus Aurelianus moritur.
615

Carolus Francisci filius qualis.
354

Carolus Gonzaga cum pedites effro-
gere turpiter videret in hostes
se fortiter confert. 550

Casalenses ad Gallos deficiunt.
126. 127

Casalenses rebelles ad suscipiendū
Gonzagam principem. 125

Cassonus Austrianam classem
inuadit. 262

Castagninus Tanarius Pancia-
ticus fauens. 176

Castelli in villa Cosmiana eo die
quo principatum adijt omnis

R generis

Caedatium fortiter pugna
do nomina, cum a so-
cys qui fuga sibi salu-
tem querebant essent destitu-
ti. 56

Calaber Crotoneatus ad Solyma-
num transfugit ac ipsum edo-
cet unde Strigonium facile ca-
pi possit. 456

Cameraci Caesar arcem ponit.
497

Cameracum, olim Samarobri-
na. 615

Camerana insula Ambracij si-
nus. 119

Camillus Coluna, & Caesar Ma-
sius Neapolitanus oppugnan-
tur a Gallis. 66

Campson Memphiticus Sultan in
geti classe Lusitanos India ar-
cere studuerat. 4

Caneam urbem que olim Cydo-
nia fuit Barbarussa frustra op-
pugnat. 84

Caninius cum Fregosio simulta-
tem init. 164

Canisianus ineptis & inutilis Se-
nator. 144

Capellius ad Aurie pratoriam
scapha vectus offert se prom-
ptissimum ad praelium incun-
dum. 101

Capellius suadet Venetis ne ali-
cuius extranei hominis impe-
rio se subijci patiantur. 108
109

- generis flores extemplo erum-
punt. 152
- Castrenses à deditione in seruitu-
tem deductos, ac dreptos, post
quam Solymanus didicit, cri-
minis authores punit, ac Ca-
strenses liberos dimittit. 20
- Castronouum à Turcis expugna-
tur. 113. 114. 115
- Castronouum expugnatur. 107
- Castronouū obsident Turcæ. 111
- Castronouum quomodo Turcæ op-
pugnare cōstitunt. 111. 112
- Castruccijs Lucensis Montē Mur-
lium Florentinis ademit. 177
- Castrum in Sicilia frustra à se-
ditiosis Hispanis oppugnatur.
86
- Castrum oppidum Salentinorum
Turcæ in deditionem capiunt,
ac post diripiunt, ac cines in ser-
uitutem deducunt. 11. 12
- Catalaunum oppidū olim, hodie
Sciallorum. 605
- CaZZianer ad Caprum Zam op-
pidum. 32
- CaZZianer ad VerucZæ arcem
peruenit. 33
- CaZZianer cum Viemam cau-
sam suam purgaret, ac sub ho-
nesta custodia teneretur, effre-
git ac fugit. 60
- CaZZianer deliberat de castris
mouendis. 39. 40. 41
- CaZZianer de transfugio cū Ma-
homete certis legib. pepigerat,
ac cum secum Nicolaum Sdri-
nium abducere conatur ab eo
dem interficitur. 60. 61
- CaZZianeri aliud consilium. 50
51. 52
- CaZZianeriani singulis horis in
consilijs. 35. 36
- CaZZianeri prescribunt legibus
ne qui miles sub capitis pœna
Turcam vinū capiat. 36. 37
- CaZZianeri iterum consultant.
45. 46
- CaZZianeris lenia prœlia conse-
rere cum Turcis inhibetur. 37
- CaZZianer signorū castrorumq;
desertor impius. 59
- CaZZianer turpissime fugit. 53
- Cæsar ad Asinagam Algerium
mittit urbem in deditionē ex-
pectens. 324
- Cæsar ad Franciscum Regem cū
mandatis Pelusiū mittit. 205
- Cæsar Algerio castra monet. 340
- Cæsar Algerium peruenit. 322
- Cæsar apud Vangiones comitia
indicit. 204
- Cæsar, cōstanti animo in Africā
trajcere vellet, explicat. 313
- Cæsar cōstitutis rebus in Insu-
lribus feliciter in Hispaniam
nauigat. 123
- Cæsar cum Francisco Gallia rege
ad Fossas Marianas colloqui-
tur. 76
- Cæsar cur cum Francisco Gallia
rege pacem post expugnatum
Sandesirum consecern. 610
- Cæsar dum in Gallia esset nihil
de pace egit. 199
- Cæsar & Pontifex ad Buxetum
triduo

I N D E X

- triduo colloquuntur. 440
 Cæsar & Pontifex Luca reci-
 piuntur. 317
 Cæsar ex Hispania in Herculis
 Moneci portum aduehitur. 72
 Cæsar ex Hispania per mediam
 Galliam in Belgium profe-
 ctus. 189
 Cæsar Federicum Gonzagæ Mon-
 tifferrati imperium adiudi-
 cat. 122
 Cæsar Gallum sibi suisq; victo-
 rix inuidere dicit. 318
 Cæsar Genuam applicat. 436
 Cæsar Gonzagam de Hispanis se-
 ditiosis quod supplicium sum-
 pisset laudat, ac muneratur.
 92
 Cæsar Henricum Angliæ regem
 sibi coniungit, quo facto Ponti-
 fex suffragari videbatur. 424
 Cæsari ad Landresium amplissi-
 ma victoria è manibus ela-
 psa. 535
 Cæsar in Batioriam se recepit
 declinans primum Germano-
 rum impetum. 618
 Cæsar in Barchini Magonis por-
 tum classẽ inducit. 322
 Cæsar in Italiam spretis dica-
 cium dictis contendit. 309
 310. 311
 Cæsar sædus percutit cum Vene-
 tis ac Pontifice contra Barba-
 ros. 63
 Cæsar in Senatu coram Pontifice
 ad Grimani orationem respon-
 det. 445

- Cæsariani Cæsari acerrimè Gal-
 lis depugnantibus profligant,
 ac Burriam capiunt. 129
 Cæsariani classẽ conscendunt.
 321
 Cæsariani equites ad Cerisolan
 in Germanorum phalangem
 incurrunt. 548
 Cæsariani Gallos ad Vitriacum
 profligant. 600
 Cæsariani Gallos insequuntur ad
 Landresium. 495
 Cæsariani in litus descendunt.
 316
 Cæsariani Numidas in urbem
 compellunt. 332
 Cæsariani Numidas oppugnant
 329
 Cæsariani posteriora agmina Gal-
 lorum innadunt. 165
 Cæsariani quas urbes tuendas,
 aut Galli uicissim putabant.
 351
 Cæsariani seditiosi designant heb-
 domadatim præfectos quos
 Electos appellabunt. 82
 Cæsariani Strozam insequun-
 tur. 565
 Cæsariani Strozanos fundunt
 ac profligant. 657
 Cæsarianorum ad Cerisolan cæ-
 sorum nomina. 549
 Cæsar initio Langranij impetio
 ferre vix potuit. 618
 Cæsari in Sardinia in Africam
 petenti biceps vitulus dono ob-
 latus. 321
 Cæsar inuictus et intrepidus suos

I N D E X

ad resistendum stricto gladio compellit.	334	Cepeliam occupant Turcæ ac mu- niunt.	254
Cæsaris castra ad Algerium.	327	Cerisola pugna.	546
Cæsaris constantia omnes ad Al- gerium egregie sustentabat.	339	Ceresolam occupari iubet Va- stius.	542
Cæsaris copia quantæ quique du- ces.	588	Cherium oppidi expugnare Va- stius statuerat.	123
Cæsar letis omnibus in Europam navigandum dicit.	341	Cherium Vastius oppugnat.	167
Cæsar morientem Aurantium com- plectitur.	595	Christianus Dacia, & Noruegia rex fœdus cum Clinenſi ha- buit.	356
Cæsar Mulcaſsem in Sicilia alen- dum decernit.	530	Ciconio Vastius iratus quod cõ- meatus non ex præſcripto di- ſtribuiſſet.	68
Cæsar nihil sibi colloquio Pontifi- cis opus eſſe dicebat.	437	Claraſcum inter inducias Galli nocturno capiunt.	351
Cæsar nullo modo ad pacem indu- ci poteſt.	441	Claraſcum Vastius oppugnat ac in deditionem accipit.	169.
Cæsar præſerens gregarios milites nobiliſſ. equos omnes equos in- terfici iubet.	342	170. 171	
Cæsar peralacriter Ioniumhorta- tur calamos ad futura per- ſcribenda parare.	447	Classem exornat Cæſariani quin- quaginta hominum milibus.	83
Cæsar Philippum filium Hispanie regem conſtituit.	427	Clasſis cum Hariateno Gallie re- gi mittitur.	435
Cæsar pugne audius castra ad Catalaunum mouet.	606	Clasſis Turcarum prius in Ionio quàm Veneti maris præſectũ creaſſent.	10
Cæsar Ratiſpõne conuentũ diſſol- uit ac quid ibi egerit.	307	Clasſium Cæsaris, Venetæ, ac Põ- tiſicis imperatores qui.	64
Cæsar studebat Paulum Pontifi- cem in ſuas partes traducere.	420	Claudius Guſius de Lutheranis nobili victoria clarus.	354
Cæsar tres nationes per tria ca- stra diſtinguit.	328	Cliffani Turcarũ munitione ador- ti in fugam vertuntur ac pro- ſigantur.	24. 25
Cecilianum oppidulum ab incolis deſertum ſuccendit Barbarus ſa.	85	Cliffani viſo capite Croſſiccy fu- gientes vacuum oppidum Tur- cis relinquunt.	25
		Cliffa oppidum admodum oportu- num	

I N D E X

- num ad sustinendos Turcas. *Cosmum* quid *Cardinalis* in eum
 23.24 subleuando rogaret. 147
- Cochia* Alpes. 66 *Cosmus* aduentantes *Cardinales*
Conuersum *Cesar* capit. 590 sibi ex affinitate propinquos
Cocordia ineunda conditiones in-
 ter *Cesarem* & *Franciscum* miratur. 156
Regem. 612 *Cosmus* à matre obtestatur ne
Conditiones quibus *Cosmus* à Se-
 natu *Reipub.* caput constitui-
 tur. 145.146 natum. 142
Cõmunitia, olim *Regius* fons. 16 *Cosmus* à quibusdã priuatis ami-
Corbania regio. 27 cis increpatur quod tardior in
Corcyra obsidionem, susceptæ ex-
 peditiõis pertasus, *Solyma-* appetendo dominatu videre-
nus soluit. 20 tur. 140
Corcyrei pagani in seruitutẽ ab-
 ducti. 18 *Cosmus* certior de inimicorum cõ-
*Corcyra*is vno bello supra sexde-
 cim milia vtriusque sexus in-
 seruitutem abducta. 21 silio factus, quo ordine eos op-
Corcyra suburbana excinduntur
 ac imbellis multitudo extrudi
 tur summo luctu. 19 pugnare parat. 179.180
Corcyram oppugnare constituit
Solyman. 17 *Cosmus* certior factus de exuli-
Cosmiana copiæ *Montem* *Murliũ*
 expugnant. 182.183 bus aduentantibus exercitiũ
 conscribit. 155
Cosmiana copiæ quo ordine *Pra-*
 to discedunt. 180 *Cosmus* de exilibus aduentanti-
 bus certior factus quantum
 possit pecuniæ cogit ab amicis
 mutuo. 175
Cosmi domus ex lætitiã à plebeis
 & militibus diripitur. 147 *Cosmus* duo milia *Veteranorum*
 militum *Vaslio* mittit. 559
Cosmi imperium & *Alexandri*
 eadem qui prædixerint. 151 *Cosinus* eundem horoscopus ha-
 bet quem *Augustus* *Cesar* ha-
 buit. 184.185
Cosmo eodem tempore quo *Stroz*,
Zeanas copias denicit duplici
 victoria gausus. 183.184 *Cosmus* exules in patriam redu-
 cit. 147
Cosmo *Florentiæ* princeps à *Ce-*
sare uxorem postulans, *Eleo-*
noram, *Petri* *Neapolitani*
Proregis filiam ducit. 77
Cosmus *Hispanorum* & *Germa-*
norum cohortes in *Fesulanum*
 agrum euocat. 155
Cosmus in *Senatum* veniens sa-
 lutans, à *Cardinale* egredi ius-
 sus.

I N D E X

- sus.* 143
Cosmus Medices Florentia prin-
ceps Margarita Austriae nu-
ptias expedit. 77
Cosmus Medices Florentiam ad-
uolat ex Trebia villa ut cer-
tior fieret quid perpetrati es-
set. 138. 139
Cosmus Medices Matri quid re-
sponderit. 142
Cosmus Medices Stellam & Fal-
conem arces in Ilua extruit.
 577
Cosmus Medices Vastio Rodul-
phum Balconem mittit cum ala
equitum. 538
Cosmus omnia humaniter imple-
uit a Cardinali sibi iniuncta.
 147. 148
Cosmus per Vitellium Cardina-
les urbe egredi iubet. 159
Cosmus Philippum Strozzam vi-
ta donare decreuerat. 187.
 188
Cosmus Pistorium in presidium
mittit Federicum Montacutum.
 176
Cosmus Pratum duas equitum
turmas Poetio duce mittit.
 179
Cosmus Reipu. Florentinae caput
constituitur. 145
Cosmus venientes ad se Cardina-
les cum inermi comitatu exci-
pit. 156
Cosmus viriliter Salmiato ut ab-
dicaret principatum suadenti
respondet. 157. 158
Crassus fluvius. 35
Crepinus in Suefionibus transa-
Elæ inducie inter Caesarem et
Regem Gallie. 613
Crescentinum oppidum Galli tor-
mentis oppugnant. 533
Cretenses supra mille Turcas in-
terficiunt. 84
Croatia. 27
Cucchius Caesari breui abunde
comeatum affore promittit.
 346
Cuniatates fortiter Gallis resistunt.
 385
Cuniatibus Daualus subsidium
mittit. 385
Cunius oppidi situs. 385
Cursula antiquitus Corcyra ni-
gra fuit. 18
Cusanus Burgundus fortissime
dimicans cadit. 114
Cyamum promontorium hodie Spa-
te dicitur. 84
Cymbri in Chersoneso, Holsatij
& Dani sunt. 356
Cytheum olim hodie vrbs Can-
dia. 85

D

- D** *Analus duodecim oppi-*
da Gallis eripit. 353
Daualus & Hanebal le-
gati in collegium Venetis vo-
cantur. 175
Daualus in comitis venetis orat.
 193. 194
Daualus quatuor Hispanorum ve-
teranas

I N D E X

teranas cohortes & Germanorum veteranorum legionem Perpernianum mittit. 376
 Daulus sepius ad Cæsarem scribit Gallos Hispania finibus cauendos. 367

Delacia insula Arabici sinus.

119

Delphinus Hærici Regis discedentis uestigijs institit. 615

Despotis Rascie patrimonium subegit Belgradi præfectus. 27

Deßauu & S. Germani oppida Galli capiunt. 533

Didacus filiam Barbarussæ uxorem iniussit. 436

Dinanium indixit Barbarussia ad Niceam Gallis iratus. 505

Dionysius ex ordine seruorum cucullatorum Cardinalis quid de Gallie rege fieri in senatu contendebat. 420

Dominicus Cuppius Romanus Gallicas partes in senatu tueretur. 420

Dracula in Valacchia regnauit. 290

Draguthes. 101

Drepanum promontorium olim, Malachum vocant. 84

Drosiani inuaduntur. 511

Drosius Montenicum quibus conditionibus dedit. 511

Ducum fugacissimorum nomina ac castrorum desertores ad Exechium. 59

Ducum nomina qui Castrononi aut capti aut caesi sunt. 115

Dura capta omnibus interfectis ac incensa. 485

Dura situs. 482

Dura oppugnatur. 484

Durenenses alam equitum in insidiis pertrahunt. 483

E

E Burones Rossemio com-
 meatum, & iter negat. 359

Eccius, Iulius Pluggius atque Gropperius Catholici Theologi. 238

Ennosium deditur. 355. 356

Ennosium fortiter à Germanis defenditur. 355

Ercocchus portus Abyssinæ regionis. 117

Erythræ angustie. 4

Etruria tremis multaq; nobilia ædificia corruunt. 430

Eunuchus Ademanum regem sub fide ad se euocatum suspendit. 118

Eunuchus maiora tormenta deseruit. 118

Eunuchus Solymani ianitor Barbarussæ comes datus Barbarussæ cunctationis increpat. 99

Euo fluuio duo nauigia militum deneclata merguntur. 81

Euripus Nisite insula. 585

Exechiana stragis incommodum fœda ducis temeritate, & culpa accidisse. 57. 58

Exechij Christianis à Turcis suis R 4 nestissimum

I N D E X

neſtiſſimum, ac ſœdiſſimum
 detrimentum illatum eſt. 26
 Exechium in Poſſega cōmuniuit
 Mahometes. 28
 Exercitus ad Exechium inedia
 laborat. 43
 Exules Florentini tertio expedi-
 tionem in Etruriā parāt. 175

F

F Ares Tuneti arcis præse-
ctus ab Amida interfici-
tur. 520

Federicus Gonzaga Casali reci-
pitur ac princeps acclama-
tur. 129

Federicus Frustembergus Casari
Guilielmus verò frater Gallo
militat. 68.69

Federicus Frustembergus duas le
giones Germanorum in Italiã
ducit. 165. 166

Federicus Frustembergus fratrem
Gallo militantem vix salu-
tat. 71

Federicus Mötacutus Pistorij præ
ficitur. 176

Ferdinandi exercitus qui ad Exe-
chium mittebatur descriptio.

30. 31
Ferdinandi Legati quid à Soly-
mano peterent. 281

*Ferdinando quibus rationib. dis-
suadebatur bellum cum Soly-
mano inire.* 29

erdinandus ad Clissam duo milia Germanorum mittit. 24

Ferdinādus aule suae principibus
immodicè credens. 391

*Ferdinandus classē Danubio Stri
gonium mittit.* 225

*Ferdinādus Gonzaga in Angliā
mittitur.* 497

Ferdinandus Gonzaga successit
Vastio in Mediolanensis dom-
matus praefectura. 617

Ferdinandus rex inducias cum
Turcis abruptit. 28, 29

Ferdinandus intellecta Ioannis
morte arma parat, & quibus
Hungaris suadetib. 219. 220

*Ferdinandus quid de Georgio Va
radiēsi antiſtite diceret. 219*

Ferdinandus Rex quare se Tur-
cis non obijciat. 31

Ferdinandus semper adulatori-
bus onustus. 322
Ferdinandus Solymano legatos

mittit cum donis pacem expe-
tentes. 278, 279

Ferdinandus vera testataq; de sa-
miliaribus minime credit, fal-
sa de alienis libentissime. 414

Ficerium 10

Figaroa cum filio captus. 103
Flattes Durenfibus praefectus.
482

Flattes occifus tormento. 485.

иже Pontifex excipitur. 76

lorentini exules ad Montē Mur-
li capti securre percussa aut la-
queo cincti. 185

lorentini exules ad Mōtem Mus-
lium capiuntur. 183

Florentini

INDEX

- Florentini exules captivi ad Cos-
mum ducuntur. 185
- Florentini exules Romæ consiliū
de recuperanda libertate in-
eunt. 153. 154
- Florentini mortuo Alexādro pro-
ni ad appetendam libertatem.
140. 141
- Florentinorum exulum copiæ ad
Fabricam vicum lentius per-
ueniunt. 177
- Fœdus percussum in Vaticano à
Paulo, Casare, et Venetis. 63
- Fogaras Ioānes rex obsidet. 214
- Forestius Gallie legatus ad Auel-
lonem moritur. 11
- Fortuna Christiano nomini in-
festa Casaris spes interruptit
ad Algerium. 250
- Francisci clemētia in Matronas,
ac Germanos captos. 374
- Frācisus amoto Memoratio o-
mnium literarū inspector. 350
- Frācisus Barbarussæ omnes Tur-
cas ac Mauros donat. 575
- Franciscus belli munia filiis di-
stribuit, alteri Hispanos vexā-
dos præbet, alteri Belgas desi-
gnat. 353
- Frācisus Cāpana, et Innocētius
Cardinalis egregie dissimulat
quid de Principe suspicaret, ac
Alexandru Vitelliu, et Rodul-
phum Baleonē accersunt. 137
- Franciscus Gallie rex a Solyma-
no frater appellatus. 380
- Franciscus Gallie rex Casare ad
fossas Marianas excipit. 76
- Franciscus Galliarum rex mori-
tur. 616. 617
- Franciscus Habraus Gatescus, et
Battus Rospillosus principes
Guelpha factionis. 176
- Franciscus Henricū excipit. 373
- Franciscus Landrianus Albā de-
fendit, ab insidijs à Gallis ad-
ortus. 352
- Farnesius Legatus omnium quæ
apud Casarem agebātur igna-
rus, ac iratus quod se nescio le-
gatorum conuentus Haganoæ
esset indictus. 207. 208
- Franciscus Rex Antonium Poli-
num ad euocandum Solymanu
terra, mariq; mittitur, quod
facturum se Solymanus fide
dat. 375
- Frācisus rex, Barbarussæ Niceā
expugnandam decernit. 400
- Frācis. rex insignis memoria. 65
- Franciscus rex mollissimis volu-
ptatibus occupatus. 65
- Franciscus rex moriens quenam
præcepta dederit Henrico fi-
lio. 617
- Frācisus rex qualis accepto mun-
cio de suorū in Subalpinis pe-
riculo. 64. 65
- Franciscus rex quid responderet de
Casaris oblatione. 206. 207
- Franciscus rex Vastium humani-
ter in suis castris ad Carma-
gnolam excipit. 70. 71
- Franciscus Sarmētus cū quatuor
milibus veteranorū Castrono-
no præficitur. 107
- Franciscus

INDEX

Franciscus secundis vigilijs ad
Căbresium castra mouet. 495
Franciscus Solymannum sollicitat,
ut Venetis imperet, ut cum
Gallis in Căsarem fœdus per-
cutiat. 375
Fugacissimorum ducum nomina. 59
Fugientes CaXXianeri copia. 53
Furstembergus capitur. 606

G

Gabriel Gusmanus Hi-
spanus ad Căsarē mit-
titur. 609
Gabriel Ripeus prăfectus suis co-
hortibus cesis equum conscen-
dit, ac fugit, ac demum à Pi-
sauro capite pleclitur. 23
Galeonem oppugnant Turcæ. 101. 102
Galeritæ castra seditiosorum mi-
litum. 78
Galeritæ oppidi situs. 78
Galli à Căsarianis Casali pro-
figuntur ac Casale recipitur. 129
Galli ad Carmagnolă castra mo-
uent. 541
Galli ad Niceă Barbarussam ob-
nixè deprecantur, turpissimeq;
adulantur. 505
Galli ad Niceă noctu ad classē
relictis tormētis fugiūt. 506
Galli ad Vitriacum a Germanis
interficiuntur. 601

Galli Căsarem non putabant ita
cito copias expediturum. 591
Gallia pernauigabilis. 66
Galli Căsarium oppugnare desistunt. 386
Galli exercitus numerus. 66
Gallis ad Cerisolanā victoria nō
multa cecidit. 551
Galli varios rumores Mediolani
spargunt. 560
Gallorum castra ad Carimianū. 532
Gallorum ducum in Subalpinis
nomina. 123
Gallorum prăsidia à Vastio expu-
gnantur. 64
Gallus Mediolanum pro Carolo
repetit. 318
Gallus Turcis potius ad commu-
ne excidium vias struit, quā
Căsarem sua victoria vti si-
nat. 318
Gandauensibus iugum seruitutis
impositum. 201
Gădauēsis pœnitebat quod Că-
sari portas nō occlusisset. 200
Gădauenses grauiter quare à Că-
sare mulctati. 201. 202
Gandauum Căsar contendit pra-
missa Germanorum legione. 200
Georgij responsum ad Rochardul-
phi prăcones. 242
Georgius stabula regia incendit
quod Austriani magno fuit
detrimento. 262
Georgius Varadiensis antistes de-
scribitur. 218. 219
Germania

I N D E X

- Germania libera ciuitates Casaris faueritatem dānant qua in Gandauenses vsus est.* 202
Germania fere tota a Casare subacta. 618
Germaniam cur perdomadam suscepit Caesar. 618
Germani fortiter Cariniani obfidionem ferunt. 535
Germani Hungaris succurrendū decernunt ac duces exercitiūq; instituunt. 389.90
Germani insulam ad Budam Turcis profligatis recuperāt. 278
Germani Maximilianum exoptant, Hungari Matthæum Coruinum. 409
Germani quo ordine exercitiū in Panoniam ducerent. 393
Germani strati a socio equitatus fortissime pugnantes cadunt. 548
Germanus miles falsē in Lodrodronium dicit. 55
Gomentius portus. 96
Gonzaga senit in eos qui Hispanis seditiosis presuerant. 92
Gonzaga singulos duces adit ac pro honore Christiani nominis sollicitat. 105
Gonzaga suadet Preuesam expugnandam, Auria vero quominus id tentandum, dicit. 96. 97.98
Gonzaga tardius manum erigēs à Legato Hispanorum seditio forum increpatur. 91
Granuellius Nurembergam proficiscitur. 423
Gratianopolis vrbs. 66
Grimanus frustra Preuesam oppugnat. 95
Guelphi Ghibelliniq; nominis ad unum omnes Casali pœnas dant. 129
Guicciardinus quid de Laurentio Medice diceret. 150
Guido Rangonius in Galliam reuertitur. 163
Guilermus Clienensis ad Gallie regem se confert ac fœdus percutit. 356
Guilermus Clienensis Legatis Regine respondet copias à Rossē mio conscriptas in Turcas duci. 358
Guilermus Clienensis regulus hostis declaratus. 307
Guilielmus supplex ad Casaris clementiam veniam deprecatur. 486

H

- H** *Adriani Beureni ala equitum profligatur.* 354
Haganoa in Trebocib. 204
Halileuanus Hispanus ad Mahometis sacra defecit. 112
Halis Strigonienses liberè dimittit. 461
Halis Strigoniensibus stipendia offert qui Solymano militare vellent, & quot conditionem acceptarint. 460
Halyacmones

- Italy. ac mones, hodie Asambaba.*
 10
Hanebaldus Amiras commenda-
tur a Francisco rege Henrico
filio. 617
Hanebaldus in Italiam per niuo-
fas Alpes traiecit. 385
Harmonachii antiqua vrbs. 122
Haydones qui ab Hungaris di-
cuntur, et ab Illyricis Husco-
chi à Turcis Martellofij. 31
Hebras fluminis hodie MariZa nō
lōge ab Amphipoli clarissima
olim Macedonia vrbs Seres ho-
die dicta. 10
Helna, olim Eburna. 373
Heluetij Caesaris fines se intratu-
ros pernegant. 554
Heluetij de more pecunia flectun-
tur. 554
Heluetios Caesar, ne Gallis opitu-
lentur, sollicitat. 536
Henricus ad Salsas castellū olim
Salsulas, in Pyrenæis perue-
nit. 396
Henricus Angliæ rex moritur.
 616
Henricus Britannia rex quid Cæ-
sari per Antonium Peronotū
responderit. 609
Hēricus Delphinus egre tulit pa-
cem factam inter Cæsarem,
& Franciscum patrem. 611
Henricus expugnata Bononia pa-
cem cum Gallo rege facere re-
cusauit. 615
Henrici Francisci filij ad Perpen-
nianum duces. 371
Henricus Francisci filius. 354
Henricus Helueticorum legiones
expectat. 368
Henricus inuadendi Hispania o-
mnis susceperat sub spe vctura
Tureicæ classis. 374
Henricus Regis filius, & Memo-
rantius Cæsarem Masin Nea-
politani, & Camillum Co-
lumniam oppugnant. 66, 67
Henricus re infecta Perenniano
discedit. 373
Heraclea Sentica. 10
Herculei promontoriij situs. 580
Herculis Moneci portus Villafra-
cha dictus. 72
Heredia ad seditiosos Hispanos
concionatur. 90
Heredia atque Carantius capiun-
tur ac multis cū socijs suspen-
duntur. 91, 92
Heredia qui quondam cucullatus
monachus fuerat à seditiosis
Hispanis dux creatur. 87
Hermandum castrū CæZZianer
expugnat ac ibi pontem resi-
cit. 44, 45
Hermolaus Barbarus, & Anto-
ninus Barbadicus Classis Vene-
tæ præfecti Alexandria custo-
dia traduntur. 67
Hidrumitimum caput, olim Iapy-
gium promontorium. 11
Hierassus amnis. 291
Hieronymus Laschus pro Ferdi-
nando legatus omnia que in-
ter Ioannem, & Ferdinandū
agebantur de pace Solymano
detexit

I N D E X

detexit.	210	nius capit.	359
Hieronimus Pepulus mire fauebat Florentinus exulibus.	175	Humerius inglorius in Galliam reuertitur.	166
Hieronimus Sylua ad Castellionem Strozzianos cohibere conatur.	560	Humerius nouus dux Gallus in Subalpinis venit.	163
Himbrachor Petrum Moldaunum reducit.	306	Humerius parū bellicosus contra omnium opinionem.	164
Hipporegiā Galli oppugnat.	532	Humerius praesidia in Subalpinis disponit.	166
Hispani Castronouenses plus mille Turcas tormentis interficiunt.	111	Hungarotus Styriae praefectus cum decem milibus equitū Germanicis copys se adiungit.	390
Hispanice duae naues militibus plena in litus deuecta Hispani debellantes ad Asanagam perueniunt.	343	Hungara mulier duos Turcas obtruncat.	471
Hispani e militibus inhumanissimi latrones effecti.	78	Hūgari, et Turcae utrinque quingenti concurrunt.	410
Hispani Sandisferium oppugnat.	526	Hungarorum insania ipsorum regni ad Turcas deuenit.	218
Hispani seditiosi ad Guletam in Siciliam transfuehūtur, ac ubi depraedari incipiunt.	85.86	Hungarus Solymanus qui ad Mahometis sacra descenderat Bude praeficitur.	285
Hispani seditiosi castrum oppugnant.	86	Huscoci praedones Dalmatiae.	17
Hispani seditiosi frustra postquam dissipati essent naues ad traieciendum quarentes hinc illinc aut suspenduntur, aut necantur.	92.93	I	
Hispani seditiosi Siculos profligant.	87	I acobum Medicem, et Baptistam eius fratrem falso accusatos comprehendit Valerius.	129.130
Hispanorum seditiosorum legati cum Ferdinando Gonzaga iurant.	89.90	Iacobus Medices Tormentorum praefectus.	482
Holsatj, et Dani, Cymbri sunt.	356	Ianettinus Auria Caesaris imperio saluatus.	337
Hofratum in deditionem Rossetur		Iapygium promontoriū hodie Hadruntum capit.	11
		Igiliū Barbarossa expugnat.	582
		Ilue situs.	575
		Iluam Aethaliam alias depopulatur	

tur Barbarossa. 575
 Indiani bella contra Lusitanos ex-
 tus. 118
 Inducie nouemuales à Casare &
 Gallo ad Niceam percutiun-
 tur. 73
 Indycia percussæ inter Casaria-
 nos & Gallos, mulierum au-
 spicijs. 69
 Inducie permangebant inter Hus-
 garos & Turcas licet leuiori-
 bus prælijs praliarentur. 28
 Innocentius Cardinalis Cosmum
 in Senatu cõmēdat. 143. 144
 Innocentius Cardinalis Francisc-
 cum Campanam accersit ac
 quid de principe suspicaretur
 edocet. 137
 Innocentio Cardinali cubicularij
 duo nunciant quid de principe
 suspicantur. 137
 Insubri animum recipiunt. 560
 Ioachimus & Hungarotus post
 muerum pugne infames specta-
 tores. 407
 Ioachimus moras abrumperè pa-
 rat. 396
 Ioachimus Pesti obsidionem sol-
 uit. 411
 Ioannes CaZZianer exercitus
 dux. 30
 Ioannes Forestius Gallie Legatus
 apud Solymannum. 7
 Ioannes Fredericus Saxonum re-
 gulus. 618
 Ioannes Lothoringus Cardinalis
 obses induciarum inter Casia-
 rem & Regem Gall. 614

Ioannes Morus insula Cretensis
 præfectus. 34
 Ioannes Perellus ab Amida exuri-
 tur Tureti. 529
 Ioannes Perellus ex equitum Ra-
 batinatorum ordine. 527
 Ioannes Perellus maluit exuri
 quàm à Christiana religione
 discedere. 529
 Ioannes quid de Georgio Varadi-
 ensi autistite fateretur. 219
 Ioannes rex infamiam diluere stu-
 det. 211
 Ioannes rex in Translyuaniam
 expeditionem ducit. 214
 Ioannes rex Isabellam Sigismu-
 di filiam ducit. 211
 Ioannes rex Moldauum in dedi-
 tionem capit. 301
 Ioannes rex moritur, ac qualis fue-
 rit describitur. 216. 217
 Ioannes Vngarotus Carinthus
 Stirijq; equitibus præfectus.
 30
 Ioanni à Solymanno literæ scribū-
 tur quibus iniungitur vt Pe-
 trum tradat, ac Ioannes id fa-
 cere recusat. 302
 Ioanni regi nunciatur Regiman-
 puerum peperisse quod illi om-
 nium letissimum ac supremū
 fuit. 215
 Ioannis Tarnouij Sarmatæ de su-
 scepi belli in Pannoniam sen-
 tentia. 394
 Iouio consabulanti quid de Lau-
 retio Medice diceret Guerciar-
 dipus. 159

INDEX

Ionium Caesar hortatur ad calamos parandos, vt futura conscribat.	447	currere parat.	491
Iosias Firmanus cadit.	107	Landa moritur.	598
Isabelle Regina communi Procerum studio ius regni delatum.	217. 218	Landa Sandiserij praefectus.	594
Isabellam Sigismundi Sarmatarum regis filiam Ioannis rex ducit.	211	Landus Veneto nomine Daulo ac Hannibaldo legatis respondet.	194. 195
Isabella Regina Salmiae respondet.	224	Landresium à Gallis munitur.	488
Isabella Regina voluit Salmam ad se admitti.	223	Landresium comecatum inducit Franciscus.	493
Itali ad Cerisoliā se recipiunt.	540	Landresium obsidetur.	489
Itali Hungarici; duces conqueruntur apud Ferdinandum tempus rei bene gerendae eripi.	392	Langens lepide Regi quid de Vastio, ac Ciconio dicat.	68
Iulius Ursinus Alba praepositus.	166	Langens moritur.	388
Iulius Ursinus Albam Casariam dedit.	173	Langens Taurini Gallicis copijs praefectus ad rem bene gerendum intentus.	350
Iunusbeius supremae autoritatis interpres a Turcis Dragomanos dictus cum duobus triremibus à Venetis captus.	13	Lautgravius ironice in Caesarem inuehit.	308
Iunianham Caesarianer pariter & hostes perueniunt.	46	Lascus Bizantium mittitur.	223
		Lascus morbo diligentiam subtrahente Ptolomeum Ariminensem medicum ad purpuratos praemittit.	231. 232
		Lascus moritur.	285
		Lascus Sarmata Ferdinando bellum dissuadet, ac summa eius consilij.	221. 222
		Landi Popeia timet Vastius.	561
		Laurentius Medices Alexandro principi respondet.	132. 133
		Laurentius Medices Alexandrum Principem interficit.	130
		Laurentius Medices describitur.	131. 132.
		Laurentius Medices hostis patriae ac parricida ex Senatusconsulto indicatus.	147
		Laurentius Medices quare Roma exularet.	

L

L Abram annem Strozzeani trahere putantes ab opere desistunt. 562
 Ladislaus rex ad Varnam ab Amurathe superatus interijt. 291
 Landresiensibus Franciscus suc-

exularet.	115	colloquuntur, ac se saluare stu-	
Laurentius Medices quibus mo-		dent.	457
dis post patratum scelus ausu		Liuius Liniani filius tormento	
gerit.	136	ictus cadit.	170
Laurentius quomodo Principem		Locustæ per Illyrici in Italian.	
interficere parat.	133. 134.		430
	135. 136	Lodronius captus occiditur.	58
Laurentius Venetijs cum auuncu		Lodronius equum interficit ut pe-	
lo Soderino in gratiam Cos-		des pugnet.	55
mi trucidatur.	148	Lodronius frustra se proditum	
Legati Galli Pontificem retinere		queritur.	54
conantur ne ad Casarem pro-		Lodronius milites qui fugæ comi-	
ficiantur.	324	tes esse nolissent hortatur	
Legati Mediolanens. ad Casarem		fortissime.	54
de seditiosis militibus conque-		Lodronius priuatis amicis egri-	
rentes.	78. 79	aut vulneratis equos dat.	55
Legati Veneti ad Casarem, &		Lofrediani ad cisternas fundun-	
Pontificem de expeditione ad		tur à Numidis.	528
uersus Turcas.	75	Lofredus fugiens submergitur.	
Legionem, hodie Leodium Rosse-			523
mius contendit.	358	Lofredus superbè eos increpat	
Leotardus Velsus Austriani co-		qui eum cunctari suadent.	
pys præfectus.	225		522
Leo Stroza triremibus præfe-		Louanienses fortiter latronum	
ctus.	616	incursum tulerunt.	366
Lignus situs.	592	Louanium Grudiorum olim cla-	
Lignium Caesar capit	591	riissima vrbs.	366
Linarium promontorium olim		Lubecum.	357
Pyrgum.	583	Luca Caesar, & Pontifex reci-	
Lippiar. as Barbarussa oppugnat		piuntur.	317
ac in dditionem capit, ac oēs		Lucemburgensium oppida se de-	
in seruitutem auebit.	585	dunt Carolo Aureliano.	355
Liscanus aurum quod saluū spe-		Lucemburgum Leucorum olim	
rarat dditione Strigoni a-		vrbs.	354
mittit.	460	Lucemburgum Casariani reci-	
Liscanus, & Salamanca à Ferdi-		piunt.	580
nando capiuntur.	461	Lucius Vrsulus, & Nicolaus	
Liscanus & Salamanca inter se		Schermerius Cōsules Antuer-	
		pie	

I N D E X

pie egerie sortes.	363	das confugit.	530
Ludovicus Lodronius peditū præfectus ad Exechium.	30	Mahometus Belgradensis ad Solymanum sententia.	272
Ludovicus XI. ex Guilelmi magna amita natus.	356	Mahometes quo ordine nostrorum processionem retardaret.	47
Lusitaneus, & Ajax Solymano suadent arma in Christianos convertere.	7	Mahometes Iahiaoglis Belgradi præses.	27
Lusitaneus præmittitur in Italiã ad explorandum Salentinorum animos.	11	Mahometes in regnum surrogatur Tuneti.	527
Lusitaneus quare gradu pulsus.		Mahometes potitus victoria militibus donatum præbet.	58
Lusitani Arabicum sinum classe intercludunt.	4	Mahometes singulis horis de Christianorum consilijs certus.	52
Lusitani sclopetary Tormentorūq; magistris pro Tãmaso militant.	3.4	Mahomet Iahiaoglis Despotis Rascie patrimonium subegit.	27
Lusitanos India pellere studet Solymanus.	3	Malacha promontorium, olim Drepanum.	84
in Lutetiam urbem qua de causa Cæsar irrumpendam non putaverit.	609	Malea.	10
		Maniphates Amidam Tuneto discedere cogit.	519
		Maniphates iugulatur.	521
		Maniphates suspectus Numidus.	520.
		Maniphatis propinqui, & amici ab Amida obtruncantur.	520
		Manuum sublatio Germanis pacati animi signum.	610
		Marcus Foscarius à consilijs excluditur.	197
		Marcus Foscarius Remp. Venetã multitudine suffragiorum prodicebat.	197
		Margarite Insula paulo super Budã classe occupatur.	398
		Maria Cæsaris soror ad Cliuentem legatos mittit, quare copias coscriberet sciscitatu-ros.	358

I N D E X

Marinus Grimanus in Senatu ad Cæsarem orat.	441	Mola Gallus dux cadit.	547
Martellosij qui.	234	Moldani Alexē principē trucidāt ac caput Petro offerunt.	306
Martinus Rossemius in Braban- tia bellum excitat.	356	Moldania Valacchia.	292
Marius & Tibiscus amnes.	289	Moldani Legati petentes Alexem regem constitui.	304
Matapanium caput, Tenarū an- tiquis fuit.	435	Moldani Legatos ad Ferdinandū mittunt.	305
Mattheus Bembus Cattarum de fendit.	116	Moldauio à Ioanne gratia azun- tur quod Austrianos debellaf- set.	294
Mathias rex Hungarorum vlti- mus et virtute et gloria.	226	Moldauus Bižātū mittitur.	303
Matrona amnis.	593	Moldauus fugit.	299
Maximilianus Burra.	588	Moldauus Maylatum capit.	288
Marius carros excogitat ad Tau- rinum dolo capiendum.	387	Mompelerium, Volcarum vrbs olim fuit.	373
Maylatum quomodo Moldauus traducit.	286	Moncastrum.	292
Maylatus & Balassus Trāsylua- nos ad seditionē adiuvāt.	213	Mondraco Cantaber rebus capi- talibus ab Hispanis seditiosis præficitur.	87
Maylatus, Valentinus, ac Pere- nus, paribus propē insidijs, vir- tutis invidia circumuēti.	417	Moninius Gallie regis legatus Rinconium reddi à Cæsare postulat.	317
Mecha vrbs.	118, 119	Monteanum Turcæ capiunt.	579
Mediolanenses animum recipiūt.	561	Montenicum oppugnat Vastius.	509
Mediolanenses provinciales quid optarent.	81, 82	Montecalierum occupāt Galli Ci- conio deserente.	67
Mediolanensis imperij possessio- nē quib. legib. erat accepturus Carolus Aurelianus.	612	Montisferrati ditionis imperium Sabaudus, Gonzaga, & Salas- sus lite contestata simul singu- li petunt.	121, 122
Memorātius deditos suspēdit.	67	Montis Murlij situs.	177
Mendocius præfectum rerum ca- pitalium vulnerat.	428	Moscus ad Starodubam Tharno- uius superat.	295
Mendocius Perpennianum tormē- ta ac magnam copiam sulphu- rei pulueris infert.	370	Muleasses ad Tunetum funditur.	523
Merleia insula quæ.	14	Muleasses ad varias percuncta- tiones	

INDEX

tiones se perhumanum præbuit.	151	Naufragium ad Algerium.	336
Muleasses a muliercula seruatur.	529	Nauis una ante alias miserrime ad Algerium quassata.	244
Muleasses Auerrors studiosus.	531	Nauplio, Epidaurio, Nadio, atque Labrana, Veneti à Solymano pacem redimunt.	199
Muleasses capitur.	524	Nicea obsidionem solunt Galli, & Turcæ post deditionem vrbem deripientes, ac incendentes.	507
Muleasses còqueritur deposita apud Touarem minime integra fide restituta.	531	Nicea situs.	501
Muleasses cum aliquot alijs exoculatur.	524	Nicea Massiliensium Colonia.	501
Muleasses de natalib. differit.	531	Nicea quomodo obfessa ac oppugnata.	502
Muleasses ex Africa in Italiam traicit, vt Casarem conueniat.	515	Nicenses de deditione ex muro loqui incipiunt.	503
Muleasses equitandi peritia nemi ni secundus.	531	Nicolaus Bracciolinus Gibellinae factionis Mediceis addictus.	176
Muleasses Neapolis excipitur Neapolitani luxu in dapibus admirantibus.	516	Nicolaus Strozza, & Morettus Signorinus interficiuntur.	160
Muleasses Neapolis milites conscribit.	517	Nicolaus Salma ad Reginam egrè admittitur.	223. 224
Muleasses quid Neapolis expectaret.	517	Nicolaus Salma ad Reginam cum mandatis, quibus eam regno excedere iubet, mittitur.	223
Muleasses Romæ excipitur.	531	Nicolaus Turrianus cum duobus milibus Germanorum Clissam mittitur.	24

N

N Adinum castellum Iaderensis agri quo pro specula Christiani vtebantur Amurathes proditione capit.	25. 26.	Nilotica aqua ad cisternas vsq; Arsinos.	5
Nasade Austriana Comoram finiunt.	263	Nobilium captorum ad Cerisola nomina.	550
Nanale prælum trecētis inter se nauigijs noctu depugnantib.	263	Noricum præaltum militem nano ludibrij causa occidendum tradit Solymanus.	167
		Nonariam Caesar Petro Aloisio Furnesio dono dat.	77
		S 2 Nubes	

I N D E X

Nubes quæ Cesarianis, ac Regis
maximum tumultu ad Villa
francham excitauit. 74.75
Numida cohortes tres in statione
inuadunt. 331
Numidarum bellicum iuramen-
tum ad Muleassem. 521
Numidarum mira agilitas. 330

O

O Broatium recuperant
Veneti, ac diraut. 26
Octavius Farnesius a-
pud Casarem ad ponendu mi-
litie fundamentum 321
Octavius Farnesius Cesaris filia
viduam ducit. 77
Olitha fluminis, antiquitus Alu-
tis. 292
Ossumius, & Vicomercatus se
inuicem ad singulare certame
prouocant. 513
Oratio Archinthe Legati Medio-
lantis ad Casarem de sedi-
tiosis conquerentis. 79.80
Oratio Balthasaris Paphili Hun-
garorum ducis. 43
Oratio Ferdinandi Dauali, ad
Venetos. 193.194
Oratio Mahometis qua Solyma-
nus inducitur Hungariae re-
gnum sibi occupare. 272
Oratio Marini Grimani ad Ce-
sarem Buxeti. 441
Orbatelli situs. 580
Orbatellum deserere Luna prope
decreuerat. 581

Ostrowitzam expugnat Veneti
ac solo equant. 26
Otho Montacutus Montis Murl
portas incendit, ac per flamas
irrupit. 182.183
Othonis Hechy cohortes fortiter
pugnantes cadunt. 263

P

P Acis leges apud Suefiones
inter Casarem, & Fran-
ciscum regem Gal. 610
Padilliana rebellio. 428
Pallas Oricellarius, & Canis-
mus quid in Senatu dicerent.
144
Panonia noui belli causas a mor-
te Ioannis regis altius repetit
Iouius. 209.210
Paulus Bachitius cadit. 48
Paulus Bachitius, & Ludouicus
Pechrius Hungaroru dux. 30
Paulus Bachitius exploratu mit-
titur ad Zopiam arcem quam
Turca fugientes incendit. 34
Paulus Pont. Bononiâ venit Ce-
sarem expectaturus. 431
Paulus Pontifex Florentinus exu-
les incitat ad recuperandâ li-
bertatem. 154
Paulus Pötifex Hippolyti Cardi-
nalis supellectilem ad hastam
vendit, cupiente illam Alexan-
dro redimere. 154.155
Paulus Pontifex Lucam perue-
nit. 213
Paulus Pontifex mirus artifex
in

I N D E X

- in introspiciendo interiora ho-
minum sensus. 422
- Paulus Pontifex operam dat, vt
Cæsar, & Gallus mutuo collo-
quantur, & locū præfigit. 71
- Paulus Pont. Petro Croscicio co-
hortibus, ac tormentis inuat. 24
- Paulus. III. Pont. Cæsari ex Ita-
lia mittit legiones in Germa-
niam. 618
- Paulus Simeon Nicææ arcis præse-
ctus. 501
- Pax quibus legibus inter Franc.
Gallum, & Henricum Britan-
num confecta. 616
- Pelusium. 4
- Pelusius mittit Cæsar ad Gallum
cum pacis conditionib. 205
- Per. a Ligurum Colonia apud By-
zantium. 303
- Pereni filius ex aula Solymani à
Rasciano seruo felici astu edu-
citur. 412
- Pereni ingens fastus. 414
- Peronottus Gramwellus in Van-
gionibus Legatorum conventu
propositus, in quo de religione
disputatū est. 235. 236. 237
- Perenū diadema olere obtrecta-
tores dicebant. 414
- Perenus ad Ferdinandum tran-
sit. 227
- Perenus docet nil esse cunctandū
sed audacter Budam inuaden-
dam. 396
- Perenus in gratiā Ioānis regis ro-
gāte Solymano receptus. 413
- Perenus Petrus in arce Strigoni-
ab Hispano capitur, ac rapa-
cissime torques, & veste exui-
tur. 412
- Perenus quæ audierat libere Ro-
chandulpho dicit, ac sibi Huius-
garisq; se prospecturum asse-
rit. 260
- Perenus suspiciōe de se inuaden-
di Pannoniæ regni satis edi-
derat. 413
- Perenus Valentinus, & Maylatus
Hungari Proceres parib. pro-
pe insidijs, virtutis inuidia cir-
cumuenti. 417
- Perenus Viennam intrans ad vi-
ros fortes de sua sorte conque-
ritur. 415
- Perpennianenses tormenta Gallo-
rū ferreis stilis obturant. 372
- Perpennianum à Marco Perpen-
na conditum. 367
- Perpennianum Aragonijs parū ho-
nesta cōditione ademptū. 357
- Perpennianum Henricus castra
mouet. 369
- Perpennianum Henricus. Franci
sci filius contendit. 367
- Persuasiones quibus Solymani in-
ductus fuit Italia bellum in-
ferre. 8.9
- Pestani Turcæ eruptionem fa-
ciunt. 400
- Pestli mire in Christianos seuit
Cassonus. 264
- Pestli situs. 399
- Pestum aduersus Turcas fortiter
defenditur. 235
- S 3
- Pestum

I N D E X

Pestum expugnant Turca.	163	suos milites prædare, ac incen-	
Pestum oppugnatur.	405	dy's senire.	178
Petilianus cū Romanis copijs se		Philippus Strozza cum exuli-	
Strozza coniungit.	563	bus capitur.	183
Petreus Moldauus Valachorum		Philippus Strozza, & Valorius	
princeps Mustaphæ triginta		reliquas antecedunt ad mon-	
equorum milia mittit.	250	tem Murlium.	177
Petri Aloysi Farnesij alienati à		Philippus Strozza exulum prin-	
Cæsare animi causa.	563	ceps Saluiato, & ceteris Car-	
Petrus Aloysius Strozzeanis		dinalibus obuiam.	159
linitres ad Padum trauciendū		Philippus Serozza sibi mortem	
submittit.	562	consciscit.	187
Petro Aloysio Farnesio Nouariā		Philippus Strozza Valorio, &	
urbem Cæsar dono dat.	77	Albitio utrisque necē inferre	
Petrus Croficcus capitur à Tur-		destinauerat.	186, 187
cis, ac truncatur capite.	25	Pimmonem insulam ad Algerium	
Petrus Croficcus Clisse regulus.		vocant.	327
23		Pistoriensis ager in duas quoque	
Petrus Moldauus viginti securi		factiones diuisus.	176
percuti iubet.	306	Pistorij duæ factiones altera Cæ-	
Petrus Strozza ad Montē Mur-		cellaria, altera Panciatica.	
lium castra metatur.	178	176	
Petrus Strozza cū exulib. fundū		Pochutiam regionem Moldauus	
tur, & capiuntur.	180, 181	inuadit.	295
Petrus Strozza insidias Poctio		Poctius ad Strozzas usque co-	
iterum erupturo parat.	170	pias excurrit.	179
Petrus Strozza inuerecundē pa-		Pontifex Cæsari iratus quod cū	
trem obiurgat, ac ad Etrurie		Anglis fœdus percussisset.	588
expeditionem compellit.	175	Pontifex Luca discedit.	321
Petrus Strozza Pandulpho Puc-		Pontifex nequirit inducere Cæs-	
cio dicit Laurētium Medicem		rē nec Frācisçū, ut se præsentē	
Principi insidias parare.	132	in colloquium venirent.	72
Pences insula, hodie Barillana di-		Pontifex obtinet productionem	
citur.	291	induciarum.	73
Philippus Lātgrauus Cattorum		Pontifex operā dabat, ut Medio-	
princeps.	618	lanum Octauio daretur.	438
Philippus Melanchthon.	236	Pōtifex quid sentiret de Cæsaris	
Philippus Strozza ægre ferebat		& Galli colloquio ad Fossas	
		Marianas	

I N D E X

Marianas celebrato. 76
 Pontifex tandem à Cesare collo-
 quium inpetrat. 437
 Pontifici diuersorū studia. 432
 Populoniae portus. 575
 Portus Herculis à Barbarussa ex-
 pugnatur. 519
 Possessæ regionis descriptio. 26
 Possessam Hungariæ regionē Tur-
 cæ nequaquā Ioanni Regi tra-
 dendam existimabant. 26
 Possessam Sannus alluit. 34
 Preteritis Abyssinorū Rex. 119
 Preussam Grimanus oppugnans
 superuenientibus Turcis in su-
 gam vertuntur. 95
 Profectionis signum quod futu-
 rum. 50
 Protestantes qui, & eorum prin-
 cipes. 236. 237
 Puteolanos Barbarussa oppu-
 gnat. 584
 Pyrrho Vastius quare iratus. 571
 Pyrrhus ad Galliæ regem profi-
 scitur. 572
 Pyrrhus Angiano deditonem pe-
 tēti fortissime respondet. 555
 Pyrrhus Cæsarianos ad ferendā
 obsidionem hortatur. 535

Q

Q Vibus artibus seditio
 si Hispani dissipan-
 tur. 90. 91
 Quibus conditionibus fœdus per-
 cussū fuit inter Cæsare, Ve-

netos, & Pontificem. 63. 64
 Quot hominū milia interfecta,
 quotq; vrbes castellaq; euasta
 ta intra 18. annos inter Cæ-
 sare, & Gallum. 423

R

R Aconisum Galli occu-
 pant. 162
 Randatum expugnant
 seditiosi Hispani, ac ibi hye-
 mant. 87. 88. 89. 90
 Randatum, olim Triatum ad
 Aetnæ montis radices. 87
 Rambuleti mortuus est Francis-
 cus rex. 616. 617
 Raschinius fortissime dimicans
 cadit. 47
 Ratisponæ conuentus. 237
 Regina à Turcis subsidium pe-
 tit. 231
 Renatus Aurantius tormento le-
 thaliter ictus. 595
 Rinconem meritò occisum apud
 Solymannum Laschus asserit.
 285
 Rinconij occisi manus ad Gallia-
 rum regem desertur. 316
 Rinconius Byzantium mittitur,
 ac ab Hispanis intercipitur.
 315
 Rinconius inre casus. 317
 Rithinnam, hodie Retimum op-
 pugnat Barbarussa. 84
 Rizonicus sinus, hodie Catha-
 reus. 18
 Rizonicus sinus quem Catareni
 S 4 vocant

- vocant describitur. 106
 Rochandulphij castrorum ad Budam situs. 251. 252
 Rochandulphius Budā oppugnat, ac Regine præcones mittit. 241. 242. 243. 244. 245
 Rochandulphius cuniculis Budæ murum tentat. 245
 Rochandulphius moritur. 265
 Rochādulphus nihil tutum quod esset indecorum putabat. 251
 Rodericus Ripalta castrorū magister cadit. 124
 Roiam Rossēmius diripit. 359
 Rome delectus militum, tam pro Cesare quā Gallo fiunt. 559
 Rossēmio Caesar liberaliter ignoscit, ac suæ militiæ adscribit. 487
 Rossēmius ad Rauastenum Mosam traiecit. 359
 Rossēmius Antuerpiā discedit, ac Lonanum contendit. 366
 Rossēmius Araldum Antuerpiā mittit qui urbem in deditionē petat. 364
 Rossēmius Arescotum castris, & tormentis exiit. 487
 Rossēmius copias cogit. 357
 Rossēmius Hostratum capit in deditionem. 359
 Rossēmius latronum dux. 360
 Rossēmius qua arte in Aurantio rexendis insidijs usus. 361
 Rossēmius Roiam diripit. 359
 Rossēmius Toxandriam inuadit. 359
 Rossēmius Verbecum, Horscotū per Berlium descēdens omnia vastat. 359
 Roxolani, Arpy, et Tauriscy the olim Valacchia possessores. 292
 Rubri maris siue Arabici sinus longitudo, ac situs. 119
 Rubro in mari Campson Memphis Sulian. classē extra xerat, vt India Lusitanos arceret. 4
 Rumores per Italiā de Alexandri percussore. 148. 149. 150
 Rumores varij de bello ingruente Gallis. 586
 Rurmunda, & Vantlodium se Cesari dedunt. 486
 S
 Sabaudus in Germanorum clientela. 307
 Salamāca ad Turcas mittitur de deditione tractaturus. 458
 Salamāca & Liseanus dedere se constituunt. 457
 Salassus glande ictus cadit. 163
 Salassus quibus consilijs inductus ad defectionem. 124. 125
 Salernitanus Strozzi de trayciēdo Pado animum commutare cogit. 564
 Salona vrbs clarissima. 23
 Salsarum castelli in Pyrenæis situs. 369
 Saluiatus Cosmo suadet vt abdicaret se principatu. 157
 Saluiatus & Capinius se Mirandulam

I N D E X

dulam recipiunt.	184	Sclauoniam Dracum alluit.	34
Saluatus manu colloquij quā		Scopia.	10
armis de Reipub. statu differe-		Sebusiana via.	67
re.	156. 157	Senatus Florentinus non decrene-	
Saluatus sibi ipsi irascebatur qd		rat Principem eligere, sed ve-	
Florentia statum nimis festi-		celliferatum erigere.	143
maniter tentasset.	158	Senenses subsidium a Cosmo im-	
Saluatus vel Petro Strozzu hor-		petrant.	579
tate induci nequiuit vt copias		Senenses subsidium contra Barba-	
ad hostes deduceret.	184	ros ipsis a Cosmo Medices ob-	
Sanarobrina, nūc Cameracum.		latum respuunt.	578
615		Seslinianum frustra Strozzum	
Sancius Frias cadit.	114. 115	oppugnant.	160
Sandefirj deditio quibus condi-		Sibincum oppidum, antiquitas	
tionibus.	605	Sicum fuit.	375
Sandefirj cadentiū nomina.	598	Siculi profligantur a seditiosis Hi-	
Sandefirj Galli Legatos de dediti-		spanis.	87
one ad Casarem mittunt.	603	Sigismundus ad Solymannū lega-	
Sandefirj situs.	593	tos mittit, vt salua Solymanni	
Sandefirium obsidet Casar.	593	amicitia liceat Moldauis in-	
Sandefirium oppugnatur.	594	uadere.	298
Sāgrinus arcē Claraſci dedit.	352	Simon Zagobriēſis Episcopus qui	
Sārachos quos Turce vocāt.	279	ad multam militatem castris	
Sarmentus cadit.	114. 115	frumētum suppeditaturum se	
Sarmentus quare Caſtronouū an-		promiserat.	32
geretur.	112. 113	Sina mons.	5
Saxo insula.	17	Sinas pra gaudio recepti filij mo-	
Scalizeri proceres Christophorus		ritur.	577
& Brennor duabus Germa-		Soclos Amurathes capit, ac ad	
norum legionibus in Italiam		rum omnes interficit.	450
mittuntur.	536	Solymannica castra describuntur.	
Scardi montes qui & quorum		283. 284	
sunt.	10	Solymannica classis quanta in ma-	
Scardoniam Veneti capiunt ac di-		ri Rubro.	6
ripiunt.	22	Solymannica, ac Veneta classes	
Scarparia corrui.	430	mutuo se amice salutant.	10
Sciallorum oppidum, olim Cata-		Solymanni litera ad Frauciſcum	
launum fuit.	605	cum classe missa.	434
		Solymann	

I N D E X

- Solymanus capita trium ducū ex
Exechiana clade argenteis pel
uibus oblata.* 59
- Solymanus ad Albæ conspectum.*
469
- Solymanus arma expedit, ut Re
gina succurrat, ac Regi puero
dona mittit.* 232
- Solymanus astronomia, ac cosmo
graphia peritus.* 281
- Solymanus Budam. ac Pestum ca
teris relictis defendenda con
stituit.* 398
- Solymanus Budam intrat, ac Re
ginam cum puero discedere iu
bet.* 276
- Solymanus captos ad Exechium
& Byzantiū ductos cædi vo
lebat, sed iam Xeris deprecanti
bus seruati.* 59
- Solymanus Cassino Bassa impe
rat, ut Nauplio, & Epidaurō
in Peloponneso Venetarū vr
bib. bellum inferat.* 21
- Solymanus Christianorū arma
timens tres exercitus in Pan
noniam ducit.* 250
- Solymanus contra Moldauum ex
peditionem facit.* 298
- Solymanus commutato consilio
Veneris bellum infert.* 16
- Solymanus Eunuchus Epirota
Aegypti præfectus.* 4
- Solymanus ex cruce deiecta ex
summi tēpli pinnaculo, Strigo
num captum omnatur.* 457
- Solymanus exposito templo Stri
goni sacra facit.* 461
- Solymanus Francisco Galliarum
fratrem, & amico classē du
plo maiorem in Casarē quā
petierat promittit.* 384
- Solymanus Gallum fratrem ap
pellat.* 380
- Solymanus ingratiū Gallia re
gem, quod pacem maturaret
dicit.* 204
- Solymanus in Thraciam redit,
ac Lascum dimittit.* 285
- Solymanus iratus quid de Ferdi
nando, & Ioanne regibus di
xerit.* 210
- Solymanus Italiæ bellum inferre
decernit.* 9
- Solymanus Lusitanos India pelle
re studet.* 3
- Solymanus Moldauos in fidem re
cipit, ac Stephanum regē con
stituit.* 300
- Solymanus octingentos captiuos
in frustra conscindi iubet.* 167
- Solymanus Petrum Moldauū in
gratiam recipit, ac exercitum
ac reducendum decernit.* 305
- Solymanus per simulationem vi
sente vrbis Bude portas occu
pari iubet.* 270
- Solymanus per quatuor dies de
Hūgarico regno cōsultat.* 271
- Solymanus per Rostanē Ferdinā
di legatis respōdet, & quibus
conditionibus Solymanus Fer
dinando pacem concedere vel
let explicat.* 283
- Solymanus pertasus expeditionis
suscepta Corcyre obsidione
soluit.*

I N D E X

soluit.	20	ficiunt.	227
Solymanus Polino per Eunuchū grauissima oratione respon- det.	381	Strigonienſibus imperatur arma dimittere.	459
Solymanus puerum ad Reginā re mittit procerib. retentis.	270	Strigonij eruptionē faciunt.	455
Solymanus Regem puerū ſuis li- beris amplectēdū tradit.	269	Strigonij porta aperiuntur.	459
Solymanus Reginam cum puero in castra euocat.	168	Strigonium describitur.	451
Solymanus Regi puero, et Hūga- ris procerib. dona mittit.	268	Strigonium oppugnandum diſtri- buit Solymanus.	453
Solymanus ſuos duces ad ſe voca- tos increpat, ac eos niſi Alba expugnata redire iubet.	471	Strigonium oppugnatur.	454
Solymanus triremium claſſem in ſtituit, vt Luſitanos India pel- lat.	4	Strigonium Solymanus reſcit, ac munit.	461
Solymanus vno tempore multis bellis occurrit.	249.250	Strigonium tres prætorianos So- lymanus mittit.	453
Soncinū oppidi ditionem Stampæ Mediolanenſis arcis præfecto Cæſar donat.	123	Strozza ad Sarauallē oppidi pugnat.	565
Spalatēſes incolæ viſuri expugna- tionem Maleniciū caſtelli à Turcis capiuntur.	25	Strozza apud Mirandolam mili- tes conſcribit.	557
Stephanus Balia Mutinēſis à Va- ſtio ſuspenditur.	163	Strozza Pitilianus ſe coniungit	563
Stephanus Colūna apud Cæſarē caſtrorū magiſter factus.	481	Strozza Hippolytum Cardina- lē Ateſtinum conſultat de itinere faciundo.	557
Stephanus Ioannis filius à ba- ptiſmo coronatur.	217	Strozza mentita rubea cruce ſce- liciter elabitur.	568
Stephanus Petri frater Moldania rex conſtituitur.	300	Strozza noctu ſe proripit.	565
Stephanus Petrum ſibi tradi con- tendit.	301	Strozza obuiam proficiſcitur Vaſtius.	564
Stephanus Raſcains, & Francis- cus Francapanes à Regina de-		Strozza omnes moras abrum- pendus dicit.	558
		Strozza per Liguriā in Galliā cum cohortibus traiecit.	568
		Strozza plures dicebatur ducere copias quā faceret.	560
		Strozza ſimulat Padum traie- re, vt hoſtes fallat.	564
		Strozza ſuis copijs Padum traie- cit.	562
		Strozzaui	

Strozzeani exutis tormentis ve- cillisq; in fugā vertūtur. 180	192	Thermaicus sinus. 10
Strozzeani profligantur. 566		Thermeus. 544
Stuardi familia quinq; Iacobos Scotie reges non intercisa stir- pis serie tulit. 425		Thermeus capitur. 546
Stuarda familia Scotie. 426.		Theſſalonica. 10
Strimones annis Marmariis di- ctus. 10		T. Zephio funeſti cubiculi clau- dat Laurentius Medices fu- giens, ſui honoris imemor. 136
Suetia portus olim Arſinoes. 5		Tolonis portus, antiquitus Taurē ta fuit. 508
Surriorius capitur. 593		Touares apud Caſarem ſurti rem à Muleaſſe factus. 530
Synodus diuerſe Reip. magnam trāquillitatem attuliſſe. 319		Touares cum Amida quibus con- ditionibus ſœdus percutit. 525
Syracuſanus portus hodie Boni- facius. 321		Touares Guleta præſectus ſuadet Muleaſſi ne tam exiguis copijs Tuncetum proficiſcatur. 521
T		Tormenta relinquuntur puluis cū ceteris belli apparatibus ex- uritur. 49. 50
Attam in deditiōem So- lymanus capit, ac euer- tit. 462		Tormenta quot Buda capta in ca- ſtris & Peſti capta. 264
Taurinenſes media laborantes a Gallis ſuccurruntur. 67		Torniellus Albam proficiſci retra- ctat. 465
Taurinum dolo capere Caſaria- ni parant. 387		Torniellus Hamibalem capitali ſupplicio afficit. 462
Taurinum urbem Galli defende- re ſperant. 64		Toxandriam regiōē inuadit Roſ- ſenius. 359
Telamonium Barbaruſſa expu- gnat. 578		Traiani pontis veſtigia viſuntur ad Seuerinum oppidum. 291
Ternouſa regia Valachie. 291		Transalpina Valachia. 291
Tefſius ad Montisferrati oppida occupanda mittitur. 554		Transſyluani in Stephani pueri no- men iurant. 280
Teſtegis Habraymi citharædus militibus præſicitur. 110		Transſyluani quare à Ioanne rege rebellant. 212. 213
Tharnonius dux peritiſſimus Moscos ſuperat. 295		Tribunos quos Electos vocabant Hiſpani ſeditioſi creant. 87
Tharnonius Moldauum ſundit, ac tormentis exuit. 297		Tridentini Concilij translationē apud
Theodoſit, quæ Caſſa dicitur.		

I N D E X

apud Bononiam cur instituit
Paul. III. Pont. 611
Tridenti Cocilium indicitur. 418
Triremes plicatiles. 45
Triremes quatuor Anriana mer-
guntur. 508
Troilas Pignatellus Neapolitanus
transfuga ad Solymannum in-
ter Musfarucas ascribitur. 8
Turce Austriana castra innadit.
261
Turce Barbarissam cum Auria
collidere dicebant. 508
Turce & Germani leuioribus pre-
lijs aliquot diebus pugnant
quod cum fieri Rochadulphus
vetat nostrorum animos mi-
nuit, Turcarum auget. 254.
Turce loco depelluntur ad Exe-
chium. 38
Turce nullum extraneum ad Ty-
ranum admittunt ni primo de oc-
cultis armis insignarint. 280
Turce Pestum oppugnare desi-
munt a re infecta Danubium
trajiciunt. 235
Turce sub aurora Rochadul-
phi castra duobus in locis op-
pugnant. 257. 258
Turcica classis magno cum detrimē-
to in Danubio congelata. 233
Turca insignis Dux Vitellius sibi
ostēdi petit ac amplectitur. 410
Turcarum castra ad Budam. 253
Turcarum praefecti quiset numerus
eorum exercitus. 399
Turcarum cum Venetis pacis ab-
rupta occasio. 13. 14. 15

Turrisanus ad Caragium oppidu-
a Caesarianis deuictus. 125

V

V Acciam in potestate redi-
git Velsius. 227
Vacciam expugnat Turce. 234
Vaguissa annis olim Aenantem
vocabant. 16
Valacchia describitur. 290
Valacchie a Fluceo praefide Ro-
mano originem ducit. 290
Valacchia in duas partes diuidi-
tur. 291
Valacchi Deum Christum colunt
Graecorum more. 290
Valentino libertatem Regina im-
petrat. 278
Valentinus et Maylatus veri Hu-
nici sanguinis fraude a Barba-
ris capiuntur. 289
Valentinus, Maylatus, ac Pere-
mus paribus propē insidijs vir-
tutis inuidia circumueit. 417
Valentinus solus ex proceribus a
Solymano retinetur. 277
Valorio mortē interminatur Cos-
mus. 159
Valponium arx. 36
Valponium Solymannus in deditio-
nem capit. 450
Vascones ultra moenia fugientes
a Germanis occiduntur. 167
Vastij acies ad Cerisolanā descri-
bitur. 544
Vastij lixera ad Simeonem missa
a Gallis intercipiuntur. 506
Vastij

- Vastij postquam infelicitè ad Cerisolan pugnasset ingens obtrektatio enata est. 552
- Vastius ad Cariganum Azalium & Vicomercatum fundit & capit. 513, ad Carnian succurrendū se parat. 537
- Vastius ad recipiendum Casale promptissime se itineri cōmittit. 126, ad Stalloniam castra mouet. 542. egrotus Regē inuisere nequit, at nobiles Insuabres ad Regem mittit. 73
- Vastius à Fortuna interceptus, quo minus suscepta ad Carinianū succederent. 540. castra Carinianum versus mouet. 540
- Vastius Cherium expugnat. 167
- Vastius duas legiones Germanorū à Ferdinādo rege ad se euocat. 165. egregio dolo Monteu cum in deditionem capit. 510
- Vastius & Auria Cesari Africæ expeditionem dissuadent. 312
- Vastius fortissimam Sarmenti legione deplorat. Insuabresq; letantur. 117. Gallorū præsidia in subalpina Gallia expugnat. 64
- Vastius Hispanos castigat, quod pro cono parua vexilla galeis imposuissent. 171. in hostium conspectum se dat. 543
- Vastius intra viginti octo dies supra Casale receptū Cheriū Clarasium, atque Albam fortissime expugnat. 174
- Vastius malè apud Cerisolan omniatur. 545
- Vastius post inducias Regia castra ad Carmagnolum inuisit. 70
- Vastius præparat se ad Strozzeanos excipiedos. 562. quare de inducijs inter Casarem, & Gallos percussis gauderet. 69
- Vastius quare Gallos lenioribus prælijs vexandos censeret. 68
- Vastius scalis in arcem cum militib. Casali recipitur. 128
- Vastius seditiosis filium obsidem offert quoad pecunia exoluatur. 81. seditiosos ad officium reuocare studet. 82. 83
- Vastius sibi Lanonum adiungit, ac Strozze obuiam proficiscitur. 564. summum naufragij periculum adit. 507
- Vastius tribus de causis Gallos oppugnandos censuerat. 538
- Vega ad Cesarianos deficit. 569
- Vega Anxianū expugnat. 570
- Vega deditos suspendit. 570
- Velsius Budam obsessurus ad Aquas Calidas castra metatur. 227
- Velsius castra ad Strigonium re-ducit quod Hungari, & Germani quotidianis rixis inuicem inuaderent. 230
- Velsius Vicegradum altamq; arcem expugnat. 229
- Velsius Pestum occupat. 227
- Venete cum Turcis abrupte pacis occasio. 13. 14
- Venete triremes quæ Alexandria nauigant à Barbaris rectoribus,

INDEX

- bus, & nautis spoliatur. 6.7
 Veneti, Caesar, & Pontifex fœdus
 in Turcas percutiunt. 63
 Veneti ad oppugnandū Obroatiū
 profecti a Turcis profligantur. 22.23. consilia sua com-
 modo metientes. 376. Camil-
 lum Vrsinum in Dalmatiam
 mittunt. 26. Ostroni Zā ex-
 pugnant, ac evertunt. 26
 Veneti fame laborantes à Soly-
 mano liberaliter adiuti. 191
 Veneti legatos mittūt ad Cesa-
 rē, Gallum, et Solymanū. 198
 Venetys detecti qui Reip. arca-
 na propalarent seuerissimè dā
 nati. 197
 Venetys ordo rogatorū ad quin-
 quaginta reductus. 197
 Veneti Obrobratium recipiunt,
 ac diruunt. 26. pacē à Turcis
 redimunt tradito Nāuplio, &
 Epidaurō vrbibus. 192
 Veneti quare se à fœdere Cesa-
 ris abrumperent. 107
 Venetis Solymanus bellum in-
 fert. 16
 Venetis Turcarū arma à ducētis
 annis semper funesta. 192
 Veneti superbē Hispanorum præ-
 sidium ad Preuesam refuta-
 runt. 104. 105
 Veneti Turcico bello valde affli-
 cti. 190
 Veneti vela iuicis ad antennis
 colligatis fugam ad Preuesam
 videbantur parare. 105
 Venetus Senatus Antonio Poli-
 no Regis Galliarum legato re-
 spondet. 379
 Venetus Senatus legationem Da-
 uali, et Hauebaldi suspectam
 habebat. 195. 196
 Vestricium Moldanus occupat.
 294
 Vexilliferorū nomina qui primi
 Albæ matris superassēt. 172
 Vicegradi situs. 226
 Vicus antiquitus Clastudio Ite-
 robunum, hodie Stratellæ no-
 men habet. 564
 Vidamius. 537
 Villermus Clinēsis regulus hæres
 à Carolo Geldrio institutus.
 202
 Villermus Cliuensis sub fide pu-
 blica ad Cæsarem. 203
 Villermus susceptum titulum ar-
 mis defendere censebat. 103
 Villermus Rochandulphus ad ob-
 sidendam Budam. 229
 Villicus exustis fabarum paleis
 nubem excitans, credebatur
 signum Turcicæ clas̃is aduen-
 tantis Cæsarianis, ac Regijs
 dedisse. 74. 75
 Vincētius Capellius Venetæ clas̃is
 præfectus. 85
 Viſtarinus Gallos magnis incom-
 modis afficit. 555
 Viſtarinus Vastium hortatur,
 ut relicto primo itinere ad se
 Cherio iter faceret. 541
 Vitelliani tumultū excitant ex
 quo Senatores maturius de-
 cernebant. 145. 146
 Vitellius

I N D E X

Vitellius ad Vacciam mittitur ex- ploraturus hostium infidias . 397	Vlyxes Vrsinus cadit . 567
Vitellio à Ferdinando aurea po- cula donantur . 412	Vno tempore pluribus bellis Soly manus satisfacit . 118
Vitellius egregie Pestanis infidias fruit . 401	Vulcanus immoderate fortitudi- nis iuuenis cadit . 170
Vitellius Pestum expugnari in consilio asserit . 408	Z
Vitellius Turcas erumpentes Pe- stum impellit . 400	Z Apolia familia . 211
Vsarones duo ad Valentinum transfuge de Austriacis fugam meditatib. Turcas edocet . 261	Zidam urbem Eunu- chus dolo , & imma- niter capit . 118
Vitriacum iniussu Caesaris incen- ditur à Germanis . 603	Zida percelebris portus . 119
Vlamanes Persa prefectus Illyri- co quos milites paret . 110	Zirmar Persa classis prefectus ad Strigonium occiditur . 456
	Zopiam arcem fugientes Turcae incendunt . 34
	Zuccania . 292
	F I N I S .

BENEDICTI VARCHII

Triginta totus quæ gessit mundus in annis
Egregie hoc vnum cuncta volumen habet .
Causam operis tanti Thufci Dux , & decus orbis ,
Facundum IOVIUS præbuit ingenium .
Omnibus ergo locis omnes sæcla omnia laudes
Cum tibi Paule Ioui tum tibi COSME dabunt .

SERIES CHARTARVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S

Omnes quaterniones .

V E N E T I I S , Apud Gualterum Scottum interposita
voluntate & immunitate eius , qui diuersorum
principum privilegia obtinuit .

M D L I I I .

